

। શ્રીકૃષ્ણઃ ।

મ હા ભા ર ત

(ગૂજરાતી પદ્યમંથ)

ગ્રન્થ ૪ થો

૬. દ્વિજકવિ વૈકુણ્ઠ-વિરચિત લીખ્યપર્વ
૭. દ્વિજકવિ ભાઉ-વિરચિત દ્રોણપર્વ
૮. દ્વિજકવિ વિષ્ણુદાસ-વિરચિત કર્ણપર્વ

સમ્પાદક અને સંશોધક :

રા. રા. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી

પ્રકાશક :

રા. રા. અંબાલાલ બુ. જાની, ખા. ઓ. સહાયકમંત્રી

શ્રી ફોર્બસ ગૂજરાતી સભા—મુંબઈ

પ્રકાશક : શ. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જી. એ.
 સહાયક મંત્રી, શ્રી ફોર્બસ ગુજરાતી સભા,
 સ્થળ : ૩૬૫, 'શ્રી ફોર્બસ ગુજરાતી સભામંદિર'
 વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, કોંગ્રેસ લેઈન-મુંબઈ નં. ૪

૨૦૮૫
 ૬૮૧.૨
 ૧૯૭૮

૨૦૦૨

પૃ. ૧ થી ૩૦૪ ના મુદ્રક : શ. રા. શંકરરાય અમૃતરાય સૈયદ
 મુદ્રણાલય : શ્રી જ્ઞાનમંદિર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, રાયપુર, અમદાવાદ
 બાકીનાં પૃષ્ઠોના મુદ્રક : શ. રા. મણિલાલ પુ. મિસ્ત્રી, જી. એ.
 મુદ્રણસ્થાન : આદિત્ય મુદ્રણાલય, રાયખડ, અમદાવાદ

માવૃત્તિ - પ્રતિ ૩૦૦

મળવાનું ડેકાથુન : શ. રા. અંબાલાલ બુ. જાતી, જી. એ. સહાયક
 મંત્રી શ્રી ફોર્બસ ગુજરાતી સભા : ૩૬૫, વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ,
 કોંગ્રેસ, લેકન-મુંબઈ નં. ૨

પ્રકાશકના બે બોલ

શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભાની સાહિત્યપ્રવૃત્તિનો પ્રથમ હેતુ આ છે: “ ગુજરાતી ભાષામાં લખાયેલાં સર્વળાં તેમજ ગુજરાતને લગતાં પ્રાચીન હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવો; અને તેમાંનાં મુદ્રિત સ્વરૂપમાં સંરક્ષવા યોગ્ય લાગે તેવાં પુસ્તકો હોય તે પ્રસિદ્ધ કરવા.” આ હેતુથી સભા પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના ગ્રંથો વેચાતા લઈ, સારા ગ્રંથોમાં અઘાપિ સંગ્રહે છે.

આ સંગ્રહમાંથી પ્રચલિત અને પ્રસિદ્ધ કરવા જેવા ગ્રંથો કીયા કીયા છે તે સમજી શકાય તે માટે સભાએ ૧૫૦ પુસ્તકોની માહિતી આપનારા, હસ્તલિખિત પુસ્તક સર્વિસ્તર નામાવલિ ભા. ૧ તથા ૨, આ પ્રકાશક પાસે તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરેલા છે. બાકીનાં ૨૫૦-૪૦૦ પુસ્તકોની એ જ ધોરણે સર્વિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૩-૪ તૈયાર કરવાનું કામ પણ આ પ્રકાશકને સોંપેલું છે. ઉપરાન્ત ગ્રંથનું વસ્તુ, રચનાર, રચનસમય વગેરેની ઉપરચોટીયાં માહિતી આપનાર એક યાદી પણ આ પ્રકાશક પાસે તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરેલી છે. તેમાંથી એક પાસ નામાવલિ ભાગ ૧-૨ માંથી પસંદ થયેલા ગ્રંથો તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરવાનું કામ ચાલે છે. તેમ જીજી પાસ અન્યત્ર સાંપડતા પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય પ્રાચીન ગ્રંથો, કાવ્યો, આખ્યાનો, વાર્તાઓ પણ સંશોધાવી, સંદિક પ્રકટ કરાવવામાં આવે છે.

આ પ્રવૃત્તિને અંગે અત્યાર સુધીમાં નીચેના પ્રાચીન આખ્યાન, કાવ્યાદિ સંશોધાવી પ્રકટ કરવાની, સભાના મોટાનાનાં ૧૫ ગ્રંથો પ્રકટ થયા છે: ૧ પ્રબોધજત્રીશી વા ઉખાણાસંગ્રહ અને રાવળ-મંદોદરીસંવાદ : સં. સ્વ. મણિલાલ બ. વ્યાસ. ૨ પ્રાચીન કાવ્યત્રિનોદ ભાગ ૧, સં. રા. જગનલાલ વિ. રાવળ. ૩ રસકલ્પોલ : સં. રા. જ. વિ. રાવળ. ૪ મહાભારત ભાગ ૧, આદિપર્વ અને સભાપર્વ સં. રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી. ૫ શ્રી કૃષ્ણકીડાકાવ્ય (પદ્યસંગ્રહ દશમ સ્કંધ,

૨. સં. ૧૫૨૯) સં. ૨ા. અંબાલાલ જી. જાની. ૬ અભિમન્યુ આખ્યાનઃ
 સં. ૨ા. મંજુલાલ ૨. મજમુદાર. ૭ પંચદંડની વાર્તા : સં. ૨ા.
 શંકરપ્રસાદ છ. રાવળ, ૮ મહાભારત ભાગ ૨-વનપર્વ : સં. ૨ા. રા.
 કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી. ૯ રૂપસુંદર કથા (શ્લોકગ્ધ કાવ્ય) સં. ૨ા.
 ભોગીલાલ જયચંદ સાંડેસરા. ૧૦ હંસાવતીની વાર્તા : સં. ૨ા. શંકર-
 પ્રસાદ છ. રાવળ. ૧૧ મહાભારત ભાગ ૩-વિરાટપર્વ અને ઉદ્યોગ-
 પર્વ : સં. ૨ા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી. ઉપરાન્ત ૧૨ હારમાળા રા. રા.
 કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી ૧૩ વીરસિદ્ધકૃત ઉપાહરણ રા. ભોગીલાલ જ.
 સાંડેસરા ૧૪ રાસ સહસ્રપદી (નરસિંહ) : રા. રા. કેશવરામ કા.
 શાસ્ત્રી, ૧૫ કપૂરમંજરી : રા. રા. ભોગીલાલ જ. સાંડેસરા અને
 ૧૬મો મહાભારત ભાગ ૪ ભીષ્મપર્વ, દ્રોણપર્વ અને કર્ણપર્વ : રા.
 કેશવરામ કા. શાસ્ત્રીએ, સંશોધેલો હમણાં પ્રકટ થયો છે. ઉપરાંત
 અન્ય અંથો પણ તૈયાર કરાવવામાં આવે છે.

સભાએ મધ્યકાળની ગુજરાતી ભાષામાં રચાયેલો, મહાભારતનો
 સળંગ પદ્યબંધ ગ્રંથ પ્રકટ કરવાનું મહાભારત કાર્ય આદરેલું છે. શાસ્ત્રીજી
 કેશવરામ કાશીરામે વિનાવેતને પ્રીતિકાર્ય તરીકે એ કાર્ય માટે
 લીધું છે. સભા તે માટે તેમની ઋણી છે. એક કવિનાં બને તેટલાં
 પર્વો અને તે ન્યાં સંભવિત ન હોય ત્યાં એવા બીજા સમોવડીઆ
 પ્રાચીન કવિનાં પર્વો લેવાં, એવું ધોરણ રાખેલું છે. ચાલતી ભાષાની
 જૂનવટ તેમાં છે. પરંતુ મધ્યકાળના ગુજરાતને ગુજરાતી કવિઓએ
 કેવા સ્વરૂપમાં તેનો પદ્યબંધ પૂરો પાડ્યો છે, એ જાણવાનું સાધન
 ગુજરાતી સાહિત્યનો ઇતિહાસ વિચારનાર અભ્યાસીઓને મળી રહેશે
 એ દષ્ટિ પ્રધાનપક્ષે આ પ્રબંધમાં પ્રવર્તેલી છે.

ગુર્જર સાહિત્યરસિક જનતાને એટલી મુશ્કેલી સહી લેવા વિનંતિ
 છે. આશા છે કે અભ્યાસી બંધુઓ અને સાહિત્યરસિક જનતા સભાની
 આ યોજનાને ઉત્તેજન આપશે અને તેનો લાભ પણ અવશ્યે લેશે.

શ્રાવણ વદિ ૬

સં. ૧૯૬૭

તા. ૧૩-૮-૪૧

અંબાલાલ જીલાખીરામ જાની
 સહાયક મંત્રી-શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સભા,
 સુબંધ

પ્રાસ્તાવિક

જુદા જુદા કવિઓનાં મહાભારત-પર્વોના પ્રકાશનનું કાર્ય શરૂ કર્યા પછી આરંભથી ઉદ્યોગપર્વ સુધીનાં પર્વો ત્રણ અન્યમાં ૧૯૩૬ સુધીમાં છપાઈ ગયાં છે. એ ત્રણ અથો પ્રસિદ્ધ થયા પછી તરતમાં જ ચોથા અન્યના મુદ્રણનું કાર્ય શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું, જે આજ પાંચ વર્ષના લાંબા ગાળા પછી પૂર્ણ થાય છે. અમદાવાદમાં આવી રહ્યા પછી પ્રવૃત્તિ વધી પડી હોવાથી આ ભાગના મુદ્રણને સમયસર પૂરું કરાવી શક્યો નથી, અને તેની ગુણુ કવિતાપ્રિય જનતા ક્ષમા આપશે.

આ ચોથા અન્યમાં કૃતિયાણાના સાસ્ત્રવત પાક્ષણ કવિ વૈકુંઠનું ભીષ્મપર્વ, સૂરતના ઐદિચ્ચ પાક્ષણ કવિ ભાઉનું દ્રોણપર્વ અને ખંભાતના નાગર પાક્ષણ કવિ વિષ્ણુદાસનું કર્ણપર્વ, એ ત્રણ પર્વો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે. આ ત્રણ કવિઓના વિષયમાં યાવંદુપક્ષપ્ધ માહિતી ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલા “કવિ ચરિત-ભાગ રજ”માં તે તે કવિઓના મથાળે વીગતથી આપવામાં આવી છે. એનું એ અહીં છાપી પાનાંઓ નકામાં જાય એ વાજખી નથી લાગતું. જિજ્ઞાસુઓ અને અભ્યાસકો એનો જરૂર પૂરતો ઉપયોગ કરી શકશે.

આ ત્રણ પર્વના સંપાદનમાં નીતિ અગાઉના ત્રણ અન્યોના સંપાદનમાં રાખવામાં આવેલી તે જ છે. સંપાદનના વિષયમાં અખત્યાર કરવામાં આવતી નીતિના સંબંધમાં મારા છેવટના વિચારો ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલી “ગૂજરાતી હાથપ્રતોની સંકલિત યાદી”ની પ્રસ્તાવનામાં વ્યક્ત કર્યા છે: તે પહેલાં આ અન્યનું સંપાદન થઈ ચૂક્યું હતું અને ૧૯ ફોર્મ જેટલો ભાગ છપાઈ ચૂક્યો હતો જ; થોડાં ફોર્મ માટે નીતિ બદલી અભ્યાસકોને બ્રાંતિમાં નાખવા એ યોગ્ય લાગ્યું નથી. હવે પછીના ભાગોના સંપાદનમાં પૂર્વના ભાગોની નીતિ જ કાયમ રાખવી કે મારા તરફથી હવે સ્વીકારવામાં આવેલી નીતિ અપનાવવી તે વિશે હજી મેં નિશ્ચય કર્યો નથી.

આ ભાગ તૈયાર કરવામાં ત્રણ પર્વની નીચેની હાથપ્રતોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. તત્કાલીન ભાષાસ્વરૂપનો પૂરતો ખ્યાલ રાખી વાચના સંસ્કારી લેવામાં આવી છે, એ અહીં સ્પષ્ટ સ્વરૂપે વ્યક્ત કરી દેવું જોઈએ.

૧. લીળમપર્વ

ક. મારા દાદા સ્વ. શ્રી કરશનજી આણંદજી ખાંભણિયાના હાથની મં. ૧૯૨૭ની નકલ, જેમાં આરંભમાં માત્ર ૧ પાનું-૧૨ કડી પૂરતું નથી.

સો. ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની નં. ૬૦૧ ની હાથપ્રત સં. ૮૬૪માં નકલ પૂર્ણ.

ગૂ. ગૂજરાતી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ-મુંબઈની સં. ૧૯૨૬ની હાથપ્રત.

૨. દ્રોણપર્વ

ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની નં. ૨૭૭ બ ની સં. ૧૮૬૪માં થયેલી નકલ. એક માત્ર.

૩. કર્ણપર્વ

૧. શ્રી કા. ગૂજ. સભાની નં. ૧૩૩ કની સં. ૧૭૧૭ની નકલ.

૨. ગૂજરાત વર્ના. સોસાયટીની નં. ૨૭૭ની સં. ૧૮૬૮ની નકલ જેમાં રમ્યાવર્ષ સં. ૧૬૮૪ હોવાનું લખ્યું છે.

૩. શ્રી કાર્પસ ગૂ. સભા નં. ૬૬ ત, ઉતાર્યા સં. ૧૮૬૮ની પ્રતનો ભાગ ઉપયુક્ત થયો છે, જ્યારે નં. ૮૫ ગ ૨૬મે કડવે તૂટતી હોવાથી તેના અંતભાગનો ઉપયોગ કર્યો નથી.

છેલ્લા કર્ણપર્વની હાથપ્રત સં. ૧૭૧૩ જેટલી જૂની મળી આવવાથી એ પ્રતના જૂતા પાઠોનો લાભ મળે છે. આ લલિયાએ વિક્રમના ૧૭મા શતકના અંત ભાગમાં કેટલીક હાથપ્રતો તૈયાર કરી છે. વિષ્ણુદાસના રામાયણની સં. ૧૬૯૮ની હાથપ્રત પણ તેના જ હાથની છે. અને પ્રતનું સ્વરૂપ જોતાં મધ્ય ગૂજ.ની ૪થી બૃમિકાની મિશ્ર ભાષા લલિયાએ બરાબર સાચવી રાખી છે. વિષ્ણુદાસના સમયની લેખનની સાહિત્યકાય સ્વરૂપની એ બૃમિકા મળી જવાથી

અને એથી વિષ્ણુદાસના મૂળ પાઠોને તે નહક હોવાની પૂરતી સંભાવના હોવાથી રક્ષા કડવાથી બીજી હાથપ્રતનાં પાઠાંતરો નોંધ્યાં નથી. માત્ર છેલ્લા કડવામાં રચનવર્ધના વિષયમાં મોડી પ્રતોમાં જે પાઠાંતરો મળે છે, તે નોંધવામાં આવ્યાં છે, અને એ સ્થળે આ સંપાદનમાં ઉપયોગમાં નહિ લીધેલી પછીની મોડી લખાયેલી હાથપ્રતોનો પણ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

આ ગ્રંથની પાછળ ટીકા-ટિપ્પણ નથી આપવામાં આવ્યાં, અને એમ જણાયું છે કે હવેનાં પર્વોમાં શંકાસ્પદ સ્થાનો જેમ લાપા આ બાજુ આવે છે તેમ, ઓછાં જ આવે છે. ગૂજરાતી ભાષાના સારા અભ્યાસીઓને એ કાંઈ દુરુદ નથી હોતાં. અને મારા તરફથી તો મોટે ભાગે ભાષાભૂમિકાની દૃષ્ટિએ જ રૂપોની નોંધો આપવામાં આવતી હતી. આમ ઓછા પ્રચારના ગ્રંથમાં પાનાં નિરર્થક ભરવાં પણ ચાળખી લાગ્યાં નથી; અન્ય વ્યાવૃત્તિ પણ રોકી રહી છે. આ બિલુપ અભ્યાસીઓને બિલુપરૂપે નહિ જ લાગે એવી મને ખાતરી છે.

આ ગ્રંથથી આમ ૧૮માંથી ૮ પર્વો ગૂજરાતી પદ્યમંથર મહાભારતનાં રજૂ કરી શકાય છે. હજી ૧૦ પર્વો બાકી રહે છે. એ બાકીનાં પર્વોમાં ૧૨ શાંતિપર્વ ૧૩ અનુશાસન પર્વ અને ૧૫ આશ્રમ-વાસિક પર્વ કાંઈ પણ કવિએ કર્યાં જાણુમાં નથી. બાકી રહેતાં ૯ શલ્ય, ૧૦, સૌપ્તિક, ૧૧. સ્ત્રી, ૧૪. અશ્વમેધ, ૧૬. મૌશલ, ૧૭. મહાપ્રસ્થાન અને ૧૮. સ્વર્ગારોહણી એ ૭ પર્વોનું સંપાદન તૈયાર છે. સમયની અનુકૂળતાએ એ પ્રસિદ્ધ કરવાનો અભિલાષ છે, એ પરમ-કૃપાળુ પરમાત્મા પૂર્ણ કરશે જ. શ્રી. કાર્ત્તવિર્ય ગૂજરાતી સભાના સંચાલકોએ આ પાછળ નાણાં ખર્ચવાનો નિર્ધાર કર્યો છે; નિષ્કામ; એ માટે ગૂજરાત શ્રોત્રી સભા નથી.

મહાભારત ગ્રંથમાળાનો આ એથો પ્રયત્ન પરમકૃપાળુ મહાભારત-સૂત્રધાર શ્રીકૃષ્ણચંદ્રના ચરણમરોજમાં અર્પી કૃતકૃત્યતા અનુભવું છું.

તા. ૨. - ૮-૪૧

મીઠાખણી, અમદાવાદ

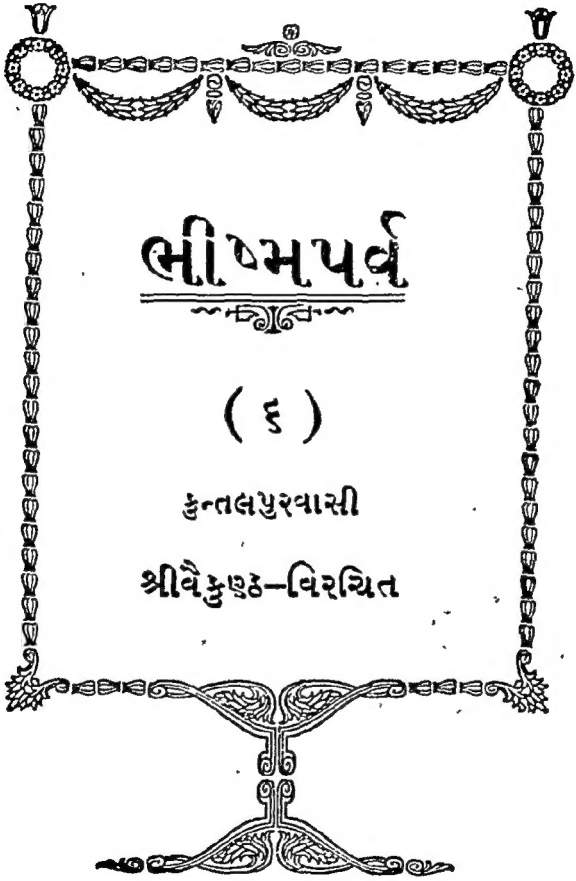
કેશવરામ દા. શાસ્ત્રી

અનુક્રમણિકા

ભાગ્યપર્વ*	વિષય	પૃષ્ઠ
૧	ભૂમિપર્વ	૧-૧૦૮.
૨	ભગવદ્ગીતાપર્વ	૩
૩	ભીષ્મવધપર્વ	૧૮
	દિન પ્રથમ - પ્રવેશ	૩૫
	દિન બીજો - પ્રવેશ	૩૫
	દિન ત્રીજો - પ્રવેશ	૪૦
	દિન ચોથો - પ્રવેશ	૪૭
	દિન પાંચમો - પ્રવેશ	૫૪
	દિન છઠ્ઠો - પ્રવેશ	૫૬
	દિન સાતમો - પ્રવેશ	૬૨
	દિન આઠમો - પ્રવેશ	૭૪
	દિન નવમો - પ્રવેશ	૮૨
	દિન દસમો - પ્રવેશ	૯૪
		૧૦૦
૭.	દ્રોણપર્વ	૧૦૬-૨૧૬
૧	દ્રોણાભિષેકપર્વ	૧૧૧
૨	સૌશમ્નકવધપર્વ	૧૧૭
૩	અભિમન્યુવધપર્વ	૧૨૬
૪	પ્રતિજ્ઞાપર્વ	૧૪૫
૫	નયદ્રથવધપર્વ	૧૫૫
૬	દ્રોણવધપર્વ	૨૧૨
૭	કર્ણપર્વ-સાર	૨૧૮
૮.	કર્ણપર્વ	૨૩૧-૩૬૦.
૧	કર્ણપર્વ	૨૩૩

* “ભીષ્મપર્વ”માં પૂર્વછાયા પૂરા થતાં રાત્રી થતી ચોપાદ્યથી ને ખંડ પાડવામાં આવ્યા છે; તે સંપાદકે વાચનમાં સરળતા થાય તે માટે પાડ્યા છે. કવિએ તેો ખંડ આપ્યા વિના ન કવિતા આપી છે. પૂર્વછાયા પ્રસંગ એક પૂરો થાય અને નવી ચોપાદ્યથી નવો પ્રસંગ થાય, તે દશિએ પાડેલા ખંડો જાગોળી થઈ પડશે.

—સંપાદક.

सीष्मपर्व

(६)

कुन्तलपुरवासी

श्रीवैकुण्ठ-विरचित

શ્રીકૃષ્ણ : ।

કુન્તલપુરનિવાસી સારસ્વતજ્ઞાતીય દ્વિજકવિ વૈકુણ્ઠ-વિરચિત

શ્રીમન્મહાભારતે

૬. ભીષ્મપર્વ

૧. ભૂમિપર્વ—

[૧]

ઓપાધ દાવટી

તવ નારાયણ કહે અર્જુનને, જેહ ભોમ્ય ભલી ભાવે,
તે માટે આંહી યુદ્ધ કીજે, દયા મનમાં નાવે. ૧

દુષ્ટ ભોમ્ય સોધીને^૧ અર્જુન, મનમાં ધ્યા રલિયાત્ય;
વેગે રથ્ય જેશીને આબ્યા, જ્યાં હસ્તિનાપુરનો નાથ. ૨

કુન્તાનો સુત ધર્મધુરન્ધર, જ્યુધિષ્ઠિર છે જ્યાંહી,
આવીને પ્રણામ કીધો, અર્જુન લાગા પાયઃ ૩

“આપણે જૂઠા કેણી પેરચ કરશું? કૌરવજ્યોધ અપાર.
તમારે સેનાખલ થોડું,” એમ કહે જુગદાધાર. ૪

ત્યારે ધર્મ કહે, “સ્વામ્ય! સુણો સાચું, મારે છો તમે સાહ્ય;
હું કેનો ગાંજ્યો નવ્ય જાજી, જો પૃથ્વી શત્રુ થાય. ૫

જ્યાં જોજી ત્યાં સકલ ધર્મ છે, અવરચ નહીં ખીજૂં કોય;
નિરાલમ્ય, પરિશ્રમ, નિરુજન, અભેદ અછેદ જ સોય. ૬

બ્રહ્મા સર્જી પાર ન પામે, અને વખાણે વેદ;
તૂં પાલણુ તે તૂં સર્જીરણુ, તૂં અભેદ ને અછેદ; ૭

- જલ પાખાણુ કાઠ સચરાચર, ઘટ ઘટ અન્તરય વાસ;
અકલરૂપ તૂં, અતિ તૂં નિર્મલ, અનન્ત જોત્ય-પ્રકાશ. ૮
- તેં જુગં જયા, વિશ્વ નીપાયાં, ભુવન ત્રણ્ય જે સાર;
સુરિજન મુનિજન આહર્નિશ સેવે, કોય ન પામે પાર.” ૯
- એવી સ્તુતિ કીધી પ્રભુજીની, વિનયે થયા પ્રસન્ન;
પાંચેને મરતકંચ કર મૂક્યો; સન્તોખ્યા ભગવન્. ૧૦
- એવું નારાયણનું લક્ષણ, એક ચિત્ત્યર જે ધ્યાય,
જન્મ કોટિનાં જે હોય પાતક, તત્ક્ષણ દૂરય પલાય. ૧૧
- જે જે જેવી જુકતે ધાયો, તેને તેમ પ્રસન્ન;
વૈશમ્પાયન કહે, સુણ્ય રાજા! જનમેજે પાવન્! ૧૨
- પાણ્ડવને શ્રીકૃષ્ણ કહે છે, “જૂઠું કરવું નિર્ધાર,
કૌરવ કેરું દલ વસમું છે, મ્યલ્યું કોહણી અગ્યાર. ૧૩
- તે માટે હવે આપણે, રથો કરવો ઉપાય ?
સગાં સહોદર સૌ બેઠાં છે, શિખણ્ડી મચ્છરાય.” ૧૪
- સર્વ ભૂપત્ય મ્યલીને બેઠા, વિચાર કીધો મન્ન્ય:
‘એક ત્રિષ્ટિ કીજિયે, જે માને દુર્યોધન.’ ૧૫
- વૈરાટ દુપદ મ્યલીને બેઠા, બારોટ મોકલ્યો એક:
‘ગામ પાંચ પાણ્ડવને આપો,’ કેવરાચ્યું વિશેષ. ૧૬
- ભાટ વલતો ચાલિયો, હસ્તિનાપુર મોઝારય;
પ્રણામ કરીને બોલિયો: “દુર્યોધન ! અવિધારય. ૧૭
- સભા સહ કો સાંભલો, માહરા મુખની વાણ્ય:
આ કટક દેખી મન્ન્ય મ આણીશ, પાણ્ડવના લેશં પ્રાણ. ૧૮
- જેને પાસું પરિબ્રહ્મનું, ગાંજ્યા કેના નહીં જાય;
શિખણ્ડી વૈરાટ ને દુપદ, સાલ્ય છે બહુ રાય. ૧૯
- ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ને કાશી રાજા, અભિમન્ન કુંભર થર,
જૂઠું કરતાં એણી પેરય વાંધે, જાણિયે સાગર-પૂર. ૨૦

- તે માટે તાં કહું તૂને; માન્ય મારી વાત;
 ગામ પાંચ પાણ્ડવને આપો, જ્યાં રહે પાંચે બ્રાત. ૨૧
- વૈરાટ દુષ્ટે કહાવિયું, ને કહું તુઝને આજ:
 ગામ પાંચ પાણ્ડવને રહેવા, આપિયે, મહારાજ! ” ૨૨
- ભાટનાં વાયક સાંભલી, ને મસ્તક જીડી ઝાલ્ય;
 તિરસ્કાર કીધો કૂતને; મન્ય કાપિયો ભૂપાલ: ૨૩
- “ નામ પાણ્ડવ તણું લે તો ચઢે મુઝને રીસ;
 સૂચી-અગ્ર પૃથ્વી ન આપું, કંઈ કટકા વીસ. ૨૪
- અરે દુષ્ટ! હું તૂને મારું, કે લહું તારા પ્રાણ;
 કૂતને માર્યે લાજ આવે; એમ વઢે વેદપુરાણ.” ૨૫
- ભાટ વક્તો બોલિયો: “ સુણ્ય, દુયોધન ભૂપાલ !
 પાણ્ડવકાપિયો સીંચાણો તુઝ, મસ્તક ડેઆવ્યો કાલ. ૨૬
- અરે કૌરવ! કહું તૂને; પાણ્ડવશું નહીં પોંદ્યાય.
 સત્યવાદી યુધિષ્ઠિરને લાગ્યને જૈ પાય. ૨૭
- અર્જુને અશ્વરણ ભાગિયું વધિ તણું અશ્વમેવ;
 ઇન્દ્ર હાર્ય મનાવિયો; સુરપત્ય કરાવી સેવ. ૨૮
- એ ઇન્દ્રસુત અર્જુન છે, અવતાર નરનો જાણ્ય;
 શત તણું મસ્તક છેદશે; ભેદશે એકે બાણ્ય. ૨૯
- ભીમ ભડ વૈરાટ-ધૈર્ય જૈ, મારચા કૈચક વીર;
 તારા કુલનો અન્ત જ આવ્યો; રૂઢા શ્યામશરીર. ૩૦
- સેહદેવ વિદ્યા સકલ જાણે, આણે તારો અન્ત.
 નિકુલ પાર ન પામિયે; મહા બેધ બલવન્ત. ૩૧
- સાધવીમાં શ્રેષ્ઠ છે દ્રૌપદી; સાચું માને જેહ;
 તેના શાપ થકી નથી જ્ય તારે; સાચ માનજે તેહ. ૩૨
- ચાહ ભુવન તણો સ્વામી, તે છે જેહને પાશ,
 ચિન્તવે તે કરે નિશ્ચે; તૂં જાણ્ય, આવ્યો નાશ. ૩૩

અનેક રાજ સાલ છે; તું જાણજે નિરધાર;
 બ્રાહ્મણે પૂરા, બલે શરા, કોય ન પામે પાર.” ૩૪

વચન એહવાં સાંભળીને, ક્રોધે ચઢ્યો ભૂપાલ:
 “નામ પાણ્ડવ તણું લેતાં, ચઢે મુઝને કાલ. ૩૫

ભાટ! જરે આંહી ચડી, શું વખાણે આપ?
 દૂત મારયા તણું મુઝને, મસ્તગ્ય લાગે પાપ.” ૩૬

ભાટ વલતો બોલિયો: “વાત કહું, સુણ્ય રાય!
 ગામ જે આપો નહીં તો જૂઠ કરવા સજ થાવ. ૩૭

પાંચ પાણ્ડવ દલ લેધને, સર્વ પગશે ત્યાંહી,
 વિશાલ સ્થાનક યુધ અર્થે, દુષ્ટ ભોમ્ય છે જ્યાંહી. ૩૮

તે માટે સર્વ દલ લેધને, ચાલ્ય, ઝોલ્યા ભૂપ!
 ગજ રથ આયુધ સહ સજીને, આવ્યાં ત્યાં જૂઠરૂપ.” ૩૯

એમ કહીને નીસરયો; ભાટ આવ્યો ત્યાંહી,
 વૈરાટ દ્રુપદ કૃષ્ણશૂં, ૭ પાણ્ડવ બેઠા જ્યાંહી. ૪૦

દૂર્વધાત્રે

પાણ્ડવ બેઠા જ્યાંહી રે, ભાટ વાણી ધ્રમ વહે;
 વૈશમ્પાયન કહે, રાજા! ભારથકથા ધરજે રહે. ૪૧

[૨]

ચોપાધ દાવટી

વૈશમ્પાયન બોલિયા, સુણ્ય, જનમેજે રાય!
 હવે કથા કહું અતિ સુન્દર; સાંભલતાં સુખ થાય. ૪૨

ભાટ વલતો એણી પેરચ બોલ્યો: “સુણ્ય, બુધિષ્ઠિર રાય!
 દુષ્ટ દુર્નર્યોધન કાંઈ ન આપે; યુદ્ધ કરવા સજ થાય.” ૪૩

૪. °વેશા તે થાય. ૬. °ની સજ્યા થાય. ૭. પ. સાથે છે ગૂ.
 ૬. ચાલીયા તાં ભૂપાલ સો. ૭. સહ. ગૂ. ૮. વલણ ગૂ. ૬. ગયલો વા-ગૂ.
 ૬. °ઠા ત્યાંહી આવી, ગૂ.

એવાં વચન લાટનાં જાણી, ક્રોધે ચઢ્યો મહાવીર,
 દુષ્ટ ભોમ્ય સ્થાનકચ દલ ચાલે, શર શિરોમણ્ય ધીર. ૪૪
 અનેક વીર સાથે છે પ્રોઢા, વૈરાટ દ્રુપદ જેહ,
 કાશીરાજ ધૃષ્ટદ્યુમન, શિખણ્ડી લડ તેહ. ૪૫
 અર્જુન-દ્વંધર અભિમન્યુ બલિયો રહ્યો એક કર જોડય;
 ભીમ તણો દ્વંધર છે શરો, ગટોરગઢ મહા પ્રોઢ. ૪૬
 કરસમ્પુટ કરી ચરણે લાગો; પ્રાક્રમનો નહીં પાર.
 પાણ્ડવ મનમાં હર્ષ પામ્યા, દેખીને સુકુમાર. ૪૭
 શરો સર્વે થયા સામટા, દલ ક્ષોદિણી સાત;
 અનેક વસ્ત્ર આલરણુ અત્ય ઓપે, શોભે ૧૧૧ નવેરી ભાત્ય. ૪૮
 હયપાખર નાંખે અતિ પ્રોઢા; કવચ ટોપ તે ધરિયાં;
 સજ્જ હથિયાર તે નાનાવિધનાં, અક્ષે ભાયા ભરિયા. ૪૯
 હય ગજ રથ અત્ય શણુગારયા; ૧૧૧ પતાકા સાર;
 ધમધમાટ ધૂધરી રશ્મદ વાળે; અમ્યાડીનો નહીં પાર. ૫૦
 એ જુકતે દલ લાંથી ચાલ્યું, આવ્યું દુષ્ટ ભોમ્ય છે જ્યાંલ.
 ધૂધ કરવા ક્ષત્રી સપરાણા, રણથમ્ભ ઝરાધો ત્યાંલ. ૫૧
 ૧૧૧ ધોધન દારામતી જૈને, લાલ્યો સેન અપાર;
 સકલ વીર થયા છે પ્રોઢા; પ્રાક્રમનો નહીં પાર. ૫૨
 તવ દુન્યોધન દલ સર્જ કરીને, મહા વિકટ જે શર,
 ધૂધે સુલટ એણી પેરચ વાધે, જેમ સાગરનું પૂર. ૫૩
 ભીષ્મ, દ્રોણ, કર્ણ, દુન્યોધન, શકુનિ, દુઃશાસન,
 ક્રિપાચારજ, અશ્વત્થામા, અવરચ બહુ રાજન. ૫૪
 અનેક લડ ખીજ છે બલિયા, તેનો ન જાણું પાર;
 બહુ ગજ રથ નર શણુગારયા; ૧૧૧ાસન બહુ સાર; ૫૫

- અનેક આયુધ નાનો-વિધનાં ગદા ખર્જ ને ઈશૂરચ;
ધનુષ ખાણને સાંગ્ય ઝલકે, બંજો કિરણ સૂર્ય. ૫૬
- અપવા ખેડા વજ્ર લોહમે, સાંગ્ય હૃલ્ય તરુવારચ;
ઉપમા કેતી કહું શરતી, અવરચ નહીં બીજા રાય! ૫૭
- સજી આયુધ, દલ ત્યાંથી ચાલ્યું, યુધ કરવાને આવે;
ઢોલ નીસાણુ વાજે અતિ છન્દે; ભલી પેરચ તે ભાવે. ૫૮
- સીંગા સાદ વાજે શરણાંધ, કંશાલા રણતૂરચ,
દુન્દ દદામા દડદડી, વાજતાં ચાલ્યા શર. ૫૯
- રજા રજાઓલ્યે હથેરાટા, મસ્તકચ ટોપ તે જડિયા;
કવચ સેના આયુધ ઝલકે; રવિ બિગમતે ચઢિયા. ૬૦
- સેનસહિત વીર સર્વે ચાલ્યા; ૭ મન્ય ઓઆનન્દો રાજ;
આયુધ મનગમતાં વેચે છે; બમ્બારચ તે ઝાઝા. ૬૧
- હય તણા હિંસારાવ વાજે; ગજ તણા નહીં પાર;
એણી પેરચ સેના અતિ શોભે, રાજા! સુણો વિચાર. ૬૨
- રથ તણા અતિ પડધા વાજે, ધરાં ધૂણ તેહ;
ચાવર જર્જમ ચરચર કાંપે; ગગને છાંયો ખેહ. ૬૩
- ભીષ્મ તણા રથ કેમ બાણિયે? નીલા પતાકા બાય;
મહા મનોહર રથ કનકનો; પેરચ પેરચનાં પરપંચ. ૬૪
- એવી સેનામાં ચર* ઓપતા, જેમ ગગનમાં સૂર;
પ્રાક્રમ કરે પાર ન પામું; જેમ સાગરનું પૂર. ૬૫
- કહે રાય: “કરે સેન-સંબંધ, દેશ વિદેશના ભૂપ,
જે જે દેશ તણા છે રાજા, સુણંબો તેનાં રૂપ; ૬૬
- મામો શકુનિ, શલ્ય, જેયદ્રથ, ઇન્દ્રિનિદિ (?) તે બલિયો;
સુદક્ષિણ, કમ્બોજ રાજા, અંકલિત ન બોય કલિયો; ૬૭

૬. ગુરુ. ક. ૭. સાંચિરા સો:-- કંમાં વિકલ્પ. ૮. ચયો રલિયાત્ય.
સો. * સુરપત્ય: અગમગમ મહા સો. ત્ય, .. ગુ. ૬. સેત વીર તે ખૂ.

શરા શરયુદ્ધ, જયસેન ને ૧૦ બૃહદ્દામવ્ર ખત્રવન્ત.
 કલિજ્ઞ દેશનો રાજા મોટો, અરિનો આણે અન્ત. ૬૮
 ૧૧ દસ ક્ષોણી સેના મધ્યે, પિતામહ તાં પ્રોદ્ધ,
 તેનો તાપ શ્રીકૃષ્ણજી માને, જે છે ગરુડારૂઢ. ૬૯
 પિતામહે તાં પેલું પરદ્યૂં, દસ દિવસ સર્જામ;
 દસ સેનાપતિ સાથે પ્રોદ્ધા, ભીષ્મ પાસે વિશ્રામ. ૧૨ ૭૦
 શાભે ભીષ્મ તે સેના માંહે, જેમ તારામાં અન્દ્ર;
 તેણે યુક્તે ભીષ્મ અદિયા, સુણે સર્વ નરેન્દ્ર. ૭૧
 શ્વેત અશ્વ ને શ્વેત રથ, શ્વેત સેના સોહે,
 શ્વેત ધ્વજ ને શ્વેત પતાકા, શ્વેત મુગટે મોહે. ૭૨
 સીંગી શબ્દ વાજે શરણાધ, ૧૩ કંશાલા રણતરય;
 ઢોલ દદામા દડદડી, વાજે નદેરી કૂર. ૭૩
 મેઘાડમ્બર છત્ર શિર પરચ, વીજ ખર્જ ઝાટકાર;
 ગાજે નીસાણુ શબ્દ ધન ગાજ્યો; બાણ તણા નહીં પાર; ૭૪
 તેણે સમે દુર્વાસા આવ્યા; લાગા રાજા પાય;
 અર્ધપાદ નીરાજન કીધી; પ્રેમે ઢોલે વાય. ૭૫
 ૧૪ દુર્વાસાને પૂછે રાજા: “પાણ્ડવે રચિયું યુદ્ધ;
 તે માટે સન્દેહ મન્ય મારે, કશી દિયો છો યુદ્ધચ?” ૭૬

ચોપાદ

ઋષિજી બોલ્યા કરી વિચાર, “રાય! જતન કરચ દિન અદાર,
 પછિ આયુશ પૂરણ ભોગવશો; કલ્પા દિવસ તે કુશલ હશે.” ૭૭
 દુર્વાસા ધ્યા અન્તરધ્યાન; મન્ય ચમક્યો કૌરવ રાજાન;
 મન્ત્રાણું મન્ત્રીશ્રું કરી, “દિવસ અદાર લ્યો સેના વરી.” ૭૮
 તવ ગર્જાસુત બોલ્યા એમ, “દસ દિવસનું મારે નેમ.”
 દ્રોણ કહે, “સેનાનો સગ્ય; વરી સેન મેં દિવસ પગ્ય” ૭૯

૧૦. કહે સખલ. ક. ૧૧. અગ્યાર. ગૂ. ૧૨. વિરામ. સો. ક.
 ૧૩. સીંગલા. ગૂ. ૧૪. ૭૬ મી કમાં નથી.

કર્ણ કહે, “અર્જુન ૧૫ સમ ધરું; એ દિન પાણ્ડવસેના વરું.”
 શલ્ય કહે, “સાંભલ્ય, રાજન! અર્ધ દિવસ હું ૧૬ કરું જતન.” ૮૦
 દુર્યોધન પામ્યો ઉલાસ, “અર્ધ દિવસની મૂંને આશ.”
 એ વિધ વાત વિભાસણ કરી, ચાલી સેન્યા ત્યાં પરવરી. ૮૧

પૂર્વછાયા

અગ્યાર ક્ષોણી દલ કૌરવ તણું, પ્રૌઢા છે શત બ્રાત;
 પાણ્ડવ પાસે હરિ રહ્યા; સેના ક્ષોણી સાત. ૮૨

[૩]

ચોપાઠ

વૈશમ્પાયન કહે સુણ્ય, રાય! સહજ્યા કરૂં ક્ષોણી-મહિમાય;
 ગજ રથ નર અને તોખાર, સાંભલ્ય, પરીક્ષિતના કુમાર! ૮૩
 દસ સહસ્ર દન્તી પરવરે; વીસ સહસ્ર તાં રથ સગરે;
 એક લાખ બિઘટ ઝૂઝાર; દસ લાખ તેના તોખાર; ૮૪
 છત્રીસ લાખ પરવરે પાલ, તવ ક્ષોણી થાયે, ભૂપાલ !
 અતિ બલિયો છે દુર્યોધન, જેણે સાધ્યાં ચોરચાશી આસન. ૮૫
 વજ્ર દેહ માતાની દષ્ટિ, ચાનક એક વિના થૈ પૃથ.
 તવ જનમેજે બોલે વાણ્ય; એ કથાનો કહો પ્રમાણ; ૮૬
 માતાથી કેમ અમર થિયો; ૧ વજ્ર થૈ કેમ મૃત્યુ પામિયો ?
 વૈશમ્પાયન થયા પ્રસન્ન, ધન્ય ધન્ય પાણ્ડવના તન ! ૮૭
 એક સમે દુર્યોધન રાય, ૨ યુધિષ્ઠિરને કહે મહિમાય;
 “કહો ભાઈ! સત્યવાદી તમે; પ્રશ્ન એક પૂછું છું અમ્યો. ૮૮
 એવજ થયાનો છે કોઈ સગ્ય ? સત્ય ભાખ્યો હેત જ વચન;”
 સુણી વચન[કહે]યુધિષ્ઠિર રાય, “સાંભલ્ય ૩ સાચું ભાખું, ભાય ! ૮૯

૧૫. સામે ગૂ. ૧૬. રાખું ગૂ. નું મારે કં. ૧. અરથી સો. યમ થૈ કં.
 ૨. ધર્મ પ્રત્યે પૂછે ગૂ. ૩. અમર સો. કં. ૪. વીર કરૂં સાચો ન્યાયે
 ગૂ. સાચો ભાખું ન્યાય સો.

પતિવ્રતા છે તારી માત, ગાન્ધારી નામે જે ખ્યાત,
 ‘નેત્રહીણુ મારો ભરથાર, તે નવ્ય જુવે દષ્ટિ પરનારય; ૯૦
 હું ક્યમ નિરખું પરપુરુષ ?’ પતિવ્રતા બાંધે છે ચક્ષુ;
 અમૃત્યુ એને નયણે વસે, સકલ અર્જુન જોશે રુદ્રશે (?) ૯૧
 નેત્રે નિરખે તુઝ શરીર, આઘશ વળતૂં તૂં જાણ્ય, વીર !
 નવસ્ત્ર જે ઊભો જનની પાસ, પોંડ્યે સર્વ તમારી આશ.” ૯૨
 હર્ષ ધરી રાજા આલિયો, ધર્મવચ્ચને રલિઆત્યજ થયો;
 હર્ષ ભરયો તે આલ્યો જય; વાટે મલિયા વૈકુણ્ઠરાય. ૯૩
 “ઊતાવલા ક્યમ આલ્યા રાય ?” તવ સર્વે દાખ્યો મહિમાય.
 યુધિષ્ઠિરે કીધો ઉપકાર, તે નિવેદે તેણી વારચ. ૯૪
 સુણી વચ્ચન શ્રીજગદીશ, હાસે ઊઝા હલાવે શીસઃ
 “પ્રજા સર્વ કહે છે ધર્મ; જે જે રે યુધિષ્ઠિરનું કર્મ. ૯૫
 કપટ તણી ક્યમ માની વાત ? શત્રુવચ્ચને થ્યા રલિયાત્ય !
 ક્યમ જોલે એ સાચું મુખ્ય ? રાજવેધમાં મોટાં દુઃખ. ૯૬
 ‘હું કહું તે તમ્મો કરો ઉપાય, એ વાત યમ પૂરી થાયઃ
 નવસ્ત્ર રૂપ માતાને પાશ, એ વાતે લજ્જાનો નાશ. ૯૭
 મૃત્યુ થકા ક્યમ ક્ષત્રી ડરે ? હોય સત્ય તો કેમ જ મરે ?
 પુષ્પ તણું વસ્ત્ર પેરી કરી, માતાપાશ આલો, કેશરી ! ૯૮
 પુરુષ તણો લજ્જા શણગાર; તેહ નહીં તો ધિક અવતાર.
 અમે કહ્યું તમારે કાજ, સુણશે જે, અવનીના રાજ ! ૯૯
 તે હસશે તમને, ભૂપાલ ! દુર્ન્યોધનની મત્ય છે બાલ;
 મૃત્યુ થકા મિયે છે મન્ય; નવસ્ત્રે માને દાખન્યું તન.” ૧૦૦
 સુણી વચ્ચન પામ્યો આનન્દ, “મારી મત્ય થઈ છે મન્દ.”
 દેહ આશિશ ને વિપ્ર વલ્યા, માતામન્દિરચ રાગ પલ્યા. ૧
 પેરયાં પુષ્પ, વધી ગયો પાશ, “માતા !” વચ્ચન કહ્યું પરકાશ;
 “છોડો લોચન, મારી માત ! ધર્મરાયે કલ્પી છે વાત.” ૨

“વસ્ત્ર મ રાખિશ, કુંઝર! કશું, થાશે અર્જુ વજ્ર હોય જશું;”
 તત્ક્ષણ લોચન છોડ્યાં માય, નિરખે સકલ પુત્રની કાય. ૩
 “મૂર્ખ પુત્ર! કાં અબુધ્ય વરી? શે કારણ મુઝ લજ્જા કરી?”
 “મલ્યો હતો મારગમાં કોય, તેણે ખૂધ્ય પ્રકાશી સોય.” ૪
 “પક્ષપાત પાણ્ડવના હરિ, તેણે તુઝને છલના કરી,
 એ સ્થાનક, સુત! કાંચૂ રહ્યું; ત્યાંથી વિદ્ધ;” ગાન્ધારીયે કહ્યું. ૫
 તે માટે જનમેજે રાય! હતા કૃષ્ણ પાણ્ડવને સાલ્ય;
 દુર્યોધનનું વજ્ર શરીર, “એ સ્થાનક રાખ્યું યદુવીર. ૬
 મહાબલિયો છે એ રાજન; પાણ્ડવને બલ શ્રીભગવાન,
 કર્તા હર્તા કારણરૂપ, ભુવન ચૈદ કરો જે ભૂપ. ૭
 નિરાકાર અને સાકાર, વર્ણવ કોય ન પામે પાર.
 પાંચે પાણ્ડવ બેઠા મલી, સહ અવનિપત્ય રાજ વલી. ૮

ત્રોપાઘ દાવટી

તવ નારાયણ બોલિયા, મુખે અમૃત વાણ્ય:
 “અરે વીરો! તમે શું બેઠા? ભોમ્ય ભાંગી જાણ્ય. ૯
 વિચાર હવે કર્યો કરવો? પ્રથમ યુદ્ધે કોણ જાય?”
 વિચાર એવા અનુભવે, સુત-પવન આવ્યો ત્યાંલ. ૧૦
 ભીમસુત તિહાં આવિયો, સુણી વન્નમાં વાત,
 “તાતની પક્ષે જાયજ્યો” એમ વદે વાણી માત; ૧૧
 “ભીમ પાણ્ડવ તાત તારો, યુધિષ્ઠિરનો બ્રાત;
 કૌરવ સાથે યુદ્ધ કરવા, ‘૦૨ચ્ચું ભારત ખ્યાત.” ૧૨
 પુત્ર કહે, “માતા સુણો, બેવા જશું અશ્વમેવ;
 પ્રથમ કેતી પક્ષ નહોં, છત્યા હણું તત્ખેવ.” ૧૩
 ત્યાં થકો સુલટ સાંચર્યો, આવ્યો પાણ્ડવ-પાશ;
 ‘વૃકોદરનો પૂત છે,’ ધન્ય ધન્ય વદે અવિનાશ. ૧૪

૮. મત્ય તારી વલચરિ. ૯. મલ્ય તારી આવરી. સો. ૯. મૃત્યુ. સો. ૬.

૧૦. રચાવ્યો (એ ક) ભારથ સો. ૬.

- પાણ્ડવને પ્રણામ કીધો; ૧૧ હરિ તણા વન્ધા પાય;
- “મલી સર્વે સ્થાનક્ય જેહા; ઓચરયા યદુરાય: ૧૫
- “પ્રથમ યુદ્ધે કોણુ જાશે?” એમ બોલ્યા ભગવાન;
- “યુદ્ધને વિજયન ન કીજિયે, હવે તમ્હો, મહારાજન!” ૧૬
- અર્જુન વાણી ઓચરે: “બલવન્ત ભીમકુમાર;
- પરાક્રમી મહા વન વિશે, બલ તણા નહીં પાર. ૧૭
- પુત્ર! પેલે ધાય જાયો, કૌરવશં સર્જીમ્ય;
- બંલે પાકમે અતિ પ્રોઢા, આજ આવ્યા કામ્ય.” ૧૮
- એવાં વાયક સાંલલી ને, ભડ બોલ્યો મુખથી વાણ્ય:
- “મેં તો મારા મન માંહેં, વિચાર કીધો જાણ્ય: ૧૯
- ૧૨ અદાર કોણી દલ મલ્યું છે, કૌરવ-પાણ્ડવ જેહ,
- કુટુમ્બ સર્વે ત્યાં મલ્યું છે, યુદ્ધ કરવાને તેહ. ૨૦
- તે માટે સાચું કહું, સ્વામી! પ્રથમ યુદ્ધ નવ્ય થાય;
- મારા ગુરુની વાચા છે, જે ‘હારયાની ગમ્ય જાય.’ ૨૧
- ક્ષત્રી કેરો ધર્મ છે; અનાય-વારે ધાય;
- યુદ્ધ કરતાં હારશે, કરવી તેહની સાલ.” ૨૨

પૂર્વછાયા

- “કરવી તેહની સાલ રે,” એવી ભીમપુત્રની વાણ્ય મુણી,
- વૈશમ્પાયન એમ કહે રે, કૃષ્ણ-ધર્મને ચિન્તા ધણી. ૨૩

[૪]

ઓપાધ દાવટી

- વૈશમ્પાયન કહે ભૂપત્યને, મુણ્ય, જનમેજે રાય!
- ક્ષત્રી કેરાં વચન સાંલલી, આશ્ચર્ય મનમાં યાય. ૨૪
- ભીમ અર્જુન એણી પેરવ બોલ્યા, “બલિષ્ઠ! મુણ્ય, કહું આજ;
- કૌરવ સર્વે કરી પ્રાજે, ૧ આપ્ય અમને રાજ.” ૨૫

૧૧. નમ્હો હરિને જૂ. ૧૨. અનેક દલ સો. ૧૩. આસર્યે સો. ૬.

૧. આલ્ય સો.

- પિતા તાણાં તે સુણી વાયક, બોલિયો તેણી વારઃ
 “ હમણાં પક્ષ નહીં કોની, બેશી રહું એક ઠારય. ૨૬
- દલ બેનું અન્તે હારે, જામશ તેને પાશ;
 રણ્ય યુદ્ધ કરતાં આસરે, પૂરું તેની આશ. ” ૨૭
- તે વેળા શ્રીહરિ આચરયા; “ આવડો સ્થો આણ્ય ગર્વ ?
 બલ લીયું જે હોય તારું, કહે મૂને સર્વ. ૨૮
- આયુધ નામે ત્રણ શરિયાં, અવરચ નહીં ત્યાં એક;
 શત્રુ શી પેરચ જીતશે ? કારણ કહે વિશેષ. ” ૨૯
- વૃકોદરસુત બોલિયો; “ સાંભલો સાચું, સ્વામ્ય !
 અર્થ સ્થો એ ત્રણનો મારે ? શરિયાં બેનું કામ. ૩૦
- પ્રથમ બાણ જે મૂકું પેલું, તે મૃત્યુદામ જોઈ આવે;
 બીજું મૂકું તેહ બિપરચ, તત્કાલ બ્રાણ જ લાવે. ૩૧
- સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલનો, મૃત્યુબેદ હું જાણું;
 તમ પ્રતાપે બલ છે પૂરણ, હું શું આપ વખાણું ? ” ૩૨
- એમ કહી ભાંજ્યો એક શરિયો, બે રાખ્યા તે પાશ;
 એક બાણ મૃત્યુ જોઈ આવે, બીજો પામે નાશ. ૩૩
- કૃષ્ણ કહે, “ સુણો, અર્જુન ! શ્ચો કરવો પરપન્થ ?
 રમે હોય ત્યાં આપણને, વાત ન આવે સન્થ. ” ૩૪
- ભીમપુત્ર પ્રાક્રમી જાણી, બોલ્યા શ્રીયદુવીરઃ
 “ જો હમણાં તું હણે મુઝને, તો તૂને જાણું ધીર. ” ૩૫
- ભીમસુત કહે : “ હણું હમણાં, પણ મુઝને લાગે પાપ. ”
 કૃષ્ણ કહે : “ નહીં તે દોષણ, હું મૃત્યુ માગું આપ. ” ૩૬
- એમ કહી વધાર્યું મણ્ડલ, પગ ઘાલ્યા ઓચેયાલ.
 “ અરે વીર ! વેગે ચાલો, “ બોલ્યા દીનદયાલ. ૩૭

૨. ધર્મ કહે દુષ્ટ અર્જુનને કે. જીવ્ય જવ કરે આપણું કે.
 પિઆલ્ય સો. પાતાલ કે.

- ભીમસુત તવ થયો વિરમે, એક શરિયો નાંખ્યો ધરણ્ય;
અવનીતલ પડ સાત સોધી, લાગો હરિને ચરણ્ય. ૩૮
- ૪૧૨૮ ૩૫ જ તણે ચરણે, હટૂં પદ્મ ન્યાંલ;
આલેખીને ખાણુ આવ્યું, પદ્મ ત્રીજે ત્યાંલ. ૩૯
- ૪૧૨૮૩૫ જ સંઘરી, ખોલિયા સારઝૂંપાણ્ય:
“અરે વીર! તે મેં માન્યું સાચું, એહ વાત નિરવાણ્ય.” ૪૦
- કૃષ્ણ કહે: “અર્જુન! સુણો, ભીમસુત બલવન્ત,
દુર્યોધનને સાલ્ય થઈને, આણુશે સહુનો અન્ત. ૪૧
- તે માટે આપણુ એમ કરો, તે પ્રથમ મારો એહ;
તો તમે જે પામ્યશો, નહીંતર તજશો દેહ.” ૪૨
- ૪૧૨૮૩૫૬૫ એમ આચરે, “જે એ પામે મરણુ,
શત્રુ કૌરવદલ જીતીને, ભોગવશે તમે ધરણ્ય.” ૪૩
- વિચાર એવો કરી મનમાં, ભીમસુત તેડ્યો તે વાર;
“વાણી સહુ કો સાંભલો, કરવો છે વિચાર. ૪૪
- અનેક દલ મલ્યું છે આંલ, નાનાવિધની રીલ;
જે બત્રીસો મુખે હોય તો, તેહ પુરુષની જીત. ૪૫
- લક્ષણુ બત્રીશ શ્રીકૃષ્ણને, કાંધ વલી અર્જુન વીર;
ત્રીજે ત્યાં બલિષ્ઠ બલિયો, શર સમરથ ધીર.” ૪૬
- કૃષ્ણ કહે: “તમે સુણો, પાણ્ડવ! સિધ્ધ હોય તમ કાળ,
હું ભક્તને અર્થે અવતર્યો, મારે નથી તેની લાજ.” ૪૭
- ૪૧૨૮૩૫૬૫ અર્જુન કહે: “હરિ! સાંભલો, એ શું ખોલ્યા વાણ્ય? ૪
- આધાર સહુને એટલો, કેમ જીવિયે, લગવાન?” ૪૮
- અર્જુન કહે: “હરિ! સાંભલો; ધર્મનાં કરન્ત્યો કાળ;
વેગે અમને વેધિયે, કારન્ત્ય કરો, મહારાજ!” ૪૯

- સુણી વાણી કૃષ્ણ બોલ્યા: “તુઝ વિના નબ્ય સરે કામ:
કોણ કૌરવ જીતશે, સન્મુખ કરી સર્જામ?” ૫૦
- સર્વ રાજા બોલ્યા: “અર્જુન ! એ ક્યમ હોય ?
‘વલી સર્વે’ ધેરય જાશે, રણસ્થમ્ભ્ય નહીં રહે કોય.” ૫૧
- બલ્લિખ બોલ્યા: “સુણો, શ્રીપત્ય ! કરો મારો નાશ;
જીત્ય હોય જે તમ તણી, તો અમે છું ઉલ્લાસ.” ૫૨
- દેહી, કાકા ! છે તમારી, જે કીજે મન્ય ભાવે;
સ્થિર નથી રેહ્વું નર કોણે, મૂંને દોષ નબ્ય આવે.” ૫૩
- ફરી વચન તવ હરિ બોલ્યા, “ધન્ય ભીમકુમાર !
પાણ્ડવ-અર્થે અર્જુ દેશે; જીતિયો સંસાર.” ૫૪
- પિતા-અર્થે અર્જુ આપે, તાતની કરે સેવ,
રઘુનાથ સરખે પાલિયું, તાતવચન અશ્વમેવ.” ૫૫
- હરિચન્દ્ર સુત એક સતવાદી, પાલતો તાતવચન;
પિતા અર્થે દેહ જ વચ્ચો, વિપ્રધેરય તે તન.” ૫૬
- ધ્રુવે “તાતવચન પાલ્યું, વચ્ય ગયો”તો વીર;
તેના પુણ્યપ્રતાપથી, ત્રૂઠા સ્યામશરીર.” ૫૭
- આરુણિતો સુત ઋષિ મોટો, ઉદાલક જેનું નામ,
તેનો તે સુત નાસિકેતા; તેણે સર્વ ડીઠાં ઠામ.” ૫૮
- પિતાવચને ગયો’તો, યમપુરી તે જાણ્ય;
નિરખી સ્વદેહે તે આવિયો, પછે પ્રસન્ન હુવા “સારજીપાણ્ય.” ૫૯
- સુણી વાણી વદે દ્રુપદ, “સુણો શ્રીભગવાન !
એ કયાં સર્વે સાંભલી, સુણો સર્વ રાજાન.” ૬૦
- “વિચારીને વદે વિષ્ણુ, સાંભલે સર્વે રાય.”
બલ્લિખ બીઠી સભા માંહે, તવ શિર મૂક્યું પાય: ૬૧

૮. માત—ગૂ. સો. ૯. નારાય. ક. ૧૦. વિચારીને વદે વિષ્ણુ,
સાંભલે સર્વરાય; બલ્લિખ વલતું આચરે, સાંભલો સર્વરાય. ૬૦ સો. ૫૯
કયા કૃષ્ણે વર્ણવી, તે ક. સો.

“વચન જો પાછું કરું તો, મને લાગે ખોડ્યું;

કૌરવપાણ્ડવ-વધ જોવાને, હૂતો મનમાં કોડું.

૬૨

અદાર કોણી દલ મલ્યું ^{૧૧}કૌરવ-પાણ્ડવ જેહ,

કોણ શીશે જસ આવશે, જોવાનું મન તેહ.”

૬૩

વચન સુણી અર્જુન પ્રત્યે, વદે શ્રીજગદીશ:

“યુદ્ધ જોવા વાગ્જતા તો, અમૃત્ય કીજો શીસ.”

૬૪

શ્રવણ ચક્ષુ ને મુખ જીભ, અમર કરે અવિનાશ;

અવરચ અર્જુનો ભર્જી, ન હોય યુદ્ધ-અભ્યાસ.

૬૫

વિચાર એવો કરી કૃષ્ણે, અમૃતં ખેવ મગાવ્યું;

યુધિષ્ઠિર આદિ દેહ પાણ્ડવ, સર્વેને મન્ય લાવ્યું.

૬૬

અમૃત તે ખણિખને, મુખ્ય મેલ્યું આપી;

કણ્ઠ લગે તે પરવરચું, તત્ક્ષણ નાખ્યું કાપી.

૬૭

ધડ પડ્યું પૃથ્વીતલ મધ્યે, મસ્તક રહ્યું સાવધાન;

મુખ ખોલે ને ચક્ષુ દેખે, ^{૧૨}શ્રવણે કરે પાન.

૬૮

એવી યુક્તિ તણું મસ્તક, શમી વૃક્ષે લે ચાખ્યું:

“જા, પૃથ્વીતલ્ય પૂજા કરશે,” એવું અભેપદ આખ્યું.

૬૯

મસ્તક સજીવન થૈ ખેહું, જોવાને સર્જામ;

ખણિખ એવો શબ્દ ટાલીને, ^{૧૩}શ્રીખણ્ડ પરહચું નામ.

૭૦

વૈશમ્પાયન કહે: રાજા જનમેજે! ^{૧૪}કહું, રાય!

હવે ^{૧૫}જ્યોષ પાણ્ડવ તણા, જીદે તત્પર થાય.

૭૧

મૂઠ કરવા તે રહ્યા તરવરી; કરચ લિયે હચિયાર;

‘વહી આપણે દેહ તજિયે તો બિતરિયે ભવપાર.’

૭૨

દલ કૌરવ મલ્યું સન્મુખ; વાળે છે નીસાણ;

અન્યોઅન્ય લડ જોલે પ્રાક્રમે; હણહણે કેકાણ.

૭૩

૧૧. નાના વિધ્યની રીત્ય. સો. ૧૨. સુણે સર્વ કાન્ય. ઠ. પ્રવણ
અવણે કાન્ય. સો. ૧૩. સહિંડ સો. સયડ ઠ. ૧૪. ને, સુણ્ય સો. ઠ.
૧૫. કૌરવ અર્થે વીર સો.

૧૬ વૈરાટ દ્રુપદ સર્વે સાથે બેઠા પાંચે વીર;
કાશીરાજ ને ધૃષ્ટદ્યુમન, અભિમન્યુ પુત્ર ને ધીર.
ઓતાજન! તમે સાંભલો, હવે યુધ્ધ આશે રૂઢ;
ભારથકથા સુણતાં યકાં, મલે ગરુડારૂઢ.
તે માટે, રાય! સાંભલો, પિતામહ-પ્રાક્રમ્ભ;
વિપ્રહત્યા ઊતરે; પ્રસન્ન હોય પરબ્રહ્મ.

૭૪

૭૫

૭૬

૨. ભગવદ્ગીતાપર્વ—

ઓપાઠ,

વૈશંપાયન કહે, સુણય રાય! પૂર્વજ તારાનો મહિમાય;
બેઠા કૃષ્ણ યુધિષ્ઠિર બેઠ, વૈરાટ દ્રુપદ કહિયે તેહ. ૭૭
કાશીરાજ, અભિમન વીર, બેઠા શિખણ્ડી બલવન્ત ધીર;
વલી વીર બીજા; બલવન્ત; બલ પ્રાક્રમ નબ્બ જાણું અન્ત. ૭૮
વિચાર કીધો કૃષ્ણ-અર્જુન્ય: “સર્વે સજ્જે આપણું સૈન્ય;
એહ વિષ્યે રચો ભૂપાલ, જ્યમ કૌરવનો આવે કાલ.” ૭૯
મુણી વચન શ્રીકૃષ્ણ તાણું, ઊઠ્યા સર્વે હરખ્યા ધણું;
સકલ સેનાપત્ય ધરે શણગાર; કવચ આયુધનો ન લાભે પાર. ૮૦
સુન્દર પેહરયા રણના વેષ; છત્રીસ આયુધ ને વિશેષ;
સ્નાન કરી શૃંગાર જ ધરે; આયુધ છત્રીશે પરવરે. ૮૧
આપે દાન અનેક પ્રકાર, બન્દીજન કહે જેજેકાર:
‘આપે દાન, આરણ્યે ચડો;’ દલ સર્વેમાં ફેરવે પેડો. ૮૨
‘જેને દાન તણી છે આશ, તે આવો પાણવને પાશ.’
ઉત્તમ હીરા રત્ન પટકોલ, કરે દાન સહ ઝાકમઝોલ. ૮૩
મુકતાફલની મૂઠ્ય ભરી, વધાવે આનન્દે શ્રીહરિ;
રૂઢ રત્નના ખોલા ભરે; પિતલ નહીં, તે સોનું સરે. ૮૪

- એમ સર્વ રાજા આપે દાન; જેજેકાર તે મેઘ સમાન.
ખડ્ગ-ધાર, ખેડાં ખડખડે; આયુધ ખાંધી રથે ચડે. ૮૫
- રથમાં આયુધ ભરે અનેક, વાવરતાં નવ્ય આવે છેક;
કણ્ઠે મુકતાફલના હાર, સુન્દર શોભે રાજકુમાર. ૮૬
- વસ્ત્ર છાંટણાં કેસર કરી, સ્વર્ગવાચના મનમાં ધરી;
‘ધન્ય વેલા, દિવસ ધન્ય આજ, પાસે બેઠા શ્રીમહારાજ.’ ૮૭
- ખાનૂખન્ધ ધરયાં ખહુ છત્ર, અતિ વિશરાં વાગે વાજિત્ર;
શરણાધ ને શર્જન-નાદ, ભેરય નફેરી કેરા સાદ. ૮૮
- રણકંશાલા, સીંગી, તૂરય; વિવિધ દલમાં સુણિયા સૂર;
શરવદન સૂરજની કલા, શોભે છે તે મહા નિર્મલાં. ૮૯
- સકલ રાય રોમાઝિયત થાય; અતિ શરાતન ચડિયાં કાય;
મૂંછે આંકડા અવલા વલ્યા; રથ્ય બેશીને રણમાં પલ્યા. ૯૦
- નિજ પાસે જૈ રાખ્યા રથ, આયુધ કરમાં છે સમરથ;
સાંદિવર^{૧૭} ગઝીદક-ભરયા સજી સેન પાણ્ડવ સાંચરયા. ૯૧
- સાંકલ ખલકે ગજને પાય, મદમાતા રણુ ઊપરચ જાય;
સાંદિવર^{૧૭} ^{૧૮} મોહમાતા તણું, તાલૂઅવાલ્ય પોહતા ધણું.(?) ૯૨
- રથચક્ર વાળે રણુકાર, ત્રખ્યકત્રાટિક ચર હોકાર;
ઉજળવલ રથ્ય બેઠા અર્જુન; દેવદત્ત પગ્યાયણુ ધન્ય. ૯૩
- અશ્વ ઘોલા, નેજા શ્વેત, પવનસુત બેઠા ધ્વજ કેત;
સમરયો અંજનિ તણો કુમાર; ધ્વજ ઊપરચ કરે હોકાર. ૯૪
- પીતામ્બર હરિ કીધાં પરિધાન, સુન્દર શોભે ધન સમાન.
કિરીટ, કુણ્ડલ મકરાકાર, ચૌદ લોક કેરો આધાર. ૯૫
- અર્જુન ઊઠી લાગા પાય, મસ્તકય કર મૂક્યો જદુરાય.
“સ્વામી ! અમને કરયા સનાય; સેવક જનને સાહ્યો હાય.” ૯૬
- વાળે બોહતેર ગત્ય નીસાણ; ચાલ્યા સર્વે રાણોરાણ્ય;
થમ્ભ પાશ આવ્યા પરવરી, સાત ક્ષોહિણી સાથે હરિ. ૯૭

દર્શન્ય દુઃખનો કાપે પાશ; રાય સહ નિરખે અવિનાશ;
 નયણે કરતાં અમૃતપાન, સુધાદષ્ટિ જોવે ભગવાન. ૬૮
 ચમ્ભ પાશ આવી બીતરચા; પૃથક શોભતા ડેરા કરચા.
 સભા રચી ખેડા ભૂપાલ, આયુધ છત્રીસે સમભાલ. ૬૯

પૂર્વછાયા

પાણ્ડવ-વાળાં સાંભલી, કૌરવ ધ્યા મનભર્જ;
 સેન સર્જે છે આવિયું; પાણ્ડવ વલ્યો ર્જ. ૨૦૦
 વૈશમ્પાયન ઓચરે: સુણ્ણ, જનમેજે રાય!
 દુર્યોધન સેના રચી, આવ્યો ચમ્ભ છે ભ્યાંભા. ૧

[૫]

આપાઈ ચાલતી

ખોલ્યો દુર્યોધન ભૂપાલ, “આવ્યા પાણ્ડવ ને ગોપાલ;
 સજી સેન આવ્યા અર્જુન; સજો આપણું સર્વે સૈન્ય.” ૨
 તેડ્યા કણ્ણુ ને દુઃશાસન, તેડ્યો શકુનિ દુર્યોધન્ય;
 મન્ત્રાણું મન્ત્રીશં કરી, બેઠે રાજા આદર ધરી. ૩
 સકલ રાયને કહાવી વાત: ‘રચો સેન્ય, અવતીના નાથ!
 સકટવોહ રમવા છે શર; ચઢો શર! ચાય છે અસૂર. ૪
 સૌ શણગાર ધરો, નરપત્ય! છત્ર ધરે, શોભે છત્રપત્ય,
 વિવિધ આયુધ^૧ ધરિયાં અર્જુન; આયુધ છત્રીસ ધરે અભર્જ: ૫
 શલ્ય રાજા ને ભગદત્ત, ખેમધર્મા મોટો બલવન્ત;
 ભીષ્મ, દ્રોણ, કૃપા મહામતિ, અશ્વત્થામા ઋષિના પતિ. ૬
 દુઃશાસન, શકુનિ ને કણ્ણુ, સુશર્માને ભયે ધૂળે ધરણ.
 જયદ્રથ ને નારાયણ જોધ, સળિયા સમર્થ આણે કોધ. ૭
 છત્રીસ વિધનાં આયુધ ધરી, હથ ગજ રથે સેના પાખરી;
 સાંઢિવરનો ન લહું પાર; હરતી-ગ્રીવ-મણ્ડા-ધમકાર. ૮

ભલા ભલા જોધા ભૂપાલ, સજી સૈન્ય આગ્યા તતકાલ્યઃ
 એકાદશ ક્ષોણી વિસ્તાર; શત બ્રાત કૌરવના સાર. ૯
 રણુચ્ચમ્ભની પૂજા કીધ; વિપ્રે તવ આશીસ જ દીધ,
 ‘ધર્મે જય’ નું વચન પ્રમાણુ, વિપ્ર બોલિયા એણી વાણ્ય. ૧૦
 ચમ્ભ પૂજિયો દુન્યોધન્ય; રાય અતિ હરખ્યો છે મન્નય;
 મન્દ શુકન પતાકા તણાં પેરચ પેરચનાં થાય ધણાં. ૧૧
 મસ્તકચ બોલે કપોત ને કાગ; જાયે સેન પાંચ્યું અનુરાગ;
 સર્વે રાય થયા મનભર્જ; દુન્યોધનનો ભાગો રજાં. ૧૨
 તવ ભીષ્મ તે બોલ્યા વાતઃ “રાજા! કશી ચ્યંતા વિખ્યાત?
 કિરતાર કરે તે હોય નિર્વાણુ, નવ્ય ઉમ્મદે, નવ્ય જોવો જાણ્ય. ૧૩
 આ સમે જોતાં, રાય! સાર, હરિ-વાંચ્યું થાશે નિરધાર.”
 ભીષ્મ પ્રત્યે એમ બોલે ભૂપઃ “મધ્યું સેન સાયરગતિરૂપ. ૧૪
 મહારથીના કહો મહિમાય, કોણુ કોણુ આપણુમાં રાય?”
 બોલ્યા ભીષ્મ વિચારી વાતઃ “સાંભલ્ય, હસ્તિનાપુરના નાથ! ૧૫
 પેહલો મહારથી ગુરુ ઉત્તમ; જયદ્રથ બીજો રાજન્ન;
 ત્રીજો મહારથી દ્રોણકુમાર, અતિરથી શન્તનુસુત સાર; ૧૬
 પાંચમો ક્ષેમધર્મા રાજન્ન; છઠો ભડ છે દુઃશાસન;
 ભડ સાતમો દુન્યોધન્ન; આઠમો છે શલ્ય રાજન્ન; ૧૭
 કર્ણ પારથી જાણુ રાય, ગર્વ થકી ધટિયો મહિમાય;
 પારથી જો તુઝને કહ્યો, ઓછો ઓછું બોલ્યે થયોઃ ૧૮
 અન્ન જમ્યા છું તાણું રહી, તે માટે સુદ્રવ જશું સહી.
 પાણડવને તેં નહીં જતાય, જેને મસ્તકચ ત્રિભુવનરાય. ૧૯
 અમે આપશું છૂટી પ્રાણુ, પૃથ્વીપત્ય પાણડવ નિર્વાણુ;
 દસ દિવસ તાં ચિન્તા નથી, પછે કર્તા પુરુષ છે કમલાપતિ. ૨૦
 ‘ધર્મે જય,’ એમ સહ કો વદે, કરશે વાત જે કૃષ્ણને રહે,
 અન્તરજામી કમલાપતિ; જોગ જસ ને સ્વપને નથી. ૨૧.

અસુર મારવાને અવતાર; હરશે એહ ભૂતલનો ભાર;”

કહી ભીષ્મ રહ્યા છે મુગ્ધ. રાજ સકલ કહે: ‘ધન્ય ધન્ય.’ ૨૨

દુર્યોધન મન્ય આણે રોષ; ચ્યારય વિના કોમાં નહીં હોશ;

સર્વે કાયરની ગત્ય ધરે; પાણ્ડવશ પુરુષાતન કરે. ૨૩

ભીષ્મ વરિયા છે દસ દિન; કોય નથી ય્યા કાયર મન્ય.

બોલ્યો દુર્યોધન મુખ્યથી વાણ્ય: “પાણ્ડવ કેરા હર્ષે હું પ્રાણ. ૨૪

તમ પ્રતાપે ઇન્દ્ર હું કાળ; સાલ્યપણું કરવું, મહારાજ!”

સુણી ભીષ્મે દીધો સન્તોષ: “મ કરો, રાજ! મનમાં ધોખ.” ૨૫

અમ્મ બેઠાં તું કરય આનન્દ, પછે કર્તા પુરુષ છે ગોવ્યન્દ,

પાણ્ડવને મનાવું હારય, તો જાણે શાન્તન-કુમાર. ૨૬

સુણી વચન આનન્દો મન્ય, હજ્યો રાજ દુર્યોધન;

જે ભીષ્મને કર્યો પ્રણામ: “સમર્થ તમે મારે, સ્વામ્ય!” ૨૭

વચને અત્ય સન્તોષે જ ચયો, તવ રાજ મનમાં હરખિયો.

થે રજની, બિતરિયું સેન; થમ્ભ પાસે તમ્ભૂતું વેન્ય. ૨૮

પાણ્ડવ વાત વિચારે એહ: ‘પ્રાત-સમે વહવું છે તેહ.’

બેઠા કૃષ્ણ, અર્જુન ને ભીમ: “પ્રાત-સમે સર્જામજ-નીમ. ૨૯

શીખ સર્વની લે આવિયે, તો આપણ નિર્દોષ થઇયે.”

એમ કહી બિઠ્યા ધર્મ ભૂપાલ, ભીમ, અર્જુન ને શ્રીગોપાલ; ૩૦

તજ આયુધ, આલ્યા પરવરી; સર્જાતે લીધા શ્રીહરિ,

આવે છે પાણ્ડવ જોટલે, કૌરવ વિચારે તેટલે: ૩૧

‘પાણ્ડુના સુત આવે પલી, ધર્મ દ્વાર માગવા વલી.

સેના દીડી જવ આપણી, પાણ્ડવને મન્ય ચ્યન્તા ધણી. ૩૨

પાણ્ડવનું પુરુષાતન કશું, કમલતનુ-કાં હોય જશું.’

દુષ્ટ ચતુષ્ટો હરખ્યા ધણું: ‘અવિચલ રાજ થયું આપણું.’ ૩૩

- બીજમ કહે: “ નવ્ય જાણો મર્મ; શીખ માગવા આવે ધર્મ.
 પાણ્ડવપુત્ર નવ્ય ગાંજ્યા જાય; તુઝ આગત્ય ક્યમ કાયર થાય?” ૩૪
 એમ પુરુષ સર્વ કરે વિચાર, ત્યાં પાણ્ડવ આવ્યા સેન મોઝારય;
 ગર્જાસુતને પાસે ગયા; દણ્ડવત પ્રણામ જ કહ્યા. ૩૫
 બીજમ તણે પદ પડિયા એમ, જાણે જડિયા હીરા હેમ્ય,
 અતિ ચરણે કીધો અભિષેક; ગર્જાસુત જલ પૂરે નેત્ર. ૩૬
 ઊઠાડે આદર અલ કરી; ઊઠતાં ઉરચ લીધા ધરી:
 “તેર વરસના સન્ધે ટલ્યા, પિતામહ! અમે તમને મલ્યા.” ૩૭
 બીજમે પૂછી કુશલ વારતા: “લલે પુત્ર! તમે ચિયા છતા.
 પુત્ર! કહો અમ શરખૂં કાજ; રાખે કૃષ્ણ તમારી લાજ. ૩૮
 લલે પધારયા શ્રીભગવાન, અમને આપ્યું વૈકુણ્ઠદાન.”
 કૃષ્ણ કહે: “ધન્ય ધન્ય ગર્જેવ! મનુષ્યે પ્રગટ છો દેવ.” ૩૯
 બોલ્યા ધર્મ: “સુણો, મહારાજ! હોતો અભિલાપ તમ દર્શન કાળ્ય;
 પૂછેવા તમને આવિયા; મનમાં સન્ધે મોટા રિહ્યા. ૪૦
 પ્રાતસમે કરવો સર્જામ, અમને આગ્યા આપો, સ્વામ્ય!
 આગ્યા વન્યાં જો કારણ્ય કરે, તો રૌરો નરક્ય સગ્યરે.” ૪૧
 આપાધ: દાવટી
 બીજમ વલતા બોલિયા: “સાંભલો, ધર્મ જ! આપ;
 જો આંહા લગે આવ્યા નોત તો, દેત તમને શાપ. ૪૨
 અર્થનું સહ આગત્યું, અર્થનું સહ દાસ;
 તમે આવ્યા આંહા લગે તો, માગો વચન પ્રકાસ. ૪૩
 દુર્જ્યોધન વ્યનાં માગજો, આપું તે, સમરથ રાય!
 અન્ન એનું જમ્યા માટે, અમે થ્યા છું સાહ.” ૪૪
 ધર્મ વલતા બોલિયા: “તમ હાથ નવ્ય હોય મરણ;
 વચન એવું આપિયે, સ્વામી! રાખિયે શરણ. ૪૫
 “કૃષ્ણ તહનિ સાહ છે તો, કશી ચિન્તા, ધર્મ?

મનતા મનોરથ પૂરિયા, પૂરણ પરમાનન્દ. ”

પદ-વન્દીને ઊઠિયા, હર્ષે મન્ય આનન્દ. ૪૭

દ્રોણાચાર્ય પાશ આવિયા; લીધાં આલિષ્ઠન.

આચાર્ય એમ ઓચરચા: “ પાણ્ડવો ! તમને ધન્ય. ” ૪૮

“ સ્વામ્ય ! અમે આજ્ઞા-કારણ્ય, આવિયા છું આજ; ”

પ્રાતસમે સજ્જામ જ કરશ; વર દિયો, મહારાજ ! ” ૪૯

દ્રોણ વલતા બોલિયા: “ સાંભલો, ધર્મ જ ! આપ; ”

નવ્ય આવ્યા હત જે તમ્હે, તો દેત તમને શાપ. ૫૦

ધન્ય ધન્ય ધર્મ જ ! તમને, આવિયા અમ પાશ; ”

માગવું હોય તે માગજ્યો, પકૌરવ વણ પરકાશ. ૫૧

રાજા વણ સર્વ માગજ્યો, નહીં આપિયે નિર્વાણ્ય; ”

અન્ન એનું જમ્યા ઝાઝું; એ આગલ્ય તજશ પ્રાણ; ૫૨

જાણ્યાં આયુધ નવ્ય ગ્રહ, એ છે પ્રત્યગ્ન્યા અર્જુન. ”

ચરણ વન્દીને ધર્મ આલ્યા, મન્ય આણીને રજ. ૫૩

કૃપાચાર્યને પાસે આવ્યા, વન્દિયા તે ચરણ; ”

“ મનતા મનોરથ પૂરવા, સ્વામી ! આવ્યા તમારે શરણ. ” ૫૪

“ ભલે આવ્યા, પાણ્ડવ ! તમે, સન્તોષ્યા અમે આપ; ”

જે ન આવ્યા હત તમે તો, દેત તમને શાપ. ૫૫

અર્થ વલ્લભ સર્વને, સહ અર્થને આધીન; ”

તમે આંહી આવિયા તો, અમે આ છું દીન. ૫૬

તમારી જય હશે, પાણ્ડવ ! અમારી આશીસ; ”

જૂથ કરો તમે, ધર્મ રાજા ! સાલ છે જંગદીશ. ૫૭

અન્ન એહનું જમ્યા માટે, અમે આપશ પ્રાણ. ”

“ ધર્મે જયનું વચન પરગટ; વહે વેદ પુરાણ. ” ૫૮

પ. ૬-બૂ. પા. ૮ પહેલાં-તે આપિયે નિરવાસ; ત્યારે દ્રોણ આશીસ આપી, સાંભલો ધર્મ. આગવું હોય તે માગજ્યો,

પદ વન્દીને આત્મા પાણ્ડવ અશ્વત્થામા પાશ;	
પ્રણામ કીધો પાણ્ડવે; રુષિ પામિયા ઉલ્લાસ:	૫૯
“ધન્ય ધન્ય સુત પાણ્ડુના! લક્ષે આવિયા આંહ;	
દુઃખ લાગાં લવ તણાં, આવિયા વૈકુણ્ઠરાય.	૬૦
તારી જ્ય થાશે, પાણ્ડવ! કાલ્ય કરો સર્જામ;	
અન્ન એનું જમ્યા મારે, કરશં રાયનું કામ.”	૬૧
પગે લાગી વસ્યા પાણ્ડવ, જય છે સ્વસ્થાન્ય;	
કર્ણ પાસે હરિ પોતા; મલી દીધાં માન.	૬૨
ચરણ લાગી વન્દિયા: “ધન્ય ધન્ય શ્રીમહારાજ!	
કૃપા કીધી મુઝને: જે દર્શન પામ્યો આજ.”	૬૩
કૃષ્ણ કહે છે: “રાધાસુત! સુણો, કહું વચન-વિચાર:	
પાણ્ડવ-પક્ષે આવવું, તે ઘટે છે નિરધાર.	૬૪
કૌરવ હણીને રાજ લેશે, અર્ધ તારો લાગ.	
જે જોયે તે પાણ્ડવ-પાસે, વલી ખીજૂં માગ્ય.”	૬૫
કર્ણ કહે: “તમે કશું જોલો? નવ્ય ઘટે એહ, નાથ!	
દુન્યોધનને તણ આવું તો, લજ્જ પામે તાત.	૬૬
સાખ્ય તેની સદા સાચી, વિશ્વનો આધાર;	
પિતા લાજે, નવ્ય જગે, તો કરે મુઝને તિરસ્કાર.	૬૭
અન્ન કૌરવ તણું જમિયા; જે જાયે પાણ્ડવ-પાશ;	
સમુદ્ર મર્જાદા તજે, સાંભલો, અવિનાશ!	૬૮
ધરા શેષ ધરે નહીં; જલ વિન્યાં અમ્યુજ વજ્ય;	
ક્ષત્રી કુલને લાજ લાગે, જે તણું દુન્યોધન.	૬૯
પાણ્ડવ-પાસે જે આવું તો, તોએ ન પામે જીત;	
ઉસ્વામી મૂઝે નરકંચ પડે, એ ક્ષત્રીની નહીં રીત્ય.	૭૦
શત્યરાજ સત્યવાદી, એક દિવસ જમિયો અન્ન;	
ભાણેજને તે પરહરીને, ગ્રહો દુન્યોધન.”	૭૧

- કૃષ્ણ કહે: “ તે કર્ણ! સાચું, જોલિયા મુખ્ય વેદ;
બીજમે કહ્યું તે સાંભલી, ક્યાંય વશ્યો મનમાં ‘એદ. ૭૨
- દુન્યોધને જે પૂછિયું, મહારથી કેરાં નામ;
વખાણ્યા તવ સર્વને, જોવો બીજમ કેરાં કામ. ૭૩
- પારથી તુઝને કલો; કહે: ‘ઝોછું બોલ્યો માટય.’
બીજમ ભડે ત્યાં યુદ્ધનો, નથી તારે ધાટ. ૭૪
- નિભ્રાશ્યો નરપત્ય જોતાં, સુણજે તું, સમરથ્ય!
પ્રત્યગ્ન્યા લેઈ ખરી, આયુધ મ ધરય હાથ્ય.” ૭૫
- કર્ણ કહે છે: “ કૃપાસાગર! ભલી કહી એ વાત;
બીજમ ઊભા સેનમાં તો, ન ધરું આયુધ હાથ્ય. ૭૬
- જાણું છું, જે કર્યું બીજમે, કહે છે મોટા રાય.
ધણું બોલ્યા ગર્જાસુત તે, દુઃખ છે મન માંજ. ૭૭
- વૃદ્ધ સાચાં વચન બોલે, હોવે બૂધનો નાશ;
તે માટે જ્યાં બીજમ ઊભા, ત્યાં ન હોય જૂઠું-અભ્યાસ.” ૭૮
- પ્રત્યગ્ન્યા આપી વલ્યા, આવ્યા પાણ્ડવ-પાશ:
સર્વે રાજાએ પ્રણમ્યા; વન્દિયા શ્રીઅવિનાશ. ૭૯
- “કર્ણે લીધી પ્રત્યગ્ન્યા, તે નહીં કરે ત્યાં જૂઠું;
બીજમ જ્યાં આરોગ્ય ઊભા, ત્યાં નહીં ધરે આયુધ.” ૮૦
- સુણી વાણી કૃષ્ણની, સર્વ હરખ્યા રાજા.
પ્રાત અયું તવ પ્રગટિયો, કશ્યપ કેરો તજ. ૮૧
- ‘સન્ને સેના સર્વરાજ, ધરો રણના વેષ.’
કવચ અડું ટોપ ધરિયા, સાંકડા ગજની મેષ (?) ૮૨
- ગજ-વ્યોહ ગોવ્યન્દ રચે છે, તે પાસે પ્રોહો બીમ;
ધૃષ્ટદ્યુમન એક પક્ષે, ધરે જોધા નીમ. ૮૩
- પૃથ ભાગે રિહા ભાષ, નિકુલ ને સહદેવ;
બીજમ નેત્રે ચાપિયા, દુષદ-આદે ખેવ. ૮૪

ધટોરગછ અભેમન્ય ભાઈ, રિહ્યા ચરણ-વિભાગ્ય;	
કૃષ્ણ અર્જુન ફરે ફોળે, કઠણ વેલા આજ.	૮૫
જીતવા છે જોધ વસમા, પિતામહ પરચણ;	
દસ દિન સર્જામ કરશે; મરશે જ્યોધા ડણ.	૮૬
થરથર ધૂળે પાંચે પાણડવ, વલી ધૃષ્ટદ્યુમન.	
દ્રુપદ તે સાત્ત્વિક રાજા ચિન્તાતુર થ્યા મન્ય:	૮૭
“અવરચ વીર વિમાસતાં, કહો, કેમ પામું તાગ ?	
બીજમ બીભા સેનમાં ત્યાં આપણે નહીં લાગ.	૮૮
રશે એવા સુભટ દીસે, કોટિ સૂર્ય પ્રકાશ.”	
પાણડવ સેના કરે ચ્યન્તા; કૌરવ મન્ય ઉલ્લાસ.	૮૯
નીસાણુના નિર્ધોષ વાજે, શબ્દ સ્વર્ગે ગય.	
પાણડવ સેન્ય આવિયું, હવે કૌરવનું સજ થાય.	૯૦

પૂર્વછાંચો

શર્પ-શબ્દ તે સાંભલી, કહે દુર્યોધન રાય:	
“ ભીષ્મ-દ્રોણને જૈ કહી, સજો સૈન્ય મહિમાય.”	૯૧

[૩]

ત્રીપાઠ

સજો સૈન્ય કૌરવનો રાય, સેનાપત્ય ગર્જાસુત થાય.	
નિર્મલ જલશૂં મર્જન ક્રોધ, દ્વાદશ તિલક મહામુદ્રા દીધ;	૯૨
ધરી કણ્ઠય તુલસીની માલ, આયુધ સર્વે સજ્યાં તત્કાલ;	
છત્રીસે આયુધ કરચ ધરી ^૧ , મનમાં ચિન્તન કરતા હરિ.	૯૩
સકલ રાય કને કહાવ્યું સાર; સજી સેન્ય આવ્યા તે વાર.	
મથ્યાં સેન જ્યમ સાગરપૂર, રવિરલે શબ્દે વાગે તૂરચ.	૯૪
આવી દલ મથ્યાં આરેણ્ય; પેરચ પેરચ પ્રાક્રમ માંડ્યાં ^૩ તેણ્ય.	
તે વેલા બોલ્યા અર્જુન: “ સુણો વચન તે, જગજીવન !	૯૫

કૌરવસેના આવી હાઠચ; દીસે હયરથ મેગલ ઘાટ.
 હિંસારવ કરતા તોખાર; વાળે રથ તણા રણકાર.
 વિવિધ્ય રડું ધરે ધનુષ, આવીને તે થયા સન્મુખ;
 એ કથા સુણો, અમ્મકુમાર! વ્યાસ-સુત સમ્મલાવે સાર.
 ધૃતરાષ્ટ્ર કહે: જૂઠ જોવા પલું, ત્યાં જોતાં સર્વે સાંભલું.
 વ્યાસ પધારયા તેણી વાર; સન્તોખ્યા તે અમ્મકુમાર.
 'વૃદ્ધ દેહ તમે પામો દુઃખ, સજ્જે સર્વે કે'શે સન્મુખ.
 દિવ્ય ચક્ષુ તવ આપી કરી, સજ્જે જોતા આદર કરી.
 'કુરુક્ષેત્રમાં જૂઠ થશે, સજ્જે ઇહાં જોતા દેખશે;'
 વરદાન વ્યાસજી આપી એવ, અન્તરધ્યાન થયા તત્ખેવ.

પૂર્વછાયા

‘એકમને તમે સાંભલો, ગાન્ધારી તમે, માત!’
 ‘સજ્જે! તમે આવ્યા ચક્રી, અમે થયાં રલિયાત્ય.’
 પેહલાં પિતામહે પરહિયું, દસ દિવસ સર્જામ.
 વિસ્તારીને કહો અહાને, લલે આવ્યા, સ્વામ્ય!’

[૭]

આપાધ

સજ્જે કહે: સાંભલ્ય રાજન! મલિયા પાણ્ડવ દુન્યોધન.
 આવી સેન્ય ઊભાં છે જવે, અર્જુન હરિશ્ચં જોડ્યા તવે.
 મધ્ય ભાગ રથ થાપ્યો હરિ, અર્જુન્ય એમ વાણી ઝોચરી;
 “સર્ગાં સમ્મન્ધી જોયા તણું, મારું મન થાય છે ધણું.”
 અર્જુન કરી વાણી સુણી, વલતા જોડ્યા ત્રિભુવન-ધણી;
 ગીતાચાત કહ્યું જોવ્યન્દ: “સાંભલ્ય, પાણ્ડુકુલના ચન્દ!

પૂર્વછાયા

અવિનાશી અવિગત્ય કલા, આઘ પુરુષનું નામ.
 ભગવદ્ગીતા જોલશું કેવલ પ્રલયાન.

અર્જુન કહે કારણે, જગત-હેત ઉપદેશ;	
કર્મ માંછ નિષ્કર્મ કહું; તેનો હારદ લેશ.	૭
ઉપનિષદનો અર્થ છે, જોગ્ય શાસ્ત્રનું જ્ઞાન;	
અષ્ટાદશ અધ્યા વદે, તે પોતે શ્રીભગવાન.	૮
“ કર્મમાં નીકર્મ કહું, તે બિપરચ આદ્યાન;	
તેહ કયા મુણતાં ચકાં, નાસે તિમિર અજ્ઞાન,	૯
હંસ તજે જેમ નીરને, આણે તેનો પાર.”	
ભટ્ટ નાને નિચે કરી, આપ્યા અક્ષર સાર.	૧૦
રામા ભટ્ટ ભાવે કરી, ચોપાઇ અન્ધ વિસ્તાર;	
હૃપં ધરીને વર્ણવિયા, આપ્યા એહ અદાર.	૧૧
નિષ્કર્મ મારગ ગ્રન્થ છે, તે બિપરચ સંકૃત;	
બુદ્ધ્ય ભાગ થોડો કરી, કેશ કયા સમેત.	૧૨

[૮]

ચોપાઇ

હસ્તનાપુર આવ્યા વિદુર વ્યાસ, ધૃતરાષ્ટ્ર કહે તે પાશ.	
રાયે પૂજા દીધી ધણી, પૂછી વાત સર્જામ જ તણી.	૧૩
ધર્મક્ષેત્ર કુરુક્ષેત્ર મહીં, મહા જૂધ [તાં] યાશે સહી.	
અદાર કોહણી સન્ધ્યા મહી. અર્જુન હરખ્યા બાણાવલિ.	૧૪
સ્વામી ! તે જૂધ કેમ દેખિયે ? ઇચ્છા છે, પાણુ નહીં પેખિયે.	
વ્યાસ કહે: રાજા ! અવિધારચ, દૈવ-નેત્ર તે આપું સાર.	૧૫
તિહાં ચક્રી સર્વ પેખશે, કૌરવ-પાણ્ડવ જૂધ દેખશે.	
સ્વામ્ય ! જન્મ લગે તાં અન્ધ જ રહ્યો,	
ધણે! કાલ તાં એણી પેરચ ગયો.	૧૬

૧. ગુમાં ૧૬ થી ૨૫ ને બદલે:

વહી કરી સન્ધે પૂછિયો, પાણ્ડવ રોતામાં શું થયો ?
તે તુઝ કહું, ધૃતરાષ્ટ્ર રાય ! સન્ધે કહે: સાંભલ્ય મહિમાય. ૧૭

- પુત્ર-મૃત્યુ જોવાને કાળ, દૈવ-નેત્ર રશં વાઝૂં આજ ?
 વ્યાસ-શિષ્ય સઙ્ગે છે જોહ, આપી નેત્ર બેસારયો તેહ. ૧૭
- કુરુક્ષેત્રમાં જે કાંઈ થશે, સઙ્ગે ઇહાં બેઠા દેખશે;
 એવું કહી વ્યાસ ચાલિયા, રાજ સઙ્ગે પ્રતિ બોલિયા: ૧૮
- સ્વામ્ય ! હમણાં ત્યાં શં થાય ? કાણુ કાણુ મત્યા છે રાય ?
 સઙ્ગે કહે: રાજ ! અવિધારય, હમણાં દુન્યોધન કરે વિચાર. ૧૯
- દ્રોણાચાર્યને વાણી કહી: “ પાણ્ડવ સેન મત્યું છે સહી;”
 આચારજને પૂછે તેહ, “ કાણુ કાણુ મત્યા છે જોહ ? ૨૦
- દ્રુપદ શિષ્ય મારો કહે જોહ, ભીમ અર્જુન સરખા તેહ;
 વૈરાટ, દ્રુપદ, યુધિષ્ઠિર, ધૃષ્ટકેત, રાજ ચેકીતાન. ૨૧
- કાશીરાજ, પુરુજિત જોહ, કુન્તીભોજ સહિત જલ તેહ;
 તે યોધમાં ઉત્તમ અભિમન, એવું છે પાણ્ડવનું સેન. ૨૨
- હવે આપણું કહું તે જાણ્ય, અતિ જલવન્ત છે તારા પ્રાણ;
 ભીષ્મ, દ્રોણ, કૃપાચારજ જોહ, અશ્વત્થામા, વિકર્ણુ તેહ. ૨૩
- સોમદત્ત, શશ્ય મહારથી, એમાં ભીષ્મ છે સેનાપતિ.”
 એવું કહ્યે દુન્યોધન ગયા; સેનામાં જૈ જિલા રહ્યા. ૨૪
- રાજ અતિ રલિયાત્ય જ થયો, વલી કહી સમન્દ પૂછિયો;
 હવે પાણ્ડવ સેનમાં શં થાય, તે તુઝને કહું, ધૃતરાષ્ટ્ર રાય ! ૨૫
- અર્જુન કવચ યયું શતખણ્ડ; જે શરવીર ધર્યું બ્રહ્માણ્ડ.
 અર્જુન કહે: “ સુણો, સારજૂં પાણ્ય ! બહુ સેનાને મધ્ય પ્રમાણ્ય. ૨૬
- તિહાં રથ આપણો મેલ્યો જોહ, કાણુ કાણુ મલિયા છે તેહ ? ”
 અર્જુન-વચન કૃષ્ણે સાંભલી, રથ હાંક્યો જ્યાં સેના મલી. ૨૭
- ભીષ્મ-દ્રોણ દીઠા તેણે દામ્ય, પિતા પિતામહ તેહ સમાન્ય;
 પુત્ર પૌત્ર સર્વે તે વીર, દીઠું કુટુંબ અને થયો ભીર. ૨૮

૨ ...મહા સો. ૩. સાલ્વ સારથી. સો. ૪. સ્વજન કુટુંબ દીઠાં થયો. સો.

અર્જુન કહે: “ સુણો, યદુરાય! સ્વામી! મેં ત્યાં યુદ્ધ નબ્બ ચાપ;
શરીર માફે પલાયન ચાપ; કમ્પે દેહ ને નબ્બ રેદ્વાય.” ૨૯

સુખશોષ, રોમાઝિયત થયો, ગાઝ્ઝવ પનાખી ઢાયર વહો;
અર્જુન કહે: ધિક એહ રાજ, મારે નથી એદ્નું ઢાજ. ૩૦

સ્વામી! કુલનો ક્ષય કીજિયે, તે પાતક ક્યમ શિરચ લીજિયે?
તે માટે હું જૂઠું નહીં કરું, જે પાપ કો કેમ ઓધઈ?” ૩૧

નાખ્યું ધનુષ ને ઢાયર થયો, તબ્બ અર્જુન મોઝાંજીત ગયો;
યોગશાસ્ત્ર બ્રહ્મવિદ્યાય, પૂર્ણ થયો પ્રથમો—અધ્યાય. ૩૨

સન્ને ધૃતરાષ્ટ્રને કહે: અર્જુન શોકસાગરમાં વહે.

કૃષ્ણ કહે: “ અર્જુન! શું ચયું? કાણ પાપ કોને આવીયું? ૩૩

નરક પમાડે કરે ઉપમાન, લોક હસારય તેનો કામ;
છાંડો મોહ ને ધીરજ ધરો, અર્જુન! સમરણ હરિનું કરો.” ૩૪

અર્જુન કહે: “ સુણો, ભગવાન! બીજમ દ્રોણ તે પિતા—સમાન;
જેહ ગુરુકાજ રાજ લીજિયે, તેહ ગુરુનો ક્યમ વધ કીજિયે?” ૩૫

કૃષ્ણ કહે: “ જૂઠો એ વાદ; સાંભલ્ય, કથા કરું અનાદ;
પૂર્વ પક્ષ છે બ્રહ્મજ્ઞાન, તેહ જોતાં સર્વે સમાન. ૩૬

‘ગુરુ શિષ્ય છે માત ને તાત, નથી કોલ કોને જાનંધવ બાત.

જન્મમરણ આતમને નથી, વ્યાપકને શું જોવું કથી? ૩૭

‘આત્મજ્ઞાન એમ જોયે કથી, અહમેવ જીજ્ઞે કાય નથી.

જેમ ત્રણ અવસ્થા આવે દેહ, પરમેશ્વરની ઇચ્છા તેહ. ૩૮

પ. ધનુષ નાખીને રહ્યો. સો. નાખીને કાં રહ્યો. ૬. આ પૂર્વે ૬ માં
ગુહ્યત્ત્વ દિ દત્વા શ્લોક. ૭. તથાપિ તા એમ સુમ ઓચકું. સો. તથાપિ એકા
કેમ ચરુ ૬. ૮. આત્મજ્ઞાન એમ જોયે કથી ગુ. ૬. વ્યાપકને શું જોયે કથી.
ગુ. ૩૮ પહેલાં ૬ માં અને ૩૮ ૬-૭. બદલ—“ રત્નપૂઠે રાતિ આવે નય.
હૃદય અસ્ત સૂર હોવાય; અખંડ જિંજ જોતય છે તેહ, વ્યાપક રૂપ બહીજો
તેહ. રાત્રિમિત્ર-કેહતા નથી, આત્મજ્ઞાન એમ જોતાં કથી.”

જલમધ્યે પરપોટા થાય, તે ભાંજે, તે માંહ સમાય;
આત્મારામ ભણીને તેહ, હર્ષશોકથી અલગો જેહ. ૩૯
સેજે ઊપજે, સેજે સમે, દુસ્તર માયા એણી પેરચ દમે;
'હું મારું, હું કર્તા જેહ,' અભુન! માયાનું બલ તેહ. ૪૦
પૂર્વછાંચો

અનન્ત ધડા પાણીભરચા, એક ચન્દ્રબિમ્બ પ્રકાશ;
ધટ ધટમાં પ્રતિબિમ્બ છે, એમ હરિ-વિશ્વાસ. ૪૧
ધટ ફૂટચો, પાણી દલ્યું, જેનું તે ત્યાં જાય,
ચન્દ્ર નિરન્તર વેગલો, તેને દોષ નવ્ય થાય. ૪૨

[૬] ચોપાઘ

એ અભુન! તું એવું જાણ્યું, નિર્લેપણું તું હૈયે આણ્ય;
ક્ષત્રીને નવ્ય લાગે પાપ, સ્વર્ગ પમાડે, ટાલે તાપ. ૪૩
સ્વર્ગ-દાર ઊઘાડું થયું, સકલ યોધનું પાતક ગથું;
રણસદ્ગ્રામ્ય ક્ષત્રી જે મરે, સ્વધર્મ થકો દુસ્તરને તરે. ૪૪
પૂર્વછાંચો

સુભટ સર્વે એમ બોલશે: 'ભય પામ્યો અભુન,
લોક માંહ અપજશ, યશે,' સાંભલ્ય હેત-વચન. ૪૫
જશ અપજશ જાતાં નથી, સુખ શું હોયે ધર્મ?
જશ-અપજશ બન્ને નથી, હાણ્ય લાભ ને કર્મ. ૪૬

[૧૦] ચોપાઘ

કર્મ માંહ નર ખૂતા જેહ, કૈયે મોક્ષ ન પામે તેહ. "
"સ્વામી! વેદવન્દિત જે કર્મ, જગ, દાન, જપ, તપ ને ધર્મ, ૪૭
ભક્તિ લખ્યાં છે વેદ વિચાર, સ્વામી! તેમાં શું નિરધાર?"
"હે અભુન! કહે તું સત્ય; વેદ વાણી છે દિધા મત્ય; ૪૮
ત્રિગુણાતીત બુદ્ધિ એ આણ્ય; કર્મમાં નિષ્કર્મ કરી જાણ્ય;
માની પુરુષ જે કર્મ આચરે, જપ-તપ-જગ-તીરથ જે કરે, ૪૯

સ્વધર્મ માંહે કરવું તેહ, કલને ધર્યે તેહનો તેહ.
 ઉદાર ધીર જે મનુષ્ય મર્મ, તેહ કર્મ જાણે નિષ્કર્મ. ૫૦
 જ્ઞાનજોગે મન વશ થાય; કર્મ કરતો નવ્ય લેપાય.
 હર્ષ, શોક ને લાભ ને હાણ્ય, પાપ-પુણ્ય સરખું કરી જાણ્ય. ૫૧
 મોહસાગર તરીશ જેહ વાર, તત્ત્વજ્ઞાન વૃંદે હશે તેહ વાર;
 ત્યારે વૃંદે શુદ્ધ્ય-બુદ્ધ્ય હશે; મોહસાગરની બ્રાન્તિ જશે." ૫૨
 "સ્વામી ! એ બુદ્ધ્ય આવે કેમ ? મોહસાગર પતરવાનો નેમ." ૫૩
 "મનના વેગ સર્વે છાંડિયે, અર્જુન ! ઉદાસી થૈ હોંડિયે. ૫૪
 મન, જ્ઞાન કેં જ્યાં શોધત, એ તાં સ્થિરબુદ્ધિ પાવત.
 એવી બુદ્ધ્ય જ્યારે રાખશે, તો હરિપદ નિશ્ચે પામશે. ૫૪

પૂર્વછાયા

દુઃખ પડ્યે શોચે નહીં, સુખનો મદ નવ્ય થાય;
 રાગ, દ્વેષ ને ક્રોધ તજે, મોહ મન ચડી જાય; ૫૫
 લક્ષણ એ સ્થિરબુદ્ધ્યનાં, એમ જીત્યે જીતાય.
 ધન્દ્રીને સડ્કોત્રિયે, જેમ ઉદ્ધર્મ સડ્કોત્રાય. ૫૬

[૧૧]

ઔપાધ

તું કહે, સેજે વિપયાવશ થાય, આહાર તજે તો સહ તજાય,
 રસ-ધન્દ્રી રસના નહીં તજે, ત્યાં લગે મન વિપયાને તજે. ૫૭
 અર્જુન ! એહનો કહું ઉપાય; રસ-ધન્દ્રી જ્ઞાને વશ થાય;
 જ્યાં લગી મન વિપયાને બજે, તેને શુદ્ધના સર્જી બપજે; ૫૮
 સર્જી થકો તો બપજે કામ; કામે ક્રોધ, લોભ, અભિમાન;
 મોહ ચડી હોય બુદ્ધ્યનો નાશ; બુદ્ધ્યનાશે હોય નરક-નિવાસ. ૫૯
 તે માટે ધન્દ્રી જીતવી; બુદ્ધ્ય જ્ઞાને પ્રશ. રાખવી;
 મુધર્મનો કરવો વેવાર; હું માંડે, તજવું, અહરુર. ૬૦

૧. તરિયે જેમ ગુ. ૨. ગુ. સો. માં રહી ગઈ છે. ૩. કમ
 મુ. -ક. ૪. ઉપદેશ....જીતેશ. ૫. ત્યાં યા-નિજા શ્લોક ગુ. માં.

પૂર્વછાયા

“સવારે નિદ્રા હવી, માની મનીષી સોય;
માની ન્યાં નિદ્રા કરે, ત્યાં જગે ગુરુ ને શિષ્ય.” (૧) ૬૧

[૧૨]

ચોપાદ

જે મારી ભક્તિ આચરે, કામ ક્રોધ તૃષ્ણા ૧વશ કરે,
ગૃહસ્થાધર્મથી ચાલે જેહ, સહી બ્રહ્મપદ પામે તેહ. ૬૨

યોગશાસ્ત્ર ને બ્રહ્મવિદ્યાય, સાધુખ્ય યોગ તે દ્વિતીયો-ધ્યાય;”

અર્જુન કહે: “સુણુજ્યો, ભગવાન ! દ્વિધા વચન બોલો છો વાણ્ય. ૬૩

ક્ષણ ક્ષણ એક પ્રતિપાદે કર્મ, વધી નિન્દે મોહ ને બ્રમ;

સ્વામી ! વાત નિરધાર કરી, બેમાં દીર્ઘ દેખાડો, હરિ !” ૬૪

કૃષ્ણ કહે: “ અર્જુન !, મન્ય આણ્ય, જે મારગ સાચા કરી જાણ્ય,

એહ મહીને એકજ થાય, માની વન્યાં લલા નવ્ય જાય. ૬૫

રોહ મહીને એકજ જાણ્ય, રાતદિવસ ને સૂર્ય પ્રમાણ્ય,

કર્મ માંલ નિઃકર્મ છે તેમ, કાળમાં હુતાશન છે જેમ.” ૬૬

એક ગૃહસ્થધર્મ મૂકી વન્ય જાય, વસ્ત્ર તથા સત્યાસી થાય,

તોય ઝગ્રે મન્ય નવ્ય પામે સહી, સત્યજ્ઞાન જે ભાસે નહીં. ૬૭

બ્રહ્મ ચક્રો જાપનું છે કર્મ; સર્વ ભૂતમાં વ્યાપક ૪બ્રહ્મ;

કૃષ્ણાર્પણ યુદ્ધયે ક્રાન્તિયે; નિર્ગુણ સગુણ માંલ પૂજિયે. ૬૮

આગે જનકાદિક રાજન, તેણે જાણ્યું બ્રહ્મજ્ઞાન;

તેણે કર્મ કૃષ્ણાર્પણ કર્યાં; કર્મ વન્યાં તેને અનુસર્યા. ૬૯

મોટા શ્રેષ્ઠ આચરે જેહ, લોક પ્રવર્તે મારગ્ય તેહ;”

અર્જુન પ્રત્યે બોલ્યા ભગવાન: “સંસારનું નથી મારે કામ. ૭૦

લેવું-દેવું મારે નથી, નથી તેને શું કહે કથી ?

તથાપિ હું કરું છું કર્મ, તે માટે જે લોકા-ધર્મ. ૭૧

૧. પરહરે જી. ૨. રાતદિવસ જેમ સૂર પ્રમાણ, કર્મ નિઃકર્મ તેમ
મન્ય જાણ્ય. ૩. બ્રહ્મ ૬. ૪. કર્મ ૬. ૫. મન્ય જૂ.

જો હું કર્મને નિન્દાં વેદ, તો વર્ણુવર્ણુનો ભાગે ભેદ.

તે કર્મથી રાખીને મન્ય, કર્તા કર્મ નહીં લેખન.

૭૩

મેં કહ્યો તે મારગ્ય ચાલશે, તે પદ અહંસદિત પામશે.”

ગીતાજ્ઞાન કહ્યું ગોવ્યન્દ; અર્જુન મન્ય પામ્યા આનન્દ.

૭૨

૩. ભીષ્મવધપર્વ—

કરચ ધરચાં તવ્ય ગાઝજીવ ને બાણ; ભડક્યા ન્યોધ અને ટેકાણ;

પધનુપ-ટફારવ અર્જુને કરચો; તેનો શબ્દ સઘસે વિસ્તરચો. ૭૪

રથ-રાસ શ્રીહરિને હાથ્ય; સેવકજન કેરો એ નાથ.

ભીષ્મ સન્મુખ આવી રહ્યા; જૂઠ કરવા સપરાણા થયા.

પ્રથમદિન-પ્રવેશ

ભીષ્મદેવે તવ્ય સાધ્યાં બાણ; સેના સર્વે પડિયું ભજાણ;

ખમે કોણ ભીષ્મના પ્રહાર, જેણે જીત્યો છટો અવતાર? ૭૬

ગજાજીના સુત ગુણગ્રામ, આવ્યા કરવા રણસઝામ.

વાજે નીસાણુ ઝોંત્યેર ગત્ય. શબ્દ સાંભલી હારચા નરપત્ય. ૭૭

ધોર વૃષ્ટિ સેના પર થઇ; સેના પાછી નાહી સહી.

દહે ન્યુધિધિર: “કારણ કશું? આવ્યા ભીષ્મ બલ સાગર જશું.” ૭૮

સુંણી ધર્મ હરિ પાસે ગયા; “રાખ્ય, રાખ્ય,” વચન જોલિયા.

કીધી સ્તુતિ ત્યાં ધર્મ રાજન: “દિયો પાણ્ડવને જીવ્યત-દાન. ૭૯

આગે રાખ્યા છે અનેક; મુખે એક શો કહું વિવેક?

ઘણે કષ્ટે રે રાખ્યા તમે, હવે આજ પિતામહ દમે. ૮૦

ભીષ્મ-રૂપિયો સાગર જેહ, પાણ્ડવને ઊતારો તેહ.

સુદામાની કીધી સાર; આપ્યા વિપ્ર તણા કુમાર. ૮૧

વિભીક્ષણને આપ્યું રાજ; સુરિનર કેસાં કીયાં કાજ;

રાખ્યું અસુર તણું જે બાલ; “તેને મલિયા શ્રીગોપાલ. ૮૨

પ. સો. ૬. માં નથી. ૬. સો. ૬. માં ૭૭મી રહી ગઇ છે.

૭. કાં મહત મુને ૬-સો.

હિરણ્યાકૃષ્ણને મારી કરી, ફાડ્યો થમ્ભ, પ્રગલ્ભા હરિ.

ધૂને અવિચલ પદ આપિયો, મેરુ તણે શૂંઝે આપિયો. ૮૩

ખલિં રાજા આંધેા પાતાલ્ય, ઈન્દ્રાસન રાખ્યું ગોપાલ.

અનેક ભક્ત ઓધારચા હરિ; પાલ્યા દાસ; સપયો કરી. ૮૪

પાણ્ડવ જાતા રાખ્યા એવ, હવે દમે છે ભીષ્મદેવ.

ભીષ્મ થકા ભગારો, હરિ!" એમ સ્તુતિ ધર્મે આચરી. ૮૫

ગોલ્યા કૃષ્ણ: "સુણો, રાજા! 'ધર્મેજય'નું પ્રગટ વચન;

જય તમારી થાશે સહી; તે માટે દુઃખ ધરવું નહીં." ૮૬

સન્તોષી શિરચ મૂક્યો હાથ; યુદ્ધે પરવરિયા ભુગનાથ;

ભીષ્મસમીપે રાખ્યો રથ; બાણ બહુ વલી સાલ્યાં હાથ્ય. ૮૭

ધોર વૃષ્ટિ થૈ સેના માંલ્ય; સન્મુખ ચાલ્યા રાણારાય.

સેનાપતિ થયા ભીષ્મદેવ, 'સર્વ' જોધા આવ્યા તત્ખેવ. ૮૮

સમીપે આવ્યા કૃષ્ણ-અર્જુન; દેવદત્ત પન્થ્યાજન્ય-ધૂન્ય;

૧૦ સન્ધ્યા માંલ્ય નીસાણુ ગડે, શરાતન શરાને ચડે. ૮૯

ત્યાં ભગદત્ત આડો આવિયો, મારી અર્જુન વ્યાકુલ થયો.

મૂકે બાણ બહુ ભગદત્ત, પાણ્ડવસેનનો આણે અન્ત. ૯૦

શકુનિ દુઃશાસન ૧૧ મદભરચા; પૃથક પૃથક ન્યોધાને-વરચા;

સાગર સાત તણું જે પૂર, મારી સેના કીધી ચૂર. ૯૧

આપોપે તાં નાહા ભૂર; પડા કોરજી વાતા સૂર.

શિખણ્ડી ને શલ્ય-આચડ્યા; ભગદત્ત ને અર્જુન ભડ્યા; ૯૨

ધૃષ્ટદ્યુમન ને ક્ષેમજયધર્મ; અંભેમજય-દ્રોણ પ્રાક્રમ;

અશ્વત્થામા-સાન્વિક ન્યોધ, કરે સર્ગામ ધરીને ક્રોધ. ૯૩

૮. શરાતન વાંધ્યાં અશ્વમેવ ક. ૯. ૮૮ મી. ખણી ક. માં એક
ભીષ્મ વધારે:—

કલિપટકા તેડકા ગાય, ચાલ્યા દેશદેશના રાય.

૧૦. ક. માં નંથી. ૧૧. બંધ. સો. ૬.

- દ્રુપદ ને સુશર્મા રાય, આવ્યા બાણુ તણે તે ધાય.
 વૈરાટ ને નારાયણી વીર, કરે સર્જામ ૧૨સાહસ ધીર. ૯૪
- દુન્યૈધન નિરખે સર્જામ. પૂરે ભીષ્મ સહની હામ.
 નદીના વેગ સમુદ્રે ભલે, તેમ ભીષ્મ સેનમાં ફરી વલે. ૯૫
- પાંચે પાણ્ડવ રહ્યા એકલા, ભીષ્મ-બલ માટે સામટા.
 યોધે પાસે થાય સહ્યામ; શૂરા ધીર સમરે હરિનામ. ૯૬
- કરે બાણુ ફેરી બહુ વૃષ્ટિ, સકલ યોધજીવરાવે પૃથ.
 હસ્તીશ્ચં હસ્તી આખડે; ગજ પાસે ગજ તિલાં ભડે; ૯૭
- પાલાશ્ચં પાલા પરમાણુ; બાણુધાર સાથે તે બાણુ;
 મલ્લવિદ્યા સાથે મલ્લ-મન્ત્ર; ગદાચે ગદા સન્ધે છે જન્ત્ર. ૯૮
- ભીષ્મભય પાણ્ડવને ધણો; અનુભવ આવે જીત્યા તણો;
 અલ્પચારચના કરના પ્રહાર, કોણુ સહે સમરથ ઝૂઝાર? ૯૯
- “માર્યા, માર્યા” નર-મુખે થાય; મૂકી બાણુ ને નાહા જાય;
 જલાં ઝાંખર દેકે ધણાં; બાણુ વિકટ ગર્જા-સુત તણાં. ૪૦૦
- મૃગપલ્ય વલે જ્યમ મૃગ પલે, તેમ નાસે જ્યાં ભીષ્મ વલે;
 જેમ પાણ્ડવવનમાં હુતાશન, તેમ દહે દલ ફેરાં તન. ૧
- નાહી સેના પાણ્ડવ તણી; બાણુવૃષ્ટિ ગર્જાસુત તણી,
 તેણે સમે થયા મધ્યાહ્ન; ઊતારે વલિયા રાગન. ૨
- પન્થ્યાયણનો શબ્દ સાંભલી, પાણ્ડવ-સેના પાછી વલી;
 સર્વ સર્વ સમભાલે સાચ, એક એકને પૂછે વાત. ૩
- આવ્યા તેહને હેતે મલ્યા, નાવ્યા તે રણુ માંછ ગલ્યા.
 ઊતારે આવ્યા સૌ કોય; ઇચ્છાવર્તિક પાક જ હોય. ૪
- રાગ સર્વ આરોગી કરી, વલી સર્વ આલ્યા પરવરી.
 સેન તણે નવ્ય લાભે પાર; કરતા બાણુ તણા દર્ફાર. ૫
- ભલા ભલા કૌરવકુમાર, હર્ષભર્યા વાહે હથિયાર.
 કૌરવસન્યા આવી મલી, પાલા રથ ગજ હય સાંકલી. ૬

- સેન્યાપતિ સખસો વસુ-અર્જુ, સકલ સેનાનો કરતો ભર્જ.
તેણે સમે વૃકોદર વીર, આવ્યો યુદ્ધ કરન્તો ધીર. ૭
- ગદા કર મધ્યે ઓપતી, સેના ક્ષય કરતો મહામતિ;
મેધનાદ કરે બલવન્ત; હય ગળ રથનો આણે અન્ત. ૮
- હરતી જિગડે આકાશ્ય; તે પુનરપિ ન આવે પાશ.
ફેાજે ફેાજ વૃકોદર કરયા; હય ગળ રથ કીધા સાથરા. ૯
- ભીમ ભુભગલે કુન્જર ધરે, ચરણ સાહીને ચૂર્ણ કરે,
ભીમ તણું રૂપ વિપરીતઃ જોધ યોધા થાય જોશીત. ૧૦
- પ્રોઢાં કર્મનો કર્તા ભીમ; કરે સર્વને ડાઢા ક્ષિમ.
તબ્ય ભીષ્મ આવિયા તાત; વૃકોદર વાવરતા હાય. ૧૧
- સાધ્યાં બાણ અસૂખ્ય અપાર, જેમ કલ્પાન્ત કરે અર્જુન.
ભીમ જીપરચ તે કીધી વૃષ્ટિ; મારીને લેવરાવી પૃથ. ૧૨
- જેમ પત્રગ રાક્ષે પલે, તેમ ભીમ-ગર્જ બાણ ગલે;
અક્ષગો જૈ માંડયો સર્જામ, ભગદત્ત યુદ્ધ કરે જે હામ્ય. ૧૩
- ભગદત્તે દોડો પવનકુમાર, ગદા ગ્રહી આલ્યો નિરધાર; ૧૩
શોકો જે જેમ પર્વતરૂપ, ભગદત્ત ને વૃકોદર ભૂપ. ૧૪
- ચાલી આવ્યા અણિયો અણી, પ્રોઢ ૧૪ પુરુષ જે બલના ધણી.
ભીમે ચાલી કીધો ધાય; ભગદત્ત કહે: 'ધન્ય પવનસુત રાય!' ૧૫
- સેજે ગદા મારી ગુણવન્ત; 'જોજે તારો આણું અન્ત.'
મારી ગદા ભીમ લડયડે; પૃથ્વી જીપરચ જોધો પડે. ૧૬
- સહદેવે આવી કીધી સાલ; વકારિયો વૃકોદર રાય.
વકારિયો તવ વાધ્યો વીર; ગદા ગ્રહીને આલ્યો ધીર. ૧૭
- ભગદત્ત મારયો ઝાઝો ગ્રહાર; સેજે જોધ કરયો સર્જાર.
૧૫ ગ્રહી ગદાનો કીધો ધાય; ભગદત્ત પાડ્યો રણ માંલ. ૧૮
- વેગે તાલણુ આવ્યા બાય, ભીમસેને વાવરિયા હાય;
મારી મુષ્ટિ મરતક માંલ; મુખની વાટે શોણિત જાય. ૧૯

પાડ્યો ગર પૃથ્વી જોટલે, સેના સર્વ વહી તેટલે.

મથ્યા એકઠા ભીષ્મ પાશઃ ‘પ્રોઢ પુરુષનો આણ્યો નાશ.’ ૨૦

ભગદત્ત મારી ભીમ જ વલ્યો; આવીને રાજાને મથ્યો;

“માર્યો ભગદત્ત, ભડ રાજાન! ધન્ય ધન્ય,” જોલે રાય અભુજ. ૨૧

વહી વિચારે પરમ સુભણુ: ‘રખે આવે ભીષ્મનાં બાણુ!’

ભીષ્મ થકી ભય પામે સદ્, પાણ્ડવ કેરા જોધા બહુ. ૨૨

ભીમે રણમાં કીધો સદ્ધાર; ખે કોણી માર્યા નિરધાર;

ભગદત્તને મારી કરી, ગળ્યો જોમ ગાજે કેસરી. ૨૩

ભીમ ભયદૂર પેલું યુદ્ધ, ગઈ સર્વ કૌરવની શુદ્ધ.

તેણે સમે ત્યાં રજની થઈ; આવી ઊતારે સેના વહી. ૨૪

૧૬અભુજન કૃષ્ણે કીધા નાદ; શર્ષ્પ શબ્દ સાંભલિયા સાદ;

આવ્યા ઊતારે સૌ જોધ. ‘ભીષ્મ તણા કુણુ સહશે ક્રોધ?’ ૨૫

૧૭એ વ્યન્તા પાણ્ડવને મન્ય; ‘ભીષ્મ જીતવા વસમા તન;

એક દિવસમાં કીધું યુદ્ધ, ટાલી સર્વ યોધાની શુદ્ધ. ૨૬

નવ દિન આપણ ક્યમ જીવાય? બાણુ ભીષ્મનાં નવ્ય સેહવાય.’

કૌરવને મન્ય અભુજનની વ્યન્તા, તેમ પાણ્ડવને ભીષ્મ પિતા. ૨૭

જે પાણ્ડવે માર્યુંતું સેન; રુધિર નદીની ચાલી પરવેણ્ય;

૧૮ગજહય માંસના કર્દમ થયા; કેતા યોધ તણાઈ ગિયા; ૨૮

નર-મસ્તકે કચ્છપ-આકાર, અસ્થિ પાણુનટ બન્ધ સાર;

નર આભરણુ, વેલા વિસ્તાર, રથ તરે નાવને આકાર. ૨૯

કુન્જર કેરાં ખોખાં જોહ, રણપૂરે કેં તાણ્યાં તેહ.

પાણ્ડવ જોહા કરે વિચાર; સાંભલ્ય, પરીક્ષિત તણા કુમાર!. ૩૦

કૃષ્ણપદ પ્રણમે કુલદીપ: “પ્રભુ! અમે જીત્યા સમ્પદીપ;

સકલ જોધ માર્યો સહી, ભીષ્મપિતા જીતાયે નહીં. ૩૧

૧૬. ૨૫a-b પછી:—આવે ઊતારે સેના વહી, જોહ સર્વ સાંભલ્યું સહી. ગુ. ૧૭. ૨૬ a-b પછી:—ભીમના મનમાં રીરાજ ઘણી, ગદા પ્રહારે સેના હણી ગુ. ૧૮. ૨૮ c-વે અને ૨૯ a-b ક માં ઊ. પા.

એહના ભયથી રાખો, સ્વામ્ય ! તમે સાણ થયાનું કામ.”
 એમ સન્તોષ્યા શ્રીભગવાન; “ સુણો, વૃકોદર ! બુદ્ધિ-નિધાન ! ૩૨
 તેહ પુરુષની જય ત્યાં થશે, જેહના કુલમાં ધર્મજ હશે.
 તેહ વાતનો સન્ધે નહીં; વેદપુરાણે એ વિધ કહી.” ૩૩
 કૃષ્ણે મસ્તક્ય મૂક્યો હાથ; વલી સ્વામીયે કરચા સનાથ.
 “ હાગાં’તાં ભીષ્મ તણાં બાણ, નિવૃત્ત કરો, સ્વામી નારાણ !” ૩૪
 મેવકને દીધો ^{૧૬}સંલોભ: “ જીતીશ, ભીમ ! મ કરચ મન્ય ક્ષોભ.”
 રજની સમો ત્યાં વહીને ગયો; થયું પ્રાત; સૂજું ઉદયો. ૩૫

દિન બીજો-પ્રવેશ

સજે સૈન્ય જોધા શણગાર; પેરે જીવરખી(ને) જણસાર;
 વાગાં બોહતેર ગત્ય નીસાણ; શર-સર્વને કીધાં બાણ, ૩૬
 શર્ધનાદ કીધા સામટા; થિયા શર, મલિયા, છે ઘટા;
 ચાલ્યા સર્વ કરવા સઙ્ગામ, ભીષ્મ-સેન હૂતાં જેહ દામ્ય. ૩૭
 મહા ઘોર મેલે છે બાણ, કહીં યોધના હરતા પ્રાણ;
 ગજો છે અતિ અખણ ધાર; પુરુષ કરતા મારોમાર. ૩૮
 સાત્ત્વિક ને સુશર્મા બહે; જયદ્રથ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આયડે;
 બહે શલ્ય ને સહદેવ; વચન બોલે મુખે તત્ખેવ: ૩૯
 “મામાજી ! કરો છો પેરામણી, આ ટાણે લલી લાણજ તણી.”
 શલ્ય કરે સવલું જતન; ધીરા બાણ ધરે રાજન. ૪૦
 સહદેવ કહે: “મામા ! સાંભલો, ધરજ્યો બાણ, રુદ્યાયા ટલો;
 આ ટાણે ક્યમ કીજો દયા ? મારું, રાજ ! તજવી મયા. ૪૧
 ક્ષત્રી કુલનો એ છે ધર્મ: રણ મધ્યે કરવું પ્રાક્રમ.
 સ્વજન સન્તોષ હોય ત્યાં લગે, બિલા નહોય રણમાં જ્યાં લગે. ૪૨
 જ્યૌવન વૃદ્ધ અર્ને જે બાલ, રણમાં ગણવો રડું ભૂપાલ.
 તે માટે, મામાજી ! સત્ય, કરો જૂઠ; મારું, ભૂપત્ય ! ૪૩

ક્ષત્રીતનને કરુણા કરી? ” ખોલ્યા શલ્ય વચન તવ હશી:
 “સુણ્ય, ભાણેજ! ભલું તે કહું, એક દિન્ય અન્ન કૌરવનું ગ્રહું. ૪૪
 તે માટે તજવું થયું, ભાણેજ! નહીં તો ક્યમ ઇષ્ટું તુજ દેહ?”
 એમ કહી આઘા ચાલિયા, જાણે મદમેગલ માલિયા! ૪૫
 ન્યુધિષ્ઠિર ને દુર્યોધન રાય, સન્મુખ ઊભા ખોલે ત્યાંહ.
 ધર્મ કહે: “તૂં થ્યો કુલ-અર્જુન, સર્ગાં સર્વ કરાવ્યો સર્જાર. ૪૬
 તારું દુઃખ છે અમને ઘણું, વલી વિશેષે સગા તણું:
 કપટ કરીને કાઢ્યાં વન્ન્ય, તે દુઃખ અમને છે ત્યાં મન્ન્ય. ૪૭
 પન્ન્યાલીનાં કાઢ્યાં ચીર; લાખાગ્રહમાં ખાલ્યા વીર;
 ૨૦ વિપ્રમોદિક દીધા તે સહી; તે વાતે દ્રૌપ ધરતા નહીં. ૪૮
 આજ દુઃખ લાગે છે ઘણું, અહો દુઃખ કુલ જવા તણું,
 મોકલિયા વિષ્ટિ મહારાજ, પન્ન્ય ગામ માગવાને કાજ. ૪૯
 તૂં તેને ઊઠ્યો મારવા; કૃષ્ણ દૂવ્યા તેં કુલને ખોવા;
 કુટુમ્બકાષ્ઠમાં તૂં ઘણુ હુવો; ખાધ સર્વને પોતે મુવો. ૫૦
 તારા અવગણુનો નહીં પાર; તેં ભરિયા પૂરા ભણ્ણાર;
 હવે આજ ખેમાં ૨૧ દ્રોણ મરે? હરિતનાપુરની ભોમ્ય જ હરે.” ૫૧
 દુર્યોધન કહે: “સુણો, ધર્મ! ગઈ વાત નવ્ય ખોલો મર્મ.
 મુખે કહેતાં લાગે લાજ; યુદ્ધ વિના ક્યમ લાગે દાઝ? ૫૨
 ૨૨ ચોપાસે લાગે સર્જામ, દુઃશાસન દ્રુપદ એક ઠામ્ય;
 વૈરાટ ને શકુનિ બે ભડે; શિખણ્ણી કોન્તીભોજ આથડે. ૫૩
 કૃપાચાર્ય ને સાત્ત્વિક ન્યોધ; અશ્વત્થામા નિકુલ વિરોધ;
 શત પુત્ર કૈકે રાજન, બુદ્ધે કોય નવ્ય મૂકે મામ. ૫૪
 રથે રથ; પાલાશ પાલ; સૂંઢાલા સરસા સૂંઢાલ.
 ક્ષત્રીવટ યુદ્ધાયુદ્ધ કરે; અન્ય મારગ્ય કોય ન આદરે. ૫૫
 તે વેલા સકલ સર્જામ, પડિયું પાણ્ડવસેન વિરામ;
 કોણી સેના કીધી હણું; પડિયું સેન તે પાણ્ડવ તણું. ૫૬

દુન્યોધન કરા જે ભ્રાત, અષ્ટાદશ તે પામ્યા પાત,
 નારાયણી ન્યોધા બલવન્ત, ત્રણ સહસ્રનો આણ્યો અન્ત. ૫૭
 સુશર્માની સન્ન્યા ધણી, હણ્યું પાણ્ડવે એરૂં ક્ષોયણી;
 ભીમે રણમાં પાડ્યો સેર; રણક્ષેત્રે વાધ્યાં અતિ વેર. ૫૮
 અર્જુનને રોકે ભીષ્મ તાત; સન્મુખ બેઠા શ્રીયદુનાથ.
 ભીષ્મદેવ કહે: “અર્જુન! સુણો, સદા જસ રેંશે તમ તણો. ૫૯
 ભારથ ભલા કરો છો સાર; ધન્ય પાણ્ડવો છો સંસારથ,
 પ્રાણ આગમીને યુદ્ધ જ કરો; શત્રુસન્મુખ સદાયે મરો. ૬૦
 જીવતાં જસ વાધે અત્ય; મરે તો નર પામે મુગત્ય.
 ધન્ય અર્જુન! તારું સામર્થ્ય, દુરિજનને બેઠાવ્યા હૃદય. ૬૧
 ધન્ય તમે હરિને વશ કર્યા. ભૂતલ્ય ભલે તમે અવતર્યા.”
 કૃષ્ણ કહે: “સુણજ્યો, ગાડુંવ! તમ અવતાર ધર્યો છે દેવ. ૬૨
 પાણ્ડવ પુત્ર તમારા સહી. એહને મારતાં ઘટવું નહીં.
 તમારે છે બે લોચન: પાણ્ડવ ને વલી દુન્યોધન. ૬૩
 તમે વિકટ રચ્યું સર્જામ; પાણ્ડવને શું હણુશે, સ્વામ્ય?”
 ભીષ્મ બોલ્યા: “સુણો વચન, અમે જમ્યા કૌરવનું અન્ન. ૬૪
 એહને અર્થે દેશ પ્રાણ; હશે ‘ધર્મની જય’ નિરવાણ,
 અમે તો પ્રાણ આપી છૂટશું; એક વાતનું મનમાં વસું.” ૬૫
 કૃષ્ણ કહે: “તે કહોને તમે; જ્યમ રહ્યાત્ય થાજીં અમે.”
 ભીષ્મ કહે: “સુણજ્યો, ભગવાન! એહ વાતનું મનમાં જ્ઞાન: ૬૬
 દ્વારામતી પધાર્યા તમે; દુન્યોધન મોકલિયો અમે;
 તમને તેડવા આવ્યા રાય, અર્જુન આવી બેઠા પાય. ૬૭
 ધૂન્ય ભાગ રાગને દીધ; તવ તમે પ્રત્યગ્ન્યા લીધ:
 ‘આયુધનો તજવો આરમ્ભ;’ સુણી વાત અમે થ્યા વશમ્ભ. ૬૮
 તમે મુખે બોલ્યા, ગોપાલ! દન્તવંકનનો આણ્યો કાલ.
 તે દિન પ્રત્યગ્ન્યા લીધી સહી: ‘અડું આયુધ ધરવું નહીં.’ ૬૯

તે મારે સુણજ્યો, જગનાથ ! મેં મનમાં કહી એક વાત :
 'ધરાવું તમને આયુધ;' એહની મેં વિચારી બુદ્ધય.
 અનન્ત આયુધ ધરશે જદા, પાણ્ડવ તો ઊગરશે તદા.
 ચક્ર ધરાવું તમને, નાથ ! તો ગર્જા જનની, રાન્તન તાત.
 પાણ્ડવનો અન્ત ક્ષેશે તાત, જો ચક્ર ધરાવું ન, વૈકુણ્ઠનાથ !
 ભાંજૂં રથ; પાડું કપિવીર; ધ્વજ સહિત છેદું શરીર.
 મુગટ પાડું મસ્તક સમેત; પાણ્ડવને કાઢું રણક્ષેત્ર,
 જો ચક્ર ધરશે, ચત્રભુજ ! તમે, તો પાણ્ડવને પ્રસન્ન છું અમે.
 કૃષ્ણ કહે: "ગર્જામૃત ! મુણે; વિચાર મન્ય અમારે ઘણે;
 બોલ્યા બોલ તે કેમ ચૂકું ? સત્ય અમારું ક્યમ મૂકું ?
 પાણ્ડવના પિતા છે સહી, તમ જેટલે અમારે નહીં;
 અમે વચન બિચાર્યાં જેહ, કહે, "ભીષ્મ ! ક્યમ મૂકું તેહ ?"
 ભીષ્મ વહે: "ભલે ભગવાન ! તમે તમારું રાખો માન,"
 કરતાં વાદ થઈ શર્વરી, આવ્યા ઊતારે પરવરી.
 જમે ભોજન વિવિધ ભાત્ય; સેન્ય સમ્ભાલ્યું ભીષ્મ જ તાત
 જણુ જેહના મુવા તે જોધ, તેહ સ્થાનક્ય જૈ દિયે પ્રતિબોધ.
 ભીષ્મદેવ બેઠા સ્વસ્થાન્ય, ત્યાં આવ્યા દુર્યોધન રાગન.
 સાથે શકુનિ દુઃશાસન; મનમાં રોષ રવિનો તત્ર.
 ભીષ્મ તણે પાસે આવ્યા; ડણ્ડવર્ત પ્રણામ જ ક્રિયા,
 બોલ્યા મુખ્ય દુર્યોધન રાય: "પિતામહ ! તમ લાગૂં પાય."
 પ્રણવી સર્વ બેઠા મલી, દિવસ-ભુદ્ધ-વાર્તા સાંભલી:
 "એક ક્ષોણ્ય પાણ્ડવના જોધ, સર્ગ્રામે પડ્યા રણમધ્ય.
 આપણના યરા ચિયા રસન્ત, કૈક સેનાનો આણ્યો અન્ત.
 હવે કહું: પિતામહ તાત ! કરો કાલ્ય પાણ્ડવને ધાત.
 તમ ટાલી તે કેને કહું ? પાણ્ડવના પરિભવ ક્યમ સહું ?"
 વક્તતા બોલ્યા ગુરુ ગાંડેવ: "સાંભલ્ય, કૌરવપતિ ! તું ખેવ.

પાણ્ડવ છતાં કયમ કરી, જેને પાસે સમરથ હરિ?
 ધનુર્વિદ્યા તણે જે જાણુ, અધિક એનું જલ પ્રમાણ. ૮૩
 એ પાણ્ડવ છતાં કયમ જાય, જેને મસ્તકય રૂપત્રિભુવનરાય?
 વલી વિશેષે રાજ્ય ધર્મ, સત્યવાદી પૂરણ પ્રાક્રમ. ૮૪
 અસત્ય રૂઢેરી મનમાં આશ, તેહને કૃપા છે, ને વિશ્વાસ."
 ભીષ્મ તણું વચન નિરવાણુ: "એ એક છે નર-નારાણુ. ૮૫
 અવનીનો ઊતારણુ ભાર, તે કારણુ એનો અવતાર."
 વૈશમ્પાયન કહે: સુણ્ય રાય! સજ્જે ધૃતરાષ્ટ્રને કહે ત્યાંહ. ૮૬
 પૂર્વછાયા

ભીષ્મ-વચન તવ્ય સાંભલી, બોલ્યો દુન્યોધન:
 " પિતામહ કાયર થયા તે, સાંભલ્ય દિનકર-તન! ૮૭
 જેને આદરય આદરયા, આપણ મહા સર્જામ,
 તે બોલે છે પાંતરાં; આપણને કિલો હામ?" ૮૮
 કર્ણ કહે: "વૃદ્ધ જ થયા; વિચિત્ર છે તવ્ય મત્ય;
 પ્રાક્રમ નિન્દે સર્વનાં. મોટા કહે તે સત્ય." ૮૯

[૧૩]

ઓપાધ દાવટી

વૈશમ્પાયન ઓચરે: સુણ્ય, રજનમેજે રાય!
 સજ્જે-મુખથી સાંભલે, રૂપતરાષ્ટ્ર તે ત્યાંહ. ૯૦
 ભીષ્મ વાણી બોલિયા: "રાય! સુણો મારી વાત;
 રજક તાં જાધા માટે, કરીશ રણમાં ક્ષાત્ય. ૯૧
 તારી આગલ્ય હરિ જે બોલ્યા, તેહ તમવૂં બોલ;
 ચક્ર ધરાવૂં ચતરભુજને, એમ મારો કોલ. ૯૨
 કૃષ્ણ આયુધ નવ્ય ધરે તો, છતવા જગદીશ.
 અર્જુન માંડે એકલો, બાણ સાધૂં વીસ." ૯૩

૨૫. વૈકુંઠ સો. ૬. ૨૬. કેરી જે વંચે વાસ. સો. ૧. પરીક્ષિતના
 તન. સો. ૬. ૨. અમ્બાસુત રાજન. સો. ૬. ૩. અત્ર તાં જમા માટે. બૂ.

- ગર્જામુત કહે: “ કાલ્ય માફે, નિરખજે પ્રાક્રમ્મ;
અપત્ય-યુદ્ધ તો નહીં કહે, કહે ક્ષત્રી ધર્મ.” ૯૪
- પંજે લાગી વસ્યા રાજન, ગયા ગુરુને પાશ;
ચરણ લાગી જઈ ગેદા, મૂકેતો નિઃશ્વાસ: ૯૫
- “ ગુરુ! તમ વિના મુકને કોણ રાખે? ચરણ મેલું શીસ.
ભીષ્મવાયક સાંભલીને, મારા મનમાં રીસ. ૯૬
- પાણ્ડવ-પ્રાક્રમ પ્રોડ છે; કૃષ્ણ કહે છે સાલ;
સૈન્ય મારે આપણું; મારી દાઝ કેમ ઓલાય?” ૯૭
- દ્રોણ વક્તા બોલિયા: “ કુલ્યેયેન! કહે, મુણ્ય વાત:
પાણ્ડવ છતાં નહીં, જેને શીશ છે જહુનાય. ૯૮
- તેં અપત્ય કીધે જૂથ કીધું; હર્યાં નારી-ચીર;
તારી વૃત્ત્ય ખાધે કરી, આ તમ તણું છે શરીર. ૯૯
- હસ દિવસ ભીષ્મ પછે, જેને મુજ પ્રાક્રમ્મ.
જાણું છું તે છતાં, જેને હશે ધર્મ.” ૫૦૦
- ગુરુવચન તવ સાંભલી, બોલિયો શૂપાલ;
કર્ણ પ્રત્યે ઓચરચો: “ સહ લવે આલપમ્પાલ.” ૧
- કર્ણ કહે: “ કાયર ચિયા, થું ધનુર્વિદ્યાના ધીર?
અર્જુન તમ વિચારથી; તમે વદા દાયક વીર. ૨
- તે તમને ક્યમ છતાં? એ કપટ કેરી વાત!
ધર્મ રાખો, શ્રીગુરુ! રણમાં તે વાધે ખ્યાત.” ૩
- ગુરુદેવ વાણી ઓચરે: “ હસ દિવસ પછી મુજ કામ;
ખાંચ દિન રક્ષા કહે, હું કરીને સર્જામ. ૪
- છતવું જગદીશ હાથે, પણ કરથું તે પ્રાક્રમ્મ;
પાપી પરલે થે જાશે, પ્રગટ રેશે ધર્મ.” ૫
- દ્રોણ-વાણી સાંભલીને, ગયા શત્રુને પાશ:
“ મારુ-રાજન! ચરણ વઢું, બલિયા બલપ્રકાશ! ૬

- તમે મારે સાથ છો, ત્યાં નથી ચ્યન્તા આજ;
પાણ્ડવ પ્રાણે કરીને, આપિયે અમને રાજ. ૭
- સત્યવાદી છો તમે, અમ છત્ર છો, ભૂપાલ !”
વચન એવાં સાંભલી, શલ્ય બોલિયો તત્કાલ્ય : ૮
- “અત્ર તમારું જમ્યા માટે, કરું મહા પ્રાક્રમ્મ;
જાણું છું તે જીતશે, જેહનાં^૪ કુલમાં ધર્મ. ૯
- ‘ધર્મે જય’નું વચન વેદે, કર્યું છે પરમાણુ;
તેહની^૫ જય સદા હોશે, એક નર-નારાણુ.” ૧૦
- સુણી વાણી કર્યું બોલ્યા : “સુણો વચન, મહારાજ !
અર્જુન માંડે એકલો, મુજ મન્ય એવી દાઝ.” ૧૧
- શલ્ય કહે : “અર્જુન બલિયો, તેને કેમ જીતાય ?
વૃદ્ધ વચન બોલિયા તો, જસ રહે જુગ માંહ. ૧૨
- અર્જુનનો અન્ત કાણે નથી, એમ વદે વેદ-વચન;
પ્રાક્રમ તે અમે દાખશ; તમે સર્જારો, રાજન ! ૧૩
- અર્ધ દિન સર્જામનો તે, શિરય અમારે ભાર;
તે વારે પગ પાછો ભરું, નહીં ક્ષત્રીનો અધિકાર. ૧૪
- કશી ચ્યન્તા મ આણુશો, અમે છું તમારા દાસ;
બીષ્મ બાલાં કશી ચ્યન્તા ? ધરો મન્ય ઉલ્લાસ.” ૧૫
- આનન્દ પામી બહિયો, રત્નનકય પોહતા રાય;
કર્યું કહે : “આરોગ્ય હતાં, મન્ય કશી ચ્યન્તાય ? ૧૬
- અર્જુન મારા ભાગનો રાખજ્યો; સુણ્ય, રાજન !
પાંચને પ્રાણે કરું તો, નામ માંડે કર્યું.” ૧૭
- કર્યું-વાયક સાંભલીને, “ધન્ય” વદે દુઃશાસન;
“પાણ્ડવને પ્રાણે કરીને, જીતશું જગજીવન.” ૧૮

૪. °નો હશે સો. ૫. °તણો જસ. ગૂ. એ વચન ન° ગૂ. ૬. કશી ચ્યન્તા મન માંહ સો. ૭.

પરિણાણ કરતાં ગર્ભ રજની, થયો પ્રાતરકાલ.

‘સજો સખ્યા આપણી,’ એમ બોલિયો ભૂપાલ.

૧૯

દિન ત્રીજો-પ્રવેશ

‘પ્રાતઃકાલે રયો સેના,’ કરે નર તે રનાન;

હુરિસેવા કરી હુરખ્યા, આરોગ્યા રાગ્નન.

૨૦

આરોગીને વસ્ત્ર પેરચાં; ધરયા સકલ શણગાર;

કવચ ખખતર કટી કસ્યાં; કરચ ધરયાં હથિયાર.

૨૧

શસ્ત્ર ધરિયાં વિવિધ પેરચનાં, કવચ ‘લાલાં ટોપ;

શ્વર એવા તે સોલિયા, સુંદર શોભે જોપ.

૨૨

ઢાળી કટે જમડાડુ ધરિયાં, કણ્ઠાવલી કરમાલ;

કોક બાણુ જે કઠણધારાં, મુરતવન્તા કાલ.

૨૩

મુખે ખીડાં પાન ચાવે; દિયે વિધવિધ દાન;

સજી સેના થમ્ભ પાસે, આવિયા રાગ્નન.

૨૪

વિવિધ વાજિત્ર વાજિયાં; નીસાણુના નિર્ધોપ;

દુર્યોધનની સેના કેરો, ગિયો સધલો શોક.

૨૫

શ્વર-વદને કલા આપે, રકુંડે કે હો રાણુ.

પાણ્ડવ સેના સજે આયુધ, પરમ તે પન્થ્યાણુ.

૨૬

ભીષ્મ ભારથ જીતવાને, વિચારે મન્ય તેહ;

પાણ્ડવ કેરી જય વચ્ચે છે, સક્રાંત્ર કહ્નં કહ્નં તેહ;

૨૭

કૃષ્ણ કેરી લક્ષિત કીધી: “સુણો સ્વામી! વાત;

ભીષ્મના ભય થકી અમને, રાખવા, યુગનાથ!

૨૮

ભીષ્મ બિલા સેનમાં-ત્યાં, આપણી જય નવ્ય હોય;

અહ્યચારથ ભારથ્ય આવશે, બિભૂં રહે નવ્ય કોય.

૨૯

દુર્યોધને રાત્રે જઈને, પ્રણિપત્ય કીધી કોડ;

દ્રોણ જઈને વીનવ્યા; વીનતી કરી કર જોડય.

૩૦

- તે માટે સર્જામ કરશે; કેમ કરશું, નાથ ?
 પાણ્ડવ સેવક તારા છે, ત્રહો અન્તરય હાય. ૩૧
- કષ્ટથી જિગારિયા, આગે તે કેંક વાર;
 તેમ આજ જિગારવા, સ્વામી શ્રીભુગદાધાર ! ૩૨
- લલિહણુને રાજ આપ્યું; કર્યો રાવણુ-નાશ,
 તેમ અમને આપિયે; સમરય છો, અવિનાશ ! ” ૩૩
- વિનય કરતાં પ્રસન્ન થયા, બોલિયા અશરણુશરણુ:
 “ ભીષ્મ ભારત્ય આવિયા, આણુશે જ્ઞેધા મરણુ. ૩૪
- પિતામહ નેં થાય પ્રાણે, જેણે જીતિયા કરશરામ;
 ઉપાય કરો હવે આપણે, જેમ જીતિયે સર્જામ. ૩૫
- દુપદીને તેડીને, ધરાવો શણુગાર;
 ભીષ્મ લણી તે મોકલો, સેવા-અર્થે નારય. ૩૬
- પન્થાલીને ભીષ્મ કેહશે, મરણુના ઉપાય;
 આશે કારજ આપણું; ” ઓચરયા વૈકુણ્ઠરાય. ૩૭
- મુણી વાણી કૃષ્ણની, પાણ્ડવ થયા રલિયાત્ય;
 દુપદીને સાદ કીધો, વહે વૈકુણ્ઠનાય: ૩૮
- “ શૃંગાર ઉત્તમ ધરો, નારી ! પલો પિતામહ પાશ;
 ચરણ્ય લાગી આવળ્યો; પૂછશે તમ પરકાશ. ૩૯
- આશીર્વાચન જવ ઓચરે, તવ્ય ખાંધળ્યો મુખ્ય વાત. ”
 ભેદ દાખે શ્રીહરિ, વૈકુણ્ઠ કરો નાથ. ૪૦
- શણુગાર સજીને પરવરચાં, જિહાં હતા ગુરુ ગાર્જેવ;
 કૃષ્ણા આવતાં નિરખિયાં, મુખ્ય બોલ્યા તાં તત્ખેવ. ૪૧
- ભીષ્મને પરણામ કીધો, બોલિયા તત્કાલ્ય;
 લન્ગ પામ્યાં મનમાં, જે કેશ છૂટે ખાલ. ૪૨
- ગર્જામુત મુખ્ય ઓચરે: “ તમે સદા રહોં સૌભાગ્ય;
 આણે સમે તમે આવિયાં, કાંઈ વચન, વૌવર ! માગ્ય. ” ૪૩

દ્રુપદી વક્ત્રતાં બોલિયાં: “તે યાશે કેમ નિરવાણુ?

કેમ પાણ્ડવ કુશલ રેશે? તમે ધરી લિલા ખાણુ.

૪૪

સૌભાગ્યવાણી ઓચરચા, તે કેમ હશે, મહારાજ?

સંક્રામ્ય ચડિયા છે તમે, પાણ્ડવ હણુવા આજ.”

૪૫

ભીષ્મ વક્ત્રતા બોલિયા: “હું મુખ્ય બોલ્યો જેહ,

સમુદ્ર મર્જાદા તજે, પણ હું ન ચૂકું તેહ.

૪૬

પાણ્ડવ પ્રાજે નહીં થાયે, જેહને સાલ શ્રીલગવાન;

પાણ્ડવની ત્યાં જય હશે; વધી માગો કાંઈ વરદાન.”

૪૭

દ્રુપદી વક્ત્રતાં બોલિયાં: “તમ મૃત્યુ કેમ નિરવાણ્ય?”

બ્રહ્મચાર્ય વાણી ઓચરચા: “મુજ મરણુ: સુક્રિત ખાણુ,

૪૮

ભાયે રહે અર્જુન દેરે, તેણે અમારું મરણુ.”

કૃષ્ણા વલિયાં વેગે ચૈને, ભીષ્મનાં વન્દી ચરણુ;

૪૯

પાણ્ડવ પાસે આવિયાં; લાબ્યાં મૃત્યુનો ભેદ:

‘સુક્રિત ખાણુ મરણુ છે,’ એમ વચન કહ્યાં છે વેદ.

૫૦

સાંભલી સહ રલિયાત્ય ત્યાં: ‘હવે અભેદાન જ દીધ;

વચન લાબ્યાં ભીષ્મનાં; હવે કાળ સધલાં સીધ.’

૫૧

આનન્દ પામી ચડ્યા પાણ્ડવ; વાજે છે નીસાણુ;

શબ્દ તેના સાંભલી, ચયું ભીષ્મને જાણુ.

૫૨

સજી સેન્યા આવિયા, પાણ્ડવ-સન્મુખ એવ;

ખાણુ વિધવિધ દેરાં ધરયાં, જાણે પ્રગટ થયો કોય દેવ!

૫૩

ધોર વૃષ્ટિ કરી છે જેમ, મેધ મુશલ-ધાર;

પાણ્ડવ સેના સખલ મારી, થયો હાહાકાર.

૫૪

‘તરણુ મૂઢી વન્ય સચ્ચરચા; ચર ચર ધ્રુજે દેહ;

ચરણુ તાં ચાલે નહીં, ચિર ચન્નિયા છે તેહ.

૫૫

- જગમે ગમે જોધા પડ્યા; હૃદય પાણ્ડવ-સેન;
જ્યોધ નાહા સખલ શરા, સિદ્ધિભયે જ્યમ ધેન. ૫૬
- અર્જુન ખાણે છાઈ લીધો; જિંચી ન કરે દષ્ટિ;
અવરચ જોધા રણે છતીને, તે દેવરાવી પૃથ. ૫૭
- કરે કૃષ્ણની વીનતી: “જિગારિયે, અનન્ત!
ભીષ્મ કરાં ખાણુથી, આવશે અમ અન્ત.” ૫૮
- તવ કૃષ્ણ ખોલ્યા: “સુણો, અર્જુન! કરો રથ-સમ્ભાલ;
રાસ ગ્રહો, હું યુદ્ધ કરું.” ઝોચરયા શ્રીગોપાલ. ૫૯
- અર્જુન-હાથે રાસ સોંપી, ઊતરયા ભગવાન;
પ્રોણો લેને પરવરયા, જ્યમ જીવે સર્વ રાજન. ૬૦
- આવતા દેખી કૃષ્ણને, તવ ભીષ્મ હરખ્યા મન્ય:
“લલે પ્રભુજી! પધારયા; ધન્ય આજનો દિન. ૬૧
- જ્યેષ્ઠિકાથે જયુદ્ધ કયમ થાશે? તમે સુણો, દીનદયાલ!”
અતિ ૧૦આનન્દે ખાણુ સાંધ્યું; ખીજવ્યા ગોપાલ. ૬૨
- ખાણુ વાઘ્યું અર્જુ સૂધું, તવ પરવરયા પરમાનન્દ;
શરાતન વાઘ્યું ઘણું; તે ભીષ્મમન્ય આનન્દ. ૬૩
- “૧૧” ચક્ર ધરજ્યો, ચતુરભુજ!” એમ ખોલ્યા ભીષ્મ જ વાત;
“પાણ્ડવને તમે સાલ છો, શ્રીહરિ જગપતિ નાય!” ૬૪
- તેણે સમે તે ખાણુ સાંધ્યું, તે પડ્યો પવનકુમાર;
પતાકા ભાગી પડી; કપિ કરે હોહોકાર. ૬૫
- તનમધ્ય ખાણુ જ ભેદિયું, તવ્ય કોપિયા હનુમન્ત;
કરે રીસે કલગલી: “ભીષ્મનો આણું અન્ત.” ૬૬
- પતાકાથે જઈ વલગ્યો, તે ભગજી તત્કાલ;
હનુમાન આતુર ચઢને ખેઠો, હાકલ્યો ગોપાલ. ૬૭
- “અપત્ય કર માં, અઝંજનીશુત!” વહે વિશ્વાધાર;
“જ્યોધને સર્જામ મધ્યે, સદા કરવો પ્રહાર.” ૬૮

- હતુમાન બોલ્યા: “ મુણો, હરિજી ! જોહને વાગે બાણ,
ત્રાણો લેને પરવરચા; તે કારણ કથં, નારાણ ? ૬૯
- જોહને અજ્ઞે બાણ વાગે, તે સદા કાયર થાય;
લીલમ-બાણે ભર્જી મારો થાશે, વૈકુણ્ઠરાય ! ” ૭૦
- હતુમાન બેઠા પતાકાયે; પરવરચા ભગવન્ત.
લીલમ કહે: “ પ્રભુ ! ધરો આયુધ; બિગારો અનુન્ન. ૭૧
- બ્યેષ્ટિકાયે યુદ્ધ નહીં; તે નહીં ક્ષત્રી-ધર્મ;
વૈકુણ્ઠવાસી ગયા નાસી, કાં ચક્ર ધરતાં કર્મ ? ૭૨
- ગોવિન્દ ! હવે તુહિ ગૂઢકં; સમ્ભાલન્યો મુજ બાણ;
પ્રત્યગ્ન્યાને પરહરીને, બિગારો પાણ્ડવ-પ્રાણ. ૭૩
- અનુન્ન-કાળે આપ ખોશો; છો તમે ભક્તાવીન;
૧૨ નહીં કાંઈ; સર્વ જોધને હું મનાવીશ મીન. ૭૪
- ભલે, આવ્યા, ભૂધરજી ! બેસો રથ, જગદુ-ધીશ !
અનુન્નની રક્ષા કરો, જગતપતિ જગદીશ ! ” ૭૫
- લીલમ-વાણી સાંભલી, બોલિયા બુદ્ધિનિધાન:
“ પાણ્ડવ પુત્ર તમારા છે, આપવું શ્રવ્યત-દાન. ” ૭૬
- “ તે તમારે હાથે કરી, રક્ષા કરો, રણજોડ !
પ્રત્યગ્ન્યા મૂકાવવાનો, ૧૮ છે અમારે કોડ. ” ૭૭
- ગમેગમ્ય સર્જામ થાયે, કૃષ્ણ લીલમનો વાદ;
સર્વ સન્ન્યા સાંભલીને, પામિયા હિલ્લાદ. ૭૮
- “ ધન્ય શન્તનુમૃત ! ” વઢે ત્યાં સર્વે રાણા રાય;
“ કૃષ્ણ કમલાપતિશં, આ સમે ગોષ્ઠી થાય. ” ૭૯
- ત્રણ દિવસ તો વહી ગયા, સર્જામ કરતાં ચર;
તેણે સમે રજની ચર્ચ, ને અરત પામ્યો મર. ૮૦
- જોધ સર્વે સ્થાનકય આન્યા, વાળે તે નીસાણ;
રથે બેઠા, શ્રીહરિ, સહ આલિયા અવસ્થાન્ય. ૮૧-

- ક્ષત્રીવટ સર્જામ કીધૂં; કેં થોધ પામ્યા હારય.
તે દિવસે સંવાદ કીધો, ભીષ્મ ૧૫ જુગદાધાર. ૮૨
- પાણ્ડવ પૂરા પ્રાક્રમી, પણ્ય ભીષ્મ સમો નહીં કોય;
સતવાદી સખલ પૂરા; બલ સુરિ-નર સૌ જોય. ૮૩
- રવિ રથ ખગ્ગી જીવે, અન્તરિક્ષ દિવ્ય વિમાન;
ભીષ્મના ભય થઈ ધૂળે, અવરચ. સહ રાજન. ૮૪
- કૃષ્ણ કહે: “ પાણ્ડવ! પધારો, ભીષ્મ કુરે પાશ;
સેવા કરવાનો સમો; થાક્યા હશે પરકાશ.” ૮૫
- રજની વિશે પ્રસન્નગત્ય, પોતા પિતામહ પાશ;
અરણ્ય માંડ્યા ચાંપવા, મનમાં ધરી ૧૬ હિલ્લાસ. ૮૬
- ભીષ્મ કહે છે: “ ભલે આન્યા, પુત્ર મારા! આજ;
ધર્મ! તારી જય હશે; તારે પાસ છે મહારાજ.” ૮૭
- ધર્મ કહે: “ તે કયમ હશે? અસત્ય બોલ્યા વાત;
કૂર દષ્ટે યુદ્ધ કરો છો, અમને કરવા ધાત. ૮૮
- દુર્યોધનની જયને અર્થે, કરો છો સર્જામ.
અમને મુખે જય ઓચરચા, તે કેમ હશે, મુજ સ્વામ્ય?” ૮૯
- ભીષ્મ કહે પાણ્ડવને: “ કૃષ્ણ છે તમ સાથ;
એ પ્રત્યગ્ન્યા મેં જ ધારી: જો ચક્ર ગ્રહશે નાથ, ૯૦
- તો તમારી જય હોશે; સાંભલો, પાણ્ડુકુમાર !
તે માટે તમે વીનવો, જૈને ૧૭ તાં મોરારચ. ૯૧
- જીવો વિચારી, ધર્મરાજ! જો ન કીજે સર્જામ;
ક્ષત્રીધર્મ થકા ટલિયે, રૌરો નરકનો દામ.” ૯૨
- કરી સેવા બિઠિયા; આવ્યા છે સ્વસ્થાન્ય;
‘ ભીષ્મજીયે કશું લાખ્યું?’ પૂછતા લગવાન. ૯૩

- ધર્મ વલતા બોલિયા: ‘જો ચક્ર ધરે ગોપાલ,
તો તમારી જય હશે;’ એમ ઓચરચા તત્કાલ્ય. ૬૪
- જય અમારો તમારે હાથ; સુણો, ગરુડ-લાગ્નન !
પાણ્ડવનું કુલ રાખવા, ધરો મુદ્દર્શન. ૬૫
- ‘ચક્ર ધરતાં, ચરણદાયક ! કશી તમને ખોટય ?
પાણ્ડવ પ્રાણે થાશે, પ્રભુ !’ એ લીળમ કેરી ચોટ. ૬૬
- શન્તનુસુત રવિ પ્રગટયો, તવ્ય તિમિર ત્રાહું જાય;
કરશરામ જેણે જીતિયા, તેને કાણુ રાણારાય ? ૬૭
- કેસરી એક જ પ્રગટયો, ગજ યુથ કોડકોડય;
દષ્ટિ દેખી ત્રાસ પામે; જય મુખ મચકોડય. ૬૮
- લીળમ જવ્ય ભારથ્ય ચંડે, અગ્નિ દહે જેમ વન્ય;
તે માટે, શ્રીકૃષ્ણજી ! ચક્ર ધરો, જગજીવન ! ૬૯
- શત્રુ હણવા કારણે, તમે ધર્યું નરસિંહ-રૂપ;
વારાહ અવની રાખવાને, હુવન ચૌદના ભૂપ ! ૭૦
- અમરિખ-કારણ અવતરયા; ભક્તનાં કીધાં કાળ;
અમ અર્થે ચક્ર ધરતાં, નહીં લાગે લાળ.” ૧
- કૃષ્ણ વલતા ઓચરચા: “પાણ્ડવ ! રાખો ધીર;
લીળમભય નિવારણ;” એમ, ઓચરચા શામશરીર. ૨
- દસ દિવસ મુખે બોલિયા, તે લહો સર્વે વાત;
સાતમે દિવસે વાઘશે, પાણ્ડવો ! તમારી ક્ષાત્ય. ૩
- ઈશ બ્રહ્મા સુર મલીને, કરે જો સર્જામ,
લીળમને જીતે નહીં; સાંભલો, ધર્મ રાગ્નન ! ૪
- અન્તે એવું મુખ્ય બોલ્યા, તે કરાવશે નિરધાર;
તેહ કરશું તમ અર્થે; સુણો, પાણ્ડુકુમાર !” ૫
- સન્તોષ સેવકને થયો; સ્વામી કીધા સનાય;
પાંચે બાન્ધવ તણે મરતકય, મૂકિયો છે હાથ. ૬

તેણે સમે પ્રભાત થિયું; પાણ્ડવ હરખ્યા મન્ય;
સાત દિન સર્જામ કરવું, તે અનંતા છે અભુત.

૭

પૂર્વછાયા

અભુતને અનંતા ઘણી; વદે વૃકોદર વીર:

“આજ સેનાની વરણી કહે; જોળ્યો પ્રાક્રમ ધીર.

૮

ગદાયે જૂઠ કરતાં ચકાં, સૈનો આણું અન્ત;

કૌરવ કેરા સેનમાં, રડે રમું વસન્ત.”

૯

દિન ચોથો-પ્રવેશ

[૧૪]

ચોપાદ

પ્રાત થયું; આવ્યા સર્વે જોધ; વૈરાટ દુપદ કરે વિરોધ;

વૃકોદરની પક્ષે ગિયા; ‘મલી જોધ સૌ સામટા થિયા.

૧૦

‘અભુતને વીસામો દિયો, જે જૂઠ કરીને યાદી ગિયો.’

ખિરદ શર જોલે અપાર, ધટોરગછ અભિમન કુમાર.

૧૧

સાત્વિક જોધા છે સપરાણુ, વિવિધ આયુધ ધરિયાં બાણુ;

ગદા ગુર્જ કાતી કરમાલ; રડે રણ્ય આલ્યા^૧ જૂપાલ.

૧૨

દેવ-ભોગ આરોગી કરી, સકલ સેન આલ્યું પરવરી,

સેનાપતિ વૃકોદર વીર; પાછલ્ય સર્વ રિલા છે ધીર.

૧૩

ગદા ગ્રહી આલ્યો પરવરી; માલ્યો જેમ માલે કેસરી,

શર્જનાદ કરયો સપરાણુ; સેન સન્મુખ આવ્યા જાણ્ય.

૧૪

વિકટ વદન જૂઝળી ઝાલ; કૌરવવંશ તણો તે કાલ,

પડિયો સેનામાં કેસરી; નાખે ગળને પૂછે ધરી.

૧૫

જીડાડે ઝાલી આકાશ્ય; ઠતિહાં વચમાં જાય છે શ્વાસ.

ભાર્ય ભીમ ભડેતો શર; રુધિરનદી ઝાલી તે પૂર.

૧૬

૧. સૈન્ય તણું તાં મુખ ઝાલિયો. ક. સો. ૨. તત્કાલ્ય જૂ.

તાતા પૂરે વિરમે સ્વાસ. સો. ક.

- “ધન્ય, ધન્ય,” કહે કમલાપતિ, “તૂં સમે કાઈ શૂરો નથી.”
 હૈરવ ભૂત ન લાભે પાર; કરે રિહા આમિયનો આહાર. ૧૭
 ભક્ષે ભૂત મહ્યાં અપાર; વૈમાન બ્યોમે નાવે પાર;
 વરવાને આવે અપછરા, સુન્દર તે શણુગારજ ધરયા. ૧૮
 સુન્દર રૂપ સોધાને વરે; વણુ મુવે રહી ચ્યન્તે ધરે;
 પગ નેપુર કેરો ઝમકાર; સુન્દર ચીર પેરિયાં નારચ. ૧૯
 જે જે મરશે સામે પગે, વેંચી લીધા વગોવગે;
 સુન્દર તે સુન્દરીનો સાદ; વાળે વિધવિધ તણા તે નાદ. ૨૦
 દેવ સર્વ અન્તરચ પરવરે; પુષ્પવૃષ્ટિ ને જેજે કરે.
 અવની હરખી: ‘ટલશે ભાર;’ ભાર-ભિતારણ હખ્યાં સાર. ૨૧
 હખ્યાં પક્ષી આમિય યોગ; હખ્યાં ક્ષેત્ર લેવાને ભોગ;
 હર્ષ ધરી ચાહ્યા સપરાણ; મેઘગિન્દુ છૂટે છે બાણ. ૨૨
 ભીમસેન ચડિયા ભારથ્ય; એક ક્ષોભણી મારયા સમરથ;
 નર, કુન્જર ને હેમર હણ્યા; પાર ન આવે તેહજ તણા. ૨૩
 ભીષ્મ આડા હૂતા જેહ, મારીને જે પોતો તેહ;
 ભાગી સેના કૈરવ તણી; ભીમ આવિયા ભીષ્મજ ભણી. ૨૪
 વિપરીત વેગ દીઠા છે જવે, પાછે પગે નાઠા છે તવે.
 બાણવૃષ્ટિ પાછલ્યથી થાય; પ્રહાર ભીષ્મના નબ્બ સેવાય. ૨૫

ઓપાધ દાવટી

- સગ્ગે કહે: રાજા ! સુણો, મધ્યાહ્ન મુદ્ધ જ એહ;
 પછે રણમાં શં થયું, સાંભલો, રાજા ! તેહ. ૨૬
 ક્ષત્રીવટ તે રાખતાં, પામે નહીં ઓસાર;
 શાણિતની ત્યાં નદી વહે; ખૂડે ગજ તોખાર. ૨૭
 પછે અભિમન્યુ આવિયો, પિતામહને સન્મુખ;
 પાંચ પુત્ર દ્રુપદી કેરા, જે અતિખલ નિઃશર્ક. ૨૮

- ભીષ્મ ઊપરે મેલતો, મન્ત્ર સાધીને બાણ;
ભાગી ધન મહા જ્ઞેધની; સારથિ તજિયા બ્રાણ. ૨૯
- ભીષ્મને તાં કોપ ચડિયો; આણી મનમાં રીસ;
અભેમન્ય ઊપરે સાંધિયાં, બાણ તાં પચોવીસ. ૩૦
- અશ્વ ચારે મારિયા; ધનુષ પડિયાં કોડય;
અભિમન્યુ નાસી આવિયો, સ્તુતિ કરે કર જોડય: ૩૧
- “રહો, રહો, ગાડુંવ ! ઊભા;” એહવી બોલ્યો વાણ્ય;
વલી અભિમન્યે મેલિયાં, બ્રહ્મચારય ઊપરય બાણ. ૩૨
- પુનરપિ પતાકા પડી તે, કરી કટકા સાત;
સહસ્ર બાણે વેધવાને, તત્કાણુ ભીષ્મ જ તાત. ૩૩
- કોપિયા ગડુંવ સૂધા; મેલિયાં છે અસ્ત્ર;
અભેમન્યને વિરય કીધો; અડું વાગાં શસ્ત્ર. ૩૪
- અભિમન્યુ નાસી આવિયો, તે ભીમ પાસે રય:
“કાકાજી ! મને કરો ક્રિપા; તમે છો સમરય.” ૩૫
- ભીમ આવ્યા ભીષ્મ ઊપરય, ગાંજિયો નવ્ય જય;
સુરિનર અન્તરિક્ષથી જીવે; આશ્ચર્ય મોટું ચાય. ૩૬
- ભીષ્મને પાસે રહ્યા, પાંચ સેનાપત્ય;
નામ તેનાં સાંભલો; કહી દાખવું સત્ય; ૩૭
- કૃતવર્મા ને શલ્ય રાજ; જયદ્રથ છે સુભટ;
દુર્મતિ બાન્ધવ બેહ, રણમાં ઊભા દં. ૩૮
- ભીષ્મને પાસે રહ્યા, ચૂધ કરાવા વીર;
શાન્તનસુત મહા સુભટ છે, ધનુર્વિદ્યાના ધીર. ૩૯
- વલી અભેમન્ય આવિયો, જેમ અર્ક ઝાપે કોટય;
ધન્દ્ર જેવો પ્રાક્રમી; વદતાં ન લાગે ખોટય. ૪૦

- ભીષ્મની રક્ષા કરીને મોઝાંઘ્યા સર્વે જ્યોધ;
 સુભદ્રાતન સન્ન્યા મારે, ધરીને મનમાં ક્રોધ. ૪૧
- પાર ન લઈ પિતામહનો, જેમ ઈચ્છોએ કાલ;
 પાણ્ડવ સન્મુખ પેખતાં, લડકતા ભૂપાલ. ૪૨
- ધૃષ્ટદ્યુમન તવ્ય આવિયો, અભિમન્યુ કરી સાલ;
 પાંચ મહારથી બિડિયા; તે વલી નાહો જન્ય. ૪૩
- તત્ક્ષણ નાસી આવિયા, ભીષ્મ કરે પાશ;
 “ગડેવ! રાખો અમને, નહીં કાં થાશે નાશ.” ૪૪
- તે સમે ભીષ્મે બાણ સાધ્યાં; અશ્વ માર્યા ચ્યાર;
 સારથિ સોતો રથ લાંચ્યો; કરે છે સર્જાર. ૪૫
- પછે ત્યાં લાંગી ગયો, અભિમન કરો રથ;
 ‘રાખો અમને મારતા; રક્ષા કરો, પારથ!’ ૪૬

ઓપાઠ

- અર્જુન પાસે અભિમન ગયો; સેન્યામાં વૃકોદર રહ્યો;
 પાછો વલીને જોઈ સહી: મુશર્મા યુદ્ધ કરે વહી. ૪૭
- માર્યા નરકુન્જર અપાર; ભીમસેન્ય માંડ્યો સર્જાર;
 કૌરવસેના કોરજી થઈ; તત્ક્ષણ જયદ્રથ આવ્યા સહી: ૪૮
- “લલો વૃકોદર કાલ કૃતાન્ત, ઘણા પુરુષને આણે અન્ત;
 તારી આગત્ય કોણ બિગરે? તૂને દીઠે ચોધા મરે.” ૪૯
- એમ કહીને સાંધ્યાં બાણ; ભીમચરણ વાગૂં નિરવાણ;
 ચાલ્યો ગદા લઈ જોડલે, જયદ્રથ નાહો તેટલે. ૫૦
- કુરુજીની પેરચ નાહો જન્ય; આવ્યા ભીષ્મદેવ તે ત્યાંજ;
 દેખીને વૃકોદર વલ્યો; આવી કૃષ્ણ, -અર્જુનને મલ્યો: ૫૧
- “સાંભલજ્યો, ભાઈયો! સમરથ, માર્યા ચોધ બહુ મેં હથ;
 જે દિશ બપરચ જાઈ છું વલી, ભીષ્મ પિતામહ આવે વલી. પર

સજ્જે કહે: ધૃતરાષ્ટ્ર! સુણો, મહિમા કેહું તમ પુત્રજ તણો;
પ્રાત થયું; ઊઠ્યા રાજનન; પવિત્રપણે કીધાં છે સ્નાન. ૬૫

દિન પાંચમો-પ્રવેશ

નાનાવિધનાં આપે દાન; મન્ય ધરે હરિ કેહું ધ્યાન;
સજ્જ સેન્ય તે પાણ્ડવ તણું, મન્ય હર્ષ યોધાને ધણું. ૬૬
રણસ્થમ્ભ રાધ્યો છે જિહાં, સેના સદ્ આવિયું તિહાં;
ગમે ગમે ત્યાં થ્યા દલકાર; ગમે ગમે શરા હોકાર, ૬૭
ગમે ગમે કાંસાં ઝલકિયાં; ગમે ગમે શરા બોલિયા;
ગમે ગમે ભેરી શર્જનાદ; ગમે ગમે સીંધૂડા સાદ; ૬૮
બે દલમાં વાગે નીસાણુ; દુમકયા ગિરિશિખર પાપાણુ.
સજ્જ સેન ભીષ્મ આવિયા; શીસ નામીને જિભા રહ્યા. ૬૯
સર્વેને આપે સન્માન; રણ્ય આપ્યા સોબે રાજન.
વાજિત્ર વાળે મેઘસમાન્ય; બેઉ દલમાં વાગ્યાં નીસાણુ. ૭૦
તારો પુત્ર મન્ય હરખ્યો ધણું; 'હણુશું' દલ બહુ પાણ્ડવ તણું.
'અતલીખલિયા રણે ચડ્યા; જૈને રથે રથ આચડ્યા. ૭૧
દુર્યોધન-રથ રેવન્ત લલા; હેલામાં સૂધા લાંકડ્યા;
માર્યા પેરચ પેરચ કેરા માર; સોંઢ્યા સર્વે રાજકુમાર. ૭૨
દુર્યોધન અતિ પ્રાક્રમ્ભ, આયુધ-અણીયે હેઢે શર્મ;
દુર્યોધન કોદણ્ડ કરચ લીધ; અધાર મન્ત્ર ઉપાસન કીધ. ૭૩
સુલટ સાત શિરચ માંડો ખરા; અશ્વરથ કાઢ્યા સોંસરા;
સારથિ સેના સમેત, મારીને કાઢ્યા રણક્ષેત્ર. ૭૪
મોઠાવ્યો અર્જુનનો સુત; ઘટોરગજ આવ્યો બલવન્ત;
દુર્યોધન બોલાવ્યો વીર; લોમ ધનુષ કરચ લીધું ધીર. ૭૫
વિદ્યા વિકસાવી વિશેષ; દુષ્ટે આયુધ મૂક્યું એક;
પાડ્યો ઘટોરગજ પેલે બાણ્ય; પાણ્ડવસેન્ય પડ્યું ભર્જાણુ. ૭૬

દિન છઠ્ઠો-અવેશ

- પ્રાત થયું સજ્જ સેના, ચાલ્યા છે અનુજીત,
કૌરવ કેરું સૈન્ય આવ્યું, સજ્જને દુર્યોધન. ૧
- હાથ્ય દ્રશી, ગદા, ગુર્ખા, નાલયક, ત્રિશલ;
રણમધ્ય કરતા ગર્જના, અનર્થ કેરું મૂલ. ૨
- ઝલકતે ટોપે સન્ન્યા સજ્જ, જેમ સાગર પૂર;
શકટ-વ્યોહ કૌરવે રચ્યો; સ્થાનકય થાપ્યા શર. ૩
- આનન્દમાં રણતૂર વાજે; ગર્જના ગગને જાય;
‘દેખી બીના દેવતા: ‘આ કશું યુદ્ધ જ થાય? ૪
- શૂનાચુરને ઇન્દ્ર વહિયા; ત્રિપુર ને મહાદેવ;
તેહ થકી આ અધ્યક્ષ, હોય છે અશ્વમેવ. ૫
- ઈન્દ્રસુત અપાર બલિયો; કોણ હતવા સમરય?’
વિકરાલ વદને ચાલિયા, દાખવા પાણવ લય. ૬
- દિગ્મૂઢ ચાશે દેવતા, ઇન્દ્ર મનમાં દુઃખ:
‘ભીષ્મ ઊભા સેનમાં તાં, નહીં પાણવ સુખ.’ ૭
- એકી મૂઢ્યે ઊપડ્યા, પાણવ ઊપરચે જાય;
આવતા દેખી ભીષ્મને, કૌરવે થયા સર્વ રાય. ૮
- નાહા જોધા ન જીવે ફરી; મટ્યો મનમાં રજી;
અમ્મ કેરા જૂથમાં, જેમ પડ્યો કેસરી સિદ્ધ. ૯
- તજ આનન્દ સર્વ નાહા; નહીં શસ્ત્ર-સમ્ભાલ;
જલ્દાં ઝાંખરાં ઠેકતાં: “નાશો, આવ્યો કાલ.” ૧૦
- પડ્યો નહીં કોય પ્રીતમ સુતને; સુત પડ્યો નહીં તાત;
પીડીયે ગોલા વલિયા; મુખ્ય ન હોયે વાત. ૧૧
- વિચલ્યે મને વિચલ્યું દેખે; ‘રાખ્ય, રાખ્ય, ગાર્જીવ!’
પડે નરને નર આચડી; આયુધ પડિયાં એવ. ૧૨

- સાન કરતાં થોધા સલકે; રથ ભાંગે લડવાય;
 પગ ન ખેંચે મહારથીના; રણ્ય મૃગની પેરચે જાય. ૧૩
- વઝ્ર વલગે ઝાંખરે; જાણે નર કોય સાંભ !
 મુખે બોલે: 'મૂઠ્ય રે; હં છું તારી ગાય.' ૧૪
- પોતાના જે જોધા દેખે, જાણે કૈરવ-સાથ !
 પાછલ્ય આવે પરવરચા, 'લીધમ દીસે તાત. ૧૫
- સેન ભાગ્યું ધર્મનું; રણસ્થમ્ભ મૂકી જાય;
 વહી પાસે લીધ આવ્યો: 'ક્યાં રે નાશો, રાય?' ૧૬
- અર્જુન-રથ આડો ફરે; થમ્ભ્યું ન જાયે સેન;
 જ્યમ જ્યમ રેવન્ત કૃષ્ણ હાંકે, ત્યમ ત્યમ ત્રાડે ઘેન. ૧૭
- જ્યમ જ્યમ રથ આડો ફરે, ત્યમ ત્યમ નાસે વીર;
 સર્પભારો ગયો છૂટી, તેમ નાહા ધીર. ૧૮
- અર્જુન્ય રથ રાખી કરીને, પાસે રાખ્યો લીધ:
 'લીધ સાથે યુદ્ધ કરશું;' ધર્યાં એ વિધ નીમ. ૧૯
- લીધ અર્જુન પદ્યા આધા, લીધ-સન્મુખ જાય;
 રાજા જુવે તાં લીધ દીકો, કૈરવ-દલને ખાય. ૨૦
- લીમે તાં ગફેવ રોક્યા; રચ્યો તાં પરપચ્ચ;
 ગદાયુદ્ધે લીધ સાથે; નહીં ખીજો સચ્ચ. ૨૧
- હસ્તીનાં આયુધ કર્યાં; પૂંછે ગ્રહે પરચણ્ડ;
 સેન્ય હણે કૈરવ તણું, શરને દેતો ડણ્ડ. ૨૨
- જતા હસ્તી ચીચ પાડે; ત્રાસે સઘલું સેન્ય.
 ફરી ભોમ્ય આવે નહીં; જિડતા રહે ગગન્ય. ૨૩
- પ્રતાપ લીધ તણો પેખીને, લીધ આવ્યા તાત.
 અર્જુન કહે: 'દેવે મારશે, જીતેગી લીમને, જહુનાય!' ૨૪

ભીમ-સખારે અર્જુન આવ્યો; હાંકિયો હરિયે રથ;

કનુમાન-હાંકે ધન્યયે, એમ ચાલિયા સમરથ. ૨૫

રારા શોભે કૃષ્ણ-હાથે; ત્રાપડતા તોરડું;

ભીષ્મ સન્મુખ અશ્વ પલતા; થાય છે મનભંજ. ૨૬

હાંકે રથને હરિ ધણો; અશ્વ ન ભરે પાય;

ટુંકારવ કરતા યદા, ભીષ્મજી આવ્યા ત્યાં. ૨૭

સાથે સહ સેનાપતિ, તેને વારે છે ગાડુંવ;

‘અર્જુન ઊપરચ બાણ તમે, મૂકશો માં એવ. ૨૮

હસ્તીવટ સજ્જામ કરવું; એહ છે મોટો ધર્મ.’

ભીમ વારયો અર્જુનને: ‘તમે કરો માં પ્રાક્રમ.’ ૨૯

સર્વ સેના આવી ચાલી, જે પલી તે પરમાણુ;

‘તુંજી’ ધૈને સેન બિલાં, નિરખે વિદ્યા-બાણ. ૩૦

ભીષ્મ જોડ્યા મુખથી: “તૂં સાધ્ય, અર્જુન! બાણ.”

અર્જુનને ટુંકારવ કીધો; વલી કૃષ્ણને પરણામ. ૩૧

પ્રથમ બાણ તાં સાધ્યું, તેણે ચરણ પ્રણમ્યા એવ;

પછે લાગી વલ્યું પાછું, આવિયું તત્ખેવ. ૩૨

પછે અર્જુન્ય વિચારીને, અગ્ન્યસ્ત્ર કાઢ્યું બાણ;

વરુણાસ્ત્ર લીધું ભીષ્મજીયે, તે વારિયું નિરવાણ્ય. ૩૩

પવનાસ્ત્ર સાધ્યું અર્જુનને; રથભાસ્ત્ર ભીષ્મજ તાત;

નાગાસ્ત્ર અર્જુનને પેગિયું; ગરુડાસ્ત્ર ગાડુંવ-હાથ. ૩૪

એમ અન્યોઅન્ય તાણિયાં; પ્રાક્રમ પેરચ પેરચ થાય;

એમાં કોઈ નબ્બ ઓસરે; બોલિયા છે વૈકુણ્ઠરાય: ૩૫

“ભીષ્મ! ભલ પ્રાક્રમ તમારું; દેવ હોય દિગ્મુદ;

અર્જુન કરાં લાડ પાલો, હરચ હોયે આરુદ.” ૩૬

ભીષ્મ કહે: “ભગવાન! મૂકો, વચનનો મળાંદ;

શર્મ સહની રહે, સ્વામી! હોય સહ વિસ્લાદ. ૩૭

જરાસન્ધશં યુદ્ધ કીધૂં; તન્યો રણુનો ઠાય;	
તે દિન્ય નાઠા, કૃષ્ણજી! અણવાણા હતા પાય.	૩૮
કાલન્યવનની આગલે, જિરનાર ચડિયા, રાજ!	
તે દિન્ય ક્ષત્રી-ધર્મ રાખ્યો; આજ યાશે ત્યાજ.	૩૯
અક ધરતાં, ચતુર્જી! શં જશે ક્ષત્રી-ધર્મ?	
રથ ભાંગીશ તમ તણો; નિરખજ્યો મુજ પ્રાક્રમ્મ.”	૪૦
એમ કહીને બાણ સાધ્યું; રથ લેલો તેણી વાર;	
અજ્ઞનીનો સુત લડચડ્યો; અર્જુન ભય અપાર.	૪૧
કૃષ્ણ કહે: “રથ વાલો; અર્જુન! અસ્ત પામ્યો સૂર;	
સર્વ સ્થાનકેય સેના વલી, પ્રહાર પડિયા પૂર.”	૪૨
પાંચાણનો નિર્દોષ કીધો, વલ્યા પાણ્ડવ વીર;	
ઊતારે કૌરવ ગયા; ભીષ્મ તે ધન્ય ધીર.	૪૩
આજતુ સર્જામ સારુ, કરચુ ગુરુ ગાર્જેવ;	
હર્ષ વાધો કૌરવને: ‘દિન દિન ચડે ભીષ્મદેવ.	૪૪
સાગરજલનો પાર નહીં, તેમ સર્જામે બ્રહ્મચારય;	
આજ સર્જામ જોધને, તણ પાણ્ડવે ‘૧૧ધારય.’	૪૫
દુર્યોધન આવી કરી, ભીષ્મનાં ચાંપે ચરણ;	
“આજ જેવા કાલ્ય વદશે તો, આવ્યું પાણ્ડવ-મરણ.	૪૬
અમારી જય કરો, સ્વામી! આજ તમને ધન્ય;	
યુદ્ધ સખલ આજ દીધું; માનિયું મુજ મન.	૪૭
હસ્તિનાપુરનું રાજ મૂને, આપવું તમે, તાત!”	
મુણી વાણી ભીષ્મ કોખ્યા: “ધિક કૌરવનાય!	૪૮
કર્તાહર્તા છે હરિ; તેહનું વાઝ્યું યાશે, વીર!	
અન તાઈ જમ્યા માટે, આપશું અમ શરીર.	૪૯

૬. રેવતાચલ ગૂ. ૧૦. પંચાયણ ૬. પંચાયેત ગૂ. ૧૧. ધીન્ય

- નરનારાયણ જે મલી, એક છે સ્વરૂપ;
પાંચ પાણ્ડવ કૃષ્ણજી, ઊગરશે ખટ સ્વરૂપ. ૫૦
- અવરથનો સર્દાર કરવા, ધરચો છે અવતાર;
નિમિત્ત આપે સર્વને; એનો છે એ વેવાર. ૫૧
- જોધ સર્વે જૂઠું કરશે; એ છે ભક્તાધીન;
સેવક કેરો ભાવ દેખી, કૃષ્ણ થાશે દીન. ૫૨
- જૂઠું બલ જો પૂર્ણ ધરે, એ ક્ષત્રીવટની રીત;
કદાચિત સેવક-કારણે, પ્રાણ તજે ભેલીત. ૫૩
- એમ કહીને પ્રીછવ્યો, તે રાજા દુર્યોધન,
પગે લાગી પરવરચો તે, રીસમાં રાજન. ૫૪
- એહ કથા એટલે રહી, પાણ્ડવ કેરી જાણ્ય;
“આપણી સેના આજ લાગી;” ધર્મ જોડ્યા વાણ્ય. ૫૫
- આપણે રચ્યાશ્રમ્ય આવિયા; જોધ બેઠા પાશ;
પાંચ પાણ્ડવ જોડિયા: “તમે સુણો, શ્રીઅવિતાર!” ૫૬
- ધર્મ કરતા વીનતી: “સાંભલો, દીનદયાલ !
સૂર્ય જિએ ભીષ્મ મારે; આવશે તાં કાલ. ૫૭
- ભીષ્મના લય માટય, સ્વામી ! અમે જાણ વન્ન્ય;
પ્રથમ રૂપ જ પાલટી, વલી તાપસ ધરશ તન. ૫૮
- કૃષ્ણ ! કોઈ પરપન્થ દાખો; ઊગરિયે તાં કેમ ?
ભીષ્મ બિલા સેનમાં, ત્યાં કેમ રેશ જોમ ? ૫૯
- અરુણ-ઉદયે આવી કરી, સન્ન્યાનો કરશે ભર્જ;
નથી ઊગરવું હવે, સ્વામી ! સાંભલો, શ્રીરજ ! ૬૦
- ભીષ્મરૂપિયા અગ્નિ માંહે, અમે કેમ ચમલામ ?
રાખો, સ્વામી ! અમને; સાંભલો, ગદવરામ ! ૬૧
- સિંહ આગલ્ય અજાનલ તે, કથા અશરણુશરણુ ?
ભીષ્મ-ભયે સર્વ ત્રાસે; ધ્રુવતી દીસે ધરણ્ય. ૬૨

- દષ્ટે દેખી કેમ રે'શં? સુણો, વિશ્વસ્વરૂપ !
 લીળમના લય માટચ, સ્વામી ! કમ્પતા છે ભૂપ. ૬૩
- ઘન્દ્ર, ધર્મ, વરુણ ને રવિ, મનમાં આશ્ચર્ય થાય;
 પિતામહ છે પ્રાક્રમી; અમે તે કયમ છતાય? ૬૪
- અમારો આધાર છો; તમે વિના નહીં કોય;
 રાખો; લય હરો ભકતનો; તમે કરો કરુણા સોય. ૬૫
- રથ મૂકી રાય પલિયા, લીળમના લય માટચ;
 લીમે ચમ્બૂં સેન-કૌરવ; કાં વાલત ભડ દાટ. ૬૬
- અર્જુન-અર્થે આવિયો તો, કાંઈ રહી મર્જદ;
 લીળમ સાથે ભુવન ત્રણમાં, કોણ કરશે વાદ? ૬૭
- માખાપતી સેવા વિશે તે, કુશલ એહનું મન;
 જિત-ઘન્દ્રી મુનિ મોટા બ્રહ્મચાર્ય રાજન. ૬૮
- સત્યવાદી શર સખલો; અવતરયો છે અર્જુ.
 સેના તેજ પ્રતાપથી, રાખવા, શ્રીરજ્જી !” ૬૯
- સ્તુતિ સેવકે એમ કરી: “તમે રાખજ્યો, ભગવાન !”
 દ્રુપદી કહે: “કૃષ્ણજી ! આપવું: અન્યત-દાન. ૭૦
- અક ધરતાં, દીનાનાયક ! કશી લાગે લાજ ?
 દુઃખ નાવે તમને, પાણ્ડવ કેડે, મહારાજ ?” ૭૧
- દ્રુપદી-વાયક સાંભલી, પ્રસન્ન થયા ભગવાન:
 “તમ બ્રાતથી: એહનું: મૃત્યુ: છે, જેનું શિખણી નામ.” ૭૨
- ધર્મરાયે પૂછિયું: “એ કશી બોલ્યા વાત કે
 લીળમનું કેમ મૃત્યુ: હોય, શિખણીને હાથ ?” ૭૩
- કૃષ્ણ વાણી બોલિયા: “સુણો, રાજા ! વાંત:
 લીળમે જે પ્રાક્રમ કર્યું, તે કહું તમ નિક્ષાત. ૭૪
- કાશીરાજ તણી પુત્રી: અમ્મો, અમ્મ્યા નામ,
 અમ્માલિકા એ ત્રણ ગણો; તે રૂપ સુંદર ધામ. ૭૫

- તેનો માંડવો સ્વયંવર; તેડિયા અવનીરાય;
તે જાણુ થયું ભીષ્મને: ‘પરણાવું મુજ લાય.’ ૭૬
- રથે બેસી સન્ધ્યરથા; મણ્ડપમાં ગયા જાણ્ય;
સર્વે રાજા દેખતાં, કન્યા હરી નિરવાણ્ય. ૭૭
- અજા કેડું યુધ્ધ હોય ને, કેસરી હોયે એક,
વેર કરીને જાય નાસી, તો વાંસે કોણુ વિશેષ? ૭૮
- સર્વ રાજા રિલા જોઈ; કોઈ ના સામો થાય;
ત્રણને રથે ધરી ચાલ્યા, હસ્તિનાપુરી છે ત્યાંય. ૭૯
- એક વાણી આચરે: ‘મેં વરચો શલ્ય ભૂપાલ.’
વચન એવાં સાંભલી, ભીષ્મને ચડિયો કાલ. ૮૦
- તિરસ્કાર કીધો નારયને: ‘તું કિહાં ન પામિશ કામ.’
મુણી વાણી સાંચરી આવી શસ્ત્રને ગામ્ય. ૮૧
- શલ્ય કહે: ‘સુણ્ય, સુન્દરી! હરી ગયા ભીષ્મદેવ;
કેમ આવી ધહાં લગે?’ તવ નારય જોલી એવ: ૮૨
- ‘તમે મારા મનમાં: તમને વરી, રાજાન!’
મુણી વાણી શલ્ય મુખથી, જોલિયા તવ વચન: ૮૩
- ‘પરપુરુષના હાથ અડયા, તે કેમ વરિયે, નારય?
ઉપમાન જોલે પ્રજા અમને; ધહાંથી જ નિરધારય.’ ૮૪
- તિરસ્કાર પામી પરવરી, ગઈ છે રામને ચરણ્ય.
ઋષિયે ભીષ્મને કહાવ્યું: “થું કરયું આચરણ્ય? ૮૫
- નારીને ગ્રહે, કાં જૂઠું કરય; સમર્થ થૈને આવ્ય.’
ભીષ્મ ચાલીને ગયા: ‘અમ મુદ્ધ ઉપરય લાવ.’ ૮૬
- સર્જામ કરીને જીતિયા; તવ નારી જોલી આપ:
‘ભીષ્મનું મૃત્યુ મુજ થકી, એમ દિયો, સ્વામી! શાપ.’ ૮૭
- તે નારી જૈ અવતરી, દ્રુપદધૈરય અવતાર;
શિખણ્ડી છે નામ તેનું સુણ્ય, પાણ્ડુકુમાર! ૮૮

એ ન્યોધની ઉત્પત્ત્ય ધહાં, દ્રુપદી કેરો બ્રાત;	
એહપેં જૂધ કરાવિશું; ભીષ્મનો થાશે ધાત.	૮૯
નર-રીત્યે અવતરચો તે, મારશે નિરવાણ્ય.	
એહ આગત્ય ભીષ્મજી, નાખશે આયુધ ગાણુ.”	૯૦
વાત કહીને પ્રીછ્યા; રલિયાત્ય થ્યા છે રાય;	
તિવારે શ્રીકૃષ્ણજીને, પાણ્ડવ લાગ્યા પાય.	૯૧
વૈશંભાયન ખોલિયા, સુણ્ય, જનમેજે રાય !	
કહી સન્ધે ભાંગિયો; વન્દ્યા વૈકુણ્ઠરાય.	૯૨
સજ્જે મુખથી સાંભલે; ધૃતરાષ્ટ્ર ૧૩૬૦ શીસ;	
ભીષ્મનો ત્યાં ભેદ દાખ્યો; શત્રુ થિયા જગદીશ.	૯૩
આધાર ફૂતો એટલો, ભીષ્મ મહા બલવન્ત;	
કૃષ્ણે દાખ્યો ભેદ તેનો; આણુશે હવે અન્ત.	૯૪
કામ કપટી તણું જોજો, દાખિયો ઉપદેશ;	
કૌરવ કેરો કાલ પ્રગટ્યો, યદુકુલ કેરો નરેશ.	૯૫
એમ કહીને કલકલ્યાં, ગાન્ધારી તાં માત;	
ભીષ્મજીના બલ માટે, અર્જુનને કશી ઉપધાત ?	૯૬
કર્મકારણુ સહ જાણે, અવિનાશી સ્વરૂપ;	
અન્તરજ્યામી અવતરચા, ભુવન ચૌદનો ભૂપ.	૯૭
કહો, સજ્જે ! અમને, એક પ્રશ્ન પૂછું વાત:	
પુત્ર દ્રુપદ તણો દારુણ, ભીષ્મનો જે ધાત !	૯૮
સજ્જે કહે: તે સાંભલો, પુત્ર નહોં, પુત્રીરૂપ;	
નારી અમ્મે અવતરી, ભીષ્મ હણવા ભૂપ.	૯૯
પાણ્ડવ પ્રત્યે ઓચરચા, જે વૈકુણ્ઠનાથ વિચાર;	
ક્ષરી ધર્મે પૂછિયું: “સાંભલો, વિશ્વાધાર !	૧૦૦
નારી મરણુ પામી ચક્રી, કેમ ધરે નરેહ ?	
જે જેમ તે તેમ સરજે, સાંભલ્યું છે તેહ.	૧

- નારીથી નર બિપ્લયો, તે ૧૪વસમે છે વાત;
સન્ધે મારા મન તણો, ભાંજિયે, વૈકુણ્ઠનાથ !” ૨
- કૃષ્ણ વાણી ઓચરે : “ સાંભલો, પાણ્ડુકુમાર !
નરરૂપે અવતરી, દ્રુપદને ઘેરચ સાર. ૩
- અમ્મે આવી અવતરી, દ્રુપદના ઘરદારચ;
પ્રભમાં એમ જણાવ્યું જે, આવિયો ત્યાં કુમાર. ૪
- સન્તાન નહોતું રાયને; સુતા પ્રગટી એક;
પ્રેમ છે નર-નારચને; પુત્રનો રાખ્યો ૧૫વેળ. ૫
- તે પેખતાં પ્રોદો થયો; દિવ્ય શસ્ત્ર હથિયાર;
૧૬સીમાડા સર્વે નમે, બલવન્ત રાજકુમાર. ૬
- સિદ્ધલક્ષ્મીપનો રાય સમરથ, મદેવન્ત અભિધાન;
ચન્દ્રરૂપા સુતા તેહની, પરમરૂપ-નિધાન. ૭
- દ્રુપદસુતને તેમ દીધી; કરચા વિવા-કાળ;
જન લેને પરવરયો, પાગ્યાલ દેશનો રાજ. ૮
- સાથે સાજન અતિ બહી, જે વશવતો રાય;
અતિ મન્ય આનન્દે દ્રુપદ, સુત પરણાવા જાય. ૯
- નાયકા-નગરે સર્વ પોતા; વરતિયો વિવાય;
પાંચ દિન રહી પરવરચા, આવિયા નિજ પુર માંચ. ૧૦
- ચન્દ્રરૂપા મન્ય વિચારે : ‘ જુવો કર્મની રેખ;
મારો ને ભડ્યારનો, આચાર દીસે એક. ’ ૧૧
- તવ પત્ર લખિયું તાતને : ‘ આ કશું કીધું કર્મ ?
અવતાર એળે જાય મારો, ભર્તા વિનાં તાં ધર્મ. ૧૨
- જો કપટ કીધું દ્રુપદે; ન કરે નરપતિ ક્રોધ;
વિક્રિયા વાધે ઘણી, જો સમર્થ સન્મુખ હોય. ’ ૧૩
- લેખ લખીને મોકલ્યો, વિપ્રને તત્કાલ્ય;
વેગે જઈને પોંચિયો, જ્યાં મદેવન્ત ભૂપાલ. ૧૪

- પત્ર આપ્યું રાયને; વાંચતાં વાધ્યો ક્રોધ;
ઊઠીને દલ સર્જી કીધું; મહા બલિયા નોધ. ૧૫
- ધન સમાન ગજ પાખરચા; હય તણો હિંસાર;
રથ તણા રણકાર વાળે; પાલા તણો નહીં પાર: ૧૬
- છત્રીસ આયુધ અર્જુન ધરિયાં; કવચ, જર્ઝા, ટોપ;
ઘોતેર ગત્યે નીસાણુ વાળે; મહા નોધનો નોપ. ૧૭
- મન્વન્તર પૂરણ થયે, જેમ ધરે જલધર રૂપ,
તેમ સેન લેને સાંચરચો, સર્જવક્રીપનો ભૂપ. ૧૮
- ધન પરે ગજધટા ચાલે; આયુધ ૧૭વિદ્યુત-સાર;
પતાકા બહુ વિધવિધ રજાં, ૧૮બ્રહ્મ ધનુષ-આકાર. ૧૯
- પાખ્યાલ ઊપરચ સેન્ય પલિયું, ચિયું દ્રુપદને જાણુ:
'કટકે મારા માટે આવ્યું; મારશે નિરવાણ્ય. ૨૦
- જૂઘે પૂરું નબ્બ પડે; ઈ છે બલિયો રાય;
માન મૂકી નમું તો, ઊગરચાનો ઉપાય.' ૨૧
- સોમણ કેરાં શકટ ભરિયાં; અશ્વનો નહીં પાર;
વિવિધ પેરચની ૧૯વસ્તુ ધણી, ભરી ચાલ્યો ભાર. ૨૨
- આવીને ચરણે નમ્યો: 'કાંઈ નહીં મુજ અન્યાય;
દૈવની મત્ય દોહલી, કલી કાંહી નબ્બ જાય.' ૨૩
- તવ મદેવન્ત જ આચરચો: 'તે' કરચું કપટ અપાર;
શરણુ આવ્યો મારવો, ક્ષત્રીનો નહીં અધિકાર.' ૨૪
- તેડી લાવ્યો નગરમાં; દ્રુપદ કરે સન્માન;
૨૦ઊતારીને આપિયાં, ભલાં ભોજન પાન. ૨૫
- શિખણ્ડી મન્ય લાજિયો; તેહ ગયો શિવને દ્વારચ;
આસન બાંધી, પવન રૂંધી, માંડિયું તપ અપાર. ૨૬

- તવ પુત્રી તેડી ગયો સ્થાનકય, સિદ્ધલદ્રીપનો રાય;
 - સુતાને ત્યાં દ્રવ્ય આપ્યું; સુખે બેઠી ખાય. ૨૭
- શિખણ્ડીને તપ કરતાં, વહી ગયા ખટ માસ;
 ગિરિજાપતિ પ્રસન્ન થઈ કહે: 'માગ્ય; પૂરું આશ.' ૨૮
- વાત વગતે કહી દાખી: 'હું ચયો છું ઉપમાન;
 મહાતમ માઈ રાખવાને, દિયો પુરુષ દેહીનું દાન.' ૨૯
- કુબેરનો સુત તેડિયો, મહારુદ્ર બોલિયા વાણ્ય:
 'બિછીતું તન આપ્ય મુજને, માસ ખટ પરમાણુ. ૩૦
- પુનરપિ પાછું આપવું;' એમ કહે ઉમૈયાકન્ય;
 'કૌરવ-પાણ્ડવ થાશે ભારથ, તિહાં એનો અન્ત. ૩૧
- તે માટે અર્જુ આપને; સરે એહનાં કાળ;
 સ્વજન સહ કો સન્તોક પામે; રહે દ્રુપદની લાજ.' ૩૨
- પોતે સોંધ્યું જક્ષને; જક્ષનું લીધું અર્જુ;
 પગ્યાલ મધ્યે પલી આવ્યો; મન્ય વરલો રજ્જ. ૩૩
- સ્વજન સહ રલિયાલ થયાં; બિલટય અર્જુન ન માય;
 તપ કરીને પુત્ર આવ્યા; હૃદયો હૈયે રાય. ૩૪
- વાત પૂછી પુત્રને, તવ્ય કહ્યો સર્વ મહિમાય;
 નિજ નારચને તેડવા માટે, સિદ્ધલદ્રીપ પલાય. ૩૫

ચોપાઠ

- એક ક્ષોદ્ધણી દલ સર્જ કરી, ગજ રથ ને ચપલ તાં તુરી,
 ચાલ્યો દ્રુપદ કૌરો તન; ગયો શોક ને હરખે મન. ૩૬
- વિવિધ પેરય વાળે નીસાણુ; ચાલ્યા યોધા રાણોરાણુ;
 ગદા, ગર્જ, કાંતી, કરમાલ; ધમ ચાલ્યા સડું જૂપાલ. ૩૭
- નગર-છેહ કીધું પરિયાણુ; બોહતેર ગત્ય વાળે નીસાણુ;
 જન મોકલ્યો નગર મોઝારચ; ચાલી આવ્યા રાજદારચ. ૩૮
- મહેવન્તને કીધું જાણુ: 'દ્રુપદ-સુત આવ્યો નિરવાણ્ય.'
 રાજ કહે: 'એનું શું કાળ? ક્ષત્રીને બેસારી લાજ!' ૩૯

સેવક કહે: 'રાજા ! અવિધારય; એને સાલ્ય થયા ત્રિપુરારય;
 પૂર્વજન્મનો દૂતો શાપ, તે શકુંરે નિવાર્યું પાપ.' ૪૦
 સુણી રાય રલિયાત્ય થિયો; લઇ સેનને મલવા ગયો;
 મલ્યો રાજા; મન્ય ધીરજ કરી; લૈ આવ્યો પોતાની પુરી. ૪૧
 'કારણ કોણ પધારયા, રાજા ? કહો કાંઈ અમ સરખૂં કાજ.'
 ૨૧ કહે શિખણ્ડી: 'સાંભલ્ય, રાય ! મેટ્યું પાતક; શકુંરે ય્યા સાલ્ય.' ૪૨
 પચ્ચ દિવસ રહી ચાલિયો; રાજાને મન્ય સન્ધે ગયો;
 સ્ત્રીને તેડી શિખણ્ડી વલ્યો; આવી માતપિતાને મલ્યો. ૪૩
 ૨૨ચન્દ્રશ્પા રલિયાત્ય જ થઇ; કેતા દિવસ એમ વીતા વહી;
 માતપિતા રલિયાત્ય જ થઇ; જન્મ સફલ થયો તે સહી. ૪૪
 દિનદિન સુખ ને ભોગવિલાસ; વેગે પોહતા શકુંરે પાસ;
 કણ્ડવત પરણામ જ કરી, શિખણ્ડીયે વાણી ઓચરી: ૫૫
 'થઇ અવધ્ય પૂરણ, મહારાજ ! લિયો શરીર; સરચાં બહુ કાજ.'
 તેડી જક્ષ વદે શિવરાય: 'આવ્યો અવધ્યે; ક્યો ઉપાય ? ૪૬
 એક માસમાં ભારથ થશે; તાહ્મરી દેહી તૂંને આપશે;
 મારે શરણે આવ્યો જેહ, પુનરપિ શોક ન પામે તેહ. ૪૭
 એ શરીરે એ પામે નાશ; તાંડે તન આવે તુજ પાશ.'
 શિખણ્ડીને કહે ઈશાન: 'એહ શરીર કીધું તુજ દાન.' ૪૮
 વચન સુણી મનમાં વલ્લકલ્યો; પ્રણામ કરીને પાછો વલ્યો;
 નારીમાંથી નર એમ થયો.' પાણ્ડવ દેરો સન્ધે ગયો. ૪૯
 વૈશમ્પાયન કહે: સુણ્ય, રાય ! કલો શિખણ્ડીનો મહિમાય;
 કૃષ્ણે પાણ્ડવ પ્રત્યે કહ્યું, તે મેં તમને સર્વ લાખિયું. ૫૦

૨૧. ૪૨ c d બદલે ગૂ. માં:—

મોટું પાતક હવું તે ગયું, શંકરથી તે સર્વે થયું.
 શંકર અમને ય્યા તુષ્ઠમાન: આપ્યું અમને વરદાન,
 મૂલ્યો હાય અમારે શીપ, એમ પ્રસ્ન થયા છે ઇશ.

૨૨. ચન્દ્રશ્પાને આનન્દ અતિ, નજી પુરુષ કામદેવ બની ગતિ. ગૂ.

પૂર્વધ્યો

આવી મલિયો તાતને, અમ્મેનો અવતાર.

શ્રીહરિ એણી પેરચ ઓચરચા; સાંભલ્ય, પાણ્કુ-કુમાર ! ૫૧

ધૃતરાષ્ટર શોક જ ધરે; શત્રુ ચિયા યુગનાય;

દુર્યોધનખલ લાંગશે, ભીષ્મનો યાશે ધાત. ૫૨

[૧૬]

ઓપાઈ દાવટી

વૈશમ્પાયન ઓચરે; સુણ્ય, જનમેજે રાય !

સમ્મે વાણી જે કહે, તે કહ્નું તુજ મહિમાય. ૫૩

પાણ્કવને ત્યાં પ્રીછિયા, જે હતો મન્ય સન્દેહ;

તેણે વચને સહ હરખ્યા, પાંચે પાણ્કવ તેહ: ૫૪

“શિખણ્ડીનો મર્મ અમને, દાખવ્યો, લગવાન !”

તેણે સમે રજની ગઈ, જીઠિયા રાગન. ૫૫

* દિન સાતમો—પ્રવેશ

‘સન્ને સેના આપણી, શત્રુ કરવા ધાત.’

વિવિધ પેરચની રચી સેન્યા; ધરયાં આયુધ હાથ્ય. ૫૬

રણુરથમ્ભ પાસે આવિયા, પાણ્કવ જોધા વીર;

વૈરાટ, દ્રુપદ, કાશીરાજ, મહારણના ધીર. ૫૭

ધર્મ, અર્જુન, ભીમ પાસે; નિકુલ ને સહદેવ,

અર્જુન-સુત ને ભીમ-કુંવર, આવિયા તતખેવ. ૫૮

ધૃષ્ટદ્યુમન આવિયો, મહાખલિયો વિખ્યાત;

શિખણ્ડી ને સાત્તિક-બદ્ધવ; આવિયા તે સાથ્ય. ૫૯

ધૃષ્ટકેત જ રાય ખલિયો, જયસેન મહારણુશ્વર;

અનેક રાજ એમ આલ્યા; જેમ સાગર પૂર. ૬૦

દલ સર્વે સાથ્ય ચાલ્યું, ઓપતા બહુ નરેન્દ્ર;	
કૃષ્ણ તે એમ ઓપતા, જેમ શરદ-પૂન્યમ-ચન્દ્ર.	૬૧
પગચાણુનો નિર્ધોષ કીધો; વાળિયાં નીસાણુ;	
ભૂપ સર્વ આનન્દ પામ્યા; ચાલ્યા રાણોરાણુ.	૬૨
વાળિત્ર વાળે શોભતાં; શબ્દ સ્વર્ગે જાય;	
પુષ્પવૃષ્ટિ મુર કરે; ઊલટચ અર્જુન ન માય.	૬૩
પુત્ર-પ્રાક્રમ જીવે સુરપત્ય; અન્તરચ દેવ-વૈમાન;	
અપહરાના ઠાઠ ઊભા; વગ્ને વર રાજન.	૬૪
રણ મધ્યે આવી રિહ્યા; નીસાણુના નિર્ધોષ;	
પાણ્ડવ કેરી સન્ધ્યાને તે, ગયો સધલો શોક.	૬૫
કૌરવ-જોધા સાંભલે, પાણ્ડવ-દલ-ધેધાટ;	
હાંકી ઊઠ્યા જોધ સર્વે; વાલ્યો પાણ્ડવ-ડાટ.	૬૬
ભીષ્મ ઊડી રથે ગેદા, સકલ યોધા સાથ્ય;	
વિવિધ પેરચનાં ધરયાં આયુધ; બાણુ ધારયાં હાથ્ય.	૬૭
રણતૂરચ વાળે રણ વિશે; ગર્જના મેઘ સમાન;	
આરોગીને સર્વે ચાલ્યા, રજની વીતે રાજન.	૬૮
મુખ ઢાલ દીધી કાલરૂપી; સગ્ગરચા રણમધ્ય;	
‘હવણાં પાણ્ડવ મારશ્ન; ઘોર રચવું યુદ્ધ.’	૬૯
દુન્દુભિ વાળે, ગગન ગાળે, નીસાણુ ને રણતૂરચ;	
એમ હર્ષ પામી ચાલ્યા, જેમ સાગરપૂર.	૭૦
રણરથભલ પાસે આવ્યા તે, વૃષ્ટિ કરતાં બાણુ;	
સન્મુખ ઊભા રાય સર્વે, અર્જુન ને નારાણુ.	૭૧
બાણુ કેરી વૃષ્ટિ કીધી; કૌરવ પામ્યા ક્રોધ:	
‘દલ ચાલો; કીજિયે, પાણ્ડવ દલની શોધ.’	૭૨

ઓપાઇ

ચાલ્યા યોધ યોધની ભણી; સમરચ યોધા આવ્યા અણી;	
દ્રોણાચારચ ને ધૃષ્ટદ્યુમન; અશ્વત્થામા અર્જુન-તન;	૭૩

- કૃતવર્મા કુપદ રાય; ભીમસેન ને શકુનિ ધાય;
કૃપાચાર્ય ને નિકુલ યોધ; શલ્ય સહદેવ કરે વિરોધ. ૭૪
- ચિત્રયોધ શિખણ્ડી ભડે; કુન્જરશં કુન્જર આથડે;
ઘોડે ઘોડા; પાલે પાલ; સકલ યુદ્ધ થાયે ભૂપાલ. ૭૫
- મારે બાણ તણા બહુ ધાય; અશ્વ ગજ રથ ચૂરણ થાય;
વઢે વેગે લેવાને ધરા, રથ ખેંચી રહ્યા સૂર્ય ખરા. ૭૬
- બાણ તણા અતિ ધાયે હણે; ધન્ય ધન્ય તે મુખથી ભણે;
કરે ક્રોધ; આયુધ ફેરવે; ભીષ્મ પિતામહ આવ્યા તવે. ૭૭
- બાણ તણો ટફારવ થિયો; સુણતાં સાસ સન્ધાનો ગિયો;
હાથ ચકાં તાં પડે આયુધ; રાય ફેફરાં દીસી મુખ-મુદ્ધચ. ૭૮
- જમ્બુક વિસરાં વાય ધણું; “સેન ધાસ પામે આપણું;
સજ થૈ રેભ્યો સર્વે વીર; વસમી વેલા છે આ ધીર. ૭૯
- ભીષ્મ સાથ્ય કરવુ સર્જામ; ક્રોધો પન્નગ; જો જો, રવામ્ય!
મારી સેના કરશે કેર; કરે ક્રોણ એ સાથે વેર?” ૮૦
- પાણ્ડવ કહે: “પુરુષોત્તમ! સુણો, ભય નિવારો ભીષ્મજ તણો.”
હસી બોલ્યા કમલાનો નાથ: “જોધ થાવ; ગાંજીવ લ્યો હાથ્ય. ૮૧
- કાયરથાં નવ્ય સરે કાજ; ભીષ્મદેવને જીતો આજ;
કરો પુરુષાતન પ્રાક્રમ્મ; એમ રહેશે ક્ષત્રી-ધર્મ?” ૮૨
- તવ ધર્મધોરિન્ધર આલ્યા યુદ્ધ; ધરિયાં વિધવિધ તણાં આયુધ;
પાસે અર્જુન ને નારાણ; ભીમપુત્ર પૃષ્ઠે નિરવાણ્ય. ૮૩
- સહદેવ, નિકુલ રહ્યા છે પાશ; અવરથ રાય મન્ય લીલવિલાસ,
‘ધન્ય ધર્મ;’ કુંભણ ઓચરે; ‘રાજા આલી જૂધ કરે.’ ૮૪
- આવ્યા પિતામહ કેરે પાશ; દેખી આયુધ લિયે પ્રકાશ:
“ધન્ય ધર્મ આવ્યા યુદ્ધ કાજ; વલ્લભ છે હરિતનાપુર-રાજ. ૮૫
- લાઇ! સર્વ છે આ ખે-અણી; પાસે જિભા વૈકુણ્ઠધણી;
લોભ વિશ્વનો લાગો ધર્મ; આવ્યા છે કરવા આક્રમ્મ. ૮૬

તમ સાથે સર્જામ જ કથું? મારા મનમાં આશ્ચર્ય વશ્યું;
 દેખી તમ દયા મુજ થાય; જાઓ સ્થાનકય, ધર્મજ રાય! ૮૭

જય તમારી હશે, ધર્મરાજ! જો તમ મિત્ર હશે મહારાજ.
 ધર્મ ઊપરય ક્યમ મૂકું ખાણુ? કેમ ચાલે કર, કિહાં નિરવાણ્ય? ૮૮

જેઠલ, રાય! તમારું તન, ખાણુ સાધવા નહીં મુજ મન.
 તમે પ્રપન્ન રમ્યો છે ઘણો, આરમ્ભ અમને જણા તણો. ૮૯

અમને જીતશે શ્રીભગવાન; કામ તમારું નહીં, રાજન!
 તમે વાત વિમાશી હશે: 'દેખી ધર્મ દયા આણુશે.' ૯૦

લલે આવીયા; સાંભલ્ય વાત; તને દીઠે છું રલિયાત્ય,
 કુલ રે'શે માં તુજ ચક્રી;" ભીષ્મદેવ વાણી ધમ કથી. ૯૧

"મારે મન્ય તું-દુર્યોધન, ડાખું ને દક્ષિણ લોચન,
 જો તું રાજ કરીશ, મુજ પુત્ર! એકોતેર ઓધારિશ મૂત્ર. ૯૨

તારે નામે નાસે પાપ; પ્રાણી તણા ટલશે સન્તાપ,
 સ્થાનકય જ તું; મારા વીર! ધન્ય ધન્ય;" ભીષ્મ કહે રણુધીર. ૯૩

"મારે વંશે તું પ્રગટયો; કુલને નરક તણો ભય મટયો;
 કુલ-ઓધારણુ ધર્મજ રાજ! ભોમ્ય અવતરયા ધર્મજ આજ. ૯૪

તાં મુખ દીઠે ફલ હોય, સકલ તીર્થ કીધાનું સોય.
 વસો, ધર્મ! અમે થિયા પ્રસન્ન; હોશે જય તમારી, રાજન! ૯૫

ફોગટ યુદ્ધ કરો શે માટય? નથી યુધ કરવાનો ઘાટ;
 આવ્ય, ભીમ! કીજે સર્જામ; થાક્યો અર્જુન; દે વિશ્રામ." ૯૬

એમ કરતાં મધ્યાહ્ન જ થિયા; શરૂ યુધમાં થાકી રિલા;
 કહી રાજ વલી ચાલિયા, યુધ કરવા તતગર થિયા. ૯૭

ધર્મ કહે: "જવ, પવનકુમાર! કરો યુધ તમે સારોધાર."
 કૃષ્ણ કહે: "રાજ! સુણો વાત; તમે પરિયાણુ રમ્યું છે ઘાત." ૯૮

આર મલી વિચારી વાત: 'ભીમસેનને ચાશે ઘાત;
 કષ્ટ પડ્યે તિહાં આડો ધરયો; લધ ભીમને આગલ્ય કરયો. ૯૯

પ્રથમ લાખ તણાં જે નગ્ર, લઘ ભીમને કીધો અગ્ર; ૮૦૦
 હેઠ્ઠી સાથે હવૂં સર્જામ, લઘ ભીમનો દીધો દામ.
 ચક્રવર્તી નગરીમાં ગયા, ભીમ દૈત્યમુખે મેલિયા:
 જૈમંત સાથ હવૂં સર્જામ, વૃકોદરે તે કીધું કામ. ૧
 કૈચક કૈયો મારયો જેહ, ભીમસેન મહાપ્રાક્રમી તેહ;
 રાજરથ લોગવશો તમે; ફેગટ ભીમને શાનો દમ્યો? ૨
 તમે જાણો છો: કરે આહાર; પણ તેનો દાતા જુગદાધાર;
 ખાનો નથી તમારું દ્રવ્ય; સાંભલજ્યો તમે, રાજ સર્વ!" ૩
 કૃષ્ણ વચન સાંભલી જવે, રાય સર્વ ત્યાં હરખ્યા તવે;
 હશ્યા ભીમ, ધર્મ ને અર્જુન; હશ્યા વૈરાટ દુપદ રાજન: ૪
 "ધન્ય ધન્ય સ્વામી, શ્રીહરિ! ભીમ તણી તે સાંભળ કરી."
 ભીષ્મ કહે: "સુણો, કરુણાનાથ! સ્વામી! ભીમને કરચો સનાથ." ૫
 ભીમસેન તવ્ય લાગા પાય: "હું જેદાં ધર્મ યુદ્ધ્ય ક્યમ જાય?
 હું તો ધર્મ તણો છું દાસ; ધર્મકાજ તન તજૂં, અવિનાશ! ૬
 જેષ્ઠ બાન્ધવ તાત સમાન; તે અર્થે આત્માનું દાન,
 તે પામે હરિ કેરાં ચરણ, સેવક કેરા આધારણ. ૭
 તમ પ્રતાપે કરું સર્જામ; જીવો, સ્વામી! મારું સર્જામ;
 મન મનોરથ પૂરો, હરિ!" આલ્યા છે જૂથે કેસરી. ૮
 ભીમસેન આ રણે ચડ્યો, કૌરવ-દલમાં કેસરી પડ્યો;
 ભીષ્મ સમીપે આવ્યો શર; માંડ્યો સેના કેરો ચૂર. ૯
 આવ્યા ભીષ્મ ચલાવી રથ; અતિ જૂથ માંડ્યું સમરક્ષ્ય;
 વાંસેયાં અર્જુનનાં બાણ; રક્ષા-ભીમ ફેરે નારાણ. ૧૦
 ભીષ્મ દયા મન માંહ કરે: ડાબાં જમણાં બાણ જધેર;
 ભીમ તણી રક્ષા તવ કીધ, અભેદાન ગાડુંવે દીધ. ૧૧

૧. પૂરી તેની હામ. ગુ. ૨. પૂં પ્રાક્રમ તેહ જુ. ૩. પરવરી દેસો.
 ૪. તણો ચડ્યૂર જુ.

“ધર્મ-આડચ^૫ આવ્યા સર્જામ, તેણે વચને સમરથ સ્વામ્ય;
તેહ ભીમને હૂખું કેમ?” ગુરુ ગાફુવ વિચારે એમ. ૧૨

તણ લીમને રથ-પાંતરે, બેધ બેધને આડા ધરે;
તવ પાણ્ડવ વિચારે મન્ય: ‘લીળમદેવ તો આજ પ્રસન્ન.’ ૧૩

હુધ્યાં પાણ્ડવ ને ભગવાન: ‘હુવા લીળમ આજ કૃપાનિધાન.’
ઝાંખા કૌરવ કરતા વાત: ‘લીળમદેવ છલ્યા જદુનાથ્ય. ૧૪

પાણ્ડવ કેરી રક્ષા કરે; ડાખાં જમણાં બાણુ જ ધરે;
હુવે લીળમને કશું કહો ? વાત-મનમાં જાણી રહો. ૧૫

લજ્જા માલ્ય કરે સર્જામ; એહના મનમાં એવી હામ.”
ઝાંખા કૌરવ થૈને રહ્યા; બોલ ફેરીને કણે કહ્યા: ૧૬

“ચન્તા કશી મ આણો, ભૂપ ! છતૂં અર્જુન-વિશ્વસ્વરૂપ;
જ્યાં હું ઊભો તાહરે સાથ્ય, ચન્તા કશી મ આણો, નાથ ! ૧૭

પાણ્ડવ મારી આપું રાજ; ભાંગૂં સર્વ તમારી દાઝ;
દસ બાણે સન્ધાને હણું; અવિચલ રાજ કરું તમ તણું. ૧૮

કશો શોક મન માંહે, ભૂપ ? હું વહ્નિ, એ વનસ્વરૂપ.
લીળમ ઊભા ત્યાં ન કરું જૂઠ; જશે પછે સર્વેની શધ. ૧૯

ચન્તા મન્ય કશી છે વાત ? છતીશ અર્જુન ને જુગનાથ;
એક મરન્તાં સન્ધા મરે; અર્થ આપણો પૂરો સરે. ૨૦

પૂર્વનું એમ છે વચન; સહદેવ જોગ્યણી છતી એક દિન્ય;
દ્વારામતી ચાલ્યા સહદેવ; મલી જોગ્યણી મારગ્ય એવ. ૨૧

વસ્ત્ર સહદેવે લીધાં હરી; ઊભાં શક્તિ પૂઠં જ ધરી.
તવ્ય સર્વે તે થઈદ્યાલ: ‘માગ્ય, માગ્ય, વર આપું, ભૂપાલ !’ ૨૨

સહદેવ કહે: ‘વર આપો અશો, રક્તખીજ જ્યમ વાધ્યો જશો.’
તે શક્તે આપ્યું વરદાન; તવ્ય મનમાં આણ્યું અભિમાન. ૨૩

દ્વારામતીયે આવી કરી, કૃષ્ણ સાથ્ય વાહી બાકરી:
‘આવો, સ્વામી ! જૂઠે અનન્ત;’ તેહની કૃષ્ણે પૂરી ખન્ત. ૨૪

માગ્યું વચન વૈકુણ્ઠને નાથ્ય: ‘એહનું નીમ લિયો ને, બ્રાત!’

સહદેવ કહે: ‘આપો, ભગવાન! તોહ તનૂં શક્તિ-વરદાન.’ ૨૫

કૃષ્ણ કહે: ‘માગો મન સિદ્ધ; તોહ વર આપૂં પરમ પ્રસિદ્ધ.’

પાણ્ડવ પાંચે હોય જ્યાં અમે, સદા નિરન્તર રે’વું તમે.’ ૨૬

તોહ દિવસનું છે વરદાન: પાંચ તિહાં છઠ્ઠા ભગવાન;

પાંચ માંછથો હણવો એક, ‘આસજ્ઞે મરશે વિશેક.’ ૨૭

તેહનો ભાર અમારે હાથ્ય; જીતું અર્જુન ને જીગનાથ;

મ કરિશ ભીષ્મ તણી વીનતી; એથી કારણ સરવું નથી. ૨૮

પૂર્ણ પક્ષ પાણ્ડવની કરે; આપણ સાથે કપટજ ધરે.”

તત્ક્ષણ બોલ્યો દુઃશાસન: “સત્ય કહે છે કણું વચન. ૨૯

કોય મ કે’શો ભીષ્મને કણુ; લખ્યું લાલશે; યાશે વેણુ.”

એમ વિચારે સર્વે મલી: “ભીષ્મથી જયતી આશા ટલી.” ૩૦

દુષ્ટ ચતુર્થાનું પરિચાણ: “નથી ભીષ્મ દ્રોણને જાણ;

આપણ રાજ પામશું જદા, સેવાહીણ રાખશું તદા.” ૩૧

એમ કૌરવે જ્યાં કલી વાત, તેણે સમે ચૈ છે રાત,

શર સર્વે તે સ્થાનકય થિયા; ભીષ્મદેવ ગિતારે ગિયા. ૩૨

સ્થાનકય બેઠૂ દલ આવિયું; રાત્ર પડી અન્ધારૂં થિયું.

“આવ્યા તેને હેતે મલ્યા; નાવ્યા તે તો રણમાં ગલ્યા. ૩૩

ઉત્તમ અન્ન જમે છે જોધ; એક એકને દિયે પ્રતિબોધ:

“આપણ તજશે મનનો શોક, તોજ પામશે સ્વર્ગજ લોક.” ૩૪

શર સર્વ વાતું કરે એવ: ‘પરભાત્યે જૂધ કરશું એવ.’

એમ વિચારે બેહના વીર; ભીષ્મ મહાજૂઘે રણધીર: ૩૫

“સમરો આપણે હરિનું નામ; કરશું રણ્ય ક્ષત્રીનું કામ;

કાલ્ય રણતીર્થમાં સનાંન; દેશ આપણે આતમદાન. ૩૬

એહ વાતની કરો આખડી; જાયે સ્વર્ગ વિમાને ચડી.
 કૃષ્ણે દયા કીધી છે ઘણી, જે છે વૈકુણ્ઠ કેરા ઘણી. ૩૭

સત્ય આપણું રાખો, શૂરધીર! ક્ષત્રી કુલ્ય નેં આવો, વીર!
 ધર્મ આપણો રાખશે હરિ;” ઉઠ્યા વીર વિચાર જ કરી. ૩૮

સેજે પોદ્યા શૂર સુધીર; કાયર મન નથી રેવું ધીર;
 ચાર પોહર તે રજની ગઈ; સેન એહ તે સજ્જ થઈ. ૩૯

પાણ્ડવ મનમાં હરખ્યા ધણું: “કાલ્યે કાલજ કૌરવ તણું;
 ત્યાં રજની વીતી પોર ચ્યાર, મુહૂર્ત એક પાછી નિરધારચ. ૪૦

ત્યાં ઉત્તમ વીર વિમાસે મન્ય, ઘટોતકચ ને અભેમન્ય:
 ‘કાલ્ય સન્યા વરણ આપણે; ભીષ્મજી સામા ચડશું રણે.” ૪૧

એવી વાત મન્ય નિશ્ચે કરી, આવ્યા જ્યાં યુધિષ્ઠિર હરિ;
 પારથને ચરણે જૈ પડ્યા, કાયાકાન્તિ જાણે હીરા જડ્યા! ૪૨

હણ્ડવત ત્રણને કરી, અભેમન્યે વાણી ઓચરી;
 કૃતાન્નલિ-કર નમિયો ચરણ્ય: “સુણો વીનતી, અશરણશરણ! ૪૩

એ ખાન્ધવ કાલ્ય રણમાં પલું; કૌરવ સાથે જુધે ભલું;
 તમચરણ-પ્રતાપે ભાનૂં સર્વ; ઊતાડું હું એનો ગર્વ. ૪૪

મામાજી! આપો આગન્યા, તો ભાનૂં સર્વે ભીષ્મ જ વન્યાં;
 પિતામહ રલિયાત્ય જ થશે, પુત્ર તણું જ્યારે યુદ્ધ પેખશે. ૪૫

તમે ભીષ્મ તણાં જાલવજ્યો ખાણ, તો કૌરવ સર્વ કડું વૃન્દાણ;

પૂર્વછાયો

વૃન્દાણ કૌરવને કરી, પિતામહને મિશ શીસ;
 ભીષ્મશં સન્મુખ રહું, જે કૃપા કરો, જુગદીશ! ૪૬

ના કેંશો માં, નાથજી! રમાપતિ રણછોડ!
 પિતામહશં જુધ્ય પરવડું; ભડું ભીષ્મશં કોડ.” ૪૭

[૧૭]

ઓપાધ

કૃષ્ણ કહે: “અર્જુન-ધર્મ! સુણો; જે બાન્ધવનો હર્ષ જ ધણો.”

આજા આપી દીનદયાલ; અન્તરય ઓચ્છવ ચિયા જે બાલ. ૪૮

ત્યારે હરિ કહે: “બાંધો હથિયાર વેગે; વીર! મ લાવો વાર;

પૂરણ ભાથા ભીડો ધટા; જુગમ બ્રાત રેહ્યો સામટા. ૪૯

એક એકનું જિપરચ કરો; દુષ્ટ તણાં દૈવતને હરો.”

પુનરપિ ચરણે નામ્નું શીસ; મુસ્તકે હાથ મૂક્યો જુગદીશ. ૫૦

તિહાં પ્રેદ વાસી; ચિયું પ્રભાત; સૂર છતો થ્યો; વીતી રાત્ય.

દિન આઠમો-અવેશ

દાતણ રનાન કીધું અભિમન્ય; હેતે કરે હરિનું પૂજન; ૫૧

નૈવેદ્ય નારાયણને ધરે; દક્ષિણ દાન વાડવને કરે,

પછે ભોજન આરોગ્યા આપ; સુધારૂપ પરહરિયાં પાપ. ૫૨

સામ્યુલ તિલક કીધાં તે વાર; વસ્ત્રવિભૂષણ ધરયા શણગાર;

આયુધ અર્જુન સંભ્યાં છત્રીસ; પછે પન્થાલીને નામ્નું શીસ. ૫૩

વલતી સતી આગે આશીસ; ‘રક્ષા કરન્ત્યો શ્રીજુગદીશ.’

પછે ભીમકુંવરને સાદ જ કરચો; ઊઘટ આવ્યો આનન્દ ભરચો. ૫૪

ત્રયોદશ શત હરતી સજ કરયા; અયુત એક રેવન્ત પાખરયા;

પાંચ સહસ્ર તે રથ જોતરયા; વિવિધ આયુધ જિપરચ ભરયાં. ૫૫

અર્જુનસુત શીશ ધરિયું છત્ર; ત્રણ શત વાગ્યાં વાજિત્ર.

તેનો શબ્દ સુણી અમર એમ વદે:

‘આજ સુભટ રણે કો ચડિયો મદે!’ ૫૬

જે અયુત પાલા દલ રીત્ય, જે રણમાં નવ્ય યાત્રે ભીત;

તે અરુણ જાગ્યે ચિયા સાબદા; પાસે ત્રિશલ કરચ શોભે ગદા. ૫૭

અભેમન્ય લાગો અર્જુન-શરણ; ઓપતાં અર્જુન દલકે આભરણ;

પ્રણમ્યા છે યુધિષ્ઠિર હરિ: “પુત્ર! પંધારો, આવો જ્ય કરી.” ૫૮

આત્મા માગી ચઢિયો રથ; અદ્ભુત આયુધ સોભે હથ;
 શ્વેત ધન ત્યાં બીંદી રયામ; સુખદાયક સારથિનું નામ. ૫૯
 રણુથમ્ભ રોધ્યો છે ન્યાંહ, લિલટ વેગે ચાહ્યાં ત્યાંહ.
 તે સમે લીખણ રણુને લજે; પૂંઠ્યે લઘુ કૌરવદલ સજે. ૬૦
 તેમાં બલિયા રાય અપાર, જયદ્રથ ને કર્ણકુમાર;
 અવરચ તણી સૂખ્યા નન્ય લહ્; કૌરવનાં બલ કેતાં કહ્? ૬૧

પૂર્વછાંયો

કૌરવદલ ઝાંખું ચિયું; અભિમન શોભે ચન્દ;
 અર્જુનસૂતને પેખતાં, ગતિભર્જી ધિયા મતિમન્દ. ૬૨

[૧૮]

અપાધ દાવટી

શુકનિ કહે: “સુણ્ય, દુઃશાસન! હો રાય કેરા વ્રાત!
 મારા મનમાં ખટપટો; શી કહ્ તુજને વાત? ૬૩
 અર્જુન સરખો કોણ આવ્યો? કપિધ્વજ નહીં સર્જાય,
 નહીં તેનો સારથિ ને, દર્પ અમટે અર્જાય. ૬૪
 કાને મુક્તાફલ હવ્યા; બાણે રતિનાથ જ આપ્યા!
 પોતાનું દલ પ્રખલ લેને, ત્રિપુરશત્રુ જગાવ્યા. ૬૫
 બાણું ભૂગુપ્ત મૂરજ, ચન્દ્રવદન ચતુર મુગ્ધાણુ;
 રવિજ્યોત તે અર્જુનેજ, દીસન્તો સપરાણુ. ૬૬
 ભુખખલ એને અતિ ઘણું; તેને જોઈ હરખે શર;
 સન્યા આપણીને એમ બાણે, લિલટ ચૂંતેદૂનું નર. ૬૭
 શરાતન અર્જુમાં જ શોભે; રોમાઝિચત છે ગાત્ર;
 લીખણ વિન્યા અન્ય જોધા; તેને ગણે તૃણમાત્ર. ૬૮
 ત્રયોભર્જી રથ એહનો; અભર્જી કૈયે સાર;
 કનકમે તેડ્યો સધલો; નહીં લોહ લગારય. ૬૯

અન્ધાલ તુરી ચાર તેહના; ચોકડે જડિયાં રતન;
પચરડાં શોભે પૂંછડાં; તેને જાલવે ઘણું જતન.” ૭૦

ત્યારે સુણી વાણી શુકનિ કેરી, દુઃશાસન કહે વાણ્ય;
“લાણેજ છે ભગવાનનો, અર્જુનસુત એહ જાણ્ય. ૭૧

અભેમન્ય અલિધાન એનું, સુભદ્રાસુત સાર.”
વચન એવાં સાંભલીને, ઝાંખા થ્યા ઝૂઝાર. ૭૨

સુશર્મા ને શલ્ય રાજ, તે મુખે એવી વાણ્ય:
‘એનાં નેત્ર જાલી નવ્ય શકે, પાછા પલ્યાનાં પરિચાણ.’ ૭૩

અભેમન્ય આવ્યો સાંભલી, કૌરવપત્ય બોલ્યો વાણ્ય:
“શું બિલા છો સુભટ સર્વે? લિયો એના પ્રાણ.” ૭૪

“ભડકી મરો માં, બાપ મારા!” એમ વહે રુદ્યા-અન્ધ;
“નવછંક તે જોતે રે એની; નથી ગમતી ગન્ધ. ૭૫

તે માટે તમે કરો પ્રાણે, શર બલિયા સર્વ;
રથ ભાંચને કરો ભૂકો; બિતરે એહનો ગર્વ.” ૭૬

કાકા કેરી સુણી વાણી: “મિથ્યા થ્યો રઘિયાત્ય;
ભાંગી ભૂકો કરું, કૌરવ! પણ્ય સાંભલ્યે કહું વાત. ૭૭

જો નજરે દેખી નવ શકો, તો તમ ચક્ષુ ફેડો તેહ;
તુજ રુદાની ફૂટી છે પણ્ય, કપોલે છે જોહ. ૭૮

નેત્રે અન્ધ છે તાત તાહરો; રુદે અન્ધ તૂં, રાય!
મિત્ર ત્રણ છે અન્ધ તારા, વલી અન્ધ તારી માય; ૭૯

અન્ધારામાં ગયું, કાકા! રાજ તારું સર્વ.
સાનધાન થૈને આવો સામા; હું બિતારું આજ ગર્વ. ૮૦

કુમ્ભ પૂરો ભરયો પાપે, બિણો નહીં અધવાલ;
સતીને તે સીદ દૂવી? તૂંને રક્ષા દીનદયાલ.” ૮૧

એવી વજ્રવાણી સાંભલીને, ક્રોધ્યા કૌરવ માત્ર;
સમુદ્ર-લોહે પરવરયા, ને રોમાગિચત થ્યાં ગાત્ર. ૮૨

ત્યાં સુશર્મા ને શલ્ય આવ્યા, દુઃશાસન, જ્યદ્રથ;
ખાણુ શત શત સર્વે મૂક્યાં; ઢાંકી લીધો રથ. ૮૩

સુશર્મા સાયક ઘણાં નાંખે, વૃખાકાલ્ય જ્યમ બિન્દ;
પર્જન્ય પર્વત જેમ ઢાંકે, તેમ ખાણુ અભિમન-ચન્દ. ૮૪

ચન્દ્રવદનો તે યિયો; ત્રિધાર નાખ્યું ખાણુ;
તેણે સાયક સર્વ છેલાં; જૈ કર્યું વન્દાણુ. ૮૫

એવું નિરખી આવિયો, તાં પવનવેગી વીર;
વપુ નિરખ્યું વાયુસુતનું; કૈરવ થ્યા તવ કીર. ૮૬

ત્યારે હિડમ્બાસુતે હાક મારી; રચ્યો નવલો રજી;
હાક સુણતાં પ્રેયત પ્રગટ્યા; આવ્યા વીર અત્રજી. ૮૭

તેનાં સ્વરૂપ હું શું કહું? છે રાક્ષસરૂપ દેહ;
ભીમસુતની આજાયે, આવ્યા રણમાં તેહ. ૮૮

કેને નાક નવ ગજ જેવડાં, અને દાંત મોટા ખારચ;
ક્રોધ સીસવોણા કરે ડોટા; તેને ચરણ દીસે ચાર. ૮૯

કેને ઉરે નેત્ર શોભતાં; વદન વાંસે કીધ;
કેને શત ખાહુ શોભતા; પર્વત કરમાં લીધ. ૯૦

ક્રોધ ભરમ નાખે; કરે ભડકા; વલી જૈને વજગે દેહ;
કૈરવ માંડ્યા કરડવાને, જે હતા રણમાં તેહ. ૯૧

કેનાં તાં નૈવેદ કીધાં; શ્રોત્ર છોંટી લીધ;
કેની જીભ ઝોંટી ખારચ કાઢી; મહારથ મૂંગા કીધ. ૯૨

વલી ગગન્ય જૈ ગડેડાટ કીધો; વૃખા મુશલધાર;
પવન ઊડે; વહે વાદલ; બિન્દુ તણો નહોં પાર. ૯૩

પર્વત થૈને પડે ઊપરચ, કૈરવદલ જે ઠામ્ય;
ગજ, રથ, હય ને ચોધ ચોંધ્યા; તેનો ન મલે નામ. ૯૪

તે સમે અભેમન્યુ રણમાં, ખાણુ મૂક્યાં ખાર;
તે પૂંઠ્યે વલી મૂક્યાં, તે એકાદશ ને ચાર. ૯૫

બે વીરે સર્જાર માંડ્યો, કૌરવદલનો ત્યાંહ;
 ભાગી નાસી ત્યાં ગયા, સાગરજલ છે બ્યાંહ. ૮૬
 ક્રેસરીને પેખતાં કોરજી, નાસી જાય વલી જેમ,
 વાયુસુત-પુત્રે ડાટ વાલ્યો, કૌરવ નાકા તેમ. ૮૭
 અલકુરણુ કાઢી નાંખ્યાં, કૈં ઊભા આયુધ છોડી;
 ‘અમે પીપલા પાણ્ડવ તણા;’ એમ કરગરે કર જોડી. ૮૮
 વાયુવેગે વૃક્ષ હાલે, જાણે આવ્યાં બાણ!
 ધર્મદ્વાર એ મગાવ્યો: ‘પાણ્ડવો! મ કરશો વન્દાણ.’ ૮૯
 મોટા રાજા માણુ મૂકી, જસ પડ્યા કૈં જોધ;
 તેવે વૃષકેત આડો ફરીને, દિયે છે પ્રતિગોધ. ૧૦૦૦
 કર્ણકુંવર આડો ફરી, કૌરવદલ અમ્યૂં ખરું;
 “પૂઠે મારે પરવરો, હું અગ્ર જૂઠે સન્ન્યસું. ૧

પૂર્વછાંચો

ભાગે ક્ષત્રી ભૂંડા દીસે; પછે વન ગમાં ક્રમ જાય ?
 માતા પિતાને લાજ લાગે; નીચું નિહાલી બેસાય.” ૨

[૧૯]

ઓપાધ

વૃષકેત કહે: “સુણજ્યો, શર! હવે રણ્ય જૂઠું રચું પરિપૂર;
 ગદુર-દલને પ્રાણે કરું; બલ સધલું રાક્ષસનું હરું; ૩
 અભિમન્યુને મૂકાવું ઘાટ; રોકું હું જૈ રણની વાટ;
 પણ્ય પાણ્ડવજય હું પેખું આજ, સદા મિત્ર જેને મહારાજ.” ૪
 દીન વચન કહે દિનકર-તત્ત્વ: ‘લકતવછલ તમે, જુગજીવન!
 સર્વ તણી શર્મ રાખો, હરિ!’ હાંક્યો રથ એ સ્તુત્ય જ કરી. ૫
 રૂપ તણો નવ્ય લાલે પાર: અભેમન્યુ ને કર્ણકુંમાર,
 રથ ફેરવી સન્મુખ કરયા; ઊડણુ અભર્જી અશ્વ જોતરયા. ૬
 “જય તમારી યાશે ખરી; પાણ્ડવ-સન્મુખ નિત્યે હરિ;
 પણ્ય નાસું તો લાજે મુજ માત; કર્ણ પિતાનો લાજે તાત. ૭

- ભક્ત-નાશે લાગે ભગવાન; નાશે નરકે જાય જ તન;
તે માટે કરિયે સક્રામ; આજ મ રાખિશ મનમાં હામ.” ૮
- જે પોર વૂઠા તેણી વાર; ત્યાં દારુણ જૂઠું રચ્યું નિરધાર;
વ્યોમે વિમાન ઊભાં ઘણાં; અપહરણી નાવે મણા. ૯
- શરા ધીર વરવાતું મન; કાયર નર તાં તજશે તન;
જક્ષ, ભૂત, પિત્રાશ જ બહુ, જક્ષણી, શાકણી આવ્યાં સહ. ૧૦
- રક્તપ્રિય રલિયાત્ય જ થશે, જે શિવ-ઉભયાની સેના હશે;
સીમલ, સકરા, વાયસ ઘણા; પાર ન આવે પછી તણા. ૧૧
- ઘોર દલમાં ભેરી વાદ; સરણાયોના વિસરયા સાદ;
મુણતાં સાદ શરાતન ચડે; કાયર-કરયાં આયુધ પડે. ૧૨
- શરા ધીર ધડહડિયા ધોમ; ચરણપ્રહારે ધ્રૂજ ભોમ્ય.
પ્રથમ બાણ મૂક્યાં વૃષકેત; હરિભક્ત છે ધર્મ સમેત. ૧૩
- તે બાણને કાપ્યાં અભેમન્ય; કૌરવ પાણ્ડવ કહે: ‘ધન્ય, ધન્ય;’
‘ધન્ય,’ વહે ભીષ્મજી તાત; ‘ચન્દ્રવંશી કુલવિક્ષાત!’ ૧૪
- અભેમન્ય વિચારી વાત, તીવ્ર બાણ તવ્ય મૂક્યાં સાત;
ચારે ચક્ર છેઘાં ચાર; હથે ચાર નાંખ્યાં નિરધાર; ૧૫
- એકે ધન્ય કીધી લોપ; ધનુશ ભાંલ્યું ને પાડ્યો ટોપ;
રથ ભાંગ્યો ને માર્યો સારથિ, ત્યારે કર્ણકૃંવર ક્રોધે મહારથી. ૧૬
- ધનુષ તણો ટટ્ટારવ કર્યો; ઉત્તમ બીજે રથ જોતર્યો;
સારથિને કર્ય સોંપી રાશ: ‘કહેની, વીર! હવે ક્યાં જાશ? ૧૭
- ધ્વજ રોપી રથ અગ્રે ફરી, ટોપ ધર્યો મન સમરથ કરી;
ધનુષ ધર્યું કરમાં પરચણ; ધન્દ્ર ધ્રૂવ્યો; કમ્બો બ્રહ્માણ. ૧૮
- “જલવજે હવે, જોધા પ્રોહ! રથ ભાંજીને કંઈ દિગ્મૂઢ;
આટલાયે મેં આલસ કર્યું, જે અર્જુનમુતને સ્થાને હરું? ૧૯
- તેં નેહ ન આપ્યો મનમાં રતિ, આ પેખ્ય બાણ મેં તારી વતી.”
સાયક તાણી સાંધ્યાં વીસ, અલિમન્ય બિપર્ય આણી રીસ. ૨૦

- સામાં તાણી છેલાં અર્ધ; અયુત તણો રથ કીધો ગદ્દ;
 દસ પોહતાં જૈ રથને પાશ; ચારે હયનો કીધો નાશ. ૨૧
- ચારે ચક્ર જ ચૂરણ કર્યાં; ધનુષ ટોપ આયુધ જ હર્યાં.
 એકે સારથિ મારયો સહી; એકે અભિમન્યની ગત્ય ગઈ; ૨૨
- મોર્છા પામ્યાં મહાખલવન્ત, જેણે કૌરવ નેધા કીધા ચન્ત.
 મોર્છા નિરખી ખાન્ધવ તણી, ઘટોત્કચ-મન્ય રીસ જ ધણી. ૨૩
- જૈ ગ્રહો કણ્ઠસુતનો રથ; વ્યોમ વિશે ચાલ્યો સમરથ;
 ઇન્દ્રાદિક આશ્ચર્ય પામ્યા; સર્વ દેવ અલગા થૈ રહ્યા. ૨૪
- દૈત તણું ખલ દેખી ધણું, કણ્ઠકૂંવર કોપ્યો; શું ભણું?
 તેને જેમડ ઝાલકી કીધો ધૂરચ; રણગર્વે કૈં ધાણું શર. ૨૫
- મુહૂર્ત માત્રમાં હેઠો ઊતરી, રણ રચવાને ચાલ્યો ફરી.
 વ્યથા મટી અર્જુનસુત તણી; આયુધ ગ્રહ્યાં, જેની તીખી અણી; ૨૬
- સાવધાન થે બેઠો રથ; ધજ, ધનુષ ને ટોપ સમરથ;
 ધનુષ ધરતો ચાલ્યો રણહેત; ત્યાં સામો ઊભો વૃષકેત. ૨૭
- તે સામો અભિમન્યુ સાર; પૃષ્ઠ વિશે દૈતનો પ્રહાર;
 બે પાસાથા મારે નેધ; વચ્ચે વૃષકેત કરે વિરોધ. ૨૮
- દૈત તણો તવ્ય હણિયો ખાણ; તવ અભેમન્યને થિયું જાણ;
 ભીમકૂંવર પડ્યો પેખિયો, તવ્ય અર્જુનસુત તે રાતો થિયો. ૨૯
- સાયક સાધ્યું સામગ્રત કરી; કાલહલ મૂક્યું કરચ શર ધરી;
 વૃષકેતને વાગ્યું રહે; મોર્છાજીત થ્યો, નવ્ય વાણી વહે. ૩૦
- રથ પાછો વાલ્યો રણધીર; વૃષકેત નયણે ચાલ્યાં નીર. ૩૧

પૂર્વછાંચો

- કણ્ઠકૂંવર રણમાં પડ્યો; મોર્છા થિયો મહાશર;
 ભીષ્મ મનમાં કોપ્યા ધણું; ચક્ષુ કીધી કૂર. ૩૨
- સજ્જે કહે: રાય! સાંભલો, ગાન્ધારી સમેત;
 કૌરવ કષ્ટ પામ્યા ધણું; મોર્છાજીત થ્યો વૃષકેત. ૩૩

ધૃતરાષ્ટ્ર એમ ઓયરે, દૈ મુસ્તકે હાથ:

“આગલ્ય, સગ્ગે! શં થયું? તે કહો વિસ્તારી વાત.” ૩૪

ઋષિ કહે: “રાય! સાંભલો, પરીક્ષિત કેરા તન!

ભીષ્મપર્વ ભારથ-કથા તે, સુણો ભાવ ધરીને મન્ય.” ૩૫

[૨૦]

ઓપાઠ દાવટી

ભીષ્મ મન્ય કોપ્યા ધણું, પાણ્ડવ પામ્યા ત્રાસ;

ચરણે લાગ્યા ચતુર્ભુજને, વીનવ્યા અવિનાશ: ૩૬

“બાલક બેઠું બિગારળ્યો હો; સુણો, કમલાકન્ત!

ભીષ્મજીનાં બાણ બિપરચ, તમે રાખળ્યો અનન્ત.” ૩૭

ભીષ્મ કહે અભિમન્યુને: “તું મેલ્ય પેલાં બાણ;

હામ તારે હશે મનમાં; સાંભલ્ય વેણુ, સુખાણુ!” ૩૮

આજ્ઞા લઈને બાણ સાંધ્યું; પ્રણમ્યા જૈને પાય;

પ્રદક્ષિણા દૈ આવ્યું પાછું; કૌરવ વિરમે થાય. ૩૯

બીજૂં બાણ તાં સાંધ્યું, તેણે કર્યો ધજનો લોપ;

ભીષ્મ ભારથ ચડ્યા ત્યારે, કીધો મનમાં કોપ. ૪૦

ત્રિલજ્જ કીધો બ્રહ્મટી, ને રોમ બિલાં થાય;

આંખ્યમાંથી ઝરે અગ્નિ; ઝાલ ચાલી જાય. ૪૧

ધજ પડતે મર્મ બોલ્યા: “સાંભલો હવે વાત;

બાલક તો બલિયો ધણું; એને દેખાડું હાથ.” ૪૨

એમ કહીને બાણ સાંધ્યાં, ગર્જાતન્ય તે વાર;

ધનુષ ભાંગ્યું, ધજ પાડી, હય હણ્યા નિરધાર. ૪૩

અશ્વ આણ્યા ચાર ઉત્તમ; ધનુષ સાણું ધીર;

ધજ રોપી ધર્યો સામો, વૃદ્ધાદર-સુત વીર. ૪૪

ધ્વજ તાં ફેડેડાટ વાળે, રથ થકી આકાશ;

ગજ તણા ગેડેડાટ ગાળે; સાંભલતાં જાય શ્વાસ. ૪૫

- હય તણા હણેણાટ ત્યાં, દલ-મધ્ય સધલે થાય;
તરુવરનો કહેડાટ કરતો, ધટુર ભીષ્મ સોમો જાય. ૪૬
- સન્મુખ આવી રિલો ગિલો; હાંક મારી હદ;
ભીષ્મ કહે: “ભડકું નહીં; હું ગિતાડું તુજ મદ.” ૪૭
- હાક-શખદે ધરા ધૂળે; હિલોલ્યા સાહેર;
ધન્દ્ર પ્રહા થયા વ્યાકુલ; શર સધલા સેર. ૪૮
- હાંક પાડી સૈન્યમાં, તે બધિર કીધા સર્વ;
જોધા હતા ત્યાં જોટલા, ગિતરયા તેના ગર્વ. ૪૯
- તાં ભીષ્મજીએ બાણ સાંધ્યાં, અસુર ગિપરચ સાર;
ત્યાં દૈત્યને દેખે નહીં; તવ કરે કોણ પ્રકાર? ૫૦
- તાં ભત્રીજો આવ્યો ભીમનો; કરચું પિતામહને પ્રણામ;
અભેમન્યુ એવું ઓચરચા: “તમે છો અમારા સ્વામ્ય.” ૫૧
- સામસામાં બાણ સાંધ્યાં; કરે બેહ જણ ક્રોધ;
બાલક તાં બલિયો ધણૂં, પણ્ય ભીષ્મ સાથા ભડંજોધ. ૫૨
- સાયક સાંધ્યાં ભીષ્મદેવે; રથ કરચો શતખણ્ડ;
અન્ય રથ તત્ક્ષણ આવ્યો, તે ચડાવ્યો પ્રહાર્ણડ. ૫૩
- ત્રીજા રથમાં તે બેઠો, તે કરચો શત ચૂર;
ચોથો ચલાવી આણિયો, તે પણ ભાંજ્યો ભૂર. ૫૪
- એમ રથ અભિમન્યુના તે, ભાંજિયા શત એક;
ભીષ્મજીએ ભાવ આણી, લીધો રણનો છેક. ૫૫
- વલી અભેમન્ય રથ્ય બેઠો, સુન્દર આયુધ સજ;
ચલાવ્યો રથ રણ વિશે, તે આરોપીને ધજ. ૫૬
- ‘શાન્તન-સુતશ્ચં જ્ઞૂધ રચશ્ચં, તેની લોપશ્ચં નહીં લાજ.’
નિરખવા આવ્યા નાગ મોટા, વલી આકાશચં આજ. ૫૭
- ધશ આવ્યા ઉમળે, તે હર્ષ આણી મજ્ય;
સહ એવી વાણ્ય ઓચરે: “ગડુવ ! તમને ધન્ય.” ૫૮

- ગડ્ડેવ સામાં બાણ સાંધ્યાં, તેણે સારથિ-છેદન;
 દેખતાં મન્ય દુઃખ આણ્યું; બ્રહ્મચાર્ય કોધ્યા મન્ય. ૫૯
- ચોલ સરખી ચક્ષ કીધી; ધનુષ લીધું ધીર;
 એવું મુખથી ઓચરચા: “જૂધ જલવે તું, વીર!” ૬૦
- સાયક શાન્તનસુતે સાંધ્યાં, બાર ને ખત્રીસ;
 મુગટ ઊઝો મહારથીનો, જે હતો સુંદર શીશ. ૬૧
- તેનો શોક નાણ્યો મન વિશે, ને ચાંપી સાંધ્યાં બાણ;
 સામાં સાંધ્યાં શાન્તન-સુતે, કરચું બાણને વન્દાણ. ૬૨
- અભેમન્યુ આશ્ચર્ય પામિયો; મન્ય વિચાર્યું એમ:
 “પિતામહશ્ચં પ્રાદ જૂધ, હું આચરું આજ કેમ? ૬૩
- પછે ક્રતેનામા બાણ સાણું, સુભદ્રાસુત્ય હાથ્ય;
 ત્યારે એવું મુખથી ઓચરચા: “હવે નાખો તમે, નાથ!” ૬૪
- ગડ્ડેવે ત્યારે પેખિયાં, તે નિરખતાં સહ લોક;
 સામાં સાંધી સુભદ્રા-સુતે, કરચાં સધલાં ફેક. ૬૫
- વલી ગડ્ડેવે બાણ સાંધ્યાં, એકાદશ ને વીસ;
 તે પણ સર્વે ભાંજિયાં છે, મન્ય આણી રીસ. ૬૬
- ગડ્ડાસુત જે બાણ નાખે, તે તે ખણ્ડે જોધ;
 પિતામહને પ્રભાયા; તવ્ય કીધો હૃદયા કોધ. ૬૭
- આંખ્ય તાં ઊંચી ચડી, તે કપોલે નિરંધાર;
 પિતામહ કહે: “કરું પ્રાન્તે; ચડી રીશ અપાર.” ૬૮
- કાલનામા બાણ સાણું; આદર્યું એમ મન્ય.
 ધર્મ, અર્જુન વીનવે: “શ્રીકૃષ્ણ! તમને ધન્ય. ૬૯
- ભીષ્મજનાં બાણથી, તમે રાખજ્યો એ વીર.”
 શ્રીકૃષ્ણ વલતાં ઓચરે: “તમે, ધર્મ! રાખો ધીર. ૭૦
- પાણ્ડવ કેરી જય યાશે; સાંભલો તમે, શર!
 એને પિતામહે પતીજ્યા, જ્યારે ચૂક કીધું કુર.” ૭૧

ત્યાં અભેમન્ય એવું ઓચરચો, તે પિતામહને મુખ્ય:

“પુત્ર કેરા પ્રભવ માટે, રખે ધરતા દુઃખ! ૭૨

મોટા મનમાં ક્રોધ નાણે; ક્ષમા મનમાં ચ્યન્ત;

અવગુણ મારા પરહરો, એવી તમારી મત્ય. ૭૩

હું તો કાષ્ટ કેરી પૂતલી, તે બિઝલું ઉત્પાત;

તમે ખેલાવો તેમ ખેલું છું, તેનો દોરડો તમ હાથ્ય. ૭૪

મારવો ઘટે તો મારજ્યો; તેનું દુઃખ નહીં, દયાલ!

હાંસું કરશે સર્વ રાગ; ખેસશે તમને ગાથ્ય. ૭૫

મૂંને મારચે લાજશે, વલી ઝાંખા થાશે, જ્યોધ!”

એવું વાયક સાંભલી, તથ્ય ગિયો ઘટયો ક્રોધ. ૭૬

વલી પિતામહ મન્ય વિચારે: “એ મૃત્યુ નહીં મુજ હાથ્ય;

અભેમન્યને મારશે, શતબ્રાત-ભગિની-નાથ; ૭૭

દુઃશીલા-ભરથાર કલાવે, જ્યદ્રથ તાં જેહ,

દ્રોણપર્વે ચક્ર-જૂધે, છેદશે શિર તેહ. ૭૮

પ્રભુ પરપખ્ય ઘણો કરશે; ત્યાં એ મરશે બાલ;

એ તો દૈહીત કેરો અંશ છે;” પછે છાંડ્યું સાયક-કાલ. ૭૯

સોક્ષ્મ સાયક કરચ ધરૂં, ભીષ્મજીયે તેણી વાર;

તાં ગગન-મણ્ડલ ગાળિયો, તે ઘટોત્કચ નિરધાર. ૮૦

આવી હેઠો બિતરચો; તજ્યું તે બ્રહ્માણ્ડ;

ભીષ્મ પાસે ધાધ આલ્યો; રથ હલાવો ધજડણ્ડ. ૮૧

તવ ચક્ષુ તાણી દૈત બિપરચ; વેગલો થ્યો વીર;

વલી વાયુરૂપે વાંસે આવી, ઓચરચો મુખ્ય રીર. ૮૨

વલી સન્મુખ આલ્યો સૂઝ્ય થૈને; ખડખડ કાઢ્યા દન્ત;

વલી વદન વાંકું કરી બિભો; તાં ક્રોધ્યા ભીષ્મ કલ્પાન્ત. ૮૩

ક્રોધ કરીને મન્ય ધારયું: “એ માયાવી છે સાર.”

એમ કહીને ત્રણ બાણ લીધાં: “એને હણું હું નિરધાર.” ૮૪

ત્રણ સાયક પોખિયાં, તેનું કહું અભિધાન;
એક દૈતદમની, એ અસુરમારણ; એ ખાણનું અનુમાન. ૮૫.

તે ખાણ તાણી મૂકિયાં, તે દૈત વાંસે ધાય;
અભેમુન્યે એ ભાંજિયાં; એક દૈત વાંસે જાય. ૮૬

દૈત ઝો આકાશમાં, તિહાં ખાણ પૂઠે સય;
ધન્દ્ર બ્રહ્મા ધિયા વ્યાકુલ; કે ગૈ સહની ગત્ય. ૮૭

તાંથી હેઠો ઊતર્યો; પાતાલ્ય પેઠો જોધ;
સાયક વાંસે ચડવડી તે, કરી મનમાં કોધ. ૮૮

ખાણ દેખી એમ બોલ્યો: “આ લાગ્યો લોહ ઝઝાલ;”
નાગનામા ધારી નાહા, ગિયા સાતમે પાતાલ્ય. ૮૯

દૈત્ય કહે: “નવ્ય ઊગરું, નવખણ પૃથ્વી મધ્ય;
હરિચરણે જાણિં તિહાં, રહે મારી શુદ્ધ્ય.” ૯૦

ઉપતી ઊંચો ચડ્યો, આવ્યો કૃષ્ણને કદમ્બ;
ત્યારે ભીષ્મે ખાણ પાછું અર્જુન; હરિ હસિયા તેમ. ૯૧

કૃષ્ણ કહે: “ધન્ય ભીષ્મજી! તમે વધારી કુલખ્યાત,”
જૂથ ત્યાંથી વિસમ્યું છે, જ્યારે થૈ છે રાત્ય. ૯૨

સહ સહને ગિયા થાનકે, મલી બેઠા સાથ;
કૌરવ કરે કલ્પના, ખાણવને હરિ હાથ્ય. ૯૩

પરીક્ષિત મૃતને કર્યો પાવન, વૈશમ્પાયન ધન્ય;
હેત આણી મન્ય ધરજે, જનમેજે રાજન! ૯૪

ઓપાઠ

અભિમન્ય વાણી ઓચરે; શ્રીકૃષ્ણ ધર્મ જે થવણે ધરે:
“સાર અમારી કીધી તમે, તો કુશલા ઘેર્ય આવ્યા છું અમે.” ૯૫

શ્રીકૃષ્ણ કહે: “ધન્ય તારી શુદ્ધ્ય, કૌરવદલનો કીધો સોધ.”
એમ કહીને આનન્દ પામિયા. અભેમન્ય ઊતારે ગિયા.
ચ્યાર પોહર તે રજની ગઈ; સેન્યા ત્યાં બેઠી સજ થઈ. ૯૬]

દિન નવમો-અવેશ

- પ્રાતસમે આલ્યા સર્જામ; સેન્ય સને સર્વે રાજનન,
ભીષ્મદેવતી રક્ષા કાળ, રથે ચડી આવ્યા સૌ રાજ. ૯૭
- સમરણ સારજીધરનું કરી, તુલસી-માંજર મસ્તકય ધરી,
પરમ ભાગવત લીધું રૂપ; આજ જીતવા વિશ્વસ્વરૂપ. ૯૮
- ધણું દાન દીધું તે વાર; આખ્યા ગજ, રથ ને તોખાર;
વિવિધ દાન તે દીધાં બહુ; સજી જોધા આલ્યા સહ. ૯૯
- મનમાં ધારયાં ચરણ-મોરારથ; ભીષ્મદેવ જીઠ્યા તે વાર;
કીધું સમરણ કૃષ્ણનું ધણું, અન્તરગમી તેહ તણું. ૧૦૦
- કૃષ્ણ જાણી વાત એવ; 'ધન્ય ભક્ત છે ભીષ્મ જ દેવ;
મારો ભક્ત પામે હિલ્લાસ; પૂરણ એહને પદની આશ. ૧
- અર્જુન! જીઠો, સને શણગાર; આવે ભીષ્મજી ક્રોધ અપાર;
એહના મનમાં એહવી હામ: 'કાં મરવું, માંડે સર્જામ.' ૨
- આજના ભીષ્મ અજે કેવાય; હૃદ્યાં સર્વે રાણારાય;
અર્જુન! આજ રાખજો જતન; એનું છે મારયાનું મન. ૩
- આજ ભીષ્મ પ્રલેનો રવિ; થાશે પાણ્ડવને ત્રિપુરના જલ્લી;
આજના ભીષ્મ અજે અપાર, કરશે સેન્યાનો સર્જાર.' ૪
- કૃષ્ણ કહે ભીષ્મગલ ખ્યાત; અર્જુન કહેં ધૂજે ગાત;
મહા જીતવો અર્જુન-રૂપ; નદી સમાન પાણ્ડવના ભૂપ. ૫
- પાણ્ડવવન, એ હતાશન; સમરથ ટોણુ થધે રાજન ?
પૃષ્ઠ થાગડી અર્જુન તણી; આલ્યા જોધા ભીષ્મજી લાણી. ૬
- ભીમ, ધર્મ અને અર્જુન; તેહને સાથે જુગજીવન;
વૈરાટ રાય, દુષ્ટ રાજન; સાથ શિખણડી ધૃષ્ટદ્યુમન. ૭
- ધટોત્કચ-ને નિકુલજ શર, અને અભેમન્યે આવ્યો પૂરથ;
સાત્ત્વિક બદલ ને સહદેવ, કાશીરાજ પુરજિજીત એવ. ૮

- દ્રુપદી કેરા પગ્યે ખાલ, રણ્ય ચાલ્યા સર્વે ભૂપાલ;
એમ દલ સન્યૂં પાણ્ડવ તણું, ભીષ્મ-ભય પાણ્ડવને ધણું. ૮
- સગ્ગે કહે: સાંભલ્ય રાજન! એણી વિધ્ય ચાલ્યો અણુત્ર.
હવે આપણું કહું તે નાણ્ય: દલ સોન્યું કૌરવ નિરવાણ્ય. ૧૦
- કણું અને દુર્જોધન રાજન, સાથે શકુનિ દુ:શાસન;
જયદ્રથ, કૃતવર્મા સાર, કૃપાચાર્ય ને દ્રોણકુમાર, ૧૧
- શતગાન્ધવ સુશર્મા તણા, રસંસપ્તકે તાં આન્યા ધણા;
ખેમધર્મ ને વૃષકેત, કલિજીં વાહ્યા મહા રણક્ષેત્ર. ૧૨
- ભૈરવ રાજ ને વિકર્ણ; ત્રિભોધ રાય ને શલ્ય રાજન;
ચિત્રસેન મહાખલવન્ત; દ્રોણાચાર્ય મહા મહન્ત. ૧૩
- ચિત્રકેત, લખમણકુમાર, ચિત્રબ્રહ્મા મહા જૂઝાર;
ચિત્રદેવ આવ્યો મહારથી; તેમાં ભીષ્મ છે સેનાપતિ. ૧૪
- ધૃતરાષ્ટ્ર કેરા શત ખાલ, ચાલ્યા સર્વે રણ્ય ભૂપાલ;
કૌરવદલ ત્યાં યસાન્યું એમ; સગ્ગે કહે: સાંભલ્ય, રાજન! ૧૫
- રણથમ્ભલ પૂન્યો તે ઘડી, મહારથી રથ્ય બેઠા ચડી;
આવ્યા કરવા રણસર્જામ, શૂર ધીર સમરે હરિનામ. ૧૬
- મજૂન તન્ય કીધાં તત્કાલ્ય, આરોગી ચાલ્યા ભૂપાલ;
પદલ સન્મુખ આવ્યા ગાડુંવ, સામા આવ્યા પૂરણ દેવ. ૧૭

ત્રોપાઈ દાવદી.

- સન્મુખ આવ્યા કૃષ્ણ; અણુત્ર, મેલતા ખડુ ખાણ;
“ધન્ય ભીષ્મજી, ધન્ય તમને;” એવી કૃષ્ણ બોલ્યા વાણ્ય. ૧૮
- “ભલે ભારથ આવિયા, સર્જામ કરવા આજ.”
ખાણ સાંધી ગોંધિયા: “સાંભલો, શ્રીમહારાજ!” ૧૯

૨. વૃષાન્થી-રાય” નથી ૬ માં. ૩. વધારે-ખીજ અનેક સેના
સનન્ત: ૬. પણ્ય આવ્યો અન્ત: ગુ. ૪. સનિયું નતન. ગુ. ૫. આ
પહેલાં ૬ માં:—“દલ સર્વે આન્યું છે વહી, કૌરવ બેઠા ભયા સહી”

- ધમ કહીને ખાણુ સાંખ્યું, પ્રણમિયા હરિ-પાય.
ઉત્તમ અક્ષર શૌભતા; ‘જ્ય ધર્મની તાં થાય.’ ૨૦
- સત્ય પુરુષે ભાખિયું, તે વચન ગુરુ ગાડેવ;
ખાણુ પાછું આવિયું; થાપિયું અશ્વમેવ. ૨૧
- ‘તેણે જોધાં સર્વ પલિયા; ન રહે જીભો એક.
પાણ્ડવ-દલ તાં ત્રાસ પામ્યું; ભીષ્મ-તાપ વિશેષ. ૨૨
- અન્તરિક્ષથી રવિરથ ખઞ્ચ્યો; શર સર્વે જોય;
તેત્રીસ કોટિ દેવતા, થરથર કમ્પ્યા હોય. ૨૩
- અપહરા આનન્દ પામી; વલી ચર્ધ મનભર્જ;
‘હુપ’ થ્યો વરવા તણો, ‘પણુ બ્રહ્મચારી-અર્જ. ૨૪
- મૃત્યુલોકમાં જે તણ તે, કેમ વચ્ચવો આપણુ ભોગ ?
એણે પૂરણ સાધિયા, વૈકુણ્ઠ કેરા જોગ. ૨૫
- હરિચરણથી અલગા રહે, તે નથી ભીષ્મ જ વાત;
એને વૈકુણ્ઠ આપશે, સન્મુખ ત્રૈલોકનાથ. ૨૬
- આશા વસુ વરવા તણી, અપહરા થૈ મનભર્જ;
વિચારી આશાસ દીધી, રહે વરસો રર્જ. ૨૭
- ધન્ન કહે અપહરાને: “તમે પામિયાં ઉલ્લાસ;
ભીષ્મભેદ હું નવ્ય લહું, તો અવરચ ક્રેહી આશ ? ૨૮
- વૈકુણ્ઠદાયક વિના ભીષ્મજી, ન રહે અલગા એવ.”
પુષ્પની વૃષ્ટિ કરે, ધન્ય ધન્ય જોલે દેવ. ૨૯
- દેવ વાળે દુન્દુભિ; સુર કરે જેજેકાર;
ખાણુવૃષ્ટિ ભીષ્મે માંડી; મેઘ મુશલધાર. ૩૦
- અર્જુન આયુધ અતિ ધરે; પણ્ય કાંઠી ન પામે માગ;
ભીષ્મજીનાં ખાણુ આગલ્ય, લઈ નવ્ય સકે લાગ. ૩૧

૬. તે દેખા. ગૂ. ૭. ૨૪ ૮-૯ થી ૨૭ ૪-૬ સુધીનું સો માં નથી;
લખવી રહી ગઈ છે. ૮. બ્રહ્મચાર્ય એહનું અર્જ. ગ.

- જેણી દિશે અર્જુન વસે, તેણી દિશે ગાંડેવ;
અર્જુન કહે શ્રીકૃષ્ણને: “ ભગારિયે તમે, દેવ!” ૩૨
- કરે કૃષ્ણની વીનતી, પાણ્ડવ પાંચે બ્રાત:
“ અર્જુનને રાખો, હરિ! વૈકુણ્ઠ કેરા નાથ! ૩૩
- આગે સેવકે ધણા રાખ્યા; તે માટે તમ આશ;
પાણ્ડવ સેવકે તમારા છે; રાખજ્યો, અવિનાશ!” ૩૪
- “ અમારો આધાર છો;” ભણે ભીમ સુજાણ;
“ અર્જુન કેરી રક્ષા કરજ્યો, ભીષ્મ કેરે બાણ. ૩૫
- જો ભીષ્મ તેને મારશે, લાગશે તમને લાજ;
દુપદીની ભક્તિ માટે, પ્રસન્ન ચાહો, મહારાજ! ૩૬
- શૂંધ કરતાં દિવસ “ભિક્ષો, પોદ્દર પૂરા તણ્ય;
ભીષ્મ કેરા બાણથી, કાંઈ આવ્યું છે આજ મરણ.” ૩૭
- વ્યાકુલ થયા તવ દેવતા, રવિ અને સુરપત્ય;
કોપ સળલો ભીષ્મને, અર્જુન બિપરચ અત્ય. ૩૮
- ૧૦મનમાં ભીષ્મે જાણિયું: ‘હરિ છે સમરથ;
પ્રભુ ચદ નહીં ધરે તો, મારશ પારથ.’ ૩૯
- એવું જાણી બાણ સાંધ્યું, ૧૧નાગાત્ર શસ્ત્ર નિર્વાણ;
દેવ ચરચર કમ્પિયા: ‘હવે લેશે અર્જુન-પ્રાણ.’ ૪૦
- તેત્રીસ કોણ્ય વ્યાકુલ થયા; ચર ચર ધ્રુજે ધરણ્ય;
પાણ્ડવ ૧૨આરે ચયા વ્યાકુલ; ૧૩હવે મારશે અર્જુન. ૪૧
- ભીષ્મદેવના કોપથી, ત્રેલોક્ય પામ્યું ત્રાસ,
પાણ્ડવ કરતા વીનતી: ‘તમે રાખજ્યો, અવિનાશ!’ ૪૨
- પાણ્ડવે પ્રણમ્યા કૃષ્ણજી: “ રાખજ્યો, રણહોડ!
દીનાનાયક ભક્તપાલણ!” વીનવે કર જોડ્ય. ૪૩

- પડ ચમ્પી આવિયા, દધિપૂર ગાઝેવ;
કૃષ્ણ કોધે ઊતરયા; રથ ત્રણો અભુન એવ. ૪૪
- અથ અભુન-હાથ આપી, મુખ્ય યિયા ૧૪ ભગવાન;
ભીષ્મ મનમાં હરખિયા; સન્તુષ્ટ થ્યા રાજન. ૪૫
- ભીષ્મ કહે: “ પ્રભુજી! તમે, પાણ્ડવના પ્રતિપાલ. ”
કૌરવ સર્વે હર્ષિયા; અન્ધસુત બ્રૂપાલ: ૪૬
- “ આજ ભીષ્મે ભલું કીધું, આપણ્ય પામ્યા જીત્ય;
અભુનને તાં મારશે; આપણુ ઊપરચ પ્રીત્ય. ” ૪૭
- વકારે છે વીર આવી: “ જીત્યા ભીષ્મ જ તાત. ”
ગાઝેવ મુખયા બોલિયા: “ સાંભલો કૌરવ! વાત: ૪૮
- ધર્મ કરી જય હશે, જેહને પાસે છે અવિનાશ. ”
વચન સુણી પાણ્ડવ-હર્ષ્યા; પામિયા ઉલ્લાસ. ૪૯
- કૃષ્ણ કહે છે: “ ધન્ય તમને, શન્તન કરા સુત!
મન માહું પ્રસન્ન થયું; સર્જામ તે અહ્યુત. ” ૫૦
- ભીષ્મ કહે: “ શ્રીકૃષ્ણજી! ૧૫ સમ્ભાલો આ બાણ. ”
૧૬ તદા એતા શ્રીહરિ, પાલવી ભીષ્મની વાણ. ૫૧
- પલ વેગ માંહે કૃષ્ણજીયે, ચક્રનું ૧૭ એતન્ન;
ચક્ર રચનું ફેરવ્યું તે, હાથે જુગજીવન્ન. ૫૨
- ભીષ્મ વલતા બોલિયા: “ વડા ભકતાધીન;
વેદવાણી સત્ય કીધી, હવે થયા છે દીન. ૫૩
- ભકતવંછલ બુધરા! ધન્ય ધન્ય ક્રિપાલ!
પાણ્ડવ પાસે છો, હરિ! થાપો ધર્મ બ્રૂપાલ. ૫૪
- વચન માંડે રાખિયું; મોટો કર્યો, મહારાજ!
પાપકર્તાને હણો; ધર્મનાં કરજ્યો કાજ. ૫૫

વૈકુંઠવાસી વિશ્વપાલણુ! વિશ્વનો ૧૮આધાર!

અમ સરખા પતિતને, રાખવા ૧૯અરણુ મોઝારચ. ૫૬

કૃપાનાયક આગલ્યે, મેં નાખવાં હથિયાર;

યૂધનું કારણ નથી; સાંભલો, જુગદાધાર!" ૫૭

વીનતી વિશેષે કીધી; પ્રસન્ન કીધા દેવ;

કૃષ્ણજી મુખ્ય ઓચરચા: "તમે ધન્ય છો, ગાડુંવ!" ૫૮

તેણે સમે રજની થઈ; સ્થાનકય આલ્યો સાથ;

પાણ્ડવ કરે છે વીનતી: "ધન્ય ધન્ય, જુગનાથ!" ૫૯

૨૦કૌરવરૂપી અસ્ત થિયો, જિગ્યો પાણ્ડવ ભાણુ."

"કાલ્ય ભીષ્મને મારશું," એમ કૃષ્ણ બોલ્યા વાણુ. ૬૦

દ્રુપદિયે પ્રણામ કીધો; વન્દિયા હરિ-પાય:

"ધર્યું ચક્ર ચતુર્ભુજે, ૨૧તો રહી પાણ્ડવ-સાણુ. ૬૧

૨૨કાલ્ય ગાડુંવ આવશે, યૂધ કરવા ભગવાન;

હવે તેને જીતિયે; ભક્તને દીજે માન." ૬૨

૨૩સન્તોક દીધો સર્વને: "હવે શિખણ્ડીનું કાળ;

ભીષ્મજીને જીતવા, મૂકશું;" કહે મહારાજ. ૬૩

રાત્ર પડી; જૂધ વિસમ્યું; કૌરવ કરે પરિયાણુ:

"કાલ્ય પાણ્ડવને જીતશું;" એમ વદે રાય સુખાણુ. ૬૪

હર્ષ પામી પરવરે, કૌરવ લોભી દુષ્ટ:

"ભીષ્મ કરાં બાણુની, હવે કોણુ ખમશે વૃટ્ટ?" ૬૫

પ્રાત થયું; રવિ પ્રગલ્યો, ને ભીષ્મ વચ્ચે મરણુ:

"દસ દિવસ પૂરા થયા, હવે રાખ્ય સ્વામી! શરણુ." ૬૬

૧૮. આધારણુ ગૂ. ૧૬. હરિચરણુ ગૂ. ૨૦. ગૂ. માં ૬૦-૬૧ જી.

પા. ૨૧. થિયા પાંડવને ગૂ. ૨૨. ગૂ. માં ૬૨ મી નથી. ૨૩. ૬૪-૬૩

એમ જી. પા. ગૂ. માં.

દિન દસમો-ભૂધે પ્રવેશ

- સમરણ કરતાં કૃષ્ણનું, આપિયાં દાન અંપાર;
આશા બચક તણી પૂરી છે, મનવાઙ્મિત નિરધાર. ૬૭
- સ્નાન દાન દયા ધરી, ચિત્તમાં રાખ્યા સ્વામ્ય;
આયુધ ધરીને આવિયા; મુખે જપે હરિનું નામ. ૬૮
- ભોમ્યસેન્યા મન્ય ધરી, પરવરચા કરવા ચૂધ;
'ધન્ય, ધન્ય;' વદે ભૂપત્ય: 'બીષ્મ મોટી શુદ્ધય.' ૬૯
- સજ્જ રાજા સર્વ ચાલ્યા, શકુનિ દુઃશાસન;
બીષ્મની દષ્ટે રિહ્યા છે, રાય દુર્યોધન. ૭૦
- કર્ણ બેઠા સ્થાનકે; અવરચ ચડવા સાથ્ય;
ચમ્ભ પાસે આવિયા; આયુધ લીધાં હાથ્ય. ૭૧
- વાન્જિત્ર શબ્દ સાંભલી, આવિયા પાણ્ડવ પગ્ય;
પાંચ ક્ષોણી સાથ્ય સેના, આવિયા ભૂધ-સગ્ય. ૭૨
- ધૌત્યકચ, અભેમન્ય, દ્રુપદ, અને શિખણ્ડી છે સાથ્ય,
વૈરાટ-આદ્ય વીર ચાલ્યા, સાસ્ત્રિક તે વિક્ષાત. ૭૩
- વિવિધ પેરચનાં ધર્યાં આયુધ, ગદા બાણ પ્રચણ્ડ;
'આજ કૌરવ સેનને, આપણે દેશ ડણ્ડ.' ૭૪
- પાણ્ડવ ચારે ચડી ચાલ્યા; ધર્મ રહ્યા સ્વસ્થાન્ય;
બીષ્મ પડતા પેખે રાજા, તો આપે આત્મોદાન. ૭૫
- ધર્મ પાસે ન રાખિયા; બીષ્મની બિપજે દાઝ;
પડતા દેખે ધર્મરાજા, તો કરે આત્મા ત્યાજ. ૭૬
- એવું જાણી રાખિયા, સ્થાનકે ધર્મરાય;
બીષ્મ સન્મુખ આવિયા; દરચથા પ્રણમ્યા પાય. ૭૭
- ચરમ હેતે કૃષ્ણ બોલ્યા: 'બીષ્મ! ધરજ્યો બાણ;
સંક્રામ્ય અણુન સાથ્ય આવો,' એમ વદે છે નારાણ. ૭૮

- વચન માન્યું કૃષ્ણશૂનું; શર સાંધ્યાં ભીષ્મદેવ;
અર્જુન ઊપરચ ધરી ચાલ્યા, સેન્ય સહ તત્પ્રેવ. ૭૬
- સદ્ધાર માંઝો સેન્યમાં; પાણ્ડવ થિયો લયલીત:
'વચન મૂક્યું આપત્તું; આ કશી થૈ પર ચિન્ત્ય ?' ૮૦
- સેન્ય-પાણ્ડવ ઠેલિયું, તવ થયો હાહાકાર;
કૌરવ સર્વે હરખિયા: 'પાણ્ડવ ફેડ્યો દાર.' ૮૧
- કૃષ્ણ ફેરી સ્તુતિ કરી, તવ પ્રસન્ન થિયા ભગવાન:
'શાલો તમારો તેડિંચો, વેગેશ્નં, રે અર્જુન !' ૮૨
- શિખણ્ડી તવ તેડિયો, આયુધ સુક્રિત ખાણ;
આગદ્ય કીધો શિખણ્ડીને; ઓચરચા ભગવાન: ૮૩
- 'ખાણ સાંધો ભીષ્મ ઊપરચ; સુણો, શિખણ્ડી વીર !' ૮૪
- સજી સહ પાછા રિહ્યા, જે હતા મોટા ધીર.
ભીષ્મ સામા કૃષ્ણ અર્જુન, શિખણ્ડી પરચણ્ડ; ૮૫
- તેહ નારી અવતરી, પૂર્વે દીધો ડણ્ડ.
નારચ-રૂપે અવતરી તે, લહે છે વરતાન્ત; ૮૬
- તે વારે ભીષ્મજી કહે: "સાંભલો, કમત્રાનાથ !
નારચ સાથે યુદ્ધ કશું ? તમે રચ્યો અધર્મ ઉપાય; ૮૭
- એ સામું ક્યમ નિરખિયે ? બ્રહ્મચારચત્રું રજબરદ જાય.
પૃષ્ઠ ફેરી રિહ્યા ઊભા; તજ્યાં કરયાં ખાણ. ૮૮
- કૃષ્ણ કહે: "સુક્રિત સાધી, હરો પિતામહ-પ્રાણ."
ક્રોધ અર્જુનને ચડ્યો: "એ કશી બોલ્યા વાત ? ૮૯
- પ્રથમ તેહને મારિયે, જે કરે ગાર્જેવ-વાત.
પિતામહને કેમ હલિયે ? સુણો, શ્રીગોવ્યન્દ !" ૯૦
- અર્જુન અલગો લૈ કરી, પ્રીછવ્યો પરમાનન્દ:
'કાણુ મારે કેહને ? તૂં, ક્યાં થયો મતિમન્દ ? ૯૧
- જ્ઞાન ગીતા તણું કહ્યું, તે સમ્ભાલોને સમન્ધ. ૯૨

- જ્ઞાન તારું ક્યાં ગયું, જે પ્રબોધ્યું પ્રત્યક્ષ,
 મુજ હૃદયને હણે, અભુન! જે દાખિયું સુરચક્ષ ? ૯૨
 સભામધ્યે મારિયા; નારીનાં હરયાં ચીર;
 કેશ દીઠા જેટલે, તવ મરણ પામ્યા ધીર. ” ૯૩
 અભુનનો સન્ધે ટલ્યો; આનન્દ પામ્યો મધ્ય;
 “ કર્તા કારણ તૂં છે, શ્રીહરિ ! તમને ધન્ય. ” ૯૪
 શિખણ્ડીયે બાણ સાંધ્યું; વાગ્યું રદયા માંય;
 બીષ્મજી તવ યોદ્ધિયા; સન્મુખ વૈકુણ્ઠરાય. ૯૫
 કૌરવ કેરું સૈન્ય ભાગ્યું; થયો હોહોકાર;
 સકલ જે પૃથ્વીપતિ, તે રુદન કરે અપાર. ૯૬
 શન્તનુસુત ભોમ્બે પડ્યા; હાવે કશું સર્જામ ?
 દુર્યોધન તે સાંભલીને, મૂર્છા પામ્યો ઠામ્ય. ૯૭
 ધડી એકે સૂધ્ય થઈ; કલકલે કૌરવ રાય;
 શોક કરતો પલ્યો પાલો, બીષ્મ સુતા ત્યાંય. ૯૮
 દુર્યોધનને સાથ્ય છે, પૃથ્વીપતિ રાય કોડ્ય;
 ચરણ વન્દી બીષ્મનાં, તે રિલા બેહુ કર જોડ્ય. ૯૯
 કૌરવે તાં રુદન માંડ્યું; રૂપઅવરચ જે રાજ્ય;
 “ રાય ! રુદન નવ્ય કીજિયે; આ ક્ષેત્ર છે પાવન. ” ૧૨૦૦
 જલપાન બીષ્મે માગિયું, તે લાવિયા રણ માંય;
 બેઠા કીધા બીષ્મને; અમૃતજલ લે પાય. ૧
 કૌરવ રાજ મલી બેઠા: “ ધન્ય ગર્જાતન !
 અમારે તમે હતા સ્વામી, કુદુમ્બનું જતન. ૨
 તમ વિના અમે કેમ રેશું ? કોણ દેશે ધીર ? ”
 મોર્છાઈ ભોમ્બે પડ્યો, તવ સન્તોષે સર્વે વીર. ૩
 તેણે સમે ત્યાં અગમ આવ્યું, બીષ્મ દેખે તાત;
 “ ઉત્તરાયણમાં આવજો, કાં કરિશ તૂંને ધાત. ૪

ઉત્તરાયણમાં મરણ ઉત્તમ, સ્વર્ગ લેદી જાય.”

દેખતાં પાછું વશ્યું, તે જીવે રાણ્યારાય. ૫

“ધન્ય પિતામહ ! તમને;” બોલિયા સર્વે બોધ.

કહ્યું આવી પાય લાગો: ‘કોગટ રૂંધાયો કોધ.’ ૬

પૂર્વછાયો

સજ્જે-વાણી સાંભલી, રાજા લાગૂં દુઃખ;

આસનથી અવની પડ્યો; મલી ગયું છે મુખ. ૭

દસ દિવસ પૂરા થયા, સજ્જે કહ્યાં વચન;

વૈશમ્પાયન બોલિયા: સાંભલો, પરીક્ષિતના તન ! ૮

[૨૧]

ઓપાધ

પાસેથી ગાન્ધારી રહે; મૂર્છાધને અવની પડે;

મુહૂર્ત માત્રમાં યુધ જ યઈ; સજ્જે પ્રત્યે વાણી કહી; ૯

ભીષ્મદેવના ગુણ સાંભરે; હૃદયે હરિ અલગૂં કરે:

મારા સુતનું છત્ર જ પડ્યું; વણુચમ્મે હવે મન્દિર દડ્યું. ૧૦

અરે સજ્જે ! જૂનું દ્રવ્ય ગયું; કૈરવ-કુલ ઊધારૂં થયું;

સજ્જે વારી દિયે છે ધીર: બાણસન્યાયે પોદયા વીર. ૧૧

આવ્યું અગમ પાછું વાલિયું; પિતાવચન પૂરું પાલિયું;

કહી વાત ને ગ્રીષ્મ્યો રાય; ભીષ્મ તણા ગુણ કહ્યા નવ્ય જાય. ૧૨

આલ્યો ધર્મ, સમીપે જઈ; રૂંધીભીષ્મદેવ તાં રૂંધોદયા સહી;

સુણી ધર્મ મોર્છાણા અર્જુન; ત્યાં પાસે આવ્યા શ્રીરજ્ઞ. ૧૩

મૂરત-માત્રે ય્યા ચેતન; રુદન કરે ધર્મરાજન:

“કુલ્ય-અ-ધ કાં હું અવતરયો ? અવની કેરો લોલ જ કરયો. ૧૪

હું કાં અવતરયો કુલઅર્જુન ? સ્વજન કેરો કરયો સર્વાર.”

પાસે સન્તોષે સર્વે મલી; ધર્મ પડે અવનીમાં ઢલી. ૧૫

નયણે નીર નદીની ચાલ્ય; વ્યાકુલ થિયા ધર્મભૂપાલ:

“ભીષ્મ વિના કોણ જોલાવશે? લાડ અમારાં કોણ પાલશે?” ૧૬

“તાત, તાત,” કરી કરે રુદન; પાસેયા તે રડે રાજન;

કૃષ્ણે પ્રજોધ્યા છે ધર્મરાય: “મ કરો શોક તમે મન માંય. ૧૭

આ સંસાર નહીં કો તણો; શોક ન કરવો એનો ધણો.

કોણ માત ને તાત કહિયે? સર્વે પવનની ગત્ય દેખિયે. ૧૮

નિદ્રામાં મન ભોગવે વિલાસ; જાગ્યો ત્યાં નર થિયો નિરાશ;

તે ગત્ય જાણી તજવો શોક; દુઃખ ધરે અજ્ઞાની લોક. ૧૯

કર્તા પુરુષ, કોય કારણ હોય; તેનો દોષ તમને નોંધ.”

કૃષ્ણ કહે: “સાંભલ્ય, રાજન! શોક ન કરવો આણે દિન.” ૨૦

પૂર્વછાયા

એમ કહીને પ્રીછવ્યા, ધર્મરાય ભગવાન;

સન્તોષ્યા સર્વે મલી; (પણ) દુઃખ થયું મેર-સમાન. ૨૧

ચોપાઘ

૨૨]

ભીષ્મ ભણે: “સુણ્ય, કૌરવરાય! ઝાસીસાનો કરો ઉપાય;

વિષમે મસ્તક ભોમ્ય મોઝારચ.” મલિયા કૌરવ તણા કુમાર; ૨૨

મન્ત્ર જાણીને મૂકે બાણ; નાવે મસ્તકને મેલાણ્ય;

અનેકવિધ કીધા ઉપાય; મસ્તક ભોમ્ય સમીપે જાય. ૨૩

સર્વ મલી કીધા પરપચ્ય; કોય વાત ન આવે સચ્ય.

ભીષ્મ કહે: “તેડો પારથ, સેજદાયક જે સમરથ.” ૨૪

વેગે કરીને મેલ્યા જન; અધવચ્ચને આવ્યા અર્જુન;

આવીને તે પ્રણમ્યા પાય; અર્જુન-નયણે નીર ન માય. ૨૫

ગદગદ કણે ભીષ્મ જ થિયા; એમ અર્જુન પ્રત્યે જોલિયા:

“ઝાસીસુ આપો, અર્જુન! અતિ વિષમે છે માંડે તન.” ૨૬

અર્જુન્ય લડી લીધાં ખાણ; મન્ત્ર લાણી સાંધ્યાં નિરવાણ્ય;
ઉત્તમ સેન્યા અતિ પાથરી; ભીષ્મ પોદિયા આદર કરી. ૨૭

ભીષ્મ કહે: “સુણ્ય, દુર્યોધન ! છે સમોવડચ કોય અર્જુન ?”

“ ધન્ય, ધન્ય, ” અર્જુનને કરે; નયણે નીર-સરોવર ભરે. ૨૮

અર્જુન વલિયા પ્રણુમી પાય. ભીષ્મ કહે: “સુણ્ય, કૌરવરાય !

અર્ધ ભાગ પાણ્ડવને આપ્ય; બાન્ધવ સમાન કરીને થાપ્ય. ૨૯

અમે તમારૂં રણ છૂટા આજ; કરી યુધ આબ્યા તુજ કાજ.

દ્રોણાચાર્ય ! સુણે વચન : કહી પ્રીછવો દુર્યોધન.” ૩૦

રાજા મન્ય નવ્ય આવે વાત; ખોલ્યજ ગેસી, જાયે ક્ષાત્ય :

“ તમ પડ્યે નમૂં હું આજ, તો લજ્જા જાયે, શ્રીમહારાજ ! ૩૧

તમ મારીને છત્રજ લિધું, તો ધિક પડ્યું મારૂં જીવિધું;

દ્રોણ, કર્ણ ને શલ્યજ પૂર, તે કરશે પાણ્ડવને દૂરચ.” ૩૨

દ્રોણ કહે: “ તમે છૂટા ભાર; ડસવેં એહ છે એ વેલ્વાર;

પાણ્ડવ પાંચ હણ્યા નવ્ય જન્ય, જેને માથે વૈકુણ્ઠરાય. ૩૩

એ મારચા કેના નહીં મરે, જે દેવ દાણવ મલી યુદ્ધ કરે.

ભીષ્મ ! તમારો ધન્ય અવતાર; મરણુ સમે સન્મુખ મોરારચ.” ૩૪

દ્રોણાચાર્યનાં સુણી વચન, ઝાંખો થયો દુર્યોધન.

ભીષ્મ કહે: “ જવા દિયો વાત; રુચે નહીં હસ્તિનાપુર-નાંચ.” ૩૫

જખહુ સ્વાગત્ય ભીષ્મની આવરે; પુષ્પવૃષ્ટિ દેવ તાં કરે;

આવના ચન્દન વરસે ખરા; પડિયા પુષ્પ તણા પાથરા. ૩૬

રણુમાં ભીષ્મે કર્યો નિવાસ; સૂતા ભીષ્મજી તાં કૈલાશ.

“ ભીષ્મ અને દ્રોણ તણાં વચન, માને નેં કાંઈ દુર્યોધન. ૩૭

પૂર્વજાચો

ભીષ્મ રાજા પ્રીછવ્યો; માને નહીં લગાર;

“ પાણ્ડવ હુંસજ અવતરચા, સતી શકિત-અવતાર. ૩૮

૩. સર્વેનો છે એ વાર. ગૂ. ૪. પાસે બહુ વધારો કરે સો. ૬.
પ. સો. ૬. બન્નેમાં આ લીટી રહી ગઈ છે.

જે તમને શાપે દ્રૌપદી, તો શીસ કરે શતખણ્ડ.

પાણ્ડવ અર્જુન અવતરયા, શત્રુને દેવા ડણ્ડ. ૩૯

ખપ્પર માંડ્યું દ્રુપદીયે; ભરવાની છે ખાંત્ય;

કરી વીનતી રાખશે, પાણ્ડવને ભગવન્ત. ૪૦

નરનારાયણ એક છે; અન્તર મ લહો ક્રોધ;

જે વચ્ચે એ બે જણા, વેદ-વચન તે હોય. ” ૪૧

અનેક રાત્રે તે પ્રીછન્થો; માને નહોં જૂપાલ;

કર્ણ પ્રત્યે રાગ કહે: “ આ બોલે આલપમ્પાલ. ” ૪૨

સેવાકારણ્ય મેલિયા, પાસે શકુનિ નોધ;

ઊઠી રાય સ્થાનકથ ગયો; માન્યો નહોં પ્રતિબોધ. ૪૩

દ્રોણ પ્રત્યે બોલિયો: “ કરો, તાત ! અમ સાલ્ય;

ભીષ્મજી ભારથ્ય પડ્યા; રણ થમ્ભો તમે, રાય ! ” ૪૪

[૨૩]

ત્રોપાધ

દ્રોણ કહે: “ કરશં સર્ગ્રામ; ક્ષત્રીવટનાં કરશં કામ;

અમે જમ્યા છું તારૂં અન્ન; યુધે જશં, દુર્યોધન ! ૪૫

લખ્યા લેખ નવ્ય છૂટે ક્રોધ; વાંચ્યું તાં પ્રભુનું હોય;

ભડશં તાં પાણ્ડવને સાથ; દર્શન થાશે વૈકુણ્ઠનાથ. ૪૬

વિદ્યાની પરીક્ષા લાધશે; અર્જુન સાથે યુદ્ધજ થશે;

વિદ્યા આજ થાશે પાધરી; રે'શે કોણં જે જશં મરી. ૪૭

તે માટે વદશં સર્ગ્રામ; કરશં, રાય ! તમારૂં કામ;

પછે જેહને નિર્મી હશે, તે નર તાં અવની પામશે. ” ૪૮

ઇમ કરતાં થયું પ્રભાત; પાછલી રહી બે ઘડી રાય;

સેન્ય સજ્જાઈ સજે ખરી; દ્રોણાચાર્યે સેના વરી. ૪૯

વલી જે તહાંથી દલ આલશે, યુધ પાણ્ડવ કરવા આવશે.

સેન્ય સર્વ સજે સર્વ સાથ; તે માંડી સમ્ભલાવી વાત. ૫૦

ભીષ્મપર્વ સમ્પૂરણ ગિયું; ધૃતરાષ્ટ્રને સજ્જેયે કહ્યું;

સજ્જે કહે: હવે સાંભલ્ય, રાય ! હવે દ્રોણ યુધ કરવા જાય. ૫૧

- દ્રોણ યુધ જે કરશે સાર, સાંભલજે, રાજા ! વિચાર.
ભીષ્મદેવ પોદયા જેટલે, ભીષ્મપર્વ^૧ પૂરું તેટલે. ૫૨
- વૈશમ્પાયન કહે: સુણ્ય રાય ! કહ્યો ભીષ્મ તણો મહિમાય;
ગર્જાસુતની નિર્મલ ક્ષાત; વિસ્તારી ક્યમ આવે વાત ? ૫૩
- પૃથ્વીમાં પ્રાકૃમ એમ કરચાં; સન્મુખ કૃષ્ણે આયુધ ધરચાં.
તમ પૂર્વજનો મહિમા જેહ, વિસ્તારયો ક્યમ જાયે તેહ ? ૫૪
- અક્ષહત્યાનો નાસે દોષ; પામે ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ;
સ્ત્રીહત્યા અક્ષહત્યા બાલ, ભારથ સુણ્યે જાય, ભૂપાલ ! ૫૫
- અનેક પાપના કર્તા જન, સુણતાં પામે સ્વર્ગભુવન.
જનમેજે તવ વન્ધા પાય: ધન્ય ધન્ય તમે, વૈશમ્પાય ! ૫૬
- અનેક દાન દીધાં રાજન; વૈશમ્પાયન થયા પરસન;
ભારથ ગર્જા-જલ-કલ્લોલ; ઝીલે સહુકો ઝાકમઝોલ. ૫૭
- જનમેજે થયા રલિયાતય; ધન્ય ભીષ્મની અવિચલ ખ્યાત.
વૈકુણ્ઠે વિસ્તારી કહી, જેહ પુરાણે સુણિયું સહી. ૫૮
- શ્રોતા-વક્તા પાતક જાય; વક્તા-પૃથ્થક પાવન થાય;
ભારથ સાંભલે ભાવજ ધરી, સેજે જશે ભવસાગર તરી. ૫૯
- ભારથ માંહે ભીષ્મની કથા; પુરુષ^{૧૦} ત્રણનાં પાતક વૃથા;
૧૧ કરચાં કર્મ કાઢે થડ થકાં, વક્તા, શ્રોતા ને પૃથ્થકાં. ૬૦

પૂર્વછાયા

- ભારથમાં ભીષ્મજ-કથા, જેમ જલ માંહે ગર્જા;
પ્રેમ ધરીને સાંભલે, તેને સાલ્ય થાય શ્રીરજ્જી. ૬૧
- ભીષ્મપર્વ ઉત્તમ કથા, જનમેજે-ઓધાર;
શ્રોતાજન ! તમે સાંભલો; તેહને વછપદ હોય સંસાર. ૬૨

૬. સોંપું સો. ૬. ૭. રૂપિરાય. ગૂ. ૮. આ કડી પહેલાં સો. ૬. માં ૧ લીટી વધારે:—પાવન મુજને કીધો સાર; વચન તમારે થ્યો ઓધાર.
૬. સો. ૬. માં આ લીટી નથી. ૧૦. સ્ત્રી. ગૂ. ૧૧. ૬૦મી પછી ગૂ. માં:—
“ મહોદયમાં સ્નાનજ કરી, દિયે દાન બહુ ભાવે કરી;
તેહ દાનથી હરિપદ મલે, ભારથ સાંભલ્યે હત્યા ટલે.”

શ્રોતા જે ક્રમ સાંભલે, યદ્ય યાવન બાલ.

મનોરથ-^{૧૨}સિદ્ધિ દશે; પૂરે શીગોપાલ.

૬૩

ભારથ-કથા પવિત્ર છે, યાદાત્યાદિદે-હોડ;

શ્રોતાવન! અવળે સાંભલે, ગોલો જે રણહોડ.^{૧૩}

૧૨૬૪

કૃતિત્રીમન્મહાભારતે વૈકુંઠવિરચિત લીઝમપર્વ અમ્પૂર્ણ

૬ ની પુષ્પિકા:—

ઈતિ શ્રીમહાભારથ ત્રિસપર્વણિ કથાયા ચિતા સંપૂર્ણ ॥
સર્વત્ ૧૯૨૮ ના ગર્ભે યારવન માર્યે મધ્ય પદે ત્રિયે ૧૨ ભોમવાસદેઃ
સદામાપુર મધ્યે વારતભ્ય ॥ બાલમ્ભિયા કપ્પલિ તપર આશુદ્ધિ તપતંગ
પાનાય આર્ષિ વિરચિતઃ મયા મદિ સુધ્યઃ મગ દોસ ન દિયતે શ્રીરત્ન ॥
(પૃ. ૭૬-૧૨૩.)

સો ની પુષ્પિકા:—

ઈતિ શ્રીમહાભારતે લીઝમપર્વણી કથા અમ્પૂર્ણઃ ॥ શુભં વચન કલ્યાણ-
મરુત સર્વત્ ૧૯૬૪ ના જેષ્ઠ વદિ અષ્ટમી શુદ્ધવાસદે શ્રી લીળાદિ મધ્યે
વારતભ્ય લખિતઃ પંડા મીમંષ જેદેમરત્ન પુરતક છે ॥ જે વાગે તી ॥શ્રી॥
ને નમસ્કા છે ॥શ્રી॥

શ્રી	શ્રી	શ્રી	શ્રી
શ્રી	શ્રી	શ્રી	શ્રી
શ્રી	શ્રી	શ્રી	શ્રી

(પૃ. ૧-૭૨)

શૂ. ની પુષ્પિકા:—

તિર્થ શ્રીમહાભારથેઃ ત્રિસપર્વની કથા સંપૂર્ણમરુત ॥ શ્રીરત્ન
કલ્યાણમરુત ॥ શુભં વચન ॥ સર્વત્ ૧૯૨૬ ના વૈશાખ વદ ॥ ૮ ॥ ને
વાર રત્નવારે સંપૂર્ણ લખ્યું છે તે અમંદારું ॥ ૧ ॥ લખિતંગ મેહે ત્રિવરામ
મદવલ્લના ॥ આત્મ અર્થે લખ્યું છે ॥ તેનો નિવાસ શ્રી લુણ્ણી તથા દાધી-
મડમાં છે બામુળ્યો ॥ અદ્રશ પુરતક દ્રશ્ય ॥ તદ્રશ લખિત મયા ॥
મદી શુધ્ય નસુધ્ય ॥ મગ દોશે ન દિયતે ॥ ૧ ॥ ઈતિ શ્લોકઃ જે
વાગે તેને અંગારા નમસ્કાર છે ॥ (પૃ. ૧-૬૭)

૧૨. તેના સીધી સહી. શૂ. ૧૩. કડીનો સરવાળો:—

૧૧૧૦ ક; ૧૧૦૩ સો; ૧૨૫૪ શૂ.

द्रोणपर्व

(७)

सूर्यपुरवासी

श्रीभाट-विरचित

શ્રીકૃષ્ણ : ।

પુરવાસી કાશ્યપગોત્રોત્પન્ન દ્વિજકવિ ભાઉ-વિરચિત

શ્રીમન્મહાભારતે

૭. દ્રોણપર્વ

દ્રોણાભિષેકપર્વ—

કંઠ્યૂં ૧ લૂં—રાગ કેદારી

- પ્રથમે પ્રણમું શ્રીગણપતિ, જિમ પામીછ રે શુભ મતિ;
સરસ્વતી ! કૃપા કરુ મુઝ દીનનિ રે. ૧
- આદિ શક્તિ અમ્મે માત ! ભુવન ચઉદ માંહિ તાહરી ખ્યાતિ;
એક વાત મન માંહિ ધરુ સેવકની રે. ૨
- દ્રોણપર્વ ભારથિ છિ ચેહ, કૃપા તમારીથી કહું તેહ;
રખિ છેહ દિઉ હું પતિત મૂહનિ-રે ! ૩
- હાલ-મૂઢમતિ હું બુદ્ધિ નથી, રતિપતિ પાવન થાજિ;
વેદવ્યાસકૃત કથા પાવનિક, આંહિ ભારથ-રસ ગાજિ. ૪
- વહી વીનવૂં વિષ્ણુ-જનનિ, ચે અહનિશ હરિગુણ ગાધ;
શ્રવણપાન કીર્તિ-ગુણ સ્તવતાં, જનમકોટિ-દુઃખ જાધ. ૫
- દ્વિજવર દેવ દયા કરુ; દામોદર ! દુઃખ ટાલુ;
ભાગ્યહીણ હું છું અપરાધી; પ્રભુ ! તદ્ભ્યો પ્રતિપાલુ. ૬
- શ્રીગુરુચરણ પ્રણામ કરીનિ, શર્કુરનિ નામું શીસ;
વાઘેશ્વરીની કૃપા ચકી, હું ગાજિ ગુણુ-જગદીશ. ૭

વૈશમ્પાયન ઝાણી પિરિ બોલ્યાઃ સુણિ, જન્મેજે રાષ્ટ્ર !

ભીષ્મપર્વ વિરતારી કહ્યું મિં, વિધિ-પૂર્વ મહિમાધ. ૮

સુણી વચન જન્મેજે હરખ્યુ; કર જોડી લાગો પાદ;

ત્યાહર પછિ ચે કયા નીપની, તે મુઝનિ કુહુનિ, ઋષિરાષ્ટ્ર ! ૯

(વલતા) વૈશમ્પાયન ઝાણી પિરિ બોલ્યાઃ સુણિ, પરીક્ષિત-તન્ન !

ભીષ્મદેવ સૂતા શસ્ત્રશ્યાં; દુઃખી થયુ દુર્યોધન્ન. ૧૦

પાણ્ડવના થોધા સહ આવ્યા, સર્જે યર્ધ સર્જામિ;

કૌરવ સાંતરા યર્ધ આવ્યા, ભીષ્મદેવ ચેહુનિ દામિ. ૧૧

કર જોડી કૌરવ કહિ: "સ્વામી ! યુદ્ધની આગ્ન્યા દીજે."

"કરુ યુદ્ધ ભવનું દુઃખ કાપી; સ્વર્ગવાસ સહ કીજે. ૧૨

એ સંસાર સ્વપન કરી જાણુ, રાષ્ટ્ર ક્ષત્રી-ધર્મ;

ક્ષત્રવટ યુદ્ધ કરી દેહ તિજિ, તે છૂટિ ભવનાં કર્મ." ૧૩

સુણી વચન આગ્રયા કરી આવ્યાઃ આવ્યા યુદ્ધ-ભૂમિ યાંહિ;

તેણિ સમિ સહ કો ધમ કિહિ: "કુહુ, કહ્યું સુભટ રહુ કયાંહિ ? ૧૪

સેનાપતિ પાપિ કુણુ રાષ્ટ્રિ ? ભીષ્મદેવ પડિઆ ધરણિ;

અનાજ થયા આપણુનિ જાણી; રક્ષા કરશિ સહી કરણુ. ૧૫

ભક્ષો થોધ તાગી કરણુ કહીધ; વાદ કીધુ ભીષ્મ-સર્જાતિ;

જરાસન્ધ સાથિ યુદ્ધ કીધું; એ રવિસુત છિ વિખ્યાત." ૧૬

ધમ સકલ થોધા સમ્ભારિ છિ ત્યાંહિ, તવ આવ્યુ રવિતન્ન;

કૌરવ સહ આનન્દ પામ્યા; દેખી બોલ્યુ મુખિ વચન્ન: ૧૭

"અભેદ એ પાણ્ડવ આપણુનિ; રષ્ટ્રિ બ્રાન્તિ મનિ આણુ !

અઉદભવનપતિ ચેહુનુ રથ હાંકિ, નર સહી અણુન જાણુ. ૧૮

એહ સંસાર સ્વપનવત જાણી, વિજણુ તણું કરુ સ્મરણુ;

સ્વરગ પામશુ સહી રથાનકિ, અત્રવટ યુદ્ધ કરી મરણુ. ૧૯

મૂંનિ આવડુ શું સમ્ભારુ ? સાંભલુ માહરી વાત;

કરુ યુદ્ધ; રક્ષા અહ્યો કરશું, અતિ પ્રાકમ વિખ્યાત. ૨૦

સહી માંડે પાણ્ડવ અભ્યુનનિ, કિ હું પામું મરણ. ”

એમ કહી રથિ આયુધ સન્નિધાં; તવ ઊતાવણુ વલ્યુ કરણ. ૨૧

ભાથા સોલ, ધનુષ, ગદા, ફરસી, ત્રિશૂલ, તોમર, ખાણુ,
સાંગિ એક વીરધ્વજિ, તોખાર અણાવ્યા સહી જાણિ. ૨૨

હેમકવચ પાણ્ડુ-અશ્વ શોભિ; સર્જે ચૈ (તેણિ) રથ ચલાવ્યા;
આગન્યા યુદ્ધ તણી માગવા, ભીષ્મદેવ કહિ આવ્યા. ૨૩

કર જોડી નમસ્કાર કરિઉ; કર્ણ કિહિ: “યુદ્ધાગન્યા દીજિ.”

કિહિ ભીષ્મ: “જાઉ રણક્ષત્રવટિ; સ્વર્ગવાસદ્રલ કરિ લીજિ.” ૨૪

કિહિ કર્ણનિ: “તૂં છિ ભલુ;” એમ કહી આગન્યા દીધી.
રણુસ્થાનક ટોલિ મિલ્યા; કર્ણિ વાત રાયશ્ચં કીધી: ૨૫

“સેનાપતિ કુહુ કોહનિ કરિશ્ચં? સકલ યોધ છિ બલિઆ;
આપણી સેના માંહિ, સ્વામી! અનન્ત મહીપતિ મિલિઆ. ૨૬
દ્રોણાચાર્ય કૃષ્ણસમ જોતાં, ઇન્દ્ર ચક્રી અદક્રી ગતિ.”

દુર્યોધન કિહિ: “એહ વુ સાચૂં, તદ્મયો, કર્ણ! કુહુ તે સતિ. ૨૭

સેનાપતિ કરીઈ સહી;” એહવુ, મત્તિ કરચુ રે વિચાર;
દ્રોણાચાર્ય આગલિ જૈયનિ, દુર્યોધનિ કરચુ નમસ્કાર: ૨૮

“સ્વામી! તદ્મયો સેનાપતિ થૈયનિ, સેનાની કરવી રક્ષાધ.”

સુણી દ્રોણુ કિહિ; “આજ એહ પાણ્ડવ, કુણિ નહોં જતાધ. ૨૯

ધૃષ્ટદ્યુમ્ન વેરી છિ માહુ, મૃત્યુરૂપ તેહનિ જાણિ;
તેશં યુદ્ધ નહોં કંઈ રણુ માંહિ, વુઝનિ પ્રથમ કહું છું વાણિ.” ૩૦

સુણી કર્ણ કિહિ: “એ સાચૂં, સ્વામી! આવુ; કરીઈ સર્જામ.
પ્રાણુ આપવા સહી એ રથાનક, સ્વામી! દુર્યોધનનિ કામિ.” ૩૧

સુણી દ્રોણુ સેનાપતિ થયા, વજ્રહાવ્યાં નીસાણુ;
સર્વ સેના આગલિ કર્ણિ રાખી, સર્જુટવુહુ કરુ જાણુ. ૩૨

કૂર વુહુ પાણ્ડવિ કીધુ, તે આગલિ થ્યા અભ્યુન.
સન્નિધિ કિહિ: થી કહું તેહની, શોભા તે, રાજન? ૩૩

આરિ પદારથે તેહ ધરિ છિ; તેહનું સારથિ લગવાન;
 કરિ ગાંઠવ ધનુષ ધરિ છિ, ધ્વજછ છિ હનુમાન. ૩૫
 આવ્યા વીર અન્યોનિ યુદ્ધિ; શુરુ સાથિ છિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન;
 વિસ્તારીનિ કહં તુઝનિ પ્રાક્રમં; સુણિ, ધૃત્વાષ્ટર રાજન! ૩૫
 શ્રોતાંજન સહ કો સાંભલંબ્યો, દ્રોણ તણુ પ્રાક્રમં.
 ભાઉ કિહિ: ભારથે-પદ સુણતાં, છૂટિ બંધાવધે-કમં. ૩૬

કંડૂ ૨ જૂ—રાગ એજ

સન્ને કિહિ: સાંભલીછે, રાધ! દ્રોણપર્વ તણુ કહં મહિમાધ.
 ચક્રરાધ સાહિ પાણ્ડવ તણી રે. ૧
 દર્શિ-સાહિ પાણ્ડવની કરિ રે, સમરથ સારજીપાણિ;
 દિવસ પાંચ યુદ્ધ કરીનિ, શુરુ દ્રોણિ તિજિઆ પ્રાણ. ૨
 સુણી અન્ધ ધરણી પડયુ; મૂર્છા વ્યાપી દેહિ;
 પછે સચેત થેયનિ બોલિઉ; સંજિ અતિ કિહિ તેહ: ૩
 અરે બાપડા દ્રોણ કિમ પડિઆ, વિસ્તારી કિહિ વાત,
 ચેણિ શસ્ત્રવિદો અગટ કાધી, ત્રિભુવન માંહિ વિખ્યાત. ૪
 હાવિ મિ નેંજુ સહી ચે, શ્રીકૃષ્ણ વૈકુણ્ઠનાથ,
 અર્જુન રહી જનિ તે માટિ, રથ હાંકિ રહી સાથિ. ૫
 બાલપણિ એણિ શોધી પૂતના; શકટાસુર સર્ધારયુ;
 યુગન્વછાસુરનુ અન્ત આણી; કૃશી-કંસ વિહારયુ; ૬
 વરુણ કંઠિથી નન્દ મૂકાવ્યુ; ગોવર્ધન ગિરિ તોલ્યુ;
 કાલિનાગ નાથ્યુ કરી પ્રાક્રમ; કાલયવનનિ રોલ્યુ; ૭
 જરાસન્ધ ભીમ કંઠિ મરાવ્યુ; શિશુપાલ શમાવ્યુ;
 ઇન્દ્ર તણુ અભિમાન બિતારી, પારિગતક વ્રજ દ્યાવ્યુ; ૮
 અર્જુનનિ ગાંઠવ અપાવ્યુ, અગ્નિન અંજરણુ શંખોવા;
 ગંદા ભીમનિ અપાવી સંહસ્રમંણી; દૈતને ગંઢગવ્યો. ૯

તેહ માટિ પાણ્ડવ છિ ખલિઆ, ચેહનુ રથ હાંકિ હરિચરણ;
સઝાં! મિં કૃત નિશ્ચે જાણ્યું: એ છિ અશરણ-શરણ. ૧૦

હજી લાજ આપણી રાખિ છિ; કરિ આયુધ નથી ધરતુ;
સાઠિ લાખ પુત્રનિ લ્યાવી, સ્વર્ગિં યુદ્ધ નથી કરતુ. ૧૧

નહીંતુ એક દિવસ માંહિ મારિ; કાણુ માત્ર માંહિ કરિ લોપ;
છન્દ્રાસન ત્રી પગિ-આગલિ, જીવે કદષ્ટિ કરીનિ કોપ. ૧૨

વૈરાટ રૂપ સભાંઈ દેખાડ્યું; તવ જાણ્યા ભૂદેવ;
સુરિનર મુનિજન સેવિ સવિદ્યા; પાર ન લહિ અશ્વમેવ. ૧૩

સાગર તણું જલ તોલાઈ, વલિ મેઘખિન્દુ કિહિવાઈ,
મોમિ તણા તુણની હોઈ સઝાં, હરિગુણ કુણિ નવિ કલાઈ. ૧૪

એક તેજ માંહિથી ઉત્પત્તિ, નરનારાયણ-જોડિ;
તે હારવા કિમ દિધ અર્જુનનિ? પૂરિ પાણ્ડુતનના કોડ. ૧૫

સહી પુત્ર મરણ યાશિ માહરા; સઝાં! સાંભલિ વાત;
કિહિ કથા વિસ્તારી મુઝનિ, દ્રોણ તણી વિખ્યાતિ. ૧૬

સુણી વચન સઝાં કિહિ: સાંભલિ કથા તણુ વિસ્તાર;
દ્રોણાચાર્ય સેનાપતિ કીધા; હરખ્યા ગુરુ તેણી વાર: ૧૭

“માગિ, માગિ, વર આપું, રાજા!” સુણી ગુરુનાં વચન;
કણુ દુઃશાસન શકુનિ મિલી, વિચાર કરિ, રાજનન! ૧૮

“યુધિષ્ઠિરનિ જીવતાં સહી, આપું અમનિ અશ્વમેવ;
કેરી છૂત રમાડી રાજિ હરાવી, કાઢિયે વનિ તતખેવ.” ૧૯

એહવાં કપટ જાણી ગુરુ કિહિ: “મૂખં! શં જોણુ વાણિ?
મિં જાણ્યું, ધિરિ તેડી ધરમનિ, રાજિ અર્ધ અપાવેશ, જાણિ.” ૨૦

તવ દ્રોણાચાર્ય કપટ કેરી જોડ્યા: “સહી વર આપું જાણિ;
અર્જુન નહીં હુઝ એહનિ પાશિ, તુ સાહેશ નિરવાણુ.” ૨૧

એમં કહી વર આપ્યુ દ્રોણિ, તે પાણ્ડવિ જાણી વાત;
આવીનિ દ્વિતિ સમ્ભલાવ્યું ધર્મનિ; ખીધા મનિ સાક્ષાત. ૨૨

ધર્મિ અર્જુનનિ કહ્યું માંડી: “ ગુરુષ્ઠ આપ્યું વરદાન;
સાહી જીવતુ મુઝનિ આપશિ, દુઃખ દેશિ દુર્યોધન રાજન.” ૨૩

સુણી અર્જુન કિહિ રાજનિ: “ તહ્મયો રાષ્ટ્ર મનિ વિશ્રામ;
જી તમનિ દ્રોણ સાહવાનિ આવિ, તુ હું મારેશ હામિ. ૨૪

હું જીવતાં કુણ સાહિ તમનિ? સ્વર્ગ મૃત્યુ કહે એક;
કહે પ્રતિગ્ન્યા જી તમનિ સાહિ, સુણિ, ધર્મરાષ્ટ્ર! વિશેષ. ૨૫

વલી પ્રતિગ્ન્યા એક કહે છું: “ અસત્ ભાષિ ચેહ,
વલી ક્ષત્રી રણ્યુ પાછુ નાહસિ, સહી પાતક મુઝનિ તેહ.” ૨૬

એહવી આશ્વાસના દીધી અર્જુનિ; વળડાવ્યાં નીસાણ;
કૌરવ સહ આવ્યા રણું-સન્મુખ; યુદ્ધ માંડ્યું વલિ નિરવાણ. ૨૭

દ્રોણાચાર્યિ બહુ બાણજ મૂકી, કીધુ દલ-સર્જાર;
અર્જુનિ બહુ કૌરવ દલનું, દલન કર્યું નિરવાણ. ૨૮

શકુનિશં સિહિદેવ બડિ છિ; મૂક્યાં બાણ અનેક;
મૂકિ અસ્ત્ર તે છેદિ આવતાં, અન્યોન્ય રહિ એકેક. ૨૯

રાય યુધષ્ઠિર મનિ વિમાશિ; “ અનેક વીર છિ સાહિ;
તે છતાં મુઝનિ કિમ સાંસિ?” એમ કહી યુદ્ધ જામ. ૩૦

આવી બાણ છ મારયાં ગુરુનિ, કરી યુદ્ધ રાજન;
કૌરવ એક રાજશં આવ્યુ, યુદ્ધ કરવા અભિમન. ૩૧

મારી અશ્વ, રથ ભાંજ તેહના; વિરથ કર્યુ તે રાષ્ટ્ર.
લેધ ખર્જ નિ કાપ્યું જૂસરું, અભિમન જાપરિ ધાષ્ટ્ર. ૩૨

કાંપ્યુ પારથ-પુત્ર કર સાહી; અધર રણ મહી સાથિ;
“ મૂક્યુ મનશં જાણું નહીં, મારું એ સહી પૃથ્વીનાથ.” ૩૩

એમ કહી આવ્યુ શત્રુ જાપરિ, મારી એક લિષ્ટ સાંગિ;
મંહી પાછી નાંખી આવતી, અભિમનિ જિ કરી વાગિ. ૩૪

“ ભલુ, ભલુ,” કરી શત્રુ કિહિ, “ આહરુ આવિ, કરીષ્ટ સર્જામ.”
તેણિ સમિ બાલક મનિ જાણિ, બીમ આવ્યુ તેણિ હામિ. ૩૫

જોઈને કિહિ: “એ ક્યાંહયુ આવ્યુ, કાલરૂપ માહરિ કોડિ? દેખી, ભૂપ! યુદ્ધ તિહાં કરવું; રથ-સારથિ માહરુ ખેડિ.” ૩૬ સજ્જે કિહિ: સાંભલિ, ધૃતરાષ્ટર! ભીમ તણુ મહિમાઇ.

ભાઉ કિહિ: સાયર-ગુણ હરિના, મિ મૂઢમતિ કિમ કિહિવાઇ? ૩૭

૭૩

૨. સંશપ્તકવધપર્વ—

કડ્યું ૩ જા.—રાગ સામગ્રી

ભીમ શલ્ય ભૂપતિ કરિ યુદ્ધ તતખેવ જી;

વીર થયા ગ્રહી ગદા અશ્વમેવ જી. ૧

હાલ-અશ્વમેવ ગિહ કરિ ગદા ગ્રહીને, ભાડિ વીર અભગ્ન;

ધાઇ ધાઇ મારિ નિ ધરા ધ્રુજિ, અથડાએ બહુ અગ્ન. ૨

સમીપિ થયા ગિહ પડયા પ્રથવી; કૃતવર્મા આવ્યુ તહો;

રથ માંહિ ધાલી શલ્યનિ તે, લેઇ ગયુ તિહાંયુ સહી. ૩

શતાનીક કર્ણુકુંઞ્ચર સુકલતુ, વ્રજકેતુ સાહમું જાઇ.

ગિહ સુભટ સરખા આવિઆ; સર્ગ્રામ સગલુ થાઇ. ૪

કર્ણુકુંઞ્ચરિ બાણ મૂકી, વિરથ કીધુ તે વીર;

તવ મિલી પાશિ આવિઆ, સુત દુપદીના નરધીર. ૫

તેણિ સમિ ગુરુ વિચારી, ધરમ પાશિ જાઇ;

યોધા કો પાશિ નથી તવ, નથી કો તેહનિ સાહિ. ૬

એહવું વિચારી ધરયા તિહાં; પચ્યાલના તે યોધ,

રથ ચક્ર રાખી ધરમનાં, તેણિ બાણ મૂક્યાં કોધિ. ૭

તેણિ આવતુ રાખ્યુ દ્રોણનિ, જિમ સિન્ધુ રિહિ મરજાઇ;

સમીપિ આવ્યા ભીમ અર્જુન; ગાદિ કરિ શર્જનાઇ. ૮

કરી પાણુ દ્રોણ કિહિ: “સાંભલિ દુર્જોધન્ન!

ધરમનિ કિમ સાહ અહ્યો? પાશિ ભીમ નિ અર્જુન. ૯

- તતકાલ એ મૂકાવિ સહી, સો કંઈ આંહિ ઉપાય;
ભીમ અર્જુન અદૃષ્ટ થાઇ, તવ અહેશ હું રાખ. ” ૧૦
- તેણિ સમિ ઓદ્યુ સુશર્મા, કચ્ચિત દેશતુ નાથ;
“ વૈરાટ કેરા નગરનું માહરી, વેર છિ એ સાથિ. ” ૧૧
- (અહમ્મે) પાંચ બ્રાત છું અતિ બલિઆ; કંઈ યુદ્ધ અર્જુન-સાથિ;
અતિઆ પાલું ખરી હું; સુણિ તૂં, કૌરવ-નાથ ! ” ૧૨
- ધ્રમ કહી દક્ષિણ દિશા અલગા, ગયા પાંચિ બ્રાત;
પુન્યદાન કરી મોકલ્યુ એ, હૂત કિલિવા વાત. ૧૩
- સુણી વાણી રાજા તણી, અર્જુન યુદ્ધિ જાઇ;
યુધિષ્ઠિર કિહિ: “ માહરી હાવિ, કુણુ કરશિ સાહિ ? ” ૧૪
- અર્જુન કિહિ: “ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન છિ, તે કરશિ તેહતુ અન્ત;
અભિમન, સાર્ત્તિક, ગેયરગજ, રાખશિ સહી બલવન્ત. ” ૧૫
- ધ્રમ કહી અર્જુન સાહમુ, સુશર્મા ગયુ વીર;
હાસિ કરતુ અતિ ઘણું, શર્જનાદ કીધુ ધીરિ. ૧૬
- કૃષ્ણ તે અર્જુનનિ કિહિ: “ એ હસિ છિ શા કાજિ ?
મિં તુ એહવું પ્રીછિજિં, હરખિ સ્વર્ગિ જાવા આજ. ” ૧૭
- તમ ચરણુ-સમીપિ માટિ, બિલટશં કરિ હાસિ. ”
ધ્રમ કહી પૂરચુ દેવદત્ત, પાગ-અજન્થ; પડિઉ ત્રાસ. ૧૮
- તેજ બલ સદ્ધમ ગયાં; જાણુ તાણુ કીધુ પ્રહાર;
નદી આલી સુધિરતી નીક; ચયુ છિ બહુ સર્વાર. ૧૯
- તેણિ સમિ-તિદાં દ્રોણુ ધાયા; આઠ્યા ધરમનિ પાશિ;
સમીપિ દીઠા યુધિષ્ઠિરિ, પામિઆ મનિ ત્રાસ. ૨૦
- ધીરજ આણી ધરયા ધર્મ-રાખ; ધરિઆં ધનુષ નિ જાણુ;
એક જુગન્ધર રાજા હતુ તેણિ, કરચુ પ્રહાર અતિશે જાણિ. ૨૧
- મર્યાદા રાખી દ્રોણુતી; પછિ જીપનુ કોઇ;

- વાદ્રદન્ત નિ સીધસેન સાત્ત્વિક, યુધિષ્ઠિરનિ દસુ બ્રહ્મિ;
પછિ મૂક્યાં સકલ યોધિ તિહાં, દ્રોણુ-ગિપરિ બાણુ. ૨૩
- વલી બાણુ ત્રણુશિ મૂક્યાં, દ્રોણુ ગુરુષ્ઠિ આણી રીસ;
લુગન્ધર વાદ્રદન્તની સેના, છેઘાં તેહનાં શીસ. ૨૪
- તેણિ સમિ સુશર્માનિ જીતી, આવિઆ અભુન્ન;
કરિ દલ સર્દાર જાતાં, પણિ યુધિષ્ઠિર-પાણિ મન્ન. ૨૫
- ધર્મ આગલિ આવિઆ; આનન્દ અર્જુન માધ.
એહવિ સૂર્ય અસ્તાર્જિત થયુ; સહ યોધ મન્દિરિ જાધ. ૨૬
- અમિત નિદ્રાવશિ થયા; ગર્ભ રાતિ થયુ પરભાત;
સકલ દલ મિલી આવિઆં, બિહ રણભોમિ વિખ્યાત. ૨૭
- અભુર્નિ આવી બાણુ મૂક્યાં: “ કંઈ દલ-સર્દાર. ”
તેણિ સમિ યોધ આવિઆ, બહુ ભૂપતિ તેણી વાર. ૨૮
- સુધર્મા નિ વલી સુબાહુ, તેણિ કરચું યુદ્ધ અનન્ત;
પછિ બાણુ મૂકી અભુર્નિ, તે બિહનુ આણ્યુ અન્ત. ૨૯
- વલી એકિતાન યોધ હૂતા, સુશર્માના થેહ,
તિહાં ગયા અભુર્ન યુદ્ધ કરવા, દક્ષિણ દિશાધ તેહ. ૩૦
- દસસહસ્ર નારાયણી થે, મોકલ્યા કૌરવની સાહિ;
નારાયણના વીર ગયા, તિહાં યુદ્ધ સખલું થાધ. ૩૧
- પછિ ક્રોધ આણી અભુર્નિ, એક મૂક્યું તીવ્રબાણુ;
વિશ્વકર્માધ આપેલું છિ, અજોદિ તે નિરવાણુ. ૩૨
- તેણિ યોધ બહુ સર્દારિઆ; વિકલ ક્રોધા બ્રહ્મિ;
અશ્વ ગજ નિ મહારથી, ધરણિ પડ્યા તિજ પ્રાણુ. ૩૩
- વલી વાયુ ક્રેં અશ્વ મૂકિછિ, તવ નાહકા સહ ક્રો યોધ;
ગજ અશ્વ રથ તૂટી પડિ રણિ; અભુર્નિ ક્રોધુ ક્રોધ. ૩૪
- એક દસ શત સહસ્રધા, લક્ષ આયુધ મૂકિ બેઠિ;
આગલિ જાતાં વાધિ ઘણાં, દસ લાખ થાધ ક્રોડિ. ૩૫

ધમ બાણ મૂકી અર્જુનિ, દલ કરચું તિહાં સદ્ધાર;
તેણિ સમિ ધર્મરાધનિ એહવા, દ્રોણ કરિ છિ વિચાર. ૩૬

ઊથલુ

વિચાર દ્રોણિ કરી વેગિ, રથ તિહાં હાંકયુ સહી;
ભાઉ કિહિ: ધૃષ્ટદ્યુમ્ન તે સમિ, દ્રોણ આગલિ ગયા વહી. ૩૭

૧૧૦

કંડૂં ૪ થું—રાગ એજ

સગ્ગે કિહિ: સાંભલિ, રાધ ૭!

દ્રોણનિ દેખી ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ધાધ ૭.

૧

હાલ-ધાધ આવ્યુ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન; બાણ મૂકયાં ચ્યારિ;

દુર્યોધ આવ્યુ તેણિ સમિ; તેણિ કરચું યુદ્ધ અપાર. ૨

તેણિ સમિ તિહાં આવિયા; દ્રોણિ વિચારચું મનિ;

“હાવિ સાહું હું ધર્મનિ; હર છિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન.” ૩

પગ્યાલનુ એ ભૂપતિ, શતજિત એહવું નામ,

તેણિ બાણ મૂકી દ્રોણનિ, મર્યાદ રાખી હામિ. ૪

એહવું જોઇ પ્રાક્રમ બાણ મૂકયાં, દ્રોણિ આણી ખેદ;

શતજિત સાથિ ભૂપતિનુ, કરચુ તવ શિરચ્છેદ. ૫

વહી આવિઉ શતાનીક, વૈરાટનુ તે બ્રાત;

ત્રણ બાણિ તેહનિ મારિઉ; પડ્યુ ધરણીપાત. ૬

પછિ હાંકયુ રથ ઊતાવલુ; આવ્યા યુધિષ્ઠિરની પાશિ;

અકરમાત દ્રોણ આગલિ દેખી, ધર્મ પામ્યા ત્રાસ: ૭

“સાહિ ઈહાં કોઇ છિ નહીં, સારથિ! રથ હાંકિ તતકાલ.”

આવ્યા નાહસી અભિમન પાશિ, જિહાં ધૃષ્ટદ્યુમ્ન પગ્યાલ. ૮

નાસતા દેખી ધરમનિ, ભીમ નિ ગટોરગછ ધાધ;

દીકુ વૃકોદર દુર્યોધનિ, દલ સર્વાનિ લેઇ જાધ. ૯

પુત્ર પિતા તિહાં બિહૂ વીંટિઆ, તિહાં યુદ્ધ કરિ પ્રચણ્ડ;
અશ્વ ગજ રથ બહુ મહારથી, ભીમિ કરયા શતખણ્ડ. ૧૦

તેણિ સમિ ગુરુ આવિઆ, ધર્મરાષ્ટ્ર છિ યાંહિ;
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન-સાર્ત્વિક-સર્વ સેના, ધૃષ્ટસેન, અભિમન ત્યાંહિ, ૧૧

ધરંયા તે સહ દ્રોણ-ગિપરિ; બાણ મૂકી ખેવ;
સાર્ત્વિક અભિમન બાણ મારિ, વલી ધૃષ્ટદ્યુમ્ન અશ્વમેવ. ૧૨

શત્રુસેન-ધૃષ્ટસેનિ પાંચ બાણિ, બ્યાકુલ કીધા દ્રોણ;
“અહ્મો જીવતાં યુધિષ્ઠિરનિ, કહુ રે, સાહિ કોણ?” ૧૩

જોઇ પ્રાક્રમ દ્રોણ કોપ્યુ; બાણની કરી વૃષ્ટિ;
દૃષ્ટસેન મારી પાડિઉ; થોધ નવિ દીસિ દષ્ટિ. ૧૪

એક ખેમરાજ મારિઉ, નવ બાણ મૂકી ખેવ;
એક છત્રજિતનુ કુંઅર આવિઉ, તે પાડ્યુ અશ્વમેવ. ૧૫

દલ નિકન્દન ઇમ કીધું બહુ, ગુરુ દ્રોણિ આણી રીસ;
શોણિતની સરિતા વહી, પ્રલે કરિ જિમ ઇશ. ૧૬

થોધ પામ્યા ભર્જ બહુ; દસ દિશિ નાઠા ઝાઇ.
ધર્મ-આદિ દ્રોણ-આગલિ, કુણિ નવિ રિહિવાઇ. ૧૭

પૂંક દેઇ સરવ પલિઆ; પાણ્ડુ-દલ થયાં ભર્જ;
તવ શર્જ પૂરયુ દ્રોણ ગુરુદ; કૌરવ હરખ પામ્યા અર્જિ. ૧૮

આનન્દ પામ્યુ દુર્યોધન; વજ્રડાવ્યાં નીસાણ;
કરણ સુભટ આગલિ તિહાં, મુખ ચિકુ ઉચ્ચરયુ વાણિ: ૧૯

“આજ પાણ્ડવનું સેન નાસિ, પમાડુ ચે હારિ;
આજ એહ્યા મારીઇ, નહીં આવિ ખીજ વાર. ૨૦

ભીમ વીંટયુ સુહુ દિશિ, આપણિ થોધ અનન્ત;
પુત્ર સાથિ વૃકોદરનુ, આણીઇ તાં અન્ત. ૨૧

જીત આપણી નિશ્ચે હોઇ,” એમ કિહિ દુર્યોધન.
કરણ કિહિ: “એ આદિ છિ, ભીમ અનિ અણુજ. ૨૨

- અનેક વાઇક શં વદુ છુ? જુ જાણશિ એ ભીમ,
તુ દામ ટાલશિ આપણુ, વલી દ્રોણુ જીતવાનુ નીમ. ૨૩
- પ્રલબ્ધા, દુઃખ દીધાં ધણાં, તે વીસરિ કિમ આજ ?
રમ્યથુ એ નવિ ઓસરિ, શ્દાં લગિ હોધ પ્રાણુ સાજ. ૨૪
- એ ફરી હવડાં આવશિ; દ્રોણુનુ કરશિ નાશ;
આણુ આપણુ સરવ જૈઘ, સાહિ ગુરુની પાશિ. ” ૨૫
- એહ્નૂં સુણી કૌરવ આવિઆ, સકલ દલ લેધ સર્જિ;
પાણુવ તિહાં સવિ આવિઆ; તે મિત્યા અડોઅડ્ડિ. ૨૬
- અન્ધ વલતુ યોદ્ધિહિ તિહાં: સાંભલુ. સજ્જે! વાત;
દ્રોણિ પ્રાક્રમ બહુ કરચૂં; મહાયોધ બલિઆ ખ્યાતિ. ૨૭
- દ્રોણુ-આગલિ કુણુ નાહા? રણા કુણુ? કિલિ, વીર!
અશ્વ એહ્ના કુણુ વર્ણુ તે? કુણુ સુમટ રણધીર? ૨૮
- (સુણી) સજ્જે કિલિ: સારિવકના છિ, અશ્વ શ્વેત સુભણુ;
સુધધિરના પીત-વરણા, શ્યામકેશ સહનિ જાણિ ૨૯
- ભીમ ગ્રહિ દસ સહસ્ર મણુની ગદા, અશ્વ ધૂપલ-રજ્જ;
ધનુષ આખ્યું વાયુધ, તેહ્નિ, કુણુ કરી શકિ ભર્જ ? ૩૦
- ધનુષ રાવણુ-હસ્તનૂં છિ, ગટોરગછનિ હાથિ;
કેશ ઊભા; પીતવર્ણુ આજ્ઞિ; રાતાં નેત્ર રાક્ષસનાથ. ૩૧
- અશ્વ રજ્જ કરી નવા નવા, તેહ્નુ કોષ ન જાણિ પાર;
મિત્યાં દલ મિહૂ અન્થોન્થિ, તેહ્નુ કહ્નું તુઝનિ વિસ્તાર. ૩૨
- ભીમ નિ દ્રુમશરણુ ભડિ; મુનિ કૃપા નિ સારિવક;
ખત્રસેન આખ્યું જયદ્રથ-સાહુમુ; દુપદ અનિ બાહીક. ૩૩
- બિદાનગિન્દુ વૈરાટશં વદિ; વલી વદિ ધરમ નિ શલ્ય;
અશ્વત્થામા નિ સુત અશ્વુનનુ; ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ગુરુ સમતુલ. ૩૪
- શતાનીક પુત્ર ઊલક તણુ, ભૂતરાજિ કીધુ નાશ,
દ્રુપદીના પુત્ર છિ તિહાં, કરણુ આખ્યું પાશિ. ૩૫

જય વિજય નિ ભૂપિત, એણિ ત્રણુ આપ્યુ અન્ત;
 એહ્નિ આગલિ રહી કો નવિ સકિ, એહ્નુ સૂર્યપુત્ર ગલવન્ત. ૩૬
 અલુમ્મુસ નિ ગટોરગછિ, પાડ્યુ રાજ શકુનિ-સાથ;
 એમ અન્થોન્થિ સર્જામ આવ્યા, સકલ પ્રથવી-નાથ. ૩૭
 તેહ્વિ સમિ હસ્તી ચઢી આવ્યુ, રાય દુર્યોધન;
 ભીમ ઉપરિ આવ્યુ ધર્શી; ઉરિ ગદા મારી તન્નિ. ૩૮

ઉત્થલુ

ગદા મારી ભીમનિ ત્યાહરિ, વૃકોદર ક્રોધિ ભર્યુ,
 ભાઉ કિહિ: કૌરવપતિ; યુદ્ધ કરવા સન્ચર્યુ. ૩૯
 ૧૪૯

કડત્રું ૫ સૂં—રાગ ગુહી

વૈશંપાયિન કિહિ: સુણિ રાધ! ભીમ મુભટ દુર્યોધન પ્રતિ જાધ;
 શીસ ફેરવી મારી ગદા; ધન્ય ધનુષ હસ્તી પાડ્યુ તદા. ૧
 કૌન્વ-પતિ તવ બ્યાકુલ થયુ, એક મ્લેચ્છપતિ આવિઉ;
 વીર વૃકોદરિ એક મેહ્નુ બાણ, છેલ્લૂ શીસ; મ્લેચ્છિ તિજિઆ પ્રાણ. ૨
 નાહ્નુ દલ; કૌરવ પામ્યા ત્રાસ; તવ ભગદત્ત આવ્યુ ભીમનિ પાણિ;
 સુપ્રતીક હસ્તીનૂં નામ; ચઢી શર આવ્યુ સર્જામિ. ૩
 ધસ્યુ હસ્તી રથિ મૂક્યુ પાગ; ભાંગી રથ અશ્વ કીધા બિ ભાગ;
 સાહી સૂંદિ કરી નાખ્યુ મહી; બહુ આંટા ભરી ગ્રીવા ગ્રહી. ૪
 (તવ) કૌરવસેનિ યયુ જિજિહાર; (તવ) ભીમસેનિ મનિ કર્યુ વિચાર;
 ગ્રહી સૂંદ, આંટા કાઢિઆ; ઉદર હેહલિ તે પિશી ગયા. ૫
 પ્રાગજિત એક દેશનુ રાધ, હસ્તી ચઢી ભગદત્ત પ્રનિ જાધ;
 તેણિ આવી મૂક્યાં બાણ; ચઢ્યુ કોપ ભગદત્તનિ જાણિ. ૬
 તોમર સાંગિ હસ્તી પાડિઉ; પ્રાગજિત રાજ મારિઉ;
 આવ્યા ધરમ સખલ સેના લઈ; સાત્ત્રિક આગલિ ભલુ જઈ. ૭

હસ્તીષ્ઠ રથ સ્તંદિ મહી, ઊડાડીનિ નાખ્યુ મહી;
 યાદવ આગિ ઊભા રહ્યા; નાંખિ હસ્તી રથ નવિ જાઇ કિહાં. ૮

દન્તુસર પગનુ કરચુ પ્રહાર; બહુ પાણ્ડવ દલનુ કરચુ સર્જાર;
 મદગલિત મારિ ઉન્મત્ત; કરિ યુદ્ધ આહુત ભગદત્ત. ૯

સુપર્વા એક રાત્ર નામ, અતિશિ તેણિ કરચુ સર્જામ;
 ગજદન્તુસર રુદિ ભેદિઉ, ભગદત્તિ મરતક છેદિજિ. ૧૦

તવ પાણ્ડવનિ પડિઉ ત્રાસ; ચુહુ દિશાઇ થયુ નાશ;
 તવ અર્જુનિ દીહુ દલભર્જ, સંસપતકનુ મૂક્યુ સર્જ. ૧૧

દક્ષિણ દિશા રથુ છૂતી કરી, તવ હાંક્યુ રથ વેગિ નરહરિ;
 આઘ્યા ક્રોધ કરી મૂક્યાં બાણ, ચહિદ ભગદત્તિ-મારયાં નિરવાણ. ૧૨

તે શર અર્જુનિ કાખ્યાં આવતાં; ખીજાં મૂક્યાં મનભાવતાં;
 પછિ પારથનિ ચઢિઉ ક્રોધ: “હાવિ હું એહનુ કહું લોપ.” ૧૩

ત્રણુ બાણિ ભાંજ્યુ રથ-ધ્વજડડ; હસ્તી-પાખર કીધા શતખણ્ડ;
 તવ ક્રોધુ ભગદત્ત મહાવીર, હસ્તી એક કાઢ્યુ મહાધીર. ૧૪

હસ્તી ઊપરિ ચલાવ્યુ સહી; મૂક્યાં અર્જુન ઊપરિ બાણ રહી;
 તવ દીહું અસ્ત્ર તે આવતું હરિ; તે લીધું રુદિ આવતું ધરી. ૧૫

તવ રથ અસ્ત્ર થઈ નિર્મોલ્ય; અર્જુનની કીધી સમ્ભાલ;
 જોઇ પાર્થ મનિ વિસ્મિ થયુ, શ્રીકૃષ્ણશ્રં વાઇક બોલિઉ: ૧૬

“સ્વામી ! અધડતું કાં તહમ્યો કરુ ? આવિ અસ્ત્ર તે પોતિ ધરુ;
 હું કરિ નથી ધરતુ બાણ ? સહી છેદત આવતું નિરવાણ. ૧૭

મિં યાહરિ કામ નીપજિ નહીં, તવ, પ્રભુ ! રક્ષા કરન્યો સહી.
 કાં પ્રતિગન્યાનુ કરુ છુ ભર્જ ?” તવ સુણી વચન બોલ્યા શ્રીરજ: ૧૮

“અરે અર્જુન ! તું જાણતુ નહીં, હું ચ્યારિ રૂપિ રથુ હું સહી;
 એકાન્ત કારણ ખીજૂં જૂઠું એજ, એક નિદ્રા નવિ જૂઠું દષ્ટિ (?); ૧૯

હું સાથિ સહી જાણિ ચ્યારિ, લીધું અસ્ત્ર, તેહનુ કહું વિસ્તાર:
 નરકાસુર કહિ હવું એહ; પાખ્યુ હું યાહરિ મારચુ તેહ. ૨૦

વૈષ્ણવ—અસ્ત્ર તૂં જાણિ સહી, એ સિહિવા કો સમરથ નહોં;
 તે તુ મિં લીધૂં સહી આજ, હવિ અર્જુન ! કરિ એહતુ ત્યાજ.” ૨૧
 એહવાં વાધક શ્રીકૃષ્ણનાં સુણી, બાણવૃષ્ટિ નરિ કીધી ઘણી;
 ઘણ્ટા ચે વિશ્વકર્માની ધડી, કટકા સાત ચે પૃથવી પડી. ૨૨
 તવ કોપ્યુ યુદ્ધ કરિ ભગદત્ત; પ્રેરયુ હસતી એક મહા ઉન્મત્ત;
 તવ અર્જુનિ મૂક્યું બાણ; પિદ્મું રુદિ શિર ભેદૂં જાણિ. ૨૩
 પાડિ ચીસ ચાલવાની નહોં ગત્તિ; આંખી પાગ પ્રેરિ ભગદત્ત;
 થયુ વ્યાકુલ માનિ નહોં, દરિદ્રની સ્ત્રી પિરિ સહી. ૨૪
 તે શરીર સડેચી પડિઉ મહી, અરધચન્દ્ર અર્જુનિ ગ્રહી;
 મારયું રુદિ ભેદૂં સહી જાણિ; પડયુ ભગદત્ત તિજિઆ પ્રાણ. ૨૫
 પછિ કૌરવસેના વ્યાકુલ થઈ; શકુનિના બિ પુત્ર આવ્યા સહી;
 એક બાણ મારી અર્જુનિ, ભેદૂં રુદિ; પમાડયુ પતન. ૨૬
 વડી પાંચશિ આવ્યા યોધ; તે મારયા પાર્થિ મનિ ધરી ક્રોધ;
 પછિ શકુનિ આવ્યુ તત્ખેવ; બહુ માયા કીધી અવશ્યમેવ. ૨૭
 તવ બહુ આયુધની કીધી વૃષ્ટિ; અન્ધકાર માંહિ કો નવિ દીસિ દષ્ટિ;
 જ્યોતિ—અસ્ત્ર મૂક્યું તેણી વાર, અર્જુનિ તવ ટાલ્યુ અન્ધકાર. ૨૮
 તવ જલ—અસ્ત્ર મૂક્યું શકુનિ; સૂરય—અસ્ત્ર મૂક્યું અર્જુનિ;
 મૂક્યું જલ; શકુનિ પડયુ દષ્ટિ; તવ અર્જુનિ કીધી બાણુની વૃષ્ટિ. ૨૯
 સહી ન શકયુ; નાહકુ તત્ખેવ; દેવદત્ત પૂરયુ અવશ્યમેવ;
 અર્જુનિ હલ કરચું સર્જાર; દ્રોણાચારય આવ્યા તેણી વાર. ૩૦
 તવ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આવ્યુ રણધીર; કરિ યુદ્ધ અન્યોઅન્ય વીર;
 પન્ડ્યાલનુ એક નીલક નામિ, કરિ દ્રોણસુત—સાથિ સર્જામ. ૩૧
 અશ્વત્થામાઈ એક બાણ મૂકિગિ; નીલરાગ્નનું મસ્તક છેદિગિ;
 ભીમસેન તવ ક્રોધે ભરયુ, રથ મૂકી રણ માંહિ પરવરયુ. ૩૨
 પછિ કૌરવપતિઈ મૂક્યાં પન્ડ્યાસ, તવ કણું મુલત આવ્યુ ભીમ—પાશિ;
 અન્યોઅન્ય બહુ મૂકિ અસ્ત્ર, નાનાવિધનાં તે તિહાં શસ્ત્ર. ૩૩

તપ દ્રોણાચાર્ય આબ્યા અવશ્યમેવ, પછિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ધાયુ તત્પેવ;
 ભૂતલ ભમિ તપ ગિહ રાઘ, ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ઊપરિ તે ધાધ. ૩૪
 દુપદસુતિ મનિ આણિ રીસ; ગિહ ભૂપતિનાં છેઘાં શીસ;
 કણુ દ્રોણ-આદિ સહ મિલિ; કરિ યુદ્ધ સાત્ત્વિક ભીમશં વલી. ૩૫
 દ્રોણિ પાણ્ડવ-દલ કીધૂં નાશ; ભીમપ્રહારિ કૈરવ સહ ત્રાસિ;
 અન્યોઅન્યિ દલ પડિઊં મહી; સૂર્ય અસ્તાર્જુન પામ્યુ સહી. ૩૬
 આપ-આપણિ મન્દિરિ જાધ, સગ્ગે કિહિ: સુણિ, કૈરવરાધ!
 બાઉ કિહિ: શ્રાતા સહ સુણુ, અનન્ત મહિમા શ્રીહરિ તણુ. ૩૭

૧૮૬

૩. અભિમન્યુવધપર્વ—

કંઠવું ૬ કૂં—રાગ એજ

વૈશમ્પાયિન કિહિ: સુણિ, રાય! પૂરવ તાહ્સાનુ મહિમાધ;
 ગર્ધ રાતિ; હવુ પ્રાતરકાલ; દ્રોણ કંઠિ ગયુ દુર્યોધન ભૂપાલ. ૧
 નામી શીસ મુંખિ ધમ બોલિઉ;
 “સ્વામી! તહ્મ્યો વર આપ્યુ, તે શુ થિઉ?
 આગ્યુ હાથિ શિ મૂકુ ધર્મ? રાખુ, તે સુદ્ધિ કુહુનિ મર્મ.” ૨
 સુણી વાંધકે બોલ્યા ગુરુ દ્રોણ: “અર્જુન છતાં ધર્મનિ સાહિ કોણુ?
 એ સહી જાણુ નર-અવતાર, રથ હાંકિ ચેહ્નુ જગદાધાર. ૩
 ધન્વન્તરીશિ એ નહીં છતાધ, તે મિં કિમ સન્મુખ જોવાંધ?
 જુ તૂં મુઝનિ કિહિ આજ, કરેશ યુદ્ધ અહ્ભુત, તાહ્સરિ કાન્નિ.” ૪
 દુર્યોધન ચરણિ લાગી કિહિ: “સ્વામી! તૂં રાખિ તુ રાન્નિ રિહિ;
 કાલિ અર્જુનિ મારયુ ભગદત્ત, સેન સહનુ આપ્યુ અન્ત. ૫
 તહ્મ્યો ચેહ્નવાનિ કર્યા મૂરછાંધ, અભિમન ચે બાલક કિહિવાંધ.”
 એમ કહીનિ લાગ્યુ વાંધ; પછિ કિહિ દ્રોણ: “સુણિ, કૈરવરાધ! ૬

અથવાં આજ અભિમનનિ હજુ, કારણ કહું વલી તેહજ તણું :

જુ અણું ન કહીં વેગલુ જામ, એક વુહુ વિષ્ટ કરૂં હું, રાધ ! ૭

તો ભેદવાં આંહિ કો સમરય નથી, વિના અણું ન મારૂં, એક મહારથી." ૮

દ્રોણિ પ્રતિગ્ન્યા લીધી નિરધાર; શલ્યસુત બોલ્યુ તેણી વાર :

"હું અણું નનિ જૈશ લઈ; તદ્ભ્યો વુહુ-યુદ્ધ કરાવ્યો નિર્લિ થઈ." ૯

સુણી કૌરવપતિ હરખ્યું સહી; ઇમ વાત સહુ નિર્લિ કહી. ૧૦

શલ્યસુતનિ સુશર્મા સાચિ સજ્જામ; હરિ-અણું ન ગયા તે ઠામિ;

ચક્રાવુ-ગુરુધ કીધુ સહી, મોટા યોધ મહારથી મધિ રહી. ૧૦

નાહના વીર તે આંગલિ થયા; વૃદ્ધ હતા તે પાછલિ રહ્યા;

દસ સહસ્ર યોધાનિ લઈ, આગલિ લખમણુ ગયુ સનજ થઈ. ૧૧

શકુનિ, કેળું, શલ, દુર્યોધન; મધિ દ્રોણસુત નિ દુઃશાસન,

મુખિ દ્રોણિ રાખ્યું જિદ્રથ, અચલી ભીમ જીતવા સમરય. ૧૨

કરી વુહુ વંજડાવ્યાં નીસાણુ; દ્રોણિ વલતાં મૂક્યાં બાણુ;

ધમ્મ ધર્મ સાહવાની ધરી, પાણ્ડવદલ માંહિ ખેડ્યાં તુરી. ૧૩

સાત્ત્વિક ભીમ શિખણ્ડી વૃષ્ણુન, પાંચ પુત્ર દ્રુપદીનાશ અભિમન;

વૈરાટ દ્રુપદ-આદિ વલી, ધર્મ સહિત સધિ બિહા મિલી. ૧૪

ચક્રાવાની જાણી વાત, દ્રોણાચારિ કીધુ ઉત્પાત.

(પછિ) ધરમરાધ મનિ કરિ વિચાર, અભિમનશ અભ્યા તેણી વાર: ૧૫

"ચક્રાવુહુ રચ્યુ ગુરુ દ્રોણિ, તું સમરય વિના ભેદિ કાણુ ?

એક જાણિ અણું ન-રણુછોડ, તે આપણુનિ દેશિ ખોડિ. ૧૬

તું તુ જાણિ સહી એ ભેદ, જીતિ કૌરવનિ, વુહુ એ છેદિ."

ધર્મ તણાં એહવાં સુણી વચન, કરે જોડી ઇમ કિદિ અભિમન: ૧૭

"હા સ્વામી ! ભેદ; દલ હજુ, પાણિ નથી લહિતું નીસરવા નહુ;

પિશી સંહ જાણું કરી છેદ; નીસરવા નવિ જાણું ભેદ" ૧૮

સુણી વચન ધરમ બોલ્યા વલી: "અભ્યો રક્ષા કરેશ સંરવ મિલી;

પિશા તેણું તું કરાવે દાર; પછિ અભ્યો લાગેશ કરી માર." ૧૯

- ભીમ કિહિ: “ સુણિ, પુત્ર ! સર્વદા, મારી ભર્જી કંઈ મારી ગદા;
તૂં આગલિથી કરન્યે દાર; પૂંઠિ અહ્મયો કરશં સર્જાર.” ૨૦
- સુણી ધરમ-ભીમ તણાં વચનન, નામી શીસ ઊડયુ અભિમનન;
કોપ સહિત અર્જુ તિહાં કડકડિ, પ્રથવી-ભારિ શેષ આહુ પડિ ! ૨૧
- ધનુષખાણુ ખહુ લાયા ભરી, સેવક રથ લ્યાવ્યુ સજ કરી;
પિહિરી ટોપ થયુ આરૂઢ; જોષ થોધા થયા દિગ્મૂઢ. ૨૨
- શર્જનાદ સ્વર વેગિ કરી; હાંકયુ રથ, તલિ આવ્યા તુરી;
અતિ બલ ગર્વિષ્ઠ હરખિ ભરયુ, કૌરવદલ-વુહુ જૈ ભેલુ કરયુ. ૨૩
- સૂરય-ઉદિ માંડયુ સર્જામ, શર્જનાદ-સ્વરિ છાંડી દામ;
ખાણુવૃષ્ટિ અભિમન ખહુ કરિ; પૂંઠલિ પાણ્ડવ-દલ પરવરિ. ૨૪
- ભલુ વીર અભિમન ઇમ ભડિ; રૂંઢ-મૂંડ અવની રડવડિ;
રહ્યા આગલિ તે કીધા ચૂર; કરી ધીર ગદ્દ માંહિ પિહુ શર. ૨૫
- વજ્રડાવ્યાં વાજિત્ર કૌરવિ; નીકલવા સમરથ નહીં હવિ,
આવી દારી ઊભુ દુષ્ટ નિદ્રથ; તિહાં પિસવા કો નહીં સમરથ. ૨૬
- પિહુ વીર અભિમન વુહુ માંહિ, અનન્ત દલ થોધા છિ ત્યાંહિ;
પાર્થપુત્રિ મનિ આણી કોપ, સકલ સેનનુ કીધુ લોપ. ૨૭
- અભિમન મારિ આયુધ-ધાઇ, ગજરથ હય ખહુ કટકા થાઇ;
મેહલિ ખાણુ જૈયનિ ત્રિશલ, કરશીં છેદિ કટકનાં મૂલ. ૨૮
- સખલ સાંગિ લોહની તરવાર, મારી કટકનુ કીધુ સર્જાર;
મરતક પડતાં દીસિ ઇમ્મ, તાડે તણાં ફલ મહી પડિ જિમ્મ. ૨૯
- કાપી ધનુષ-ધન્ય પાડ્યા તુરી; કાપિ જોતર રથ ચક્ર જૂસરી;
ત્રૂટિ આભૂષણુ રતન શોભા યૈ ઘણી; પાડ્યાં કુણ્ડલ મુગટ મહામણિ. ૩૦
- પડિ અર્જુથી આયુધ આચડિ; પાડી ચીસ નિ થોધા પડિ;
અજુન-કૂંઅરનિ ચઢિગિં શર, જિમ વાધિ સાગરનું પૂર. ૩૧
- પડયુ ત્રાસ શ્રવણિ સાંભલી, આવ્યા કૌરવ થોધા મિલી;
કૃપાચાર્ય, કર્ણ, કૃતવર્મા, શલ્ય, વેરી વાયસ મિલ્યા સકલ. ૩૨

દ્રોણસુત સાથિ દુઃશાસન, શકુનિ સાથિ રાષ્ટ્ર દુર્યોધન;
આવ્યાં થોધ સહ કૌરવ તણા, બાણ તણી વૃષ્ટિ કરતા ઘણા. ૩૩
અભિમનિ બાણ મૂક્યાં છેદિયાં, વલી તણ તણ સહનિ ભેદિયાં;
દસ બાણિ મારિઉ કર્ણ; કમ્પારવ થૈ પડિઉ ધરણ્ય. ૩૪

અસ્વમેશ્વર, સુખણ્ડ, બલવન્ત, દિવ્યલોચનનુ આણ્યુ અન્ત;
મોટા ભૂપતિ તણુ કરિઆ નાશ, તવ શલ્ય મુદ્રેશ્વર આવ્યા પાશિ. ૩૫
તવ મૂકિયાં પારથપુત્રિ બાણ; છેઘા માદ્ર; મૂર્છા થૈ બાણિ;
બેઘ કૌરવ સહ નાશી ગયા; તિહાં દ્રોણાચાર્ય એકરથી થૈ રહ્યા. ૩૬
'જિ જિ' શબ્દ કરચુ સહ દેવિ, શર્જનાદ કુંઝરિ કીધુ તત્ખેવ;
તવ આણ્યુ શલ્યનુ થે બ્રાત; એક બાણિ કીધુ મહીપાત. ૩૭
સગા ઇષ્ટ શલ્યના બિહૂ થેહ, અભિમનિ સહ મારચા તેહ.

પામ્યા ત્રાસ સહ અભિમન ચક્રિ; તેહનિ પાશિ કો આવી ન સક્રિ. ૩૮
કૃપાચાર્ય સુગુરુ ઉચ્ચરિ: “ જુઓ, અભિમન યુદ્ધ કિહિવુ કરિ?
મહા થોધ અતલી-બલવન્ત, સહી આપણુ આણિ અન્ત.” ૩૯
સુણી દુર્યોધન વિરિમ થયુ; કર્ણ શલ્ય સાદમું બેઘ બોલિઉ;

“ એ અજુન-સુત બલવન્ત સહી;
તદ્ભયો મારુ; બાંધુ; ફરી મિલશિ નહીં.” ૪૦

સુણી વચન કિહિ દુઃશાસન; “હું હવડાં છેદેશ તેહનું તનન.”
એમ કહી મૂક્યાં બહુ બાણ; છેઘાં કુંઝરિ; મુખિ બોલ્યુ વાણિ: ૪૧
“ તિ દમી સાધ્વી; કાઢ્યાં ચીર; હવડાં; દુષ્ટ! તાહુકે પાડું શીર.”

પારથ-પુત્રિ મનિ આણી રીસ, તીવ્ર બાણ મૂક્યાં પચ્ચવીસ. ૪૨
રુદિ ભેદી જિમ પિસિ કાલ, રથ-બિપરિથુ પડ્યુ તતકાલ,
સારથિ રથ લેઘનિ નાહુ બાધ; દેખી કૌરવ સહ વ્યાકુલ થાધ. ૪૩
પાણ્ડવિ વજ્રાવ્યાં નીસાણુ. શર્જનાદ અભિમનિ કરચુ બાણિ;

ધર્મ ભીમ પામ્યા ઉલ્લાસ. કૌરવ-દલ માંહિ પડિઉ ત્રાસ. ૪૪
વૈશમ્પાયિન કિહિ: સુણિ, રાધ! અભિમનનુ તૂંકિ કહું મહિમાધ;
ભાઉ કિહિ: ઓતાજન! સુણુ, શ્રીહરિ મહિમાનુ જસ ઘણુ. ૪૫

કડવું ૭ મું—રાગ એજ

સન્ને કિહિઃ સાંભલિ, રાજન ! યુદ્ધિ હારયુ છિ દુઃશાસનન;
 તેવ તિહાં આવ્યુ કર્ણુ સુભણ, અભિમન ઊપરિ મૂક્યાં બાણ. ૧
 ક્રીધી વૃદ્ધિ; સહી છયાહુ ભાણ; પાર્થપુત્ર તવ બોલ્યુ વાણિઃ
 “આવુ, કાકાજી! સેવા કરું; રણસઙ્ગામિ હું નહીં ઉસરું.” ૨
 સિત્તેર સહસ્રનુ કીધુ પ્રહાર; ધન ધનુષ કાપ્યું તેણી વાર;
 હાંકયુ કર્ણુ; રથ દીસિ નહીં,
 “ભલુ, ધન્ય, ધન્ય,” સવિ કા કિહિ સહી. ૩
 કર્ણુ કિહિઃ “બાલક એ હોષ, એહનિ શું મારું હું તે સોહિ?”
 આપ કુંઅરનિ કહું: “કર ધાતિ. તવ કર્ણુ તણુ સુત આવ્યુ બ્રાત. ૪
 કરયુ અભિમન સાથિ સઙ્ગામ; સખલ યુદ્ધ કીધું તેણિ ઠામિ;
 બિહૂ યોધિ મિલી મૂક્યાં બાણ; અભિમનિ છયાહુ રથ-ભાણ. ૫
 અન્તુન-કુંઅરનિ ચઢિઉ કોપ; કાપી શસ્ત્ર નિ કીધુ લોપ;
 એક-તીવ્ર બાણ અભિમનિ મૂકિજીં; કર્ણુમુતનું મસ્તક છેદિજીં. ૬
 તવ તિહાં વત્યું હાહાકાર; પાછુ રથ કર્ણુ વાલ્યુ તેણી વાર;
 તેણિ અનન્ત દલ કરયુ સઘૈર; હય ગજ રથ નવિ જાણું પાર. ૭
 છેદી અમ્બાડી; ચક્ર જૂસરી; દ્રોણિ મોકલ્યા ગજ બહુ ફરી;
 તેણિ ચાંપી મારયા યોધજ બહુ; તેહ તણી સર્જ્યા નવિ લહું. ૮
 અભિમન મારિ આયુવ ધોષ, યોધ તણા શત કટકા યાષ.
 કૌરવદલ ફરી વલ્યું ચઉ પાશ, ધૂમજવાલા લાગી આકાશિ! ૯
 એકી ગદ માંહિ એકલુ અભિમનન; વુહુ માંહિ રણ બહુ રાજનન;
 અભિમન-શોભા કહી નવિ જાઇ, હસ્તિયથ માંહિ જિમ ભૂર્જરાઇ! ૧૦
 વૈશમ્પાયિન કિહિઃ સુણિ રાઇ! સકલ યોધ પાણ્ડવના ધાઇ;
 ધર્મ, ભીમ, નિકુલ, સિદ્ધિદેવ, ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, સાર્ત્વિક અશ્વમેવ. ૧૧
 રક્ષા કરવા અભિમન તણી, આવ્યા યોધ સેના લેઇ ઘણી.
 વુહુ તણુ કરવાનિ ભઝી, ગદા ભીમ ગ્રહી ઊભુ સઙ્ગિ. ૧૨

ત્રૂટી દલ પરિણિં ચઉ પાશિ; ખડુ ચોધાનુ કીધુ નાશ;
 ઘૃષ્ટદ્યુમ્ન સાસ્વિક ઇમ ભાડિ, દંડમૂંડ અવની રડવડિ. ૧૩
 અનન્ત દલ કીધૂં સર્દાર; આવ્યા વુહુ તણુ જહાં દાર;
 તિહાં જિદ્રથ ભણુ વીર; એ સમેવડિ નહીં કો ધીર. ૧૪
 આણુવૃષ્ટિ કાધી તેણિ ધણી; છેદી સેના પાણુવ તણી.
 ભીમ-આદિ ચોધ સવિ કોષ, જિદ્રથિ હારિ મનાવ્યા સોષ. ૧૫
 અચલ મેરુ જિમ હાલિ નહીં, તિમ જિદ્રથ મુખિ રહુ સહી;
 કુંઅર એકલુ છિ વુહુ માંહિ; કો પામિ નહીં જવા ત્યાંહિ. ૧૬
 ધર્મ ભીમ ખડુ કરિ ઉપાય, જિદ્રથ આગલિ નહીં જવાય;
 “હાઇ, હાઇ, હાવિ શં થશિ ? એકલા કુંઅરનિ આહીં મારશિ.” ૧૭
 ઇમ દુઃખ ધરી ધર્મ આણીનિ ખેદ;
 મુખ તણુ પુત્ર લિહિતુ નથી ભેદ;
 હુઇ અનુન તુ કાદિ સહી; આદુમ્યો કોષ જવા સમરથ નહીં. ૧૮
 રહુ દુષ્ટ દારિ જિદ્રથ; પિસવા દિધ નહીં સમરથ.”
 ઇમ ધરી કોધ આલ્યા શર, મારી કટક કીધૂં તે ચૂર. ૧૯
 વલી આવી દારિ લાગા સોષ, પણિ પિસવા નવિ પામિ કોષ;
 મુણી અન્ધ કિહિ: સજ્જે ! મુણુ, એ સન્ધે મુઝનિ બિપનુ ઘણુ. ૨૦
 જિદ્રથનિ એવડૂં પ્રાક્રમ, ચેથા દૂર રહ્યા ભીમ નિ ધર્મ !
 કુણુ પુણ્ય-મહિમાઈ કરી; તે કારણ મુનિ કહુ વિસ્તરી. ૨૧
 સજ્જે કિહિ: તૂં સાંભલિ, રાઇ ! એ બલિહિ શિવનિ મહિમાઇ;
 દુપદીનિ છલ કરવા કાજ, અન્ન-ઉદક જિદ્રથિ કીધુ ત્યાજ. ૨૨
 બિહુ શિવનૂં ધરીનિ ધ્યાન; આવ્યા રુદ્ર કિહિ: “માગિ વરદાન.”
 જિદ્રથ કિહિ: “વર આપુ સહી: હું પ્રતિ પાણુવ આલિ નહીં. ૨૩
 કૃપા કરુ મૂનિ, શિવરાઇ ! મુઝથી પાણુવે પ્રાજે થાઇ.”
 મુણી વચન શિવ બોલ્યા ઇમ: “અનુન પ્રાણિ પામિ કિમ્મ ? ૨૪
 હરિ વશિ, ચેહનુ લાંકિ રથ, તેહનિ છૂતયા કોણુ સમરથ ?
 નરનું પ્રાક્રમ હું લહું નહીં; ચ્યારિ પાણુવ ! તૂં છતિ સહી. ૨૫

અર્જુન છિ તિહાં નર-અવતાર, તેહનુ કો નવિ જાણિ પાર;
તે વિના છતથુ પાણ્ડવ ચ્યારિ.”

શિવિ વર આપ્યુ સ્વપન-મુઝારિ.

૨૬

તે કારણુ માટિ, સુણિ, રાષ્ટ! પાણ્ડવ કુણિ નહીં તિહાં પિસાધ;

રણુ દાર રાખી જિજ્ઞથ; કરિ યુદ્ધ ભીમશ્નં સમરથ.

૨૭

તવ યુધિષ્ઠિર મેહ્લ્યાં બાણુ; કાપી ધન્ય ધનુષ, તે નિશ્ચે બાણુ;

ભીમિ રથ ભાંજી કરયુ ચૂર; પુણિ પિસવા નવિ પામિ શર. ૨૮

વુહુ-મુખિ કરિ અભિમન્યુ જોષ; પૂંઠિ સાહિ નવિ દીસિ કોષ;

ત્રત મન જાણી આણ્યુ કોપ,

થે આગલિ આવી, કરિ તેહનુ લોપ.

૨૯

સૂંઠ અર્જુન અમ્યાડી ધન્ય, કાપિ બાણિ બહુ પાડિ ગળ;

કાપિ રથ પેડાં જૂસરી; વાંસખન્ધ આંકડા નિ ધરી,

૩૦

થે કટકા ભાડિ આકાશિ; અથ સારથિનુ કરિ નાશ;

રજંત કુણ્ડલ આભૂપણુ સહી, તેણિ અતિ શોભા પામી મહી. ૩૧

પ્રખસેનનુ રથ ભાંજિઉ; અવતીનુ રાજ ગાંજિઉ;

પાશિ આવી ન સકિ કોષ; રથા વેગલા ડગમગ જોષ.

૩૨

થે આગલિ આવિ તેહનુ નાશ; વીંટી થોષ રથા ચુહુ પાશિ;

રુકમરથ કુંભર શલ તણુ, જોણ્યુ વચન: “કૌરવપતિ! સુણુ.” ૩૩

દીધી ધીર ધમ કહી: “રાજન્ન! હું હવડાં હણું અભિમન્ન.”

ધમ કહી બાણુ મૂક્યાં અનેક; પછિ અભિમનિ મારયું બાણુજ એક. ૩૪

રુકમરથ મરણુ પામ્યુ સહી; આવી સકલ સેના તેહની વહી;

કોટાનકોટિ આબ્યા બહુ ધીર; ચુહુગમ-માંહિ વીંટયુ અભિમનવીર. ૩૫

દુર્યોધન દેખી તવ હસ્યુ; બહુ દલ જાણી આનન્દ વશ્યુ;

કુંભરિ અતિ મનિ આણી કોપ, ગાન્ધર્વાન્ન લીધું કરવા લોપ. ૩૬

તેણિ મારી તિહાં સેના બહુ; ગજરથ-અશ્વ બહુ; સંખ્યા નવિ લહું.

સાત મહીપતિનુ આણ્યુ અન્ત, કરી યુદ્ધ અતિ બલવન્ત. ૩૭

પામ્યા ત્રાસ યુદ્ધ પાશિ ભમિ. દુર્યોધન આવ્યુ તેણિ સમિ;
 લખમણુ આવ્યુ રાયનુ તન્ન; તેનિ વ્યાકુલ કીધુ અભિમન્ન. ૩૮
 નેત્રિ ક્રોધ, મુખિ જોલિ વાણિ: “ હવડાં હું તાહુરા લેજિં પ્રાણુ;
 કહું છું તે તું બ્રાતજ માટિ, સાંભલિ મોકલું સ્વર્ગજ-વાટ. ” ૩૯
 મૂક્યું ખાણુ અભિમનિ ધમ કહી; મુગટ સહિત મસ્તક પાડ્યું સહી;
 હાહાકાર થયુ તવ ત્યાંહિ, અતિ આક્રન્દ કૌરવ-દલ માંહિ. ૪૦
 સજ્જે કિહિ: સાંભલિ, રાજન્ન! અતિ દુ:ખ પામ્યુ દુર્યોધન;
 આણી ક્રોધ મૂક્યુ નિ:શ્વાસ; વલિ ચઉદ સહસ્ત્ર યોધા કીધા નાશ. ૪૧
 તે અભિમનિ મરણુ પમાડ્યા મહી; તવ કૌરવ લિ પામ્યા છિ સહી.
 વલી યોધા આઠ સહસ્ત્ર; હસ્તી સાતશિ આવ્યા મદમસ્ત; ૪૨
 તે સરવિનિ છેદી પાડ્યા ધરણ્ય; યે આવ્યા તે પામ્યા છિ મરણ્ય;
 એકલુ યુદ્ધ કરિ; બહુ કીધા નાશ; હજી ક્રોધ સાહિ નહીં એહનિ પાશિ. ૪૩
 જિદ્રથ યુદ્ધ કરી રહી દારિ; પિસવા કો નવિ પામિ નિરધાર;
 તુહુ માંહિ અભિમન એકલુ ભડિ, દેખીછ શીસ જિમ તાડકલ પડિ! ૪૪
 બાહુરિ ભીમ દલનુ કરિ અન્ત; ધર્મ સાન્વિક ધૃષ્ટદ્યુમ્ન બલવન્ત;
 કરિ યુદ્ધ મનિ આણી ખેદ; શિવવચનિ જિદ્રથ થયુ અભેદિ. ૪૫
 અભ્યુન વિના કુણુ કરિ નાશ? સુણી ધૃતરાષ્ટર થયુ હિહાસ.
 ત્સાંહિ કહિ: શ્રોતા! સુણુ સહી, શ્રીહરિ વિના ખીલુ કો નહીં. ૪૬

૨૭૭

કંડલું ૮ મું—રાગ સારંગી

સજ્જે કિહિ: ધૃતરાષ્ટર! સુણુ; યુદ્ધિ આવ્યુ દુર્યોધન્ન;
 તે સરવ સાથિ એકલુ, કરિ યુદ્ધ તે અભિમન્ન. ૧
 બહુ ખાણુ મારી પાર્થપુત્રિ, કર્યા તે સહુ ભર્જ.
 પછિ ક્રોધ કરી આવિઉ, જિદ્રથ તેહ અભર્જ. ૨
 યુદ્ધગમાં વીટયુ અભિમનનિ; તૂટી પડ્યા અશ્વમેવ;
 અહુ પારધિ મિલી ઘેરિઉ, મરધનિ તતખેવ. ૩

- વન્દાર હણ્યુ એક ભૂપતિ; કૃતમૃત આણ્યુ અન્ત;
પછિ ધર્યુ બ્રહ્મજ્વલ દ્રોણુ સુત; કૃપા કરણુ બલવન્ત. ૪
- એહેંસી મારાં કૃપાચાર્યનિ; પચાસ બ્રહ્મજ્વલ-ધીશ;
દસ બાણુ મારયાં અશ્વત્થામાનિ; કર્ણુનિ એકવીસ. ૫
- ધ્રુમ બાણુ આવિ દશોદિશિથી; પછી ચઢી કુંઅરનિ રીસ;
કૃપા કીધુ વિરથ મારી, બાણુ તે પચવીસ.
- પછિ અશ્વત્થામાઈ મૂકિઆં, પચવીસ અન્થોઅન્થિ;
વલિ સાઠિ મેહુલ્યાં કૃતવર્માઈ, સિત્તેર તે અભિમનિ. ૭
- પુત્ર-રક્ષાકારણિ વલિ સાત, દ્રોણિ મૂકયાં બાણુ;
લઘુલાઘવી વિદ્યા કરી, નીકલ કરયાં નિરવાણુ. ૮
- એક અસ્ત્ર લેઈ દ્રોણુ-ગપરિ, કુંઅરિ મૂકયું બાણુ-કાલ;
તે અશ્વત્થામાઈ આવતું, છેદિજિં તતકાલ. ૯
- એક દેશ કોશલ તણુ ભૂપતિ, બ્રહ્મજ્વલ વિખ્યાત;
તેણિ યુદ્ધ કર્યું અતિ ધણું, અદ્ભુત અભિમન સાથિ. ૧૦
- ધન ધનુષ કાપી વિરથ કીધુ, તવ ખડ્ગ લીધુ હાથિ;
ક્રોધ કરીનિ બાણુ મૂકી મરતક છેઠું મુગટ સર્જાતિ. ૧૧
- પછિ આવ્યા યોધ તેહના, સહસ્ર દસ સર્જામિ;
ક્ષણુ એક માંહિ પાર્થપુત્રિ, હણ્યા તે સહ-હામિ. ૧૨
- પછિ કર્ણિ મૂકિઆં, શર તિહાં પચાસ;
તે દેહ વેધી નીસરયાં; તેણિ કુંઅર પામ્યુ ત્રાસ. ૧૩
- રગત ચાલ્યું શરીરિ બહુ, તેણિ થયું અતિશિ દુઃખ;
હરથી દષ્ટિ દેખીછ, બાણિ, ફૂલ્યાં કેમ-વ્રજ્જ ! ૧૪
- તવ ક્રોધ કરી અભિમનિ બાણુ, મૂકયાં તીર્ક્ષણુ-માત્ર;
રુધિર ચાલ્યું દેહિ કર્ણુનિ, હવું બળજે ગાત્ર. ૧૫
- રથ પાલા લેઈ નાહા, તેહ તણુ, કુંઅરિ આણ્યુ અન્ત;
એહવિ માગધપતિ વેગિ, આવિઉ તિહાં બલવન્ત. ૧૬

એક બાણ-પ્રહારિ થયુ વ્યાકુલ; પડ્યુ પૃથ્વી-મુઝારિ;
વલિ દેતિકા અશ્વ કુંજર, તેહના હણ્યા ત્રણિ વાર. ૧૭

પછિ પુત્ર આવ્યુ દુઃશાસનનુ, તેણિ કર્યું યુદ્ધ અનન્ત.
“વશ્ચ કાઢ્યાં મુઝ માતનાં તાત તાહરિ; હાવિ આણું તાહરુ અન્ત. ૧૮

રખિ નાહસી જાતુ તું;” એમ કહી, કુંઅરિ કીધુ લોપ;
પાંચ બાણુ મારી અશ્વસારથિ, પાઠિઆ કરીનિ કોપ. ૧૯

તેહની સાહિ અનેક રથ આવ્યા, સજ થૈ શાસ્ત્ર-ભૂપાલ;
નવ બાણુ મૂકી કુંઅરિ, વિરથ કીધુ તરકાલ. ૨૦

થે કો આવિ દષ્ટિ આગલિ, કરિ તેહનુ નાશ;
ફેરવી રથ ચુહુગમાં મારિ; તેણિ સવિ પામ્યા ત્રાસ. ૨૧

બાણુ મૂકિ વિવિધ પિરિનાં, વલિ ખજે નાખિ ધાઈ;
ધાઈ ધશિ નિ ધડવડિ, પાછો જંગલ નાવિ પાઈ. ૨૨

રગતપાત વરતિ ખલલ્યા, સહ્ર થોધ નાહા જાઈ,
તે દ્રોણુ આગલિ જૈ રહ્યા, સહ્ર મહારથી નિ રાઈ. ૨૩

પછિ દ્રોણુ ગુરુ કિહિ કર્ણનિ; “કિમ પડિ એ ખલવન્ત?
હાવિ આપણુ સરવનુ એ, સહી આણુશિ અન્ત.” ૨૪

કર્ણુ કિહિ: “રે ગુરુ માહરા! થયાં, ગાત્ર જરજર આજ;
પ્રાણુ રાખી રહ્યુ છું થે, રખિ લાગિ મુઝ લાજ!” ૨૫

એહવી મુણી વાણી, વિચારિ, ગુરુ-ભૂપતિ-કર્ણુ;
દ્રોણુ કિહિ; “કર્ણુ! હાવિ, પમાડવુ સહી મરણુ. ૨૬

વિરથ કરુ અશ્વસારથિ, એહનાં ધનુષ આવુધ છેદિ;
અર્જુન તે આવ્યા પછી, નહીં યાય આપણિ ભેદ. ૨૭

સમિ થમુ નર આવશિ ધહાં, તુ વુહુ કરશિ નાશ;
એ જાઈ ધહાંથુ જીવતુ તુ, યાઈ આપણુનિ હાસિ. ૨૮

પ્રતિગ્ન્યા મિથ્યા જશિ માટિ, કરુ એક ઉપાય;
કાપુ આવુધ એહનાં તહમ્થો; પછી સહી જતાઈ.” ૨૯

- તવ સુણી વાઘકે દ્રોણનાં, કર્ણુનિ ચઢિઉ કોપ;
 દસ બાણ મૂઢી ધનુષ રથ અશ્વ, કવચ કીધાં લોપ. ૩૦
- વિરથ થયુ, આયુધ નહોં પાશિ, તવ વિમાશિ અભિમનઃ
 “ મૂંહિ મારવા ઉપદેશ કર્ણુનિ, કલ્યાં શુરુષ વચન. ” ૩૧
- ચિન્તાતુર મનિ વિચારી તવ, ઊડિઉ તે આકાશિ;
 એક ખજે ખેડુ દરત છિ, નથી અન્ય આયુધ પાશિ. ૩૨
- અન્નિદ્રા ન્યાહરિ ઉત્પત્ત, સહુ યોધ પામ્યા ત્રાસ;
 ‘ હાવિ તુટી પડશિ કુણુ-ઉપરિ? કુહુનુ કરશિ નાશ? ’ ૩૩
- આકાશિ જિંચૂં જોષ રહ્યા, ભિ ત્રાસ પામ્યા યોધ;
 તેણિ સમિ દ્રોણુ-બાણિ, ખજે કાચૂં ક્રોધિ. ૩૪
- તવ એક બાણ મૂઢી રવિસુતિ, ખેડૂં કીધૂં ચૂર;
 તવ હેહુ આવ્યુ કૂંઅર વેગિ; રથચક્ર ગ્રહૂં એક શરિ. ૩૫
- જિમ કૃષ્ણુ-હરિત સોહિ સુદર્શન, તે રીતિષ શોભિ વીર;
 તે ફેરવિ જીણુ યોગમાં; કુણુ આગલિ આવિ ધીર? ૩૬
- ધાધ ધસિ નિ ધસમસિ, કોપિઉ અન્તઃકરણિ;
 અહુ યોધ હયગજ મહારથી, કૂંઅરિ પમાડ્યા મરણુ. ૩૭
- જિમ શરતકાલિ રવિ સોહિ, તારામણ્ડલ માંહિ અન્દ્ર,
 જિમ મેરુ શોભા ધરિ છિ ન્યાહરિ, મેહ આવિ ધરણ્ય, ૩૮
- એહવૂં જોષ પ્રાક્રમ, કરણુ વીરિ, તવ ચક્ર છેદૂં ખેવ;
 તવ પાર્યપુત્રિ ગદા મહીથી, કરિ ગ્રહી અશ્વમેવ. ૩૯
- અશ્વતથામા તણુ રથ લાન્યુ, અશ્વ કરચા તેહના નાશ;
 તવ કાલકેત રાજ્ય આવિઉ; કરિ ગદા ગ્રહી રણુ પાશિ. ૪૦
- તેહનિ કૂંઅરિ પાડિઉ, સિતુતિર તેહના યોધ;
 વલી કષ્ટ એક દેશના મહારથી મારચા, અભિમનિ કરીનિ ક્રોધ. ૪૧
- એહવૂં પ્રાક્રમ જોષ મહારથીષ, મિલી વીંટયુ વીર;
 ગ્રહી ગદા આગલિ આવિઉ, સુત દુઃશાસનનુ ધીર. ૪૨

તવ અભિમનિ મારી કરચુ વ્યાકુલ, અનિ ચદ્વિહ કોપ; ૪૩
 અથ રથ ધન ધનુષ ભાંજી, કરચો તેહનો લોપ.
 પછિ આવ્યા અર્જુ અર્જુ ગિહ, શરીરિ કરિ ગદાધાધ; ૪૪
 હાડ ભાંજ્યાં શરીરનાં; શોણિત; પડિ નિ ગિહા થાય.
 વિપપાનની પિરિ થયા વ્યાકુલ; તવ ચદ્વિ છિ મન્નિ રીસ; ૪૫
 અન્યોઅન્ય ગિહ છિ ફેરવી, કરગદા મારી શીશિ.
 તવ પડચુ પ્રથવી પારથ-પુત્ર; તિહ્યા તત્ક્ષણુ પ્રાણ; ૪૬
 પછિ દુઃશાસનસુત તિહ મૂર્છા, ભદ્વિહ નિરવાણ.
 અભિમન તવ મરણુ પામિહ, પણિ સરવનિ મનિ બ્રાન્તિ; ૪૭
 તવ પડયા ત્રુટી મહારથી, તે છઈ મિલી કીધી ધાત.
 અશ્વતથામા, દ્રોણ, ગિદ્રથ, દુર્યોધન નિ કરણ, ૪૮
 દુઃશાસનના પુત્ર શં, એ છઈ, મિલી પમાડચુ મરણ.
 તિહાં શબ્દ થયુ બહુ બુમ્બારવ, વજ્રાવ્યાં નીસાણ; ૪૯
 તે વાત જાણી પાણ્ડવ; સેના હવી ભઝાણ.
 તવ દુઃખ પામ્યા યુધિષ્ઠિર; સહ્ર યોધ દિધ છિ ધીર: ૫૦
 ‘શરવીર અભિમન કહાવિ, બહુ હણ્યા કૈરવ-વીર.’
 તેણિ સમિ અસ્તાજીત થયુ રવિ, સહ્ર સેન શિબિરિ જાઇ, ૫૧
 તવ વધ્યા કૈરવ વાજતિ; આનન્દ અર્જુ નવિ માઇ.
 શ્રુતરાષ્ટર સન્તોષ પામ્યુ, સજ્જેનિ લાગુ ચરણિ.
 ભાઉ કિહિ: હં પતિતનિ, પ્રભુ! રાજિ તું નિજ શરણિ. ૫૨
૩૨૯

કડવું ૮ મું—રાગ વેરાળી

સજ્જે કિહિ: સાંભલિ, રાજત! અવસુકન થાઈ છિ અભુન્ન;
 પક્ષી આનન્દ પામ્યાં ઘણાં, માંસ ભક્ષ કરવા યોધ તણાં. ૧
 તિહાં સધર તણી ચાલી નદી; યોગણીધ તવ વાણી વદી.
 પાણ્ડવ સહ્ર કો શિબિરિ ગયા; સેના ઊતારી દુઃખિઆ થયા. ૨

રાધ યુધિષ્ઠિર બિઠા છિ જ્યાંહિ, સકલ યોધ મિલી આવ્યા ત્યાંહિ;
તવ રાધ યુધિષ્ઠિર બોલ્યા સહી: “હું ઊઠુ કો પાપી નહીં: ૩
મિ મોહું કીધું દુષ્ટ કર્મ; કુંઞર રણિ મોકલ્યુ તે અધર્મ;
દ્રોણરૂપી દાવાનલ માંહિ, બાલકનિ મોકલિઉ ત્યાંહિ. ૪

કરી યુદ્ધ પડિઉ અભિમન; શુ ઉત્તર દેશશું અર્જુન ?
કૃષ્ણા, સુભદ્રા નિ દેવેશ, તે આગલિ શુ ઉત્તર દેશ ?” ૫

ધમ ધરિ દુઃખ, મૂકિ નિઃશ્વાસ; તવ તિહાં આવ્યા વેદવ્યાસ.
અર્ધપાદ પૂજા તે કરી, ધરમરાધ વાણી ઉચ્ચરી: ૬

“કૃપાનાથ ! સાંભલુ, કહું, વ્યાસ ! છ રથી મિલી કરચુ કુંઞરનુ નાશ;
કૌરવિ ક્ષત્રીનુ સહી લોપ્યુ ધર્મ, છ જણિ મિલી કીધું દુષ્ટ કર્મ. ૭

અભિમનનું શું કરું વિખાણુ ? બહુ ભૂપતિના તેણિ લીધા પ્રાણુ.”
કરિ વાત નિ મૂકિ નિઃશ્વાસ; તવ તિહાં બોલ્યા વેદવ્યાસ: ૮

“તું કાં દુઃખ ધરિ, ધર્મ ધીર ! છાંડશિ ધીર બીજા તે, વીર !
બાંધી કેડિ કરિવા સર્ગ્રામ; કુંઞર પામ્યુ અવિચલ ઠામ. ૯

તેહ તણું દુઃખ ધરવું ફેર; તેણિ ખ્યાતિ કીધી ત્રિલોકિ;
રણસર્ગ્રામિ પામ્યુ મરણ; વિજયલોક પામ્યુ હરિચરણ. ૧૦

તું સર્વગ્ન્યાની નાણિ સહી; મરણ તણુ લિ એ આણીશ નહીં;
મિથ્યા ભવ એ સઘલી સૃષ્ટિ, શિવ બ્રહ્માદિક ઇન્દ્ર અદૃષ્ટ.” ૧૧

સુણી વાઘક બોલ્યા ધર્મરાધ: “કુહુ એ સન્ધે માહુરા મન માંહિ;
‘ઋતલોક જ્યે ધરિજી’ નામ, દેહ પડિ આત્મા જાઘ કુણિ ઠામિ ? ૧૨

સુરિનર મુનિ મોટા હુધ નાશ; ઋત તે શું છિ ? કુહુ, મુનિ વ્યાસ !”
વ્યાસ કિહિ: “સુણિ, ધર્મ ! એહ, એક વચન, નારદિ કહું જ્યેહ; ૧૩

એકચિન્ત થૈ સાંભલજ્યો, ધર્મ ! શ્રવણુ કરિ છૂટિ સરવ કર્મ;
બ્રહ્માધ સૃષ્ટિ કીધી મહીં, તિહાં લગિ ઋત હવું નહીં. ૧૪

ભારાકાન્ત પૃથ્વી બહુ થઈ; બ્રહ્મા-આગલિ રૂઝતી ગઈ:

‘સ્વામી ! પિતા માહુરુ છિ તુંઅ; રસાતલિ હાપિ જૈશ હુંઅ. ૧૫

મિં તુ નહોં સે'વાધ છિ ભાર; વચનિ અહ્મા કોખ્યા તેણી વાર;
 ચદ્યુ ક્રોધ અહ્લુત વિકરાલ; નેત્રવહ્નિ નીકદ્યુ તેણિ કાલિ; ૧૬
 વ્યાપી અગ્નિ દશોદિશિ પાસિ; પ્રલિકાલ માંડ્યુ સહ નાશ,
 તવ વિચારયૂં વિષ્ણુ-મહાદેવિ; અહ્મા કહ્નિ આપ્યા તતખેવ; ૧૭
 આશ્રિત્ય પામી લાગુ પાદઃ 'કિમ પધારથા વિષ્ણુ-શિવરાઠ ?
 કુહુ કારય સેવક મનિ ધરિ.' તવ શરૂંરિ વાણી ઉચ્ચરી: ૧૮
 'નાભિકમલિ તાહરી ઉત્પત્તિ; તુઝ નિત્રિ પ્રગટ્યુ વહ્નિ સત્તિ;
 તે સૃષ્ટિ કાધી છિ ભવ-ઘાટ; લિ એહ કરુ છુ તે શા માટિ?' ૧૯
 સુણી વચન અહ્મા ધમ કિહિ: 'ભારાકાન્ત પૃથ્વી કિમ રિહિ ?
 તેણિ આવી મુઝનિ કહૂં; ચદ્યુ ક્રોપ; એહ તુ ધમ રહૂં.' ૨૦
 શિવ કિહિ: 'અહ્મા ! સાંભલિ વાત; સર્દાર તણું કારણ મુઝ હાથિ;
 તૂં બિહુ સૃષ્ટિનું કરવા કાળ; પ્રતિપાલન કરશિ મહારાજ. ૨૧
 તહૂંચો ક્રોપ શમાવુ સહી; હું વિના કો અન્ય સર્દારિ નહોં.'
 તવ તેડ્યુ વહ્નિ; શમાવ્યુ ક્રોપ; બહુ સાગર વક્ષ સમ કીધાં લોપ. ૨૨
 તવ શિવ, અહ્મા, વિષ્ણુ બિહા મિલી, વિચાર મનિ કરી ધારયૂં વહી;
 જિમ આવિ, અત પામિ જિમ્મ, અત બપજિ સહ કરીધ તિમ્મ." ૨૩
 એહવુ વિચાર કરિ જ્યેટલિ, એક સ્ત્રી બપજિ તેટલિ.
 નેત્ર થકી પ્રગટી તે નારિ; મેહલિ ક્રોધિ તે નિરધાર. ૨૪
 કૃષ્ણ વસ્ત્ર; લોચન રાતાં સહી; દક્ષિણ દિશિ જ્નેષ બેલી રહી;
 વિશ્વ દષ્ટિ દીસિ વિકરાલ. શિવ વક્તા બોલ્યા તતકાલ: ૨૫
 'અરે અબલા ! તાહરિ અત નામ, સર્દારવાનું તુઝને સોંપું કામ;
 તિહાં કુહુની નહોં ધરવો લાજ; અન્તરિ વહેરુ મા; કરેશ કાજ. ૨૬
 રકું રાઠ મોટા મુનિ મહન્ત, અવધિ કરજે સહુતુ અન્ત.'
 એહવૂં વચન અબલાઠ સુણી, અતિ ચિન્તાવુર થે તે ઘણી: ૨૭
 'એ કારય શું મુઝનિ દીધ, બાપ ! નિર્દિ કુઃખ-કર્મ કરવું પાપ ?
 પામી કુઃખ દેવા એ રહિ; અહ્મા ! કિહિ: 'રખિ આંસુ પડિ!' ૨૮

વચનિ નારદ તણિ વરથી, પુત્ર પામ્યુ સોધ;

પુત્રી-શરૂં કરિ તેહ, જાણુલમાન સોપ્રણ હોધ. ૫

તેણિ કરયાં મન્દિર હેમનાં; સ્થિતિ-પાત્ર સૌ સુવરણ;

વાત જાણિ ચોરિ આવી, પુત્ર કરિઉં તિહાં હરણ. ૬

જાણી દેવ સુવર્ણતુ તેહ, લેધ ગયા વન માંહિ;

કરયુ વધ વિજ્ઞાનિ દેખી, નાખી દીધુ ત્યાંહિ. ૭

દુઃખ આણિ ભૂપતિ કિહિ: 'આ શુ થયુ ઉત્પાત ?'

તેણિ સમિ નારદ આવિઆ; સર્વ કહ્યુ વૃત્તાન્ત: ૮

'હાવિ શોક તિજિ તૂં મન તણુ; થિર નહીં કો સંસારિ;

અતઃ તુ છિ સર્વ કોધનિ; જો તૂં, કોધ રહ્યુ છિ નિરધાર ? ૯

મરત સરીખુ ભૂપતિ, જેણિ જગ્ન કીધા સોધ;

અજ્ઞાણ વહિનિ જપનું, પણિ ગયું તેહ સોધ. ૧૦

વલી શાલિહોત્ર રાજ સતવાદી, અશ્વમેધ શત કીધા સાંક્ષાત;

તેણિ વૃષ્ટિ કરાવી સરવ મહીધ; હેમ તણુ વરસાદ; ૧૧

પણિ તેહ સરીખુ ગરયુ કાલિ. પુરુવા એક રાધ,

દસ સહસ્ર હસ્તી જગ્ન-દાનિ, અહભોજન પ્રણમી પાધ; ૧૨

તેહ સરીખુ તવિ રહ્યુ; વલી, અન્ય કહું હું વાત:

ઉશીનરતુ સુત શિખિ ભૂપતિ; ત્રિભુવનિ તેહની ખ્યાતિ. ૧૩

તેણિ અશ્વરથ હેમ ગાધ આખ્યાં, મેધ-ખિન્દુ-સર્જ્યાધ;

અહભોજન ખહુ દાન કરયાં; વલી, ખહુ અસહ્ય દક્ષિણાધ; ૧૪

તેહની દૂધ ધત મધુની નદી આલી; ખીર કદમ ખાંડ;

શર્કરાશં યુગતિ કરી, વિપ્ર ભોજન કરિ અખણડ. ૧૫

ધમ જગ્ન કીધા અતિ ધણા, પણિ તુહિ આવ્યુ અન્ત.

વલી સુત દશરથ તણુ રધુ, પ્રાક્રમી સતિવન્ત, ૧૬

યેહનું નામ લહિતાં અથ જાધ, તારણુ યે ત્રિભુવનિ;

તેહના નામના પરતાપથી, યાધ પતિન પાવન; ૧૭

યેણિ રાવણુ રેલિઉ, મારિઉ ઇન્દ્રજિત, કુમ્ભકર્ણુ;
વચન પાલ્યાં માતપિતાનાં, જૈ વશિષ્ઠા એ અરણ્ય; ૧૮

ભાર ભોમિનુ યેણિ જિતારથુ; સરવતી પૂરી આશ;
અગિઆર સહસ્ર વરસ રાજિ કીધું; પુર સહિત ગયા વૈકુણ્ઠવાસ; ૧૯
તેહ સરીખા નવિ રહ્યા. ભગીરથ મહાવીર,
પૂર્વજ તારવા પોતાના, ગર્જાછુ લ્યાવ્યુ ધીર. ૨૦

દિલિપનિ ધિરિ ગાન્ધર્વ સવિ, મિલી કરતા કાળ;
સહસ્ર અપછરા નાય કરતી; નીતિ ચલાવિ રાજિ; ૨૧

પણિ તેહ સરીખા ત્રત પામ્યા. વલી માન્ધાતા મહીપતિ,
યૌવનાથ દેહથી ઉપનુ; નહીં માત-ઉદરિ ઉત્પત્તિ. ૨૨

અર્જુન ધાવ્યુ ઇક્ષુ-અસુ તે, પુષ્ટ થયુ દિન ખારિ;
ભગીરથ નવ ખણ્ડ મહી કરયુ, દિવસ એકે મુઝારિ. ૨૩

કહું પૃથવી માંહિ હારી, છત્યુ સકલ સંસાર,
તેહ પણ અવધિષ્ઠ ચાલિઆ. વલી અન્ય મહીપતિ, નહીં પાર. ૨૪

વલી એકે શશિગિન્દુ ભૂપતિ; એકે લાખ ધિરિ નારિ;
તેહનિ પુત્ર તિહાં બહુ જીપના, અકેકીનિ એકે હજાર. ૨૫

જગ્ન કરી હેમ રતન આપી દક્ષિણા; કરાવ્યાં ભાવતાં ભોજન;
એહવા ધર્મિષ્ઠનિ ગ્રસ્થા કાલિ, તુ તું શં દુઃખ ધરિ, રાજન? ૨૬

વલી એકે ભૂપતિ હવુ; કહું તેહનુ મહિમાઇ;
વીસ સહસ્ર વિદ્યારથી ભણિ; રાઇ-મન્દિરિ વેદધુનિ થાઇ. ૨૭

તે વિદ્યારથી ભણુતા સાંભલી, પિત્રદેવ થયા રલિઆતિ;
તે પુણ્ય થઇ ચાલી નદી, તે ચરમવતી વિખ્યાત. ૨૮

વલી એકે ધર્મિષ્ઠ રાજ, હવુ ગોપાલ રાજન;
છત્રીસ જ્યોજન પોહ્યુ કરિઉ મણ્ડપ, લાંચુ શત જ્યોજન, ૨૯

વીસ જ્યોજન કરી વેદી, કરી મધિ સોવરણ;
અલ્લભોજનની સંખ્યા નહીં; દક્ષિણા આપી ધરણ. ૩૦

પચવીસ પર્વત અન્નના, તે રહ્યા આદ્ય-અદ્યપ;
તિહાં નદી ચાલી ધ્રુવ તણી; તે શ્રવણથી જાઈ પાપ. ૩૧

વસ્ત્ર આભરણ રહ્યાં તિહાં; જ્યક્ષ ઉદિ થયુ એક;
તેહ સરીખા નહીં રહ્યા; વલિ ગયા અન્ય અનેક. ૩૨

વેણુ રાજા તણુ સુત થે, ધર્મિષ્ઠ થયુ ભૂપાલ,
તેહનિ પ્રથવી ખેડાતી અન્ન, આપતી તતકાલ; ૩૩

તેણિ દેવદાનવ જ્યક્ષ મિલી, અવની દોવરાવી જાણિ;
સોમણની મહી કરી આપી, વિપ્રનિ નિરવાણ. ૩૪

સાદિ સહસ્ર સાતશિ હસતી, કરિયા તે સોવરણ;
કરી જન્મે વિપ્રનિ દાન આપ્યાં, ટુહી પામ્યા મરણ. ૩૫

જ્યમદગ્નિ-સુત ફરશુરામ, તેહની શી કહું ટુઝનિ વાત ?
નક્ષત્રી પ્રથવી કરી એક-વીસ વાર વિખ્યાત. ૩૬

સમુદ્ર ટેલી કોંકણુ માધ, કરિઉ જૈ વિશ્રામ;
અયુત ચોસઠ હણ્યા ક્ષત્રી; સહસ્રાન્તુ નતુ ફેડયુ ઠામ. ૩૭

તૂં જોનિ, રાજા ! વિચારી; દુઃખ ધરિ તે ફેડક;
એહવા ગયા નિ બહુ જાણિ; કો સ્થિર નહીં ત્રૈલોકિ. ૩૮

આખ્યાન એ વંશાવલી, સાંભલિ પાતક જાઈ;
બાલ-સ્ત્રી-બ્રહ્મહત્યા, શ્રવણ થકી મૂકાઈ. ૩૯

ધ્રમ કહી નારદ કથા, ગયા તે સ્વસ્થાનિ. ”
વ્યાસ કિહિ: “સાંભલિ, ધર્મરાઈ ! તૂં શું દુઃખ ધરિ, રાજાન ? ૪૦

સુરનર જ્યોગી મહન્ત મુનિવર, થેહ પામિ ગતિ,
તેહ થકી અધિક તાહુર કૂંચર પામ્યુ સતિ. ૪૧

તૂં શોચ કુંહુતુ કરિ છિ ? તે ચન્દ્રતુ અવતાર;
કષ્ટ પામી પ્રૂણ જૈ મિત્યુ, તે ધન્દુનિ નિરધાર. ૪૨

તહમ્બો ધીરજ આણી કરુ યુદ્ધ નિ કૌરવ ચણિ સહી નાશ. ”
ધ્રમ કહી શીખ માગી વહ્યા, નિજ સ્થાનકિ વેદવ્યાસ. ૪૩

ઊથલ

વ્યાસ તિહાં ચાલ્યા સહી, તદ્મયો, શ્રોતા ! સવિ શ્રવણિ ધરુ;
આનન્દ પામી એકચિત્તિ, અહર્નિશ હરિ-સમરણ કરુ. ૪૪
૪૨૦

૪. અતિજ્ઞાપવ—

કંડવું ૧૧ મું—રાગ મહાર

વૈશમ્પાયન બોલિઆ: સાંભલિ, જન્મેજે રાધ રે !
સંસપતકનિ જીતી વલિઆ અભુન, સન્ધ્યા સમિ તવ થાઇ રે. ૧
વાલ્યુ રથ તવ વેગિ હરિધ; અભુન કિલિ: “ સુણુ, નાથ રે !
કુશલ નથી આજ આપણિ, એટ્તૂં, જાણૂં છું મન સાથિ રે. ૨
અવશુકન હુઇ દેહનિ, મુખિ હોઠ સૂકિ, રુદિ કાલ રે.”
કૃષ્ણ કિલિ: “ કલ્યાણ છિ.” આન્યા, સરવરિ સન્ધ્યાકાલિ રે. ૩
કરી સમરણ સન્ધ્યા તણૂં, ગિરી રથિ શિખરિ જાઇ રે;
“ અરે નાથ ! રણિ આપણિ, દુન્દુભિ શિ નવિ થાઇ રે? ૪
કુંઝર સન્મુખ આવતુ ઘાઠિ; આજ નહીં શા માટિ રે?
મૌન ધરી ગિહા સહ, શોક ધરિ બિચાટ રે.” ૫
ધર્મ-આદિ ગિહા મિલી તિહાં, આવિઆ અભુન રે;
દેખી રાધ કૃષ્ણ-પાર્થનિ, ગાઠિ કરિ રુદન રે: ૬
“ અરે દૈવ ! તિ શું કરચું ? તુટી મનિ માહરી આશ રે;
અકાવુહ કીધુ ગુરુ દ્રોણિ; કિમ કરી કુંઝર થયુ નાશ રે? ૭
સુન્દર તન કોઝમણુ; કાયા કોમલ ગાત્ર રે;
હું ધર માંહિથી નવિ કાઢવું; વીસરવું નહીં ક્ષણુ માત્ર રે. ૮
પ્રાક્રમ જલ જાણી રાખવું; રખિ જાણૂં, કોઇ કરિ ઉત્પાત રે!
જી બાણુ મૂકિ કોધણ, તુ શેષ લગિ જાઇ ખ્યાતિ રે. ૯

કુણ પૂછશિ, ભૂખ્યુ, તરશ્યુ? કુંઞર! ખૂંચતી હશિ ધરણુ રે,
પે સુખશય્યાધ પોદતુ, વાધ વીંઝણા, તલાંસતા ચરણુ રે; ૧૦

આગન્યા માહૂરી વિના કિમ ગયુ? સુભદ્રા દુપદી જુધ વાટ રે;
વજ્રલોહમિ રુદિ માહૂરું, ફાટતું નથી શા માટિ રે? ૧૧

કૃષ્ણજી! તિહાં મુઝનિ તહમ્યો, શિ નવિ જણાવી વાત રે?
બાણ મૂકી તિહાં થકી વુહુ, કરતુ કૌરવ-ધાત રે. ૧૨

નીસાણુ વાજિ દુષ્ટ કૌરવનાં, રુદિ લાગિ માહૂરિ ધાધ રે;
હું અભ્યુન જુ હણું હવડાં, કૌરવનુ પ્રલિ થાય રે.” ૧૩

ધ્રમ કરિ છિ કલ્પાન્ત ત્યાહરિ, બોલ્યા પુરુષપુરાણુ રે:
“જુ તું, અભ્યુન! એમ કરિ છિ તુ, અન્ય તિજશિ પ્રાણુ રે. ૧૪

હાવિ ધીરજ દિ સર્વ યોધનિ, ક્ષોભના પામિ છિ યે મનિ રે.
વીસરુ, શં અહમ્યો કંઠી તૂંહિ, ગીતા તે, અભ્યુન રે? ૧૫

તેહ તુ પામ્યુ સ્વર્ગસદન; કરુ રણુ તણુ બહુ સદ્ધૌર રે.
તે સ્થાનકિ બિહુ આપણિ; તે ચન્દ્રનુ અવતાર રે.” ૧૬

સુણી અભ્યુન ધર્મનિ કિહિ છિ: “કુંઞર કિમ થયુ નાશ રે?
કુણિ-મારયુ કિમ કરી? કુહુ તહમ્યો, કુણુ હતા પાશિ રે?” ૧૭

ધર્મ કિહિ: “વુહુ રમ્યુ ગુરુધ, ચક્રાવુહુ છિ ચેહ રે;
બેઠવા કો સમરથ નહીં, કુંઞર બાણુ હુતુ તેહ રે. ૧૮

તે નીસરવા નહીં લિહિ યાનક; કહું, કરશં સાહિ રે;
તવ જિદ્રથ આવી રણુ દારિ, અહમ્યો નવિ પિસાધ રે. ૧૯

આગન્યા કિમ લોપાધ શિવની? તિહાં એકલુ અભિમન્યુ રે;
મહારથી ખટ મિલી મારિઉ, તે દુઃશાસનનિ તનિ રે. ૨૦

જિદ્રથનિ નહીં દયા આવી; તવ કુંઞર પામ્યુ મરણુ રે.”
અભ્યુન એહવું સાંભલી તવ, મૂર્છાર્જીત પડિઉ ધરણુ રે. ૨૧

“હાધ, હાધ, પ્રભુ!” ધ્રમ કિહિ; અભ્યુનનિ ચઢિઉ કોપ રે:
“સૂયં અસ્તર્જીત મધિ દિવસિ, જિદ્રથ કંચુ લોપ રે.” ૨૨

સકલ યોધ શ્રીહરિ દેખતાં કહ્યું: “સતિ મારેશ સોઇ રે.”
આવી ચરણિ લાગુ ધર્મ-કૃપણુનિ, તવ કહ્યું: “એ વધ નવિ હોઇ રે. ૨૩
ઇન્દ્ર-આદિ આવી કરિ, એહની રક્ષા સોઇ રે.”

“પિલિલાં માંહે તેહને પછિ, એહનિ માંહે સોઇ રે. ૨૪
સૂર્ય-અસ્તાર્જુન વિના નવિ હજી, તુ દેહ કંઈ માહુ ત્યાજ રે.”
પ્રતિગ્યા દીધી ખરી: “કાળ-અક્ષ તજી કરવું કાજ રે. ૨૫

માતપિતા બ્રહ્મવાતકી, ગોખાલક સ્ત્રી આપ રે;
જીવિદ્રથનિ માંહે નહીં તુ, એ સહ માહુરિ શિરિ પાપ રે. ૨૬
ગુરુસ્ત્રી-ગામી, મિથુન દિવાકરિ, દ્રોહી વિશ્વાસઘાત થેહ રે,
કન્યા તજી વિક્રિ કરિ, મહા-પાતકે જીવજિ તેહ રે; ૨૭

જી દેહ રાખું એહનુ તુ, પાતકે મુઝનિ સાર રે.”
ધમ કહી પ્રતગ્યા અર્જુનિ; કરચુ ધનુષ તજી દર્શક રે. ૨૮
પાગ્યજન્ય શર્પ્પ પૂરચુ શ્રીહરિ; દેવદત્ત પારથ-વીરિ રે;
સેના સહ શાંતરી કરી, યોધનિ આપી ધીર રે. ૨૯

ત્રિભુવનિ શબ્દ જૈ પુહુતુ; દેવ, દૈતિ, વરુણ, ઇન્દુ, સોઇ રે,
સમુદ્રિ તાં મરજ્જદા તિજ; ‘શું થાશિ?’ કિલિ સવિ કોઈ રે. ૩૦
કૌરવ ત્રાસ તે પામિઆ; સુણી જિવિદ્રથનિ પડી કાલ રે;
તવ દુર્યોધન-આગલિ જૈ કહ્યું: “હાવિ માહુ ખૂટ કાલ રે. ૩૧

કીધી પ્રતગ્યા પારથિ, તે સહી, માહુ કરશિ લોપ રે.
હાવિ હં તુ નાહુ સહી; પુત્રઘાતથી ચઢિલિ કોપ રે. ૩૨
તહમ્મે રક્ષા કરુ માહુરી, કરણ-દ્રોણ મિલી સાહિ રે;
તહમ્મે સરવ રાખુ તુ રહું, નહીં તુ મિં કિમ કરી રિલિવાઇ રે?” ૩૩

જિવિદ્રથનાં વાઇક સુણી શત્રુ કહ્યું કિલિ દુર્યોધન રે:
“અહમ્મે રક્ષા કરીશું સહી, સરવં યોધ મિલી, રાજનન રે! ૩૪
તું છિ અતિ વણુ પ્રાકમી; અર્જુન સમતોલ હોઇ રે.”
જિવિદ્રથ કિલિ: “ગુરુ દ્રોણ કિલિ, તુ સતિ માનું સોઇ રે.” ૩૫

પછિ દ્રોણ પાશિ સહ આવ્યા; વૃત્તાન્ત કિહિ જિદ્રથ રે;
 કહું: “હું છું સમતોલ તેણિ; બલવીરયિ પારથ રે? ૩૬
 અર્જુન બીર કરી શકું છું રહું, છું તહમ્મે કરુ સાહિ રે.”
 દ્રોણ કિહિ: “અર્જુન પ્રાક્રમી; તેહનિ સાહિ વૈકુણ્ઠરાષ્ટ્ર રે. ૩૭
 અહમ્મે રક્ષા તાહરી કરું; તું પ્રાક્રમી છિ બલવન્ત રે;
 તિ જ્યમ-જ્યાગ કીધા ધણા; હાવિ શું દુઃખ અન્તિ રે? ૩૮
 રિથર તિહાં કો રિહિય નહીં; અતનુ દુઃખ ધરવું ફેક રે;
 ક્ષત્રીવટિ મરણ પામતાં સહી, સુખ પામેશ સ્વર્ગલોકિ રે. ૩૯
 શકટ-વુહ, રક્ષા કરું;” એહવું, સાંભલી દ્રોણ-વચન રે,
 તવ મન વાલી જિદ્રથ વલિઉ; સહ શિખર ગયા રાજનન રે. ૪૦
 સન્ને કિહિ ધૃતરાષ્ટ્રરનિ: શીઘ્રિ થાશિ વીર જિદ્રથ રે.
 ભાઉ કિહિ: જીતશિ સહી, યેહનિ, સાહિ હરિ સમરથ રે. ૪૧
 ૪૬૧

કહું: ૧૨ મું—રાગ મારૂ

વૈશમ્પાયિન કિહિ જૂપતિનિ; સુણિ, જન્મેજે! વ્રાત;
 વિચાર કરિ પાણ્ડવશ્ચ શ્રીહરિ, બિઠા પાંચિ બ્રાત. ૧
 ઇન્દુ, ઇશિ, બ્રહ્મ, મુનિ સાહિ કરવા, ઉઘત વરુણ સહ દેવ;
 ધરિ દુઃખ; ચિન્તા અર્જુનની: ‘શું થાશિ અવશ્યમેવ?’ ૨
 આણી ખેદ હરિ કિહિ પારથનિ: “સાંભલિ સાચું, વીર!
 જિદ્રથ બલિઉ કિમ પડશિ? સાહિ એહનિ બહુ ધીર. ૩
 કિહિ, ભાષ! પૂછ્યું નહીં અમનિ; તિ કરી પ્રતગ્ન્યા આજ:
 ‘સૂર્ય અસ્ત મધિ દિવસિ,’ તે કિમ થાશિ ત્યાજ? ૪
 દ્રોણ-આદિ તિહાં મહારથી; છિ જિદ્રથ બલવન્ત;
 શકટ-વુહુષ યેહનિ સાહિ સકલ દલ, કિમ થાષ તેહનુ અન્ત?” ૫
 સુણી વચન પારથ અતિ ક્રોધિ, કિહિ: “સાંભલું, શ્રીરજ્!
 યે કો સાહિ કરિ, તેહનિ જીતી, જિદ્રથનુ કરું ભર્જ. ૬

ધન્દુ, ઈશ, પાતાલ-શેષ રક્ષા, કરિ તેહની નિરવાણુ,
તુ હું છતેશ સહ દોનિ; જિદ્રથ માં પ્રમાણુ. ૭

આવડું શું મુક્તિ તદ્દ્યો ખીલાવુ? કુણુ માત્ર છિ જિદ્રથ?
હું કિમ હાં? અકેદ ભુવનપતિ! તૂં સાહિ છિ સમરથ ૮
એ કો સમરણુ કરિ, રિપુ છતિ, નામ તણિ મહિમાધ,
તેહ તૂં, સ્વામી! સન્મુખ માહરિ; મુક્તિ કુણિ છતાં?" ૯

સુણી કૃષ્ણ તે હરખ પામ્યા, કિહિ: "ભલિ ધન, અર્જુન!
તૂંકિ દદ્ધ વિશ્વાસ છિ માહરુ, તુ સહી રિપુ થાશિ પતન. ૧૦
તૂંકિ કોઈ છતિ નહીં ત્રિભુવનિ; કુણુ માત્ર એ? જાણિ."
શ્રીહરિનાં એહવાં વચન સાંઝલી, અર્જુન બોલ્યા વાણિ: ૧૧

"સ્વામી! તદ્દ્યો જાઉં ઉત્તરા કહિ, વલિ દુપદી સુભદ્રા-પાસિ;
રુદન કરતાં તેહનિ રાખુ; શોક કરુ તેહનુ નાશ." ૧૨
શિખિર વિપિ તવ આગ્યા સ્વામી, સુભદ્રાનિ કિહિ વાણિ:
"અરે ભગિની! એ પુત્ર તણુ, નહીં શોક કરવુ, જાણિ. ૧૩

એ ગતિ સુરિનરનિ તાં હુઈ છિ, મુગત પામિ તેહ;
રણસક્ષામિ અનન્ત ભડ માર્યા; ખ્યાતિ ત્રિભુવનિ એહ. ૧૪
સતિ વચન કહું છું તુઝનિ; 'જિદ્રથનુ કહે અન્ત;'
પ્રતગ્યા કરી છિ પારથિ; હણવુ તે બલવન્ત. ૧૫

ઉત્તરાનિ તૂં રાખિ રુદન કરતી; તૂં કરિ મનિ દુઃખ લાજ;
અત તુ છિ સરવ કોઈનિ, કો કાલિ, કો આજ." ૧૬
સુણી વચન સુભદ્રા પછી, દુઃખ ધરી કરિ વિલાપ;

"તદ્દ્યો, પાર્થ છતાં પુત્ર મરણુ પામ્યુ, તેહ અભારાં પાપ. ૧૭
ધિક યોધ પાગ્યાલ પામિ, રાખિ સક્યા નહીં પુત્ર;
હાવિ બલ છિ તે કામ શિ આવિ? માહડું ગયું ધરસૂત." ૧૮
કમ ધરિ દુઃખ; આંસુ પાડિ; દુપદી કરિ છિ વિલાપ:

"હાઈ, હાઈ, પુત્ર! તિ શું કીધું? માહરિ પૂર્વ જન્મનું પાપ." ૧૯

- આલોટિ મહીં; આંગ પછાડિ; ઉત્તરા-દુઃખ અનન્ત;
 ઊઠાડી તવ આંસુ લોહ્યાં, આશ્વાસન કરિ ભગવન્તઃ ૨૦
- “ અરે એ હવે સ્વર્ગ સ્થાનકિ આપણિ, બિહુ ધનુ તણુ અવતાર;
 યે ગતિ હુધ ધર્મ-અર્જુનનિ, તે ગતિ પામ્યુ નિરધાર. ” ૨૧
- ધમ આશ્વાસન દેધનિ, રોતાં રાખ્યાં ભગવાનિ;
 દહ્મ-સાચરિ નર સૂવાડી, ગયા સહ સ્વસ્થાનિ. ૨૨
- ધર્મ-આદિ સહ કો આપણિ, શિબિરિ કરિ છિ વિચાર;
 નિદ્રા તુ નવિ આવિ ચિન્તામિ, દુઃખ ધરિ છિ અપારઃ ૨૩
- “ નિદ્રથ કિમ જ્ઞતાશિ અર્જુનિ? કિમ ઊગરશિ દેહ?
 અહમ્યો પુણ્ય શાં કીધાં મહીસ્થલિ, યે જ્ઞતાશિ તેહ? ” ૨૪
- ધમ ધરિ દુઃખ; શુભ વાન્નિ નરનિ; નિદ્રા થૈ સવિ ત્યાજ.
 તેણિ સમિ મધિરાતિ સમિ, દારુક પ્રતિ કિહિ મહારાજઃ ૨૫
- “ અરે સારથિ! સાંભલિ સાચૂં, મુઝનિ દુઃખ અતિ એહ;
 અર્જુન દેહ તિજિ, તવ મિં કિમ, દેખી શકાશિ તેહ? ” ૨૬
- તવ મિં આયુધ ધરવાં પડશિ, કરવા કૌરવ-અન્ત;
 અર્જુન-ઊકરુ કો નહીં માહુરિ, અર્ધ શરીર બલવન્ત. ૨૭
- પ્રાણુવલ્લભ એહ માહુરુ; એહ પાપિ ઘડી નવિ રિહિવાધ;
 નિદ્રથ-વધ કરવાનિ અર્થિ, આયુધ વિના કિમ જ્ઞતામ? ૨૮
- તેહ માટિ તૂં જૈ દારકા લ્યાવિ, માહુરાં આયુધ તાખેવ;
 નામ કહૂં તે અશ્વ જોતરી, રથ લ્યાવિ તૂં અશ્વમેવ. ૨૯
- ચક્ર સુદર્શન, સારજીં ધનુષ, અનેક અસ્ત્ર યે બાણ,
 તુમર, ગદા કુમેદકી અન્ય, આયુધ સરવ તૂં જાણિ. ૩૦
- કવચ ટોપ સહિત તે લ્યાવજ્યે, કરવા જાશં સર્જામ;
 પાઞ્ચજન્ય પૂરૂં તવ શીઘ્રિ લ્યાવિ, રણ હુધ યેણિ ઠામિ. ૩૧
- સુખ પામિ પાણ્ડવ તે કરવૂં; સાંભલિ, સારથિ! સોધ. ”
 કિહિ દારુકઃ “સ્વામી સાહિ યેહનિ, તેહનિ જિ નિશ્ચિ હોષ. ” ૩૨

ધમ કહીનિ ચાલ્યુ તે વેગિ; તવ જાગિઆ અભુન્ન:

“ શું ચાશિ ? જિદ્રથ કિમ જીતેશ ? ” અતિચિન્તા-ધરયું મન્ન. ૩૩

તવ આબ્યા વેગે શ્રીહરિજી; પારથ લાગ્યુ ચરણિ:

“ સ્વામી ! પ્રતગ્ન્યા કિમ ચાશિ પૂરણુ ? જિદ્રથનું કિમ મરણુ ? ૩૪

જાણી વાત કૈરવ સજ થયા, રક્ષા કરવા કાળિ;

દ્રોણાદિક જીતાશિ કિમ કરી, સેનાપતિ, મહારાજ ? ” ૩૫

સેન તુ તિહાં બહુ મિલ્યું છિ, ચિન્તાતુર અભુન્ન.

ભાઉ કિહિ: ચિન્તા કશી, ચેહ્નિ સાહિ જગજીવન્ન ? ૩૬

૩૭

સાહિ જગજીવન્ન રે, તેહ્નિ તુ ચિન્તા નહીં.

ભાઉ કિહિ, જિદ્રથનિ, પછિ કિમ જીયુ સહી.

૩૭
૪૯૮

કંઠવું ૧૩ મું—રાગ આંદોલ

સ્વામી એણી પિરિ જોલ્યા અવિનાશ રે,

આસનાવાસના દીધી ઘણી [તાસ] રે. ૧

હાલે—આસનાવાસના દીધી હરિષ્ઠ: “ સાંભલિ, રે અર્જુન !

ધીરજ રાખી ભજન કરિ તું, ભગવન્તનું એકિ મન્નિ. ૨

શોક કીધિ રૂપ બલ વર્ણુ, તેજ તન્નનું બધ;

દુઃખ પામિ મિત્ર હોઇ યે; શત્રુનિ હસારથ થાઇ. ” ૩

ધમ કહી આત્મગ્ન્યાન-દષ્ટિ, વિચારિ ભગવન્ત:

“ અરે અર્જુન ! એહ તણુ પશુપતિ-અસ્ત્ર ચક્રી હુઇ અન્ત. ૪

તેહ તુ છિ મહાદેવ કહિ, જૈ માગીઇ તુ હુઇ નાશ. ”

ધમ કહી બિહૃષ્ઠ ધરયું ખ્યાન શિવનું; જૈ રણા કૈલાસિ. ૫

અચલ મોહુ પરવત હેમ, પરવાલી તણા છિ શત રજી;

વનસ્પતિ ભાર અદાર ફૂલી, પુષ્પ છિ નાના રજી; ૬

અમૃત સરોવર કમલ દેખી, હવા આશ્રિન્ય મન્નિ;
 કૈલાસ પરવત તેજપુન્ન મહા; જ્યુગતિ જોધ અર્જુનિ: ૭
 મહાદેવ બિહા જટા ધારી; ભરમલેપન અર્જુ;
 શિરિ સોહિ વિરાજતી, દેખી એ મધિ ગર્જ; ૮
 અર્ધાર્જુ બિહી આદિ માતા; નન્દી ભૂજી ચેહ;
 રુષભાલા ગ્રીવાધ ભુજર્જમ, કપૂર ગૌરજ દેહ, ૯
 અપહરા નાચિ; વાધ વેણા; હોધ છિ જોજેકાર;
 દીક્ષા શિવ બિહૂધ પાશિ જર્ધનિ કરચુ તિહાં નમસ્કાર. ૧૦
 દણ્ડવત કરીનિ સ્તુતિ કરિ: “ કરતા નિ હરતા ચેહ,
 કથ્યાણુકારી સરવનિ, શિવરૂપ છિ તૂં તેહ.” ૧૧
 જોધ શિવ આશ્રિન્યે થયા; હશી વચન કિહિ તેણી વાર;
 થયા બિહા નિ કુશલ કહ્યું: “ કાંધ આગ્ન્યા દીજિ નિરધાર.” ૧૨
 “ વરદાન માગ્યું આપીધ ” સુણી, સ્તુતિ કરિ હરિ સોધ.
 વરદાન આપિ દુઃખ કાપિ: “ અન્ત નવિ લિહિ તાહુરુ કોધ.” ૧૩
 વહી સ્તુતિ તાં કરી અર્જુનિ. દણ્ડવત કરી કિહિ વાણિ:
 “ રવામી ! અસ્ત્ર પાશુપત આપીધ, બિદ્રથયા રિહિ મુઝ પ્રાણ.” ૧૪
 શિવ કિહિ: “ મિં જાણિજાં; જાઉ, અમૃત સરોવર ચેહ,
 તિહાં પાશુપતાસ્ત્ર છિ સહી; જૈ શીઘ્રિ લ્યાવુ તેહ.” ૧૫
 સુણી નરહરિ તિહાં આનિઆ, જલ અમૃત સરોવર ચેહ,
 ભુજર્જ અનન્ત તિહાં પ્રૌઢા દીક્ષા, સહસ્ત્ર ફણીધર તેહ. ૧૬
 અર્જુન કિહિ: “ સહી શિવિ વાહ્યા, અસ્ત્ર દેખીધ ન અશ્વમેવ.”
 એહવું જોધ પારથિ સ્તુતિ કરી, તિહાં સર્પ તણી તાપેવ. ૧૭
 ધનુષ તે વલતાં ચૈ રણાં; અર્જુનિ લીધું તેહ;
 તે લેધ પાછા આવિઆ, કૈલાસપુર માંહિ બેહ. ૧૮
 અર્જુન ધરી બિહૂ હસ્તિ આવ્યા, શમ્ભુ કેરિ પાશિ;
 દેખાડ્યું તાણીનિ શિવિ; કહી મન્ત્રવિદ્યા પ્રકાંશ. ૧૯

- પુનરપિ પાદ્મં સરોવર તણા, જલમહિ મૂક્યું તેહ;
શિવ કિહિ: “ જા તૂં સમરણ કરજે, તવ આવશિ અસ્ત્ર એહ. ૨૦
- કૃપાલ થૈ શિવિ શીખવી વિદ્યા; પછિ શીખ માગી તત્પેવ;
તિહાં કૃષ્ણ અર્જુન આવિઆ, શિખિર વિપિ અશ્વમેવ. ૨૧
- ધર્મરાઠનિ ચરણિ નમીનિ, કહ્યું સર્વ વૃત્તાન્ત:
“ પાશુપતાસ્ત્ર દ્યાવ્યા શિવ કહિયા; કૃપા તે ભગવન્ત. ” ૨૨
- એહવું મુણી આનન્દ પામ્યા, યે જ્યોધ બિહા છિ ભૂપ;
દણ્ડવત તિહાં શિવનિ કરચુ: “ તૂં અકલ આદિ-સ્વરૂપ. ” ૨૩
- ધમ નિશા ગૈ; રવિ હિદિ પામ્યુ; હવુ પ્રાતસ્કાલ;
નિતિ સ્નાન સન્ધ્યા હોમ કીધાં, યુધિષ્ઠિરિ ભૂપાલિ. ૨૪
- ફલ આહાર આપ્યા વિપ્રનિ, વલિ વિવિધ દક્ષિણા દાનિ;
સોગણ-મઢી શત ગાઇ કપિલા, દત્ત કરચાં રાઇ, જાણિ. ૨૫
- નીસરચા બાહરિ સભા માંહિ આપ્યા; ભલાં રાઇ શુકન:
જલકુમ્ભ લેઇ સ્ત્રી સાહ્મી મિલી; ભલા વિપ્ર દિધ આશીર્વાચન. ૨૬
- પ્રાશન કરી દાધ આવિઆં, સર્વતોભદ્ર આસન;
સરવ જ્યોધા સભાં બિહા તિહાં, આવિઆ જગજીવન. ૨૭
- તવ અર્ધપાદ પૂજા કરી હરિની, જ્યુધિષ્ઠિર કિહિ વાણિ:
“ કૃપાલ થઈનિ, પ્રભુજી! રાખવા અર્જુન-પ્રાણ. ” ૨૮
- કૌરવ જલનિધિ ખૂડતાં, તહ્મ્યો નાવરૂપ આધાર;
સાર કીધી, પ્રભુ! તહ્મ્યો, દુઃખ પડિ કે' વાર. ૨૯
- લાજ રાખી તહ્મ્યો દ્રુપદીની; તહ્મ્યો સભા પૂરિઆં ચીર;
પ્રતગ્ન્યા પાલી કરી તહ્મ્યો, રાખીછ, શ્રીયદુવીર! ” ૩૦
- શ્રીકૃષ્ણ કિહિ: “ રાઇ! સાંભલુ, બિદ્રથ કરાવું નારા;
નિરધાર માંડે જાણુજ્યો તહ્મ્યો; રાખુ દહ વિશ્વાસ. ” ૩૧
- ધમ: કહી રથ બિહા હરિ; સાત્ત્વિક લીધા સાચિ;
અર્જુન છિ તિહાં આવી રહ્યા, ચૌદ લોક કેરુ નાથ. ૩૨

સાવધાન ધનુષ હનુમાન બિદા; સર્જ કરીનિ રથ,
ખાણુ-આયુધ ધરયાં અર્જુ; સામ્રત થયા પારથ. ૩૩

શીઘ્રિ રથ ચલાવ્યુ હરિષ્ઠ; સર્જ કીધુ તેહ;
ચઢી બિદા બિહ જણા, સાત્ત્વિક-સાથિ ચેહ. ૩૪

સૂરય બિસિ ચન્દ્રનિ રથિ, તિમ આવ્યા તે ત્યાંહિ;
સહ સામ્રત સજી સેના, આવ્યા ન્યુધિષ્ઠિર છિ યાંહિ. ૩૫

સર્ગ્રામિ સહુ દલ નીસરચું; વજ્રાવ્યાં નીસાણુ;
અર્જુન કિહિ સાત્ત્વિકનિ; “તહ્મ્યો એક કરવું, જાણુ: ૩૬

રક્ષા કરવી ન્યુધિષ્ઠિરની; તહ્મ્યો છુ ખલવન્ત,
માહૂરી ચિન્તા કરશુ નહીં; નિદ્રંથનુ આણું અન્ત. ૩૭

ન્યુધિષ્ઠિરનિ ગ્રહવા તણુ, વર આપ્યુ છિ દ્રોણિ.”
સાત્ત્વિક કિહિ: “તહ્મ્યો છતાં, ધર્મનિ ગ્રહિ એહવુ કાણુ?” ૩૮

ધ્રુમ કહી પૂરયુ શર્ષ્પ પાઞ્ચજન્ય; દેવદત્ત શર્ષ્પ વિશાલ;
ગર્જના કરી આવિઆ ભડ, રણુભોમિ ભૂપાલ. ૩૯

ધૃતરાષ્ટ્ર એહવું સાંભલી, સઞ્જે પ્રતિ કિહિ વાણિ:
માહૂરિ પુત્રિ કહૂં નવિ માન્યું; એ આવ્યા પુરુષ પુરાણ. ૪૦

અધર્મ કીધુ દુષ્ટ વ્યારિ મિલી, તુ જિ કિહાંથી હોષ?
ધર્મ તિહાં જિ જાણુનયો; માહૂરા પુત્ર મરણુ થશિ સોષ. ૪૧

સમરથ છિ એહ શ્રીહરિ; હાંકિ પારથનુ રથ;
લેષ આવ્યુધ ધરચું પોતિ, રાખવા પારથ. ૪૨

સઞ્જે કિહિ: આવડું શં, ગન્યાન આવ્યું આજ?
તે વારં યુદ્ધિ તાહૂરી કિહાં ગધ, હરિ આવ્યા વિષ્ટિ કાજિ? ૪૩

જલ ગયું સરોવર મધિથી, પછિ પાલ બાંધિ શં હોષ?
અત આવિ ત્યાહૂરિ કરિ શોચના; આગલિથી નવિ ચેતિ કોષ. ૪૪

તમ પાસિ આવ્યા માગવા, તવ પાંચ નવિ આપ્યાં ગામ;
અકર્મ તુઝ શિરિ પાપ બિહું, ચે ક્ષત્રી પડિ સર્ગ્રામિ. ૪૫

હાવિ શી શોચના કરિ તૂં? સાંભલિનિ તૂં, રાષ્ટ્ર !

અબુનિ ચે વિધિ મારિઆ, તે કહું ન્યુદ્ધ-મહિમાઇ.

૪૬

શ્રોતાજન ! સદ્ સાંભલુ; હાવિ ન્યુદ્ધ થાશિ પ્રૌદ્ધ;

ભાઉ દિહિ: સાંભલુ, સ્વામી રક્ષા કરિ ગરુડારૂઢ.

૪૭

૫૪૫

૫. જયદ્રથવધપર્વ—

કડવું ૧૪ મું—રાગ આંદોલ

સ્વામી ! ઝેણી પિરિ જોલ્યા ઋષિરાષ્ટ્ર રે;

જાઇ યુદ્ધિ, નિ કૌરવ સજ યાઇ રે.

૧

દોલ-કૌરવ સજ થૈ આવિઆ, રણભોમિ યાનક યાંહિ;

જિદ્રથની રક્ષા-કારણિ ગુરુઇ, શકટવુહુ કરિહિ ભાંહિ.

૨

જિદ્રથ પ્રતિ દિહિ: “ અહમ્બો છું મહારથી; કરથં તાહરી સાહિ;

અશ્વતથામા, કરણ, શલ, ગુરુ, કૃપા નિ વલી રાષ્ટ્ર.

૩

ઝૈદ સહસ્ત્ર સહસ્ત્ર એક રથ, અશ્વ લાખ જ એક,

સાહિ સહસ્ત્ર જ્યોધા રાખવા, લાખ ડોહ પાલા વિશેષ.

૪

દેવ ધન્દ્ર આપિ તુ તુઝનિ, નહીં છતાઇ કોઇ;

જિદ્રથના સાત સહસ્ત્ર જ્યોધા, રહ્યા રક્ષા કરવા સોઇ.

૫

દોહ સહસ્ત્ર જ્યોધા ગજ સાથિ, રહ્યુ દ્રુમશરણ વીર;

દુઃશાસન વિકરણ આગલિ, દલ લેઇ આગલિ રહ્યા ધીર.

૬

વુહુ કરિહિ જ્યોજન બાર પોહલુ, રાત ગાઉ ચોવીસ;

તે માંહિ રચના સુ રચાવુ; વુહુ પ્રગટવુ; ગુરુ રહિ શીશિ.

૭

તે મધિ રાખ્યુ તિકાં જિદ્રથ, સીંચી અગ્નિજલ સોઇ;

દુર્જયોધન પૂંઠિ રહ્યુ છિ, બહુ જલ આગલિ હોઇ.

૮

શકટમુખિ રહ્યા દ્રોણ ગુરુ, શ્વેત ધજ અશ્વરથ સાર;

પતાકા છત્ર મુગટ ઉજળવલ, પ્રવિ જિમ ત્રિપુરારિ.

૯

દ્રોણશોભા શી કહું ? જોઇ, હરખિઉ રાજન;
આકાશમારગિ રહ્યા જોવા, શર્કર સુર મુનિજન. ૧૦

ગુણ ગાન્ધર્વ કિન્નર ન્યક્ષ કિલિ; ‘શ્વં થશિ?’ પામ્યા ત્રાસ;
‘નિદ્રથ તુ છિ પ્રાક્રમી, બહુ જ્યોધ રાખિ પાશિ.’ ૧૧
સુરલોક સહ જોવા રહ્યા, તવ આવ્યા રણિ અર્જુન;
ધનધ ગરજિ કપિ વીર; રથ હાંકિ જગજીવન. ૧૨

દ્રુમશરણુ રણુ આગલિ, તિહાં આવ્યુ રણુધીર;
દેવદત્ત પૂગ્યુ અર્જુનિ; પાઞ્ચજન્ય ચક્રવીર. ૧૩
ધોર ગર્જિત શબ્દ-શક્તિ, જ્યોધ પામ્યા ત્રાસ;
અશ્વં ગજ ઊપર થકી, મહી પડ્યા પામી નાશ. ૧૪

બલ વીર્ય લીધાં હરી કમ્પી, ચિત્કાર શબ્દ સોધ;
મૃતાવલીની ચીસથી, કૌરવ વ્યાકુલ હોઇ. ૧૫
અર્જુન કિલિ: “સ્વામી! રથ ચલાવુ, દ્રુમશરણુ-સેના માંહિ;
કૃપાલ થાવું, પ્રભુ! નિદ્રથ, જિમ જીતાઇ ત્યાંહિ.” ૧૬

એહવું મુણી હાંક્યુ રથ હરિષ્ઠ; અર્જુનિ મૂક્યાં બાણ;
બહુ ગજ રથ મહારથી, ધરણી પડ્યા તિજ પ્રાણ. ૧૭
એક બાણિ કરી હેલુ રથનિ; બીજિ હસ્તી પાડ્યુ ધરણિ;
સારથિ હણ્યુ ત્રીજી બાણિ; પછિ જ્યોધ પમાડ્યુ મરણ. ૧૮

બાણ મૂકી વિધવિધનાં, બહુ ધરી મન માંહિ કોપ;
તાડ ફલની પિરિ પડિ શિર, દ્રુમસેનનિ કર્યુ લોપ. ૧૯
મસ્તક વિના ધડ ગ્રહી આયુધ, ફેરવિ ઐપાશિ;
કેટલા કિલિ: “નરનારાયણ, કિહાં છિ રે કરીછ નાશ. ૨૦

અર્જુન પ્રાક્રમ એમ વાધ્યું, જિમ્મ સાગરિ પૂર;
લજ્જાણુ દલમધિ પડ્યું; અશ્વ નર કર્યા ચૂર. ૨૧
દલ પડ્યું બણી આવિઉ, રણમધિ દુઃશાસન;
બહુ હસ્તી સાથિ પરવરિઉ, યુદ્ધ-અર્થિ જિહાં અર્જુન. ૨૨

- આવતુ દેખી દેવત્તનિ, પન્થજનિ પૂર્યુ અવિનાશિ,
તોણુ હસ્તી નાહ્યા; સકલ દલ; રણભધિ પડિઉ ત્રાસ. ૨૩
- ઊપરિ ઊપરિ ન્યોધ નાહ્યા; દુઃશાસન થયુ ભર્જ;
હાંડી રથ પછિ આવિઉ, ગુરુ દ્રોણુ કેરિ સર્જિ. ૨૪
- ઊપરિ મારિ બાણુ પારથ, લક્ષ્મી કરિ વૃષ્ટિ;
લેખ બાણુ મુકિ, અધર મુકિ, દેખીછ નવિ દષ્ટિ. ૨૫
- શ્રીકૃષ્ણુ કિહિ: “ એ દ્રોણુ સાથિ, બલ તણું નહીં કામ;
દિન દસ લગિ નહીં થાઇ પ્રાન્નિ, સુલટ એ સર્જામિ. ૨૬
- ગુણુ સ્તુતિ વાણી નિર્મલ વદન્યો, દ્રોણુગુરુ-સર્જાતિ.”
ઇમ કહી દીધી શીખ; આહ્યા, દ્રોણુ જિહાં છિ વિખ્યાત. ૨૭
- અર્જુન કિહિ: “ ગુરુજી! તદ્મ્યો, પાણુ પિતાનિ સ્થાન;
કૃપાલ થાવું; અશ્વત્થામા, તિમ હું છું સન્તાન. ૨૮
- શ્રીકૃષ્ણુજી નિ તદ્મ્યો મુઝનિ, પ્રીત્યું કલ્યાણુ;
જિદ્રથનિ છતૂં; પ્રાણુ રિહિ, તિમ તદ્મ્યો કરવું બાણુ.” ૨૯
- સુણી વાણી દ્રોણુ કિહિ: “ સાંભલિ, અર્જુન! સોઇ;
મુંહિ છતી મુખિ બ તૂં; તુઝ સમોવડિ નહીં કોઇ. ૩૦
- એટલે મુઝ શિરિ બોલ ન આવિ, દ્રોણ નવિ કરિ રાઇ.”
ઇમ મૂઝ્યાં બાણુ બહુ; સર્જામ સમણુ થાય. ૩૧
- નવ અશ્વ મૂકી કૃપણુ અર્જુન; ચ્યારિ બાણુ હનુમન્ત;
ગાઝવ કાપી પ્રતિગ્યા છેદી; બુવે શ્રીભગવન્ત. ૩૨
- નરનારાયણુ હાંડ્યા શરિ; અર્જુન ચઢિઉ કોપ;
સાહિ બાણુ શર સહ છેદિઆં; સેન સકલ કરિઆં લોપ. ૩૩
- પૂજા કીધી ગુરુ તણી, સાતશિ મૂકી અશ્વ;
વલી મારયાં સહસ્ર લક્ષ કોટિ, અસહ્ય જાતિ શસ્ત્ર. ૩૪
- વધાવ્યા રે દ્રોણુનિ, વલી ન્યોધ પામ્યા નાશ;
હય મજ નાસે મોકલા, ચુંહુગમ પામ્યા નાશ. ૩૫

કુહુના કાપ્યા પાગ શિર; કુહુનાં, નાસિકા નિ કરણ.
 કુહુનાં છેઘાં રુદિ જઈ; તે ઢલી પડિઆ ધરણિ. ૩૬
 બિડિ રથ ચક્ર જૂસરી; કટકા થૈ ગૈ આકાશિ;
 ગજ-સૂંદિ છેદી અમ્માડી; અશ્વ તણુ બહુ હુમ નાશ. ૩૭
 નાદુહં દલ સહ દ્રોણ દેખી, ખાણુ મેદુલ્યાં ક્રોધિ;
 પાંચ મારયાં કૃષ્ણ-અર્જુનનિ, મારયાં ત્રણિ કપિ જ્યોષ. ૩૮
 કરયા વ્યાકુલ નરહરિનિ; અર્જુનિ કરિ ધરયું ખાણુ.
 તેણિ સમિ કિહિ હરિ અર્જુનનિ: “ મહાપ્રાહુ એ ગુરુ જાણિ. ૩૯
 અભજું એ નહીં ઓસરિ, દિન દસ કરિ સર્જામ.
 આપણિ જાવું આગલિ, જિવ્રથ કેરિ કામિ.” ૪૦
 અર્જુન કિહિ: “ સ્વામી! ભલું; ” ધમ કહી ચલાવ્યુ રથ;
 મૂકી જ્યમણા દ્રોણનિ, ચાલિઆ હરિ પારથ. ૪૧
 દ્રોણ કિહિ અર્જુનનિ: “ અરે, જાત્યા વિના જામ કિમ્મ ? ”
 “ અરે સ્વામિ! રમું છું તુઝ સાચિ પુત્ર હોષ પિતાશં તિમ્મ. ૪૨
 પિતા જાણી લાડ તમશં, અશ્વાત્થામાનિ હું કામિ.”
 ધમ કહી ચાલ્યા તિહાં રથકી, ચાવ્યા ય્હાં, અનન્ત ભડ સર્જામ. ૪૩
 કૃતવર્મા નિ કામ્બોજ છિ; સેના રહી છિ અનન્ત;
 ધશ્યા તે બિપરિ સહી; રથ હાંક્યુ શ્રીભગવન્તિ. ૪૪

ઉત્થલુ

ભગવન્તિ રથ રણ-મધિ હાંક્યુ; યુદ્ધ તિહાં ચાશિ ધણું;
 સન્ને કિહિ: સાંભલિ, ધૃતરાષ્ટ્ર! મહિમા કહું હાવિ તેહ તણુ. ૪૫
 ૫૯૦

કુડૂ ૧૫ મૂં—રાગ સારંગી

સન્ને વાણી બોલિઆ: સુણિ, ધૃતરાષ્ટ્ર રાધ!
 કૃતવર્મા યુદ્ધ કરયું રે; સાંભલિ, કહું મહિમાધ.

- ઢાલ-મહિમા કહું હું તેહ તણુ, સાંભલિ, રે રાજન !
 કૃતવર્માઈ બહુ બાણુ મૂકી, ઢાંકિઉ અબુન. ૨
- રણસઙ્ગામિ જ્યોધ પડિઆ; દલ પાણુવનુ કીધુ અન્ત;
 બ્રહ્માસ્ત્ર મૂક્યું પારથિ; તેજ ધર્યું ભગવન્તિ. ૩
- હવા આશ્રિજ્ય દ્રોણુ-આદિ જ્યદુપતિનું જોધ રૂપ;
 વલી સર્જ્યુ થૈ એક આવિઉ, ભોજરાજ નામિ બ્રૂપ. ૪
- તેણિ દસ બાણુ મારયાં પારથનિ, પચીશિ પૂજ્યા દેવ;
 વલી સાત બાણુ મૂકી પારથનિ, વ્યાકુલ કીધુ તત્ખેવ. ૫
- તેહનિ સાહિ જ્યાદવ આવિઆ, યુદ્ધ હવું તિહાં અતિ પ્રોદ.
 “ચાલુ ધહાંથી શીધિ, અબુન !” ઇમ કિહિ ગરુડારૂ. ૬
- મોહબાણુ મૂક્યું પારથિ; રથ હાંક્યુ જગદાધારિ.
 કૃતવર્માઈ જૈ ખાલિઉ, રથચક્રનુ રાખણહાર. ૭
- ઉત્તમ-ઉજાઇ આરિ મારયાં; ધૃષ્ટદ્યુમનનિ ત્રણિ;
 બહુ બાણુ મારી જ્યાદવિ કાપી, ધગ્ગ ધનુષ પાડ્યાં ધરણિ. ૮
- કમઠ પ્રોઢાં ગ્રહી તેણિ, બાણુની કીધી વૃષ્ટિ;
 જ્યાદવ જાણી રાખિઉ, પણિ, કાંક્યુ (?) નવિ દીસિ દષ્ટિ. ૯
- એટલિ જૈ મિલ્યા પારથનિ, જાણિ સેન કરતા માર !
 વરુણુનુ સુત સન્તાઉલ, ધશ્યુ, ગદા લેઇ તેણી વાર. ૧૦
- શ્રીકૃષ્ણ ઊપરિ નાખી. છૂટી, હરિત વાગી સોઇ;
 વલી પાછી, સન્તાઉલ-શિર, છેદિજિં સહ જોઇ. ૧૧
- હાહાકાર થયુ; સહ ઇમ કિહિ: “આ અસમ્ભવ વાત;
 તેહનિ આયુધિ ફરી તેહનિ વધિઉ, તે કહીછ ઉત્પાત.” ૧૨
- ધૃતરાષ્ટર કિહિ સજ્જેનિ: મુહિ મોદુ સન્દે એહ;
 ફરી પાછી સન્તાઉલનિ, કિમ વાણુ તેહ ? ૧૩
- સજ્જે કિહિ: રાધ ! સાંભલુ, એહનુ વરુણુ કહીછ તાત;
 વરુણા, સાંનદી, દક્ષ-મધિ, આદિ છિ એહની માત; ૧૪

- તેણિ વરુણ કહિ વર માગિઉઃ “માહુરુ પુત્ર નહીં હુધ નાશ.”
 તેણિ ગદા આપી પુત્રનિ, ઇમ વાણી કહી પ્રકાશ; ૧૫
- “યે કરિ યુદ્ધ તૂં સમોવડિ, કરિ ગ્રહી હથિઆર,
 અન્ત પામિ તે સહી, એ ગદા કરિ પ્રહાર. ૧૬
- યે ક્રોધ યુદ્ધ નહીં કરિ તુઝશું, આયુધ વિના હુધ ચેહ,
 તે જપરિ જી મુકેશ તુ, ફરી પડશિ તાહરિ દેહિ.” ૧૭
- હરિષ બ્રાન્તિ કરી મોહ પમાડિઉ, વીસરયુ સહ તે આપ;,
 એહવુ શર રણ માંહિ પડયુ, તે કૃષ્ણજનિ પ્રતાપિ. ૧૮
- કામ્યોજના સુત સુદક્ષણિ, આવી મૂકિઆં દસ બાણ;
 શ્રીકૃષ્ણનિ શિરિ, ત્રણિ મારયાં; સાત અર્જુન જાણિ. ૧૯
- પછિ સાંગિ મારી પૂંઠિથી, તે નરિ કરી કટકા વીસ;
 ધ્વજ રથ ધનુષ તિલ તિલ કરયાં; અર્જુનિ ધરી તવ રીસઃ ૨૦
- તે મન્ત્રી સર ભેદ્યું રુદિ; સુદક્ષણ પડયુ સહી ધરણિ;
 યિમ કમલડાંડી પડિ ભાંગી, તિમ તે પામ્યુ મરણ. ૨૧
- અલવચલ થયું દલ; આવિઆ, દસ સહસ્ર તેહના જ્યોધ;
 તે આવતા પાડયા અર્જુનિ, ક્ષણ માત્ર માંહિ કરી ક્રોધ. ૨૨
- દલ પડયું જાણી સુદક્ષણનું, તેહનુ પુત્ર આવ્યુ ખેવ;
 સન્તાઉલ ન વલી અચન્તિ, કરયું યુદ્ધ અશ્વમેવ. ૨૩
- બહુ બાણ મૂકી પારથિ, તે મોહ પમાડયા જાણિ;
 શ્રીકૃષ્ણ કિહિ: “તૂંહિ મોહ કયુ? વેગિ હણુ એહના પ્રાણ.” ૨૪
- ઇન્દ્રાસ્ત્ર મૂકી અર્જુનિ, બિહનાં શીસ છેઘાં સોધ;
 વલી તેહના જ્યોધ આવ્યા પાશિ, તે હણ્યા સર્વે ક્રોધ. ૨૫
- માર માર કરતા તેહ આલ્યા, સહ કોનુ આણતા અન્ત;
 પછિ તિહાંથી આવિઆ, રથ હાંકિઉ ભગવન્તિ. ૨૬
- અર્જુ દેશનુ ભૂપતિ, તે આવ્યુ રણસર્ગામિ;
 તેહ પાડયુ અર્જુનિ; નદી રુધિરની વહી તે ઠામિ. ૨૭

- વલી મ્લેચ્છ આવ્યા કેટલા, તેહ પમાડ્યા નાશ;
દેશદેશના ભૂપતિ બહુ, આન્યા અભ્યુન-પાશિ. ૨૮
- પૂરવ, પશ્ચમ, ઉત્તર, દખ્ખણ-દેશપતિ હતા ચેહં,
અભ્યુન વીંટયુ બિહ્ ગમાં, હાંકિઉ સહી શરિ તેહ. ૨૯
- પછિ ઇન્દ્રસુત કોપિ ચઢ્યુ; બહુ બાણ મૂકી વૃષ્ટિ;
સહ જ્યોધ નાહા દસોદિશિ; રહી ન શક્યું કોઇ દષ્ટિ. ૩૦
- નાહા કો પડ્યા પ્રથવીઇ; કોનાં છેલાં શીસ;
મોકલા દોડિ અશ્વ ગજ; મહી પડિ પાડી ચીસ. ૩૧
- ફેદમૂંડ રણ માંહિ રડવડિ; હસ્તી તણુયા બાધ;
શોણિત-સરિતા પૂર આલી; શબ્દ શુ સહ ચાઇ? ૩૨
- ઇમ પ્રલિ કીધુ પારથિ; દિન પુહુર થયુ તેણી વાર;
ઇમ પ્રાજિ કીધા પારથિ, છસહસ્ર હણ્યા સરદાર. ૩૩
- બાકી જ્યોધની સડખ્યા નહીં; પગ મેલવા નહીં માગ;
અશ્વ, રથ મહા પ્રૌઢ કુન્જર, કરી કીધા બિ ભાગ. ૩૪
- હાંકયુ રથ તવ આવિઆ, જિદ્રથ કેરિ પાશિ;
આવતુ દેખી પારથનિ, કૌરવમતિ થયુ ત્રાસ. ૩૫
- આવ્યુ આગલિ દ્રોણનિ; દુઃખિ ભરયુ કિહિ વાણિ:
“ જિદ્રથ તે આગલિ ગયુ અભ્યુન, મૂકતુ તે બહુ બાણુ.” ૩૬
- જિદ્રથ કિહિ: “ તહ્મ્યો દીધુ આવવા, માટિ કરુ માહરી સાહિ;
પિસવા દીધુ; લાજ રાખુ સવિ; બાણુ સિદ્ધાન્ત, ગુરુરાઇ! ૩૭
- વલી જ્યુધિષ્ઠિરનિ ગ્રહવા તણું, તહ્મ્યો આપિળીં વરદાન;
તુ ઇલાં કિમ આવવા દીધા, તહ્મ્યો અભ્યુન નિ ભગવાન?” ૩૮
- દુઃખ્યોધન કિહિ: “ અન્ન ખાધું અહારે, જિ ઇન્દ્ર પાણડવની આજ;
ઇન્દ્રુ છુ શુભ પાણડવ તણું, અહાનિ કરુ છુ લાજ. ૩૯
- અપરાધ અહારુ ક્ષમા કરજ્યો, દુઃખવશિ કહું વાણિ.”
દ્રોણુ કિહિ: “ તું બાણુજે સતિ; તુઝ અર્થિ તિજવા ગ્રાણુ. ૪૦

- “પ્રાણ લગિ હું જ્યુદ્ધ કરું છું; સાંભલિ, રે તું રાધ !
 તહમ્યો જાઉં દલ સખલ લેધ, અર્જુનશં જ્યુદ્ધ કરવાધ. ૪૧
- “હું જાઉં ગ્રહવા જ્યુધિષ્ઠિરનિ, તે એકલુ જ્યુદ્ધ હોધ.
 તુઝનિ આપું કવચ એક, તેહનિ નવિ લેદિ કોધ. ૪૨
- જલ વૃદ્ધિ પામિ યિમ તું, તાહરુ કુણ કરી સકિ નાશ ?
 સાન્નિધિ થૈ જા જ્યુદ્ધ કરવા, અર્જુન કેરિ પાશિ.” ૪૩
- ધમ કહી કવચ આપિજી, રાધ અર્જુ ધરિજી સોધ;
 અભિષેક કરી કિહિ કવચ-મહિમાઃ ૪૪
- “તુંહિ નહીં જીતિ જ્યોધ કોધ.
 ધન્વિ પિહિરચું કવચ એહ તુ, વૃત્રાસુરતુ કરચુ નાશ.” ૪૫
- એહવું સુણી હરખ પામ્યુ દુર્જયોધન; થયુ તવ મનિ ઉલ્લાસ. ૪૫

ગિથલુ

- અયુ મનિ ઉલ્લાસ રે, અર્જુનશં યુદ્ધિ ગયુ;
 સહ સેના તત્પર સર્જી લેધ, રક્ષાધ જિદ્રથની જૈ રણુ. ૪૬

૪૬
 ૬૩૬

કંઠવું ૧૬ મું—રાગ સામેરી

- વૈશંપાયન કિહિ ભૂપતિનિ: સુણિ, જન્મેજે રાધ !
 :જ્યુધિષ્ઠિરનિ ગ્રહવાનિ અર્થિ, દ્રોણ સુલટ યુદ્ધિ જાધ. ૧
- “આવી પાણ્ડવ સેના ધસમશી, સાત્ત્વિક નિ ધૃષ્ટદ્યુમત્ત;
 ભીમ નિકુલ સિહિદેવ દ્રુપદ, મછ ધર્મ કાશી રાજત. ૨
- મૂકી બાણુ ગુરુધ યુહુગમાં, વીંટયુ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન બલવન્ત;
 જાણી દ્રોણ પશ્ચિ આવ્યા એકલા; કૌરવ જ્યોધ આવ્યા અનન્ત. ૩
- મિલી દલ બહુ એક ભાવિ, યિમ પામિ જ્યમુના-ગર્જ;
 શલ્ય ધર્મ, દુઃશાસન સાત્ત્વિક; નિકુલ બલ-સિહિદે-સર્જી. ૪

- આવ્યુ ભીમ ગદા ગ્રહીનિ; કૌરવદલ કરચુ સર્જીર.
 ગુરુઠ બાણ મૂઢી પાણ્ડવ-દલ, નાશ કરચું તેણી વાર. ૫
- સામસાદ્મા ન્યોધ આવ્યા, ગટોરગઠ અલમ્બુસ વીર;
 જિદ્રથ શકટવુહ-રક્ષાઘ, ગુરુઠ, રાખ્યા અશ્વત્થામા ધીર. ૬
- દુઃશાસન સાત્ત્વિક કરચુ પ્રાજિ; શકુનિ સિદ્ધ પલાઘ;
 ટ્રેરચુ રથ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન સાથિ; જયુદ્ધ અહલુત થાઘ. ૭
- રથિ રથ આથક્યા તવ કાંગમિ, બિતરચુ દુપદકુમાર;
 ગ્રહી ખડ્ગ કાંગમિ રથ ગુરુનિ, ગિહ્ન જોધ તેણી વાર. ૮
- મારી અશ્વ રથ કટકા કીધા; જાણ્યું: “હાવિ મુનિ કરશિ લોપ.”
 જોધ દ્રોણ આશ્રિત્ય થૈ શસ્ત્રિ, કાપ્યું ખડ્ગ ધરી કોપ. ૯
- નાખ્યુ રથ બિપરિથી હેકું, અનિ વલિ મૂઢ્યાં બાણ;
 આવતાં સાત્ત્વિકિ સહી કાપ્યાં, નહીંતુ લહિતુ પ્રાણ. ૧૦
- અદ્યુ કોપ ગુરુનિ યાદવ પરિ; અસ્ત્ર તણી કરિ વૃષ્ટિ;
 “આવ્યુંં ત્રત, હાવિ આવિ દૂકડું;” સાત્ત્વિક થયુ અદૃષ્ટ. ૧૧
- કરિ. યુદ્ધ સરખા ગિહ્ન પ્રાકમી, બાણવૃષ્ટિ કરિ અન્યોન્નિ;
 નેધ્યાં શરીર શોભા ધમ દીસિ, જાણુંં કેમ કૂલ્યાં વન્નિ! ૧૨
- ભલું યુદ્ધ જાણી જયક્ષ કિન્નર, બ્યોમિ રહી જુઠ દેવ;
 વૈમાન આણ્યાં દૂકડાં, અપહરા ગણ-ગાન્ધેવ. ૧૩
- “અહલુત યુદ્ધ મહા અનોપમ;” એલ્વી બોલિ વાણિ.
 કાપ્યુંં ધનુષ ગુરુનુંં સાત્ત્વિકિ, અનેક પૂઠિ જાણિ. ૧૪
- થે આયુધ મૂકિ તે કાપિ; ગુરુ મનિ કરિ વિચાર;
 અગ્રયસ્ત્ર મૂક્યુંં જોધ સાત્ત્વિકિ, ગુરુઠ વારુણાસ્ત્ર તે વાર. ૧૫
- જોધ પ્રાકમ ગુરુ અતિ મનિ હરખ્યા: “ભલુ, ભલુ, સાત્ત્વિક વીર!
 માદ્રા અસ્ત્ર કુણ સિહિ તુઝ પાખિ? મહા પ્રાકમી ખરુ ધીર.” ૧૬
- ધર્મ કિહિ: “મુણિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન! ભીમ! સાત્ત્વિકની કરુ સાદિ;
 વ્રહ્મી વારતુ યુદ્ધ. કરિ દ્રોણશું; રખિ પ્રાજિ તવ આઘ!” ૧૭

સુણી વચન ધાયા સહુ જ્યોધા; આવ્યા દ્રોણનિ પાશિ;
 તેહવિ વીર સહુ આવ્યા કૈરવ; અન્યોઅન્ય હુધ દલ નાશ. ૧૮
 ભીમસેન મોટુ મહા જ્યોધા; પાડ્યું દલ લજ્જાણુ;
 પામ્યા ત્રાસ નાહઠા યુધુપાશિ; કૈરવ-દલ થયું હાણિ. ૧૯
 સગ્ગે કિહિ; સાંભલિ તું, રાગ! અર્જુનની વિખ્યાતિ;
 કરિ વાટ, પારથ જાઇ આલ્યુ; રથ હાંકિ યુગતાત. ૨૦
 લઘુલાઘવી વિદ્યા કરીનિ, મન-વેગિ રથ જાઇ;
 સૂર્ય તણા રથથી ગતિ અદકી; ચૂકવિ ખાણુ જ્યદુરાઇ. ૨૧
 તેણિ સમિ ભૂપતિ બિ આવ્યા, અવનતીના સહી જાણિ;
 મહાવિદાધન મારયુ અર્જુનિ; દસ ખાણિ તિજિઆ પ્રાણ. ૨૨
 તેહનુ બ્રાત લોહદુ અનખિન્દુ, આવ્યુ મહા બલવનત;
 શાશિ ગદા મારી હરિનિ પછિ, અર્જુનિ આણ્યુ તેહનુ અનત. ૨૩
 પછિ આવ્યા જ્યોધ તેહના; વલી તેહનુ કાધુ નાશ;
 તેણિ સમિ કૈરવ-દલ આવી, ફરી વલ્યું યુધુપાશિ. ૨૪
 તેણિ સમિ અર્જુન કિહિ હરિનિ; અશ્વ થાક્યા અશ્વમેવ;
 તૃષાવનત થયા; આ સરોવર છિ; જલપાન કરાવુ, દેવ! ૨૫
 કાઢુ ખાણુ અશ્વદેહ-મધિથી, નહીંતર થાશિ નાશ;
 હું ધહાં રહી ગાગ્ગવ ધરી બહુ; આવવા નહી દિગિ કો પાશિ. ૨૬
 તહમ્યો નિર્લિ થૈ જલપાન કરાવુ." સુણી અશ્વ ધોયા જ્યદુવીરિ;
 જલપાન કરાવી અશ્વજ કાઢ્યાં, હસ્તિ રયામશરીર. ૨૭
 કૈરવદલ આવ્યું જોઇ વેલા, કરયુ અહલુત સર્જામ;
 કાપિ અશ્વ, મારિ વલિ અર્જુન; બહુ દલ હણ્યું તેણિ હામિ. ૨૮
 દેવઋષિ આશ્રિજ્ય થૈ જુધ; અશ્વ હુધ છિ સુન્દરરયામ;
 ઋષીશ્વર સરોવર તપ જાંઠી, આવ્યા જોવા તેણિ હામિ. ૨૯
 કાધી ભીંત, કાઠે જોઇ કિહિ: 'લલુ ધન અર્જુન!'
 ટાલી થાક અશ્વ સ્વરથ થયા; રથ ફેરવ્યુ જગજગતિ. ૩૦

કાઢ્યાં સાલ આદરિ આવી; જોતરિઉ રથ તેણી વાર;
એકા ચઢી; આલ્યા વાયુ-વેગિ, કરતા મારોમારિ. ૩૧

સકલ જ્યોધ લિલા સહ ભાલિ, પણિ કે નવિ સાદુ યાધ;
તેણિ સમિ તિહાં દલ ખડુ લેધ; આવ્યુ દુર્લ્યોધન રાધ. ૩૨

વાત સાંભલી સરોવર ડેરી, આશ્રિન્ય થયુ રાજન;

“ દ્રોણ અર્જુનનિ આવવા નહીં દેસિ,

એહવી, આશ હતી (સહનિ) મનિ. ૩૩

તેહનિ તિહાં મૂકીનિ આવ્યા; હાવિ સદુનુ કરશિ નાશ;

જિદ્રથનિ નાશ હાવિ કરિ સહી; આપણિ થયા નિરાશ. ” ૩૪

સુણી વચન કૃષ્ણ કિહિ અર્જુનનિ: “ આ શું કિહિ સદુ વાણિ?

સહી તૂં જીતેશ જિદ્રથનિ: જિ આપણુ તૂં જાણિ. ” ૩૫

કહી રથ હાંક્યુ હરિ વેગિ; દષ્ટિ પડ્યુ જિદ્રથ;

તેહવિ ફરી આગલિ આવ્યુ, દુર્લ્યોધન સમરથ. ૩૬

પિહિરચૂં કવચ ગુરુનું આપિણિ, અનેક અસ્ત્ર ધરી ખાણુ;

દુર્લ્યોધન દેખી અર્જુન પ્રતિ, કિહિ સારજૂપાણિ: ૩૭

“ મારિ દુષ્ટનિ; કૌરવપતિ આવ્યુ, દુપદીનુ દુઃખ દેનાર;

વનિ કાઢ્યાં તે કષ્ટ સમ્ભારી, કરિ એહનુ સર્દાર. ” ૩૮

હાંક્યુ રથ; ધસી આવ્યુ કૌરવપતિ, મુખિ જોલતુ વાણિ:

“ અરે અર્જુન! હવડાં તૂંહિ મારેશ; હવડાં મૂકિ તાદ્રાં ખાણુ. ૩૯

વલી તાદ્રાં કૃષ્ણનિ કિહિજે, કરવું હુધ તે કરજે આજ. ”

શ્રમ કહી સામ્પ્રત થૈ જિભુ, યુદ્ધ કરવાનિ કાજિ. ૪૦

સંજે કિહિ: સાંભલિ તૂં, રાજા! યુદ્ધ તણુ મહિમાધ.

ભાઉ કિહિ: યુદ્ધિ જિ પામિ, સાહિ ચેહનિ વૈકુણ્ઠરાધ. ૪૧

ૐથલુ

સાહિ ચેહનિ વૈકુણ્ઠરાધ રે, જિ તે પામિ સહી;

સંજે કિહિ: સાંભલિ, રાજા! હાવિ યુદ્ધ કિમ થયું તહીં. ૪૨

૩૬૪ ૧૭ મૂ.—રાગ સારંગી

વૈશંપાયન કિહિ ભૂપતિનિઃ સુણિ, જન્મેજે રાધ !
 દુન્યોધન અભ્યુન યુદ્ધિ આન્યા, કરચુ અન્યોઅન્યિ ધાધ. ૧
 મૂકિ બાણ પારથ, તે નવિ વાગિ; પુષ્પ તણી પિરિ હોધ;
 પર્વત સરીખુ આગલિ ઊણુ, જોધ આશ્રિન્ય હરિ જોધઃ ૨
 “અરે અભ્યુન ! શં થયું ? અસ્ત્ર નથી, લેદતાં એહનું અર્જુ.”
 સુણી અભ્યુન કિહિ કારણુ : “સુણુ, કહું, શ્રીરજ્જી ! ૩
 ગુરુધ ક્વચ બન્ધાબ્યું એહનિ, તેણિ કરી એહ અલેદ;
 ઇન્દ્ર તાણું યદા વજ્ર ભાગિ, પણિ એહ અલેદ [અજેદ]. ૪
 પણિ એહનિ પિહિરચૂં સ્ત્રોતી પિરિ; નથી લહ્યુ પૂરણુ લેદ.
 ઊતારી પિહિરચા પછી આપણિ, કરશું એહનુ છેદ.” ૫
 ઇમ કહી બાણ મારયાં ન ખમિ; હવુ વ્યાકુલ રાજન;
 ધન્ય ધનુષ કાપ્યું, અશ્વ મારયા; રાજ્ય પૂરચુ અભ્યુજિ. ૬
 પાન્થજન્ય પૂરચુ અવિનાશિ; ગાન્યુ અતિ હનુમન્ત;
 પામ્યા ત્રાસ નાહા સહ જ્યોધા, પડ્યા તિજી પ્રાણુ અનન્ત. ૭
 શિખર પડિ પર્વતનાં; દધિ ઊલટિ; અહ્યુ શેષ તવ ધરણિ;
 હરયાં તેજ-બલ; અશ્વ ગજ ચલિઆ; બહુ ભડ પામ્યા મરણુ. ૮
 તેણિ સમિ પાણ્ડવના જ્યોધા, અભ્યુનની કરવા સાહિ,
 આવવાની મનસા કરિ, પણિ દ્રોણુ-આગલિ નવિ પિસાધ. ૯
 ધર્મ ભીમ સાત્ત્વિક સાહદેવ, સાહિ નિકુલ તેણિ ઠામિ;
 તેણિ સમિ અલમ્બુસિ આવી, ભીમ સાથિ માંડચુ સદ્ગામ. ૧૦
 તેવું બાણ ગુરુનિ ધર્મિ મારયાં; દ્રોણિ મારયાં પચવીસ;
 સાંગિ એક મારી પછિ ધર્મિ, અતિ મનિ આણી રીસ. ૧૧
 વજ્રધાર કરતી સ્વર-વણ, ગુરુધ દીડી આવતી પાસિ.
 કિહિ દ્રોણુ : “એ નવિ વલી પાછી, સહી કરિ એ માહુર નાશ.” ૧૨
 ઇમ જાણી બ્રહ્માસ્ત્ર મૂકી, ભસ્મ કીધી આવતી તેહ.
 દીઠું ધર્મિ અસ્ત્ર આવતું, અગ્નિ ઝંરતું થેહ. ૧૩

- મૂક્યું ખાણુ અહ્યાઞ્ઞ ધર્મિ, સમાવવા અન્થોઅન્યિ;
કાપ્યું ધનુપ દ્રોણુનું રાષ, તવ ક્રોધ ઊપનુ અતિ મત્તિ. ૧૪
- ગદા એક મારી ધર્મનિ, દ્રોણિ ફેરવી તે શીશિ;
વલી એક મૂકી ધર્મરાષ, તે કટકા કરી વીસ. ૧૫
- તે જોઇ ક્રોધ પામ્યા ગુરુ, લેઇ નવ ખાણુ મૂક્યાં ખેવ;
મારયા અશ્વ, ધન્ય ધનુપ કાપી, વિરથ કરચુ અવસ્થમેવ. ૧૬
- તે જોઇ દ્રોણુ ધાઇ ધર્મનિ ગ્રિહિવા; તવ આચ્યુ તિહાં સિહિદેવ;
તેહનિ રથિ બિશીનિ નાઠા, ધર્મરાષ તતખેવ. ૧૭
- બ્રેહ્મક્ષેત્ર આચ્યુ પાણ્ડવ ઊપરિ, ખેમધુરત સુખાણુ;
તેહ ખાણુ મારી મહીઇ પાડ્યુ; ખેમધુરતિ તિજિઆ પ્રાણુ. ૧૮
- પડ્યુ ભઝું; કૌરવદલ નાઠું ચુહુદિશિ; પામ્યા ત્રાસ;
વીરધન્વા આચ્યુ એક યોધુ, ધૃષ્ટકેતનિ પાશિ. ૧૯
- કરચું જ્યુદ્ધ અદ્ભુત અન્થોઅન્યિ; ધૃષ્ટકેતિ ધરીનિ ક્રોધ,
વીરધન્વાનિ પાડ્યુ પ્રથવીઇ, તિલ તિલ કરી તે જ્યોધ. ૨૦
- દુર્મુખ ભઝું થૈયનિ નાઠું, સિહિદેવથું સઙ્ગામ;
નિર્મિત સુત વીરધન્વા કેરુ, મરણ પામ્યુ તેણિ હામિ. ૨૧
- સોમદત્ત આચ્યુ સઙ્ગામિ, દુપદીના સુત સઙ્ગાતિ;
પાંચ ખાણુ પાંચિ તે મારયાં; પડયા મૂર્છાઇ તે બ્રાત. ૨૨
- તવ જગ્યા વીર ઊઠ્યા અતિ ક્રોધિ, મિલી મૂકિ ખહુ ખાણુ;
રથ છેલુ દૃઙ્ગરિ અર્જુનનિ; ધર્મપુત્રિ ધન્ય, જાણિ; ૨૩
- પાડ્યુ સારથિ નિકુલ તણિ સુતિ; સિહિદેવ સુતિ છેલું શીસ;
સોમદત્ત પડ્યુ મહી જાણી, અલમ્બુસ/આચ્યુ ધરી રીસ. ૨૪
- ભીમસેન સાથિ જ્યુદ્ધ માંડ્યું; ખાણુ તણી કરી વૃષ્ટિ;
નવ ખાણિ વીંધ્યુ સહી રાખસ; ચક્રચુ ક્રોધ, રગત-દષ્ટિ. ૨૫
- ભીમ તણા ત્રણિ સારથિ હતા, તેહનુ આણ્યુ અન્ત;
પાલા ચ્યારશિ મારયા તેહ તણા, અસુર મહા ખલવન્ત. ૨૬

ભીમસેન મૂર્છા મહીર્ષ પડ્યુ; હવુ રણુ માંહિ હાહાકાર;
ધાયુ વીર ગટોરગછાં આવ્યુ, કરતુ મુખિ મોરોમારિ. ૨૭

જગ્યુ ભીમ ક્રોધ કરી જિહ્વુ; અલમ્બુસ હવુ અન્તરધાન;
ખાણુ વીર ઊપરિથી નાખિ; લિ પામ્યા રાજન. ૨૮

અગોપિ થયુ આવિ વલિ જામ; ધરિ નાનાવિધનાં રૂપ;
કરિ ગર્જના શબ્દ લયકુંડર; પામ્યા ત્રાસ સુર-ભૂપ. ૨૯

પડયા જ્યોધ અશ્વ ગજ રથ, નદી ચાલી, રુધિર તણી તેણી વાર;
વિષણુ-અસ્ત્ર તવ ભીમિ મૂકી, તવ ટાલિ માયા નિરધાર. ૩૦

નાહા દૈત્ય વ્યાકુલ થઇનિ; આવ્યા દ્રોણુનિ પાશિ;
વલિ ચાલ્યુ તિહાંથી અન્ય પાશિ, પાણ્ડુ-દલ કરવા નાશ. ૩૧

સુણી શોર થયુ તવ વેગિ, ભીમપુત્ર બલવન્ત;
બહુ વીર રાક્ષસ સરીખિ સરીખા, જયુદ્ધ કરિ છિ અનન્ત. ૩૨
મૂકિ ખાણુ; માયા નવી નવી કરિ; જિડિ અન્ત્રિક્ષિ; પડિ ધરણિ;
રાક્ષસ યુદ્ધ કરિ વલી બિહુ, ક્રોધ નવિ પામિ મરણુ. ૩૩

મારિ ખાણુ એકલુ અલમ્બુસ; સહ જ્યોધ પમાડયા ત્રાસ;
નિકુલનિ ત્રણિ, ધર્મનિ તિહુત્તર, વલિ ગટોરગછનિ પચાસ. ૩૪

પાંચ પાંચ પાંચિ સુત કૃષ્ણના, ભીમ ઊપરિ પચીસ;
મૂક્યાં ખાણુ સવિ પાણ્ડવ જ્યોધ પર, અતિ મનિ આણી રીસ. ૩૫

તવ ક્રોધુ ભીમપુત્ર કાલ માંરી, ચઢ્યુ રથ ત્રિલિવા હાથિ;
શીસ ફેરવીનિ નાખ્યુ હેઠું, લેઇ અદ્રાત્યુ અવની-સાથિ. ૩૬

પરવત મારિ અતિ ગ્રાહા; વ્રજ સમૂહાં લેઇ ધાધ;
એહ માંહિ નવિ ઝોસરિ, એકએકનિ કરિ ધાધ. ૩૭

જીઠી ખાણુ ગટોરગછનિ; થયુ રૂપ પરચણ્ડ;
ગટોરગછનિ ખાચિ ધાલી, કરયાં અસ્ત્ર તેહનાં ખણ્ડ. ૩૮

રાદિ બહુ કીધી ઘણી, પાણ્ડવ-સેન કીધું ચૂર;
વકારયુ વંકરયુ તે ધણુ; અલમ્બુસ વાધ્યું થર. ૩૯

- રમતિ જોઇ ભીમસુતિ; પછી વદ્યટયુ વીર;
અલમ્બુસ કીધુ આકલુ; તે ધરિ નવિ સકિ ધીર. ૪૦
- ગટારગછ મહા પ્રાક્રમી, તે સખલ પુહ્લુ સહિ;
હથિઆર સવિ હેઠાં કરીનિ, આવિઉ અગ્નિઅગ્નિ. ૪૧
- એક એકનિ ખાથિ ભીડિ, પાડયુ પડિ નહીં કોઇ;
કૌરવ પાણ્ડવ તણી સેના, સર્વ ઊભા જોઇ. ૪૨
- ધડી એક ખલ જોઇ તેહનું, પછિ ગટારગછિ ઊંસુ કીધુ;
શીસ ઊપરિ ફેરવીનિ, અવની ઊપરિ દીધુ. ૪૩
- પછાડયુ તે પ્રયવી સાથિ, ખલ કરીનિ ખલવન્તિ;
અલમ્બુસનુ આણિઉ તિહાં, ગટારગછિ તાં અન્તઃ. ૪૪
- પાટું ચીભડું યિમ જાઇ રેંહશા, તિમ ફાટી ગયુ સોઇ.
પાખ્યા ત્રાસ કૌરવ; પડયુ રાખસ; પરવત સરખી કાયા હોઇ. ૪૫
- જિ જિ રાખ્દ હવુ રણિ પાણ્ડવનિ; પાખ્યા અતિ આનન્દ.
ભાઉ કિહિ: જિ હોઇ તેહની, ગાઇ ગુણુ શ્રીગોવિન્દ. ૪૬

ઉત્પલ

- ગાઇ ગુણુ ગોવિન્દ રે, તેહનિ સદા મુખ રિહિ;
સાંભલિ, રે કૌરવપતિ ! ધમ સજ્જે વાણી કિહિ. ૪૭

૭૨૫

કંડૂં ૧૮ મું—રાગ દેશાખ

- સજ્જે કિહિ: રાઇ ! સાંભલુ, જિદ્રથ-યુદ્ધની વાત રે;
ખ્યાતિ તે કહું અભુન તણી રે. ૧
- શર્જ-શખ્દ કરિ છિ પ્રોડા, વારોવારિ અવિનાશ રે;
ત્રાસ તે પામિ રાખ્દ થકી રે. ૨
- હાલ-નાશ કૌરવ પામવાનિ, શર્જ પૂરયુ દેવિ;
તેણિ સમિ ધર્મ પાખ્યજન્ય સુણી, વ્યાકુલ હવા અશ્વમેવ. ૩

સાત્ત્વિક વેગિ તેડિઆ તિહાં, ગદગદ કણિ વાત;
એલાઇ નહોં; વ્યાકુલ થયા; નેત્રિ વહિ આંસૂપાતઃ ૪

“ અરે યાદવ! સાંભલુ, પાઞ્ચજન્યનુ થાઇ નાદ;
દેવદત્ત શિ નથી વાજતુ, અર્જુનના શર્જનુ સાદ? ૫

મુઝનિ ચિન્તા બિપની એ, જાણું, અર્જુનનુ હવુ છિ નાશ;
તેણિ ક્રોધ કરી આયુધ ગ્રહી, યુદ્ધ કરિ છિ અવિનાશ. ૬

શર્જનુ નથી વાજતુ તુ, કુશલ કિમ્મ અર્જુન?
એકલા યુદ્ધ કરતા હશિ તે, શત્રુ બહુ રાજન. ૭

તે માટિ ચિન્તા છિ ઘણી, સાત્ત્વિક! સાંભલિ સોઇ;
મિત્ર અર્જુન-બિપરુ નહોં, અન્ય તાહરિ ક્રોધ. ૮

તે માટિ તહમ્યો જાઉ તિહાં, હું એટલું માગું માન;
વિપત-વેલા જાઇ છિ, અસ્ત થાવા આવ્યુ ભાણ. ૯

ઉદિ પામ્યુ સૂર્ય તવનુ, યુદ્ધ કરિ છિ સર્જામિ;
એકલુ; કો નથી પૂંઠિ સાહિ; જાઉ તહમ્યો તેણિ ઠામિ. ૧૦

કૌરવ રહ્યા છિ ગડગડી; શર્જનાદ સ્વર કરિ તેહ;
સમરથ તરવા કો નહોં, રણ દ્રોણસાગર થેહ. ૧૧

એકલુ શું કરતુ હશિ? માટિ, તહમ્યો જાઉ સર્જામિ.”
સાત્ત્વિક કિહિ: “તહમ્યો સતિ જાણુ, તિજૂં પ્રાણુ પાર્થનિ ઠામિ. ૧૨

પ્રાણુવદ્વલ ભીમ અર્જુન સમો-વાડ નહોં માહરિ ક્રોધ;
તહમ્યો કહુ તે આજ હું, અગ્નિઇ પિશ્નું સોઇ; ૧૩

પણુ કૃષ્ણ-અર્જુનિ કહું છિ મુઝનિ: ‘રક્ષા કરન્યો રાઇ.’
કદાપિ ગુરુ આવી ગ્રહિ તુ, શ્રમ માહરુ મિથ્યા થાઇ. ૧૪

હું ગયા પૂંઠિ તહારી રક્ષા, કુણુ કરશિ ઇહાં ધીર?
તે દેખાડુ મુનિ, જાઉ પછિ, ત્યાં પારથ નિ ન્યદુવીર.” ૧૫

ધર્મ કિહિ: “હું રહેશ ઇહાં, માહરિ જાલિ કરી સોઇ;
દૃષ્ટહુમન ભીમ શિખણી, એ પ્રાક્રમી સવિ ક્રોધ.” ૧૬

સાત્ત્વિક કિહિ: “ તહારી આગ્ન્યા, કરિ કૃષ્ણ નિ અર્જુન,
તુ તિહાં મિ જાવું સહી, સાંભલીધ, રાજન ! ૧૭

તાહ્યો દુઃખ તિહુ; કૃષ્ણાણુ છિ, ચેહ્નિ સાહિ વૈકુણ્ઠનાથ;
ઘણંથી જ્યોજન ત્રણુ છિ; જૈ મિલૂં પાર્યનિ સાથિ. ૧૮

દ્રોણુ શુર તાં મુખિ રહ્યા છિ, વલિ જ્યોધ છિ સહસ્ર આરિ;
અન્ય હરતી-જ્યૂથ જાપરિ, જ્યવન છિ નિરંજન. ૧૯

સકલ રથ-સેના છિ અહુ સાથિ, વલિ લક્ષ્મણ શિસાત;
જાટ ઉત્તર દિશાના આવ્યા, નવશિ હરતી છિ સાથિ. ૨૦

પ્રોહ પાપી જ્યવન જાતિ, હિમાચલના રિહિનાર;
અર્જુન કહિ તુ જવાશિ જુ, એ સવિ થાઇ સર્જાર.” ૨૧

તવ રથ લ્યાવ્યુ સજ કરીનિ સારથિ, દારુક તણુ લલુ જાત;
પછિ રથાનક કરી રાતસહસ્ર, સોવણુ આપિઆં વિખ્યાત. ૨૨
ભીમનિ કિહિ: “ તહ્યો જ્યુધિષ્ઠિરની, સમલ કરજ્યો સાહિ.”
આગ્ન્યા માગી ધર્મની પછિ, સાત્ત્વિક વેગિ જાઇ. ૨૩

રથ હાંક્યુ વાયુવેગિ તેણિ, આવ્યા શુરનિ પાશિ:
“ સાહિ ધરમિ મોકલ્યુ, દલ કહે દ્રોણનું નાશ.” ૨૪

પછિ મારયાં પાંચ તેહનિ, તિહાં સાત્ત્વિક સોધ;
વલી જી શુરધ; આઠ જ્યાદવિ; જ્યુદ્ધ અનુપમ હોઇ. ૨૫

દ્રોણુ કિહિ: “ તાહુરુ શુર ગયુ; મુનિ જાંડી ઘણંથી જાણિ;
તું કિમ જાએશ જીવતુ ?” મુણી, સાત્ત્વિક જોલ્યુ વાણિ: ૨૬

“ સ્વામી ! કૃપા કીધી શિષ્યનિ, તિમ હું શિષ્ય પારથ.”
ધમ કહી જ્યમણા દ્રોણુ મૂકી, હાંકિઉ તિહાં રથ. ૨૭

કરણસેના કરી પ્રાણિ, રથ હાંકિઉ તેહ શરિ;
તવ કૃતવર્મા આવ્યુ પ્રાક્રમી, યુદ્ધિ વાધિ વિમ દધિ-પૂર. ૨૮

તેણિ બાણુ મૂક્યાં ઘણાં, સાત્ત્વિક-મૂર્છા હોઇ;
તિજી મૂર્છા સારથિ, કૃતવર્મા પાડ્યુ સોઇ. ૨૯

રોળ સાથિ લેધનિ, આવિઉ વૃકોદર જાણિ;	
કૃતવર્મા ભીમિ ખાલિઉ, સાત્ત્વિક ગયુ નિરવાણ.	૩૦
તવ પાણ્ડવના ન્યોધ આવિઆ; તે કરિ છિ સર્જામ;	
કૃતવર્માઇ સવિ દેલિઆ; નહીં પિસવાતુ ઠામ.	૩૧
પાંચ શર માર્યાં ધરમનિ; આદિ ભીમનિ સાત;	
મૂર્છા પમાડ્યુ વાયુસુતનિ; ધન ધનુષ કીધાં પાત.	૩૨
તવ ઊઠ્યુ વૃકોદર ગદા લેધનિ, કૃતવર્માનિ મારી શીસિ;	
તેણિ બાણ મૂકી આવતી તે, કરી કટકા વીસ.	૩૩
ત્રણ બાણિ મૂર્છા થયુ; શિખણ્ડી રથ વાલ્યુ જાઇ;	
પિસવા પાણ્ડવ નવિ પામ્યા; સવિ ન્યોધ વ્યાકુલ થાઇ.	૩૪
બુખ્યારવ સુણી ભાગિજી દલ; તવ સાત્ત્વિક વલ્યુ ખેવ;	
કૃતવર્માતુ ભર્જ કરી, સારથિ હણ્યુ અશ્વમેવ.	૩૫
વલી જીતી સરવનિ મારી, મારગ કરતુ જાઇ;	
આગલિ આબ્યા ધ્રૌઢ હસ્તી, હણવાની નહીં સૂખ્યાઇ.	૩૬
માહુત રાઇ ઊપરિથી પાડ્યા, તવ ગજ પામ્યા ત્રાસ;	
મોકલા દ્રોડિ; આંખ્યું બહુ દલ; કર્યુ તિહાં તેણિ નાશ.	૩૭
જલસન્ધ સ્વામી હસ્તીનુ, તેણિ કર્યુ બહુ સર્જામ;	
સાત્ત્વિકિ મારી શીસ પાડ્યું; રણુ સૂંઢનિ ઠામિ.	૩૮
તેણિ હસ્તી શોભા પામિઉ, રાધરિ કરી ગતિ વરણ,	
યિમ મેરુ પરવત થકી, ગેર ઝરિ છિ નીઝરણ.	૩૯
પછિ તે ગજ ભર્જ પામ્યુ; બહુ ન્યોધના લીધા પ્રાણ;	
તવ સેન નાહું; સકલ દલ કૌરવ પડ્યું ભર્જાણ.	૪૦

ઉચ્છલ

ભર્જાણ જાણી દ્રોણ દુન્યોધન, વેગિ સહક્રો જૈ મિત્યા;
 આઉ કિહિ: સાત્ત્વિક વચિ, ધાતી દસોદિશ તે વીંટી વત્યા. ૪૧

કંડૂં ૧૯ મૂં—રાગ કેદાર

સાત્ત્વિકદલ કૌરવદલ મધિ જતાં, ગુરુદ્રોણ અથડાઇ;
 યુદ્ધગમાં યુદ્ધ કરિ મહાયોધ, આગલિ બિલુ ખિતિરાઇ. ૧
 સખલ મૂકિ બાણુ જ્યાદવ, સર્ગ્રામ સખલુ થાઇ;
 ભાંલુ રથ કૌરવપતિ નાહુ ત્યાહરિ, આવ્યુ મુદ્દર્શન એક રાઇ;
 સાત્ત્વિક કૌરવદલ મધિ જાઇ રે. ૨
 વલી કમ્બોજ ગાખરદેશપતિ, આવ્યુ અર્જુ નિ વલી ખર્જુ રે;
 જાટ જ્યવન આવ્યા કાશ્મીરી, મહાજ્યોધ છિ તૈલર્જુ; સાત્ત્વિક ૩
 સહ કોઇ હાણુ એક માંહિ, સાત્ત્વિકિ પાડ્યા ધરણિ રે;
 કોઇ નાહા કોઇ અથડાયા, અદ્વૈત છતા, કોઇ પાખ્યા મરણુ; સાત્ત્વિક ૪
 નાહુ દલ દેખી દુર્લભોધન, આવ્યુ સેન લઇ અન્ય રે;
 દેખી શૂર ધાયુ જ્યાદવ અતિ, ક્રોધ ધરીનિ મન્નિ; સાત્ત્વિક ૫
 મૂઢી બાણુ ત્રણુશિ જ્યોધ મારયા; ગજ હણ્યા આશરિ ત્યાહરિ રે;
 અર્જુનથી અદ્વૈત કરચું પ્રાક્રમ; દુર્લભોધન પામ્યુ હારિ; સાત્ત્વિક ૬
 આવ્યા જ્યોધ પાંચશિ ભીમ દેશના, ક્રાધી વૃષ્ટિ તેણિ પાહણુ રે;
 તેહનિ મહીઇ પાડ્યા સાત્ત્વિકિ, પાંચશિ મૂઢી બાણુ; સાત્ત્વિક ૭
 દુઃશાસનના રાહિત વલી આવ્યા, સહસ્ર એક મહાજ્યોધ રે;
 તેહ મોકલ્યા સવિયમહારિ; વલિલક્ષ એક આવ્યા ધરિ ક્રોધ; સાત્ત્વિક ૮
 તેહ સહ મારી મહી પાડ્યા; કાખ્યાં સહસ્રનાં શીસ રે;
 અતિ પ્રાક્રમિ સાત્ત્વિક ધ્રમ શોભિ, પ્રલિકાલિ ચિમ ધ્રશ; સાત્ત્વિક ૯
 છેદિ શીસ તાડકલ ચિમ મહીઇ, રડવડતાં દીસિ રૂંદ રે;
 બિડિ જ્યોધ અથ રથ પત્ર ચિમ,
 ગજકુમ્ભસ્થલ કટકા મૂંદ; સાત્ત્વિક ૧૦
 નાહુ જ્યોધ આવ્યા દ્રોણ-પાણિ,
 ‘રાખિ, રાખિ, અહમ્મો થ્યા નાશ રે;’
 મુણી દ્રોણુ સારથિ કિહિ:
 ‘સ્વામી ! રથ હાંટું કુહુનિ પાણિ ? સાત્ત્વિક ૧૧

આ પાશિ ભીમ ધરમ ધૃષ્ટદ્યુમન, કરિ સેના-સર્વાર રે;

કહું તુ રથ હાંકું, સાત્ત્વિક છિ તિહાં,

સુણી ગુરુ કિહિ તેણી વાર:

સાત્ત્વિ ૧૨

“હાંકિ સારથિ ! રથ સાત્ત્વિક યહાં.” ફેરવા અશ્વ તેણિ સુણી વચન;

તવ દલ બિહ લેઇ સાત્ત્વિક સાહુ,

આવ્યુ વારિ દુઃશાસન;

સાત્ત્વિ ૧૩

દીકું દષ્ટિ જ્યાદવિ અસ્ત્ર મૂકી, અશ્વ કરવા શતખણ્ડ રે;

મારવા જ્યોધ; નાહું દુઃશાસન;

જે રથિ દ્રોણનિ વલગુ ડખિડ;

સાત્ત્વિ ૧૪

દેખિ દ્રોણ; ખેદ કરી બોલ્યા: “સાંભલિ દુઃશાસન રે !

કાં નાહસિ છિ, રાજદ્વંઅર ? જીવતુ છિ રાજન્ન; સાત્ત્વિ ૧૫

વૈર તુ સવિ થયું તુઝ વડિ; દમી સાધ્વી, સહી માનિ રે;

કિમ નાહસિ છિ રાજદ્વંઅર થૈ ? સર્ગામ કરિ, રાજન ! સાત્ત્વિ ૧૬

વલી કહું, ભરતાપુર તાહારા કન્ય, (?) ખાંડ્યા તિલ તિમ્મ રે;

ગયું તેલ યિમ થયા નિશ્ચિ, યિમ,

કહું પાણ્ડવનિ તે કિમ્મ ?

સાત્ત્વિ ૧૭

હાવિ નાહસિ કિહાં ? તાહરું બલ, પ્રાક્રમ સવિ ગયું કિહાં રે ?

હાલ્યા ઘૂત વિષિ થે પાસા, તે અસ્ત્ર થૈ વાગિ ધહાં; સાત્ત્વિ ૧૮

તૂં નાહસિ પણિ, મુણિ રહું જોધધ, કિહાં રિહિયાશિ, પાપી રે ?

પિસિ ઉદરિ ગન્ધારીનિ, નહીં તુ તૂંહિ નાંખશિ કાપી; સાત્ત્વિ ૧૯

તૂંહિ પ્રથવી માંહિ કો નવિ રાણિ, યુદ્ધ તજું કરન્યે કાળ રે;

બીહિ તુ તેડી ધર્મરાધનિ, કાં નથી આપતુ રાણિ ? સાત્ત્વિ ૨૦

ભીમ ગદા લેઇ સન્મુખ મિલશિ, તુ તાહરુ આણુશિ અન્ત રે;

રુધિરપાન કરશિ સહી તાહરું, ગુણુ તેહનિ તાહરા અનન્ત;” સાત્ત્વિ ૨૧

એહવાં કહણુ વાયિક બોલ્યા બહુ, પણિ મુખથી ન કહું વચન રે;

કરવા યુદ્ધ સાત્ત્વિક-સદ્ધાયિ, આલ્યુ દુઃશાસન; સાત્ત્વિ ૨૨

ચાલ ચુપૈની

દુઃશાસન સુણી આલ્યુ સર્ગામિ, સાત્ત્વિક જિભુ ચેણિ ઠામિ;
 દ્રોણિ કીધુ મન્નિ વિચાર, આવ્યા દુપદ્દલ ચેણિ ઠારિ. ૨૩
 વીરકેત જ્યોધ પાણ્ડવનુ જાણિ, તેહના દ્રોણિ લીધા પ્રાણ;
 નવ આવ્યા તિહાં તેહના બ્રાત; કીધા તે ગુરુઘ મહીપાત. ૨૪
 ચિત્રસેન સુધન્વા નામ, ચિત્રકેત પડ્યુ કરી સર્ગામ;
 તવ ધાઘ આવ્યુ ધૃષ્ટદ્યુમન વીર; આપણિ રથિ જૈ ણિહુ તે ધીર. ૨૫
 બ્રેહ્મખેત્ર કેકયનુ ભૂપ, યુદ્ધ કરવા આવ્યુ ધરી ધીર રૂપ;
 અલ્પાસ્ત્ર મૂઢ્યું ગુરુઘ બલવન્ત; બ્રેહ્મખેત્રનુ આણ્યુ અન્ત. ૨૬
 તવ યોધ આવ્યુ શીસપાલ, તેહનું શિર છેલું ગુરુઘ તતકાલ;
 ધૃષ્ટકેત આવ્યુ તેહનુ બ્રાત; તે મરણ પામ્યુ; મહી હવુ પાત. ૨૭
 વલી આવ્યુ તિહાં તેહનુ તન; ગુરુઘ કર્યુ તેહનિ પણિ પતન;
 જરાસન્ધ તણુ સુત આવિહિ, તે ગુરુઘ હારિ મનાવિહિ. ૨૮
 ક્ષેત્રધન્વા સુત ધૃષ્ટદ્યુમન તણુ, તેણિ આવી પ્રાક્રમ કીધુ ધણુ;
 તવ ગુરુ દ્રોણિ કીધી રીસ; એક બાણિ છેલું તેહનું શીસ. ૨૯
 તવ દુપદ મનિ ચઢિહિ કોપ; પુત્ર યુદ્ધિ જાણી થયા લોપ;
 પછિ દ્રોણુ જિપરિ આલ્યુ સર્ગામ, આવ્યુ ધર્મભીમ છિ તેણિ ઠામિ. ૩૦
 ગદગદ કણ્ઠિ કિહિ ધર્મ વાત: “ અરે ભીમ ! સાંભલિ કહું, બ્રાત !
 બલિહિ તું છિ મહાબલવન્ત; વિરાટમધિ કૈચક આણ્યુ અન્ત. ૩૧
 વન પૂરણુ થયા જી તહમ્યો, જઘ મલ્લ મારી રાખ્યા અહમ્યો;
 તેથી સવિ અહમ્યો પામ્યા સુખ, નાહનપણિ પામ્યા મહા દુઃખ. ૩૨
 અતિ દુઃખ માંહિ દુઃખ જિપનું આજ, સાત્ત્વિક મોકલ્યુ અર્જુનનિ કાજ;
 તેહ ન આવ્યુ; શું થયું મરણુ ? શર્જ પૂરિ છિ અશરણુશરણુ. ૩૩
 દેવદત્ત શમ્ભુ થાઘ નહીં, તુ અર્જુન પડ્યુ, જાણુ સહી;
 તેણિ કરી હરિ પામ્યા કોપ; પૂરિ શર્જ; સેના કરિ લોપ. ૩૪
 સહી આયુધ હરિઘ લીધાં હશિ; માદ્રા મન માંહિ એહવું વસિ;
 વલી મિ કીધું દુષ્ટજ કામ; સાત્ત્વિકનિ મોકલ્યુ સર્ગામિ. ૩૫

વૈશંપાયન કિલિઃ સુણિ, રાષ્ટ્ર! કરણિ દીઠુ ભીમ કાલરૂપ-
 આવ્યુ ધર્શી રથ ગિર્ણી જાણિ; વાયુપુત્ર જપરિ મૂકિ ખાણુ;
 મારી ક્રોધ સહિત ભીમિ ગદા; અશ્વ સારથિ હણ્યા તદા.
 નાહુ કર્ણ પામી અતિ ત્રાસ; બીજિ રથિ ગિર્ણી આવ્યુ ભીમપાસિ.
 ક્રીધૂં યુદ્ધ અન્યોઅન્ય જલવન્ત; વલિ અશ્વ રથનુ આણ્યુ
 નાહુ કરણુ જોઇ ખીજી વાર; દુર્યોધનિ તવ કરચુ વિચાર.
 દુર્જિ બ્રાત મોકલ્યુ કરણુ-સાહિ; મિત્ર્યા બિહ, જ્યુદ્ધ અદ્ભુત
 વાયુપુત્રિ મનિ આણી રીસ; દુર્જિ તણૂં તવ છેલ્લું શીસ.
 તવ આવ્યુ દુર્યુખ તેણિ ઠામિ; વાયુપુત્રય ક્રીધુ સર્જામ;
 ભીમિ ક્રોધ સહિત મારી ગદા; દુર્યુખ મરણ પામ્યુ તદા.
 તેહનિ રથિ બિહુ કરણુ વીર; ધર્મ જપરિ ધાયુ તે વીર;
 બ્રાત જાણી વહિ આણી દયા; કુન્તીધ વર આપ્યુ માટિ ક્રીધી મયા.
 ભીમ ધાઇ મારિ ક્રોધ આણી; દ્રુપદીનિ દુઃખ દીધૂં તે જા
 ચૌદ ખાણુ મૂક્યાં ભીમિ શીસિ; સારથિનું શીસ છેલ્લું આણી રીસ.
 ભાંજ્યુ રથ; અશ્વ ક્રીધા મરણ; વિરથ થયુ તવ નાહુ કરણુ.
 દુર્યોધનિ મોકલ્યા તવ બ્રાત; ભીમ જપરિ આવ્યા તે સાત.
 વાયુપુત્રિ તે માર્યા ઠામિ; સાંભણુ, કહું તેહનાં નામઃ
 ચિત્રાસુધ, શકનિત, વિકરણુ, સત્ર, સન્મિત્ર, દુષ્ટ હવુ મરણુ;
 વેલી કહું ચિત્રસેન વિખ્યાત; પૃથ્વીધ પડિઆ જ્યોધા સાત;
 પામી હર્ષ ભીમિ ક્રીધુ સિંહનાદ; સુણી ધર્મનિ હવુ ઉઠ્યાદ.
 વલી આવ્યા પાંચ પુત્ર તાહરા, તેહનિ વૃકોદરિ સર્જારથા.
 વલી પૂંરિથી આવ્યા સાત; તેહ મરણ થે હવા મહીપાત.
 વાયુપુત્રિ કરચુ જહુ લોપ; દેખી કરણનિ અઢિઉ કોપ;
 અંકવીસ કૌરવ ભીમિ પમાડ્યા મરણ; દેખી દુઃખ પામ્યુ તે કરણ.
 આવી માંડ્યુ જહુ સર્જામ, ભીમનિ વીટ્યુ તવ તેણિ ઠામિ;
 એવ વાયુપુત્રનિ અઢિઉ કોપ, રવિસુત કે ધનુષ કરચુ લોપ.

વધી બીજૂં અહૂં તે કર્યું નાશ; ઇમ કાખ્યાં ધનુષ પચાસ;
 ત્યાહરિ કોપ ચઢ્યુ ભડ કરણ; કાખ્યું ભીમ-ધનુષ પડ્યું ધરણિ. ૩૨
 મૂકી અસ્ત્ર અનેક અન્યોઅન્યિ; આવતાં અસ્ત્ર છેદિ રવિતન;
 તવ વાયુપુત્રિ મૂકી એક ગદા; તે આવતી કાપી કરણિ તદા. ૩૩
 ચઢ્યુ કોપિ વૃકોદર-વીર, ખજૂં કરિ લેછ ધાયુ ધીર;
 દીકુ કાલરૂપ ભીમ કરણિ; કાપી ખજૂં નાખ્યું તે ધરણિ. ૩૪
 જોછ વાયુપુત્રનિ ચઢિઉ ક્રોધ: “ રિહિ, રવિસુત! તાહુ કદં લોપ.”
 ઇમ કહી મૂક્યાં ત્રણિ બાણ; કાખ્યુ કાન કુણ્ડલ સહિત બાણિ. ૩૫
 ખજૂં અહી ભીમિ મારી કાલ; ચૂકવી રવિસુતિ તતકાલ;
 કુન્જર પડિઆ છિ યે ધરણિ, ભીમ લેછ નાખિ મારવા કરણ. ૩૬
 નાખ્યાં અશ્વગજરય અહી પાગિ; છેદિ કરણ આવતાં કરિ બિ ભાગિ.
 તવ રવિસુત જોછ પામ્યુ ખેદ; ભીમનાં આયુધ કર્યાં સવિ છેદ. ૩૭
 કાખ્યાં અસ્ત્ર બાણ ગદા માત્ર; ભીમિ મારી કર્યાં જનજરાં ગાત્ર.
 આખ્યુ વર કુન્તાનિ જાણી, ભીમ મારયુ નહીં દયા આણી. ૩૮
 જોલ્યુ કરણ; કિહિ: “ સુણિ, ભીમ! હાવિ કિહિ યુદ્ધ કરવાનુ તીમ;
 હાવિ આવેશ મા માહરિ પાસિ; માતવચનિ નથી કરતુ નાશ. ૩૯
 રાંધણિઉ તું રાં લલિ સજ્જામ? બહુ ખાધાનું તાહરિ કામ;
 વનિ જૈ કન્દમૂલનુ કરિ આહાર; યુદ્ધ જ્યોગ તું નહીં નિરધાર.” ૪૦
 ભીમનિ ગલિ ધનુષ ધાત્રિજિં; કંણિ અપસી ભીમનિ ઝાલિહિ;
 ભીમ સલસલી સકિ નાંરિ; ‘ ભલુ કણ’, સરવે કહિ ત્યાંહિ. ૪૧
 ગલું સાહી ભીમનિ નાખ્યુ ઠેલી: “ બ્રાત માટિ દિજિં છું મેહલી.”
 એહવું જોછ પ્રાક્રમ અર્જુન, ચઢ્યુ કોપ ઊપરિ-રવિતન. ૪૨
 સાંભલુ સવિ કો શ્રોતાજન! હાવિ જ્યુદ્ધ યાશિ કાર્ગ-અર્જુન.
 બાઉ કિહિ જોડી બિહ હાય: ચેડ્નિ જતાડિશિ વિશ્વનાથ, ૪૩

૭૫૫

વિશ્વનાથ જતાડિ તે જતિ, બાટી સરવિ અન્ય રે;
 મહારથી કણ સાયિ: યુદ્ધ યાશિ કરણ-અર્જુન રે.

કરવં ૨૧ મું—રાગ રામગ્રી

- રાધ ધૃતરાષ્ટ્ર સુણી વચન જી;
પુત્રવધ જાણી હવું દુઃખ મનિ જી. ૧
- દોલ-દુઃખ પામી અતિ ધણું, સજ્જે પ્રતિ કિહિ વાણિ;
ભીમ આડિ કો નવિ રિહિ; માહરા પુત્ર તિજશિ ગ્રાણિ. ૨
- સાત્ત્વિક દલ સર્જારતુ આવ્યુ, પારથ કેરિ પાસિ;
ભીમિ હય ગજ યોધ બહુ મારયા; કૂંઅર કીધા નાશ. ૩
- સજ્જે કિહિ: પછિ પારથનિ, કણુ ઊપરિ ચઢિઉ કોપ;
બાણ મૂકી નસાડયુ કરણુ; અશ્વરથ કીધા લોપ. ૪
- સાત્ત્વિક કરિ સર્જામ બહુ; રથ જ્યોધ કરયા બહુ નાશ;
અલવિખ રાજ એક કૌરવતુ, આવ્યુ યુદ્ધ કરિવા પાશિ. ૫
- તેણિ તાં જયુદ્ધ કીધું ધણું, ત્રણિ બાણ મૂકી અભેદ;
અલવિખ રાજ તણું તિહાં વુ, કરયું શીસ તે છેદ. ૬
- કલિર્જ-ખર્જ તણા ભૂપતિ, કરયુ બિહતુ નાશ;
જન્મ રહ્યુ આગલિ માન દેધ; “ધન્ય, ધન્ય,” કિહિ અવિનાશ. ૭
- પારથ અતિ તિહાં ખેદ કરવુ: “રખિ ધર્મનિ સાહિ દ્રોણ!
સાત્ત્વિક શાહનિ આવિઉ, તિહાં રાધ-રક્ષા કોણ? ૮
- તંહમ્યો આવ્યા શીદ મુઝ પાસિ? હાવિ ચિન્તા ત્રણિ;
દિવસ તિહાં થોડુ રહ્યુ છિ; જિદ્રથ યાશિ કિમ મરણુ? ૯
- ભૂરિશ્રવા સર્જામિ આવ્યુ, એ પિહિલુ આવ્યુ કોધિ;
તંહમ્યો વુ યાક્યા છુ સહી; કિમ હણાશિ તે જ્યોધ? ૧૦
- ધર્મનિ કુણ તિહાં રાખશિ? તંહમ્યો માર્ગિ હવા આશ્રાન્ત;
સાહિ કરવી તહારી, છિ ભૂરિશ્રવા બલવન્ત. ૧૧
- તેણિ સમિ તે આવ્યુ ધશી, મુખિ વચન બોલિ રીસિ;
“અરે સાત્ત્વિક! માણવના શીસ (!) તાહું હવિ છેદેશ શીસ. ૧૨

કૃષ્ણ-અર્જુન દેખતાં પાડું; સુખી કંઈ દુઃખ્યોધન. ”

સાર્ત્વિક કિહિ: “માર્ગે અસ્ત્ર હોષ, તિહાં લગિ ન પામું પતન. ” ૧૩

ધમ કહી સન્મુખ આવ્યા બિહ; બાણ તણી કરિ વૃષ્ટિ.

આકાશ છાલું ઠાંકિજિ; બિહ થોધ ન દીસિ દષ્ટિ. ૧૪

અન્યોઅન્ય છેદિ આવતાં; વિરથ હવા તેણી વાર.

ગદા તોમર ધનુષ દરસી, કાખ્યાં સવિ હથિઆર. ૧૫

અડોઅડ્ડી આવ્યા મલ્લયુદ્ધિ; આયુધ નહીં કુહુનિ હાથિ;

ઢીંક પાટૂ ધાષ કુણી, ગ્રહી ભીડિં છિ બાથ. ૧૬

કરચરણ ભીડી મચરડિ; અડ્ડીઅડ્ડી ભાંજિ મલ્લ;

શરીર મારિ શીસ કૂટિ, જાણિ ગજ વલગા લલ્લ! ૧૭

પડિ હેઠા યાધ બિઠા; ભીડિં ભચરડિ બાથ;

સાર્ત્વિક જિંચુ જિંચલી, લેષ પગાડયુ મહી સાથિ. ૧૮

કાખિ માંહિ તેહ ઘાલિઉ; ગ્રહી કેશ નમાવ્યું શીસ.

ખડ્ગ લીધું હાથ જોષ, પાર્થનિ કિહિ જગદીશ: ૧૯

“અરે અર્જુન! શિષ્ય તુઝ, સાર્ત્વિકતુ આણિ અનત;

અધિ લેવા આપણી આવ્યુ; કરી યુદ્ધ અનન્ત. ૨૦

આપણી દષ્ટિ દેખતાં, કિમ યાવા દીજિ નાશ?

ભૂરિશ્રવા એહનિ મારશિ, યશિ આપણનિ ઉપહાસ. ૨૧

તે માટિ મૂકાવિ સાત્યકિનિ; છેદિ શીસ નિ હાથ. ”

એહવું સુણી, ગાઝગવ હાથિ ગ્રહી, કિહિ: “સુણુ વૈકુણ્ઠનાથ! ૨૨

ઘટિ મનિ નહીં, કંડુ કંડુ છું, વચનથી તમ, દેવ!”

બાણ મૂકી પાડિઉ હરત, ભૂરિશ્રવાતુ તત્ખેવ. ૨૩

પડયુ પૃથ્વીધ દુઃખી યધ: “અરે સુણિ વાત, પારથ!

અધડતું તિં કરચું શાહનિ, ક્ષત્રિધર્મિ સમરથ? ૨૪

તુઝ સાથિ હું વલ્લુ તુહલુ, તુ શિ કરિ મુઝનિ ધાત?

કૃષ્ણ-વાધક શું કરચું? શું કહિશ ધર્મનિ વાત? ૨૫

સર્જંતિ યેહ્વા તણી કરીધ, તેહ્વા ચૈધ જાણિ;

ગુરુધ થં એહ્વું બાણાબ્યુ, નીચ કર્મ નિરવાણુ? ૨૬

રથ અસ્ત્ર પાખિ યે હોધ, અન્યથાં કરિ સર્જામ,

મહન્ત હોધ તેહ નવિ મારિ; એ નીચનું સહી કામ. ” ૨૭.

ધમ કહી આસન અસ્ત્ર કરિ બિહુ, બ્રહ્મ તણુ લેઈ વાન:

“ધિક એ સંસાર કહીધ;” નિન્દા કરિ ભગવાન. ૨૮

અર્જુન કિહિ ભૂરિશ્રવાનિ: “એ સતિ કિહિ છિ વાણિ;

માહુરુ કુંઅર મારયુ મહારથી, છ મિલી લીધા પ્રાણુ. ૨૯

માહુરાં અસ્ત્ર જાધ પ્હાં લગિ, રક્ષા કરેં યે માહુરુ હોધ.”

અર્જુન કિહિ: “મુનિ મહન્ત મોટા-તણી હજ્યો મૂંનિ ગતિ.”

કૃષ્ણ કિહિ: “ગરુડાશ્વ ચૈ, મહા રૂપ લેધ જા સતિ. ” ૩૧

એહ્વી સુણી વાણી કૃષ્ણની, સાત્ત્વિક પામ્યુ ખેદ;

અહી ખર્જ વેગિ કરી શીસ, ભૂરિશ્રવાનું કીધું છેદ. ૩૨

હાહાકાર થયુ સહ ધમ કિહિ: “સાત્ત્વિક કરયુ અધર્મ. ”

ધિક્કાર શબ્દ યે હવુ રણિ: “દુષ્ટ કીધું કર્મ. ” ૩૩.

ધૃતરાષ્ટર કિહિ: સન્ને! સુણ; મુનિ એકે અહીં સન્દેહ;

સાત્ત્વિક સાણુ ભૂરિશ્રવાધ; મારિઉ શિ નવિ તેહ? ૩૪

સન્ને કિહિ: સાત્ત્વિક તણુ, સન્તી નામિ કૈહિ તાત;

બાહ્લીક પિતા ભૂરિશ્રવાનુ, બિહ્ધ કરયું યુદ્ધ વિખ્યાત. ૩૫

સાત્ત્વિક-પિતાધ ધમ ગ્રહુ દ્વણુ, ભૂરિશ્રવાનુ તાત;

તેણુ માગ્યુ વર ધધિર પાસિ: “માહુરિ પુત્ર હોધ વિખ્યાત. ” ૩૭.

સન્તુષ્ટ થધ ધધિર કિહિ: ‘તાહુરિ હશિ યે સન્તાન,

તેહ કરશિ એમ સન્તી-સુતાનિ સહી માનિ. ”

તે માટિ સાત્ત્વિક તણું, ભૂરિશ્રવાધ ઝાલ્યું શીસ;

મરાધ તે કુણિ નહીં યેહ્નિ, રાખિ શ્રીજગદીશ. ૩૮

વર્તમાન, ભૂત, ભવિષ્ય, એ સવિ, સાત્ત્વિક જાણિ સોધ.

ભગવન્ત સરીખુ સાહિ તેહ્નિ, અન્તર કિમ કરી હોધ? ૩૯

ધૃતરાષ્ટ્રનિ સઙ્ગે કિહિઃ જિદ્રથ-યુદ્ધ સુણિ, રાષ !

ભાઉ કિહિઃ જિ સદા તેહનિ, ચેહનિ સાદિ વૈકુણ્ઠનાથ.

૪૦

૮૯૧

કડવું ૨૨ મું-રાગ સારંગી

વૈશમ્પાયન કિહિઃ સુણિ, રાષ ! અર્જુનશં યુદ્ધ કર્ણજ ભષ;

દુર્યોધન સાથિ છિ બહુ વીર; કૃતવર્મા વલી આબ્યુ ધીર. ૧

ફરી સેના વલી ચુહુપાસિ; ભીમ-સાર્વિક-અર્જુનિ દલ કરચું નાશ;

મૂક્યાં બાણુ રણિ પગ્યાસ; સકલ દલ તણુ કરવા નાશ. ૨

અન્યોઅન્ય મૂકિ છિ અન્ન; નાનાવિધનાં તેહ તુ શન્ન;

તે કાખ્યાં અર્જુનિ આવતાં; બીજાં મૂક્યાં મનિ ભાવતાં. ૩

તવ પારથ-મનિ ચદિહિ દોષ; અશ્વરથ સારથિ કરચુ લોષ;

બીજિ રથિ ગિરી નાહુ કર્ણ; અર્જુન કિહિઃ “સુણ, અશરણુશરણુ! ૪

દિવસ અન્ત પામવા ચયુ સહી, તૂં વિના સાદિ દો બીણુ નહીં;

પ્રતિભ્યા માહરી પૂરી થઈ, તિમ કરવું તહમ્થો. શ્રીયદુરાઈ!” ૫

એહવાં વચન બાણી પારથ, હાંકયુ રથ દેખીછ જિદ્રથ;

કર્ણ કૃતવર્મા આબ્યા ફરી, દુર્યોધન સેના લેઈ ફરી. ૬

યુદ્ધ પરરપર હવું અનન્ત; સાત સદન્ન ચોધનુ આબ્યુ અન્ત.

હાવિ આબ્યુ યુદ્ધ કરવા જિદ્રથ; તવ બાણુ આઠ માર્યાં પારથ. ૭

પાંચ કૃષ્ણનિ ત્રણિ હનુમન્ત; અર્જુનનિ તેહ મારિઆં અનન્ત.

તવ પારથનિ ચદિહિ દોષ; છેદી શીમ સારથિ કરચુ લોષ. ૮

ધન ધનુષ સવિ છેલાં મહી; તવ નારાયણ બોલ્યા સહી:

“છેદિ શીસ, શં ભુષ, પારથ? મૂકા બાણુ તૂં પાડિ જિદ્રથ.” ૯

ધરચું ગાઝલવ અન્ન કરવા નાશ. વલી વચન બોલ્યા અવિનાશ:

“અરે અર્જુન ! તૂં સાચું માનિઃ જિદ્રથનિ પિતાઈ આપ્યું વરદાન. ૧૦

વૃદ્ધમેત્ર કલીષ્ઠ તેહનુ તાત; તેહનુ પુત્ર નિદ્રથ વિખ્યાત;
ત્યાહરિ આકાશથી થૈ એહવિ વાણિ:
'હોશિ સુત જલવન્ત નિરવાણુ.

૧૧

પિતા-અદૃષ્ટિ પડ્ધિ શીસ ધરણિ, અઘાલચિત થાશિ તેહનુ મરણુ.
વૃદ્ધમેત્રિ સુણી આકાશવાણિ, વર આપ્યુ નિદ્રથનિ જાણિ: ૧૨
'યેકા માહરા પુત્રનિ કરિ મરણુ, પ્રથમ શીસ પડિ તેહનું ધરણિ.
નિદ્રથ-શીસ ચેહનિ કરિ પડિ, તેહનું શીસ અવનીષ્ઠ રડવડિ.' ૧૩
વૃદ્ધમેત્રિ વર આપ્યું એહ: 'શત કટકા થૈ પડ્ધિ તેહ.'
ધમ દીહું કરી આપ્યું રાજિ; વૃદ્ધમેત્ર ગયુ તપ-કાજિ. ૧૪

તે માટિ, અર્જુન! સુણિ તું વાત, મોકલિ શીસ આં એહનુ તાત."
એહવાં વચન સુણી અર્જુન, યહ આરતિ અતિશિ મન્નિ. ૧૫
દીનવચન અર્જુન ઉચ્ચરિ: "તું વિના સાહિ કો નવિ કરિ.
પ્રતિગ્ન્યા માહરી પૂરણુ થાઇ, તિમ કરવું તહમ્બો, શ્રીયદુરાઇ!" ૧૬

એહવાં વચન સુણી પારથ, હાંકયુ રથ, તિહાં દીહું નિદ્રથ.
તવ કર્ણુ કૃતવર્મા આપ્યા ફરી; વલ્યુ દુર્યોધન સેન લઇ કરી. ૧૭
યુદ્ધ પરરપર હવું અનન્ત; સાત સહસ્ર યોધનુ આપ્યુ અન્ત.
આપ્યુ યુદ્ધ કરવા નિદ્રથ, વઢવાનિ તિહાં સાહમુ પારથ ૧૮

"દીનનાથ! તું દીન દયાલ, સેવકજનની કરિ પ્રતિપાલ;
જુ અરત પામિ કશ્યપતત્ર, તુ મિ પ્રાસવુ હૃતાશન." ૧૯

વદન વિકાશ્યુ શ્રીઆવિનાશિ, યૌદ્ધલોકનુ અર્જુનિ દીહું વાસ.
પારથ કિહિ: "સુણુ, વૈકુણ્ઠરાઇ! સકલ સૃષ્ટિ દેખું મુખ માંહિ. ૨૦
વલી નદી તિહાં દેખું વિશેષ, તિહાં સન્ધ્યા કરિ સુનિ એક."
કૃષ્ણ કિહિ: "સુણિ, અર્જુન! વાત,

કરિ સન્ધ્યા તિહાં નિદ્રથ-તાત. ૨૧

એહવી જયુગતિ તું મેહલિ જાણુ, પડિ શીસ ઉછડિ એહાન જાણિ;

અદૃષ્ટ્યું તેહનિ ખુંલિ જૈ પડિ, ત્યાહરિ પિતા-સુતનાં શિર રડવડિ. ૨૨

પુત્રવધ જાણશિ એહનુ ખાપ, ખાલી ભરમ કરશિ દેધ શાપ.
જુ એહની વિધિ, અર્જુન ! થાઇ, તુ આપણિ જિદ્રથ છતાઇ.” ૨૩
એહવાં વચન મુણી અર્જુન શ્રીહરિનું સમરણ કીધું મનિ;
ચરણકમલિ લેધ મેહલ્યૂં શીસ,
તવ કીધું ખાણુ ગાઝલ્લવ ધરી રીસ; ૨૪

મૂઝ્યું તીવ્ર અસ્ત્ર આણી ખેદ; જિદ્રથનું મસ્તક કરચું છેદ;
યિમ પડ્ધી ઊડિ અન્નિક્ષ સોઇ, તિમ શિર ઊડાડ્યું, ન જાણિ કાઇ. ૨૫
ખાણિ ખાણિ કરી ઠેલ્યું જાઇ, યહાં વૃદ્ધખેત્ર કરિ સન્ધ્યાઇ;
પડ્યું શીસ તેહનિ ઉછડ્ડિ જાઇ, ઊઠ્યુ પછી સન્ધ્યા પૂરી થઇ. ૨૬
મસ્તક પડ્યું શત કટકા થઇ, પછી જિદ્રથ-શીસ પડ્યું સહી;

પિતાપુત્ર મસ્તક ગિહ પડ્યાં, નદી તીરિ અવની રડવડ્યાં. ૨૭
એણી યુગતિ જિદ્રથ મારિઉ, પછિ અર્જુન હરિધ ઉગારિઉ;

ભગતવજલ એહવા દીનદયાલ, સેવકજનની કરી પ્રતિપાલ. ૨૮
શર્જનાદ સાર્વિક ભીમ કરિ, ત્યાહરિ દુર્ભયોધન અતિ દુઃખ ધરિ.
પૂરયુ પાઞ્ચજન્ય શ્રીઅવિનાશિ, મુણી ધર્મ પામ્યા ઉલ્લાસ. ૨૯
અતિ શબ્દ હવુ જૈજૈકાર, કૌરવ સઘલા કરિ વિચાર;

કૃપાચાર્ય અશ્વત્થામા વલી, આવ્યા યુદ્ધિ યોધા સવિ મિલી. ૩૦
અર્જુન-પ્રાક્રમ વાધ્યું પૂર; બહુ ગજ રથ દલ કરચું ચૂર.

કૃપાચારયિ બહુ મૂઝ્યાં ખાણુ, તે પારયિ કાખ્યાં નિરવાણુ. ૩૧
અન્યોઅન્ય મૂઝિ બહુ અસ્ત્ર; અદ્ભુત યુદ્ધ કરિ મૂઝી શસ્ત્ર;

તવ ગુરુ ઊપરિ કીધી રીસ; રથ અશ્વ છેલ્લું સારથિ-શીસ. ૩૨
કૃપાચાર્ય મૂર્છાવશિ થયુ; સારથિ રથિ ધાલી લેધ ગયુ;

અશ્વત્થામા નાહુ યૈ ભર્જા; આપ્યુ કરણ અતિશિ મનિ રર્જા. ૩૩
ઉત્તમ ઊજાણા યોધ યેહ, ચાક્યુ અર્જુન જાણી આવ્યા તેહ.

સાત્ત્વિક યુદ્ધ કરિવા સજ થયુ; તે અર્જુન-હરિથં બોલિઉઃ ૩૪

“ હાંકુ રથ, પ્રભુ ! આવ્યુ કરણુ; હવડાં હું એહનું કરું મરણુ. ”

કિહિ કૃષ્ણુ : “ સાંસતાનું કાળ;

કહિશ પ્રપન્ન; સમિ નહીં એહનું આજ. ”

૩૫

મદી રીસ, આવિ ક્રોધિ ભરયુ; અતિબલિ કુણિ નવિ જામ આવરયુ.

સાંગિ એક રવિરાષ્ટ્ર કહિ, તે કુણિ નહીં જામ કીધી મનિ. ”

૩૬

તે રાખી મુકી છિ તાહરિ કાજિ, શું ચાલિ આપણિ જી મુકિ આજ ?

છિ બલિઉ, કુણિ નવિ જતાઇ,

પણિ એક ખોડિ યે હારિ નિ નાશી જામ. ”

૩૭

જિતાવલનું તાહરિ નહીં કામ; બલિઉ છિ, સાત્ત્વિક ! કરશિ સર્વજાન.

વલિ આ રથ ચક્રના છિ રાખનાર; કરિ યુદ્ધ કર્યું શું નિરધાર. ”

૩૮

ધ્રમ કહી શરૂ પૂરયુ અવિનાશિ; સુણી દારુક રથ સ્થાવ્યુ પાસિ.

કિહિ હરિ : “ બિસુ, સાત્ત્વિક ! એણિ રથિ;

ભલુ વીર તું છિ સમરથ. ”

૩૯

હાંકયુ રથ જ્યાદવ બલવન્તિ; કર્યું યુદ્ધ કર્યું સાથિ અનન્ત;

ગણુ ગાન્ધર્વ સુર અન્ત્રિક્ષ જોઇ,

આહ્વાનું યુદ્ધ હવું નવિ, કિહાં હોઇ. ”

૪૦

દુર્યોધન દુઃશાસન મિહુ બ્રાત, કરચા વ્યાકુલ સારિવકિ વિખ્યાત;

છેલુ રથ; કર્યુંનું સારથિ હણ્યુ; જ્યાદવિ પ્રાક્રમ કીધુ ઘણુ. ”

૪૧

જીમનુ ભાગ જાણી મારયુ નહીં; સૂર્ય અસ્તાર્જુન પામ્યુ સહી.

હરિષ અર્જુન ચાંપ્યુ હૈયા-સાથિ;

“ ધન્ય વીર ! ” ધ્રમ કિહિ વૈકુણ્ઠનાથ. ”

૪૨

“ તિ પાલી પ્રતિજ્ઞા; જિદ્રથ મારિઉ;

આજ તુઝ સરીખુ કો નવિ થયુ;

આહ્વાનુ પ્રાક્રમ કુણિ થાઇ નહીં; હું આશ્રિજ્ય પામ્યુ છું સહી. ”

૪૩

સાત ક્ષોહણીનું આણ્યુ અન્ત. ” અર્જુન કિહિ : “ સુણુ, શ્રીભગવન્ત !

એ સવિ તાહરુ છિ મહિમાઇ; તહમ્યો વિના કુણુ કરિ સાહિ. ”

૪૪

મોહતા કરુ છુ અહાનિ તહમ્યો;

તુઝ ચરણુરજ સમતોલ નહીં અહમ્યો. ”

વાલ્યુ રથ નરહરિષ વેગિ કરી; આલ્યા આગલિ સાત્ત્વિક ભીમ કરી. ૪૫

આલ્યા જોતા યે રણિ પડયા મરણુ, રૂંઢ મૂંઢ પથરાઇ ધરણિ;

રતન કુણ્ડલ પડિઆં આભરણુ, તારા ત્રુટી પડિઆ જાણિ ધરણિ! ૪૬

આવ્યા વેગિ હરિ ધર્મનિ પાસિ; દીધાં આલિદ્વંનઃ થયુ ઉલ્લાસ;

ગદગદ કણ્ઠિ ઇમ કિહિ વાતઃ “ શત્રુ-સમુદ્ર તરી આવ્યા બ્રાત. ૪૭

તે મહિમા તહારુ સવિ, હરિ! પાલી પ્રતિગ્ન્યા, કીધી ખરી.

યેહનિ પાસિ છિ શ્રીઅવિનાશ, મનવાગ્નિજીત પુહ્યિ તેહની આશ. ૪૮

આદિ એક તૂં રૂપ અનન્ત; સુર મુનિ બ્રહ્મા નવિ લહિ અન્ત;

સૃષ્ટિ કર્તા, હતાં પ્રભુ પ્રતિપાલ; જીતિ ત્રિભુવનનિ, તૂં હોઇ કૃપાલ. ૪૯

યેહનિ તૂં સમદષ્ટિ જોઇ, તે સન્મુખ રહી નવિ જીઇ કોઇ;

કદષ્ટિ જીઇ જી એહ કરી કોપ, પડિ ઇન્દ્ર, બ્રહ્માણ્ડ થાઇ લોપ. ” ૫૦

ધર્મિં સ્તુતિ કીધી અનન્તઃ “ મારયુ જિદ્રથ, હરિ! બલવન્ત. ”

શ્રોતાજન! સાંભલજ્યો સોઇ, શ્રીહરિ સાહિ વિના નહીં કોઇ. ૫૧

ભાઉ કિહિ: હરિ ગુણસાગર પ્રોદ, કિમ વિસ્તારી કહૂં મતિમૂઢ ?

યેહની સાહિ દીનદયાલ, તેહ કાપિ સદા બ્રમજાલિ.

૫૨

૬૪૩

કહૂં ૨૩ મું—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયન જોલિઆ: સુણિ, જન્મેજે રાજન!

જિદ્રથ જ્યોધ પડયુ જાણી, દુઃખી થયુ દુન્યોધન. ૧

દ્રોણુ આગલિ જૈ રણુ, ગાદિ કરિ આંસૂપાત:

“ સ્વામી! આજ હણ્યું અર્જુનિ, દલ આ દોહણી સાત. ૨

માહરા બ્રાત મારયા એ ભીમડિ; સાત્ત્વિકિ કરયુ સર્વદાર;

મિં કરાવ્યું કુલ નિકન્દન; માહરું જીવ્યું તે ધિક્કાર. ૩

આવના દીધા તદ્મયો તેદ્નિ; શત્રુશ્ચં રાખ્ય પ્રીતિ;

માહરા ગિત્ર તે વેરી થયા, દૈવ થયુ વિપરીત. ૪

હં માટિ આત્મા તિણુ તેહનુ, હં રણી થાઇશ કિમ્મ?

હાવિ માહરિ પ્રાણુ તિજવા કિ, વધ કંઈ પાણ્ડવ ચિમ્મ? ૫

હં દુષ્ટ ભૂંડુ દુરાત્મા, કિહાં જાગી? શી કંઈ પિરિ?

બ્રહ્માણ્ડ તુટી પડિ નહીં; પ્રથવી નવિ દિષ્ઠ મુનિ વિહિરિ. ૬

હાવિ આજ માં પાણ્ડવનિ, કિ કંઈ માહરુ દેહ ત્યાજ;

સેના-અખ્તર ઊતાડે નહીં, શત્રુ હણ્યા પાખિ આજ. ૭

પ્રતિગ્ન્યા એક કંઈ, શુરુ! આપુ યુદ્ધ-આગ્ન્યાધ. ૮

સુણી વાણી દ્રોણુ કિહિ: "સાંભલિ, રે તૂં રાધ!

ભૂંડા! દુષ્ટ મુનિ વચન-રૂપિઆં, કાં મારિ છિ તૂં બાણુ?

શં નથી લલિતુ યુદ્ધ કંઈ હં? તુઝ અર્થિ આપેશ પ્રાણુ. ૯

મિં પ્રથમ તુઝનિ નવિ કહ્યું, યે, નિકન્દન કુલનું હોધ;

વિદુરિ યે વાઇક કહ્યાં વલી, વારયુ તૂંનિ સહ કાઇ. ૧૦

તદ્મયો દુષ્ટ આહરિ મિત્યા, તૂં, કર્ણ, શકુનિ, દુઃશાસન;

આજ તેહ તુ કિહાં ગયા છિ? તેણિ વારયુ નહીં અર્જુન? ૧૧

વન્નિ કષ્ટ દીધાં, ચીર કાઢ્યાં, નગ્ન કરાવી નારિ;

તે પાપ વજ્ર થે ઊપનું; ફલ ભોગવુ; કરુ આહાર. ૧૨

તૂં વચન કિહિ તે ચક્રી માહરિ, અત ભલું જુ ધહાં હોધ;

જીવિત ધિષ્ઠ પરવશ થકા, આશા કરિ પરની કાઇ. ૧૩

ધમ કહી કોધિ શુરુ કિહિ: "સાંભલિનિ તૂં, રાધ!

પગ્ન્યાલના ન્યોધ હણ્યા વિના, નહીં કવચ ઊતાડે કાઇ. ૧૪

અશ્વત્થામાનિ કિહિન્યો એટલું: "એક શ્યામકનામિ ન્યોધ,

તે સાચિ તૂં વદેશ માં; વલિ મ રાખેશ મનિ કોધ. ૧૫

દેહદમન કરિ દયા ધર્મ, વિષ્ણુશ્ચં રાખિ સતિ,

મા કરેશ દ્રોહ બ્રાહ્મણુ તાણુ; પરી નામિ સહી છિ અત, ૧૬

મિં તિહાં જાવું એન-પાણ્ડવ-મધિ, અભુનનિ કાન્નિ;
તાહરું વલિ દલ ધહાં થકું, હું નિશ્ચિ યુદ્ધ કરું આજ.” ૧૭

એહવું સુણી દુર્યોધન ગયુ, આવ્યુ કણું કૈરિ પાસિ:
“સ્વામી ! ગુરુધ નર આવવા દીધુ; જિદ્રથ કરાવ્યુ નાશ.” ૧૮

કરણ કિહિ: “તું દ્રોણનું જૂઠું, મા ખોલેશ, રે રાધ!
અભુન જ્યોધ બલવન્ત છિ, તે કુણિ નહીં જતાધ.” ૧૯

યેહનિ રાખિ કૃષ્ણ તેહનુ, અન્ત ન કરી સકિ કોષ;
ધહાં વાંક કુહુનુ છિ નહીં, યે દૈવ કરિ તે હોધ: ૨૦

સવલાનું અવલું કરિ, માથિ મોહુ રાખણહાર;
બહુ દુઃખ દીધાં વનગુપતિ, રાખ્યા જંગલધારિ. ૨૧

હાવિ જ્યુદ્ધ તિહાં કરવું ખરું;” એહવુ કરચુ મનિ વિચાર.
તેણિ સમિ આવ્યા જ્યોધ પાણ્ડવના, કરિ ગ્રહીનિ હથિઆર; ૨૨

ખરું તોમર ગદા ફરસી, સાંગિ બાણુ મીડમાલ;
એહવું જોઈ દલ બહુ લેધ યુદ્ધિ, આવ્યુ દુર્યોધન જૂપાલ. ૨૩

ભીમ, ધર્મ, દ્રુપદ, શિખણ્ડી, ગટોરગજ, વૃષ્ણમન,
એ આદિ સવિ કોનિ મારવા, પાંચ કૃષ્ણાના તન. ૨૪

ધર્મ કાપ્યુ ધર્મપુત્રિ; મૂર્છા પમાડ્યુ રાધ;
“પડ્યુ, પડ્યુ, કૌરવપતિ,” હવુ, શબ્દ સુણી ગુરુ ધાધ. ૨૫

જગ્યુ દુર્યોધન આવિઠિ; દ્રોણિ કરચુ બહુ સર્જામ;
પન્થાલના છ સદસ્ય યોધા, આવિઆ તેણિ હામિ. ૨૬

આગલિ તે શિખણ્ડી હવુ, પ્રથમ લાગિ નિશા અન્ધાર;
ધોર શબ્દ પેખી ઉલૂક ફાલુ, અપશુકન ઉપચાર. ૨૭

રથ અશ્વ પડ્યા, શર્પ્પરવર કરિ જ્યોધ પાખ્યા ત્રાસ;
નદી ચાલી રુધિરની બહુ; વીર પડ્યા મહી નાશ. ૨૮

તવ ધરયાં આલરણ મુગટ કુણલ, કવશ મેખલા હાર;
પથરાધ પૃથ્વી રતનિ બહુ, મૂલિ હોધ આત્કાર. ૨૯

- તેણિ રાત્રિ શોભા ધરિ; સેના મેઘની પિરિ જાઇ;
 રથ અશ્વ ગજ તે મેઘ જાણિ; દુન્યોધન તે વાઇ; ૩૦
- ખજૈ વીજ નિ દ્રોણ-અર્જુન-રૂપિઆ વરસાદ;
 ખાણપ્રછણ શર્જસ્વરિ, ગર્જના યાઇ વિખ્યાત. ૩૧
- દ્રોણિ હણ્યું દલ પાણ્ડવ કેરું, સહસ્ર તે દસ વીસ;
 સમ્મી રાજ એક પાણ્ડવ તણું, તે ભૂપતિનું છેલ્લું શીસ. ૩૨
- કલિજૈ ભૂપતિ તણું સુત આવ્યુ, નામ તેહ તણું શર;
 ભીમિ મારી ફાલ જઇ, એક મુષ્ટિઇ કીધુ ચૂર. ૩૩
- તેહનુ બ્રાત આવ્યુ તેહ મારિઉ; જૈરાજ કરયુ એક અન્ત;
 ધ્રુમ સેન મારી કરયું પ્રાણિ, ભીમિ મહા બલવન્ત. ૩૪
- એક સાંગિ મારી કરણિ તે, આવતી ગ્રહી ભીમિ હાથિ;
 નાખી પાછી શકુનિઇ, તે કાપી પાડી મહી સાથિ. ૩૫
- દુર્દમન નિ દુષ્કરણ ગિહઇ, યુદ્ધ કર્યું ભીમ-સદ્ધાતિ;
 ભીમિ ફાલ મારી રથિ જૈયનિ; પાટ્ટ-વાઇ કરયુ ઘાત. ૩૬
- અવની સદ્ધાતિ પછાડીનિ, ગિહના લીધા પ્રાણ. ૩૭
- જેઇ ત્રાસ પામ્યા ન્યોધ કિહિ: 'હાઇ, હાઇ,' એહવી વાણિ. ૩૮
- ધન, ધન" કિહિ ધર્મ-આદિ સાત્ત્વિક; "ભલુ વૃકોદર વીરે!
 તું વિના એહવું કુણુ કરિ, ખાપ? તું શર-શિરોમણિ ધીર." ૩૯
- "ધૃતરાષ્ટ્ર એહવું સાંભલીનિ, મૂકિ મુણિ નિઃશ્વાસ;
 નામ સુણતાં ભીમ તણું હું, પામું છું મનિ ત્રાસ. ૪૦
- ઐશ્રતાજન! સવિ સાંભલુ, પ્રાક્રમ પાણ્ડવ પ્રોહ;
 ભાઉ કિહિ: સેવક-શિરિ ગાજિ, મહિમા ગરુડારૂઢ. ૪૧

કડવું ૨૪ મૂં—રાગ માઝ

વૈશમ્પાયન કિહિ ભૂપતિનિ: સુણિ. જન્મેજે રાષ્ટ્ર રે!
 ધૃત-વેર જાણીનિ ખાહીક, સાત્ત્વિકયં યુદ્ધિ જાઇ રે.

- રી પ્રતગ્ન્યા યુદ્ધ કરિ, જ્યાદવ દસ મૂકી બાણ રે;
 છાં કરયુ, બાણી વલ્યુ પાણુ; આવ્યુ અશ્વત્થામા જાણિ રે; ૨
- ભીમપુત્ર આવ્યુ ગુરુસુતથાં, ગટોરગછ એહૂવું નામ રે;
 હામિ રથ રીંછ-ચામિ આવરિઉ; સીંચાણુ છિ ધન-ઠામિ રે. ૩
- રીસ તલવાર, આઠ ચક્ર; આયુધ ધરયાં અનન્ત રે;
 હય ગજ દીસિ અસુર-લયકુંડર, પ્રાક્રમતુ નહીં અન્ત રે. ૪
- શર્જનાદિ કૌરવ બે પામ્યા; પાણુવૃષ્ટિ કરિ કોપિ રે;
 આયુધ વિવિધ જાપરિથી નાખિ, રહી અન્ત્રિક્ષ અલોપ રે. ૫
- સકલ સેન નાહું ચુહુપાસિ, અતિ મત્ર માંહિ ત્રાસ રે;
 દ્રોણપુત્ર આયુધ ધરી અશ્વત્થામા, રહ્યુ એકજ પાસિ રે. ૬
- મૂક્યાં બાણ, રાક્ષસ તેણિ વીંટયુ; અહલુત કીધુ સર્જામ રે.
 આવ્યુ પુત્ર ગટોરગછતુ, અર્જુનપર્વા એહૂવું નામ રે; ૭
- તેણિ વૃષ્ટિ કીધી પખ કરી; હાંકયુ ગુરુ કરુ તત્ર રે.
 ક્રોધ્યુ દ્રોણસુત એક બાણિ કરી, રાક્ષસ હૌઉ મહી પતત્ર રે. ૮
- તવ ક્રોધ્યુ ભીમસુત પુત્રવધ જાણી, રગતનેત્ર વિકરાલ રે:
 “અરે કિહાં જાએશ હણી પુત્રનિ? હવડાં આણેશ કાલ રે. ૯
- નથી ઉલખતુ તૂં મુઝનિ, હું ભીમસુત, પાણુ કુલિ અવતાર રે;
 અસુર તણા રવામી કુમ્ભકર્ણ, રાવણ સરીખુ નિરધાર રે.” ૧૦
- ધ્રમ કહી આયુધ બહુ મૂક્યાં, તે કાખ્યાં નિરવાણુ રે.
 માયાવી રાક્ષસ ચયુ, સણગ સર્જાતિ જાણિ રે. ૧૧
- જલ પ્રવહિ નીઝરણુ સફળી, અયુધ યે પડિ ધરણિ રે;
 વ્યાકુલ થયા જ્યોધા તે દેખી, હય ગજ નર આભરણુ રે. ૧૨
- વજ્ર સદસ મૂકી તે ટાલ્યું, ત્યાહરિ મેધ હવુ નિરવાણુ રે;
 માન્યુ ધોર શબ્દ વલિ રાક્ષસ, વૃષ્ટિ કરિ રહી પાણુ રે. ૧૩
- યવનાસ્ત્ર મૂકી સુત-દ્રોણિ, ટાલ્યુ મેધ અન્ધકાર રે;
 વિચિત્રરૂપ રાક્ષસ યે હતા, તેહુ કરયુ સર્જાર રે. ૧૪

- તેણિ રાત્રિ શોભા ધરિ; સેના મેઘની પિરિ જાઇ;
 રથ અશ્વ ગજ તે મેઘ જાણિ; દુન્યોધન તે વાઇ; ૩૦
- ખડ્ગ વીજ નિ દ્રોણ-અર્જુન-રથિઆ વરસાદ;
 બાણપ્રછણ શર્જસ્વરિ, ગર્જના યાઇ વિખ્યાત. ૩૧
- દ્રોણિ હણ્યું દલ પાણડવ કેરું, સહસ્ર તે દસ વીસ;
 સમ્પત્તિ રાગ એક પાણડવ તણું, તે ભૂપતિનું છેલ્લું શીસ. ૩૨
- કલિજ્ઞ ભૂપતિ તણું સુત આવ્યું, નામ તેહ તણું શર;
 ભીમિ મારી ફાલ જઇ, એક મુષ્ટિ કીધું ચૂર. ૩૩
- તેહનુ બ્રાત આવ્યું તેહ મારિઉ; જૈરાજ કરચું એક અન્ત;
 ધ્રુવ સેન મારી કરચું પ્રાણિ, ભીમિ મહા બલવન્ત. ૩૪
- એક સાંગિ મારી કરણિ તે, આવતી ગ્રહી ભીમિ લાથિ;
 નાખી પાછી શકુનિઇ, તે કાપી પાડી મહી સાથિ. ૩૫
- દુર્લ્ભન નિ દુષ્કરણ ગિહઇ, યુદ્ધ કરચું ભીમ-સર્જાતિ;
 ભીમિ ફાલ મારી રથિ જૈયનિ; પાટ્ટ-ઘાઇ કરચું ઘાત. ૩૬
- અવતી સર્જાતિ પછાડીનિ, ગિહના લીધા પ્રાણ.
 જોઇ ત્રાસ પામ્યા જ્યોષ કિહિ: 'હાઇ, હાઇ,' એહવી વાણિ. ૩૭
- “ધન, ધન” કિહિ ધર્મ-આદિ સાત્ત્વિક; “ભલુ વૃકોદર વીર !
 તું વિના એહવું કુણું કરિ, બાપ ? તું શર-શિરોમણિ ધીર.” ૩૮
- ધૃતરાષ્ટ્ર એહવું સાંભલીનિ, મૂકિ મુખિ નિઃશ્વાસ:
 નામ સુણતાં ભીમ તણું દું, પામું છું મનિ ત્રાસ. ૩૯
- શ્રોતાજન ! સપિ સાંભલુ, પ્રાક્રમ પાણડવ પ્રોઃ;
 ભાઉ કિહિ: સેવક-શિરિ ગાજિ, મહિમા ગરુડારૂ. ૪૦

કડવું ૨૪ મું—રાગ મારૂ

વૈશમ્પાયન કિહિ ભૂપતિનિ: સુણિ. જન્મેજે રાષ્ટ્ર રે!
 ધૃત-વેર જાણીનિ બાહ્યક, સાત્ત્વિક્યં યુદ્ધિ જાઇ રે.

- કરી પ્રતગ્ન્યા યુદ્ધ કરિ, જ્યાદવ દસ મૂઢી બાણુ રે;
મૂઢાં કરચુ, બાહી વલ્યુ પાણુ; આલ્યુ અશ્વતથામા બાણિ રે; ૨
- ભીમપુત્ર આલ્યુ ગુરુસુતશં, ગટોરગણ એહૂં નામ રે;
લોહમિ રથ રીંછ-આમિ આવરિઉ; સીંચાણુ છિ ધન-હામિ રે. ૩
- ત્રીસ તલવાર, આઠ ચક્ર; આયુધ ધરયાં અનન્ત રે;
હય ગજ દીસિ અસુર-લયકુંડે, પ્રાક્રમનુ નહીં અન્ત રે. ૪
- શર્પ્પનાદિ કૌરવ ભે પામ્યા; પાણુવૃષ્ટિ કરિ કોપિ રે;
આયુધ વિવિધ ઊપરિથી નાખિ, રહી અન્ત્રિક્ષ અલોપ રે. ૫
- સકલ સેન નાહું સુહુપાસિ, અતિ મત્ર માંહિ ત્રાસ રે;
પોણુપુત્ર આયુધ ધરી અશ્વતથામા, રહ્યુ એકજ પાસિ રે. ૬
- મૂઢ્યાં બાણુ, રાક્ષસ તેણિ વીંટયુ; અદ્યુત કીધુ સર્જામ રે.
આલ્યુ પુત્ર ગટોરગણનુ, અભુનપર્વા એહૂં નામ રે; ૭
- તેણિ વૃષ્ટિ કીધી પખ કેરી; હાંક્યુ ગુરુ કેરુ તત્ર રે.
કોપ્યુ દ્રોણસુત એક બાણિ કરી, રાક્ષસ હોઉ મહી પતત્ર રે. ૮
- તવ કોપ્યુ ભીમસુત પુત્રવધ બાણી, રગતનેત્ર વિકરાલ રે;
“અરે કિહાં જાએશ હણી પુત્રનિ? હવડાં આણેશ કાલ રે. ૯
- નથી ઉલખતુ તૂં મુઝનિ, હું ભીમસુત, પાણુ કુલિ અવતાર રે;
અસુર તણા સ્વામી કુમ્ભકર્ણુ, રાવણુ સરીખુ નિરધાર રે.” ૧૦
- ધમ કહી આયુધ બહુ મૂક્યાં, તે કાપ્યાં નિરવાણુ રે.
માયાવી રાક્ષસ ચયુ, સણગ સર્જાતિ બાણિ રે. ૧૧
- જલ પ્રવહિ નીઝરણુ સર્જીથી, આયુધ ચે પડિ ધરણિ રે;
વ્યાકુલ થયા જ્યોધા તે દેખી, હય ગજ નર આભરણુ રે. ૧૨
- વજ્ર સદસ મૂઢી તે ટાલ્યું, ત્યાંદરિ મેઘ હવુ નિરવાણુ રે;
આન્યુ ધોર શબ્દ વણિ રાક્ષસ, વૃષ્ટિ કરિ રહી પાણુ રે. ૧૩
- યવનાસ્ત્ર મૂઢી સુત-દ્રોણિ, ટાલ્યુ મેઘ અન્ધકાર રે;
વિચિત્રરૂપ રાક્ષસ ચે હતા, તેહનુ કરચુ સર્જાર રે. ૧૪

- સાંગિ એક મૂકી હૈડમ્પિષ્ઠ, નિરમી રુદ્રની ચેહ રે;
 સાહી આવતી અશ્વત્થામાઈ, લેષ પાછી મારી તેહ રે. ૧૫
- રથ અશ્વ સારથિ સર્જાતિ લેષ, ગૈ પૃથ્વી-મુઝારિ રે;
 આવતી જોષ ઊતરયુ રાક્ષસ, નહીંતુ કરતી સર્જાર રે. ૧૬
- ધૃષ્ટદ્યુમનનિ રથિ જૈ બિહુ, કરિ તિહાં બહુ સર્જામ રે;
 ત્રણુશિ ગજ, રથ સહસ્ર-સર્જાતિ, ભીમ આવ્યુ તેણિ હામિ રે. ૧૭
- ગુરુષ યુદ્ધ અદ્ભુત તિહાં કીધું, કોપિ કરયુ સર્જાર રે;
 એક અક્ષોહણી રાક્ષસ મારયા; વલિ અનન્ત દલ, નહીં પાર રે. ૧૮
- પાંચ સુત દુપદના મારયા, શત્રુજિત, જલનિક નામ રે,
 સુતવૈજલ, અશ્વ, ચવનિક, પડયા કરી સર્જામ રે. ૧૯
- રુકમાલી ચન્દ્રદેવ પ્રખદુઃખ, વલિ મરણ પામ્યા ત્રણિ રે;
 ભીમપુત્ર મૂર્છાજીત પાડયુ; બહુ દલ પાડયું ગુરુસુતિ ધરણિ રે. ૨૦
- ભીમસેન વીટયુ બાહ્લીકિ; આવી દસ મૂક્યાં બાણ રે;
 કોપ્યુ વૃકોદર; ગદા લેષ મારી; શીસ પાડયું; તિજ્યા પ્રાણ રે. ૨૧
- ધાયુ ધીર કૌરવદલ મારી, બહુ ગજ પાડયા ધરણિ રે;
 દસ બ્રાત દુન્યોધન કેરા, ભીમિ પમાડયા મરણ રે. ૨૨
- નાગદન્ત, રૂદ્રરથ, વીરબાહુ, કથી, પ્રમાથી બલવન્ત રે,
 જય-અરિ, વીર, સહસ્ર, અઘોભુજ, ધદસુ, હવા દસ અન્ત રે. ૨૩
- દસ બાણ મારયાં કૌરવનિ; પ્રખરથ કરણુ બ્રાત રે,
 તેહ મરણ પામી મહી પડિઉ ગદા તણિ ધાતિ રે. ૨૪
- ચદયું શર, સાયરપૂર યિમ વાધું, તિમ વાયુપુત્ર બલવન્ત રે;
 સાત બ્રાત શકુનિ તણા આવ્યા, તેહ પમાડયા અન્ત રે. ૨૫
- વલી એક મારયુ ભૂપતિ, સેનચન્દ્ર નામિ ખ્યાતિ રે;
 પાંચ પુત્ર શકુનિ તણા આવ્યા, યુદ્ધિ ભીમ-સર્જાતિ રે; ૨૬
- ગંજાક્ષ, વિભુ, ચિત્ર, ભંગ, બાનુદત, પાંચિ પમાડયા પતન રે.
 જોષ પ્રાક્રમ અદ્ભુત ભીમ કેરે, દુઃખી હવુ દુન્યોધન રે. ૨૭

કરણુ પ્રતિ કિહિઃ “અરે મિત્ર! તું, સતિ કરિ તાહૂં વચન રે;
આજ સમિ છિ તહુમ્યો કહ્યુ તે: ‘હું મારેશ અભુન રે.’” ૨૮
સુણી કરણુ કિહિઃ “અરે રાજા! ચિન્તા મા કરેશ તું મતિ રે;
સાંગિ એકવીરા, મહીમાંથી, જીતૂં તણિ ભુવન રે. ૨૯
વ્યાકુલ મા થાએશ તું, રાજા! તિલક કાઢૂં, પાણ્ડવ કંઈ અનંત રે;
પન્થાલનિ મારું હું પિહિલાં; વલિ જ્યોષ હજુ અનન્ત રે. ૩૦
પૃથ્વી લેધ આપું હસ્તિ તાહરિ; નપાણ્ડવી કંઈ, જાણિ રે.”
કરણુ તણાં એહવાં વચન સાંભલિ, કૃપાચારણ્ય કિહિ વાણિ રે: ૩૧
“ભલુ, ભલુ, તું કરણુ! મહાભય, વચન કરચું, તું શર રે;
ભાગિ દુન્યોધનતું, પુઝ સરીખુ, સાહિ સાગરપૂર રે. ૩૨
મુખિ બોલિ જિ હોઈ પુ, તિહાં તું જીતિ આજ રે;
પણિ પ્રાકમિ નહીં જીતુ પાણ્ડવ, સાહિ ચેહનિ મહારાજ રે. ૩૩
ગાન્ધવ લેધ આલ્યુ ખાંધી, પુ તું શં બલ કાહવિ રે?
પુ આપણનિ મૂકાવ્યા અભુનિ, પુ શં બલ દેખાડિ હાવિ રે? ૩૪
વૈરાટપુર વિધિ ગયા આપણુ, લીધાં અઞ્જ સધલાં જાણિ રે;
તે વેલા બલ કિહાં ગયું તું તાહૂં?
પુ શં આજ કરિ આપવિખાણુ રે? ૩૫
તિહાં પુ એકલુ દંપ્ત અભુન, ધહાં પુ સાહિ શ્રીરણુછોડ રે;
ચૌદ ભુવનપતિ રથ હાંકિ, બિહા નરનારાયણુ બેડિ રે. ૩૬
અણુબોલ્યુ યુદ્ધ કરુ, શં બોલિ? દીઠા પછિ અભુન રે,
કરી જ્યુદ્ધ નાહસિ નહીંતુ ખરુ; સતિ જાણું તાહૂં વચન રે. ૩૭
દેવ, દૈતિ, માનુષ, જ્યક્ષ, કિન્નર, મધિ નથી એહુ કોષ રે;
તું શં મતોરથ કરિ, મૂઢ? ધર્મ તિહાં જિ હોઈ રે.” ૩૮
સુણી વચન પ્રજલ્યુ કર્ણ કિહિ; અતિશિ મનિ ચદ્યુ કોપ રે:
“તે હું જાણું છું અભુનનિ, એક-વીરા સાંગિ કંઈ લોપ રે. ૩૯
એક પડયા પૂઠિ દુઃખિઆ ચૈ, પાંચિ તિજશિ પ્રાણુ રે;
અરે મૂઢ! સાંભલિ તું, આજણુ! શં મુખિ બોલ્યુ-વાણુ રે; ૪૦

- મોટા કરિ અતિ પાણ્ડવનિ, કૌરવનિ વખોડિ પાપી રે ?
 આજ પછી એહવું કહેશ તુ, જીભ તાહરી નાખેશ કાપી રે. ૪૧.
- અહમ્યો શં બલિઆ નથી ? માટિ ભલું મનાવિ ધર્મ રે;
 જિનતુ દૈવ તણિ વશિ છિ; હિમ કરવુ નરિ શર્મ રે. ૪૨
- કૌરવપતિના જિનિ અર્થિ, હું તિહા કહું છું જાણિ રે;
 અરે અધર્મી બ્રાહ્મણ મહાનિદક ! તું શં બોલિ વાણિ રે ?" ૪૩
- કૃષ્ણવચન સુણી અશ્વત્થામાનિ, અતિશિ ચઢિઉ કોપ રે;
 લેધ અર્જુનિતરચુ રથિથી : " સાંભલિ, કણ્ઠ ! કહે તાહરુ લોપ રે. ૪૪
- અરે દુષ્ટ પાપી ? માહરા માતુલનિ, શિ દિધ છિ તું ગાલિ રે ?"
 ઇમ કહી આગ્યુ દેખી દુન્યોધનિ, ઝલ્યુ બાધિ તતકાલ રે. ૪૫
- કરણુ કિહિ : " રે મૃકુ, મહારાજ ! પૂર્ણ કહે એહની આશ રે;
 આવિ, અધર્મ બ્રાહ્મણ ! યુદ્ધ કરીધ; કહે લગડા તાહરુ નાશ રે." ૪૬
- કૃપાચારણ્ય કિહિ : " ભગિનીસુત ! ક્રોધ કરુ મનિ લાજ રે;
 બોધ્યાનાં ફલ એહવાં પામશિ; વાદવેજા ન હુધ આજ રે. ૪૭
- શત્રુ હાસિ કરશિ; ઇમ કિહિશિ : " વહી મુખ્યા માંહોમાંહિ રે. "
 સુણી ક્રોધ મૃકુ અશ્વત્થામાધ, હશી ગિહ ગોલ્યા ત્યાંહિ રે. ૪૮
- શર્પનાદ કણ્ઠ કરી સજ થઇ, પાણ્ડવ દલગધિ યુદ્ધિ જાઇ રે.
 લાઉ કિહિ : શ્રોના ! સુણુજ્યો, ભગતગંગનુ મહિમાઇ રે. ૪૯

કૃષ્ણ રથ મૂ—રાગ અશાહરી,

- મુનિ કિહિ : તું સાંભલિ, રાઇ ! કણ્ઠ સુમત તવ યુદ્ધિ જાઇ;
 મનિમા સાંભલિ પાણ્ડવ તણુ રે. ૧
- કાલ પાણ્ડવસેના માંહિ કરણુ આગ્યુ, કરિ દત્ત અર્જુન;
 ગજ અશ્વે ન્યોધ બહુ દણ્યા, તેહનુ ને મણુ પાર. ૨

દલનિકન્દન દેખી પારથનિ, મન્નિ ચઢિઉ અંતિશિ કોપ;

ત્રણિ બાણુ મૂકી ધનુષ-રથ-સારથિનુ કરયુ લોપ. ૩

પછિ કૃપાચારણ્યનિ રથિ બિશી, કરણુ પામ્યુ હારિ;

દુન્યોધન સામ્પ્રત સેન લેછ, આવી જોયું તેણી વાર. ૪

કૃપાચારણ્ય ગુરુસુત જ્યોધ સહ, ધર્શી આવ્યા રાઘનિ પાસિ:

“કિંજિત, રાઘ ! લિ ન પામેશ, અહમ્યો સર્વતુ કંઈ નાશ. ૫

અહમ્યો જીવતાં તું યુદ્ધ કરિ, તે ઘટિ નવિ સહી આજ.”

એહવાં દ્રોણસુતનાં વાઘક સુણી, એહયુ દુન્યોધન મહારાજ: ૬

“તમ પિતા મુઝનિ ઉવેખી, પાણ્ડવનિ સર્જામ,

સ્નેહ રાખિ શત્રુ સાથિ; તહમ્યો રખિ કરુ તિમ, સ્વામિ ! ૭

માહારા બ્રાત બહુ રણુ માંહિ પડ્યા; જીવિત ધિક માહું આજ;

તું પ્રાક્રમી શિવ સમોવડિ, જીતવા, શરા શત્રુ-રાજ. ૮

ગુરુઘ તુ નીમ લીધુ, પગ્યાલ કરવા અન્ત;

હાવિ વિલમ્બ તુ શાહનિ કરુ ? યુદ્ધ કરિ શિ ન બલવન્ત ?” ૯

સુણી દ્રોણુ કિહિ: “સતિ એ, પાણ્ડવશું અમ પ્રીતિ;

સાંખતા તિહાં નહીં યુદ્ધ વિપિ, દેવ-દૈતિની ધમ રીતિ. ૧૦

શું કિહિ તું અંહાનિ ? કરુ શત્રુ, કૃપા અલર્જી છિ વિખ્યાત;

ગલું પાણ્ડવ-સેનનિ પણિ, એક આશ્રિણ્ય વાત: ૧૧

અર્જુન દીહુ ચેટલિ બલ-વીર્ય પામિ નાશ;

અલિ બાણુ એ સહી, ચેહનિ સાહિ શ્રીઅવિનાશ. ૧૨

હાવિ હું તાં બળિં છું રણુ વિપિ, કાંધ કિહિશુ મુખિ વાત;

લર્જી પાડું જ્યુધિષ્ઠિર-દલ, વલિ અનન્ત-મહીપતિ-નાથ.” ૧૩

ધમ કહી આવ્યુ મધિ-સેના, અનિ મૂકતુ બહુ બાણુ;

પગ્યાલના દંસ જ્યોધ પ્રોહા, તે હણ્યા સહી નિરવાણુ. ૧૪

તાહરિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આવ્યુ ધર્શી; આગલિ શસ્ત્રિ કાધી વૃષ્ટિ;

અશ્વતથામા જાહિઉ, નવિ દેખીછ તે દષ્ટિ. ૧૫

- ત્યાહ્નિ દ્રોણસુતિ મૂક્યાં સાત શર, ઢાંકિઉ ધૂષ્ટધુમન;
તે કાપ્યું આયુધ દ્રુપદસુતિ; મુખિ બોલિઉ તે વચનઃ ૧૬
- “અરે ભૂંડા! પિતા તાહ્નરા તણુ, કરવા ઇચ્છું અન્ત;
હું અવતરચુ અગ્નિ થકી; સહી કરેશ તિહાં કલ્પાન્ત. ૧૭
- કાલિ મારેશ દ્રોણ-આદિ, સરવતુ ખિ હોઇ;
રાત્રિ આહી આજ છિ; કરવું ઘટિ કરિ સોઇ. ૧૮
- કિહિ, ભાઇ! બ્રાહ્મણુવ્રત મૂકી, શીદ ધરુ ક્ષત્રી-ધર્મ?
દયા મૂકી વધ કરુ છુ, શું આચરુ એ કર્મ?” ૧૯
- ધમ કંહી માંડ્યું યુદ્ધ બહુ; કરિ આયુધ-ધાઇ;
અન્યોઅન્ય કાપિ આવતાં, પણિ કોઇ નવિ પ્રાણિ થાઇ. ૨૦
- દ્રોણસુતિ તવ કોઇ આણી, મારી વિરથ કીધુ વીર;
ભડ્ડ પામ્યુ દ્રુપદસુત તે, એહ્વુ અશ્વત્થામા ધીર. ૨૧
- સોમદત્તિ આવી સખલ કીધું, યુદ્ધ સાત્ત્વિક-સાથિ;
લધુલાઘવી વિદ્યા કરિ; લલા વાવરિ બિહ્ન હાથ. ૨૨
- રથ અશ્વ પાડયા પૃથ્વીઈ, સાત્ત્વિકિ ધરચુ મનિ ખેદ;
એક બાણિ રથ પાછુ ઠેલ્યુ; બાહીકનું શિર. થયું છેદ. ૨૩
- તવ બહુ વીરિ આવી વીંટિઉ, સાત્ત્વિક તિહાં સુહુપાસિ;
મહા યુદ્ધ યાદવિ કરચું; દલ બહુ કરચું કૌરવ નાશ. ૨૪
- અન્ધાર અતિ રણિ આવરચુ; નહીં થોઇ દીસિ દષ્ટિ;
આપણું-પિઆરું નહીં જાણિ; કરિ બાણુ કેરી વૃષ્ટિ. ૨૫
- કરી ફેળ સવિ આપ-આપણી; રણિ પડયા થોઇ ચર ધીર;
એકી ગમાં ફેળ દ્રોણની, એકી ગમાં વૃકોદર-વીર. ૨૬
- દુન્યોધનિ દીધી આગન્યા: “પાલા માત્ર યે કો હોઇ,
નાખી આયુધ પ્રકટ કરુ દીવી, ન્યોતિ હાથિ ધરુ સવિ કોઇ.” ૨૭
- સૂધ આણી તેલ દીવી, કરી તેહનું નહીં પાર;
અન્ત્રિક્ષ આહી રહ્યા રણ-મધિ; હવું તેજ આંકાર. ૨૮

- નિશા શોભા ધરિં અર્તિ, દસિ દિશાધ થયુ ઉદ્યોત;
રતન આભરણુ કવચ કુણ્ડલ, મિલી તિલાં બિહૂ જ્યોતિં. ૨૯
- પાંચ રાખી રથ વિધિ, એક અશ્વિ, ગજિ તે ત્રણિ;
તવ દ્રોણુ શોભા શી કહૂં? ટોપ કવચ કુણ્ડલ કરણિ. ૩૦
- તવ પાણ્ડવિ કીધી પ્રકટ દીવી, હસ્તીનિ વિધિ સાત;
રથ આગલિ દસ, બિં અશ્વ આગલિ, ધન્ય એક વિખ્યાત. ૩૧
- સૂર્યનાથી અધિક જ્યોતિ, થઇ રહ્યું ઝાઝાર;
ફેર ચક્ર રાખ્યા સજગતાં બ્રહ્માધ તેણી વાર. ૩૨
- “ધૃષ્ટદ્યુમનનિ રખિ આવવા ન દોજિ,” પ્રમ કિહિ રાજન;
“કરણુ તુ સહી મારશિ એક-નીરા સાંગિ અનુન્ન. ૩૩
- હાવિ ભીમ માહરિ ભાગિ છિ; હું હજુ,” કિહિ દુર્યોધન;
કૃતવર્મા યુદ્ધિ આવિહિ, આં યુધિષ્ઠિર રાજન. ૩૪
- ભૂરિ રાજનિ સાત્ત્વિક ભડિ; વસિ કરણુ નિ સિહિદેવ;
નિકુલ સાથિ શકુનિ; ભીમ-સુત નિ દુઃશાસન એવ. ૩૫
- શિખણ્ડી નિ કૃપાચારય, વહિ છિ બલિઆ દોષ;
પ્રખસેન નિ વૈરાટ રાજ, અશ્વત્થામા નિ દુષ્ટ સોષ; ૩૬
- શલ્ય સાથિ શતાનીક; અલભ્ય નિ અનુન્ન;
મધરાતિ નિ સમિ માંડિજિં યુદ્ધ, સુભટ અન્યોઅન્ય. ૩૭
- કૃતવર્માઇ કાખ્યાં શસ્ત્ર; ધર્મ વિરય કીધુ રાધ;
ખીજિ રથ બિશી યુધિષ્ઠિર, ભડું પામીનિ જાધ. ૩૮
- ભૂરિ રાજશ્ચ સાત્ત્વિક ભડિ; અન્યોઅન્ય મૂકિ બાણુ;
એક સાંગિ મારી યાદવિ, ભૂરિરાધ તિજિઆ પ્રાણુ. ૩૯
- અશ્વત્થામા આવ્યું ગટોરગજશ્ચ, અસ્ત્ર કીધી વૃષ્ટિ;
અન્યોઅન્ય ઢાંક્યા આયુધ, નહીં દેખાઇ તે દષ્ટિ. ૪૦
- એક બાણુ મારી પાડિહિ, ભીમપુત્ર થયું મૂર્છાઇ;
રથ વાલી રણ થકી; સારથિ લેઇ તે જાધ. ૪૧

જોઇ કોપ પામ્યુ વૃકોદર, તવ આવ્યુ દુર્યોધન;
 તવ કવચ કાપ્યું ભીમનું; મૂક્યાં બાણ અન્યોઅન્યિ. ૪૨
 સવિ બાણ છેલ્યાં સાંગિ તોમર; તવ ભીમ ચઢિઉ ક્રોધિ;
 એક બાણ મૂકી અશ્વ રથ, સારથિતુ કીધુ લોપ. ૪૩
 ભડ્ગ પામ્યુ કૌરવપતિ, જોઇ ભીમિ કરચુ શર્ષનાદ;
 સિહિદેવશ્નં સર્જામ કરિ કણ્ઠ; વીરમન્નિ વિષવાદ. ૪૪
 તવ સારથિ મારચુ કરણતુ, સિહિદેવિ શત લેધ બાણ;
 રવિસુતિ તવ કીધુ વિરથ, માદ્રીસુત નિરવાણ. ૪૫
 આયુધ કાપ્યાં સરવ તેહનાં; ધર્યું ચક્ર ચે રથિ;
 તે આદિ આવી કરિ કટકા, એહ્વુ સૂર્યસુત સમરથ. ૪૬
 ગજ અશ્વ નર મરણુ પમાડ્યા, તે મારિ બચલી સિહિદેવ;
 અધવચથી કટકા કરિ કાપી, કરણુ મહા ભડ જેવ. ૪૭
 સિહિદેવ નાહુ, ધસ્યુ કરણુ, જૈ પાસિ બોલ્યુ વચન;
 ધનુષિ ઠેંશી ઠેલી કહ્યું: “વઢ્યુ જા તૂં યહાં અભ્યુત્ત. ૪૮
 આજ પછિ મા કરેશ યુદ્ધ; જા ધિરિ; જોશિ વાટ તાહૂરી સર્વ.”
 દુઃખી થૈ સિહિદેવ કિહિ: “આજ બિતારચુ માહૂરુ ગર્વ.” ૪૯
 ધૃતરાષ્ટ્ર કિહિ: શિ નવિ મારિઉ? મુનિ એહ વિરિમ વાત.
 સન્ને કિહિ: જવા દીધુ તે માટિ, કણિ વચન આપ્યું માત. ૫૦
 હાવિ સાંભલિ, રાજા! હું કહું, તુઝનિ યુદ્ધતુ વિસ્તાર.
 ભાઉ કિહિ: ચેહનિ કૃષ્ણ સારથિ, તેહ કિમ પામિ હારિ? ૫૧

૧૦૮૩

કંઠવું ૨૬ મું—રાગ એજ

શલ્ય તણુ તૂં મુણિ સર્જામ; વૈરાટ આવ્યુ છિ તેણિ ઠામિ;
 અધોર નિશા મધિનિ સમિ રે. ૧
 ઠાલ-માધનિશા આવ્યુ મજ શલ્યશ્ન; કર્યું યુદ્ધ અનન્ત;
 શતાનીક પુત્ર વૈરાટતુ, માદ્રીપતિષ કીધુ અન્ત. ૨

- મછપતિ નાહુઠું ભજીં ધરીનિ; મૂર્છા પમાડયુ સોષ;
અભુન સાથિ અલમ્બુ રાક્ષસ, યુદ્ધ સખલું હોષ. ૩
- રથ આઠ ચદ્રનુ; અશ્વ શુચિમુખ; વીંટી કરેણી માલ;
રુધિર દીપાં પડિ ધળથી, એહવી અમુર કેરી ઝાલિ. ૪
- રથ મહયુ રીંછ-ચરમશં; તેણિ બાણ મૂક્યાં અનન્ત;
તવ બાણ મૂકી પારથિ, રથ-અશ્વ-સારયિનુ [કરયુ] અન્ત. ૫
- હવુ બ્યાકુલ અમુર નાહુઠું; સેના પામી ભજીં;
તવ શકુનિ મૂર્છા હવુ રણિ, યુદ્ધ કરિ નિકુલ-સજી. ૬
- ધૃષ્ટદ્યુમન આબ્યુ દ્રોણશં; તેણિ કરયું યુદ્ધ અનન્ત;
દ્રુમશરણ એક કૌરવ તણુ, તેહનુ દુપદસુતિ આપ્યુ અન્ત. ૭
- એક સાંગિ ભારી દ્રોણનિ, ધૃષ્ટદ્યુમન ધરી મનિ ખેદ;
કર્ણુ વીરિ આવતી વજ્ર-ધારાઘ કીધી છેદ. ૮
- મહારથી તે સાતિ મિલી, વીંટી વલ્યા ચુહુપાસિ;
બાણ આવિ દશોદિશયાં, છાણુ રવિ આકાશિ. ૯
- ધૃષ્ટદ્યુમન રણિ રહી એકલુ, રથ ફેરવિ બલવન્ત;
મારિ શરે શર, મહારથી સાતિ, તેહના આયુધનુ કરિ અન્ત. ૧૦
- કર્ણુ-દ્રોણ-આદિ સહ, ધૃષ્ટદ્યુમનિ કીધા ભજીં;
એહવું અતુલ પ્રાક્રમ જોષ રક્ષાઘ, આબ્યા સાત્ત્વિક-સજી. ૧૧
- શલ્ય શકુનિ અલમ્બુસ નિ, દુર્યોધનના યે ભ્રાત,
ગજ લક્ષ હય સવા લાખ લેષ, કરિ યુદ્ધ નર-સર્જાતિ. ૧૨
- અતુલ યુદ્ધ અભુન કરિ; રથ ગ્રેરયુ જગજ્વલ્નિ;
કર્ણુ દ્રોણ આદિ સર્વ છિ તિહાં ભડિ, સાત્ત્વિક ધૃષ્ટદ્યુમન. ૧૩
- અશ્વ શસ્ત્ર આયુધ ગદા, બાણિ કરિ સખલુ માર;
વાધ્યું પ્રાક્રમ બિહૂ મિલી, કરયું દલ સર્જાર. ૧૪
- સાત્ત્વિક શોભા શી કહું ? પ્રલિ-કાલિ એહવુ ધશ !
બાણ મૂકિ છિ ચેટલાં, તેટલાં છેદિ શિખ. ૧૫

- ગજ અશ્વ નર કડકા થઇ, ભડિ સરિ આકાશિ;
ભર્જ પામ્યું સેન-કૌરવ, નાહ્યું જાઇ ચુહુપાસિ. ૧૬
- ત્રાસ પામ્યા યોધ દેખી; હવુ તિહાં હાહાકાર;
અર્જુનિ કીધું પ્રતિદલ તિહાં; શત્રુ પામ્યુ છિ હારિ. ૧૭
- હામિ હામિથી નાહ્યસિ સહ, ધીરજ છાંડી ધીરિ;
દેવદત્ત પૂરયુ અર્જુનિ; પન્થજન્ય શ્રીયદુવીરિ. ૧૮
- સાત્ત્વિકિ કીધી ગરજના; શર્જનાદ કરેયુ ધૃષ્ટદુમનિ;
દલ-ભર્જ જાણી દ્રોણ કણુ છિ, તિહાં આવ્યુ દુર્યોધન. ૧૯
- નિઃશ્વાસ મૂકી દુઃખિઉ થૈઇ, કિહિ: “સુણુ, ગુરુ! તહ્મ્યો કરણુ!
વધારી વહવાંડિ તહ્મ્યો, માહ્સરા બ્રાત કરાવ્યા મરણુ. ૨૦
- જુ અર્જુન દીધુ આવવા, માહ્સરુ બહેવી કરાવ્યુ નાશ;
પ્રીતિ રાખી વહુ નહીંતુ, શિ ન જાઉ તેહ્નિ પાસિ? ૨૧
- પ્રથમ ધમ જુ જાણતુ તુ, નહીં માંડત યુદ્ધનું કાળ;
ખરાખર પાસું કરુ તુ શિ ન, પ્રખલ યુદ્ધ કરુ આજ?” ૨૨
- એહવાં વાઇક સાંભલી, કણુ દ્રોણુ ચઢિઉ કોપ;
જાણુ મૂકી બાલિ વહિ; તિમ પાણ્ડવ દલ કરચું લોપ. ૨૩
- એકી ગમાં મારિ દ્રોણુ કોપિ, એકી ગમાં લડ કરણુ;
ગજ અશ્વ યોધા મહારથી, રણિ પડ્યા પામી મરણુ. ૨૪
- કુહુના છેલ પાગ કર, કુહુની નાસિકા કણુ નિ શીસ;
નાહ્યા કો અધમુઆ પાડ્યા, ધમ કરી કરણિ રીસ; ૨૫
- કો પડિ નિદ્રાવશિ થકા; મીંચ્યાં નેત્ર દલિઆ ધરણિ;
અતિ વ્યાકુલ સમીપ થઇ જહુ જ્યોધ પામિ મરણુ. ૨૬
- સાત્ત્વિક વીંટયુ સરવિ મિલી, સેન પાણ્ડવનું પામ્યું ભર્જ;
એહવુ પ્રલિ જાણી પૃથ્વીધ; સતિ વચન કિહિ શ્રીરર્જ: ૨૭
- “અરે બાપ! અર્જુન જોનિ, કણુ દ્રોણુ કરિ સંદ્ધાર;
ધન્ય, સાત્ત્વિક એકલુ રણુ; યુદ્ધિ કરિ વડી વાર. ૨૮

- ફેરવુ દલ થોધ આપણા, જામ સાહિ સાત્ત્વિક-સાચિ;
દીવી નાખુ સરવ કો, આયુધ ગ્રહ તહમ્યો હાચિ.” ૨૯
- એહવી સુણી વાણી જ્યોતિ નાખી, સુભટ સવિકો ધાધ.
અભુન કિહિ: “હણુ કણુનિ; રથ હાંકુનિ, જહુરાધ! ૩૦
- એ નિકન્દન કરશિ સેન આપણું, સહી સૂર્યસુત બલવન્ત;
હં તુ હવડાં જયેશ નાશી, કાં કરયુ એહનુ અન્ત.” ૩૧
- તેણિ સમિ આવ્યા ધરમ કિહિ: “સાંભલુ, રે શ્રીરક્ષા!
બુમ્મ પાડિ થોધ આપણા; દલ આપણું પામિ ભર્જા.” ૩૨
- એહવાં વાધક સુણી પારથનિ, મન માંહિ આવ્યુ ખેદ:
“સ્વામી! રથ હાંકુ રણુ વિપિ; કણુનું શિર કંઈ છેદ. ૩૩
- મુઝનિ આપુ આગન્યા, આજ માઈ કિ પામું પતન.”
એહવી સુણી વાણી કૃષ્ણ કિહિ: “સાંભલિ, રે અભુન! ૩૪
- એ થોધ મહાંબલ પ્રાકમી, સુરરાજ સરીખુ સોધ,
એ સમોવડિ યુદ્ધ કરિ એહવુ, નથી તિહાં નર કોધ. ૩૫
- એક તૂં રિહિ સન્મુખ એહનિ; ગટોરગજ યુદ્ધ કરિ બલવન્ત;
હેડમ્માનન્દન ભલું છિ, તેહના, પ્રાકમનુ નહીં અન્ત. ૩૬
- દેવ-દૈતિ-માનુષ યુદ્ધ બિહિ; કુશલ આયુધિ ત્રિભુવનિ ગતિ;
તેત્રીસ દોડિ સુર યક્ષ કિન્નર, જીતવા ચેહની મતિ. ૩૭
- એહવુ ભીમ-પુત્ર છિ પ્રાકમી, મોઝલીઈ સર્જામિ;
એક સાંગિ છિ તેહ કહિ; તિહાં લગિ તાહં નહીં કામ. ૩૮
- તૂં-નિમિત્તિ રાખી રહુ છિ, રથ જપરિ દીસિ તેહ;
એકવીરા નામ ચે તેહનું, સુરરાધ આપી ચેહ. ૩૯
- ભીમપુત્રનિ મોઝલુ, તે, કરશિ સહનુ નાશ,”
ધમ કહીનિ તેડયુ કૃષ્ણ; સુણી, ગટોરગજ આવ્યુ પાસિ. ૪૦
- નર-નારાયણુ આગલિ જામ, તેણિ કરયુ તિહાં નમસ્કાર:
“આગન્યા આપુ, પ્રભુ! મુઝનિ; ત્રિભુવન કંઈ સંહાર.” ૪૧

શ્રીકૃષ્ણ કિહિ: “રે આપ! જા તૂં; કરુ કર્ણશં સર્જામ;	
સમિ વેલા આજ છિ; તૂં, અવસરિ આવ્યુ કામિ.	૪૨
સમુદ્ર શત્રુરૂપિઆ-મધિ, પડ્યા તાહ્ન તાત;	
નાવ થઇનિ તારવા તૂં પુત્ર ત્રિભુવનિ વિખ્યાત.	૪૩
અહ્મ્યે! તિહાં નથી આલતૂં; કર્ણ કરિ દલનુ નાશ;	
સિંહ આવિ એક ચિમ, મૃગય્ય પામિ ત્રાસ.	૪૪
ઉદ્ધારિ કુલનિ; રખિ લગ્ન! જીતિ તૂં જૈ કરણ.”	
આશ્રિત્ય અર્જુન થયા સુણી, વચન-અશરણુશરણુ.	૪૫
પારથ કિહિ: “જાઉ, પુત્ર! કરવા, સર્જામ કર્ણનિ સાથિ;	
આધાર માહ્નરિ ત્રણનુ, વલિ રાષ્ટ્ર શ્રીયદુનાથ.	૪૬
એક સાત્વિક, ભીમ ખીણુ, ત્રીણુ, પુત્ર! તૂં ધન્ય;	
તાહ્નરી સાહિ સાત્વિક મોકલૂં, જૈ મારિ રહાં રવિતત્ર.”	૪૭
એહવાં સુણી પાછક સજ થયુ, ગટોરગછ બલવન્ત.	
ભાઉ કિહિ: શ્રોતા! સાંભલુ, છહાં થશિ યુદ્ધ અનન્ત.	૪૮

કડવું ૨૯ મું—રાગ ગૌડી

વૈશમ્પાયન કિહિ: સુણિ રાષ્ટ્ર! માગી શીખ ભીમપુત્ર યુદ્ધિ જામ;	
મેઘશ્યામસુન્દર તવ રૂપ; રથિ વીંટયાં કરેણનાં પુષ્પ;	૧
કવચ ટોપ પાખર આભરણુ; અતિ શોભા ધરિ કુણ્ડલ કરણિ;	
મુખિ નીકલિ પાવકની જવાલ; કૌરવદલ આવ્યું તત્કાલ.	૨
જોઇ કરણ-મનિ આનન્દ વશયુ; ગટોરગછ દેખીનિ હશ્યુ;	
કૌરવ સહૃદ્ધ પામ્યા ત્રાસ: ‘આવ્યુ કાલ; કરશિ સહનુ નાશ.’	૩
આવી યુદ્ધ માંડયું કર્ણનિ સાથિ; ભીમપુત્ર વાવરિ ભલા હાથ;	
દુર્યોધન દલ ગ્રેરિ થેટલિ, અસુર એક આવ્યુ તેટલિ.	૪
જરાસુર રાક્ષસનુ તે પુત્ર; પાણ્ડવનુ કહાવિ તે શત્રુ;	
કૌરવપતિ આગલિ જૈ રણુ; સમાચાર માંડી સવિ કહ્યુ:	૫

“આવ્યુ તુઝ કહિ તાહ્નું કરિવા કામ; શંત્રુ બીમ તણુ ટાલું હામ.”

સુણી આનન્દુ દુર્યોધનઃ “જા, રે શર! વેગિ હણિ બીમતન. ૬
પાણ્ડવનિ મારશ્નું સહી અહમ્યો, રાક્ષસતુ વધ જૈ કરુ તહમ્યો.”

સુણી જટાયુ આવ્યુ સર્જામિ, ગટોરગછ ઊભુ યેણિ હામિ. ૭

મિલ્યા બિ રાક્ષસિ રાક્ષસ સોધ; અરે યુદ્ધ અદ્ભુત બહુ હોધ.

કર્ણુ દુઃશાસન મિલી દલ બહુ, પાણ્ડવ-સેન સર્જારયું સહ. ૮

એકલુ બીમસુત તેહ લડિ; તેહનિ બહુ કૌરવ યોધ નડિ.

ગટોરગછ વ્યાકુલ અતિ થયુ; પડયું પાણ્ડવદલ, જોધ કોપિઉ. ૯

મૂઢી બાણ કાખ્યાં શસ્ત્રજ સહી; મૂઢી અસુર રથ ઊતરયુ મહી;

મુષ્ટિ એકનુ કરયુ પ્રહાર, હેડમ્મ-સુતનિ દસમિ દારિ. ૧૦

ચોલ્યાં નેત્ર; મીંચ્યાં; કલ થમ; જાગ્યુ એક મારી મૂઢી જમ;

ઝાલિ હસ્ત નિ ધાસ્યુ બાથિ; જાંચુ અક્ષાસ્યુ અવનિ-સાથિ. ૧૧

હાથથી છૂટયુ જટાયુ જાણિ, માયા પ્રકટ કીધી નિરવાણ;

તેણિ હેડમ્મ પછાડયુ મહી; કરિ યુદ્ધ; મારિ જાંચલી સહી. ૧૨

કરિ અન્થોન્થિ વજ્રની પિરિ પ્રહાર; હેડમ્મ હવુ પાવક તેણી વાર;

પ્રજલ્યુ જટાયુ નિ ચઢિઉ કોપ; જટાયુ હવુ વાયુ; વહિ કરયુ લોપ. ૧૩

રાક્ષસરૂપ લેધ ધરયુ સર્પ; ગરુડ થૈ ગટોરગછિ હરયુ દર્પ.

હવુ મેધવલુ; હવુ પવન; હસ્તી સીંધ થૈ પડિ અન્થોઅન્થિ. ૧૪

સૂર્ય થયુ જટાયુ તેણી વાર; રાહુ થૈ બીમપુત્રિ કરયુ આહાર;

અનેક રૂપ માયાવીધ કરયાં; વલતાં બિહ્મ આયુધ ધરયાં. ૧૫

ભાલાં ભોગલ નિ ગુરજ ગદા; કરિ યુદ્ધ; મારિ બિહ્મ તદા.

પછી બીમપુત્રનિ ચઢિઉ કોપ: ‘હાવિ દુષ્ટનિ હું’ કરું લોપ.’ ૧૬

જાડયુ જાપરિ; અન્નિરક્ષ જૈ પડયુ; જાણિ ઔદ પર્વત ગડગડયુ!

ગ્રહી ચરણુ જાંચલ્યુ લેધ શીસ; ધણ્ડી તણી પિરિ ફેરવ્યુ દિશિ; ૧૭

કીધુ ચૂર; મૂક્યુ મહી સાથિ; ઝાલ્યા કેશ ખર્જ ગ્રહી બીજિ હાથિ;

વાયુપુત્ર મનિ આણી ખેદ, જટાયુ તણું કીધું શિરછેદ. ૧૮

અહીં શીસ હસ્તિ આલિંગિ; દુર્યોધન છિ તિહાં આવિઉ;
 મસ્તક નાખ્યુ રથે જીપરિ જાણી; શર્જનાદ કીધુ નિરવાણ. ૧૮
 હશી વચન જોલ્યુ બીમતન: “આ લિ મસ્તક, દુર્યોધન!
 વલિ જાજી યુદ્ધિ રહાં રવિતન્ન; તેહનુ પુઝનિ આપેશ વદન.” ૨૦
 જોષ સંવિ કૌરવ પામ્યા ત્રાસ; ગટોરગછ આઘ્યુ કર્ણનિ પાસિ;
 મારી સેન સંવિ કીધૂં ભર્જ; નાહ્યાં યોધ; રહ્યુ કર્ણ એક સહિ: ૨૧
 મૂકિ ખાણ અન્યોઅન્ય ભડિ ધમ્મ, ધન્દ્ર વૃત્રાસુર વદિઆ યિમ્મ;
 કવચ મિહનાં કટકા થયાં; રગ્તપલાશ ચેહવાં ફૂલિઆ. ૨૨
 મારિ ખાણ દેહ માહિ બેદિ ધમ્મ, સર્પ મિલ માહિ પિસિ યિમ્મ;
 માયા પ્રકટ કરી તેણી વાર; અસુર કોટિ થયા, નહીં પાર. ૨૩
 અહીં આયુધ પર્વત નિ વૃક્ષ, મારિ કર્ણ નિ રહ્યાં અન્નિક્ષ;
 સાંગિ ગદા તોમર નિ ત્રિશલ, ફરશી નેજા કણ્ટક-મૂલ, ૨૪
 વાહિ ખેડાં ખપુઆ તરવાર, આવિ રવિસુતનિ કરતાં માર;
 કાપિ કરણ્ય આવતાં તત્ખેવ, માયા સકલ ટાલી અશ્વમેવ. ૨૫
 મૂક્યું ચક્ર હેડમ્મિ એક; આવતું રવિસુતિ છેદ્યું વિશેષ;
 આવતું રવિસુતિ છેદ્યું યદા, વલી પૂઠલિથી મારી ગદા. ૨૬
 તેહ આવતી કીધી છેદ; બીમપુત્ર મનિ પામ્યુ ખેદ;
 પછિ ઉતપતિઉ તેહ અન્નિક્ષ; કરિ વૃષ્ટિ કરણ્ય જીપરિ વૃક્ષ. ૨૭
 કાપિ કરણ્ય આવતાં ચુહપાસિ; રાક્ષસ કોટિલક્ષ કીધાં નાશ;
 દાંકયુ બીમપુત્ર દીસિ નહીં દષ્ટિ; વેળ્યુ ઠામિ ઠામિ કરી ખાણવૃષ્ટિ. ૨૮
 રથ ભાંજ્યુ; કરણિ કરણ્ય કોપ; ગટોરગછ પછિ થયુ અલોપ;
 પ્રગટ અશ્વ રવિસુત કરિ ખહુ; કાપિ અસુર આવતાં સહ. ૨૯
 પછિ જાંચુ જાંચુ આકાશિ; પંડયુ ધરણિ, શ્વેત થઇ નિ:શ્વાસ;
 શર્જનાદ કીધુ તવ કરણિ; સહજ જાણ્યું ચે પામ્યુ મરણ. ૩૦
 કરી હરખ વેગલા રહી જોષ; પણિ પાસિ નવિ આધિ કોષ;
 ક્ષણ્ય એક થઇ ચેટલિ, જાંચુ વીર ગટોરગછ તેટલિ. ૩૧

વધ્યું શીસ હિર પેટ વદન, મેનાક પર્વત થેવડું તન;
 બહુ ચાંખ્યા; ભક્ષ કીધા બહુ; ફરિ દશેદિશિ નાહ્યા સહ. ૩૨
 ધડી એકિ જલ ધડીધ પાવક-જવાલ; પિડુ વીર પછિ ગયુ પાતાલિ;
 ફરી રથાનકિ આવ્યુ. તે ચાંહિ, રથિ બિશી કરણુ બિભુ લાંહિ: ૩૩
 “અરે સૂર્યપુત્ર! સાંભલિ, કદ્દં વાત; હવડાં શિર કદં તાહડું મહીપાત.”
 માયા રચી રણુ મધિ સહી; નિજ રણિ પડિ આયુધ થે મહી. ૩૪
 હવુ વ્યાકુલ કણુ જુઠ આકાશિ; માયાવી પર્વત યયુ નાશ;
 વલી મેઘ થે ગાનિ ગડગડિ, કરિ વૃષ્ટિ પાપાણુ પ્રોદા પડિ. ૩૫
 હણ્યું દલ બહુ, રવિસુત ચઢિઉ કોપ, વાયુ-અશ્વિ મેઘ હવુ અલોપ;
 પછિ હવુ વાઘ રીંછ સર્પ સહી; દસોદિશિથી આવ્યા વહી. ૩૬
 પશ્ચીમતિ વલી રૂપ અનેક; લખ કોટિ અસુર ચાઘ એક;
 પડિ પાહણુ પર્વત નિ વૃક્ષ; ચાંખ્યા કો; મારયા કો; કીધા ભક્ષ. ૩૭
 કૌરવાદિક જોઘ પામ્યા ત્રાસ; મારી કરણિ સવિ કીધા નાશ;
 રાક્ષસરૂપ ધરિ છિ બહુ; રવિસુતિ તે સદ્ધૌરયા સહ. ૩૮
 મહાબલિઉ છિ અતિ બલવન્ત; કેટલા યોધનુ આણ્યુ અન્ત;
 રક્તનેત્ર જાણિ શિવ વિકરાલ, જાણિ આન કરશિ પ્રલિકાલ. ૩૯
 તિમ રવિસુતિ કીધું; ધરિઉ કોપ; માયા સકલ શરિ કીધી લોપ;
 ભીમપુત્રનિ ચઢી તવ રીસ; મૂઢી સાંગિ થે નિરમી ધશિ. ૪૦
 તે આવતી ગ્રહી કરણિ હાથિ; મારી પાછી; રથ લેઘ ગૈ અશ્વસાથિ;
 જોઘ ઊતરયુ ભીમપુત્ર તત્કાલ; સાંગિ મારી રથ લેઘ પાતાલિ. ૪૧
 દેવદાનવ યક્ષ અન્ત્રિક્ષિ જોઘ: ‘ધન, ધન, કરણુ સમુ નહીં કોષ.’
 આવ્યુ ગટારગછ બિશી બીનિ રથિ; કરણુ વીર યોધુ છિ સમરથ. ૪૨
 ત્રણિ બાણુ વલિ મૂક્યાં કરણિ; લાંબુ રથ; અશ્વ-સારથિ હવુ મરણુ;
 ગટારગછ પામ્યુ અન્તરધાન; સજ્જે કિહિ: સાંભલિ, રાજન! ૪૩
 અસુર એક અલાયુધ નામિ, આવ્યુ, દુર્યોધન થેણિ ઠામિ.
 પૂર્વ વૈરી પાણ્ડવનુ ચેહ, લક્ષ યોધા લેઘ આવ્યુ તેહ.

ભીમ ભપરિ તેહનિ છિ રીસ; આવી દુર્યોધનનિ નામ્હૂં શીસઃ
 “સ્વામી ! હું છું વેરી પાણ્ડવ તણ્ણ; ભીમિ અમ કુલ-વધ કીધુ ધણુ. ૪૫
 હેડમ્મ-બકાસુરતુ કીધુ અન્ત; કિમિર અસુર હંતું બલવન્ત;
 હેડમ્મા સ્ત્રી રાખિ ધિરિ; તે દુઃખ છિ; લેશ તેહનું વિર. ૪૬
 તે માટિ વાલિ દલ તાહરું, રાધ ! હું કરું યુદ્ધ, પાણ્ડવ વસિ થામ.”
 દૈતિ તણ્ણાં એહવાં સુણી વચન્ન, અતિ મનિ હરખ્યુ દુર્યોધન્ન- ૪૭
 “અરે વીર ! સાંભલિ બલવન્ત ! ભીમ તણ્ણ, જા, તું કરિ અન્ત.”
 એહવાં વચન રાજનાં સુણી, ચાલ્યુ અસુર સેના લેખ ધણી. ૪૮
 શ્રોતાજન ! સાંભલન્યો એહ, ગટોરગજનું પ્રાક્રમ છિ થેહ.
 ભાઉ કિહિ બિહ કર જોડિઃ કૃપા કરન્યો શ્રીરણછોડ ! ૪૯

૧૧૮૦

કંઠવું ૨૮ મું—રાગ એજ

સજ્જે કિહિઃ સાંભલિ, તું રાધ ! અસુર અલાયુધ યુદ્ધિ જામ;
 ગટોરગજ સરીખુ સમરથ; ગજ સમાન અશ્વ; વજ્રમિ રથ. ૧
 મર્ધવના સરીખુ તેહનું સાદ; ભીમ-આગલિ કરચુ શરૂનાદ;
 દેખી થોધ આશ્રિન્ય બહુ થયા; ભીમસેનનિ આગલિ ગયા. ૨
 હરખ્યુ રાક્ષસ જોધ તે વાર; “આન્યુ શત્રુ, હાવિ કરું સર્દાર.”
 ધ્રમ કહી તેણિ મૂક્યાં બાણુ, ભીમ અસુરિ હાંક્યુ નિરવાણુ. ૩
 સેન સકલ પાડ્યું મહી સાથિ; ગદા એક પ્રોહી ગ્રહી હાથિ;
 મારી શીસિ ફેરવી ધરી કાલ; તૂંબલા મધિથી નીકલી અસિન્વાલ. ૪
 અલાયુધ ધ્રમ પ્રાક્રમ કરચુ બહુ; પ્રાજે કરતુ સેના સહ;
 પાડ્યા અશ્વ, રથ કર્યા લોપ, તવ ભીમનિ ચઢિહિ ક્રોધ. ૫
 જોધ અતિ રાખસ કેરુ ક્રોધ, મૂકી અસ્ત્ર અધવચિથી કીધુ રોધ;
 હેડુ ભિતરચુ વ્યાકુલ થઇ, મારી મુષ્ટિ રાખસનિ જઇ. ૬
 અન્યોઅન્ય મારિ પડ્યામ; પડિ ભોમિ વલી બિહા થામ;
 ગદા સાંગિ ભોગલ તરવાર, ગ્રહી ચરણ હરતીનુ કરિ માર. ૭

હણ્યા અશ્વ માંહોમાંહિ અનન્ત, તવ અર્જુનનિ કિલિ ભગવન્તઃ
“અસુર પ્રાક્રમ સખલુ કરિ,

હય ગજ દલ (તે) આપણું હણ્યું મરિ.” ૮

ધ્રમ કહી તેડયુ ગટોરગછ પાસિ: “જા, રે વીર ! કરુ અલાયુધનુ નાશ.
ચાઇ વ્યાકુલ સહી તાહુરુ તાત; હણી એહનિ જાળ્યે કરણુ-સદ્ધાતિ.” ૯
આસ્યુ રણિ વીર સુણી વચન્ન; ભીમ ગયુ યહાં છિ રવિતન્ન;
માંડયું યુદ્ધ રાખસિ અન્યોઅન્યિ; અલાયુધિ વિચાર એક કીધુ મન્નિ. ૧૦

મારી ભોગલ લોહા તણી, વાગી શીસિ હેડમ્મનિ ધણી;
વલી સાંગિ મૂઢી પૂઠિથી, જોઇ ભીમપુત્ર બિતરિહિ રણથી. ૧૧
રસાતલિ રથનિ લેઇ ગઇ, બિડયુ ભીમપુત્ર રણુ અન્નિશ્ન જઇ.

રુધિર તણા વરસિ વરસાદ; અન્નિષ્ઠથી વરખા કરિ પાત. ૧૨

પાડિ છિ પર્વતશિખર અનેક, કાપિ ધાઇ; ગદા મારિ અકેક;

શિખર અનેક ચિમ પર્વત તણાં, અન્યોઅન્યિ લેઇ નાખિ ધણાં. ૧૩

ખૂટયાં વ્રખ, આયુધ નહીં લેશ, નાખી સુગટ બિહઇ સાલાં દેશ;

બિંચુ બિંચલી નાખિ મહી સાથિ; ભીડી ભચરડી અર્જુ ચરણુ હાથ. ૧૪

તવ ભીમપુત્રનિ અદિહિ કોપ: ‘એ પાપીનિ હાવિ કરું લોપ.’

ધ્રમ કહી બિડયુ તે આકાશિ; પડયુ ત્રુટી બિપરિ કરિવા નાશ. ૧૫

મહી પૃથ્વીઇ નાખ્યુ સહી; કાખ્યું અર્જુ વડિ શીસ ગ્રહી;

શર્જનાદ કીધુ ગડગડાટ; કૌરવ દલ તણુ વાલ્યુ ડાટ. ૧૬

પાણ્ડવ આનન્દ પામ્યા ધણું; ગટોરગછિ શીસ અણૂ તેહ તણું;

લેઇ નાખ્યું રથિ-દુર્યોધન્ન: “આ લિ તાહુરા વાહ્લાનું વદન્ન. ૧૭

વલી કહું: જાજિ કરણુ-પાસિ, તેહ શીસ આપેશ કરી નાશ.”

ધ્રમ કહી કીધુ નાદ શર્જ તણુ; દુર્યોધન્ન લિ પામ્યુ ધણુ. ૧૮

હવુ હરખ ધર્મ-કૃષ્ણ-અર્જુન્ન: “ભલુ પુત્ર! તું તુ ધન્ય ધન્ય.”

કૃષ્ણ તણાં એહવાં સુણી વચન્ન,

કૃત્યુ ગટોરગછ આખ્યુ યહાં રવિતન્ન.

માંડ્યું યુદ્ધ, બિહ સરીખા થર, કૌરવદલ સવિ કીધું ચૂર;
 કરણિ પાંચ તીવ્ર મેહલ્યાં બાણ, ગટોરગણ બ્યાકુલ થયુ જાણિ. ૨૦
 તીવ્ર બાણ દસ મારયાં સહી; રથ સારથિ અશ્વ પાડ્યા મહી;
 યે કો યોધ હૂતા કરણ પાસિ, તેહનુ બીમપુત્રિ કીધુ નાશ. ૨૧
 પછિ પામ્યુ તેહ અન્તરધાન; બીધા યોધ સુભટ રાગ્નન.
 અન્ત્રિક્ષ જોધ કરણ પામ્યુ ત્રાસ: 'રખિ પડિ માહુરુ કરશિ નાશ.' ૨૨
 એહવું વિચારીનિ મૂઝ્યાં બાણ; શરિ કરી છાણુ અન્ત્રિક્ષ જાણિ;
 બાંધી હાઠડી દિશોદિશિ સહી; કરણ સુભટ મધિ રણુ તહીં. ૨૩
 બીમપુત્રિ મનિ કર્યુ વિચાર; હવુ મેધ માયાઘ તેણી વાર;
 અગ્નિ તણુ વરસિ વરસાદ; લાગી હાઠડી બલવા વિખ્યાત. ૨૪
 પડિ અશ્વ આયુધ નહીં પાર, ગદા સાંગિ તોમર તરુવાર;
 શલ્યા મોગલ યાઘ છિ વૃષ્ટિ, નાંખિ અશ્વ કો દીસિ નહીં દષ્ટિ. ૨૫
 શિખર પાહણુ પર્વત બહુ પડિ, તેણિ અશ્વ ગજ બહુ રડવડિ;
 અદ્ભુત થકુ આજિ ગડગડિ; યોધ કો ન દીસિ, આયુધ પડિ. ૨૬
 નાહડા યોધ, સવિ પામ્યા ત્રાસ; કૌરવદલ સવિ કીધું નાશ;
 કરણુ થોમ્યુ તેણિ સમિ, અસુર અનન્ત અન્ત્રિક્ષ રહી ભમિ. ૨૭
 વાધ્યા અસુર લક્ષ કોડ અનન્ત; પડિ આયુધ; દલ યાય અન્ત;
 ચાંપી મારિયા ગજ મહારથી; અવરિ યોધ અશ્વ-સડખ્યા નથી. ૨૮
 કરણ સુભટનિ અઢિઉ કોપ; આવતાં આયુધ કરયાં તે લોપ;
 ચાક્યુ કરણુ અશ્વ છેદિ અનન્ત, પણિ તેહનુ નહીં આવિ અન્ત. ૨૯
 અસુર-વૃદ્ધિ-માયા ફરી યાઘ; નાખિ અશ્વ; કો નવિ રહ્યું જાઘ;
 પડિ પાહણુ પર્વત આકાશિ; ચાંપી દલ માર્યું નાહડું સુહૃપાસિ. ૩૦
 રહ્યું યુદ્ધ, કુણ સાથિ મરિ? મરિ ચમ્પાઘ શલ્યા પડિ;
 તવ તિહાં વરતયુ હાહાકાર; માંહોમાંહિ તિહાં કરિ છિ વિચાર: ૩૧
 "પાણ્ડવનું પાસું કરિ દેવ; અન્ત્રિક્ષથી મારિ અશ્વમેવ;"
 નાહસિ, "અનાથ થયા," ઇમ કહી,
 કૌરવ અસ્ત પામ્યા યુદ્ધ કરિ નહીં.

રણુ કરંણુ, એકલુ શું કરિ? પડિ આયુધ ગ્રાણી બહુ મરિ;
પડયુ ભરૂં; બહુ પામ્યા ત્રાસ; શબ્દ સુલુગમાં ચાએ નાશ. ૩૩
દ્રોણાચાર્ય આદિ સહ યોધ, બેઠ આશ્રિત્ય- પામ્યા ક્રોધ:

“કુહુ, લાઠ! એહનુ શુ કરવુ સમ્ય?”

મિલી સહ પરદયુ પરપમ્ય; ૩૪

કૃપા દ્રોણ શસ્ય દુઃશાસન; શકુનિ સાથિ સહ દુર્યોધન;

આવી બાલા સવિ કર્ણુનિ પાસિ;

કિલિ રવિસુત: “હાવિ કરવુ નાશ. ૩૫

નકૌરવી એણિ કીધી ધરા; યોધ હારિ પામ્યા સવિ ખરા;

એ આવ્યુ પર્વતશું અહીં; એહ તુ કુહુનિ મૂકિ નહીં. ૩૬

યોજન દેહ ચેહનુ વિકરાલ; દીસિ કૃતાન્ત સરીખુ કાલ.”

સંરવ મિલિ કિલિ: “સાંભલિ, કરણુ! નિશ્ચિ એહનું કરવું મરણુ. ૩૭

સાંગિ એકેવીરા! તું કહિ; તેણિ પાડિ પૃથ્વીઘ એહનિ;

આપણિ સવિ પામ્યા સહી નાશ; શિ અર્થિ આવશિ રહી પાસિ? ૩૮

મૂકિ, વિચાર મા કરિ તું મનિ; જીવેશ તુ જીતેશ, અભુન્ન;

એ દુષ્ટ રાખસતુ કરિ સર્વાર.” મુણી કર્ણુ મનિ કરયુ વિચાર: ૩૯

“સાંભલુ ગુરુ નિ દુર્યોધન! એ સાંગિ જીતેશ અભુન્ન;

નપાણવી કરવાનિ અરથિ, રાખી સાંગિ એહ તુ સમરથ.” ૪૦

કિલિ દ્રોણ: “સાંભલિ તું, કરણુ! તેણિ હૂકું આણ્યું મરણુ;

નપાણવી તું કરતુ કરિ, નકૌરવી કીધી તે ખેરિ.” ૪૧

પછિ કરણિ શોક મનિ કરી, વિરાધ સાંગિ તે હાથિ ધરી:

“રાખ્યુ અભુન્ન શ્રીમદારાજિ; પાદવિહિ ભીમપુત્ર આજ. ૪૨

એ નિશ્ચિ કૃષ્ણનિ ગમતું કામ; રણુ અભુન્ન; માંડું એહનિ દામિ;

સહી મરણુ ચાઇ એ વડિ; મૂકું સાંગિ યિમ એ દષ્ટિ પડિ.” ૪૩

એહનું વિચારયું કરણિ મન સાથિ;

લીધી સાંગિ વીજલી સરખી હાથિ;

કાલ થયુ કરતુ બહુ નિકેદન, રાખી હતી કરવા વધ અભુન્ન. ૪૪

કવચ કુણ્ડલ આપી ધન્વનિ, પિતાવચનિ માગી લીધી તે કહિ;
કિહિ સન્ને: લેવા ધમ્મતી તે પ્રાણ,

અત તણી ભગિની સહી જાણિ.

૪૫

મૂઢી સાંગિ ચાલી આકાશિ; માયા સદલ ક્રીધુ તેણિ નાશ;

નાહુ રાખસ દેખી વ્યાકુલ થઇ; સાંગિ રુદિ મધિ પીઠી જઇ. ૪૬

બાહુરિ નીકલી ગઇ આકાશિ; પડી આગલિ જૈ ધન્વનિ પાસિ;

ગટોરગજ પર્વત પાડ્યુ મહી; પડ્યુ સેન-કૌરવ-મધિ જઇ. ૪૭

પાણ્ડવકાર્ય કરિવા ધરયુ રાગ, આંધૂં દલ, હણ્યું સુહુપાસિ;

એક ક્ષોભણી તણુ કરયુ અન્ત, પડ્યુ ભીમપુત્ર બલવન્ત. ૪૮

મરણુ પામ્યુ એ તેણી વાર, કૌરવદલિ હવુ જેજેકાર;

પાણ્ડવ પાંચિ દુઃખિઆ થયા; નારાયણુ આનન્દ પામિઆ. ૪૯

પાંચજન્ય પૂરયુ અવિનાશિ; નાચિ, હરિત તાલી દેધ કરિ હાસિ;

થાપી પૂઠિ પાણિ અર્જુન, કરયુ નાદ વલી જગજીવન્નિ. ૫૦

અર્જુન આશ્રિજ્ય પામ્યુ ધણું; આણી દુઃખ અતિશિ પુત્ર તણું;

બોલ્યુ પારથ: “સુણુ, મહારાજ! શોક અતિ, દુઃખ પામ્યા આજ. ૫૧

ગટોરગજ સરીખુ પુત્ર મરિ, તું સ્વામી! શિ હાસિજ કરિ?”

સુણી વચન બોલ્યા અવિનાશ: હાવિ કર્ણુ સહી જાણુ થ્યુ નાશ. ૫૨

સાંગિ તણિ બલિ તે ગાજતુ; તેણિ કરીનિ તૂંહિ ભાંજતુ;

એ આયુધ હોઇ જી ઓર્ન પાસિ, તુ કુણિ નવિ આલિ, પામિ ત્રાસ. ૫૩

ધન્વ-ધશિ-આદિ સરવ હોઇ, કર્ણુ જીતવા સમરથ નહીં કોઇ;

ભીમપુત્રનિ જાણુ મુકિ નથી, મુકિ કર્ણુ જાણુ, સાંગિ જૈ હસ્તથી. ૫૪

કવચ કુણ્ડલ લેઇ ગયુ સુરરાજ; પુત્ર જાણી તાહુ ક્રીધૂં કાજ;

ધન્વન કીર્તન મુખિ જપતુ નામ, તેણિ કરી તાહુ સીધૂં કામ. ૫૫

એ રવિ-સુત મરણુ થાઇ કુણિ નહીં,

ગાંજવં અખિ ભાયા તાહુરા ખૂટિ સહી;

માહુરં ચક્ર સુદર્શન પાછું ફરિ,

તુ કુણુ એહવુ વીર, થે વધ એહવુ કરિ?

૫૬

ગયાં કવચ કુણ્ડલ નિ ગદા, કંઈ હાસિ તે જાણી સર્વદા;
 ગયું કષ્ટ; કલ્યાણ થયું વૃઝ; તેણિ નાચું હર્ષ થાઈ મુઝ. ” ૫૭
 ગેટારગણતુ જાણી નાચ, ઘૂતરાણર મનિ પામ્યુ ઉલ્લાસ;
 કિહિ કયા તૂં, ચતુર સુખણ! સન્ને મુખિ જોલ્યુ પછી વાણિ. ૫૮
 લાઉ કિહિ: પ્રભુ! તૂં અવિનાશિ!
 રાખિ તૂં મુહિ ચરણનિ પાસિ.

૫૯

૧૨૨૯

કંઠૂં ૨૯ મું—રાગ દેશાખ

શ્રીહરિ જોલિઆ રે: “ સાંભલિ, અર્ચુન! કહું વાત;
 કણું મહા પ્રાક્રમી રે, તૂં વિના કુણિ નવિ થાઈ ઘાત. ૧
 શીલ વ્રત આચરિ રે, ગોખાણણુ કેરુ પ્રતિપાલ;
 અન્નવિદ્યા આવડિ રે, ચેહવું રવિતેજ તપિ મધિકાલ. ૨
 દુષ્ટસર્જિતિ થકી રે, ભૂંડે કિહિવુ! તૂં શું જાણિ?
 દેવ કરી માનવુ રે, હાવિ માતુપ થયુ નિરવાણ. ૩
 તેહ પણ હજી લગિ રે, કો સમરથ નહીં કરિવા અન્ત;
 તેહ વધ વુ થશિ રે, કહું સાંભલિ તૂં એકચિન્તિ: ૪
 રથચક્ર એહનું ગ્રસિ રે, પૃથ્વી રણ માંહિ, સહી પાણુ થાઈ,
 તે સમિ મારેશિ રે, વુ તે સમિ મરણુ થાઈ. ૫
 તહમ્મે કારણિ રે, અસુર તણુ બહુ આણ્યુ અન્ત;
 જરાસન્ધ આદિશું રે, શિશુપાલાદિકે બલવન્ત. ૬
 આંહિ દૈતિ એ હતા રે, અલાયુધ આદિ કરયા નાશ;
 ભીમપુત્ર મારિઉ રે; તેહથી મન માંહિ થયુ ઉલ્લાસ. ૭
 નહીંવુ માદરિ મારવુ રે, ચાત મુદ્દર્શન ચક્ર લેષ હાથિ;
 એહવુ કો નથી હાવિ રે, પછિ મુદ્દ કરત એહનિ સાથિ. ૮
 અસુર સંધારવા રે, મિ ધરયુ જિ ઇહાં અવતાર;
 એહવા વીર રહ્યા પૂંદિ રે, પૃથ્વી કરગિ સહ સંધાર. ૯

- સ્વામીશ્ચ ! બહુ ધાત કંઈ છું, ઇચ્છું છું બહુ હામ;
માહું મન સ્થિરતા કિમ રિદિ, જુ તદ્મયો છાંડુ હામ ? ” ૮
- મુણી વાણી દ્રોણ ગુરુ એ, બિઠયા બહુ ભડ-ભાગ;
બાણ ભાયા કર અહીનિ, આલ્યા રણિ બહુ રાગિ. ૯
- ક્રોધ-પૂરિત તવ આવિઆ, પાણવના દલ-મદ્દિ;
પછિ બાણ મૂઢી અતિ ઘણાં, બહુ યોધ ટાલી શુદ્ધિ. ૧૦
- એક દસ શત સહસ્ર યોધા, દસ સહસ્ર મૂકિ જોડિ;
આગસિ જાતાં લખ ગઇ, દસ લખ વાજિ ક્રોડ. ૧૧
- ઇમ બાણ મૂકિ દ્રોણાચાર્ય, કરચું દલ સર્વાર;
અશ્વ ગજ રથ મહારથી, રણિ પડ્યા બહુ નિરધાર. ૧૨
- બાણ છૂટિ નિ રથ તૂટિ, ફૂટિ હસ્તી-શીસ;
કંઠમૂંડ યોધા પડિ પૃથ્વીઇ, થાઇ કટકા વીસ. ૧૩
- દ્રોણાચાર્યિ ક્રોધ ધરી, દલ પાડ્યું બહુ નાશ;
તે વીર નાહ્યા આવિઆ, શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન પાસિ: ૧૪
- “ અરે સ્વામી ! તદ્મયો સાંભલુ, તમ ગુરુ દ્રોણ છિ ચેહ,
કટક દલ સવિ પાડ્યું પૃથ્વીઇ, મૂઢી બહુ બાણ તેહ. ૧૫
- બાણ મૂકિ અતિ ઘણાં, તેહની સંખ્યા કહી નવિ જાઇ;
હાવિ શીઘ્રિ, સ્વામી ! કરુ રક્ષા, અદ્મયો નહીં રિદિવાઇ. ” ૧૬
- વચન એહવાં સાંભલી, શ્રીકૃષ્ણ જોડ્યા ઇન્દ્રમ:
“ અરે અર્જુન ! દ્રોણ ભડ તે, હારિ પામિ કિન્ન ? ૧૭
- શસ્ત્રવિદ્યા ભેદ જાણિ, વલી પ્રાક્રમી બહુ બલવન્ત;
બાણ મિથ્યા હોઇ નહીં; તેહનુ ક્રોધ ન આણિ અન્ત. ૧૮
- દ્રોણગુરુ નવિ થાઇ પ્રાજે; માનવા એક દેવ;
એહનિ એહવી પ્રતગ્ન્યા છિ ચે, સવિ શસ્ત્ર નાખિ ધરણિ ખેવ, ૧૯
- પછિ પાછાં લિહિ નહીં જુ, જાણિ આખ્યું મરણુ;
વાઇક પાછું નવિ ફરિ, જુ શેષ મૂકિ ધરણિ. ૨૦

- સ્વર્ગ અતઃ પાતાલં ત્રણિ, રસાતલિ બુ બધ,
તુહિ-શસ્ત્ર નાખ્યાં તે નવિ ગ્રહિ; ફરી પાછાં નવિ સાહિ. ૨૧
- તે માટિ એક ભેદ રચીધ, યિમ શસ્ત્ર નાખિ એહ;
દ્રોણ ગુરુનિ પુત્ર છિ, એક, અશ્વત્થામા ચેહ, ૨૨
- સુભટ શરુ પ્રાક્રમી અતિ-વદ્ધલ છિ તે બાણિ;
નાશ પુત્રનુ થયુ સાંભલી, શસ્ત્ર નાખિ ભોમિ નિરવાણ, ૨૩
- તે માટિ; અર્જુન! ધરમનિ, મોકલુ ગુરુનિ પાસિ;
દ્રોણ આગલિ ધમ કિહિ: 'તુઝ પુત્ર પામ્યુ નાશ.' ૨૪
- એહવી સુણતાં વાણિ શસ્ત્ર નાખિ, તુ સરિ સઘલાં કાળ;
પછિ આપણિ હણી કૌરવનિ, સહી લીજિ રાજિ." ૨૫
- અર્જુન વક્ષતુ ધમ વદિ: "સ્વામી! યુધિષ્ઠિર નહીં બધ;
અસતિ વાઘક નહીં વદિ; કહાવિ એ તુ ધર્મરાષ્ટ્ર." ૨૬
- વૈશમ્પાયન ધમ ઉચ્ચરિ: સુણિ, જન્મેજે! તૂં વાણિ;
અર્જુનશ્ચ આગ્ન્યા કરી, દલ બધ સારજીપાણિ. ૨૭
- તત્પેવ વેગિ આવિઆ રે, કૌરવના દલ મહિ;
ઐહ યોધા મહારથી, દ્રોણ કરિ છિ યુદ્ધ. ૨૮
- પ્રણામ કીધુ દ્રોણ ભડિ, તવ બોલિઆ અવિનાશ:
"અરે દ્રોણ! શું યુદ્ધ કરિ છિ? તુઝ પુત્ર પામ્યુ નાશ. ૨૯
- તુઝ પ્રાણપિ અતિ વદ્ધલ હૃતુ, અશ્વત્થામા ચેહ,
સર્ગ્રામ કરતાં રણુ વિપિ, પડ્યુ પૃથ્વીધ તેહ." ૩૦
- દ્રોણ કિહિ: "મુઝ પુત્ર બલિહિ, અભજું ભડ તે બાણિ;
નાશ તેહતુ છિ નહીં; તૂં મિથ્યા બોલિ છિ વાણિ. ૩૧
- અરે ધૂરત યાદવાં! કાં અનરથ બોલિ તૂં આપ?
વિશ્વાસઘાતી છલ કરી, પર-અર્થિ લહિ શીસિ પાપ. ૩૨
- અનેક ભડ તે હણ્યા આગિ, તેહની ન બાણુ ગતિ;
બુ ધર્મ આવિ-કિહિ મુઝનિ; તુ સહી આનું સતિ:" ૩૩

વચન ઝેલ્યાં સોભલીની, કૃષ્ણ આગ્યા ત્યાંહિ,
 ભીમ અર્જુન નિકુવ સિહિદે, યુધિષ્ઠિર જિ યાંહિ: ૩૪
 “અરે મુભટો ! સાંભલુ, દલ દ્રોણ કરિ સર્દાર;
 ઉત્પાત વરત્યુ આપણિ; રણિ કૃષ્ણ ગદ્ગણિ વાહરિ? ૩૫
 કૌરવ જાવિઆ પ્રાક્રમી, તે કૃષ્ણ નહીં છતાપ;
 આપણિ તેહનિ છત્રવાનિ, એક છલાં જિ ઉપામ. ૩૬
 રાધ યુધિષ્ઠિર ! સાંભલુ, જાઉં દ્રોણ ગુરુનિ પાસિ;
 જૈ કુહુ છુઝ પુત્ર ચે, અશ્વતથામા પામ્યુ નાશ. ૩૭
 ઝેલ્યુ પુત્રવુ વધ સાંભલી, શસ્ત્ર નાખણિ તતખેવ;
 તે માટિ તાડ્યો શીઘ્ર થૈ, ધર્મ ! જાઉં તિહાં અશ્વમેવ.”

ઉચ્ચલુ

“અશ્વમેવ જાઉં રણ વિપિ,” ઝેલ્યાં કૃષ્ણ-વાઘક સાંભલી,
 કર જોડી વિપ્ર ભાઉ કિહિ: પછિ ધર્મ તે ઝોલ્યા વલી

કડવું ૩૧ મું—રાગ ગૌરી

રાધ યુધિષ્ઠિર ઝોલ્યા વાણિ: “સાંભલિ સાચું, અતુરમુખણુ !
 અસતિ વાઘક મિ કિમ જોલાઈ ? નપાણવી જુ પૃથ્વી યાપ,
 અત આજ મુઝ આવિ સહી, તુહી અસતિ હું જોલું નહીં.
 પૃથ્વી તણું માહરિ નહીં દાજ; અન્તિ નરકિ પડું, મહારાજ !”
 ક્રપિ કિહિ: સાંભલિ તું, રાજાજ ! ધર્મ તણું નિશ્ચય ઝેલ્યું,
 સંતિવાદી ચે કહાવિ રાધ, છત્ર વાઘક તેણિ કિમ કિહિવાઈ ?
 જુ રવિ પચ્છમ પ્રગટિ સહી, શેષનાગ ધરણી ધરિ નહીં,
 સાગર લોપી જલ યત્રિ કરિ, તુહિ અસતિ વાઘક ધર્મ ન બિચરિ
 જુ પૃથ્વી રસાતલ માંહિ જાપ, જુ હુતાશન શીતલ યાપ,
 વર્ણ અદાર નહીં બેદાબેદ, વચન વાઘક ન યાપ વેદ,

એહવાં અરિષ્ટ જુ યાદ સહી, તુહી ધર્મ સતિ મૂકિ નહીં.

યુધિષ્ઠિર કિહિ: “સાંભલુ, સ્વામિ ! રાજિ તણું માહરિ નહીં કામ.” ૬

તવ વચન યોલ્યા શ્રીભગવાન, આડી દષ્ટિ ભીમનિ કીધી સાન:

“જા રે વીર ! તું વિહિલુ થઇ, હણિ અશ્વત્થામા હસ્તી તે સહી. ૭

દ્રોણપુત્ર-નામિ હસ્તી થેહ, વેગિ હણિ છત્ર કરિવા તેહ.”

સુણી વચન ભીમ સમ્યરચુ; અશ્વત્થામા હસ્તી-વધ કરચુ. ૮

કરી કાજ ભીમ આવ્યુ ત્યાંહિ, ધર્મરાષ્ટ્ર કૃષ્ણ બિહા યાંહિ;

પાસિ જૈયનિ યોલ્યુ વાણિ: “સ્વામી ! અશ્વત્થામાઇ તિજ્યા પ્રાણુ.” ૯

નારાયણ તવ યોલ્યા ધર્મ: “અશ્વત્થામા પડિઉ તે કિમ્ ?

સુણી વચન ભીમ ધમજ કિહિ: “ગદાપ્રહાર માંડુ કિમ સિહિ ? ૧૦

મિ મારી રીસ આણીનિ ગદા, પામ્યુ મરણુ, પાંચુ તે તદા.”

સુણી વચન ધર્મનિ કિહિ અવિનાશ;

“ઉઠુ શીઘ્રિ જાઉ દ્રોણનિ પાસિ. ૧૧

એહવું વાઇકે તું કિહિજ્યે સહી, અશ્વત્થામા રણિ પડિઉ મહી.”

નારાયણિ કહી છત્ર-ગતિ, રાઇ યુધિષ્ઠિરિ તવ માન્યું સતિ. ૧૨

શીઘ્રિ થઇ ધર્મ આવ્યા ત્યાંહિ, દ્રોણ યુદ્ધ કરિ છિ યાંહિ.

ભેટયા ભૂપતિ; દીધાં માન: “કુહુ, ધર્મ ! આવ્યા કુણિ કામિ ?” ૧૩

વચન સાંભલી યોલ્યા ધર્મ: “અરે દ્રોણુ ગુરુ ! લાગું કમ્;

અશ્વત્થામા રણુ માંહિ રહ્યુ થેહ, હવડાં ભીમિ હણિઉ તેહ.” ૧૪

ધર્મવચન દ્રોણિ માન્યું સહી, તત્ક્ષણ અઅ તે નાખ્યાં મહી;

તિજ્યા પ્રાણુ દ્રોણુ ધમ વદિ, પુત્રશોક આણી અતિ રુદિ: ૧૫

“અરે રાઇ ! વાઇકે સાંભલુ, અશ્વત્થામા ગજ છિ ભલુ;

હસ્તી પુત્ર બિહનાં નામ સમાન, તેહ માંહિ કુણ હણિઉ રાજન ?” ૧૬

કિહિ ધર્મ: “હું તે નવિ લહું; સુણી વાત તુઝ આગતિ કહું;

નરે અથવા કુજરે કે હણ્યુ; વિચાર ન આણું તેહજ તણુ.” ૧૭

છત્ર જાણિ ગુરુ દ્રોણુ ઝાપિઉ: “અરે કુન્તીમુત ! તિ તુ ધર્મ લોખિઉ.

ધૂર્ત કૃષ્ણ-સર્જતિ કરી મતિ, સ્વારથ માંહિ તિ નીગમ્યું સતિ.” ૧૮

અનેક વચન દ્રોણિ કહ્યાં મર્મ, રુદિ બાણુ થૈ વાગાં ધર્મઃ
 “લોભ રાગિવુ લાગુ તુહિ, અસતિ વાધક આવી કલું સુહિ. ૧૯
 ભુ ધર્મિ ધર્મ મુક્યુ જાણિ, તુ માદરિ ધરવાં નહીં બાણુ.”
 નાખ્યાં અસ્ત્ર અવતી ક્રોધિલરી, દ્રોણાચારયિ નવિ લીધાં કરી. ૨૦
 આવ્યા ધર્મ તવ શ્રીદરિ પાસિ; પછિ અર્જુન કિહિ છિ અવિનાશઃ
 “જા, રે વીર ! વેગિ લેઇ બાણુ; દ્રોણાચારય હણિવા નિરવાણુ.” ૨૧
 કિહિ અર્જુનઃ “યુદ્ધિ જાળિં નહીં; એહ તુ માદરુ ગુરુ છિ સહી;
 રવામી ! સ્મૃતિ વેદ ધમ કિહિ, ગુરુ-પિતા માંહિ સન્ધિ નહીં. ૨૨
 દ્રોણુ ભપરિ હં કિમ કહેં પ્રહાર ? માદરુ ભોમિ નહીં ઝાલિ લાર.
 નપાણુવી ભુ પૃથ્વી થાઇ, તુહી અર્જુન નહીં યુદ્ધિ જાઇ.” ૨૩
 એહવાં વચન સુણી સારજીપાણિ, અર્જુનશં ધમ બોલ્યા વાણિઃ
 “અરે વીર ! હં કહું છું આપ, તે માટિ નહીં તુઝનિ પાપ. ૨૪
 પારથ ! જો માદરુ મુખ માંહિ, શી ગતિ દેખિ છિ તું આંહિ ?”
 વદન વિકાસ્યું વિશ્વાધારિ, ભુવન ત્રણિ દીધાં મુખ-મુઝારિ. ૨૫
 “કૌરવ સતિ તિહાં પામ્યા મરણુ, એહવું દેખીઇ, અશરણુશરણુ !”
 અર્જુનનિ કિહિ શ્રીઅવિનાશઃ “પાણુવ ધણું પમાડ્યા ત્રાસ. ૨૬
 રખિ અર્જુન ! ધમ જાણિ તૂંઠ; હવડાં કૌરવનિ માંહે હૃઇ;
 એણિ દમી સાધ્વી સભા-મુઝારિ, સહી મરણુ પામ્યા તેણી વાર.” ૨૭
 નારાયણુ-મુખ જોઇ અર્જુન, લાગુ ચરણિ વિદ્વિજ થૈ મન્નિ;
 અહર્નિશ મુનિ ધ્યાઇ મહન્ત, તુહિ પાર નવિ પામિ અન્ત. ૨૮
 અર્જુનિ સ્તુતિ કીધી ઘણી, વેગિ આવ્યા ધૃષ્ટદ્યુમન લણી;
 દુપદસુતનિ દીધી આશઃ “જાઉ યુદ્ધ કરિવા દ્રોણુનિ પાસિ. ૨૯
 નાખ્યાં શસ્ત્ર, તેહનિ મારુ જઇ; એહ તુ માદરુ ગુરુ છિ સહી.”
 એહવાં વચન ધૃષ્ટદ્યુમન સુણી, તત્ક્ષણુ આવ્યુ દ્રોણુજ લણી. ૩૦
 દુપદસુત આવ્યુ ચેટલિ, ગ્રાણુ તિલ્યાં દ્રોણિ તેટલિ;
 પ્રણામ કરી, ધરીનિ ધ્યાન, મિથ્યું તેજ જૈયનિ લગવાનિ. ૩૧

દ્રોણચાર્ય ધ્રુવ તિજિઆઃ પ્રાણુઃ દ્રુપદસુતિ તવ લીધાં આણુઃ
 મન્ન માંહિ અતિ આણી રીસ, દ્રોણાચાર્યનું તવ છેલ્લું શીસ. ૩૨
 હાહાકાર તવ હવુ અતિ સાંહિ; અતિ અગ્નિ દૈરવદલ માંહિ;
 આવી વાત દૈરવનિ પાસિ; દ્રોણાચાર્ય ગુરુ પામ્યા નાશ. ૩૩
 દુર્યોધન એહવું સાંભલી, પડ્યુ ધરણિ, તવ મૂર્છા વલી;
 શિથિલ દેહ, મુખિ નવિ જોલાઇ; ભગન કટી, બિધરશી રોમરાઇ. ૩૪
 વૈરામ્પાયન કિહિ: સુણિ, ભૂપ! દુર્યોધન થયુ વિકલ-સ્વરૂપ;
 દ્રોણાચાર્ય ધ્રુવ પામ્યા મરણુ, હાવિ યુદ્ધ થાશિ તાગી કરણુ. ૩૫
 રવિમુત છિ પ્રાક્રમ અતિ પ્રૌઢ, સાંભલતાં થૈષ દિગ્મદ્.
 સમરચા સ્વામી વૈકુણ્ઠનાથ; વિપ્ર ભાઉ કિહિ: થાઉ સનાથ. ૩૬
 ૧૩૨૭

[ઇતિ શ્રીમન્મહાભારતે ભાઉકવિ-વિરચિત
 દ્રોણપર્વ સમ્પૂર્ણ]

૬. કૃષ્ણપર્વ-સાર

કૃષ્ણ ૩૨ મું—રાગ એજ

ઋષિ કિહિ: સાંભલિ, રાજન્ન! અતિ લિ પામ્યુ દુર્યોધન;
 આણી દ્રોણ-કુઃખ થયુ નિઃશ્વાસ; તવ તિહાં તાગી કણ આપ્યુ પાસિ.
 દુર્યોધનશ્ચ ધ્રુવ જોલિહ: “રાઇ! મનિ વિદ્વંશ કિમ્ થયુ ?
 શા માટિ દીન થઇ ગિહુ સાર ? હવડાં પાણુવ પાંચ મતાવું હારિ.
 શા માટિ દુઃખ આણુ તહમ્થો; યહાં લગિ જવું છું અહમ્થો ?
 અરે રાઇ! તું એહવું જાણિ, પાણુવ પાંચ હણું એક આણિ.
 તિજી શોક ગિહુ નચિન્ત; સહી આપણી થાશિ જીત;
 માહુરા મન માંહિ અતિ ઘણી રીસ; હવડાં છું ને છેલ્લું શીસ.
 નિષ્કણ્ડક કરી ન આપું રાજિ, તુ તિહાં મુઝનિ લાગિ લાજ.
 જુ તહીં સ્થાવર જગત્-અજગત્. તુ તિજી રાજિ નિ જાજી વનિ;

પાણ્ડવનું પ્રાક્રમ શું થયું? બહુ યોધા સાથે આપણે;
 નપાણ્ડવી પૃથ્વી કરી દિગ્ગે; શત્રુસાથ ટાલી જસ લિહું.”
 એહવી આશ્વાસના દીધી ઘણી; પછિ કરણ સુભટ ચાલ્યુ રણ
 મહારથી સાથે દસ સહસ્ર; તેહનિ છિ નાના વિધનાં અસ્ર;
 સેનાં સાહત શણગારયા સહ, બલ પ્રાક્રમ ભડ યોલિ બહુ;
 હસ્તિયુથ આગલિ કરયાં સહી; પાલા સુભટની સદ્ધ્યા નહીં,
 મદગલ વીત(?)હય કરિ હીંસાર; તેહનિ નાનાવિધ સણગાર;
 રતનજડિત સોત્રણ પલાણ; બપરિ ભાયા, ભરિયાં બાણ.
 અમર શીસિ બાંધ્યા ગજ ધાઇ, હઠ્ઠારયા રણ બપરિ નઇ;
 તે બપરિ ણિઠા મહાવીર, શરશિરોમણિ તે તિહાં ધીર.
 રણ-મુહિ ચઢિયા ભડ શર, યિમ વાધિ સાગરનું પૂર;
 અક્ષિ સેના બપરિ ભાયા વસ્ર; પ્રોઢાં ધનુષ; નણિ ભેદ-શસ્ત્ર.
 મુગતાદલ સોત્રણ કણિઠ માલ; રાતાં લેવન દીસિ વિકરાલ;
 એક આણ્યુ અનુભમ રથ નેતરી; કરણ-આગલિ આણ્યુ સજ
 શલ્ય સુભટ તિહાં આવી મિલ્યુ, વચન થકી પાછ નવિ અલ્યુ;
 વૈશમ્પાયન કિહિ: સુણિ, રાઇ । સુભટ કરણ યુદ્ધિ સજ થાઇ.
 ક્રોધ સહિત અર્જુ કડકડિ, પૃથ્વી-ભારિ શેષ આહુ પડિ.
 સજ આણ્યુ કણ્વ ણિહુ રયિ; શલ્ય સારયિ છિ સમરથ.
 તવ નીસાણિ દીધુ ધાઇ; નાનાવિધ વાજિત્ર-શબ્દ થાઇ;
 દલકદલમાં દિધ દડદડી; વાઇ નકેરિ તુરકિ ચઢી.
 નાજિ કંસાલાં રણતુર, રણશીંગાનિ શબ્દ અદિયાં સૂર;
 એહવી યુગતિહ આણ્યુ કરણ, ત્રણ વારિ તવ ધ્રુજ ધરણ.
 જણ્યું, પૃથ્વી સવિ થાઇ એક, પ્રોઢ ભારિ શિરિ દાગ્રિ શેખ;
 અમરાવતી તણુ ચે ધણી, સુરપતિનિ આરતિ ચે ધણી.
 સવા ભાર હેમ આપિ ચેહ, સ્તુતિ કરવા સમરથ નહીં તેહ;
 રવિસુત-પ્રાક્રમનુ નહીં પાર; ઇન્દ્રાસન તે લિહિ નિરધાર.
 ક્રોધપૂરિત કણ્વ આણ્યુ ત્યાંહિ, શ્રીકૃષ્ણ સાથે પાણ્ડવ દલ યાંહિ;
 ધન્યા સુભટ યુદ્ધ કરવા મિલ્યા; પાણ્ડવનાં દલ-મધિ ભલ્યા.
 અન્યોઅન્ય કરિ સદ્ગામ; બહુ સુભટ પડયા તેણિ ઠામિ;

- ઇમ સર્જાગ કરિ ભડ કરણ; બાણચણિ દલ પારૂચું ધરણિ;
 મહારાઈ દુપદ ભડ ચેહ, કણુ પ્રહારિ તેણિ તિજિઆ દેહ. ૨૧
- કાશીરાજ શિખણી વીર, અન્ય વીર બીજ બલધીર;
 ચે ભૂપતિ પાણડવનિ પાસિ, કરી યુદ્ધ પામ્યા તે નાશ. ૨૨
- આવ્યા શેષ પાણડવનિ સાથિ, તે મરણ પામ્યા કણુનિ હાથિ;
 સૂર્યપુત્ર એહવું યુદ્ધ કરિ, પાણડવ-દલ તિહાં નહીં જગરિ. ૨૩
- અતિશિ ક્રોધ ધરી બહુ મત્તિ, વેગિ આવ્યુ આં અનુન્ન.
 નારાયણ ઇમ જોલ્યા વાણિ: “સાંભલિ, અનુન્ન ચતુરસુભણુ! ૨૪
- યુદ્ધ કરિયા આવી કણુ વીર, રાલ સારથિ છિ મહાબલધીર;
 સહી યુદ્ધ કરશિ નિરધાર; પૃથ્વીધ સિહિવાધ નહીં ભાર. ૨૫
- હાવિ આપણિ દરોધ ઇમ્મ, તાહરા ન્યેષ્ઠ બ્રાત જતાધ ચિમ્મ;
 સજ આયુધ રથિ ણિસુ તહમ્મો, સારથિ ચે રથ હાંફે અહમ્મો.” ૨૬
- અનુન્ન કિહિ: “માહર ન્યેષ્ઠ બ્રાત, તે જપરિ કિમ કરે હું ધાત?”
 સુણી વચન નારાયણ કિહિ: “અરે અનુન્ન! તું કાંઈ નવિ લહિ? ૨૭
- તિ નવિ દીઠું માહરે વદન, સહી કૌરવ પામ્યા પતન?
 જો તું વિચારી મનસું તેહ; હજ તાહરિ મનિ છિ સન્દેહ?” ૨૮
- સુણી પાર્થ તવ લાગુ ચરણિ; યુદ્ધ કરિયા આવ્યુ યહાં કરણ;
 થયા સારથિ જગજવન; ધનુષ બાણ લીધાં અનુન્નિ. ૨૯
- આવી કણુસમીપિ રહ્યા; યુદ્ધ કરિયા સપરાણા થયા;
 કણુ સુભટ તવ જોલ્યુ ઇમ્મ: “હાવિ, પાર્થ! તું જાણેશ કિમ્મ?” ૩૦
- ઇમ કહી બહુ મૂકયાં બાણ; અન્નિક્ષ મારગિ છાણુ ભાણ;
 તે છઠાં અનુન્નિ આવતાં; બીજાં મૂકયાં મનસાવતાં. ૩૧
- પછિ એક બાણ મૂઢ્યું પારથિ, અઢક કરમ પાણુ કરચુ રથ;
 તવ કોપ્યા ભડ કણિ સુભણ, અનુન્ન જપરિ મેહલ્યા બાણ. ૩૨
- ચેણિ અઢક કરમ રથ પાણુ કરચુ, સહી જિતિ આપણનિ ખરું.”
 સુણી કણુ તવ થયુ મનભરું; અનુન્નનિ મનિ અતિશિ રડું. ૩૪
- શ્રીહરિ કિહિ: “અનુન્ન! તું ધન્ય, તિ સન્તોષ્યું માહરે મત્ત,”
 સુણી વચન અનુન્ન કિહિ વાણિ: “હું આગલિ કણુ શું પ્રમાણ?” ૩૫
- અનુન્ન જોલ્યુ આણી અભિમાન: “મુઝ પ્રાકમ અદકું, ભગવાન!”
 લેધ તીવ્ર બાણુ કણુ જપરિ ધસિ, અઢક કરમ રથ પાણુ ખસિ. ૩૬

યે વારિ શસ્ત્ર મૂકિ કરણ, ણિ ધનુષ રથ પાછુ ઠેલ્યુ ધરણિ;
 અતિ અભિમાની બહુ અહુન, તે નારાયણુનિ નવિ ગચ્છું મન્નિ. ૩૭
 ભુવન ત્રણિતુ ચેહ વિસ્તાર, રથ બપરિ લેહ ણિહા લાર;
 અહુન મનિ નહીં જણિ તેહ, ભવન ચૈદ રથ બપરિ ચેહ. ૩૮
 ઋષિ કિહિ: સાંભલિ તૂં, રાજન ! હરિ અહુનનું ભતારિ માન.
 વિપ્ર ભાઉ કિહિ: કાંઈ નવિ લક્ષ્; સાધુ-સદ્ગતિથી મહિમા કહ્. ૩૯

૧૩૩૬

કર્ણ ૩૩ મું—રાગ રામત્રી

- ઋષિ ઇમ બોલ્યા: સુણિ, રાજન જી ।
 અહુન આણિ ગર્વ અતિ મન્નિ જી. ૧
- દાસ-અહુન** અતિ ગર્વ આપ્યુ; ચડી ગોવિન્દનિ રીસ;
 લાર પૃથ્વી તણુ પાછુ, કરચુ શ્રીજગદીશિ. ૨
- અહુન બપરિ બાણ મૂક્યું, જેદ આણી કર્ણ;
 આકાશમારગિ બેઠાડિ, યોજન એક પ્રમાણ. ૩
- પારથ વલતૂં ઇમ કિહિ: “ રાખીઈ, શ્રીમોરારિ ।
 કર્ણ-પ્રાહ્મ અતિ ઘણું, સિદ્ધિવાઈ નવિ મિ પ્રહાર. ” ૪
- એહવાં વાઈક સાંભલી, શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા વાણિ:
 “ અરે અહુન ! આપણિ રથિ, લાર પૃથ્વી જણિ. ૫
- તુહી રથ આકાશિ બેઠ્યુ, અતિ કર્ણ-પ્રાહ્મ પ્રોહ;
 શું ગર્વ આણિ અતિ ઘણું ? તુજ મતિ કાં ચે મૂઢ ? ” ૬
- અહુન એહવું સાંભલી, શ્રીહરિનિ લાગુ ચરણ,
 લાર મૂકી ભુવન ચૈદનુ, આણિક રથ ધરણિ. ૭
- પછિ શ્રીકૃષ્ણજીઈ રથ ખેડ્યુ, કરણ કેરિ પાસિ;
 બંહુ બાણ મૂકી પારથિ, દેવ કરચું કૌરવ નાશ. ૮
- એક બાણિ અનેક બાણ છટિ, ચાલિ જોડાજોડિ;
 આગલિ જતાં લક્ષ ચે, દસ લક્ષ વાળિ કોડ. ૯
- ઇમ બાણ મૂક્યાં પારથિ, તવ કર્ણ લાગી રીસ;
 વિદ્યત ગતિ અતિ તીવ્ર પ્રોહાં, બાણ મૂક્યાં વીસ. ૧૦

- પઞ્ચ બાણિ વેધિઆં શ્રીકૃષ્ણ-શરીર ભણિ;
રથ ઊપરિ પડ્યાં પાછાં, પારથશૂં નિરવાણુ. ૧૧
- પઞ્ચ બાણિ પાડ્યુ હેહું, ધન યજી હનુમન્ત;
આકુલ વ્યાકુલ અતિ ધણુ, દેહ રુધિર વહિ અનન્ત. ૧૨
- જેઠ પ્રાક્રમ કણુ કેરું, કૃષ્ણ અર્જુન ચેહ;
અતિ ક્રોધ આણી બાણુ તાણી, ધસ્યા ભડ ત્યાં તેહ. ૧૩
- પછિ કણુ ઊપરિ બાણુ મૂક્યાં, મન ગાંહિ આણી ખેદ;
એક બાણુ મૂક્યું રવિસુતિ, આવતું કીધું છેદ. ૧૪
- હમ અન્યોન્ય સંક્રામ કરતાં, ગગનિ છાણુ બાણુ;
અન્નિરક્ષ મારગિ રહ્યા જોવા, દેવતા મુનિ, ભણિ. ૧૫
- હમ બાણુ મૂક્યાં અતિ ધણાં, ભડ ઇન્દ્રસુત અર્જુનિ.
સારથિ છિ શ્રીકૃષ્ણજી, પણિ કણુનિ નહીં મનિ. ૧૬
- હમ યુદ્ધ કીધું અતિ ધણું, તવ કણિ આણી રીસ;
રથ ભાંજ્યુ અર્જુનજી, ઊડાડ્યુ મુગટ શિરિ દીસિ. ૧૭
- પછિ અર્જુનિ પોણુ કરીનિ, ગ્રહૂં હાથિ બાણુ;
“એક બાણુ કણુ કેરા,” અર્જુન દિહિ: “લહું પ્રાણુ.” ૧૮
- પ્રાક્રમી તુ કણુ છિ પણિ, કરતા શ્રીજગદીસ;
પછિ કાલ કીધુ કણુ તણુ: “અર્જુન! છેદિ તું શીસ.” ૧૯
- કોપ લાગુ થયું રાત્રુ તવ, રુદિ બાણુ વાગ્યું દેહિ;
શસ્ત્રવિદ્યા સમરિ નહીં ત્યાદરિ, થયુ ચિત્તવિભ્રમ તેહ. ૨૦
- શસ્ત્ર લેવા ભઠ પ્રોહાં; અવરિ આવિ બાણુ;
પ્રાક્રમ વાગ્યું અતિ ધણું; દેહ થયુ પર્વત-પ્રાણુ. ૨૧
- તેજી ક્રોધ આણ્યુ કણુ તાગી, હવુ પૃથ્વીઠ ભાર;
શેષ મરતકિ થયા વ્યાકુલ, પડ્યા મહી તેણિ ઠાહરિ. ૨૨
- ભાર વ્યાકુલ થઈ પૃથ્વી ત્રિમાશી મનિ વાંત:
“એશું પૂર્વિ ચિર છિ માહરિ, આજ દિહું એર્જુનિ ધાત. ૨૩
- રેશુ કેરું સાલ ઠાલું, રહી નારાયણુનિ પાસિ;
સમિ સાધૂં, વ્યાકુલ છિ દેવ માહરું;” હમ દિહિ અવિનાશ. ૨૪
- હમ ક્રોધ આણી બાણુ મૂક્યાં, કરણુ સુલટ છિ ચેહ,
અર્જુન વીરિ આવતાં, શસ્ત્ર છેદ્યાં તેહ. ૨૫

- પારથ જાપરિ પ્રેરિયાં; વાણિ જોલિઆ ભગવાનઃ
 “કર્ણુ મારી રાજિ આપું; યાહ શીત્રિ સાવધાન.” ૨૬
- સુણી વાણી રીસ આણી, બાણુ મારયાં તણિ;
 વાયુ-વેગિ આવિયાં, ભેઘાં શરીરિ કરણ. ૨૭
- પ્રહાર પરિઆ અતિ ઘણા; તવ જોલિઆ રવિતતઃ
 “શલ્ય ! વાઘક તદ્વચો સુણુ, રથ હાંકુ મહાં અર્જુન.” ૨૮
- શલ્ય કિહિ: “સુણિ, કર્ણુ ! સાચું, બલિઆરૂં ભરવી બાય;
 “રથનિ તે દોપ ન ક્યુ; વૃઝ ચાલતા નથી હાય.” ૨૯
- હમ કહી રથ ખરુ કીધુ; કોપ ચઢિહ કરણ;
 બાણુ સાંધી ધસ્યુ ભડ તવ, ભાર નાખ્યુ ધરણિ. ૩૦
- પદ શબ્દ પરધા યત્રી, ધરતીઈ દીધુ વિહિર;
 રથચક્ર ખૂતાં પૃથ્વી મધિ, યિમ આવતુ હરિ મેરુ. ૩૧
- હમ કર્ણુ-રથ અવની ગલ્યુ, અર્ધ દેહ પૃથ્વી મુઝારિ;
 શસ્ત્રવિદ્યા સૂઝિ નહીં; બલહીણુ થયુ તેણી વાર. ૩૨
- પછિ કૃષ્ણ ઇણી પિરિ જોલિઆ: “શં જુહુ છુ, પારથ ?
 હણિ વું વેગિ કર્ણુનિ; બલહીણુ ખૂલુ રથ.” ૩૩
- હન્દ્રસુત અતિ કોઘ આણી, કરિ બાણુ કેરી વૃષ્ટિ;
 રોમ રોમ શરીરિ ભેદિયાં, કર્ણુ દેખીઈ નહીં દૃષ્ટિ. ૩૪
- મન્ત્ર ભણી આયુધ શસ્ત્ર મૂઝ્યાં, ત્રિસ્ત્રિ થયુ રણિ કર્ણુ;
 બહુ બાણુ મૂઝ્યાં અર્જુનિ, ત્યાહરિ પડ્યુ પૃથ્વી મરણુ. ૩૫
- પણિ પ્રાણુ કણિહ રહ્યા વલગી, અતિ દૃષ્ટિ લલણિ;
 અર્જુન સાહુમું જોઈ તાંગી, જોલિહ મુખિ વાણિ: ૩૬
- “અરે અર્જુન ! બ્રાત માહરા ! દુઃખ હિ મુઝ અપાર;
 જાંચી નીચી ભોમિ ઇહાં હિ, મુઝ શીસ ખાડ મુઝારિ. ૩૭
- ‘બાણુ-રૂપી હસીચૂં મુઝનિ, આપવું નિરવાણુ.”
 અર્જુન વીરિ શીરુ જાંચલી, તલિ તણિ મૂઝ્યાં બાણુ. ૩૮

[છિયલુ]

- હમ બાણુરાચ્યાઈ કર્ણુ પોહ્યા; રથ સેવક લેઈ પલ્યુ.
 ‘કરે ભેટી વિંપ્ર ભાઉ કિહિ: પછિ વાત સજ્જે કહી વલ્યુ.” ૩૯

કૃષ્ણ ૩૪ મું—રાગ એજ

વૈશંપાયન કિહિઃ સુણિ, રાધ જી!

રણભોમિ પરિહ કણું તે કાઠ જી;

બાણ અતિ ભેદાં, કષ્ટ તે થાધ જી.

બાણશયાધ સૂતા, પ્રાણ ન નધ જી.

મનિ વિચારી શ્રીહરિધ વાત જી;

તવ શીખ માગી પાંચિ ભ્રાતિ જી.

હાલ-શીખ અનુનશ્ન કરી, હરિધ વિપ્ર લીધું રૂપ;

વૃક્ષ કરિ લીધી લાકડી; આન્યા રહાં કરણ ભૂપ.

બાણશયાં પોદિહ; સોસરાં નીકલ્યાં બાણ;

વિપ્ર દેખી શીસ નામ્યું; ઉચ્ચરચુ મુખિ વાણિ.

કણું કિહિઃ “સુણિ, વિપ્ર! સાચું, અપાર મુઝનિ દુઃખ;

દર્શન થ્યું દુઃખ વામિયું; હવિ થયું મુઝનિ સુખ.”

સુણી વાણી વિપ્ર બોલ્યા: “ધન, ધન, તાગી કરણ!

સર્જામિ બહુ દલ હણ્યું; તું રણ યોગ્ય સહી મરણ.

અરે ધન વૃં, વિપ્રદાતા! વિપ્ર તણુ વિશ્રામ!

ખ્યાતિ નાણી હું આવિહ, યાચવા ટેરિ દામિ.

પુત્રી પોદી થધ માહૂરી, પરણવાનિ યોગિ;

દ્રવ્ય માહૂરિ અપેક્ષિત; હું વૃક્ષ વ્યાપક શોગિ.

તે માટિ તુંઝનિ યાચવાનિ, આવિહ હું આન;

કાંઈ દ્રવ્ય દક્ષિણા આપીધ, યિમ સરિ પુત્રી-કાન.”

સુણી વાણી કણું કિહિઃ “કાંઈ નથી સાંભલિ આંહિ;

રત્નજડિત સોમણ મણિ, છિ માહૂરા મુખ માંહિ.

તે માટિ તમ કાર્ય થાશિ, એક પાહણુ લ્યાવુ, દેવ!

દાંત પાડી, હેમ કાઢી, આપીધ તત્ખેવ.”

વિપ્ર કિહિઃ “હું નવિ કરે, પ્રતિગ્રહ સેવા કામ;

આન્યા હુધ તું નજી આંહિથી, મુઝ આપશિ ભગવાન.”

કણું કિહિઃ “મુનિ! ક્ષણુ રહુ, હું આપું ધન અશ્વમેવ.”

તવ ફાલ મારી પાહણુ ગ્રહી, દંત પાડિઆ તત્ખેવ.

- શર્મ ક્રીધુ ક્ષત્ર મારતાં, તેણિ સોસરા પડિઆ ઘાઘ;
કણિઠ પ્રાણુજ રહ્યા વલગી; જોલવા શુદ્ધિ નવિ કાંઈ. ૧૪
- કર લાંબુ કણિ કરચુ: “લીજિ, દાન, વિપ્ર મહારાજ!”
ત્યાદરિ કિહિ આહાણુ: “નહીં લઈ, એ ઉચિત મારિ આજ. ૧૫
- પખાલીનિ આપીઈ તુ, લીજિઈ એ દાન,”
“જલ લ્યાતુ તુ પખાલું, હું લઈ સરવ ગ્તાન.” ૧૬
- વિપ્ર કિહિ: “જલ લ્યાવિઈ તુ, થાઈ સેવા-દાન;
આપવાતુ ધર્મ નહીં, તેણિ, રીઝિ નહીં ભગવાન.” ૧૭
- પછિ કણિ હાથ માંહિ, અલિંગ નિજ ખાણુ;
તાણી મારચું પૃથ્વી ચિપિ, નીકલ્યાં ગર્જા નળિ. ૧૮
- પછિ પખાલી સોમણ શુદ્ધ ક્રીધું, આપવા માંડચું દાન;
તવ પ્રગટ રૂપ કરચું પોતિ, ચતુર્ભુજ, ભગવાનિ. ૧૯
- શર્મ ચક્ર ગદા પદ્મ સોહિ, કણિઠ કૌસ્તુભમણિ-માલ:
“માગિ, માગિ, કણ્વ! આવું;” ધમ જોલ્યા દીનદયાલ; ૨૦
- “અરે ધન, ધન, તું હેમદાતા! કરે હું સમતોલ;
માગિ વર ઇચ્છા ગમિ, તાહુક સહી થાપું જોલ.” ૨૧
- પરબ્રહ્મ નાણી જોલીક: “વર આપીઈ;” કિહિ કરણુ;
“સ્વામી! દહન મુઝનિ દીનિઈ, ય્યાં હુંઆરી હુધ ધરણિ. ૨૨
- ધન્ય જીવનું માહુરેં ચે, મુહિ મિલ્યા જગજીવન;
સનાથ દેહ તે થયુ માહુરેં ચે, હુંઆરી લોમિ દહન.” ૨૩
- સુણી વાણી કૃષ્ણ કિહિ: “આહુચો દહન દિગિ નળિ,
સકલ પૃથ્વી મધિ સોધી, ચહાં હુંઆરી નિરવાણુ.” ૨૪
- એહવી વાંચા આપી કૃષ્ણજીઈ, તવ પ્રાણુ તિનિઆ કરણિ;
પછિ તેહનિ ખાંધ ધાલી ચાલ્યા, હરિ જોતા હીંડિ ધરણિ. ૨૫
- લોમિ કહીં લાધિ નહીં, આધિઆ સાગરતીરિ;
સમુદ્ર જીપરિ ખાણુ લેધનિ, સાંધિગિ યદુવીરિ. ૨૬
- તવ ભિ પામ્યુ સાગર ખાપડુ, તે આવિહ શ્રીહરિ પાસિ;
ચરણ લાગી વીનતી કરિ: “સ્વામી! કાંઈ કાર્ય દિનિ દાસ.” ૨૭
- ત્યાદરિ સમુદ્રનિ શ્રીહરિ કિહિ: “દહન-અર્થિ આપુ ઠામ;
હુંઆરી મહી કણ્વ-અર્થિ દહન દેવા હામિ.” ૨૮

“સ્વામી ! વચન તમારું સતિ કરિવા, કહું તું પાછું લઈ ચરણ;
ફંઆરી મહી નથી; અહીં દહન કીધા, કોડ જાણ.” ૨૯

વચન માન્યું તેહ તણું, ચાલ્યા અશરણશરણ;
લોમિ સોધિ દહન-અર્થિ, ખાંધિ લીધુ છિ કરણ. ૩૦

સોધતા સોધતા આવિઆ, તેહ તું હેમખર્વત ખીઠિ;
તિહાં યવ-પ્રમાણિ સોધતાં, ફંઆરી મહી દીઠ. ૩૧

તિહાં હાથ બપરિ કર્યું રાખી, દહન કર્યું ભગવાનિ;
યવ-પ્રમાણુનિ આસરિ કર્યું, ઉદ્ધર્યુ, રાધ ! જાણિ. ૩૨

ઉત્થલુ

ઉદ્ધર્યુ સહી કર્યું તાગી; સેવકનિ કીધી મયા;
કર જોડી વિપ્ર ભાઉ દિહિ: હાવિ શીઘ્રિ, સ્વામી ! કરુ દયા. ૩૩

૧૪૩૮

કંઠવું ૩૫ મું—રાગ એજ

વસિ ઇમ જોલ્યા ઋષિરાધજી, કર્યુંદહન કરી હરિ જાહજી;
તત્કણ આબ્યા પાણડવ પાસિ જી, હરખિ મિલિઆ શ્રીઅવિનારાજી. ૧

દોહા—અવિનારા આબ્યા પાણડવદત્ત માંહિ, સવિ કર્યુંની કહી વાત;
ભક્ત માટિ ઉદ્ધારિહ, ત્રેલોકિ ચાલી ખ્યાતિ. ૨

એહવી સુણી વાણી ઋષિ તણી, રાધ જન્મેજે કિહિ વાણિ;
સ્વામી ! એક સન્ધે બપનુ, ભાંજીહ તહમ્યો નિરવાણ. ૩

કર્યું ભડ મહાપ્રાક્રમી ચે, બાણાવસિ વિખ્યાત,
તેહનાં રાજ મિથ્યાં કિમ હવાં ? મુહિ એહ વિસ્મિ-વાત. ૪

બાણ અનુન તણું કર્યું, છેદિજી નહીં એક;
તેહની મન્ત્રવિદ્યા રાત્રની, કિહાં જૈ ? કહુ મુહિ વિશેષ. ૫

એહવી વાણી સાંભલીનિ, જોલિઆ ઋષિરાધ;
હું કથા કર્યું હું એહ તણી, યિમ સન્ધે તાહરુ જાહ: ૬

એકવારનિ સમિ કર્યું વીરિ, વિમાશ્યૂં મન માંહિ:
“રાજવિદ્યા ભણું પ્રોદી, યિમ પૃથ્વી પ્રાજે યાય. ૭

- કેા ગુરુ કહે મહાપ્રાક્રમી, ફરશરામ નામિ ચેહ,
 “ચેણિ એકવીસ વાર હરી, પૃથ્વી નક્ષત્રી તેહ.” ૯
- વિચાર એહવુ હરીનિ તેણિ, વિષ ધરિક વેપ;
 વિદ્યા-અર્થિ આવિહ રહાં, ફરશરામ નરેશ. ૬
- આગસિ ને ભ્રમુ રહ્યુ, ત્યાહરિ બોલ્યા ફરશરામ:
 “કિહિ, રે વિષ! તું છિ કિહાંતુ? તું આબ્યું છિ સિ કામિ?” ૧૦
- એહવી સુણી વાણી ફરશરામરી, ભડ દણ્ બોલ્યુ વાણિ:
 “સ્વામી! શસ્ત્રવિદ્યા તણિ અર્થિ, આવિહ નિરવાણુ.” ૧૧
- વચન એહવું સાંભલી, ફરશરામિ રાખ્યુ પાસિ;
 શસ્ત્રવિદ્યા તણુ બહુ, અહનિશંદર અભ્યાસ. ૧૨
- ઇમ કરતાં બહુ દિવસ ગયા; પામિક વિદ્યાસાર;
 મન્ત્ર પૂર્ણ બળ્યુ ભેદનુ, કોઇ નવિ બલિ પાર. ૧૩
- ઇમ કરતાં એક વારનિ સમિ, વિદ્યા બલિ છિ રાઇ,
 તવ આદસ આવિજા ઋષિનિ, નિદ્રાઇ નવિ રિહિવાઇ. ૧૪
- તવ કણ્-કુછકિ પોઢિક, ફરશરામ કંહિ ચેહ;
 શાધિ રવિસુત રહ્યુ બિહં; વાયુ નાંખિ તેહ. ૧૫
- તેણિ સમિ તિહાં ઇન્દ્ર આવી, વિમાસિ મન માંહિ:
 “કણ્ ઇચ્છ કરી બળ્યુ વિદ્યા, કુણિ નવિ છતાઇ.” ૧૬
- સુરરાઇ એહવું વિચારી, હવુ બતિ ભમરી બલિ;
 તવ કણ્ના હજી હેંવિ, ને રહ્યુ નિરવાણુ. ૧૭
- શસ્ત્રવિદ્યા નાશ કરવા, બંધિ કરી ઇન્દ્ર;
 રઘિર કાઢ્યું તિહાં થકી, ફરશરામનિ છિ નિન્દ્ર. ૧૮
- બંધિ કરિક દુઃખ ધણું, ત્યાહરિ વિમાસિ મન ઇચ્છ:
 “નિદ્રા આવી ઋષિરાઇનિ, પગ પાણુ કહે કિમ્મ?” ૧૯
- કણ્ કિહિ: “સ્વામી રખિ બંધિ, હવા છિ નિદ્રાવન્ત.”
 ઇન્દ્ર દુઃખ દિ અતિ ધણું; તિહાં રઘિર વડિ છિ અનન્ત. ૨૦
- આલ્યું રઘિર ભવ કણ્ તણું, ફરશરામનિ હખલુ લાગું અર્જ;
 શાધિ ભગા ભડી બિહા, તવ નાહું ઇન્દ્ર અભર્જ. ૨૧
- ઋષિ કિહિ: “શાસિ! તાહરિ, નીસરયું રઘિર કિમ્મ દેહ?”

શિષ્ય કિહિ: “સ્વામી ! સાંભણુ, આખ્યુ જન્તુ એક;
તે જઈતણિ જે ણિહુ, કરડવાનિ વિશેણ.

૨૩

મિ નણ્યુ: “કિમ જગાડું ? નિદ્રાક યોદ્ધયા સ્થામિ;”
હવડાં તરછોટી વછોટુ, તવ ગયુ નાશી હામિ.”

૨૪

સુણી વાણી ફરસામિ, જ્યેઠું સાહ્યુ કણે:

“અરે મૂઢ ! આઠણુ તું નોહિ; તું ચાલી ક્ષત્રી-વણું.

૨૫

અરે રુધિર નીકલતાં લગિ, ધારણુ નવિ રિહિ વિપ્રનિ ધરણિ;

તુઝ મુખ તુ ક્ષત્રી તણું, નહીં હુઝ આઠણુ વરણુ;

૨૬

જન્તુક છિદ્ર પાડ્યું પ્રોડું, હવું કષ્ટ અતિ તુઝ,

તે ધિરથ રાખ્યું અતિ ઘણું, તિ જગાડ્યુ નહીં મુઝ.

૨૭

વરણુ તું ક્ષત્રી વિનાં, ણીલુ નહીં નિરધાર;

તે માટિ મુઝનિ કિહિ સાચું, નહીંતુ શાપ દિહિ આ હાડ્યુરિ.”

૨૮

તવ કીન થેં કણું હચ્ચરયુ: “સ્વામી ! સહી ક્ષત્રી ભૂપ;

વિદ્યા-અર્થિ આવિહ ૧, ધરી આઠણુ-૩૫.”

૨૯

એહવી સુણી વાણી રામ કિહિ: “તુંદિ નહીં વિદ્યા હુઝ સિહ;

મન્ત્રવિદ્યા નહીં કવિ તુઝનિ, રણ વિપિ,” શાપજ દીધુ.

૩૦

“તિ સેવા કીધી અતિ ઘણી, માટિ જવતુ મેહ્યું આજ.”

એહવુ શાપ પૂર્વિ હવુ છિ, સુણિ, જન્મેજ મહારાજ !

૩૧

તે માટિ કણું-વિદ્યા વિપિ, શુદ્ધિ બ્રહ્મ થેં જણિ;

શાપ તણા દારણુ થકી, નવિ આનિ આયુધ બાણ.

૩૨

તે માટિ કણું રણ માંહિ પડ્યુ; હવુ અતિ હોહાકાર;

દુર્યોધન એહવું સાંભલી, મૂઢાં પામ્યુ તે વાર.

૩૩

સુભટ સહ ટોલિ મિલ્યા, રાધ કેરિ પાસિ;

રાધ્ય કિહિ: “દાસિ કંઠે પ્રાણિ, પાણ્ડવ સહિત અવિનાશ.”

૩૪

આશ્વાસના કીધી દુર્યોધનની, લહાડ્યુ ગ્રહી હાથ;

ધારણુ દીધી અતિ ઘણી, મિલી સરવિ સાથ.

૩૫

દુર્યોધન કિહિ: “હાવિ આશ દહની ? મહારથી યા તણિ;

મુદ્ધિ આધાર હવુ તેહવુ, ભીખ, દ્રોણ નિ વલી દરણુ.

૩૬

હાવિ જીવી હું શું કંઠે ? વલી દહનિ જાજ સરણિ ?

સુભટ ! સવિ કે સાંભણુ, હાવિ તે આખ્યું મરણુ.”

૩૭

- અન્ધત્યામા કિહિ રાઘનિઃ “તદ્ભ્યો ધીરજ રાઘુ આપિ;
પાણ્ડવનિ પ્રાન્નિ કર્કે, યેણિ મારિહિ મુઝ ણાપ. ૩૮
- હાવિ સર્ક્રામ કરણુ આપણિ, મન કઠણુ કીજીય, રાઘ !
ધિરય આપું સરવ હુહનિ; થનાર હુધ તે થાય.” ૩૯
- દુર્યોધન કિહિઃ “શૂં કર્કે? હાવિ રાન્નિ દેરી આશ !
સ્વજન સવિ કો નાશ પામ્યું, હાવિ થયુ નિરાશ.” ૪૦
- દુર્યોધન કિહિ શલ્યનિઃ “એક તાહુક છિ આધાર;
પાણ્ડવ સાથિ યુદ્ધ કરિવા, કરુ કાંઈ વિચાર.” ૪૧
- શલ્ય કિહિઃ “અન્તુન પ્રાક્રમી, વલી સાથિ સુન્દરશ્યામ;
તેહ સાથિ યુદ્ધ કરવું, નવ ઘાવિ કો હામ.” ૪૨
- સુભટ સવિ મિલી કિહિ શલ્યનિ, વિચારીનિ બુદ્ધિઃ
“એક દિવસ રહ્યુ છિ હાવિ, તદ્ભ્યો કીજીય યુદ્ધ.” ૪૩
- શલ્ય કિહિઃ “નહીં મુઝ આશરુ; કર્કે અર્થ દિવસ નિરવાણુ;
અરધ દિવસ રાઘ દુર્યોધન, કરિ તે પરમાણુ.” ૪૪
- સેનાપતિ તે શલ્ય કીધુ, વરત્યુ નૈનૈકાર;
સરપાવ આખ્યા શોભિતા, સેનાપતિ અધિકારિ. ૪૫
- હાવિ યુદ્ધ કરશિ શલ્ય રાન્ન, સુણિ, જન્મેજે રાઘ !
સખ્ને કિહિ ધૃતરાષ્ટ્રનિ, પાણ્ડવ તણુ મહિમાધ. ૪૬
- શ્રોતાવક્તા ! સાંભલુ, પુહુચિ મનની આશ;
ભારથ-પદ સાંભલતાં અવણિ, હોઈ વેકુલવાસ. ૪૭
- એહવી અમૃત વાણી હૃદિ બાણી, હરખિઆ મહારાજ;
પછિ યુદ્ધ કુણુ સુભટિ કીધું? કિમ્મ પામ્યા રાન્નિ? ૪૮

છીયલુ

કિમ રાન્નિ પામ્યા સુભટ? કિમ હણ્યા કૌરવ-દલ-અરિ?
કર ભોડી વિપ્ર ભાઉ કિહિઃ તદ્ભ્યો સદા સેવુ શ્રીહરિ.

૪૯
૧૪૮૭

ઇતિ શ્રીમન્મહાભારતે ભાઉકવિ-વિરચિત કર્ણપર્વ સમ્પૂર્ણ

પુષ્પિકા:--ઇતિશ્રી દ્રોણપ્રવ કરણપ્રવ સંપુરણ સમાપ્તે ॥ સંવત ૧૮૬૯ના
વરથે ભાદરવા વદ ૮ દિને વાર સુકરે ॥ શ્રીરામજી ॥

કર્ણપર્વ

(૮)

સ્કન્ધભતીથાનિવાસી

શ્રીવિષ્ણુદાસ-વિરચિત

શ્રીકૃષ્ણ : ।

રુક્મણીતીર્થવાસી મહારુદ્રોત્પન્ન દ્વિજકવિ વિષ્ણુદાસ-વિરચિત

શ્રીમન્મહાભારતે

૮. કર્ણપર્વ

૧. કર્ણપર્વ—

કર્ણ ૧ લું—રાગ અશાઉરી

શ્રીશૈલસુતાત્મજનિ સ્તવૂં યે ગ્વરુ શ્રીગણેશ રે,
પાધ રે લાગૂં નેહ ધરી રે. ૧

સુખદાતા સુરનાયક ! હું સ્તવન કરું શિર નામી રે;
સ્વામી ! વિદ્ધ હરુ વેગિ કરી રે. ૨

હાલ-સ્વામી ! વિદ્ધ હરુ વેગિ કરી, આપુ નિજ ઉપદેશ;
તુઝ કીર્તન શુભમતિ પામવા, તુંહિ સમરું, અમરેશ ! ૩

હંસવાહની હરખિ સેવૂં, પ્રણમી લાગૂં પાધ;
મૂંહિ દીન જાણી દયા આણી, કૃપા કરજ્યો, માધ ! ૪

ઓતાજન ! મન સ્થિર કરીનિ, સાંભલજ્યો સવિ કોષ.
કહું કથા કર્ણપર્વ તણી, યે અખિલ પાવન હોષ. ૫

નરનારી યે કો સાંભલિ, આણી મનિ ઉદ્ધાસ,
ગર્ભવાસિ તે નવિ અવતરી, કર જોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૬

વૈશમ્પાયન ઉચ્ચારિઃ સુણિ, જન્મેજે રાષ્ટ્ર!

દ્રોણનું પ્રાક્રમ અતિ ઘણું,^૧ તે કિહિતાં પાર ન થાઇ. ૭

અરે, નિજ પ્રાક્રમ પાણ્ડવ તણું તોણિ હણ્યું સૈન્ય અનન્ત;

પગ્ન્ય દિવસ યુદ્ધ કરીનિ, પછિ પડ્યા દ્રોણ મહન્ત. ૮

દુર્યોધન-આદિ દેધનિ, બહુ સુભટ બલિઆ ચેહ,

આચાર્યસુત કહિ શીઘ્ર યૈયનિ, આવતા હોઆ તેહ. ૯

દ્રોણનું દુઃખ મન માંહિ ધરી,^૨ આપ પછાડિ રણધીર;

આશ્વાસના દેધ અતિ ઘણી, પછિ સન્તોષ્યા સહ વીર. ૧૦

અશ્વત્થામાનિ પ્રતિગોધ કરીનિ, પછિ સગ્ગરચા સવિ તેહ;

પછિ સેનાપતિ તે કર્ણ કીધા, મહા સુભટ બલિઉ ચેહ. ૧૧

કર્ણ સુભટ મહાપ્રાક્રમી, અનિ શકુનિ દુઃશાસન,

ચમન્દર વિધિ ગિદા જઈ, આં હૃતુ દુર્યોધન. ૧૨

વિમાસણ કરતા પહવા, દુઃખ ધરિ મન-સડ્ધાતિ;

ઉદ્વેગસહિત નિશા ગઈ, ઉદિ થયુ ત્યાં પરભાત. ૧૩

કર્મકાલ સુભટિ સાંચવ્યુ, કુલધર્મ યે કહિવાઈ;

પછિ યુદ્ધ કરિવા ફરણ વ્યધિ, સવિ કો તત્પર થાઈ. ૧૪

પછિ કર્ણ સેનાપતિ કીધુ, દેવરાવ્યુ અભિષેક;

આનન્દભેટિ આપતુ હવો, વિપ્રનિ દાન અંનેક. ૧૫

પાણ્ડવ સહૃદ્ધ સજ થયા, કરવા ધર્મ-નવરોધ;

પછિ યુદ્ધ કરવા શીઘ્ર યૈયનિ, સગ્ગરચા સહ યોધ. ૧૬

૧. સુભટે સહુ નવિ જઈ. બ. ૨. રોયો પછે રણ. બ.

૩. અશ્વત્થામા તણાં વાયક સાંભલી અવશમેવ,
આપાપણાં સ્થાન વિધિ સહુ સાંચર્યા તત્તથેવ. બ.

૪. રચણી વિધે. બ. ૫. અતિ ઘણી, સુખ નહી મન સિદ્ધાંત. બ.

૬. કારણિ, સાંપ્રદ થાય. બ. ૭. પાંડવે કર્મ તે કર્યાં, જમ નોહે ધર્મ-
વિરોધ. બ.

- મહાયુદ્ધ માંડ્યું રણ વિધિ, કરી કૃષ્ણ કેદે રમરણ;
 ધૃતરાષ્ટ્રના મૃત દેખતાં અભ્યુત્થાન, આરણિ કરણ. ૧૭
- પછિ જન્મેજે કિહિ: રણિ પડ્યો, ચે કરણ રાધ સુખણ,
 તે સાંભલીની ધૃતરાષ્ટ્ર, આક્રન્દ કરતા નિજ પ્રાણિ? ૧૮
- વૈશમ્પાયન બોલિઆ; સુણિ, જન્મેજે રાધ!
 તિ પ્રશ્ન મુઝનિ પૂછિહિ, તેહનુ કહું મહિમાધ. ૧૯
- ભીષ્મ દ્રોણ પડ્યા પછી, સહ કર્યું દલ સર્વાર;
 પછિ કૌરવ કરા સેન માંહિ, ચે રણ હાહાકાર. ૨૦
- તેણિ સમિ કર્ણરાધ બોલ્યો: “સાચું કહું હું એહ;
 તૂંહિ વિદુરિ વચન કહ્યાં ધણાં, તદ્ભ્યો કહું ન માન્યું તેહ. ૨૧
- મહારથી ચે કોઇ પડિઆ, સર્જામનિ ઉપદેશિ,
 તેહનિ સમ્ભારી દુઃખ મન વ્યપિ, તૂં રાધ! મ ધરેશ લેશ.” ૨૨
- ધૃતરાષ્ટ્ર કિહિ: દ્રોણનિ વલી, ખીણુ ભીષ્મ કિહિવાધ;
 તે સુભટનાં દુઃખ મન વ્યપિ, સજ્જે! કહ્યાં નવિ જાધ. ૨૩
- દ્રોણનિ પડતાં રણ વ્યપિ, ચે રણ મહા ઉત્પાત;
 પછિ માદ્રા પુત્ર શું કરતા હવા? મૂંહિ કહુ વિસ્તારી વાત. ૨૪
- એહવાં વાયક સાંભલી, સજ્જે વદિ મુખથી વાણિ:
 કૌરવ દલ અવટાઇછે, તે તાદ્રાનું કૃત જાણિ. ૨૫
- દ્રોણનિ પડતાં રણ વ્યપિ, શોકાતુર ખહુ વિધિ હોઇ;
 અવિલોકતાં અરિષ્ટ તે, દેખતાં હવા સવિ કોઇ. ૨૬
- આયુધ પડિ નિય પાણિથી, દીસિ સહ કો દીન;
 પ્રાક્રમ સરવે નાશ પામ્યું; ખિડા છિ ચે મતિહીન. ૨૭
- ત્યાદુરિ દુર્યોધન કિહિ: “સાંભલુ, સુભટો! કહું મુખિ ચેહ,
 તદ્ભ્યો માટિ મિ પાણવ સાચિ, સર્જામ માંડ્યો એહ. ૨૮

- કાયરપણું મનિ આણવું, શરનિ ન ધટતું હોઇ;
 ૧૦ તે માટિ સર્જામ કરિવા, સાંભલુ સરવે કોઇ. ૨૯
- આ કર્ણુ સાહ્યું જોઇનિ, મન માંહિ ગ્રહી મતિ ધીર;
 એહ આગલિ રણુ માંહિ, રહી નવિ સકિ અર્જુન વીર. ૩૦
- ૧૧ યુદ્ધ કરતાં ભીમસેનનિ, મારિ હેલા માત્રિ મુઝારિ;
 ચેણિ ગટોરગજનિ યુદ્ધથી, હેલાં પમાડ્યો હારિ. ૩૧
- એહવું કહીનિ કરણનિ, સેનાપતિ કીધો રણુ માંહિ;
 પછિ યુદ્ધ કરિવા રણુ વ્યપિ, આવી રહ્યા જિલા ત્યાંહિ. ૩૨
- ખાણુ મૂકતુ ચેહતુ પાવક, રીસિ કરી ખલવન્ત;
 તેણિ સમિ પાણ્ડવ તણું પછિ, હણ્યું સેન અનન્ત. ૩૩
- અર્જુનિ કોધ રહે ધરી, ધનુષિ ચઢાવ્યું ખાણુ;
 પછિ કર્ણુનિ માર્યું રણુ વ્યપિ, તે પડ્યુ થૈ ગતપ્રાણુ. ૩૪

ઉચ્છલુ

- પડ્યો યદ્ધ ગતપ્રાણુ રે, એહવુ સુભટ કો ખીલુ નહોં;
 વિખણુદાસ કિહિ: એહવું સાંભલી, ધૂતરાષ્ટર ધરણિ દલ્યુ સહી. ૩૫

કડવું ૨ જી—રાગ ગાંડી

- વૈશમ્પાયન કિહિ: સુણિ, રાષ્ટ! મહીપતિનિ મનિ શોક ન માઇ;
 અર્જુ તણી તે ચેતન ગઇ, પડ્યો રાષ્ટ મૂર્છાગત યદ્ધ. ૧
- સુભટ માત્ર તિહાં વિસ્મિ હોઇ; રાણી રુદન કરિ સહ કોઇ;
 સન્ને વિદુર મિત્ર્યા અશ્વમેવ, ખિહુ કરયુ ત્યાહાં રાષ્ટનિ તત્ખેવ. ૨
- ત્યાહરિ વિખાણુ કર્યું અતિ ઘણું, ધન્ય પ્રાક્રમ ખલ પાણ્ડવ તણું;
 મારયુ સુભટ કરણુ મહાપાત્ર, તુ દુર્યોધન તે ક્રેહી માત્ર? ૩

૧૦. “જય તથા પ્રાજ્ય ઈશ્વરી ઇજા તણે વસા હોય.” ખ.

૧૧. ભડવા થકા ભીમસેન ભાગો. ખ.

કવણ પડ્યા રણિ સુદ્ધ કરી? સઝને! કિહિ મુઝનિ વિસ્તરી;
 તેણિ સમિ જોડી ગિહ્ન પાણિ, વલતા સઝને જોડ્યા વાણિ: ૪
 મહાક્રોધ મન માંહિ ધરયુ; શકુનિ તણે વધ સિહિદેવિ કરયુ.
 અહ્યુત યોધ હણીનિ ત્યાંહિ, ભીખમદેવ પડ્યા રણ માંહિ. ૫
 મહાક્રોશલ દેશ લણીય પગ્યાલ; રાજિ કરિ દુપદ ભૂપાલ;
 તેણિ માર્યા યોધ અનન્ત; પછિ પડ્યા ગુરુ દ્રોણ મહન્ત. ૬
 ભીખ દ્રોણનિ^૧ પડતાં ખેવ, રિષ્ટ મારી પડ્યા ભીખમદેવ;
 યોધ સદ્ગતા કટકા કરી, પડ્યો કર્ણ મહાદાનેશ્વરી. ૭
^૨એહ રવિસુત યે છિ કરણ, અર્જુનદાધિ પામ્યુ તે મરણ;
 સર્જિ રાષ્ટ્ર દુપદ મહાખલી, તેહનિ પાપિ નાખ્યા દલી. ૮
 રણ માંહિ ધાયુ વૃકોદર વીર, પાડ્યુ ભગદત્ત મહાવીર;
 ભૂરિશ્રવા રણ માંહિ સઝયરયુ, સાત્તિવડિ વધ તેહનુ કરયુ. ૯
 યમ ઇન્દ્ર મનિ રાખ્યુ મહાવીર, માર્યો વૃત્રાસુર મહાવીર,
 રામિ હણ્યો રાવણનિ ધિમ્મ, કર્ણનિ અર્જુનિ માર્યો તિમ્મ. ૧૦
 આંહિ તુ કર્મ દુર્યોધન કરિ, તેહ તુ રાષ્ટ્ર રુદિ માંહિ ધરિ;
 એહવું સુખ તું પામ્યુ સહી, હાવિ શોક મનિ ધરિતુ નહીં. ૧૧
 એહવાં વાહંક શ્રવણિ સાંભલી, કૈરવપતિ મુખિ જોડ્યુ વલી:
 મુઝ મુહાટિ મનિ આણી ક્રોધ, કવણ હણ્યા પાણવના યોધ? ૧૨
 વલતા સઝને જોડ્યા વાણિ: અહો ભૂપ! મન નિર્ભો આણિ;
 ભીખમદેવિ શરાતન ધરયું, કુ-તીભોજ-દલ ચૂર્ણ કરયું. ૧૩
 દ્રોણે દુપદ રાજ્ય તણું, અકલિત સેન મારયું તે ધણું;
 ખટરથી મોહ્યા યે રાજન, રણ માંહિ વિરથ કરયુ અભિમન. ૧૪

૧. 'ની પડતાં દેહ, રણુ સેન પાંડવનું' એહ, તેહનુ અર્ધ કટકે વધ કરી, યા.

૨. એકવીશ સાતે અતિ વિકર્ણ, ભીમ તણે કરિ પામ્યા મર્ણ.

ત્રિંધુ રાજ્ય જયદ્રથ મહાખલી, તે પાર્થે નાખ્યો દલી. યા.

દુઃશાસન-પુત્ર નિરધાર, તેણિ હણ્યો અભિમન્યુ કુમાર;
 નીલ રાત્રી વાર લડ્યુ, દ્રોણપુત્રનિ હાથિ પડ્યુ. ૧૫
 જન્મેણિ ! એ દુર્મુખનિ હાથિ, રણ માંહિ પડિઉ સધલુ સાથ;
 બાકી રણ માંહિ અતિ ઘણું, હણ્યું સેન થે પાણ્ડવ તણું. ૧૬
 એહ મિ તુઝનિ કહ્યો ઉપાય, રહ્યા સુભટ તે સાંભલિ, રાષ્ટ્ર!
 કૃપાચાર્ય કૃતવર્મા થેહ, દ્રોણપુત્ર સાથે છે તેહ; ૧૭
 શલ શકુનિ દુર્યોધન તણા, બલિઆ બન્ધવ છિ અતિ ઘણા;
 ચિત્રસેન તે સાધુ ઉદાર, તમ સુત સાથે છે નિરધાર. ૧૮
 કૌરવપતિ વલતૂં ઉચ્ચરિ, એહથુ અર્થ એકુ નવિ સરિ;
 માહુરા પુત્ર તે પ્રાણિ થશિ; રણ માંહિ જિ પાણ્ડવ પામશિ. ૧૯
 કર્ણ પડ્યો આશ્રિત્ય મુઝ થાઇ; મનિ વિશ્વાસ ન આવિ, રાષ્ટ્ર!
 રવિ શશીની કલા થે હોઇ, કર્ણ પ્રાણુ તિજિઆ તે સોઇ; ૨૦
 સમુદ્ર તણું કા શોપિ વારિ, તુહી કર્ણ નવિ પામિ હારિ;
 કર્ણ માટિ પાણ્ડવશ્ન વિર કરી, મુઝ પુત્રિ શ્રદ્ધા તેહ ધરી. ૨૧
 ચન્દ્રની કલા વાધિ છિ ચિમ્બ, કર્ણ વૃદ્ધિ પામ્યો છિ તિમ્બ.
 દાનકીર્તિ સચરાચરિ રહી, અનેક દેશ થેણિ જ્યા સહી. ૨૨
 મચ્છ દેશનિ વલી ગન્ધાર, માલવ દેશ તણુ નહોં પાર,
 શર્જ પન્થાલ નિ વલી વિદેહ, કાશી કોશલ પ્રોદક થેહ, ૨૩
 શરસેન શર્જર નિ અર્જ, નૈપથ દેશ નિ વલી કલિર્જ;
 એહવા અનેક દેશ છિ બહુ, સુદ્ધ કરી થેણિ જ્યા સહ. ૨૪
 સકલ કલા ગુણુ થેહ માંહિ હોઇ, તેહનિ કિમ અર્જુન મારિ સોઇ ?
 પર્વત સકલ મધિ યમ મેર, મહીતલ-માધ યથા કુમેર, ૨૫
 ઉચ્ચૈશ્રવા હય-મધિ સર્વથા, સુર માંહિ મુખિ શચીપતિ યથા,
 આયુધધાર અનેકજ હોઇ, કર્ણ-સમોવડિ બીજુ ન કોઇ. ૨૬
 'મારયુ કર્ણ,' સાંભલી ત્યાંહિ, હું બૂઝું સત સાગર માંહિ;
 એણિ દુઃખિ જીવું છું સહી, તુ મુઝ સમોવડિ કંઠુ કા નહોં. ૨૭

કિ હં વિષ ખાઈનિ મરું, કિ હં અગ્નિ માંહિ સગ્ગરું ?
 કિ હં પર્વત શિખર પર ચઢી, તિજૂં પ્રાણુ હં ત્યાંયુ પડી ? ૨૮
 પણિ શ્રવણું નવિ ઘટિ આજ, કહું છું તિજી મન કેરી લાજ.
 ભૂપવચન સુણી નિય રુદિ, વલતુ સગ્ગરે વાણી વદિ. ૨૯
 યશ શોભા લક્ષ્મી છિ ધણી, યશ વિભૂતિ સવિ પોતા તણી;
 આવિ વૈમાન કાયર થાઇ, ઇમ તુઝનિ ઘટિ નહોં, રાઇ ! ૩૦
 એણ્યાં વાઇક શ્રવણિ સાંભલી, સગ્ગરે પ્રતિ રાઇ જોડ્યા વલી:
 કર્ણ પડ્યો તે વાતજ ખરી, સગ્ગરે ! તે વાત કુહુ વિસ્તરી. ૩૧
 દુર્યોધન મનિ ચીતવિ ચેહ, દૈવિ વિપરીત કીધું એહ;
 ભીષ્મ દ્રોણ મારયા છલ કરી; હણ્યુ કર્ણ મહાદાનેશ્વરી. ૩૨
 કર્ણ તણો લય આણી 'મન્ત્રિ, પાણ્ડવ જૈ વસિ તે વન્ત્રિ;
 મહાખલિહ જાણિ સહ કોઇ, ભે કુહુનુ નવિ આણિ સોઇ. ૩૩
 ગણનો માંહિ કુહુનિ નવિ ગણિ, તે કિમ કર્ણનિ અર્જુન હણિ ?
 ત્યાહર પછિ, સગ્ગરે ! રણ માંહિ, દુર્યોધન શું જોડ્યું ત્યાંહિ ? ૩૪
 ઝંઘાતા કર્ણ મહા સુભટ સુગણ, અતિ ધણું શું કરું વિખાણ ?
 સકલ શર માંહિ ખલિઆ ચેહ, શું જોડતા હવા મુખિ તેહ ? ૩૫
 તે કિહિ મુઝનિ વિસ્તારી, વીર ! સર્જામ વ્યપિ કુણ રહ્યા રણધીર ?
 કેહી પિરિ શલ સારથિ થૈ, કર્ણ તણે રથિ બિહુ જૈ ? ૩૬
 કર્ણ સાથિ યુદ્ધ કરિવા ત્યાંહિ, કિમ પાણ્ડવ આવ્યા રણ માંહિ ?
 દ્રોણ પડ્યા પૂઠિથી ચેહ, સગ્ગરે ! કિહિ વિસ્તારી તેહ. ૩૭
 તેહ કથા સાંભલવા તણી, મુઝનિ પચિન્તા છિ મનિ ધણી.
 તવ વચનિ આન્યુ વિશ્વાસ, બિહુ કર જોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૩૮

કર્ણુ ૩ જૂ—રાગ ધન્યાશ્રી

સન્ને વાણી ઉચ્ચરિ; સાંભલુ, કૌરવ રાધ !

થે તિ મુઝનિ પૂછિછીં, તેહનુ કહ્નં મહિમાધ. ૧

દ્રોણપુત્ર-આદિ દેધ, નાહસતા હવા સવિ કોધ:

તેણિ સમિ તિહાં અર્જુનિ, તેહ નૈણિ દીક્ષા સોધ. ૨

ઢાલ-અર્જુનિ દીક્ષા સહી આકલા, થયા સહ કો એવ;

ત્યાહરિ દુર્યોધન આસવાસના, દેતા હવા તત્પેવ. ૩

ભયાનક અતિ થયા ત્યાહરિ, વાધક ન ધરિ મન માંહિ;

સન્ધ્યાકાલ-સમુ થયો ત્યાહરિ, રણા સરવ કો ત્યાંહિ. ૪

કૌરવો બિહા મિલી સહ, તેહ કરિ મનિ વિચાર:

“આપણિ શં કરિવૂં ધટિ, તેહનુ કુહુ પ્રકાર. ૫

યશ તણુ દાતા રણ વિધિ, યશ આપિ છિ જગદીશ.”

આચાર્યમુત વલતુ વદિ: “સાંભલુ, પૃથ્વી-ધીશ ! ૬

સાવધાન થાઉ તહ્મયો સર્વ કોધ, પ્રભુ પૂરણ મનિ હામ;

કર્ણુનિ સેનાપતિ કરીનિ, આપણિ કીર્તિધ સર્જામ. ૭

મહાબલિહિ તે સખલ વદશિ, એ કહી સામી વાત.”

એહવૂં સાંભલી દુર્યોધન, થયો મનિ રહિઆતિ. ૮

સહાન એહવૂં સાંભલી, મન માંહિ થઈ આસ.

“સતિ વાધક કહ્નં તે સાંભલુ; આણુલ્યો મનિ ઉરલાસ. ૯

૬ક્ષીખ્મ દ્રોણ અતિ બલિઆ, પણિ આપણુ-ઉપરિ નહોં નેહ;

પાણ્ડવ ઉપરિ રનેહ ધરતા, સર્જામ કરતા તેહ. ૧૦

તે કપટ કરીનિ પાણ્ડવે, તેહનો આણ્યો અન્ત;

કૌરવનિ કો નથી બીલુ, વુઝ સમોવડિ હિતવન્ત. ૧૧

૬. જે સુલટ મારયા લોખ્મ ને વલી દ્રોણ ભણીએ લેહ.

કાંઈ એક પક્ષ પાંડવ તણો, રણ મધ્યે કરતા એહ. બ.

- હાવિ સેનાપતિ થાઉ તહમ્મે, યુદ્ધ કરુ જે હોઇ;
રણમધિ તુઝનિ દેખતાં, નાહસી જશિ સવિ કોઇ.” ૧૨
- સન્ને કિહિ: તમ પુત્ર મિથ્યા, ચિન્તવિ છિ ત્યાહિ;
૭એ કર્ણ માંટિ જીતવાનિ, ઈછિ નિય મન માંહિ. ૧૩
- ત્યાહરિ કર્ણ વાઇક ઉચ્ચરિ, રાધનિ કરી પ્રણામ:
“પાણ્ડવ સાથિ શ્રીકૃષ્ણજી, માંટિ કરિ છિ સર્ગામ. ૧૪
- હાવિ સર્ગામ દરિયુ માહરિ; હંચું ચાદવ-યોધ;
અર્જુનનિ પ્રાંજે કંઈ;” બોલિઉ આણી કોઇ. ૧૫
- પછિ દુર્યોધન રલિઆતિ ચયુ, દેખતાં યોધ અનેક;
વિધિ-યુક્તિ સાથિ કર્ણનિ, કરાવ્યુ અભિષેક. ૧૬
- મહારથી સવિ મન વ્યપિ, પામિઆ હર્ષ અપાર;
જશકીર્તન વદિ જન્દીજન; વરતિઉ જેજેકાર. ૧૭
- “પ્રભાતિ આપણિ યુદ્ધનો, આરંભ કરચું, રાઇ!”
ત્યાહરિ કર્ણ કિહિ: “જીવતુ મુઝ-આગલિ કો નહોં જાઇ.” ૧૮
- એહવું સાંભેલી હર્ષ્યા સુભટ; ઘટ્યુ મન કરુ શોક;
જાણલી રાતિતુ સમુ હવો, કરચુ વાજિત્રતુ નિર્ધોષ. ૧૯
- ગજ અશ્વ રથ તત્પર કરી, પાલા તણો નહોં પાર;
સાવધાન કર્ણ થયુ સહી, ચે સુભટ પરમ ઉદાર. ૨૦
- ખટ કર્મ ક્રીધાં; કાર્ય સીધાં; આપ્યાં ત્યાં બહુ દાન;
સર્ગામ દરિવા સાંચરિ, આયુધ સજી બલવાન. ૨૧
- તે રથ વ્યપિ જેકો જાઇ; સોહિ પતાકા ચંત;
૧૦૨થ ખેડ્યુ નિભેં થઇ, ચાલિઉ કરી સડકેત. ૨૨

૭. “જે કર્ણ માંટિહું જય પામીસ, જુધે તાં રણ માંહિ.” ખ.

૮. સવિ નાસ પામ્યાં હુંખ. ખ. ૯. “ગંજરથ અશ્વ સામ્રદ હવા, મન

સખલ પામ્યા સુખ.” ખ. ૧૦. ધ્વજલ વિષે લેહને ગતકુશ, તે કરો

મન.....ખ.

- આભરણ અઙ્ગિ ઓપતાં, તેજ સૂર્ય સરીખૂં હોઇ;
અનેક વિધિ આયુધ ભલાં, ધરતા હવા સવિ કોઇ. ૨૩
- શર્જનાદ કરચુ સહી કરણિ, ધરી મનથં કોઇ;
દ્રોણનૂં દુઃખ ગચ્ચ વીસરી, સાવધાન થયા સવિ યોધ. ૨૪
- પછિ ચક્રાવુહુ ઇત્યુ સહી; મન માંહિ હર્ષ ન માઇ;
તેણે સમિ અર્જુન પ્રતિ, બોલ્યા યાદવરાઇ : ૨૫
- “આ કર્ણસેના જો સહી, મન વ્યપિ રાખી ધીર;
એહનિ મારતાં ધણૂં તુઝનિ, સુખ હોઇ શરીરિ.” ૨૬
- અર્ધઅન્દ્રવુહુ રચ્યુ સહી, અર્જુનિ તે રણ માંહિ;
પછિ યુદ્ધતુ આરમ્ભ માંડિહિ, કૌરવ-પાણ્ડવિ ત્યાંહિ. ૨૭
- દુન્દુભિ વાજાં ગાજતાં; હય તણા બહુ હીંસાર;
વાજિત્ર વાજિ અતિ ધણાં, તેહતુ ન જાણૂં પાર. ૨૮
- તેહનૂં વર્ણુન કરતા હવા, સુભટ પરમ ઉદાર;
રણુ વિધિ ભારથ રચાયુ, અપરમ યુદ્ધ અપાર. ૨૯
- ગજ અશ્વ રથ રણુ માંહિ પડયા; પાલાતુ ન આવિ અનત;
બહુ મહારથી યોધા પડિઆ; ઇમ ભાગૂં દલ અનન્ત. ૩૦
- પછિ કૌરવ કરા સેન માંહિ, સન્ન્યરચુ અર્જુન વીર;
ગજયૂથ માંહિ જૈ રણુ, વૃકોદર મહાધીર. ૩૧
- એક ગજ ઊપરિ આવ્યુ ચઢી, ખેમદત્ત ભણીઇ ચેહ;
ભીમસેન ઊપરિ બાણવૃષ્ટિ, મેહલતુ હવુ રણિ તેહ. ૩૨
- ભીમસેન મેહલતુ હવુ, રણુ માંહિ ડાટ અશ્વમેવ. ૧
તે હેદિ ઊલક આવતાં, ક્ષણુ માત્ર માંહિ તતખેવ. ૩૩
- ખેમદત્ત મહાબલિહિ; ગજયૂથ નાહ્યાં જાઇ;
૧૧ભીમ તે ચક્ર થયો વિઘ્નિલ; રણુ માંહિ રહૂં નવિ જાઇ. ૩૪

ભીમિ ક્રોધ મન માંહિ ધરી, એક ગદા મેહલી ત્યાંહિ;	
૧૨ પ્રાણુ તિજનિ તેહ પડ્યા, સવિ રણભોમિ માંહિ.	૩૫
૧૩ પછિ સેના પાણ્ડવી મારવા, રણુ વિપિ લાગુ સોધ;	
એહવિ ભીમ નિકુલ તિહાં ગયા, જે મહાબલિઆ હોધ.	૩૬
પછિ બિન્દુ અનુબિન્દુ બલિઆ, આબ્યા હતા ચેહ,	
સાત્ત્વિકના સગ્રામથી, પડિઆ રણુ માંહિ તેહ.	૩૭
પછે ૧૪ સુભટ કૃતવર્મા અતિ, ચિત્રસેન બલિહિ ચેહ, ૧૫	
તે યુદ્ધ બિહ કરતા હવા, રણુ નવિ છાંડિ તેહ.	૩૮
શરવૃષ્ટિ બહુ કરતા હવા, મન માંહિ ધરી બહુ રીસ;	
એક બાણથી છેલૂં પછિ, ચિત્રસેનનું શીસ.	૩૯
પ્રતિબોધ રાય ચિત્રસેનતુ, રણિ તેહતુ આણ્યુ અન્ત;	
પછે અશ્વતથામા વૃકોદર, વલગ્યા બેહ બલવન્ત.	૪૦
બહુ બાણ માર્યાં દ્રોણપુત્રે, કરી ૧૬ વચન-વિવાદ;	
શર સહસ્ર ભીમિ મેહલિઆં, પછિ કીધુ ચાર્જતુ નાદ.	૪૧
એક એકનાં કવચ કાપ્યાં; કરિ બાણની વૃષ્ટિ;	
તેણિ દાવાનલ અતિ પ્રબલિ, તેહવૂં બહુ અરિષ્ટ.	૪૨
પછિ યુદ્ધ કરતાં હવી મૂર્ખાં, ગતચેતન હવા નિદાન;	
રથ વાલી બિહના સારથિ, લેધ ગયા સ્વસ્થાનિ.	૪૩

ગીથલુ

સ્વસ્થાનિ લેધ ગયા સારથિ, તેહ માંહિ કાંધ સન્ધે નહીં;	
વિષ્ણુદાસ કિહિ: તે સાંભલી, પછિ ધૃતરાષ્ટર બોલ્યુ સહી.	૪૪
	૧૧૭

૧૨. “ગતપ્રાણુ યદ્ય યેમધુત પડયો પછી રણુ માંહિ” બ.

૧૩. “પછિ કર્ણુ સેના પાંડવી મારવા લાગો સોય.” બ. ૧૪. સુ

ભુજ સેના મલી. અ. ૧૫. રાય...તે કલ્યા કોણે નવી જાય. બ.

૧૬. મન માંહિ. અ.

કડવું ૪ ચૂ—રાગ ગોડી

રાષ્ટ્ર ધૃતરાષ્ટ્ર એણીપિરિ બોલિ; ધન, સઝે! મતિ તાહરી;
પછિ અર્જુન થં કરતુ હવુ, તે વાત કિહિ વિસ્તારી. ૧

પછિ સઝે કિહિ: “ધૃતરાષ્ટ્ર! સુણિ, રાખાનિ મતિ ધીર;
સહીસપ્તક સાથિ યુદ્ધ કરયું, રણ માંહિ અર્જુન વીર. ૨

અત્રરજું દલ કરયું તે ચૂરણ, ત્યાહરિ વત્તુ હાહાકાર;
રત્યાહરિ દ્રોણપુત્ર ક્રોધ કરીનિ આવિઉં તેણી વાર: ૩

“સુભટ માત્ર માંહિ શિરોમણિ, મિ તાહરી ગતિ બાણી;
આપિ યુદ્ધ, અર્જુન! તૂં મુઝનિ,” એહવી બોલ્યુ વાણી. ૪

વલતા અર્જુન વાઘક કિહિ છિ, પ્રભુનિ કરી પ્રણામ:
“મિ નથી મારયા સહીસપ્તક, તુ કિમ કરું સર્જામ?” ૫

કૃષ્ણ કિહિ: “હું આજ એહવું, દેખું છું તે આંહિ;
અશ્વતથામા સાથિ યુદ્ધ તૂં, કરિ અર્જુન! રણ માંહિ.” ૬

દ્રોણપુત્રિ પછિ સાઠ બાણ મેહલી હદે કૃષ્ણનું લેછું;
ઉતે બાણિ હેલા માત્ર માંહિ, ધનુષ અર્જુનનું છેલ્લું. ૭

દ્રોણપુત્રનું આક્રમ દેખી, વિરમે પાંખ્યા દેવ;
“વલી મૂર્છા પાંખ્યા કૃષ્ણ-અર્જુન, રથ પર પડયા તતખેવ. ૮

અર્જુન કિહિ: “આ પરણ વ્યપિ, હણવા ઈછિ આજં;
એથં હું સર્જામ કરું છું; તહમ્મે બોન્યો, મહારાજ!” ૯

દ્રોણપુત્રનાં પછિ અર્જુનિ, છેલ્લાં બાણ અનન્ત;
વલી યુદ્ધ કરતા હવા, તે સુભટ મહાબલવન્ત. ૧૦

ગજ રથ અશ્વ અસંખ્ય તાણ, રણ માંહિ હવુ સર્જાર;
વલી આવ્યુ સહીસપ્તક સાથિ, કરવા યુદ્ધ અપાર. ૧૧

૧. તહો સાંભલો, ધૃતરાષ્ટ્રાય રણધીર. બ. ૨. “હવે દ્રોણ પુત્ર ત્યાહાં આવ્યો, આણી મન્ય ક્રોધ અપાર.” બ. ૩. ત્રીસ બાણ તાં તતક્ષણ મેહેલ્યાં, ધનુષ પાર્યાતું. બ. ૪. “કૃષ્ણ ધનન્ય બાણનલમાં, જે પડયો તતખેવ.” બ. ૫. આપણે બ.

- અનન્ત વીર પડયા રણ માંહિ, સહીસપ્તક કેરા ત્યાંહિ;
તિહાંથુ અર્જુન આવ્યુ વેગિ, દ્રોણપુત્ર છિ યાંહિ. ૧૨
- પછિ દ્રોણસુતિ બહુ બાણ મેહ્યાં; પાર ન બાણું તેહ;
તેણિ પાર્થ નિ કૃષ્ણ તણુ, રુધિરવર્ણુ થયુ દેહ. ૧૩
- શ્રીકૃષ્ણ તણી આગ્ન્યા લેઈ પછિ, અર્જુનિ મૂઝ્યાં બાણુ;
રથ લેઈનિ નાહકું પછિ, સુભટ વીર સુખણુ. ૧૪
- પછિ કર્ણુ તણા સેન માંહિ, ગયુ અશ્વતથામા શર;,
પછિ સહીસપ્તકનું સેન સહ, અર્જુનિ ક્રીધૂં ચૂર. ૧૫
- ગર્જિ આરદ્ર થૈ પછિ આવ્યુ, ડણ્ડધાર બલવન્ત.
શ્રીકૃષ્ણ કહિ: “તૂં મેહલિ બાણુ, પારથ! ત્યાંહિ અનન્ત.” ૧૬
- પછિ અર્જુનનિ અનન્ત બાણુ, મારતુ હવુ બલવન્ત;
હસ્ત ચરણુ છેઘાં તેહનાં; પાર્થિ ક્રીધુ વ્રક્ષ્યાન્ત. ૧૭
- પછિ એક બાણુ ડણ્ડધારનું તાક્ષણુ છેઘું શીસ;
હરતી તેહનુ હેલાં હણ્યો, તે પડ્યુ પાડી ચીસ. ૧૮
- ડણ્ડધારતુ બ્રાત-ડણ્ડ થે, તે બલિઉ સુભટ ઉદાર;
તે મારયુ આવતુ અર્જુનિ, પછિ વત્થું હાહાકાર. ૧૯
- વલી સહીસપ્તક માંહિ પાર્થ ગયુ, ત્યાહરિ ખોલ્યા વૈકુણ્ડરાષ્ઠ:
“હાવિ કર્ણુશ્ચં યુદ્ધ કરિવા, તૂં શિન તતપર થાઇ?” ૨૦
- શ્રીકૃષ્ણનાં વાઇક સુણીનિ, હદે ધરી મતિ ધીર;
દુર્યોધનનિ કર્ણુ વ્રહ્મણિવા, ત્યાં આવ્યુ અર્જુન વીર. ૨૧
- પછિ મન્ત્ર ૧૦૫ૂજતિ બાણુ અર્જુનિ, મેહ્યાં; દુઃખ વીસારયું;
કર્ણુ અનિ દુર્યોધન કેરું, સેન સખલ સર્વાંરયું. ૨૨
- સુભટ સહ બલવન્ત દેખતાં, સાથ સહકો ભાગ્યુ;
પાણ્ડવનુ એક પાણ્ડવ રાઇ, તે યુદ્ધ કરિવાનિ લાગ્યુ. ૨૩

૧. “અનેક યોધ પડા, સંસત્યક વીર પડયા રણ માંહિ.” ખ.

૭. તે ભૂપ. ખ. ૮. ત્રિરૂપ. ખ. ૯. હતા. ખ. ૧૦. પ્રયોજ. ખ.

लाहुरि अश्वत्थामा वीर वदि: "सुणि, पाण्डव! वाघक सोध:
युद्ध करी तुअनि सन्तोषि ओह्वु, नथी सुअ विना कोध." २४

धनुषि धनुष, रथि रथ छोदा, आणु आणु अनेक;
द्रोणपुत्र मेहलतु हुवु, पवनात्मज ये ओक. २५

पछि राजभ पवन-अत्त भूडी, ते छोवु तत्काल;
हरती जपरि यहीनि आच्यु, पाण्डवराध भूपाल. २६

हरती हेली मांही पाडि, कीधु महा कट्पान्त; ११
१२ पाण्डवराध रणभोमि व्यपि पड्यु, आपयो तेह्नी अन्त. २७

दुर्योधनि आचार्यपुत्रनी, अहु आश्वासना कीधी;
मन मांही अति आनन्द जपनु; तव विप्रि आशिष दीधी. २८

कृष्णदेव कहि: "अहो, धनञ्जय! सांजलि सत्य उपाय;
शीघ्र यध आपणु त्हां नैयि, त्हां दुर्योधन राध." २९

पछि कृष्णदेव-अर्जुन हल मांही, शीघ्र सञ्चरया त्यांही;
महायुद्ध वली कौरवश, करता हवा रणु मांही. ३०

को नाह्हा, को वड्या सुभट, केटला धरि भनि कोध;
१३ पछि कर्णुनि भारता हवा, पाञ्चाल केरा योध. ३१

१४ पछि कर्णु सुभटनि घेरयु पाण्डवि, मन मांही राजी धीर;
महा युद्ध रणु मांही हवू, पडिआ अहु रणुधीर. ३२

धृष्टद्युम्नश पाञ्चालीना पांय पुत्र ये होध,
भीमसेन सिंहदेव निकुल, १५ तत्पर यथा सवि कोध. ३३

कपय टोप १६ सेना सह सज्जनि, अहां धनुष अणि आणु;
महायुद्ध करता हवा ते, जलिआ सुभट सुजणु. ३४

११. महाविनायु. अ. १२. "पांडवराय गतप्राण ये भूमि विषे पड्यो
निवाणु." अ. १३. "पछि कर्णु भारता हवा, पांचाल तला अहु योध." अ.

१४. "पछि पांडवने सुभट नई घेरयो कर्णुराय रणुधीर."

महायुध ते समे हवुं, रणु विषे पड्या अहुवीर." अ.

१५. "तुं, संप्रद. अ. १६. सनाह धरि अहु. अ.

- હસ્તીષ્ઠ હસ્તી આયઙ્યા, રથ સાયિ રથ સોધ;
 ૧૭ તે જોતાં ઉત્પાત યયુ, સવિ સેન અવટાયું જોષ. ૩૫
- કૌરવના ગજ અષ્ટ પછિ, મારતુ હવુ સિહિદેવ;
 પછિ કર્ણુ તણી પૂઠિ ચોધા, ધાઇ આન્યા તત્ખેવ. ૩૬
- સિહિદેવ નિ વલી દુઃશાસન, કરતા હવા સઙ્ગ્રામ;
 ગ્રાજે કો પામિ નહીં; તેહનાં, મન માંહિ મોહરી હામ. ૩૭
- પછિ સિહિદેવિ એક બાણુ મેહ્લ્યું, કાલરૂપ ચે હોધ;
 શરીર માંહિ સોંસરૂં નીસરચું, ત્યાં ગ્રાણુગત થયુ સોધ. ૩૮
- રથ વાલીનિ ૧૮ આન્યુ સારથિ; મન માંહિ શોક ન માધ;
 દુર્યોધનની સેના વ્યપિ, પછિ આન્યા યુધિષ્ઠિર રાધ. ૩૯
- પછિ કર્ણુ પ્રતિ નકુલ ઉચ્ચરિ: “ મનથી મેહ્લી લાજ;
 દિવસ કેટલે તું પાપીનું, દરસન થયું છિ આજ. ૪૦
- મહાબલિહિ સઙ્ગ્રામ વ્યપિ, તું સુભટ માંહિ શાર્દૂલ;
 એ અવની માંહિ અખિલ ૧૯ આવ્યું, અનરથ કેરૂં મૂલ. ૪૧
- ૨૦ વલી વલી હું કહું છું તુઝનિ, તું જોજો કરી વિચાર;
 પણિ તાહરા દોપ થકી ત્યાં થશિ, કૌરવ-કુલ-સઙ્ગાર. ૪૨
- તુઝનિ મેહ્લી જીવતુ ઇહાંથી, મિ તુ સત્ય નથી જાવું;
 પાપી! તાહરુ નાશ કરીનિ, કૃતારથ મિ થાવું.” ૪૩
- કર્ણુ કિહિ: “ યુદ્ધ કરયા વિના, ફેકટ આપ વિખાણિ;
 મહાનુભાવ નવિ કહી દેખાડિ, સકલકલા ચે જાણિ.” ૪૪
- એહ્વું કહી એક એક ઊપરિ, મેહ્લ્યાં બાણુ અનન્ન;
 તેણિ કરી નભ પૂર્ણુ હવું, તે દીસિ શોભાવન્ત. ૪૫
- કર્ણુ તણિ બાણિ તવ મેહ્લું, માદ્રીમુતનું ગાત્ર;
 નાહકું નિકુલ રણુ છાંરીનિ, રહી ન શકયુ પલમાત્ર. ૪૬

૧૭. “ હય સાયે’ હય, પાલે પાલા, અવટાયા સર્વ તેહ.” ખ.

૧૮. ગયો. ખ. ૧૬. અવિઘા. ખ. ૨૦. “ પાપી, હું તુજ પ્રત્યે કદુ છું;
 જો મન કરિ વિચાર.” ખ.

પછિ કર્ણિ ધનુષ કણ્ઠ માંહિ ધાલી, તાણ્યુ નિકુલ ત્યાહરિ :

“ચેહલિ બોલ બોલતુ હવતુ, તે બલ દેખાડેશ ક્યાહરિ ?” ૪૭

સરખા સાચિ યુદ્ધ કીજીય, આણી મનિ વિશ્વાસ.

આવ્યુ તુહી પછિ મારયુ નહો, કિહિ સેવક વિષ્ણુદાસ. ૪૮

૧૬૫

કર્ણ પ મૂ.—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયન ઉચ્ચરિ: સુણિ, જન્મેજે રાધ !

કર્ણુનં પ્રાક્રમ અતિ ધણુ; સુભટ સહુ પ્રાને ધાધ. ૧

તે આગલિ નવિ રહી શકયુ તે, માત્રી તણુ સુત ચેહ;

કુન્તી તણાં વાધક ચક્રી, હવતુ મેહત્યુ તેહ. ૨

ધૃષ્ટદ્યુમન સાહ્યુ કર્ણુ આવ્યુ, ચે મહાબલિહ હોધ;

એહવૂં યુદ્ધ કરતાં પ્રહર ખિ, પૂરણુ હોઆ સોધ. ૩

રણુ માંહિ એહવિ આવ્યા ધશી, પગ્યાલ ઈરા ચોધ;

શતખણ્ડ કીધાં સરવ કો, કરણિ ધરી મનિ કોધ. ૪

ક્ષણુ માત્ર કો રહી નવિ શકિ, નાહશી ગયા સવિ વીર;

કર્ણુના બાણપ્રહારથી, કો નવિ રહ્યા રણુધીર. ૫

રણુ વ્યપિ કૃતવર્મા સ્નાત્યકિ, કરિ યુદ્ધ અપાર;

શ્રુતિસોમ શકુનિ ભલા ભડિ; ચે રણુ હાહાકાર. ૬

એહવિ કૃપાચાર્ય જૈ રહ્યા, ધૃષ્ટદ્યુમન હવતુ માંહિ;

ત્યાહરિ અપરિમિત બાણ મૂકી સુત-દ્રોણિ વેધ્યુ ત્યાંહિ. ૭

અવિલોકતાં તેણિ સખિ, વિરિમ થયા સવિ દેવ;

ધૃષ્ટદ્યુમન પરવશ થધ, રણુ માંહિ પડ્યુ તતખેવ. ૮

સાવધાન થયુ ત્યાહરિ સારથિનિ, ઉચ્ચરયુ વાધક ધમ્મ :

“રથ પાછુ ટવાલિ વેગિ કરી, જઈય તે આશ્રમ્મિ.” ૯

૧. સુભટ સહુ નવિ નય. બ. ૨. શતાનીક. બ. ૩. વાલી એ
સ્વામીજી, કોહો તો. બ. ૪. હય ચાર. બ.

- એહ્વિ સમિ કૃપા વાઇક કહિ, મનિ ગ્રેમ ધરી અપાર;
એહ્વિ કૃષિણ અર્જુનનુ, રથ ખેડ્યુ રતે સાર. ૧૦
- તેણિ સમિ આવ્યુ શિખણ્ડી, હેલામાત્ર મુઝારિ;
કૃપાસર્જીતિ યુદ્ધ કરતુ, હવો તેણિ દારિ. ૧૧
- પઅન્થોઅન્થ સુભટ બલિઆ, યુદ્ધનુ લહિ તે મર્મ;
બહુ બાણ મૂઝી શિખણ્ડીઈ, તેહ તણું છેલ્લું ચર્મ. ૧૨
- બહુ બાણ ત્યાં મેહલ્યાં કૃપાઈ; દલ કરચું મારી ચૂર;
ત્યાહરિ મૂર્છાજીત થૈ પડ્યુ, શિખણ્ડી મહાશૂર. ૧૩
- શિખણ્ડી મોહ પામતાં, મન થકી મેહલ્યુ ગર્વ;
ત્યાહરિ પાણ્ડવની સેના વ્યપિ, નાહસવા લાગા સર્વ. ૧૪
- એહ્વિ પાર્થ ક્રોધ ધરી હદે, બિભુ રણુ અશ્વમેવ;
ત્યાહરિ સુશર્માના સપ્ત બાન્ધવ, આવિઆ તત્ખેવ. ૧૫
- ચન્દ્રદેવ નિ ચિત્રદેવ, ત્રીણુ ચન્દ્રવર્મા વીર;
એ સર્વ સુભટ સાથ લેઇ, આવ્યુ સુશર્મા ધીર. ૧૬
- પારથ બિપરિ બાણુ-વરસા, મેહલવા લાગા ત્યાંહિ;
અર્જુનિ ક્રોધ હદિ ધરી, ળસાતે હણ્યા રણુ માંહિ. ૧૭
- એહ્વિ સહીસપ્તક આવ્યુ સહી, તેણિ યુદ્ધ કરચું અપાર;
ત્રિલોક માંહિ તેણિ સમિ, થૈ રણુ લાલાકાર. ૧૮
- એકલુ અર્જુન તિહાં વફિ, મન વ્યપિ મોહટી હામ;
એહ્વિ યુધિષ્ઠિરનિ દુર્યોધન, કરતા હવા સર્જામ. ૧૯
- ધર્મરાઇ દુર્યોધનનુ, રથ કરચુ શતખણ્ડ;
ગજ છેલા, અશ્વ મારયા, લાંબચું ધનુષ પ્રચણ્ડ. ૨૦

૫. “બહુ સુભટ બલિઆ યુધના, તે લહે સઘવા મર્મ.” ખ.

૬. “સત્ય, સૌમ્ય, શત્રુવચ અને સુમુખા નિર્ધાર.” ખ. ૭. શતસદસ મારયા ત્યાંહિ. ખ. ૮. હથ ચ્યારશું છેદિ ધ્વજ, લાંબુ...તે. ખ.

- તેણિ સમિ રાષ્ટ્ર દુર્યોધન, અતિ દુઃખિઉ મનિ હોધ;
એહવિ સમિ અશ્વત્થામા, કર્ણ આવ્યુ સોધ. ૨૧
- એહવિ સમિ રાષ્ટ્ર યુધિષ્ઠિર પાસિ, ૧૦આવી રહ્યા સવિ કોધ;
પછિ કૌરવ નિ પાણ્ડવ તણું, મહાયુદ્ધ દારુણુ હોધ. ૨૨
- તે સરવ દેખતાં અમર, વિરમે યયા અશ્વમેવ;
ધર્મરાષ્ટ્રનિ લીલા વીંટી, તે વેલા તત્ખેવ. ૨૩
- ગજે ગજ, પુરીષ પુરી, અનિ રથિ રથ તે ઠારિ;
પાલિ પાલા અવટાધ છિ, તેહ તણુ નવિ જાણું પાર. ૨૪
- કો રહ્યા, નાહ્યા સુલટ શરા, કો કાફતા ગજદન્ત;
કો ગદા-ખાણિ યુદ્ધ તિહાં કરતા હવા ૧૧અનન્ત. ૨૫
- વલી મુષ્ટિ પાટૂ ઘાઘ, કો કરતા હવા રણધીર;
રણુ વ્યથિ બહુ બડતા હવા, કો વીર સાથે વીર. ૨૬
- પારકા નિ પોતા તણા, રણુ મધિ કો ન જાણાધ;
૧૨ધમ કૌરવ પાણ્ડવ તણી, સેના બહુ અટવાધ. ૨૭
- ત્યાહરિ દુર્યોધન સારથિનિ, સાને કરી સમઝાવુ :
૧૩ “હાવિ રાજા ભણી રથ વેહ્લુ વાલિ;”
તે સારથિ રથ લ્યાવ્યુ. ૨૮
- ૧૪દુર્યોધન કોધ કરીનિ આવ્યુ, આં હતા ધર્મકુમાર;
વલી યુદ્ધ બિહુ કરતા હવા, મનિ ધરી કોધ અપાર. ૨૯
- તેણિ સમિ રાજા દુર્યોધન, આકલુ થયુ રણુ માંહિ;
એહવિ યુદ્ધ કરવા ધર્મશં, કૃતવર્મા આવ્યુ ત્યાંહિ. ૩૦

૬. “એહવે અશ્વત્થામા કર્ણ કૃપ તતકાલ આવ્યા ત્યાંહ.” ખ. ૧૦ ની રહ્યા તતખેવ. ખ. ૧૧. અલવંત. ખ. ૧૨. “એણી પેરે કૌરવ પાંડવ તણી સેના તણે કાય યાય.” ખ. ૧૩. “હાવિ યુધિષ્ઠિર રાજા ભણી રથ શીઝ. ચલાવ્ય.” ખ. ૧૪. સારથિ રથ ચલાવ્યો ત્યાંહાં, ખ.

રણ વ્યપિ બન્ધો અભર્જં છિ; ૧૫કુલુત ન આવિ નાશ;
અભુર્નને ખાણે કરી પૂર્ણ, દાંડિલિ આકાશ. ૩૧

એદ્વિ દુર્યોધન આચ્યુ સહી, દેખતાં મુલટ અનેક;
રથ અશ્વ છેઘા અભુર્નિ, વક્ષી ખાણ મેદસ્થ એક. ૩૨

તવ દ્રોણપુત્રિ આવતાં, શતખણ્ડ કીધુ તેહ;
૧૬અભુર્નિ તેણિ ખાણિ છેઘ્, કવચ નિ ટોપ ચેહ. ૩૩

વક્ષી કૃપાચાર્યનું ધનુષ છેઘ્, મન માંહિ રાખી ધીર;
વક્ષી યુદ્ધ કરિવા કર્ણશ્ચ, આવિઉ અભુર્ન વીર. ૩૪

કર્ણિ તે શ્રીકૃષ્ણ ઊપરિ, સિત્તેર મેદસ્થાં ખાણ;
ત્રણ ખાણ મેદસ્થાં પાર્થ ઊપરિ, પછિ ગાળ્યુ ચતુરસુગ્ધાણ. ૩૫
શત ખાણ તવ સાત્યકિ, મેદસ્થુ હવુ તત્ખેવ.

ત્યાદરિ આવ્યા દુપદ શિખણ્ડી, શકુનિ, નકુલ સિદ્ધિદેવ. ૩૬

ખલુ ખાણ તે મેદસ્થાં તિહાં, આગમી પોતિ મરણ;
તે સરવ સાથિ યુદ્ધ કરણ, હવે ક્ષત્રી કરણ. ૩૭

મહાક્રોધ આણી મન વ્યપિ તે મૂકિ ખાણ અનેક;
પછિ સેન દુહૃદિશિ કરચું, ત્યાદરિ રણ અભુર્ન એક. ૩૮

કર્ણ અભુર્ન યુદ્ધ કરતાં, ક્રો ઉસરિ નહોં તત્ખેવ;
એદ્વિ સૂર્ય અસ્તાર્જુન તણ, તવ સમુ થયુ અશ્વમેવ. ૩૯

ઉચ્છ્ર

અશ્વમેવ રાજ મુલટ ખલુ, અતિ યુદ્ધ કરી શ્રાન્ત થયા;
વિષ્ણુદાસ કિહિ: આપઆપણિ, સ્થાનક વ્યપિ સહ ક્રો ગયા. ૪૦
૨૦૫

કર્ણ ૬ કૂં-રાગ મારૂ

૧રામ સન્ને પ્રતિ કહિ છિઃ મુઝ મનિ નિશ્ચે હોધ.
 હું જાણું છું, અર્જુન આગલિ, નહીં ભગરિ કોધ.
 પાણ્ડવ બલિઆ રઅતિ ધણું, મુખિ કરશિ સહનુ આહાર;
 ઝયેણિ દૈત્યજ મારિઆ; [નિવાત-]કવચનુ આણ્યુ કાલ;
 યેણિ અર્જુનિ યુદ્ધ કરીનિ, સન્તોખ્યા ત્રિપુરારિ;
 તે આગલિ પુત્ર રશું કરતા હવા, તે વાત કુહુ વિસ્તારિ.
 વલતુ સન્ને પવાણી વદિઃ સુણિ, ભૂપતિ પરમ ઉદાર!
 તાહારા પુત્ર અતિ દુઃખિઆ થયા, તે મનિ કરિ વિચાર.
 ત્યાહરિ કર્ણ વાઘક ધમ જોડ્યુ, હાથ, ધસિ નિ લાગિઃ
 “હીણપ્રાક્રમી પાણ્ડવ આગલિ, આપણિ હોઆ પ્રાગિ.
 તે શ્રીકૃષ્ણ-પ્રતાપ માટિ, જય પામિ પાણ્ડવ વીર;
 પ્રભાતિ હું સરવનિ હણું, તહમ્મે, રાષ્ટ્ર નિજ મતિ ધીર.” ૬
 પ્રભાતકાલ હવો; સહુ ચાલ્યા કરવા માહા સંગ્રામ,
 દુર્યોધન પાણ્ડવ જીયાની ઉઠરી હૃદિશું હામ. ૭
 ત્યારિ કર્ણ કિહિઃ “માહરી વિદ્યાનું સકલ કારણ દેપાડું;
 કિ પાંડવ મુઝનિ મારિ, કિ હું તેહનિ નાશ પમાડું. ૮
 આગિ ઇદ્રિ ધનુષ સમર્થુ ફરશુરામનિ હાથે,
 તેહ આપ કરિ ગ્રહી યુદ્ધ મિ કરવું પાણ્ડવ સાથે. ૯
 અર્જુનના ૧૦શરખી માહારિ બાકી ૧૧સર્વ સન્નેઈ હોય,
 એહનિ સારથિ કૃષ્ણ[દેવ] છિ ૧૨તેહવો માહરિ નથી કોય. ૧૦
 તે શરખો ૧૩આપણિ શસ્ત્ર છિ; સત્ય જાણો મન માંહિ.
 તે માહરો સારથિ હોધ તો યુદ્ધ કરું જૈ ત્યાંહિ.” ૧૧

૧. રાય ધતરાષ્ટ્ર કહે સુણી સંજે, મુજને. ૫. ૨. અગ્નિ તણો, પૂજ કર્યો જણે આહાર. ૫. ૩. “શુદ્ધ દૈત નિવાતકવચનો, આણિ રણિ સંધાર.” ૫. ૪. માહરા. ૫. ૫. વાત કહે. ૫. ૬. ~~છે~~ અહીંથી સં. ૧૭૧૩ વાળી પ્રત શરૂ થાય છે. ૭. ત્યારે તારે સરવ કરવા ચાલા સંગ્રામ. ૭. કહે મનમાં ૮. કલા ૯. હાર. ૧૦. સમર્થ. ૧૧. સરવસ જોડ. ૧૨. એટલી માહારે યોડ.

- દુર્યોધન એહૂં (વાક્ય) સાંભલી મનમાં થયો રલીઆત્ય;
કર્ણ: “કર્ણ! હું સૈન્ય લેઈનિ આવું તુઝ સહ્યાત્ય.” ૧૨
- પછિ કર્ણ સાવધાન થયો માહ ધીરચપણું મન્ય આણી.
તેણિ સમિ વલી શસ્ય પ્રત્યે દુર્યોધન બોલ્યો વાણી: ૧૩
- અહો શસ્ય! તૂં માટિ ૧૨હું રણમાં રૂં બાવ્યો;
૧૪ “કર્ણ તણું સારથિપણું કરિ’, એ પ્રારથના આવ્યો. ૧૪
- ૧૫ તુઝ દેખીનિ એ સમરાંગણ્ય સુભટ, સહકો ત્રાહસિ;
૧૭મ અર્જુન નિ એક કૃષ્ણ, ત્યંમ કર્ણ તણિ તૂં પાસિ. ૧૫
- તે તે સુભટ ૧૮પંડ્યા રણમાં ચે માહાબલીઆ હોય.
કર્ણ સહ્યાત્ય તુઝ દેખી ઊભા ન રહિ કોય.” ૧૬
- શસ્ય કિહિ: “હું હીન-પ્રાક્રમી, એહૂં તુઝ મન્ય આવિ,
ચે તૂં મુઝનિ કર્ણ તણું સારથિપણું કરાવિ.” ૧૭
- ક્રોધ-વાઇક ઇમ શસ્ય જિંચરચો: “અરે પાપી! શું બોલિ?
હું એકલો સર્જામ ૧૯કરું, પણ નહીં કો માદરિં તોલિ. ૧૮
- ૨૦ પ્રાહરિ પર્વત ચૂર્ણ કરું આનિ વસુધા પાણ્ય વિદારું;
કિહિ તો સમુદ્ર તણું જલ શોષું, કો ન સકિ બલ માદરું. ૧૯
- અણુપ્રીછ્યું અવિચાર્યું વાયક આંહાં બોલ્યો તૂં ઇમ્મ.
સૂતપુત્રનો મુનિ સારથિ કરવા ઈછિ ક્યમ્મ? ૨૦
- જો તિયં એહૂં વાક્ય કહ્યાં તો મુદ્ધ ૨૧કરું નવિ લેશ.”
આતિ ક્રોધિ ઊઠી ત્યાંહાંચો, ૨૨સચરચો શસ્ય નરેશ. ૨૧

૧૩. એક. ૧૪. મુનને અતી રૂં મુને બાવે. ૧૫. “જો કર્ણ તણા સારથી થાઓ તો પારથ અહીં ના આવે. ૧૬. તમોને દેખીને સંભરાન. ૧૭. “જમ અર્જુનને કૃષ્ણ સારથી તમ તમે કરણની પાસે.” ૧૮. ઉભા. ૧૯. કરું રણમાં. ૨૦. “કહે તો વસુધાને વીડારું: સમુદ્ર જલ સોષું” સાર. કોઈ બલ નવ લેહે માદાર: ધરા આબ કરું એકાકાર.”

૨૧. ના કરું કવલેરા. ૨૨. સસ્ય ચાલ્યો માદ્રદેસ.

- દુર્યોધન કિહિ: “અહો શત્રુ! હું તવ વચને મન્ય રાચું.
તુઝથી અધિકો કર્ણુ નહીં, એ તું બોલ્યો મુક્ષ સાચું. ૨૨
- આર્તિવન્ત પૂરુષની રાખવા ખોતે બરદ કહાવું;
શત્રુ સર્વનિ શત્રુરૂપ ત્યિ સાચું નામ ધરાવ્યું.” ૨૩
- દુર્યોધન કિહિ: “હું મુઝ-અર્થે વાક્ય કહું છું એહ:
તુઝ સરખો કો સુલટ નથી, રણ માંલ્ય રાષિ થેહ.” ૨૪
- શત્રુ કહિ: “સારથિપથ્યું હવિ મિ કરવું નિરધાર.
એ રણમાં કહ્યું કર્ણુનું હું નહીં કરું (એક) લગાર.” ૨૫
- દુર્યોધન કિહિ: “(અહો) શત્રુ! તું આણે મન્ય વિશ્વાસ;
એક માર્કંડેયનું ઉક્ત છિ તે *તુઝનિ કહું અતિહાસ. ૨૬
- માહરા પિતાનિ કિહિ માર્કંડેય: સાંભલિ, કૌરવરાય!
કોઇ કાલિ દેવ દાનવશ્ચં યુદ્ધ અપરિમિત યાય. ૨૭
- હાહાકાર તવ થૈ રહ્યો રે ભુવન ત્રણ્ય મોઝારય.
પ્રથમ યુદ્ધ તારકિ કરું; તે રણમાં પામ્યો હારય. ૨૮
- ત્રણ્ય પુત્ર તેહનિ હવા રે: એક નામ કમલાક્ષ,
બીજો પુત્ર રચ્તે વિષ્ણુમાલી, ત્રીજો તે તારકાક્ષ. ૨૯
- ત્રોહિ મલીને માહાતપ માંડયો: બ્રહ્મા થયા તુષ્ટમાન;
કહ્યું: પુત્ર! માગો મન્ય લાવિ તે આપું વરદાન. ૩૦
- તારકસુત વલતા વદિ તે બ્રહ્માનિ શિર નામી:
પ્રાણી માત્રથી અહો ન મરીધ, એ વર આપો, સ્વામી! ૩૧
- (પછિ) બ્રહ્મા કહિ: મૃત્યુરૂપ સૃષ્ટિમાં અમર નહીં કો પ્રાણી.
તે માટિ બીજો વર માગો, એ કારણ મન્ય બ્રાણી. ૩૨
- રજકરી વિચાર વિરગ્ન્ય પ્રતિ પછિ એહવું બોલ્યા ત્યાંહિ:
ત્રણ્ય ભુવનમાં રપરહ્યાં થકા અહો વિચરું ત્રિભોવન માંહિ; ૩૩

*સાંભલ. ૨૩. તેહનો વીદ્ય નામ કાહાવે.

૨૪. આરાધન કરી વીરથી પ્રતે, ૨૫. અમો પરવડ: પણ બીજું નહી મન માંહે.

- સહસ્ર ૨૬વર્ષે તે નગર પછિ મલિ એગદા ચારિ,
એકે બાણે ૨૭વેધ કરિ, અહો મરૂં, પિતામહ! ત્યારિ. ૩૪
- ૨૮સત્ય વર આપી અનિ વિધ્યાતા હોઆ અંતરધ્યાન.
૨૯નર રચવા ત્રણે નગર વિચારી જોયું આજીંતર જ્ઞાન; ૩૫
- પછિ મયદાનવનિ જો કહ્યું, તેણિ નગર રચ્યાં તતકાલ;
એક કનક, એક રૂપ્ય તણું. એક લોહમિ અધિક વિશાલ. ૩૬ .
- સ્વાંગ કનક, અંત્રીક્ષિ રૂપ્યમય; કહ્યું ન જાય વિખાણ;
લોહમિ નગર રહિ વસુધાતલિ શતજોયન-પ્રમાણ. ૩૭
- ધર-પ્રાકાર અનેક-અટાલી-યુક્ત્ય મનોહર દોસિ.
અનેક-દાર-વિરાજિત રચના, યે જોતાં મન હીંસિ. ૩૮
- હેમ નગરનો તારકાક્ષ તે થે રહ્યો આધકારી.
રૂપ્ય નગર કમલાક્ષ ભોગવિ માહાપ્રાકમ-પ્રલધારી. ૩૯
- લોહમિ નગર તણો અધિપતિ તે વિદ્યુન્માલી કહાવિ,
ત્રણ જુવનમાં માહાજલીઓ, ચેહની ચમલી કો નાવિ. ૪૦
- એણી પ્રકારિ ત્રણે પાંધવ રાજ્ય કરિ અવશ્યમેવ.
મનમાં યે ઇચ્છા કરિ તે ત્યાંહાં પામિ તતજેવ. ૪૧
- તારકાક્ષનો પુત્ર હરિ તેણિ માહા હિમ તપ કીધો.
વિરજિત પ્રગટ હવા કારણિ સત્ય જોલ કરિ દીધો. ૪૨
- હરિ કહિ: ‘અક્ષાણ! મુઝનિ એક વર કરો પસાય:
સ્વામી! અહારા નગર વિધિ એક અમૃત વાપી થાય. ૪૩
- તેણિ સમિ અક્ષાણ અંતરધ્યાન હવા વર આપી.
હેલાં માત્ર માંહાં નીમી એક અમૃત કેરી વાપી. ૪૪

૨૬. જોજન ત્રણ. ૨૭. કો વધ. ૨૮. “વરદાન આપી પ્રેમા વલીઆ: યથા હનમત જલીઆ સોંજી.” ૨૯. અહીંથી ૪૪ મીના પૂર્વાધિ પર્થત એ. માં તથી.

પછિ ઉન્મત્ત હવા તે દાનવ માહાબલીઆ ચે હોય.

ત્રણ લોકમાં દેવ રુપેશ્વર દુષિ કરયા શ્રવ કોય. ૪૫

તેણિ સમિ ૩૦૪૪ અમર કહિ શ્રી બ્રહ્માનિ શિર નામી :

‘ત્રેલોક્યમાં તારકસુત આગલિ કયમ રહીષ અહો, સ્વામી ?’ ૪૬

બ્રહ્માજી વલતા ઇમ ખોલ્યા: ‘અમર ! તહો અવિધારો :

ચે પાપી તમનિ દુષદાયક ૩૧ તે તાં દૂષી અહારો. ૪૭

જાઓ શણ્ય માહાદેવ તણિ; ત્યાંહાં ૩૨ કિલ્લિએ નિજ વૃત્તાન્ત.

ઈશ વિના ૩૩ કાણિ પાપીનો આણી ન સકિ અન્ત.’ ૪૮

બ્રહ્માનિ પછિ મુક્ત કરી સુર ત્યાંહાં આવ્યા તતખેવ.

મન એકાગ્રપણિ સ્તવ્યા ત્યારિ પ્રસન્ન થયા માહાદેવ. ૪૯

બ્રહ્મા કહિ: ‘તારકસુત આગલિ અમર દુષી શ્રવ થાય.

૩૪ તહ વિના તેહનો નાશ કરી કો ન સકિ, શંભુરાય !’ ૫૦

પછિ ઇશ કિહિ: ‘હું [તેહને] મારીશ હેલાં માત્ર મોઝારય.’

ત્યારિ ૩૫ દિવ્યરૂપ અમરિ રથ નીમો; બિહા શ્રીત્રિપુરાચ. ૫૧

રુદ્ર કહિ: સારથિ કરો કો મુઝપિ અધિકો (હોય) [થેહ;]

૩૬ તે તાં મિ એણિ રથ બિહા દૈત્ય હણાએ તેહ.’ ૫૨

પછિ ૩૭ બ્રહ્માનિ સારથિ કરયા રે; વરત્યો જોજોકાર.

૩૮ દાનવ હણવા ઇશ સંચરયા આણી પ્રેમ અપાર. ૫૩

જઈ યુદ્ધનો ૩૯ સમિ રચ્યો પૂરવા અમરની હામ.

પાશુપતાસ્ત્ર બાણ મેહેલી શિવ કરે માહા સર્જામ. ૫૪

૩૦. સરવ. ૩૧. તેહનો કપાડીએ પ્રતુકાર. ૩૨. જઈ કેહેલો મતાંત.

૩૩. એ પાપીનો કોએ ના આણિ અંત. ૩૪. “તમ યત્રી તેહેનો નાશ

થાસે: બાકી કોણ કરે સંભુરાય.” ૩૫. દેવ અમર મહી. ૩૬. તારે

અમે. રથ બેસીને દધત હણુવ્યા તેહ.” ૩૭. “પછે વિરચીને કરા

સારથી, આણી મન બિદાસ.” ૩૮. “તતપણુ બ્રમાજી રથે બેઠા: ગીરભપતની

પાસ.” ૩૯. આરંભ કરે.

ત્રણે પુર તેણિ સમિ બલીની ભરમરૂપ થયા ત્યાંહિ.

તારકાસુત ત્રણ પાપી પછિ પડ્યા રણ માંહિ.

૫૫

પરમ ક્રિપા કીધી માહાદેવિ; વચન પોતાનું પાલ્યું.

જ્યજ્યકાર હવો ત્રિભોવનમાં; અમર તણું દુઃખ ટાલ્યું.”

૫૬

દુર્યોધન કિહિ: “અહો શત્રુ! તું સાંભલ્ય સત્ય ઉપાય.

તે માટે હવિ કર્ણ તણું સારથિપણું કરચ, રાય!

૫૭

રુદ્રરૂપ એ કર્ણ ભણિ, જન્મું તે વિરંચિ સમાન્ય.

તેણિ ત્યાંહાં જરૂરું ત્યમ ત્ય કરવું કાર્ય નિદાન્ય.

૫૮

જરતે માટિ વલી સાંભલ્ય: તૂઝનિ હું કહું એક અતિહાસ.”

દુર્યોધન રાજા ધમ બોલિ; કિહિ સેવક વિષ્ણુદાસ.

૫૯
૨૬૪

કંડવું ૭મું—રાગ ધવલ ધન્યાશી

દુર્યોધન કિહિ: “શત્રુ! સાંભલો, કર્ણ તણું બલ યેહણ,

શ્રીકૃશ્ણરામ થપી બહુ વિદ્યા નિશ્ચે પામ્યો એહણ;

૧

ત્રિપુરા દેવ હણવા ચારિ અલીઆ દેવ સર્જાતિ ધણ,

ત્યાંહાં માહાબલીઆ બળીનિ તેડ્યા કૃશ્ણરામ (રુપિ)ધીશણ.

૨

રુદ્ર કિહિ: ‘તહો દેવ સર્વનિ હેલાં મારો આજણ.

તમ પાપિ મુર સર્વ તણાં નહીં કાર્ય કરિ માહારાજણ.’

૩

ત્યારિ રામ કિહિ: ‘એ દાનવ બલીઆ દિવ્ય અસ્ત્રનું જાણણ.

તે માટિ એ સાહ્યો રહિનિ ધનુષ હાથ્ય કોણ તાણિણ?

૪

હુંમાં કાંઈ એવહી વિદ્યા દિવ્ય અસ્ત્રનું જાણણ,

તોહે પણ સંગ્રામ કંડું; મુક્તિ આપસ ઘો, ભગવાનણ!’

૫

૪૦. તુ વીરસીને હાંમ. ૪૧. તારકાસુત મારા તમ કરતુ એહે કામ.
૪૨. વલણુ—એ હાંમ કરતુ સરવથા.

કંડવું ૭મું:—૧. નીજ. ૨. દેવ અંત સરવ આણિણ.

અનેક આયુધ અડ્ય ધરીનિ આલ્યા રણમાં રામણ.
 વિવિધ પ્રકારિ દૈત્ય સર્જાતિ ક્રીધો માહા સર્જામણ. ૬
 બાણ તણી ત્યાંહાં વૃષ્ટિ કરી, ત્યારિ અસુરનિ હૃવૃં જ્ઞાનણ.
 પુરમાંથી બહુ માર કર્યો; જાણ્યું: આવ્યા શ્રીભગવાનણ. ૭
 ત્યારિ દિવ્યઅસ્ત્ર મૂકી દૈત્યપુત્રે ભેલું રુક્ષનું ગાત્રણ.
 ત્યાંહાં રથકી મૂક્યા પછિ હેલાં જાણિનિ મહા પાત્રણ. ૮
 પુરૂષ સમીપ રહ્યા ત્યાંહાં આવી ત્રાહિ વદિ મુક્ષ વાણીણ :
 ‘એ દાનવ સાથિ યુદ્ધ કરિ એહવો નથી કો પ્રાણીણ. ૯
 દિવ્ય અસ્ત્ર મૂકીનિ માહરું કર્યું જાણરું અર્જુણ.
 તુઝ વિન ‘એહનિ કો મારિ? સાંભલ્ય, કહું’, પતિ-ગર્જુણ!’ ૧૦
 એહવું કહી શ્રીપુરૂષ તણી ત્યાંહાં પૂજા બહુવિધ કીધીણ.
 નિગમ ચારના મંત્ર લણીનિ તવ આશી ‘મુક્ષ દીધીણ. ૧૧
 હાણમાં ‘રુષ્ટ હવા ગિરિજાપતિ; તવ આપ્યું વરદાનણ:
 ‘સકલ ‘દિવ્ય અસ્ત્રવિદ્યાનું તુઝનિ થજો જ્ઞાનણ.’ ૧૨
 અનેક વર ખીજા વહી આપી તવ શિર મેહલ્યો હાથણ:
 ‘હવિ, રુખ્ય! પધારો સ્થાનક્ય;’ એહવું જોલ્યો (ગાણરીજા) નાથણ. ૧૩
 કરી પ્રણામ વલ્યા રુષિનાયક, આનંદ અર્જુન ન માયણ:
 ‘કો એક રૂડો શિષ્ય મલિ તો કંઈ પરમ ક્રિપાયણ.’ ૧૪
 એહવી મનમાં ઈછા ધરતાં માંડ્યો તપ માહા ઉગ્રણ.
 તેણિ તપિ ૧૧ ત્રિભોવનમધ્યે સુરનર હોઆ વિગ્રણ. ૧૫
 એમ કરતાં બહુ કાલ ગયો રે માહા તપથી વન માંહિણ.
 ચિરંજીવ થઈ રુક્ષનાયક પછિ રહ્યા તે ત્યાંહિણ. ૧૬
 તે રુક્ષિ દેરિ શરણ્ય ગયો એ કર્ણુ રદિમાં જાણીણ;
 ‘અરે રવામી! હું શિષ્યરૂપ છું;’ એહવી જોલ્યો વાણીણ. ૧૭

૩. માંડ્યો તાંહાં. ૪. થઈ જાણીણ.

૫. દ્રોણ (?). ૬. મુનીએ માંડ. ૭. એકે નવ મરે. ૮. રૂષીને.

૯. પ્રસન્ન થયા. ૧૦. અસ્ત્ર દીવાસાતણ. ૧૧. સમે.

દેવપુત્ર શરણે ત્યાંહાં જાણી હક્ષાં દેડામાંહિછ.

૧૨ દિવ્ય અસ્ત્ર તણી યે વિદ્યા સર્વ સમર્પી ત્યાંહિછ. ૧૮

એહવા ગુરુ હરિરૂપ થકી યે વિદ્યા પામ્યો સર્વછ,

એ કર્ણુ આગલિ સાહુમો રહી ૧૩ કો મુલત મન્ય કરિ ગર્વછ? ૧૯

સૂતપુત્ર તાં ૧૪ અપયશ એહવો રણે, રાયછ! જાણોછ.

દેવપુત્ર એ કર્ણુ ૧૫ ઘટિ. તહો રદિ જ્ઞાન શન આણોછ? ૨૦

કુણ્ડલ કવચ સહિત [એ] જનમ્યો દીર્ઘ બાહુ વિશાલછ.

રિપુદલ વ્રાત હણેવા ઊભો રહ્યો દીશીધ ૧૬ કાલછ. ૨૧

લોહકપાટ ૧૭ શરપૂં વક્ષસ્થલ; સૂઢિ સમા કર શોભિછ.

તે કર્ણુ આગલિ જુઓ, રાયછ! કોણ મુલત વલિ થોભિછ? ૨૨

૧૮ સૂર્યસમાન્ય કાંત્ય જલહલિ; સૂતપુત્ર ક્યમ હોયછ?

સિંહપુત્ર ક્યમ મૃગલી પ્રસન્નિ; રદિ વિચારી જોયછ. ૨૩

તે માટિ તહો યાઓ સારયિ. ૧૯ વેગ વાર મ લાયછ.

તમ પાપિ કુન્તામુદતિ જીતિ નહીં કો રાયછ.” ૨૪

એહવૂં સુણિ દુર્યોધન પ્રતિ હશી આલીધન દીધૂંછ:

૨૦ “જા; મિ સૂતપણું આચરવું,” સત્ય વચન કરચ દીધૂંછ. ૨૫

“હું હિત અથવા કોહનિ અહિત કહું રહી રણ માંહિછ,

પણુ રક્ષે કર્ણુ મુઝ ઊપરિ, રાજ ક્રોધ ધરિ મન માંહિછ! ૨૬

૧૨. “એહુ કર જોડીને કરણુ ઊભો રહો છે તાંહિછ.” ૧૩. ને કરે.

૧૪. આપજ. ૧૫. કાહાવે. ૧૬. જાણે કાલછ. ૧૭. વજ. ૧૮. આ પહેલાં
૧ દી વધુ:—

“કરણુ સરખો પ્રાક્રમી : વલી બાંણાવલી સુર કાહાવેછ.

તેજવંત અતિ ઘણું રૂડો: એ સમોવડ કો નવ આવેછ.”

૧૯. જસ તમેને થાએછ. ૨૦. “કરણુ હરપ પાંમો તે મનમાં: કારજ
હાવે સીધુછ.” ૨૧. “સલ કહે સમોવડ માહારે: કૌરવ પાંડવ રણ
માંહિછ. રણે કરણુ મુજ ઊપર રાજ.....”

અનેક આયુધ અહ્ય ધરીનિ આલ્યા રણમાં રામજી.
 ત્રિવિધ પ્રકારિ દૈત્ય સર્જાતિ ક્રોધો માહા સર્જામજી. ૬
 બાણ તણી ત્યાંહાં વૃષ્ટિ કરી, ત્યારિ અસુરનિ હેલૂં જ્ઞાનજી.
 પુરમાંથી બહુ માર કર્યો; જાણ્યું: આવ્યા શ્રીભગવાનજી. ૭
 ત્યારિ દિવ્યઅસ્ત્ર મૂકી દૈત્યપુત્રે ભેલું રુક્ષનું ગાત્રજી.
 ત્યાંહાં રથકી મૂક્યા પછિ હેલાં જાણિનિ મહા પાત્રજી. ૮
 પરદ્ર સમીપ રહ્યા ત્યાંહાં આંવી ત્રાહિ વદિ મુક્ષ વાણીજી :
 'એ દાનવ સાથિ યુદ્ધ કરિ એહવો નથી કો પ્રાણીજી. ૯
 દિવ્ય અસ્ત્ર મૂકીનિ માહરું કર્યું જાનરું અર્જુનજી.
 તુઝ વિન 'એહનિ કો મારિ? સાંભલ્ય, કહું, પતિ-ગર્જનજી!' ૧૦
 એહવું કહી શ્રીકૃષ્ણ તણી ત્યાંહાં પૂજા બહુવિધ કીધીજી.
 નિગમ ચ્યારના મંત્ર લણીનિ તવ આશી 'મુક્ષ દીધીજી. ૧૧
 ક્ષણમાં 'રુષ્ટ હવા ગિરિજાપતિ; તવ આખ્યું વરદાનજી:
 'સકલ 'દિવ્ય અસ્ત્રવિદ્યાનું તુઝનિ થજો જ્ઞાનજી.' ૧૨
 અનેક વર બીજા વલી આપી તવ શિર મેહલ્યો હાથજી:
 'હવિ, રુખ્ય! પધારો રથાનક્ય; એહવું બોલ્યો (ગાંઠરીઝા) નાથજી. ૧૩
 કરી પ્રણામ વલ્યા રુષિનાયક, આનંદ અર્જુન ન માયજી:
 'કો એક રૂડો શિષ્ય મલિ તો કહું પરમ ક્રિપાયજી.' ૧૪
 એહવી મનમાં ઈછા ધરતાં માંડ્યો તપ માહા ઉગ્રજી.
 તેણિ તપિ ૧૧ ત્રિભોવનમધ્યે સુરનર હોઆ વિગ્રજી. ૧૫
 એમ કરતાં બહુ કાલ ગયો રે માહા તપથી વન માંહિજી.
 ચિરંજીવ થઇ રુક્ષનાયક પછિ રહ્યા તે ત્યાંહિજી. ૧૬
 તે રુક્ષિ કેરિ શરણ ગયો એ કર્ણુ રદિમાં જાણીજી;
 'અરે સ્વામી! હું શિષ્યરૂપ છું; એહવી બોલ્યો વાણીજી. ૧૭

૩. માંડ્યો તાંહાં. ૪. થઈ જાણીજી.

૫. દ્રોણ (?). ૬. મુનીએ માંડ. ૭. એકે નવ મરે. ૮. રૂષીને.

૯. પ્રસન્ન થયા. ૧૦. અસ્ત્ર દીવાસ્રાતાણ. ૧૧. સમે.

દેવપુત્ર શરણે ત્યાંહાં જાણી હક્ષાં હૈડામાંહિજી.

૧૨દિવ્ય અસ્ત્ર તણી યે વિદ્યા સર્વ સમર્પી ત્યાંહિજી. ૧૮

એહવા ગુરુ હરિરૂપ થકી યે વિદ્યા પામ્યો સર્વજી,
એ કર્ણુ આગલિ સાહુમો રહી ૧૩કો સુભટ મન્ય કરિ ગર્વજી? ૧૯

સૂતપુત્ર તાં ૧૪અપયશ એહવો રણે, રાયજી! જાણોજી.
દેવપુત્ર એ કર્ણુ ૧૫ધટિ. તહો રદિ જ્ઞાન રાન આણોજી? ૨૦

કુણ્ડલ કવચ સહિત [એ] જનમ્યો દીર્ઘ બાહુ વિશાલજી.
રિપુદલ બ્રાત હણેવા ઊભો રહ્યો દીશીધ ૧૬કાલજી. ૨૧

લોહકપાટ ૧૭શરપૂં વક્ષસ્થલ; સૂંઠિ સમા કર શોભિજી.
તે કર્ણુ આગલિ જુઓ, રાયજી! કોણ સુભટ વલિ થોભિજી? ૨૨

૧૮સૂર્યસમાન્ય કાંત્ય જલહલિ; સૂતપુત્ર ક્યમ હોયજી?
સિંહપુત્ર ક્યમ મૃગલી પ્રસન્નિ; રદિ વિચારી જોયજી. ૨૩

તે માટિ તહો થાઓ સારથિ. ૧૯વેગ વાર મ લાયજી.
તમ પાપિ કુન્તાસુતનિ જીતિ નહીં કો રાયજી.” ૨૪

એહવૂં સુણિ દુર્યોધન પ્રતિ હશી આલીધન દીધૂંજી:
૨૦“ભા; મિ સૂતપણું આચરવૂં,” સત્ય વચન કરચ દીધૂંજી. ૨૫

“હૂ” હિત અથવા કોહૂંનિ અહિત કરૂં રહી રણ માંહિજી,
પણ રક્ષે કર્ણુ મુઝ ઊપરિ, રાજા ક્રોધ ધરિ મન માંહિજી! ૨૬

૧૨. “જેહુ કર જોડીને કરણ ઊભો રહો છે તાંહેજી.” ૧૩. ને કરે.

૧૪. આપજ. ૧૫. કાહાવે. ૧૬. જાણે કાલજી. ૧૭. વજ. ૧૮. આ પહેલાં

૨ કહી વધુ:—

“કરણ શરણો પ્રાક્રમી: વલી બાણાવલી સુર કાહાવેજી.

તેજવંત અતિ ધણુ રો: એ સમોવડ કો નવ આવેજી.”

૧૯. જસ તમોને થાએજી. ૨૦. “કરણ હરપ પાંખો તે મનમાં દારજ
હાવે રીધુજી.” ૨૧. “સવ કહે સમોવડ માહારે: કોરવ પાંડવ રણ
માંહેજી. રથે કરણ મુજ ઊપર રાજા.....”

ત્યારિ કર્ણ કહિ: “૨૨શિવ-૨થ્ય યમ બ્રહ્મા, પાર્થ કહિ પરબ્રહ્મ,
 સુરપતિનિ યમ સમીપ માતલિ, તહો અહારી ત્યમ્યથ.” ૨૭
 ત્યારિ હહોં શલ્ય વદિ મુક્ષ વાણી: “નિભિં થા હવિ, કર્ણથ! ૨૮
 રણમાં અશ્વ સખલ સાયવૂં યાહાં લગિ પામૂં મર્ણુથ.” ૨૯
 ત્યારિ દુર્યોધન કહિ: “યોગ્ય સારથિ, કર્ણ! તહારી આજળ.
 એ વિરઙ્ગિય-માતલિપિ અધિકા; હવિં સરચૂં મુઝ કાજળ.” ૩૦
 ત્યારિ કર્ણ કહિ: “તૂં અહો સારથિ! કલ્પ્ય હવિ રથ માહરોળ,
 જૈ સર્ગ્રામ કરીજિ રણમાં, યેણિ રહિ યશ તાહરોળ.” ૩૧
 ત્યારિ લોહમિ રથ કલ્પ્યો એક નૌતમ ગન્ધર્વનગરાકારળ.
 જૈત્રરથ છિ નામજ તેહનું; કો નહિ લહિ તેહનો પારળ. ૩૨
 અનેક પિરિનાં આયુધ રઘવેગિ મૂઝ્યાં તેહ મધ્યળ.
 સ્વામી આગલિ મૂઝ્યાં આણી યે કો ન લહિ વિધ્યળ. ૩૩
 તે દેખીને સૂર્ય-તણો સુત પામ્યો હર્ષ અપારળ.
 બ્રહ્મા મન્ત્રિ અભિષેક કરાવ્યો તતક્ષણુ તેણી વારળ. ૩૪
 ત્યારિ બ્રહ્મણુ કીધિ રથ પાપલિ સમરી આદિત્ય દેવળ;
 શલ્ય તણી ત્યાંહાં આઝા માગી બિઠો રથ તતક્ષેવળ. ૩૫
 ત્યારપણી આરઠ યયો રે મદ્ર દેશનો રાયળ:
 ‘હવિ હણું કુન્તાના કુંઅર;’ આનન્દ અર્જુન ન માયળ. ૩૬
 ધન મધ્યે યમ અર્ક શોભીએ, રથ ૨૪શોભિ ત્યમ કર્ણુળ.
 તે દેખીનિ ૨૫કાયર સુલટ તેહવા પામતા મર્ણુળ. ૩૭
 પણ દુર્યોધન કહિ: “ભીષ્મ દ્રોણથી ના સરચૂં કાર્ય માહરુંળ.
 ૨૬આજ હણી અર્જુનનિ હવડાં ૨૭યશ વિસ્તાઈ તાહરુંળ. ૩૮
 યમ વળ ધરી સુર[રા]જ ભડિ, ત્યમ તાહરી મુઝનિ આસળ.
 યમ ત્યમ કરી, ૨૮રાધે! અર્જુનનિ હેલાં કર્યે નાશળ. ૩૯

૨૨. સીવને બ્રાંમ્હા જમ, પાર્યને. ૨૩. મેહેડાં, વેગે રથની. ૨૪. પર બેઠો તમ. ૨૫. હરયા સદુ સુલટ, લળ રાગે અસરણુ-સરણુ. ૨૬. હેડાં. ૨૭. તમારો જસ વાયે આજળ. ૨૮. હણુએ.

અથવા ધર્મ તણા સુતનિ તૂં કરયે નાશ આહા વારણ.

અથવા ભીમ-નિકુલ-સિહિદેવનિ બહુ વિધિ કરયે મારણ. ૩૯

માર્ગિ જતાં (તુહિ) શકન હયો રે અતિ રૂડાં અવશ્યમેવણ.

રહદ્રિષ્ટ માત્રથી સર્વ સૈન્યનિ ભરમ કરો તતથેવણ.” ૪૦

ત્યારિ વાનિત્રના નીધોપ ગણગડિ; જય બન્દીજન બોલિછ:

‘આજ ત્રૈલોક્ય ૩૦ વિધિ બલીયો, જો, કર્ણ સમો નવ તોલિછ. ૪૧

ત્યારિ થોહ ૩૧ સહુ ત્યાંહાં સામ્રાટ હોઆ; મનમાં મોટી આશણ.

૩૨ રાય કેહિ પછિ આજા માગી. કિહિ શેવક વિબુદ્ધસણ. ૪૨

૩૦૬

કર્ણ ૮ મું—રાગ રામગ્રી

સજિજ બોલ્યા: સાંભલ્ય, રાયણ!

કર્ણ તણો ૧૯ વિ કહું ઉપાયણ. ૧

દ્વિતીય દિવસનું^૨ યુદ્ધ વિશેષણ.

૩૦ તે વિસ્તારી કહું નીશેષણ. ૨

ઠાલ-^૪ નીશેષ વિસ્તારી કહું; તૂં રાય! સાંભલ્ય ધિરિ.

કમમ યુદ્ધ કીધૂં પારથ સાથિ, કહું માંડી પિરિ. ૩

૨૬. દ્રષ્ટ દેખતાં. ૩૦.—માં જોતાં. ૩૧. સરવે તતપર થઆ. ૩૨.
“માહાબલીઆ ચઢા રણમાંહિ: સેનનો કરવા નાસણ.

વલણ

કરવા સેનાનો નાસરે કરણ સુલટ રણમાં ચઢો.

તે દેખી પાંડવ દલ ધસીલ: સનમુખ અરજીન ગડગડો.”

કર્ણ ૮ મું:—૧. કહું મહીમાયેણ. ૨. કહું વીરતારણ. ૩. હાવે
લુધ થાશે અપરપારણ.

૪. “અપાર લુધ. વીસ્તારી કહું. રાયે થાસે અડીસે કહેર.”

ત્યાંહાં કણ્વ કહિઃ “રે સારથિ! રથ હાંક્ય માહરો સોય.

હવિ શીઘ્ર ચૈધ, જૈધ ત્યાંહાં, યાંહાં પાણ્ડુસુત હોય; ૪

પ્રથમ યાંહાં પારથ રહ્યો રે અથવા યુધિષ્ઠર રાય,
વૃદ્ધોદર શં નિકુલ સિહિદેવ રમે નાહશી જાય. ૫

માહરોં કર્કુપત્ર વિશાલ સાયક ક્યમ સિહિશિ આજ?

અવરચશં આંહાં યુદ્ધ કરચાનં નહીં માહરિ કાજ. ૬

આજ પાણ્ડુના સુત રણ્ય હણી પછિ કરં બીજૂં કામ.

‘દુર્યોધનનિ જય પમાડુ,’ એહવી મનમાં હામ.” ૭

ત્યારિ શત્રુ મનમાં ક્રોધ આણિ બોલીઓ મુક્ત માંહિ:

“પાણ્ડવની અવગણના કરિ, તુમ્હાં ન ધટિ આંહિ. ૮

યે સત્યનાદી ધર્મ [તત્પર] માહારથી કિહિવાય;

દિવ્યાસ્ત્રમાં સર્વે કુશલ તે રણ્ય ક્યમ હુણાય? ૯

યાંહાં લગી નથી સાંભલ્યો, ગાઝલ્લવનો નિર્વોધ,

ત્યાંહાં લગી મિથ્યા શં લવિ? ઇમન્ય રોપ માણે દેશ. ૧૦

યાંહાં લગી ભીમિ નવિ હણ્યા ગજદન્ત વ્યોહણા જાય,

ત્યાંહાં લગી મિથ્યા શં લવિ? તિ યુદ્ધ કેહિ પિરિ યાય? ૧૧

યાંહાં લગી ધર્મ તણિ શરે છાલ્યો નહીં આકાશ,

ત્યાંહાં લગિ મિથ્યા શં લવિ? પણ નેટય પામીશ નાશ ૧૨

યાંહાં લગી માદ્રી-સુત તણું લાઘવ ન દીઠું સર્વ,

ત્યાંહાં લગી વ્યજ સહ તાહરં; તૂં દેશ આણિ ગર્વ.” ૧૩

એહવાં શત્રુનાં વાયક ઇમન્ય ધરીનિ પ્રજવલ્યો મન માંહિ;

૧૦યમ બધિર હોધ ત્યમ ચૈ રહ્યો; પછિ ન બોલ્યો વલી ત્યાંહે. ૧૪

૫. બાણે, એ કેમ રેહેસે આજ. ૬. જીતાયે. ૭. મુખ કેહે તે સરવે ક્રોધ.

૮. મીથા તુ લવે: મનમાં આણિ ગર્વ. ૯. સાંભલી. ૧૦. તવ મુન્ય.

અધને બેઠો કરણ.

ત્યારિ માહારથી દેધી કર્ણુનિ કૌરવ કરિ માહા સોર.

આનન્દ પામ્યા યોદ્ધ સર્વે; શબ્દ કીધો ધોર.

૧૫

ત્યાંહાં ભેરી દુન્દુભિ-નાદ ની નિર્દોષ વર્ત્યા જાણ્ય.

એમ પુત્ર તાહારા રણ્ય રહ્યા; ધૃતરાષ્ટ્ર! સાંભલ્ય વાણ્ય.

૧૬

યારિ કર્ણુ આવ્યો રણુ વિપિ, ત્યારિ થયો માહા ઉત્પાત.

૧૭આરિષ્ટ ત્યાંહાં શાં શાં હવાં, તૂં, રાય! સાંભલ્ય વાત.

૧૭

ચલી પૃથવી શેષ-શિરથી, રથચક્ર કેરિ ધાય.

[માહારણુ] ભયાનક [થઈ રહ્યું]. સર્વે વાય ૧૨સામા વાય. ૧૮

૧૩સૂર્ય-વર્જિત નલ હવો, માહા તિમિર પ્રગટ્યાં એવ.

અતિ રુધિરમિ ત્યાંહાં વૃષ્ટિ હોઈ આકાશથી અવશમેવ.

૧૯

નક્ષત્રમણ્ડલ પડિ તૂટી; મૃગ પશુ ૧૪ડાળા જાય.

૧૫ખડુ અગ્નિ ઊડિ ગગનમાં; તેણિ પ્વજન ખલતી જાય.

૨૦

સહ્ર વાહન કેરી ચક્ષુમાંથી ઝરિ અશ્રુ-પાત.

૧૬એહવા ખડુ ઉત્પાત વરતિ; રાય! સાંભલિ વાત.

૨૧

વલી કર્ણુનો રથ ચાલતાં રથ પડ્યા ભોમિ મુઝાર.

ખર વાયસ કેરા સ્વર સુણિ નિ વિચારિ વલી ત્યારિ.

૨૨

એહવાં અપશુકન મન્ય ૧૭નવિ ધર્યાં; દેવિ પરેરયો ત્યાંહિ:

‘આજ પાણ્ડુના મૃત નાશ થાશિ ૧૮સરિ સહી રણુમાંહિ.’ ૨૩

ત્યારિ સૂતપુત્ર સમીપ સહ્રકો વદિ જયજય વાણ્ય:

‘આજ પાણ્ડુમૃતનિ કર્ણુ ૧૯સહી જીતશિ રણુમાં, જાણ્ય.’ ૨૪

ત્યારિ કર્ણુ કહિ: “હું હજુ અર્જુન આજ સહી નિદાન.”

ત્યારિ શક્ય કિહિ: “૨૦તિ નવિ મરિ. તૂં કાં કરિ અભિમાન? ૨૫

૧૧. તાંહાં હાહાકાર સળલો થયો ૧૨. સામગ્રા. ૧૩. બ્રમાડ તે ભેયભીત થઈ: માહા તીવ્ર તાપ પ્રગટો પેવ. ૧૪. તસ્મી ખડુ જાત. ૧૫. આ લીટી નથી. ૧૬. આ પહેલાં:--“સખદ દો સુણે નહી: થાયે જલકાપાત.”

૧૭. માં. ૧૮. એહેવુ વીચારે. ૧૯. હજુરો, સહી. ૨૦. એ નાં મરે.

- રાધનાર તેહનિ કૃષ્ણ બલીઓ ભક્તાજન-વિશ્રામ.
 ચેહની ગમાં ગોવ્યન્દજી રહ્યા તેહનું સકિ લેધ કો નામ ? ૨૬
 જો ઈંદ્ર યમ નિ વરુણ ૨૧બ્રહ્મા કરિ એહની સાર,
 તોહિ પણ્ય હું પાર્થનિ માંડે સહી નિરધાર. ૨૭
 ૨૨બલ સર્વ માહાંડે નિર્ઝાંઝી કાં કરિ મિથ્યા વાત ?
 આજ રણુ વિષિ પાણ્ડુના સુતનિ રત્નેટિ કરવા પાત. ૨૮
 રથ હાંક્ય વિહિલો શીઘ્ર થૈ;” એમ વદિ વાણી-ગર્વ;
 “આજ રણુ વિષિ ઊતાવલો જપ હણું પાણ્ડવ સર્વ. ૨૯
 યમ પાપ ગર્જાજલ હરિ, માહા ૨૪તિમિર ટાલિ અર્ક,
 યમ નામ નારાયણ તણિ બહુ નારા પામિ તર્ક, ૩૦
 યમ સિદ્ધ ઔષધ વ્યાધિનિ, જલ અગ્નિને તતપેવ,
 ત્યમ પાણ્ડુના તન [રણુ]વિષિ હું સહી હણું અવશમેવ.” ૩૧
 તવ વાયુવેગિ રથ ચક્ષાવ્યો શલ્ય સૂતિ ત્યાંહિ;
 દૂર થકા દ્રિષ્ટિ પડી સેના પાણ્ડવી રણુ માંહિ. ૩૨
 ત્યારિ હરીષ અતિ પામ્યો સહી રાધ્ય તણો સુત ચેહ:
 ‘હવિ પાર્થ મુઝનિ ક્યમ મલ્લશિ ?’ વિચારી મન્ય તેહ. ૩૩

ઉચ્ચલો

વિચારી મન્ય ૨૫તેહ રિ; જય પામવાની આસ.

પછિ ત્યાર પૂઠિ શં હવું, કરજોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ.

૩૪
૩૪૦

કંડવું ૩ જૂ—રાગ ધન્યાશ્રી

સન્નિ કિહિ: સુણ્ય, પ્રથવીપતિ ! આવ્યો કર્ણુ ત્યાંહાં શુભમતિ;

દીઠી પાણ્ડવ સેના ૧ત્યાંહિ, તવ આનન્દ રહવો મન માંહિ. ૧

૨૧. આવે, વલી બ્રમા. ૨૨. “બલ માહાંડે. ૨૩. નથી જાણતો: સહ
 કાં...” ૨૩. હણ્યુ હુ સાક્ષાત. ૨૪. તીવ્ર મોહોટા. ૨૫. કરણુ એહવું.

કંડવું લખું:—૧. સોહોર. ૨. પાંખો મનમાં જોર.

- યે યે મલિ જન માર્ગિ જતાં, તે પ્રત્યિ બોલિ આવતાં:
 “કો દેપાડે(મુહિ)અર્જુન વીર, ંધનુર્વિદ્યા યે બાણિ ધીર. ૨
 પાર્થ તણું રથાનક [યે] હોય, તે મુઝનિ દેપાડો કોય.
 યે ગુડાકેશનું કિહિ અભિધ્યાન, તેહનિ આપું ઉચિત દાન.” ૩
 કો કહિ: “ધનજ્ઞિ [બાણ] અહીં,” તે માર્ગિ તે આપું સહી.
 વહી શકટ એકે મુવણિ ભરી આપું મન્ય અનુકમ્પા કરી. ૪
 વહી શતધેનુ દાસી શત ચેહ, શત હયવરશં આપું તેહ.
 મુન્દર કનક તણા રથ બહુ, તેહનિ આણી આપું સદ્. ૫
 હયવર માહા તેણ તોપાર આપું, કો તેહનો ન લહે પાર.
 માહા મદનિ ઝરતા માતર્જૂં, મુવણી ંધન્ય પિહિરયાં (યેહનિ) અર્જૂન; ૬
 તે સધલા આપું તેહનિ, અર્જુનની સિદ્ધિ કિહિ યે મુનિ.
 શત નારી-રૂપિ મુન્દરી કણિ પશનમિ હારજ ધરિ, ૭
 ંયે દીઠિ સિદ્ધિ પામિ કાજ, તેહ આણાવી આપું રાજ.
 વહી અશ્વ ૭પાંચસિહિઉત્તમવલવણ્ય, [આણી આપું;” કિહિ કર્ણુ.] ૮
 “ત્રામ ત્રૈદ માહા ત્રૈદા ચેહ, ૮મહા સમર્ધિ ભરીઆં તેહ,
 ૯તે આણી આપું તેહનિ, યે અર્જુન દેપાડુ મુહિ. ૯
 વહી નિષ્ક મુવણું અનન્ત આણીનિ આપું ગુણવન્ત.
 યે કો પાર્થ દેપાડિ આજ, તેહનાં સાંઝે સધલાં કાજ.” ૧૦
 એહવાં વચન રણ્ય કિહિતો બાય; શત્ય તણિ મન ક્રોધ ન માય.
 એહવી કર્ણુ તણી વાણી સાંભલી, દુર્યોધન-મન્ય ૧૦ઉપની રલી: ૧૧
 “એથી સરશિ ૧૧માહ્રાં કાજ. ૧૨એ પાણ્ડવનિ મારશિ આજ.”
 એહવું મુણી કર્ણુ તતપેવ શંપ-નાદ પૂરયો અવશમેવ. ૧૨

૩. જે કાહાવે ધનુર્વિદ્યાનુ ધીર. ૪. બહુ વીરાજે અંગ. ૫. રતન
 આભુપણુ ભરી. ૬. અર્જુન દેપાડે સીધાં કાજ. ૭. પાંચ સોવરણ.
 ૮. હેત કરીને આપુ નેહ. ૯. જે માર્ગે. ૧૦. ચોહોતી. ૧૧. સધલાં. ૧૨.
 એમ કહે દરજેધન રાજ.

વલી સિંહનાદ કીધો તતકાલ; સુરનરથં ૧૩ કાંખ્યા દિગપાલ:
 ત્યારિ રણ્ય વાજિત્ર વજ્રરયાં સર્વ. વીર રહ્યા મન્ય આણિ ગર્વ. ૧૩
 ૧૪ એહવાં વાક્ય કર્ણનાં ૧૫ સુણી, રથ રાધી ૧૬ બોલ્યો આકુણી:
 “શા માટિ અભિમાનિં ૧૭ સહી મિથ્યા ધન પાંકિ રણ્ય રહી? ૧૪
 પાત્ર વિના કો આપિ દાન? જોનિ મન્ય વિચારી જ્ઞાન.
 ૧૮ કયાંહાં વઢવું તિ અલિઆ, રાય? અભ્યુન, કહું, તિ નહીં જીતાય. ૧૫
 ૧૯ કણિઠે શિલા કો બાંધી અન્ધ સમુદ્ર તરવા ઇછિ મન્દ. ૧૬
 ૨૦ તાહરિ શં કૌરવનિ ધિર? પાણ્ડવ સાથિ શાહનું વિર?”
 ત્યારિ કર્ણ કહી: “બલ માહરિ સહી; કહું પ્રાણ પાણ્ડવશં રહી. ૧૭
 જો વજ્ર ધરી આવિ સુરધીશ, અથવા સાહિ કરી ૨૧ એહનિ ઇશ,
 તોહિ રણમાં નવિ ઓસરું; હવડાં ૨૨ સર્વ કચ્છર્ણ કહું. ૧૮
 પાસૂં ગ્રહૂં ન મૂંકિ ચેહ, માનુભાવનો પન્થા તેહ.
 મિત્ર થકો વલી ચે રઝરિપુ થાય, તે કુમ્ભીપાક માહા નકં પચાય. ૧૯
 જોનિ, પક્ષ તિ માહરો ગ્રહો, પાણ્ડવનિ પરશંસે રહો.
 બલ માંડ કાં ઓછું કરિ? કિહિ છિ: ‘પાણ્ડવ તિ ૨૪ ક્યમ મરિ?’ ૨૦
 ત્યારિ શત્રુ કહિ: “વાયક સુણ્ય સત્ય. પાણ્ડવની ૨૫ નવ જાણિ ગત્ય.
 ઠાંક્યો અગ્નિ યમ ભરિમ કહી, ત્યમ કુન્તા સુત પાંચે સહી. ૨૧
 દેવરૂપ તણા પાંચે રહ્યા, તે માનુષ તિ કેહી પેરિ લલ્યા?
 તેહ પાર્થ તણો મહિમાય અવની માંહિ કલ્યો નવિ જાય.” ૨૨

૧૩.—શેષ ડાહ્યા. ૧૪. એહવા અનૂત(?)વાક્ય. ૧૫. સાંભલી.
 ૧૬. રાલ જોલો વલી. ૧૭. ધરે, એહેવી વાંણી સત્ત ઓચરે. ૧૮. કાં
 અધવપુત્ર ને કાં વલી રાએ. ૧૯. જનમ તણો જે કાહાવે અંધ, તે. ૨૦. ઇ
 કૌરવ ઉપર રાજે મેહેર, ટુને. ૨૧. જુગદીસ. ૨૨. સરવને ચુરણ કહું.
 ૨૩. કાંચે, તેહને સીર તો દોસજ થાએ. ૨૪. નહીં. ૨૫.—તણી ટુને.
 સીંગત.

હવિ શસ્ય બહુ ઉપમાનિ શરિં કર્ણં પ્રતિ વાણી ભયરી:

“પાણ્ડવનિ શિર શ્રીઅવિનાશ;” બેઠ્ઠ કર બેડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૨૪
૩૬૪

કંડવું ૧૦ મું—રાગ કેદારે

શ્રીશસ્ય કિહિ: “સાંભલ્ય [તૂં] વાત: સુત કહીય તાડે તાત.

૧વિક્ષાત—યશ પાણ્ડવ માહાપ્રાક્રમી રે. ૧

તે માહાપ્રલીઆ કુન્તાજાત, પાણ્ડુરાય [તે] ચેહનો તાત,

કહું વાત, તે આગલિ તૂં શં લહિ રે? ૨

હાલ—તે આગલિ તૂં શં રપોશાઈ? ક્યાંહાં અભુન બલધારી?

તેહના યશ પ્રાક્રમ તણી વૃહિ કહું કયા વિસ્તારી. ૩

યમ રણમાંહિ સિંહ રહો માહા પ્રાદ-શિરામણિ શાન્ત,

તે શં સ્વાદ્ધાં કરિ અગલો પોતે ઉપામવા અન્ત. ૪

મદોનમત ઝસહી વનમાં ચેણિ મારગ કીધો રુન્ધ,

પણ શશ તણો સુત સાદ્મો આવી કરવા ઈછિ યુદ્ધ. ૫

યમ કૃષ્ણ સર્પ મણિધર માહા મોટા બલ્લમાં પિઠો જાણી,

કાઠ વડિ કો બાલક તેહનિ ત્યાંહાથો કાઢિ તાણી. ૬

ચેહનું શં બલ જાણિ મૂરખ જલ મલ્યો મણ્ડક?

તે યમ તે શં કરિ બૂબારવ મૂકી મુક્ષથી દૂંક. ૭

ધણિ મૃગલી શશક પરેરચો, સિંહની શં ગત્ય જાણિ?

આજ મૃગેન્દ્રપણું પામ્યો ૧અન્તિ એહવું મન્ય આણિ. ૮

તમ તૂં કર્ણ! કૌરવે પરવરચો પાર્થપણું મન્ય ભાવિ.

ખીજા સહ પ્રમાણ કરિ પણ મુઝ મન્ય વાત ન આવિ. ૯

કંડવું ૧૦ મું—૧. વીષ્ણુતેજ પાંડવ માહાજતીતિ આગલ વમો કા.

હાલો હીણમતી.” ૨. પાહોચી સકે. ૩. મરવા. ૪. હરતી વન વસે,
જેણે કીધો રોધ. ૫. પણ અંત આગ્યો નાં જાણે.

- યમ આકાશિ મેધ ગડગડિ ૧વાયુ-સારથિ પાસિ,
ત્યમ અર્જુનનિ કૃષ્ણ સારથિ ૭પ્રષ્ટિ થકી તૂં નાહસિ. ૧૦
- વલી વિભાવસુ પ્રગટયો વનિ જાણિ વાયુ-સારથિ થાય,
ત્યમ અર્જુનનિ કૃષ્ણ સારથિ; પાસિ તિ ન જવાય. ૧૧
- યાંહાં લગી ૮સાહસો નથી સાંભલ્યો ગાઝજીવનો નિર્દોષ,
ત્યાંહાં લગી ગર્વ કરી તૂં રણમાં; વલતૂં ૯સર્વે ફેાક. ૧૨
- યાંહાં લગી તેહના ૧૦સ્યન્દનનો રે નથી સાંભલ્યો રાખ્દ,
ત્યાંહાં લગી મિથ્યા ૧૧વાદ કરિ છિ. કાં થયો અમુદ્ધ? ૧૩
- યમ મૂષક વૃષભુક પ્રતિરે, શૃગાલ સિંહનિ જાણિ,
વલી યમ શશક કુન્જરનિ દેખી ગર્વિ બોલિ વાણિ, ૧૪
- ૧૨યમ પહોત ભડિ રવિ આગલિ, યથા પાપ નિ પૂન્ય,
ત્યમ અર્જુન આગલિ તૂં, રાધે! રહિ કરી, કહું, મુન્ય." ૧૫
- કૃષ્ણ કિહિ: "તૂં ૧૩ ગુણઅવગુણમાં શું જાણિ, મતિ-હીન?
માહરૂં ૧૪બંધ નીંદો, અર્જુન તૂં શું વિષાણિ દીન? ૧૬
- હું અર્જુનતૂં સહ બલ જાણું, ચેહનિ વાસુદેવની આસ;
તે ન હોત તો હેલાં માત્રમાં પાંચે પામત નારા. ૧૭
- (પણ)માહરૂં બલની શું ગત્ય જાણિ, અસ્ત્ર તણા વક્ત્રી ભર્મ?
આજ સર્જામ વિપિ રહી રણમાં ભાંજૂં તાહરો ભર્મ. ૧૮
- ભુવન ત્રણમાં માહરૂં સાયક પમી સકિ નવિ કોય,
એકે બાણે વન્ધ્યાચલને ચૂર્ણ કરું; તૂં જોય. ૧૯
- અથ[વા] કેહિ તો મેરુ સમૂતો કાઢી નાખું આજ,
તો અર્જુનનો શો આશરો? તાહરું શું છિ કાંજ? ૨૦

૬. તેહનો સારથી વાયુ કેહેવાએ. ૭. તે પાસે નવ જવાએ.
૮. રણમાં. ૯. થાસે. ૧૦. નાદનો. ૧૧. લવે છે. ૧૨. જમ પર ચરે.
સાલના પેત્રમાં, તે. ૧૩. તુ ના જાણુ ગુણ. ૧૪.-રાબલપ્રાક્રમને નંદે.

એહવાં અન્ન; કૃણુ-અન્નુન ૧૫સાચિ આણુ સિદ્ધિ નહીં કો માહારાં,

(પણુ)આજ રહો રણ માંહિ પ્રજ્વલૂં વચન મુણ્ણિનિ તાહારાં. ૨૧

(પણુ) આંલલ્ય તાહારા દેશ તણી રે ૧૬ક્ષાત્ય; કહ્મં હં તુઝનિ.

૧૭આજ સમરાજ્ઞિ રહી ધર્મવાક્ય વત્રી સમ્ભલાવિ છિ મુઝનિ. ૨૨

૧૮અનાર્ય દેશ, મદ્રાધિપતિ! તાહારા; અલ્લદેષી લોક.

ધર્મ તણો કો માર્ગ ન જાણિ, તો શ્વં બોલિ કૈક? ૨૩

માંસ મલ્લ સહ આહાર કરિ, યાંહાં લજ્જાનો નહીં લેશ,

નિજ પર ૧૯નરમાં ભેદ [ન] આણિ, ૨૦એકકો અનાર્ય દેશ. ૨૪

પિતા પુત્રી, ભગ્વતી [નિ] બ્રાતા કરિ એકકાં પાન.

મદ્વશથી વધી અશુભ ૨૧આચરિ; પણુ આણિ મન્ય જ્ઞાન. ૨૫

નિજ પુરુષ જોતાં અન્ય પુરુષશ્વં વિલાસિ નારી ત્યાંહિ.

સ્વામી તણી ત્યાંહાં ૨૨અર્ગલા [ન] આણે કો મન માંહિ. ૨૬

દયા, દાન નિ ધર્મ તણી, કો વાત ન જાણિ લોક,

તો ધર્મ તણા ઉપદેશ ૨૩કહી મુદ્ધિ પ્રતિબોધિ છિ કૈક. ૨૭

ચેહવો દેશ, તેહવો વધી રાજ; પ્રજા તેહની તેહવી.

તે શ્વં ધર્મ તણી ગત્ય જાણિ? વાણી બોલે એહવી! ૨૮

મિ પ્રથમ પક્ષ કીધો કૌરવનો ક્ષત્રધર્મ વિસ્તારી;

(આજ) રણ-આંગણમાં પ્રાણુ સમર્પીશ દુર્યોધન-હિતકારી. ૨૯

પણુ માહાપાપી મિત્રદ્રોહી ૨૪તૂઝ શરણો નહીં હોય:

સ્વપક્ષનું બલ-નાશ કરી પરપક્ષ ૨૫વિકારિ કોય. ૩૦

ઊથલો

પરપક્ષ વિકારિ ૨૫ કોય પાપી મુઝનિ મોટી આસ."

ત્યાર પછી શી કથા હવી, કર જોડી કિદિ વિષ્ણુદાસ. ૩૧

૩૧

૩૬૫

૧૫. પાણે, કો નવ સકે સહી માહારાં. ૧૬. કંતવ. ૧૭. ધરમ રહીત વદે તુ વાએક, તે દ્વપ લાગે મુઝને. ૧૮. અધર્મ. ૧૯. નારમાં. ૨૦. એ-હેવો તાહારો દેસ. ૨૧. આચરે: નવ આંણે મન જ્ઞાન. ૨૨. મરણદા. ૨૩. મુઝને: તુ સુ કહે છે કૈક. ૨૪. દાહાવે, તુજ. ૨૫. વીખાણે.

કડવું ૧૨ મું—રાગ આંદોલ

સ્વામી ! હ મદ્રાધિપ બિચારિ વાણી એ,

આણી અભ્યન્તર દુઃખ ધણું રે:

૧

“સ્વામી ! એ સાંભલિ વેકર્તન^૧ વાત રે,

રપાત હશે રે સહી તાહરો રે:

૨

હાલ-રપાત હશે રે તાહરો, તૂં દ્વેષ મૂઝશું માણિ.

સકલ ગુણુ^૩ માહરિ વિપિ: તૂં, રાય ! સાચું જાણિ.

૩

હું બલાબલ માહારથી કેરું સર્વ જાણું આજ.

વલી હિતાહિત સધલું લહું, ^૪[લહું] કાજ-અકાજ.

૪

“શ્રમ પેદ રથ હય માહારથીનું બલ હું આણી જ્ઞાન,

સકલ આયુધ માત્રનાં પણ કહું માંડી માન.

૫

વલી મૃગ પશુ પેચર તણા બહુ શબ્દ જાણું સોય.

શસ્ત્રના મન્ત્ર-પ્રયોગ-ગતિ તે સર્વ ^૬મુઝમાં હોય.

૬

અતિ ભાર નિ લઘુતાપણું, શુભ અશુભ^૭-સૂચક સર્વ.

નર તણા મનનું સર્વ કારણ ધરિ યે કો ગર્વ;

૭

તે માટિ તૂઝનિ કહું હું મન્ય મૂકી લાજ:

વિજય તુઝનિ સર્વથા નહીં હોધ રણમાં આજ.”

૮

ત્યારિ કર્ણુ કહિ: “જા, દુષ્ટ પાપી ! શું લવિ રહી પાશ ?

બા ગદા “માટિ સર્વથા તૂંહિ કહે હવડાં નાશ.”

૯

ત્યારિ ફરી સાહ્મો શલ્ય ગિડો ધરી મનમાં રીસ:

“તાહરો મારચો નવિ મરું, મુહિ રાપિ શ્રી જગદીશ.

૧૧

જો મારે તો મારયે; હું રહ્યો તાહરિ પાશ.

“પણુ દ્રષ્ટાન્તપૂર્વક, કર્ણુ ! તુઝનિ કહું એક અતિહાસ.

૧૨

કડવું ૧૨ મું:-૧. વીકત. ૨. નીપાત. ૩. તાહારા. ૪. એ કહું

છુ તાહારે કાજ.

૫. “સરવ દેવ માહારે રથ મુહુરત: તે સરવ જાણું જ્ઞાન.”

૬. મુખમાં. ૭. કહીએ. ૮. માહારી તણે પ્રતાપે તુઝને પમાડું નાશ.

એક સમુદ્ર-ઉપકણ્ઠિ સુન્દર દેશ માહા વિશ્વાત.

ત્યાંહાં સુધ્યર્માક રાજા વસિ. તૂં, કર્ણ! સાંભલ્ય વાત. ૧૨

તેહનું નગર સુન્દર અતિ વિરાજિત કનકમિ અતિ આસ.

વલી દુર્ગ પાપલિ ૧૦શોહતો, તેહનો કો ન જાણિ પાર. ૧૩

૧૧પ્રાક્રમર મેડી માલીઆં ૧૨પુર છન્ન બહુ હોય.

વલી એક સુન્દર, ૧૩ચોવટાં ત્યાંહાં ૧૪રમ્ય સુન્દર સોય. ૧૪

૧૪પુર પાશ જલનિધિ ગડગડિ, એહનું અતિ ભયાનક રૂપ.

૧૫સદ્ધ ધર્મ-મારગ આચરિ; ઇમ પ્રજા પાલિ ભૂપ. ૧૫

તેહના નગરમાં એક વસિ છિ ધનપાલ ૧૬વેશ ઉદાર.

૧૭તેહના ધન તણી સદ્ગા નહીં, કિહિતાં ન આવિ પાર. ૧૬

તેહનિ ૧૮સદન સૂંદર કામ્યની: ૧૯વપુ ગૌર કોરે વર્ણિ;

મુખ ચન્દ્ર શરપાં જલહલિ; ૨૦કુણ્ડલ વિરાજિત કર્ણિ. ૧૭

અર્જુન આભર્ણુ ઓપતાં રે, ૨૧રતના કણિકે હાર.

વલીં ચર્ણુ નેકર રણુઝરિ; કહી મેયલા-ઝમકાર. ૧૮

અતિ વચ્ચ નાના ભાત્યનાં પિહિરતી અર્જુ, જાણિ.

ગજવાલ્ય-ચાલિ ચમકતીં, બોલતી મધુરી વાણી. ૧૯

વલી પુત્ર-પૌત્રાદિક ધણા ધિરિ, સ્વજનનો નહીં પાર.

વલી અથ્થ મહિષી ધેન બહુ ગજ રથ, ભરયા ભણ્ડાર. ૨૦

તે નિત્યદાન ૨૨એક આપિ, વલી અન્ન નિ જલદાન.

યે કો ધિરિ આવિ સહી તેહનિ ૨૩આદરિ સમાન. ૨૧

૬. “એક દ્રુપ તે પુરવ તણુ છે: તું કરણુ સાંભલ, ઇતીહાસ.”

૧૦. સુદર સોભે. ૧૧. પરસાલ. ૧૨. ગોપ. ૧૩. યોગમાં. ૧૪. રંભા.

૧૪. પુર પાછલ સમુદ્ર ગરગડે. ૧૫. તાંહાં સરવ વરણુ ધરમ-. ૧૬.

માહા તેજ અતી ઉદાર. ૧૭. “નતજ વસે તેહજ તણી: તેહેનો કહુ

વીસ્તાર.” ૧૮. ચંદ્રવદન. ૧૯. બહુ. ૨૦. શાલ. ૨૧. કંઠે વીરાજે હાર.

૨૨. આપે વીપ્રને, જલ સહીત અંનદાન ૨૩. તેહને ધણાં આદરમાન.

- ધૃત રજસાત્મ્ય ષટ્સ કરિ ભોજન કુટુમ્બશ્ચ પરિવાર.
ઉછીષ્ટ રહિ તે બાહ્ય નાપિ રથવેગે સારોધાર. ૨૨
- રજ્જુક્તશેષ તે અન્ન કેરો, શીથ પટીઆં તેહ,
કો એક રમતો કાગ આવી રઘુનિત્ય પાદં તેહ. ૨૩
- વેશ્ય-સુત તેહનિ દેષતાં તે દયા આવિ મત્ત.
ઉછીષ્ટ રજ્જુ અન્ન હત્તં સહી આણી નપાવિ અન્ન. ૨૪
- એમ શાક રજ્જુદન દુગ્ધ મધુ માંસ ધૃતશ્ચ સાર;
ઉછીષ્ટ ભોજન સર્વનું કરિ એકદૂં નિર્દાર. ૨૫
- વાયસ તણા હિતકારણિ ઉચ્ચાઇ દયા મન માંહિ.
સદ્ મલિ કૌતક-કારણિ; ઉચ્ચાણિ નિ નાપિ ત્યાંહિ. ૨૬
- તે કરિ ભક્ષણ કાક નિત્ય; કુચર ભ્રો ભ્રોય;
પાલવા-અર્થિ ઝાલવાનિં શીઘ્ર તત્પર હોય. ૨૭
- ઉરપછિ ગ્રહી તેહની શીઘ્ર તાં ધર વિષિ લાવ્યા બાલ.
હેમપન્નરમધ્ય ધાલી કરિ નિત્ય પ્રતિપાલ. ૨૮
- તેહનિ વસ્ત્ર અઙ્ગિ ધરાવ્યાં શોભતાં સુન્દર સાર,
વલી વિવિધ્ય પિરચનાં અઙ્ગે ભૂષણ ધણવ્યાં નીધાર. ૨૯
- એક હાર કણ્ઠિ આરોધ્યો; નેપુર ધરાવ્યાં અર્ધ્ય.
કાકનિ અવિલોકતાં દીશીષ્ઠ સુન્દર વર્ધ્ય. ૩૦
- કીંકણી સુન્દર શોભતી અઙ્ગિ ધરાવી તત્ત;
રમઝમ સુન્દર વાજતી; તેણિ શોભીષ્ઠ અતિ વિચિત્ર. ૩૧

૨૪. સાકર. ૨૫. તે સાંભરો નીરધાર. ૨૬. “ભક્ષ કરતાં અંત જે સોસ રહે, તે બાહ્ય નાંખે તેંહ.” ૨૭. રહો તાં વલી તેહ. ૨૮. રહેજે સરવણુ: તે તાંહાં નપાવે. ૨૯. પાકને દધી દૂધ; બલપાન તે અતીસાર. ૩૦. દયા મનમાં થાએ. ૩૧. મીન બાહ્ય નપાવતા બાએ. ૩૨. “પછે સીમે ઝાલો તેહને: જે વધસ. કેરે બાલ.”

કુટલિ દિવસિ વૃદ્ધ પામ્યો; પ્રૌઢ દીસિ કાય.

પક્ષી મલ્યા જોવા બહુ, પણ પાસિ કો નવિ જાય. ૩૨

પુર મધ્ય ખાંધ્યું પાંજરું. બહુ લોક જોવા જાય.

નરનારય તેહનિ દેખતાં આનંદ અર્જીય ન માય. ૩૩

ઉછીછ બોલું કાક તે બહુ ગર્વ આણિ મન્ય:

‘ભૂતસ્ય વિષિ કો મુઝ ઝડસમો સહી નથી પક્ષી અન્ય. ૩૪

ઝડકા મેલવો પક્ષી બહુ ષગ[ગરુડ સાર]સ જૂર.

મમ અન્ય-પર્જ પ્રહારથી તેહનિ કરું ઉપમારી ચૂર.’ ૩૫

ધમ અહનિશ ઝગર્વિષ વાયક જ્યક્ષ્ણ જોલિ ત્યાંહિ.

બહુ પ્રૌઢ પક્ષી જાત્યનિ કાંઈ નવી ગણિ મન માંહિ. ૩૬

એમ દિવસ બહુ ત્યાંહાં વહી ગયા. કો સમિ વૈશ્યકુમાર,

સમુદ્રનિ ઉપકણ્ડ આલ્યા ગ્રહી પાંજર સાર. ૩૭

ત્યાંહાં રમ્ય વાડી અલિનવી. રમવાનિ લાગા ખાલ.

પછિ વૃક્ષ-ડાલિ કાકપાંજર ખાંધીઉં તતકાલ. ૩૮

એહવિ હંસ બહુ આકાશ માંહાંથી ઊડતા તતપેવ,

ઝજ્જલનિધિ તણે તટ રમ્ય દેખી ઊતરયા અવશ્યમેવ. ૩૯

ગરુડ-વગત્ય [છિ] મેહની; ઝગો-ધીર સરપા દેહ.

રહ્યા અન્ય વિશાલ સહી; ઝસર્વોર્જ શોભિ તેહ. ૪૦

એહવા હંસ ઝદેખી વૈશ્યસુત કોતક વિષિ ચિત હામ.

જે જ્વાક્ષ્ણ પ્રતિ જોલીઆ મનમાં ધરિ અભિરામ. ૪૧

૩૩. સમોવરઃ કો નથી પંક્ષીજન. ૩૪. “પ્રાહોને લેવામેવ ગણે નહી, ગળ ગરુડ સારસ હંસ.” ૩૫. મારીને લંગ. ૩૬. ગરવ વાઘો: એમ વાએક જોલે તાર. ૩૭. સમુદ્રજલ સંગ્રીધ દેખી. ૩૮. સોભા સોવરણ દેહ. ૩૯. મત સાર-જલ કરીએ તેહ. ૪૦. હીઠા કામ સુતે.

ઉચ્છ્વ

મનમાં ધરી અભિરામ રે, તેહમાં કાંઈ સન્ધે નહીં.

વિષ્ણુદાસ કિહિ: સર્વ સાંભલો; હવે તેહ કથા બોલીશ સહી.

કર્ણ ૧૨ મું-રાગ દેશાધ

સજ્જિ^૧ કહિ: તેણિ સમિ કાંઈ વૈશ્ય તણા^૨ કુમાર રે,

સાર રે વચન કહિ^૩ ત્યાંહાં કને રે^૪:

“આ હંસ સહુ^૫ ટોલિ મત્યા બહુ ગર્વ^૬ રદિમાં આણિ રે;

જાણિ રિ અમ શરણો^૭ ખીજે નહીં રે.

હાલ-ખીજે નહીં પહ્લી અમ શરણો; મિથ્યા કરિ છિ ગર્વ.

પણુ તુઝનિ^૮ કાંઈ મનમાં નથી ગણતા, ઓ બિહા તે સર્વ^૯

નિધિ-ઉપકષિ^{૧૦} રહી એમ બોલિ: ટલિ શં એહનિ સાન?

તે માટિ બલિભુક્^{૧૧}! તુઝ વિન કો નહીં ઉતારિ માન.”

વૈશ્યપુત્રનું વાક્ય સુણીને કાક વદિ મુક્ષ વાણિ;

અભિમાની ત્યારિ અન્ધ ધયો; ગત્ય દેવ તણિ નવિ જાણી:

કવણુ હંસ મુઝ આગલિ ૧૦ કહીય? આંહાં તિડો અવશમેવ;

એહવું કિહતાં હંસ સર્વ કો ત્યાંહાં આબ્યા તતપેવ.

ત્યારિ વાયસ કિહિ: રે હંસ! તહો મોટા કચમ કિહેવાઓ?

હંસ-નામ ત્યજે કિ અધુના મુઝ સમોવડિ ચાઓ.

ભૂતલમાં કો નથી વિહર્જમ માહારિ જોડિ બિડિ.

દેવિ પ્રેરયો^{૧૨} કેડય કરિ તો જલનિધમાં તે ખડિ.”

કર્ણ ૧૨ મું-૧. સજ્જિ. ૨. તણા. ૩. કહેતો. ૪. હું મીત્ર મન વીચાર. ૫. બહુ. ૬. કો નથી ખીજે એહવું વાએસ મન વિધાને. ૭. અમો નથી જાણતા જે બેઠા છું સરવ. ૮. ટલીને સુધસાન. ૯. વહી. ૧૦. તેહને. ૧૧. ફેરો મુજ સાથે આવે તો.

'માન સરોવર વાસ અભારો;' હંસ બાપડયા બોલિ;
 'વાયસ-અણ્ડ^{૧૨}-મધ્યથી પ્રગટયો કચમ આવિ અમ તોલિ?' ૯
 એહવૂં કિહિતાં પન્નરમાંથી પાસિ ^{૧૩}પણિઓ પેવ;
 અનેક પિરચની બિડણુ બિડતો^{૧૪} તવ બોલ્યો અવશમેવ: ૧૦
 'અરે મૃણાલો!^{૧૫} તમ્યો સર્વમાં ^{૧૬}અતિ બલિયો યે કહાવિ,
 તે તાં શીઘ્ર થૈ દેપાડો યે માહારિ નોડિ આનિ. ૧૧
 કાહો તો હં આકાશિ બિડૂં^{૧૭}, કાહો તો હં પાતાલ,
 કાહો તો આડો દેશ દેશની રે હં બિડૂં તતકાલ. ૧૨
 કાહો તો સ્વસ્થ^{૧૮} બિડણી બિડૂં, કાહો તો ગરુડ હરાવૂં,
 કાહો તો સધલા હંસ માત્રનિ ^{૧૯}સાયર-અમ્મ કરાવૂં. ૧૩
 કાહો તો ^{૨૦}સધલી દિશ વિપિ રે હેત્રામાં જૈ આવૂં,
 કાહો તો સુરપતિ-ભવન્ય ^{૨૧}તણું રે અભિજ્ઞાન લેધ આવૂં.' ૧૪
 એહવૂં કહી બહુ સોહોર કરિ રે; બિડી આધો નય.
^{૨૨}તેહ દેપતાં હંસ સર્વનિ દુઃખ સહ્ય નવિ નય. ૧૫
 તેહમાંથી એક હંસ બિડીનિ^{૨૩} હરી વચન મુદ્ધ બોલિ:
 'માનસરોવર વાસ અમારો. કચમ આવૂં તુઝ તોલિ? ૧૬
 તુઝમાં ગત્ય, એહવી નહીં અમમાં; એ તૂં નિશ્ચિ નાણ્ય.'
 એમ કરતાં વલી ચાલ્યો^{૨૪} નેધએ, યોજન અર્ધ પ્રમાણુ. ૧૭
 કોટાકોટી બીજ બહુ પૂડી જોવા આવ્યા^{૨૫} ત્યાંહિ.
 કાક તણાં એહવાં ^{૨૬}વચન મૃણાનિ હસ્યા ^{૨૭}સર્વ મન માંહિ. ૧૮
 વૈશ્યપુત્ર જૂઠાં ત્યાંહાં બિલા કાક તણું યે કમં.
 'હમડાં હંસ હરાવ્યો,' કહિ; બાકી ન^{૨૮} લહે મમં. ૧૯

૧૨. હન્દ્ર. ૧૩. પાસે આવ્યો, તતમેવ. ૧૪. બિડે કણુ તે અવ. ૧૫. મારગ ચાલે. ૧૬. કાઈ બલીઓ કાં. ૧૭. બહુ. ૧૮. સવલી અવલી. ૧૯. સાએરમાં અંપલાવું. ૨૦. સધલા દેશ. ૨૧. તણી રે સુધ-લેધને. ૨૨. એહવુ હંસ સધલા દેપતાં. ૨૩. બિડીઓ. ૨૪. ચાલો નધએ. ૨૫. મલીઓ. ૨૬. વાએક સાંમલી. ૨૭. પછે. ૨૮. નાં નાણે.

એહવું સુણતાં હંસ-કાક બે બિઝા તાં આકાશ.

પક્ષી સર્વ જૂઠ ત્યાં બિભા, પણ કો નવિ જામ^{૨૯} પાશ. ૨૦

એક બિડણીની ગત્ય બેહુની; હરિષ ધણો મન માંહિ.

પછિ શત બિડણીની ગત્ય કાકિ વેગે લીધી ત્યાંહિ. ૨૧

પછિ હંસ પૂઠેથી જામ જિસતો ^{૩૦}દ્વીપવૃક્ષ માંહાં આવે.

કાક કિહિ; 'શ્વ' યાકો પક્ષી? ^{૩૧}એહવું મુજનિ ભાવિ.' ૨૨

એહવું સુણતાં વાયસ જીજ્ઞ હરિષ ધરી મન્ય હસતા :

'આજ હવી યશ-પ્રાપત્ય અમને,' વાણી એહવી વદતા. ૨૩

ત્યારિ હંસ કહે 'વાયક^{૩૨} તું સાંભલ્ય; આન્ત^{૩૩} હવો દેહ માહારો.

રથે પડું જલનિધિમાં તૂટી! સાચ વ્યથૂટો તાહારો.' ૨૪

ત્યારિ કાક ^{૩૪}ગર્વતાશ્વ નવિ બોલ્યો; 'નામ ત્યજવું તાહારું.

આજ હંસ^{૩૫} જહુ લોક વિધિ રે મામ ધરાવું માહારું.' ૨૫

ત્યારિ હંસને ક્રોધ અદ્યો મન્ય; તવ આકાશે આવ્યો.

ભર-સમુદ્રમાં પાંપ તણે વશ હંસ કાકને લાવ્યો. ૨૬

જેતાં દહોદશ વૃક્ષ ન દીસિ, નહીં બેટ નિ આમ.

ત્યાંહાં આવીનિ હંસ ઉતપત્યો આણી મન્ય અભિરામ. ૨૭

આન્ત થયો વાયસ ત્યારિ જેતાં; શરીરની ગત્ય લાગી.

પાંપ સર્વ^{૩૬} નીશરી ગઈ. ત્યારિ અર્જુ વેદના લાગી. ૨૮

^{૩૭}અયોદ્યો દિશે વેગિ જોવા લાગો; વૃક્ષ ન દીસિ ત્યાંહિ.

અપાર જલનિધિ ભયાનક દેક્ષી દ્વષ પામ્યો મન માંહિ. ૨૯

ત્યારિ જલચર જીવ ^{૩૮}જૂએ રને રહ્યા વિકાશી મૂષ.

^{૩૯}સાંસ-પીડ એ પક્ષી પડે તો વિહિચી કરીછ ભક્ષિ. ૩૦

૨૬. આવે. ૩૦. ધરતી. ૩૧. મુજ મનમાં. એહવું આવે. ૩૨. સાંભલ્ય વાયસ. ૩૩. સસ્ત. ૩૪. હંસસુ. ૩૫. સકલ હંસ દેષતા નામ હરાવી ધરાવ. ૩૬. સરવની ગઈ ગત તારે મહાવેદના. ૩૭. ચોહો દસ જેતાં પ્રથ નાં દીસે : રાવા લાગે તાંહે. ૩૮. રહ્યા જીવે, વીકાસીને. ૩૯. આ પંખી પડે જલમાં તો.

એલવું દેપતાં^{૪૦} ખાઈ તણો મન્ય દુઃખ સહું નવિ જાય.

શીઘ્રપણે વલી જિયો જીડે^{૪૧} આકુલવ્યાકુલ થાય. ૩૧

ત્યારિ ગર્વ તજીની વાયસ જોલ્યો હંસ પ્રતિ તેણી વાર:

‘આ દુસ્તર^{૪૨} જલમાં તું પાપિ હવિ કોણ કરિ માહારી સાર? ૩૨

૪૩અધ્યાગત તાહારો જાણીનિ શરણમાત્ર મૂઢે આપો.

સન્મુખ ચૈ નિ, હંસરાયજી! બહુ દુઃખ માહારાં કાપો. ૩૩

હં વાયસ દારણ મહાપાપી, કાધી ને ૪૪અહરુદારી.

જાતિસ્વભાવ^{૪૫} માટિ નવિ જાણું, કિડિ ધરી ચે તાહારી.’ ૩૪

ધમ કાલાવાલા કરિ હંસનિ; દયા^{૪૬} હવી તતપેવ.

પડો જલમાં ત્યારિ ચરણે ગ્રહીને ૪૭ગ્રાંટે ધરચો તતપેવ. ૩૫

અકલાયો વાયસ ત્યારિ ૪૮અધિક્ષો, મુપમાં પિહું આપ.

ઉત્તમશ્ન અભિમાન કરચું તે માટિ લાગું પાપ. ૩૬

કાઢીનિ ઉપકણે નાકો પૂર્વતણે સ્વરથાન્ય.

પ્રાણુરહિત સરયો વલી^{૪૯} દોસિ, ટલી સાન ને વાન. ૩૭

૫૦ત્યારિ અપર હંસ કહે: ‘અહો વાયસ! પૂછું છું અહો તુઝને:

દુસ્તર જલમાં કેહિ પિરિ જિયા? કોહો વિસ્તારી મુઝને.’ ૩૮

ત્યારિ લજ્જા પામી વાયસ જોલ્યો: ‘હં અપરાધી તમાહારો.

[મિ અપરાધ ચે કરચો હોમ, ક્ષમા કરુ તે માહારો.] ૩૯

વૈશ્ય-અન્ન-ઉછીષ્ટ ભોજનથી^{૫૧} અહરુદારિ ભારચો,

પરતેમાં હં હીનજાતિ શ^{૫૨} જાણું મહિમા તહારો? ૪૦

આસવાસના દેષ વાયસને જીડયા સહુ^{૫૩} આકાશ;

હેલામાત્રમાં ત્યાંહાંથી આવ્યા માન-સરોવર-પાશ.” ૪૧

૪૦. કેહેતાં. ૪૧. ચઢીને. ૪૨. અઘાત. ૪૩. આપ કંતારથી.

૪૪. માહો-અં. ૪૫. માહારો ભુરો છે, ગત નવ જાણી. ૪૬. ઉતપાત

હવો. ૪૭. પંક્ષે ગ્રહો. ૪૮. જલ મુપ પડો આપ. ૪૯. તે. ૫૦. “અપાર

હંસ ખીલ બહુ જોડા, અમે પુછુ છુ તુઝને.” ૫૧. ને, અતિ. ૫૨. તે

માટે. ૫૩. છ; ના જાણો. ૫૪. હંસ.

શલ્ય કહિ : “તું, સૂતપુત્ર રે ! કાક-સમોવડિ આજ,
હંસ-તુલ્ય માહારિ મન્ય ભાવિ અર્જુન શ્રીમાહારાજ. ૪૨

કૌરવના ઉઘીષ્ટ તણાપપ નિત્ય ભોગવે તું કાગ.
પદ્મે માટિ તે હંસ-તુલ્ય રે ગુડકેશ માહાભાગ. ૪૩

ભિચરે!

ગુડકેશ માહાભાગ રે,” એહવાં શલ્યનાં વાયક સાંભલી
વિષ્ણુદાસ કહે: તેણે^{૫૭} સમિ રહ્યો કર્ણ મનમાં^{૫૮} પ્રવ્નલી. ૪૪
૪૮૧

—x—

કંઠ્યુ ૧૩ મૂ-રાગ કેદાર ગુડી^૧

સજ્જે કહે : સુણ્ય, કૌરવના પતિ ! રવચન-લીધો ગત્યસાર,
શલ્ય તણાં એહવાં વાયક સુણીનિ જોલ્યો સૂતકુમાર : ૧

૩ “અરે સારથી ! ષેડ્ય હિવિ રથ, કહું છું, અર્જુન-પાશ.
એક બાણ મેહેલી બેહુ જાણુનિ શીઘ્ર પમાડું નાશ. ૨

હું જાણું છું : એ બેહુ બલિઆ નરનારાયણુ-અવતાર.
૪ પાણુ એ આગલે જય હું નવિ પામું. માને તું નિરધાર. ૩

પણ પુર્વિ એહવૂં^૫ છિ કારણુ તે તૂજને કહું, રાય !
૫ જામદગ્નનો શાપ હવો; રથે તે અહીં સાચું થાય ! ૪

એક સમે હું વિદ્યા ભણુતો કૌરવ-પાણ્ડવ-સર્જાયે.
દ્રોણાચાર્ય ગ્રેમ ધરીનિ શીખવતા બહુ રજાયે. ૫

૫૫. તણા તુ :નીત કરે ભોગવીદાસ. ૫૬. “તે માટે હંસ તુલનો
ગરડ કહીએ: શ્રીકૃષ્ણ કેરી પાસ.” ૫૭. તે સાંભલો. ૫૮. રહે.

કંઠ્યુ ૧૩ મૂ:—૧. અદોલ ગોડી ૨. વચને વેધો કરણુ સક્ત
તણે રે; એહેવાં. ૩. ઢાલ-હાલે સારથી ષેડ રથને. ૪. “ક્ષણુ એકમાં એ
બેહુ જાણુને હવડાં પમાડુ હાર. ૫. એક કહુ છુ કારણુ, સાંભલ કહુ સત-
રાએ. ૬. “કરસરાંમનો સરાપ છે, તે, રથે સાચે યાએ.

દ્રોણ કહે: 'યે વિદ્યા શીખ્યા, તે દેપાણે અમને.

બાણ તણી ગત્ય-લાઘવ જોઈને ક્રિપા કરૂં છું તમને.' ૬

પછિ પ્રથક પ્રથક દેપાણી સર્વે માહાવન મધ્યે આવી.

કૌરવ-પાણ્ડવ-આગલિ જોતાં મુજ વિદ્યા મન્ય ભાવી. ૭

ત્યારિ દ્રોણ કહે: 'જા, નહીં ભણવું. કર્ણ! કવણુ વિક્ષાત?

રાજપુત્ર જોતાં તું અધિક્ષા, એ તાં ફડી વાત.' ૮

ત્યારિ ચિંતમાં બહુ દુઃખ પામ્યો; કીધો મન્ય વિચાર:

'હવિ ક્યાંહાં જાઉં? મુજે દ્રાણુ 'ભણાવિ? કરવો કવણુ પ્રકાર? ૯

એમ કરતાં શ્રીકૃષ્ણે માહારા મનની પૂરી આસ:

'વિપ્ર-વેપ^૯ ધરી જાઉ અધુના' દ્રશ્યરામને પાસ.' ૧૦

એહવાં અર્ક તણાં વાયક સાંભલતા આનન્દો મન માંહિ;

વિપ્રવેપ^{૧૦} ધરીનિ આવ્યો ભાર્ગવ^{૧૧} હતા યાંહિ. ૧૧

એહવું વાઙ્મય શરણું રૂપ દેપતાં તવ બોલ્યા માહારાજ:

'કિહે રે, કવણુ ૧૨^{૧૨}? શે કાર્યે મુજ કને આવ્યો આજ?' ૧૨

'હા સ્વામી! હું ૧૩^{૧૩}નિર્ધન છું: કુટુંબ બહુ પરિવાર.

દાતા જાણી ૧૪^{૧૪}તુજ કને આવ્યો; કાંઈ આપો ૧૫^{૧૫}નિર્દોર.' ૧૩

દ્રશ્યરામ કહે: ૧૬^{૧૬}'શરીર માત્રે હું રહ્યો [છું] આવી.

કાંઈ ધન ગ્રહેવાની કરી પ્રાર્થના, મુજ મન્ય વાત ન ભાવી. ૧૪

પણુ અસ્ત્ર તણી યે અદ્ભુત વિદ્યા તેહ ભણાવું આજ.

પણુ ક્ષત્રના સુતને શીખવયે, શરશે તાહારાં કાજ.' ૧૫

ત્યારિ હરિપ ધરી ૧૭^{૧૭}ગુરુભક્ત્ય ધણી મિ કરવા માંડી ત્યાંહિ.

અનેક પિરચની વિદ્યા શિક્ષો ૧૮^{૧૮}આદરશ્ન મન માંહિ. ૧૬

૭. તે જાત. ૮. પાસે, હાથે. ૯.—૩૫ ધરીને જા તુ: દ્રશ્ય.

૧૦. ૩૫ ધરી તાંહાં. ૧૧. દ્રશ્યરામ છે. ૧૨. કાવણુ તુ આવ્યો: તે

મુજને કહેને આજ. ૧૩. માહા. ૧૪. તમ પાસે. ૧૫. મુજને સાર.

૧૬. સરીતા-તારિ આંહાં રહો. ૧૭. ગુરુસેવા: તે કરવા. ૧૮. આનંદસુ.

- પછિ ક્રિપા કરી મુજે રુક્ષે સમર્થૂં બ્રહ્મઅશ્વ થે ખાણુ.
 ૨૦સ્વર્ગાધીશની તેણે સમિ ત્યાંહાં તતક્ષણ હૌઈ જાણુ. ૧૭
- અર્જુનના હિત-કારણિ ઇન્દ્રે કરયા અનેક ઉપાય.
 ધણા દિવસ જોતો ફરિ પણ કશું વિધન નવિ યાય. ૧૮
- કોએક સમિ ૨૧મમ અર્જુન વિષિ રે પોદયા ૨૨શ્રીરુક્ષ-ધણ.
 ૨૩ત્યારી વજ્રકીટનું રૂપ ધરી ત્યાંહાં આવ્યો સ્વર્ગાધીશ. ૧૯
- ૨૪જીરુ હેઠલે ૨૫મુજ સ્પર્શ કર્યો ત્યાંહાં જોઈ મર્મનો કામ.
 તોહિ ચરણ મિ ત્યાંહાં ન હલાવ્યો; જાણ્યું જંગશે રામ. ૨૦
- પછિ જઘ્ના મધિ પિશીને ૨૬રુધિર માંસ શ્રવ પાધૂં.
 ૨૭પણુ મિ માહાધીરવ સ્થગી ન હલાવ્યું આસન ખાધૂં. ૨૧
- પછિ કૂટીર નીસરી, ફરશુરામને મસ્તકય ચટકો દીધો.
 તવ જગ્યા રુક્ષ હેલા માત્રમાં, મુજ ઝોલમ્હો દીધો. ૨૨
- ૨૮અર્જુનિર્ણતાં વજ્રકીટનું દર્શન પામ્યા રુક્ષ;
 મનમાં જ્ઞાન ધરી મુજ પ્રતિ વાણી જોડ્યા મૂક્ષ: ૨૩
- ‘આ રુધિર અર્જુન ગલે કાં તાહાં? સાચી કિહિ મુજ વાણી.’
 ‘ગુરુસેવા માટિ સ્થિર રાક્ષો કૈટભવડો મન્ય જાણી.’ ૨૪
- ફરશુરામ મન્ય જ્ઞાન ધરીને જોડ્યા રહી મુજ પાશ:
 ‘કીટસ્પર્શથી હું જાણ્યો, તું પામ્યો હોએ નાશ. ૨૫

૧૯. રૂપસ્વરૂપે મુને. ૨૦. તવ ઇન્દ્રરાજ્યને તે ૨૧. મન્યક વિષે.
 ૨૨. રૂપી તે ધીસ. ૨૩. મુજ ઘોલામાં નીદ્રા કીધી જઘ્ના પર મુકી
 સીસ. ૨૪. આ કહી પૂર્વે:—

“તેણે સમે ઇન્દ્રે વિચાર: આજ લાગ પામો અનુપ.

પરપંથ કરીને પરવરો: ધરી ભમરા કેરૂ રૂપ”

૨૫. પરવેસ. ૨૬. રૂધીર પાંત કરૂ તે સોએ. ૨૭. “તોહિ હુ ડગો
 નહી: ચટકો વજ્રસમ હોએ.” ૨૮. બહાર. ૨૯. અગ્ની રાપતાં. ૩૦. કીટ.
 પ્રભાતે.

પણ કો ક્ષત્રી શરણો; ૨^૧વિપ્રવેષ નહીં આપ.

સત્ય કહે, ૨^૨નહીંતરિ હું હવડાં તુજને દેશ શાપ.' ૨૬

ત્રાસ ૨૩ધરી મનમાં હું જોત્યો: 'વિદ્યાનો છું કામી,
૨^૪સુતપુત્ર; અપરાધ કર્યો મિ. કરુણાનિધિ તું રવામી.' ૨૭

ત્યારિ રામ કહિ: 'કાંઈ કપટવિદ્યાઈ ૨^૫હાઈ અહૂં તિ માહાઈ,
તો મરતી વેલાં બ્રહ્માત્મ તે નિઃશ્વ ઠર્યો તાહાઈ.' ૨૮

તે માટિ દૈવી ગત્ય તે, કોણે કલિ નવિ જાય.

રામઆપથી ૨^૬ વચન તાહાઈ રમે રણ્ય સાચું થાય! ૨૯

તોહે પણ રણ્ય અભુનને માઈ, જો રાપિ ભગવન્ત.

માહારી જોડ્ય જમલિ કો નાવિ, આણું સર્વનો અન્ત. ૩૦

પ્રલિકાલ ચેહવો પાવક પ્રન્વલે, તેહવો અભુન જાણું;

તોહે પણ ખાણુ તણી બહુ વૃષ્ટિ અન્ત તેહનો આણું. ૩૧

યદ્યપિ અભુન જલનિધિ શરણો, ગર્વવાયક ૨^૭મુક્ષ જોલે,

તોહે પણ અસ્ત્રે કંઈ નિવારણ; મુજ આગલિ કોણુ તોલે? ૩૨

યદ્યપિ અભુન મેઘ શરીણો, ૨^૮તાહારિ તાં માહાપાત્ર,

૩^૯દન્દ યુદ્ધ અસ્ત્રે રણિ કરતાં હું આગલિ કોણુ માત્ર? ૩૩

યદ્યપિ અભુન વાયુ સરીણો, ચેહની ગલમલ કો નવિ જાણિ,

પણ કૃષ્ણ નો હો તો ૪^૦હું સાહામો રહી ધનુષ માત્ર નવ્ય તાણિ. ૩૪

યદ્યપિ અભુન ૪^૧અર્ક-સમોવડિ તુજ મન્ય રૂઆડું ભાવિ,

કુરુક્ષેત્ર રણમાં રહી વદતાં માહારી જોડિ ન આવિ. ૩૫

દ્વાદશ મેઘ મલી સામટા કરિ અગ્નિનો નાશ,

ત્યમ હું જાણિ કંઈ નિવારણુ રહી અભુનને પાશ. ૩૬

૩૧. તુ દીસે છે વીપ્ર નાં હોએ આપ. ૩૨. હવડાં તુ સાચુ, કે.

૩૩. પાંખી ગુરૂ પ્રતે જોલો. ૩૪. હુ સુરજપુત્ર. ૩૫. તે રૂદે. ૩૬. વચ-

નથી. ૩૭. એમ. ૩૮. તાહારા મનમાં પાત્ર. ૩૯. બુધ કરતાં રણ વીષે:

મુજ. ૪૦. મુજ આગલ, ધનુષ ખાણુ કોણુ તાણે. ૪૧. સુરજ, સરયો.

૪૨ પાણ્ડવ યારિ દહન કરે સારિ હણ્યા જીવના કોટિ,
 તે મુજ વિન કો અર્જુન-કરિયા પમિ બાણુનિ કોટિ? ૪૩ ૩૭
 ત્રિલોવનમાં કો અર્જુન શરણે નહીં ધનુર્હીર કહીએ,
 મુજ આગલે તે ન રહે બિભો, દીદા વિન શું લહીએ? ૩૮
 વધી જોયે; રણમાં અસ્ત્ર મારાં નાનાવિધ્યનાં હોય,
 દિવ્ય અસ્ત્ર ને બ્રહ્માસ્ત્રને ગન્ધર્વ મનુષ્યાસ્ત્ર સોય. ૩૯
 હું અર્જુનને આજ રહી રે રણમાં ભેદ પમાડું;
 યશ આપું કૌરવ સઘલાને મનમાં ભલું ભવાડું. ૪૦

ઊથલો

૪૪ મનમાં ભલું ભવાડું” એહવી કણે વાણી કહી.
 વિષ્ણુદાસ કહે: તે સાંભલી ૪૫ ત્યાંહાં રાયશં બોલ્યો રહી. ૪૧
 ૫૨૨

કડવું ૧૪ મું—રાગ સારંગી

સન્નિજ કિહિ: તેણે સમિ વધી શલ્ય બોલ્યો ત્યાંહિ:
 “અર્જુન સાહામો સુભટ કો વધી રહી સકે રણ માંહિ?” ૧
 ત્યારિ કણે કહે: “તું થયો કાયર આજ સહી નિરધાર.
 તે માટિ મુલે વચન એહવાં ૧ કિહિ છિ સારોદાર. ૨
 નાહાશી ગયો નહીં જગરિ આ રણિ ચઢ્યો યે આજ.
 માહારે સારથિ છિ અતિ ધણા, કાંઈ નથી તાહોરું કાળ.” ૩
 ત્યારિ શલ્ય કિહિ: “કાં દૂહવણુ આણિ? વચન બોલ્યો હાશ,
 યાંહાં લગી તું રણમાં પડિ ત્યાંહાં લગી રહું તવ પાશ. ૪

૪૨. “પાંડવે જરે દહન કરે: તે રે હણ્યા જીવ કોડ.” ૪૩. જોડ.

૪૪. રણમાં ભલો ભમાડું. ૪૫. સઘસુ ત્યાંહાં બોલો સહી રે.

કડવું ૧૪ મું:—૧ વદે છે તીકકાર.

પછિ પાણ્ડવશ્ચં ભડૂં મન્ય ક્રોધ આણીનિ, કર્ણ!

જય હોય દૈવી-ગત્ય કેદા કે નેટ પામૂં મર્ણુ.”

૫

ત્યારિ કર્ણ પરસ્પૃશા કરિ: “તૂં ભલો વીરાધ્ય વીર.

રથ હાંક્ય વિહલો શીઘ્રતા, યાંહાં રહ્યો ધનજે ધીર.”

૬

ત્યારિ વાયુ-વેગે રથ ચલાવ્યો મેઘ ટેગાયો યમ.

દૂરિથી દૃષ્ટે પડી પાણ્ડવી સેના ત્યમ.

૭

ત્યારિ સૂતપુત્રે કરચો મુક્ષ સીહનાદ વિશાલ.

સુર જક્ષ ગુણ ગાન્ધર્વ સાથે કમ્પિઆ દિગપાલ.

૮

કર્ણ કાયા ક્રોધથી ચરહરે આહ્નિ અર્જુ.

મુક્ષ વદે: “વિહિલો હાંક્ય રથ: હવડાં પમાડૂં ભર્જુ.”

૯

વાજિત્રના નિર્દોષ તવ^૫ સૂત-સૈન્યમાં બહુ થાય.

કમ્પવા લાગી મેલની, સુભટે રૂઢૂં નવિ જાય.

૧૦

“યમ ઇશસ્વીપત્ય આસુરીસેના હણે જૈ^૮ ક્ષણમાંહિ,

ત્યમ પાણ્ડવસુતની હણુ^૯ સેના રહીનિ રણમાંહિ.”

૧૧

દૃષ્ટુમ્ન ૧૦ પાણ્ડવ તણી સેના તણા પતિ કિહિવાય,

૧૧ અપસવ્ય મૂકી યુધિષ્ઠિરને, રથ હકાવ્યો રાય.

૧૨

ધૃતરાષ્ટ્ર ત્યારિ એમ કેહૈ: તૂં કહિ, સમજે! તેહ,

કયમ યુદ્ધ કણે ત્યાંહાં કરચૂં? મુહે કહો કારણ એહ.

૧૩

યે પાણ્ડવી સેના સખલ બહુવિધિ રહિ છિ યાંહિ,

દૃષ્ટુમ્ન ભીમ સમીપ બલિઆ કરિ રક્ષા ત્યાંહિ.

૧૪

વલી કોણ કોણ સુભટ બલિઆ કરિ રક્ષા ત્યાંહિ,

કોણ કોણ મમ સુત તણી રક્ષા કરી બિભા આંહિ?

૧૫

૨. સાથે બુધ કરે બહુ. ૩. ગરગડ. ૪. કરણે ક્રોધસુ. ૫. વાજેઃ કરણ સેન્યા માંહિ. ૬. સહુ. ૭. જેમ જઈ તહિ. ૮. હણી. ૧૦. સેનાપતી પાંડવનો કેહે. ૧૧. “અસ્વ મુકી બુધીથીરે રથ હકારો રાએ.”

માહાયુદ્ધ દારુણ કયમ હવું? મુક્ષ કલ્પું કહી પિરિ જાય?

૧૨૮૦ મૂનિ સાંભલવા તણી મનિ ઘણી ઇચ્છા થાય. ૧૬

૧૨૮૧ અમાનુષ કર્મનો કર્તા ધનન્તે માહાધીર;

તેહનિ આગલિ કર્ણ વિન કો ૧૨૮૨ રણમાં વીર? ૧૭

સન્ને કહે તેણે સમિ વ્યૂહ તણી રચના ચેહ,

તાહારા-પુત્ર-રક્ષા-કારણિ રચતા હવા શ્રવ તેહ. ૧૮

૧૨૮૩ હાદીક નિ વલી ક્રિપાચારય માગધપુરના રાય,

દક્ષણમાં તે રહ્યા બિભા, વલી ૧૨૮૪ નવ્ય જાય. ૧૯

વલી વામપાશિ ૧૨૮૫ રહ્યા શકુનિ ઉલૂક સુજાણ,

હાક દીએ રણમાં રહ્યા મૂકતા બહુ [વિધ] જાણ. ૨૦

ગાન્ધાર દેશ તણી ૧૨૮૬ બહુ ચે પાર્વતી, રાજન!

વ્યોહો ગમાં ૨૦૫ પાલિ ફરિ જોતાં મન્ય ધરી અભિમાન. ૨૧

સંસારતક ૨૦૬ જોસો સહી રય સહિત સહસ્ર છત્રીસ,

તે કૃષ્ણ અર્જુન સાથિ ભડશિ મન્ય ૨૦૭ આણી રીસ. ૨૨

કામ્યોજ દેશ તણા બહુ, ૨૦૮ હાદીક યવન ઉદાર,

તે કર્ણની આજ્ઞા રણ વિધિ ૨૦૯ પાલિ રથી નિરધાર. ૨૩

મધ્ય સેના વિષે જોસો કર્ણ ૨૧૦ વીર પ્રચણ્ડ,

ચે યુદ્ધ કરતાં પલભલે સુરતર સહિત અહાણ્ડ. ૨૪

વલી ચિત્રવર્મા રહ્યો ૨૧૧ અગ્રે પુત્રશં નિરધાર.

તેણે વાહનીમુખ શોભીષ્ઠ. ૨૧૨ રણ ચે રહ્યો આતકાર. ૨૫

૨૧૩ ગજ મત્ત પીંગલ વિષે જોસો દુશ્માસન ગુણવન્ત.

સિના પાછલે રહ્યો જોસો આણવા ૨૧૪ બહુ અન્ત. ૨૬

૧૨. સાંભલવા સંગ્રામ તણી. ૧૩. કરમાંહે ધનુષ ગ્રહાં છે. ૧૪. નાં
રહે રણવીર. ૧૫. વલી. ૧૬. અસ્વસ્થામાને ક્રિપાચારજ. ૧૭. બલે.
૧૮. રહ્યા બિભા. ૧૯. તણા રાએ વલી પરવતી. ૨૦. પાસે રહ્યા જે આણતા
અભિમાન. ૨૧. રહ્યા છે બિભા : સેન સહિત. ૨૨. ધરી બહુ. ૨૩. બહુ
રાજ : ધાસજીવન-માહા ઉદાર. ૨૪ પાલતા હવા. ૨૫. માહા-૨૬. જોસો :
અગ્ર. ૨૭. યદ રહ્યો હાહાકાર. ૨૮. મદનીગલ ઉપર. ૨૯. સરવનો.

- તે પૂઠે દુર્યોધન રહ્યો; ડંતેહની વર્ણના કેહી પિરિ થાય ?
 જાણે દૈત્યસેના પ્રતિ આલ્યો અમરશં સુરરાય ! ૨૭
- કવચ પિહિરચું ડંરતનમિ; રથ કેનકમિ ડંઆબુલ્ય.
 બહુ બ્રાત સાથે પરવરચો; જાણે ડંવિભાવસુનિ કુલ ! ૨૮
- ડંતેહની રક્ષા-અર્થે પરવરચા બહુ દેશ કેરા રાય.
 અશ્વતથામા માહારથી સર્જય ડંમહ્યા રણમાં જાય. ૨૯
- માતર્જી ઊપરિ શર બિહા, ચેહનાં મદિઅરતાં અર્જ.
 રથ તણી ડંસક્ષી નહીં; એમ ચઢ્યા તંવ-સુત-સર્જય. ૩૦
- ડંઅસવાર કોટાકોટિ પૂઠિ પરવરચા પરમાણુ.
 જાણે મેઘદ્રાદ્ય નભ વિપિ સન્ન્યરચા સહી નિર્વાણુ ! ૩૧
- ડંવૈજયન્તી પતાકા ફરહરિ ડંરણમાં સોય.
 ડંઆયુધ તણી થોતિ કરી ત્યાંહાં વીજ અલકિત હોય. ૩૨
- હરતી અકેકા આગસે શતલક્ષ જિભા થોહ;
 ડંનમ્ર આયુધ કરચ ગ્રહી તે રહ્યા આણી કોધ. ૩૩
- રથ ફરિ ચોહો ડંદેશે સૈન્યમાં કિલકિલા શબ્દ અપાર,
 જાણે જશે જીડી ગગનમાં તેણે સમિ નિરધાર ! ૩૪

ઊથયો

તેણે સમિ નિરધાર, એહવી ડંતવ સુતિ રચના કરી.

વિષ્ણુદાસ ડંકિહિ: પાણવતણી હવિ કહું સેના વિરતરી. ૩૫

પપ૭

૩૦. વરણવ. ૩૧. રાએ અંગે. ૩૨. બુલ. ૩૩. વ્રાસુરને વલ. ૩૪. તે નરપીને પરવશ. ૩૫. સંગ મહી સહુ જાએ. ૩૬. રક્ષા કારણ ચઢા રણ સુત રંગ. ૩૭. આ કહી નથી. ૩૮. વલી ધ્વજ. ૩૯. ભેતાં મનમાં ભેધ. ૪૦. આ અને નીચેની લીટી નથી. ૪૧. “આજીવ કરમાંહે અંહાં આણી મનમાં કોધ.” ૪૨. દસ ગતી ધણી, સખદ કલાહલ. ૪૩. તેણેવી ત્યાં રચના. ૪૪. દાસ સેને કેહે હાલે: પાંડવ તણી કયા કહું નિસ્તરી.

કૃષ્ણ ૧૫ મૂં-રાજા ભીમપલાશી

સગ્ગે બોલ્યો: સાંભલ્ય, રાય રે!
તવ સુત કૈરો ? અતિ મહિમાય રે. ૧
ચાલ્યું દલ તે રણમાં સત્ય રે,
વીર તણી કો ન રહે ગત્ય રે. ૨

મહા-વીરની ગત્ય ન લહે કો, અકેકપિ^૩ બલીઆ સહી.
હવિ પાંડુસુતની^૪ સહુ સેના રણુ વિષે થેં આવી રહી. ૩
યમ દેવ દાનવ વદ્યા પૂર્વે સગલ દલ સામ્રાત કરી,
ત્યમ પાંડુસુત તવ સુત સર્જાતિ વઢિ ક્રોધ રિદે ધરી. ૪
સેના-સુક્ષેપ મારિ કર્ણુ દીઠો ત્યારિ યુધિષ્ઠિર બોલ્યા સહી:
“અરે અર્જુન! આજ બહુવિધિ કૌરવી સેના રહી. ૫
બહુ તણી રચના સગલ કાધી સૂતપુત્રે અતિ ઘણી.
કો ગણી ન સકિ આજ વનમાં સુભટસર્જા^૬ તેહ તણી. ૬
યમ આપણા દલમાં સહુનિ બાધા કરી નવિ જાપજિ,
તે પિરય કરયો^૭ અર્જુન રહિયે, “કાર્ય શ્રાડિ નીપજે. ૭
જ્યેહવ પક્ષ કરવા વીર બહુ નૃપ સર્વ કો આવી મલ્યા,
માહા પ્રાક્રમી નિ શર સખલા: બલે નવિ જાએ કલ્યા.” ૮
ત્યારિ પાર્થ કરસમ્પુટ કરી નૃપ પ્રતિ તવ બોલ્યો સહી:
“યેહવી શીષાભણુ દેવી ધટિ તે દીજીઈ રણમાં રહી.” ૯
રામ કહિ: “તું કર્ણુ સાથિ યુદ્ધ કરય વેગે^{૧૦} વલી.
૧૧ ભીમસેન રાજા સયોધનશં [સુ]ભટ તે રણમાં મલી. ૧૦

કૃષ્ણ ૧૫ મૂં:-૧. તણો કહુ મહીમાએ રે. ૨. નાંણે.

૩. અનુકંપે. ૪. “તો કહુ મહીમા: સહુ સેન્યા આવી રહી. ૫.-વીધે

૬.-સેના. ૭. કૈરો...સહી. ૮. જમ દામ સમીરાદે ચઢે. ૯. “જ્યેહવી
પક્ષ કરવા કારણે: સહુ નટ ટાલે વલ્યા.” ૧૦. કોયે. ૧૧. “ભીમ સાથે
કરજોધન તે રણમાં સુભટ બલી.”

વૃ[પ]સેન સાથે નિકુલ બલીઓ, શકુનશ્ચં સિદ્ધિદેવ તાં, ૧૨
દુઃશાસન શ્ચં સતાનીક, મમ પુત્ર વદશે પેવ^{૧૩} તાં. ૧૧

૧૪ શનીપુર્ણ કૃતવર્મા સર્જાતિ, શિપણી કૌરવ^{૧૫} મલ્યો,
૧૬ દ્રષ્ટબુધ્ધ વદશે દ્રોણસુતશ્ચં, બલિ નવિ જાએ કલ્યો. ૧૨

દ્રૌપદીના પુત્ર પાંચે કૌરવના સુતશ્ચં ભાડિ. ૧૭
એમ સખલ ૧૮ રક્ષા કરો ૧૮ રણુમાં; ૧૯ આપણો કો નવિ પડિ. ૧૩

પણ ક્રિપાચાર્ય સાથે હું તાં સ્વર્ધ ૨૦ જાનિ આચડું.”
૨૧ રણુ દિવ્ય દારણુમાં હણું કિ નેટિ નિશ્ચિ હું પડું.” ૧૪

એહવું ધર્મ કંઈ વચન મુણતાં ૨૨ પાર્થ મનમાં ગિહિગયો.
બહુ વીરને આપી આજ્ઞા; દલમૂક્ષ તે આવી રહ્યો. ૧૫

યમ અગ્નિ શોભે હોમતાં ૨૩ સપ્તધા કાયા વિસ્તરી,
ત્યમ પાર્થ રણુમાં કૃષ્ણ સાથે તેહવી યુક્તિ પરવરિ^{૨૪}. ૧૬

બ્રહ્મેન્દ્ર ઇશને વરુણ પૂર્વે રથ-વિપિ જાણિ ચઢ્યા !
બહુ ક્રોધ આણિ રણુ વિપિ દાનવ સર્જાતિ જૈ ચઢ્યા. ૧૭

તે રથ વિષે પાર્થ બિડો દૂરથી દીડો સહી;
ત્યારિ શશ્ય કિહિ રે કર્ણ પ્રતિ : “ [ઓ] અર્જુન આવ્યો અહીં. ૧૮

એહના શ્વેત ધોડા સખલ શોભે, ધ્વજજાએ કપિવર રહ્યો.
ગાંડીવ(નો) નિર્ધોપ મુણતાં ૨૫ એ એધાણિ મિ લહ્યો. ૧૯

ચેહને વારિવારિ પૂછતો તે પાર્થ હેલાં આવીઓ.
એ હોએ અર્જુન સર્વથા, મન વિષે માહારે ભાવીઓ. ૨૦

૧૨. આહિ. ૧૩. તાંહિ. ૧૪. સુકનીસુત. ૧૫. °સુ ભર્યો. ૧૬. આ લીટી નથી. ૧૭. વઢો. ૧૮. રાખ્યા. ૧૯. સંઝાંમ થાસે ધોર. આ પછી એક લીટી વધુ:—“ ભાડિએ ભાડિ ભરે: નવ છાંડવો ઠાર.” ૨૦. નીસે આવડું. ૨૧. “ રણુ માંહાં બુધ્ધ દારણુ કરી, એહેને માડ કે હુ પડું.” ૨૨. પારથ રણુમાંહિ ગયો. ૨૩. તે સરવ કાંમે વીરતરો. ૨૪. પરવરો. ૨૫. સખલ તે ગર્ગન ગયો.

આજ રણુમુલ સરખો શબ્દ રણુમાં સાંભલ્યો મિ આંહાં રહી;
 અર્જુન-કરથી વાજતી ગાણ્ડીવ-પરતઆ લહી. ૨૮ ૨૧
 આ રણુ ઊડિ ગગન્યમાં, તેણે ૨૯અર્કમણ્ડલ આવર્યું.
 ધર પવન વાતિ મિ લહ્યું: દલ પાણ્ડુસુતનું પરવર્યું. ૩૦ ૨૨

ઊથલો

દલ પાણ્ડુસુતનું પરવર્યું: ૩૦ ઉતપાત ૩૧ તાં દીસિ ધણા.”
 વિષ્ણુદાસ કહે: તે અતિ ભયાનક; નામ કહું હવિ તેહતણાં. ૨૩
 ૫૮૦

કર્ણ ૧૬ મું—રાગ વેલાઉર

સજ્જે કિહિ : ધૃતરાષ્ટ્ર! સાંભલો તાહરા સૈન્ય તણી ચે વાત.
 કર્ણ પ્રતિ ત્યારિ શય કિહિ છિ, દેખી મન્દ ૧ શુકન ઉતપાત : ૧
 “અર્જુન આવ્યો રણુરમખ્ય કૃષ્ણદેવ ચેહને છે સહાય :
 મન્દ ૧ શુકન હોએ સહી આપણે, તે માટિ એ નહીં જાપાય. ૨
 રણુ સખલ ઊડિ રણુમખ્યે; ઝવાય સાહામો વાય.
 યૌદ્ધ ડાક હિલક પોકારે; મૃગ ડાળાં યમણાં જાય. ૩
 અન્ધકાર પ્રગટયો માહાદારુણ; સૂર્યબિમ્બ નવિ દીસે આંહિ,
 રુધિરવૃષ્ટિ ઉલૂક તારાગણ પડે તે ત્રૂટી અવ્યતી માંહે. ૪
 કપન્ધ અનેક ઊડતાં દેધું: જાણે મેઘ ચદયો આકાશ !
 ગ્રામસિંહ શૃગાલી ૫ સાચિ કરિ શબ્દ આપણિ પાસ. ૫

૨૭. આજ મે તો વજ્ર સરખો: સખદ સાંભલો સહી. ૨૮. અહીં.
 ૨૯. સુરજ, ... આવરે. ૩૦. પરવરે. ૩૧. દેખી અતી ધણ.

કર્ણ ૧૬ મું-૧. માંન. ૨. દલ. ૩. વાગી આપણ સા. ૪. “હું
 જાણું છું કરણ રાજ: પાછ નહીં જવાએ. ૫. વનસીહ સાચે: રહે કેમ
 તે પાસ.

૬ ક્રવ્યાદ પક્ષી પશુ આવ્યા આમિષ લક્ષ કરેવા કાન્ય;
 કિહિ છે: 'વીર'ટલે એ કચાહારી? કાર્ય આપણાં શિજિ આજ. ૬
 કમ્પિ મેઘની; દહોદશ જોતાં અગ્નિ પ્રગટ^૮ ઊડે^૯ તતથેવ.
 ધ્વજ પતાકાં બલતાં દેવી તેણે દુઃખ પારથો હું એવ. ૭
 વાહન ધૂન્ને^{૧૦} સર્વ સૈન્યમાં; ચરણભારિ નિર્વાણ્ય.
 ૧૦ પર્વતપ્રાય શરપા વારણ ખૂંજપાત કરતા જાણ્ય. ૮
 હવિ પાણ્ડવ કરા સૈન્ય વિપિ રે શર્જ્ય તણા હોઇ બહુ નાદ.
 ૧૧ સૂરાતનભિરિ શર ધસે અનોઅન્ય ત્યાંહાં કરતા સાદ. ૯
 દુન્દુભિના[નિર્ધોષ ગરગડિ; વાજિ ગોમુષ ભેરી તાલ
 જોહનિ], નિર્ધોષ કરિ ઊભા અનેક દેશ તણા મહીપાલ. ૧૦
 રથનેમીના શખ્દ સુણીનિ આતુક મોર કરિ કિર્જાર. ૧૨
 સુવર્ણરતન-૧૩ ઘણિયત વિરાજિત ધ્વજ તણો ૧૪ ન લાભિ પાર. ૧૧
 જો, અર્જુનની ધ્વજો વિષિ કપિ ખિઠો દીસે પ્રચણ્ડ.
 તે આગલિ કોણ ૧૫ યોધા આપણા થેથી ભય પામિ બહાણ્ડ. ૧૨
 શખ્દ હોઈ ગાન્જીવ ધનુષના; જાણે ગર્જિ દ્વાદશ મેઘ!
 ત્યાંહાંયા બાણ પડિ આવી આંહાં થેહનો છિ(માહા)અદ્ભુત વેગ. ૧૩
 અર્જુનના બહુ બાણ રચકી રે માહારથી ૧૬ રણ પડતાં જાણ,
 ૧૭ ક્ષીણ પૂન્યથી યમ પડે તારાગણ નભથી નિર્વાણ્ય. ૧૪
 બાજૂબન્ધ સુગન્ધિ અર્ચિત^{૧૮} અનેક સુભટના યે હાય,
 ૧૯ અર્જુન કરાં બાણ થકી હું પડતાં દેખું આયુધ સાથ્ય. ૧૫

૬. દૂરવાણી પંક્તિ બહુ આવ્યા. ૭. વઢે વીકારે: કામ આપણાં યારો
 આજ. ૮. પ્રગટે. ૯. લગ્યાંનક. ૧૦. "પસુપ્રાણ વીના તે દેવ: સુ કદ
 વીપાણ" ૧૧. "સાહામસાહાંમા હુકલે: કરતા મહોમાહે વાદ." ૧૨. ચીકાર.
 ૧૩. -સોભા. ૧૪. નહી પાર. ૧૫. આપણ કોલા માત્ર: ૧૬. પડતા નીરવાણ.
 ૧૭. "સાહામસાહાંમા જોધા અક્ષાએ: યાએ કચરધાણ." ૧૮. -રચતાં:
 ૧૯. "અરજુન થકી રે હવડા દેવ: પડતા ભોમી સાથ."

વાસુદેવ સાથે એ અર્જુન એક રથે હોઆ આરૂં.

તે સન્મુખ ૨૦ રહી કોહો કોણ વદશે?

(એ એવો) મિથ્યા ગર્વ કરે કાં, મદ્દ?" ૧૬

શત્રુતણું એહવું પાયક સાંભલતાં ૨૧ ક્રોધ કર્ણમન્ય સહો ન જાય:

૨૨ "વિરિનો યશવર્ણન રણમાં તુજને કરવો ન ધટિ, રાય!" ૧૭

શત્રુ કિહિ: "તૂં કર્ણુ! સાંભલિ; વલી એક (તુજને કહું) દષ્ટાન્ત:

કો એક પુરુષ જલ અસહ્ય ૨૩ લેછનિ વરુણ તણો ક્યમ આણે અન્ત?

૧૮

અથવા ૨૪ શુષ્ક કાષ્ઠ-સમૂહ પાવક પ્રગટયો ખમાડે નાશ,

અથવા વાયુ ગૃહિ કો કરમાં, ૨૫ સમુદ્ર તણી ઈષિ આસ. ૧૯

ત્યમ અર્જુનનિ આજ ૨૬ સહી રણ્ય છતી ન સકિ કો યુધ્ધ-સુગળ્ય.

તેહવો રાજા ધર્મ યુધિષ્ઠિર, ૨૭ ભીમસમાનિ નહીં કિહિના પ્રાણ્ય. ૨૦

તેહવા નિકુલ સિહિદેવ પ્રાક્રમી, ૨૮ દ્રષ્ટુમ્ન ૨૯ પ્રમુખ બહુ રાય.

તે આગલિ જય ક્યમ પામીશે? એ માહારિ મન્ય આશ્રન્ય થાય." ૨૧

એહવું કિહિતાં બેહુ દધ મલીઆં; પરસ્પરિ જીતવાની આસ.

કર્યું યુદ્ધ કેહીપિરિ રણમાં, કરજોડી કહિ વિષ્ણુદાસ. ૨૨

૬૦૨

કડવું ૧૭ મું—રાગ ૧ ભાષ્યમહાર

રાય બોલીઆ રે સન્ને પ્રતિ વીનતી:

ક્યમ વદીઆ રે પાણ્ડવ સાયિ શુભમતિ? ૧

૨૦. સાથે રહી કોણ; મીયા કરે ગરવ મુદ. ૨૧. કરણે ક્રોધ સહે ન જાય. ૨૨. "વિરિને સુ આતિ વપાને તુને ના ધટે સહરાએ." ૨૩. લેએ તેા વરુણનો નાવે અંત. ૨૪. સુકા કાષ્ઠમાં અગ્ની પ્રગટ પાવક કરવા નાસ. ૨૫. સમુદ્ર તરવા આસ. ૨૬. સકે કો છતી: નવ સકે કો નીરવાણ. ૨૭. ધરમધોરધર. ૨૮. કો નાણ. ૨૯. સનમુખ રાજો.

કડવું ૧૭ મું—૧. ભાષ્યમતી.

- એ સુણતાં રે હરિય ઘણો મન્ય માહારિ,
ભારથની રે પુણ્યકથા ^૨મુદ્ધ તાહારિ. / ૨
- ત્યારિ જોડ્યા રે સજ્જે મન્ય ^૩આદર ઘણે:
તહો સાંભલો રે, રાયજી ! ^૪મન્ય નિશ્ચલપણિ. ૩
- પ્યારિ અર્જુન રે દલમાંથી અલગો પડ્યો,
તવ સુતના રે સૈન્ય ^૫વિપિ આવી વડ્યો. ૪
- સંસમક રે હુતા, ત્યાંહાં કોઢે ^૬ધણો,
તેહ[નિ હરિય રે] ચોદ ^૭આવી મનમાં વણો. ૫
- તવ ધાયા રે “નિવાતકવચ સાથે સહ,
^{૧૦}[તવ] અર્જુન [રે] વેગે જઈ વીટ્યો સહ. ૬
- ૧૧“જય પામિ રે,” દર્યોધન એહવું મન્ય ધરી,
આહ્યા ^{૧૨}મૃત્યુનિ રે માથે રણમાં પગ કરી. ૭
- ૧૩બહુ મારિ રે ગદા સાંગ્ય ફરશી ગ્રહી;
બહુ બાણની રે વૃષ્ટિ કરે ઊભા રહી. ૮
- ૧૪તવ વ્યાકુલ રે કીધો પાર્થ બાણાકીલી,
અકલાણો રે; ચેહનિ કોણ સકિ કલી ? ૯
- ૧૫તવ જોડ્યો રે: “કૃણુદેવ ! કરુણા કરો.
એ દૈત્યના રે રથ સઘલા આધા કરો.” ૧૦
- ત્યારિ કૃણુ રે શર્જનાદ પૂર્યો સહી.
ત્યારિ પ્રથવી રે કમ્પારવ હોઇ ^{૧૬}રહી. ૧૧

૨. મુજને કહે. ૩. આનંદ ઘણો. ૪. મદીમા, રંણ તણો. ૫. “જઈ અર્જુન રે: દલમુગે આવી અરે.” ૬. સેન સાથે આવી ભરે. ૭. આત્રી. ૮. મન મંદિ અતી હસો. ૯. કવચક સાથે સહી. ૧૦. “અર્જુન રે: વેધા અહુ વેગે જઈ.” ૧૧. દૂપ પાંખો રે. ૧૨. માતૃલ રે. ૧૩. આ લીટી નથી. ૧૪. આ પહેલાં:—“સાંહાંમસાંદાંમા રે: જોથે જોથ ફડકે તાહી.” —આ ૬ માં કહી પહેલાં ૧૨ માં કહી આવે છે. ૧૫. આ ૧૦ માં કહી નથી. ૧૬. થઈ તહી.

ત્યારિ સૈન્યમાં રે ભર્જ પડ્યો સહુ પેષતાં,	
તવ અર્જુન રે પ્રગટ થયો હરિ દેષતાં.	૧૨
યમ મેઘથી રે અર્ક પ્રગટ થાએ સહી,	
ત્યમ અર્જુન રે વ્યહ વચિ આવ્યો રહી.	૧૩
તવ કીધી રે બાણવૃષ્ટિ, ^{૧૭} કહી નવિ જાય.	
^{૧૮} બહુ પડીઆ રે રથ સાથે મોટા રાય.	૧૪
બહુ છેઘા રે ગજ રથ હય, સદ્ધા નહીં.	
સર મારિ રે ક્રોધ સદ્ધાતિ ત્યાહાં રહી.	૧૫
તવ વીર્યો રે પુનરપિ અર્જુન વીરને;	
બહુ મારિ રે સાર્જીય ગદા અતિ ધીરને.	૧૬
સંસપ્તક રે ^{૧૯} અર્જુન સાથ્ય વદિ રહ્યા.	
એહવે તવ સુત રે પાણ્ડવ જિપરિ ^{૨૦} આવિયા.	૧૭
^{૨૧} તેણે માર્યો રે, રિષ્ટકદન કરચું બહુ.	
પાણ્ડવનું રે સૈન્ય સખલ મારચું સહુ.	૧૮
^{૨૨} મુક્ષ કર્ણજ રે પાપલે સહુ કૌરવ રહ્યા.	
^{૨૩} મુક્ષી આવ્યા રે રામ મુધિછિર ચાહાં લહ્યા.	૧૯
તવ મૂકયાં રે બાણ અસહ્ય જિભા રહી:	
“ક્રો આવો રે વહવા મુજ સાહામો સહી.”	૨૦
એહવું કિહિતાં રે દ્રષ્ટદુમ્ન- ^{૨૪} પ્રમુષ હતા,	
તે મારિ રે કર્ણને ^{૨૫} અર્જુન નાવતાં.	૨૧
^{૨૬} રણિ ગોમુષ રે ભેરી શર્જ વાજિ બહુ.	
^{૨૭} બહુ મેહેલે રે બાણ જિભા તે સહુ.	૨૨

૧૭. પુષ્ટ ઘણુ થાએ. ૧૮. તવ. ૧૯. ભડે અરજુન સાથે બહુ સહો.
 ૨૦. આવી રહો. ૨૧. “તેણે માર્યો રે: રીષ્ટ કદન કરવા બહુ.” ૨૨. “જે
 કારણ રે: પાછલ સહુકો પરવરા.” ૨૩. વહી આવ્યો. ૨૪. મુષે રહો
 જતાં. ૨૫. અર્જુન આવતા. ૨૬. “રણમુષે રે: ભેરીસળદ વાજે બહુ.”
 ૨૭. “તારે મારે રે: બાણ ગદા તેહને સહુ.”

ખડુ કાયર રે કૌરવદલમાંથી પડ્યા.	
અતિ ક્રોધ રે પાણ્ડવના ^{૨૮} સૂઝી લડ્યા.	૨૩
વધી કણે ^{૨૯} રે ખાણુવૃષ્ટિ કીધી ત્યાંહાં.	
ખડુ મારિ રે પાણ્ડવના હુતા ચાંહાં.	૨૪
દલ ભપરિ રે [ધસિ નેધ વધી વધી.]	
ગજ પડીયા રે રથદોહો દલ નાહાસિ વધી.	૨૫
રથ ભાંયા રે કનકવર્ણ ચિન્નિત ખડુ,	
રથના નાસિ રે સૈન્ય તણા ચોહોદય સહુ.	૨૬
એહવાં કણના રે ખાણુ-પ્રહાર કો નવિ સદિ.	
કર નેડી રે વિખણુદાસ વાણી કદિ.	૨૭
	૬૨૯

કડવું ૧૮ મૂં—રાગ રામઝી

એણી પિરિ ખોલ્યા સન્ને સત્ય છ;	
સુણ્યો ધૃતરાષ્ટ્ર ! ત્યાંહાં શી થઈ ગત્ય છ.	૧
કરણે કીધૂં રણિ ^૩ કલ્પાન્ત છ;	
ધણા વીરનો આખ્યો ^૨ અન્ત છ.	૨
હાલ-અન્ત આણ્યો વીરનો, કો કો ન થોભે રણિ રાય;	
રથ સહસ્ર ભાંજ્યા કનકના રથક્ષ કલા કેહી પિરિ જાય ?	૩
સાતસિદ્ધિ ગજ ભદ્રજતક, અયુત ત્યાંહાં તોપાર;	
પાલા તણી સૂઝી નહીં, કિહિતાં ન આવે પાર.	૪
પન્થ શર પછિ ક્રોધથી મૂઝીઆં કણિ ત્યાંહિ;	
પાન્થાલપતિ પાંચે હણ્યા નેતાં પરહી ક્ષણ માંહે.	૫

૨૮. સાથે નહ ભયો. ૨૯. રથ માંહાં કો ના સકે કહી.
૩૦. "હોએ નાસ્ત રે: સેનાપત દોહોદય સહુ."

કડવું:—૧. માહા. ૨. આખ્યો. ૩. તેહનો. ૪. તે કેહી થેરે
ગણાયો. ૫. નેતાં રહા રણ માંહે.

- એક ભાગુકેત પરાક્રમી, બીજો ચિત્રસેન^૭ મુખાણ;
 ડસેના બીજ મુરસેન પાંચે હવા ત્યજતા પ્રાણ. ૬
- પાન્થાલપતિ ઘ્યારિ પડ્યા ત્યારિ હવે હાહાકાર;
 રાય યુધિષ્ઠિર શોચે^{૧૦} ધણું : “ હવે થશે કવણ પ્રકાર ?” ૭
- ત્યારિ ક્રોધ આણી પાણ્ડવે અહલુત મેહલ્યા બાણ;
 કૌરવતણી સેના વિપિ સર્દાર કીધો^{૧૧} બાણ. ૮
- વૃષસેન^{૧૨} કુંઝર કર્ણનો તે રહ્યો પૂડે જાણ્ય;
 તે પિતા કેરી કરિ રક્ષા, સખલ મારિ^{૧૩} ગાણ. ૯
- દ્રષ્ટદ્યુમ્ન નિ વધી સાતવડી, દુપદી કેરા બાલ;
 ઉતપતી સૈન્ય વિપિ ગયા, વૃષસેન^{૧૨} અહ્યો તતકાલ. ૧૦
- ત્યારિ બાણવૃષ્ટિ કરી^{૧૪} ધણી કર્ણે રહીનિ ત્યાંહિ;
 ૧^{૧૫} અકલાણા ત્યારિ વીર સર્વે, મૃદીઓ ક્ષણ માંહિ. ૧૧
- ત્યારિ અન્ય મૃત થે કર્ણનો આવ્યો ૧^{૧૬} ધરી ત્યાંહાં ક્રોધ;
 પાણ્ડવતણી^{૧૭} ત્યારિ સૈન્યમાં તેણે કર્યો નૈ^{૧૮} રોધ. ૧૨
- ત્યારિ સુપેણે બીમના કરથી^{૧૯} ધનુષ છેલું પેવ.
 વધી સાતે બાણે ૨૦^{૨૦} રહે બેલું, ગાજીઆ અવશ્યમેવ. ૧૩
- ત્યારિ ધનુષ બીજૂં કરચ ધરી સજ કરચું તેણીવાર;
 ત્યારિ કર્ણમૃતનું આપ હેલાં કરચું કટકા ચાર. ૧૪
- ત્યારિ બાણ મારયાં રહેમાં અતિ ક્રોધ આણી કાય;
 ૨૧^{૨૧} ત્રાહેતેર વડે રાધાતણો મૃત હણ્યો રહી રણ માંય. ૧૫

૬. મહાપ્રાક્રમી. ૭. ક્રેત. ૮. સેના સુર પાંચે હતા; તે. ૯. હણે
 નરે. ૧૦. રૂએ. ૧૨. વરતો. ૧૨. ક્રેત. ૧૩. મેહેલે. ૧૪. કીધો.
 ૧૫. “ કલ્યાણ સરવ વીરને હોએ; ને તતકાલ નહ્યો તાંહિ.” ૧૬. ધસી
 મન ક્રોધ. ૧૭. તણી સેના વીર; ૧૮. સળલો. ૧૯. હાય થકી ગદા છેદી
 પેવ. ૨૦. તે રૂદે મારાં. ૨૧. સાંજ પ્રાહારે પડો સહી; હણે રાધાસુત
 રણમાંહિ.”

- પછિ બાનુષેણુ પરાક્રમી તેણે મારયાં પનર બાણુ;
 ૨૨ ત્યારિ ભીમસેને કર્ણસુતના હણ્યા બેતા પ્રાણુ. ૧૬
- શિર પહચું પ્રથવી શોભીએ, બાણિ કમલ જલમાં સોય;
 દેવતાં બહુ દૂપ ધરિ, ચે વીર તાહારા હોય. ૧૭
- ત્યારિ ભીમસેનિ તણ્ય શર લેઈ ૨૩ દીર્ઘ પાડી ચીસ;
 દુઃશાસનનિ ૨૪ રદિ મારયાં સખલ આણી રીસ. ૧૮
- પટ બાણુ મારયાં સખલ સુત, ઉલૂકને અગીઆર;
 સુષેણુને ૨૫ બાવીસ મારયાં, કરચો રણ્ય સંધાર. ૧૯
- ત્યારિ કર્ણુ મન્ય ક્રોધિ ચઢ્યો, તેણે સખલ મેહેલ્યાં બાણુ;
 બહુ યુધિષ્ઠિરના યોધના તતકાલ લીધા પ્રાણુ. ૨૦
- ત્યારિ ધર્મરાય ક્રોધિ ચઢ્યો, એહવૂં વચન બોલ્યો ત્યાંહિ:
 “કાં સેન્ય મારિ કર્ણુ બિભો રહીને રણુ માંહિ? ૨૧
- નિત્ય પાર્થ સાથિ વાદ કરતો, યુદ્ધ ટેરી ૨૬ હામ;
 ૨૭ તે મારિ બલીઆ ચોદ ક્રોધ સેન્ય સાથે કામ. ૨૨
- દેવાડ્ય બલ ચે તાહારે, ૨૮ ચે હોઈ તાહારે હાથ્ય;
 કૌરવ તણા હિત કારણે તૂં રહી વઢે અમ સાથ્ય. ૨૩
- આજ કોડ મૂઝનિ અતિ ઘણુ તાહારે જુદ્ધ બેતા કાન્ય;
 તે માટિ માહા ૨૯ ક્રોધ આણી વઢે રહી રણુ ૩૦ માઝ્ય.” ૨૪
- એહવૂં કહીનિ ધર્મપુત્ર મેહેલીઆં દશ ૩૧ બાણુ;
 ‘કર્ણુ ટેરા ૩૨ રણુવિધિ હું લેઈ હવડાં પ્રાણુ.’ ૨૫
- ૩૩ ત્યારિ વૈકર્તન ક્રોધિ ચઢે; નવ ૩૪ બાણુ લીધાં પ્રૌઢ;
 ત્યારિ યુધિષ્ઠિરને રદે મારયાં, યથા નૃપ ૩૫ દિગ-મૂઢ. ૨૬

૨૨. “તે માહારથી હાર પાછને; પડો પ્રથવી જાણુ.” ૨૩. રૂદે મારાં આણી રીસ. ૨૪. “ની પાસે બધને સખલ પાડી ચીસ. ૨. “સુષેણુ બાવી વીસ મારાં; ને કર દલ સંધાર.” ૨૬. કરાની. ૨૭. “કો આજ લેયો છે સહી: કરણના પ્રાણુ લે આ ઠામ.” ૨૮. જે બલ હોયે તા. ૨૯. મન. ૩૦. મુજસુ આજ ૩૧. સાત. ૩૨. તાહારાં. ૩૩. તારે કરણુ મનમાં કોપીઓ. ૩૪. એક.....ધુ. ૩૫. નર.

- બહુ વીર જોતાં યુધિષ્ઠિરને ડરદે ક્રીધા પ્રહાર;
રથ છત્ર લાંછુ વિરથ ડગ્રીયાં હેલાં માત્ર મોઝરથ. ૨૭
- ત્યારિ ખીજો રથ ત્યાંહાં અણાવી આરૂઢ થયા તતકાલ;
કર્ણનું પ્રાક્રમ દેપતાં મન્ય પ્રત્યક્ષા મહીપાલ. ૨૮
- યમ આન્યડલ હોમિ અગ્નિ ડગ્રવાધિ, ક્રોધ વાધ્યો ત્યમ;
૪૦ ‘હવિ હણૂં અધુના કર્ણનિ,’ રાય વિચારિ ધમ. ૨૯
- ૪૧ એક સુવર્ણપૂંવ વિશાલ દૃઢ ત્યાપિ અઢાવ્યું ખાણુ;
યમ દણ્ડ શરખૂં મહા દારુણ હણે ક્ષણમાં પ્રાણુ. ૩૦
- સુરરાજ કરા કર વિપિથી વળ છૂટિ યમ્મ;
વલી યુધિષ્ઠિરના કર વિપિથી ખાણુ છૂટુ ત્યમ્મ. ૩૧
- મહારથીના કિર વિષે વાગૂં જઇ ૪૨ નિરધાર;
૪૩ રથ વિખેથી અવ્યની પરિ જીડી પડ્યો તેણીવાર. ૩૨
- ત્યારિ હાહાકાર હવો સહી કૌરવ તણા દત્ત માંહિ;
રાય દુર્યોધન શોચા ૪૪ કરે: ‘શૂં કરચૂં દૈવે આંહિ?’ ૩૩
- રાય યુધિષ્ઠિરના ૪૫ સૈન્યમાં “જય” સખ્દ જોલે વાણ્ય;
૪૬ શંખ દુન્દુભિ-નાદના નિર્ધોષ વર્ત્યો જાણુ. ૩૪
- રાયની પરશંસા કરિ ૪૭ સર્વ કો ખલિયા ત્યાંહિ;
ચેલના યુધ આગલિ કર્ણ શરખો પડ્યો અવ્યની માંહિ. ૪૮ ૩૫
- મહુર્ત એક થયા પછી સાવધાન હોઝો કર્ણ;
‘ક્યાંહાં ગયો રાજા યુધિષ્ઠિર? હવડાં પમાડું મરણુ.’ ૩૬

૩૬. કરા હથડે. ૩૭. ક્રીધો: રંણ મથે તેણી વાર. ૩૮. અહુતી.
૩૯. માંહિ: તવ. ૪૦ “આજ હણુ કરણુ ને રંણમાં: રાએ વિચાર મને
એમ.” ૪૧. “સોવરણ્યાપ વીસાલ દહીએ: તે ધનુષ અઢાવું ખાણુ.”
૪૨. તેણીવાર. ૪૩. “રથ ઉપરથી પડો અવ્યનીમાં: તે કરણે આધી હાર.”
૪૪. વીચાર. ૪૫. ‘ને સેના વીષે. ૪૬. “સંધ્યુની ગડગડે જોલે ને ફરી
જાણુ.” ૪૭. પરમ ખલીયા હોએ.” ૪૮. સોએ.

ત્યારિ ધનુષ^{૪૯} વિરકારણુ કરી બહુ બાણ મૂક્યાં ત્યાંહિ;
પાણ્ડવી સેના ન્યાશ કરતો સમ્યરચો રણ માંહિ.

૩૭

અથલો

સમ્યરચો રણ માંહિ રે; કયમ પરાક્રમ તેહનું લહું ?
વિષ્ણુદાસ કહિ: વલી યુદ્ધ માંડું, તે કથા માંડી કહું.

૩૮
૬૬૭

કંડૂં ૧૯ મું-રાગ ધન્યાશી

- સમ્યે એહવું બોલીઆ રે: સાંલસ્ય, રાય સુખાણુ !
કર્ણ ક્રોધ રદિ ધરી રે રણમાં મૂક્યાં રે બાણ. ૧
- યુધિષ્ઠિર રાય હાંકીઆ રે; વ્યાકુલ કીધો રે દેહ;
સારથિ રથ આપણું રે ભાંજિનિ નાકો રે તેહ. ૨
- હાલ-તેહનો રથ ભાંજ્યો સહી, વ્યાકુલ થયો તવ રાય;
રથ અન્ય જીપરે શીઘ્ર ખિડો ક્રોધ આણી કાય. ૩
- ધનુષ લીધું હાયમાં; બહુ બાણ મૂક્યાં^૨ ત્યાંહિ;
ત્રીસ શર કર્ણની મારયાં, ક્રોધથી ઠરણુ માંહિ. ૪
- મ્યાલીશ મારયાં સુષેણને, શતસેનને પગ્યાશ,
શત્યેર મારયાં શત્યને; રથ કરચા^૫ સહુના નાશ. ૫
- તુહોતેર મારયાં કર્ણને, મારયાં રહી નિરધાર;
જઈ સખલ ભેઘાં રદિમાં આશીવિખ-આકાર. ૬
- ત્રણ્ય ત્રણ્ય બાકી^૭ સર્વનિ ઉરમાં હણ્યાં તતથેવ.
રાય યુધિષ્ઠિર એમ સૈન્ય મારિ રણ્ય રહી અવશ્યમેવ. ૭

૪૯. એ ટંકારવ.

કંડૂં ૧૯ મું:-૧. “સારથી ઘોડા હણા; રથ ભાંજ્યો તાંહાં તેહ.”
૨. મારાં ભાંજ. ૩. નીરવાણ. ૪. બેહુના. ૫. પુનરખી. ૬. વીજલીને
આકાર. ૭. મારાં. ૮. “રાએ બુધીષ્ઠિરે સેના સરવે; રણ હણી તતથેવ.”

અધરથી તવ કોપે ચઢ્યો કાંઠ હશીને મન માંહિ;
 એક લલકૂં યુધિષ્ઠિરનું ચાપ છેઘૂં ત્યાંહિ. ૮
 વલી સાહેય શર માહા ૧૦ અંશુગામી રહે મારચાં જાણ્ય.
 રથયુથ મારી કરચા કટકા; વિકલ કીધા પ્રાણ. ૯
 ત્યારિ વીર જે પાણ્ડવતણા માહારથી મોટા ત્યાંહિ, ૧૧
 ૧૨ રાય યુધિષ્ઠિરનિ રાપવા આવી રહ્યા રણુ માંહિ, ૧૦
 દ્રષ્ટુમ્ન નિ શિપણ્ડી, ૧૩ દ્રુપદી કેરા તત્ર,
 કર્ણુ આગલિ રહ્યા ઊભા કરીનિ દ્રઢ મન. ૧૧
 નિકુલ નિ સહદેવ આગ્યા, ભીમ માહા પરચણ્ડ,
 શતસહસ્ર ભાર તણી ગદા ઝાલી તદા જુજદણ્ડ. ૧૨
 શિશુપાલસુત નિ કાશિરાજ, કરુપ થે ભૂપાલ,
 ૧૪ વલી મહ્ય કૈકય આવીઆ, દીસતા જાણે કાલ ! ૧૩
 વલી કોશલપતિ કૈકય ૧૫ રાજ ૧૬ પ્રલદ્રક માહાવીર,
 યુધિષ્ઠિરને રાપવા આવી રહ્યા રણુધીર. ૧૪
 વલી સાત્વકી ને જનમેજે પાન્ડ્યાલપતિ રાજન,
 તેણે વિવિધપિરનાં બાણ મૂક્યાં, ૧૭ તેહનાં કહૂં અભિધાન. ૧૫
 વરાહદન્ત ને વિપાઠક, ૧૮ નાલીક ૧૯ ને વજ્રદન્ત,
 ૨૦ થે મૂકતાં ગજરથ હયતણા રણ્ય શીઘ્ર આવિ અન્ત. ૧૬
 વલી ચટકમુખ ૨૧ ને અર્કચન્દ્રક ક્ષુરપ્રિય ૨૨ નિદાન;
 એ આદિ દેધનિ ૨૨ અસ્ત્ર કેરાં અસર્જાત અભિધાન. ૧૭
 ૨૩ એહવાં ઉગ્ર આયુધ મૂકતાં કૈરવી સેના માંહિ,
 ગજ અશ્વ મારી રણુ વિધિ કંપાન્ત કીધૂં ત્યાંહિ. ૧૮

૮. ભોગલ મુકી. ૧૦. અસુરગ્રાંમી. ૧૧. જાણુ. ૧૨. “તે રાત્રે જુધી-
 ધરની રક્ષા કરવા આવી રહ્યા માહારાણુ.” ૧૩. વલી દ્રુપદ તન.
 ૧૪. “મહદેસી” વલી આવીઆ; તે દીસતા માહા વીકાલ.” ૧૫. કોરંગ.
 ૧૬. ભદ્રકેત. ૧૭. સાંભલ. ૧૮. ત્રીપાઠક. ૧૯ નાલીકન મહદન્ત. ૨૦. “તે
 મૂકતાં પુટે નહી જતાં નાં આવે અંત.” ૨૧. કંટકમુખ. ૨૨. કમલપીત.
 ૨૩. અંત નાં જાણુ. ૨૩. મહા અદ્ભુત જુધ કીધુ કો.

- રથ સખત્ર ભાંચ્યા કનકના, ધ્વજ પતાકા છત્ર,
 ઊંટ પર ને રઘુઆળાડીથું પડે મેગલ તત્ર. ૧૯
- કવચ માંહિથી ગર્જા ભેગાં, ચાપ કરચથી જાણ્ય.
 રથશરત્રાણથી શર કરચાં અલગાં રણ વિષે નિર્વાણ્ય. ૨૦
- માહા પ્રોહ વારણ્ય^{૨૧} તણાં કુમ્ભરથત્ર પડે અતિ કાંચ.
 કૌરવતણી સેના પડે; રણ્ય રણૂં કહી પિરિ જાય ? ૨૧
- પાણ્ડવતણી સેના વિપિ ગિંહનાદ કરતા યોદ્ધ;
 તેણે કરી જાત્ર^{૨૨}ક્રોધથાં તત્ર સૈન્ય કીધું રોધ. ૨૨
- તે દશોદશથી બાણ મૂકે સૈન્યમાં નિરધાર;
 જાણિ મેઘ દ્વાદશ શામટા કરિ વૃષ્ટિ ભૂમ્ય મોઝારય ! ૨૩
- ત્યારિ કર્ણુ ઊપરિ જઈ પડ્યા પાણ્ડવતણા જે શર;
 કહ્યું: રક્ષે જાતો રઘુરણ તણ ! કરિ યુદ્ધ અમથાં, ભૂર ! ૨૪
- શાં યુધિષ્ઠિર^{૨૫} સાથે વહે, યે ધર્મરાય^{૨૬} પવિત્ર ?
 પત્ર્ય બાણ મૂક્યાં^{૨૭} અમારાં, ડરો ધર્મરાય વિચિત્ર. ૨૫
- એકધૂં વચન તેહનું સાંભલીને^{૨૮} કર્ણુ પામ્યો મેઢ;
 બ્રહ્માઝ મૂકી પાણ્ડવે સેના ડર કરી શ્રવ છેદ. ૨૬
- કર્ણુકીરી ડર અગ્નિ રણમાં ઉતપત્યો ઉતપાત;
 પાણ્ડુસુત-વન^{૨૯} દશોદશથી જાય કરતો^{૩૦} પાત. ૨૭
- ત્યાંહાં બાણવૃષ્ટિ કરિ રણી; જાણિ પ્રલેહાલી^{૩૧} મેઢ !
 નવિ ચલિ પાછા વીર કો શરતણા માહા વેગ. ૨૮
- સર્વ સૈન્ય મારી કરચું અલગૂં, રણા ક્રેવલ રાય,
 ત્યારિ કર્ણુ કહે: “રે યુધિષ્ઠિર ! હવિ જીવતો કયમ^{૩૨} જાય ? ૨૯

૨૯. અંખાડી; તે પાડીઆ બહ તત્ર. ૨૫. રોહિત્વદસનાં સીસ કરાં.
 ૨૬. હંજર. ૨૭. વક્ત્રી. ૨૮. જીવતો, કહ્યું કરો મારી ચૂર. ૨૯. ધરમરાય.
 ૩૦. પુત્રવંત શરીર. ૩૧. વૃ. ૩૨. જે કનક પુપતીર. ૩૩. સાંભલી; મન...
 ...જેવ. ૩૪. સંધાઈ આરવમેવ. ૩૫. અગ્નીમાં થયો માહા ઉતપાત.
 ૩૬. -સુતને. ૩૬. કરતા ધાત. ૩૭. પ્રલેહારી. ૩૮. કાંહાં.

- કૌરવતણું પાસૂં ગ્રહૂં મે સર્વ મૂકી ધીરચ, ૩૯
 તે માટિ [હું] રણ્ય વદૂં છું; આદરી એહવી પિરચ. ૩૦
- તે માટિ દુખ^{૪૦} મન વિષે કાંઇ^{૪૧} રમે આણો, રાય !
 આજ કરુણા આંહાં^{૪૨} કંઈં તો ધર્મ-ક્ષત્રી જાય.” ૩૧
- એહવૂં કહી ૪^૩ નારાય મૂક્યાં તીક્ષણ નિ માહા કૂર;
 રાય યુધિષ્ઠિરનૂં ૪^૪ વર્મ ભાંજી કંઈં તતક્ષણ ચૂર. ૩૨
- રુધિરમિ અર્જુ હવૂં સહી; ત્યારિ કાપીઓ મહીપાલ:
 એક સાંગ્ય લીધી કર વિધિ: ‘કર્ણનો આણુ^{૪૫} કાલ ? ૩૩
- અગ્નિજ્વાલા પ્રગટી ૪^૬ મૂક્ષ-અગ્રથી તેણીવાર;
 ૪^૭ ઘણ્ટા-વિભૂષિત શબ્દ કરતી વણ્ટી નિરધાર. ૩૪
- આકાશ-મધ્યે^{૪૮} ઉત્પત્તી, ગધ રદિ કરવા ભેદ;
 આવતી ૪^૯ તતક્ષણ સપ્ત બાણે કરી કર્ણે છેદ. ૩૫
- વધી ધર્મપુત્રે ચ્યાર બાણે^{૫૦} હણ્યો કર્ણ કઠોર.
 ત્યારિ ઉભય દલ-મધ્ય રહી કરતા હવા બહુ સોર. ૩૬

૩. ઊથલો

કરતા હવા બહુ સોહરિ રે, તેહમાં કાંઇ સન્ધે નહોં.
 પુનરપિ યુદ્ધ સખલ રચ્યું; વિષ્ણુદાસ કહે ૫^૧ તે સહુ કહું રહી. ૩૭
 ૭૦૪

કંઠવૂં ૨૦ મૂં—રાગ શામેરી

સન્ધે કેહે: સાંભલ્ય વાત, રણ્ય કર્ણે કરચો ઉત્પાત.
 બાણે પવન પૂછે ચાંપ્યો ! એમ અન્તર મધ્યે કાંપ્યો. ૧

૩૯. વૈર. ૪૦. કાંઇ. ૪૧. દુખ. ૪૨. તમોને. ૪૩. ને રાએ ઉપર:
 બાંણુ મેહેલાં કુર. ૪૪. ચરમ છેદી. ૪૫. આંણવા. ૪૬. સહી મુષ અનિધી.
 ૪૭. કરકડાટ સળલ કરતી. ૪૮. મારગ. ૪૯. કરણે બાંણુ મારી: કરી
 સતપંડ છેદ. ૫૦. બાંણુ ન મારાં: ૫૧. તે કહુ સહી.

એક લક્ષ્મી ગ્રહીની હાથ, લાંબો રથ ધ્વજ સર્જાત્ય. ૨.
 ચોહો થોડા સાથિ સૂત, મારી [નિ] કીધું અદ્ભુત. ૨.
 વલી ભાંધું શિરનું છત્ર, રંણ થોડું જુએ સહુ તત્ર. ૩.
 રથ હાંક્યો અદ્ભુત વેગ; જાણે ગાજે^૨ દાદશ મેઘ ! ૩.
 કહે કર્ણ : “ સુણો, શલ્ય સાહજી ! રૂઢેવા સાચવિ રણમાં વાજિ !
 જઈ ઝાલું^૪ રાયનો તનજી,” મુક્ત જોલ્યો કર્ણ વચનજી. ૪.
 ‘ક્યમ માંરે ધર્મનો જાત ?’ ઇંમ મન્ય વિમાસી વાત;
 “જાઓ યજ કરો આરમ્મ; [ધેરિ] ખિડા પૂજે ખમ્મ. ૫.
 તહો ક્ષત્રમાં [છો] હીન; તે માટિ થાશે^૬ દીન.
 મુજ શરપા થોધ સર્જાત્ય, તહો નવિ કરવી રણ-વાત. ૬.
 તાહારે ધર્મધુરંધર નામ, તિ નવિ કરવો સર્જામ.
 જાઓ હસ્તિનાપુરમાં પેત્ર, જૈ રાજ્ય કરો અવશ્યમેવ. ૭.
 આંહાં દારુણ કરવું કર્મ, ક્ષત્રીનો એવો ધર્મ:
 નવે સાંપિ તાતનિ પુત્ર, નવિ ગણિ બ્રાત ને મિત્ર.” ૮.
 એહવું કહીની મૂક્યા રાય, પછિ સૈન્ય સાહામો ધાય;
 બહુ કદન^૯ કરે ત્યાંહાં આવી; મૂકે અસ્ત્ર નાનાવિધ્ય લાવી. ૯.
 હસ્તી ઊપરિ મૂકિ ધાય, રણમાં થોભ્યું નવિ જાય;
 મારયા અસ્ત્ર તણો નહીં પાર, રથ ચૂર્ણ કરયા તેણીવાર. ૧૦.
 પર વેસર ઊંટ અમ્બાડી, શર-ધાત થકાં સહુ પાડી;
 ગજ પર્વત શરપા પડતા, ત્યાંહાં વીર અનોઅન્યે લડતા. ૧૧.
 એક આપ વિપિ શર લીધું. તેણે ૧૦ છિત્તભિન્ન શ્રવ કીધું;
 ગજગજ [જિ]પિરિ નાહાઠા જાય, ૧૧ હય કોણે ત્યાંહાં ન સહવાય. ૧૨

કડવું ૨૦ મું:—૧. ભોગલ. ૨. ગાન. ૩. સાચવને હાથે રંણ વાજ. ૪. ઝાલો. ૫. સુપથી કરણ વદે વચન. ૬. દીસો છો. ૭. નીકંદન. ૮. રંણમાં ચુરંણ કરા. ૯. એણી પેદે સેના રંણ પાડી. ૧૦. છાંતુમાંનું આરાધન કીધું. ૧૧. જુદા કોણે નવ સેકેવાએ.

૧૨૨ય સૂતહીન થઈ નાહાસિ, બહુ વીર પડિ રણ્ય ત્રાહાસિ;
[ધમ] મારી કીધૂં આંદોલ, જાણિ નાવ ૧૨૩હૂં દ્રહ જોલ !
શોણિતની સરિતા થાય, નર અશ્વ તણાયા જાય;

૧૨૪ય ફેરા કીધા સાત; રણ્ય સૈન્ય કરૂં શ્રવ પાત.
સારિ તવ સુત પામ્યો હર્ષ; વાગિ કુન્દુલિના નિર્ધોષ;
૧૨૫વાગા રાંપ તણા ત્યાંહાં નાદ; કરે ચોદ્ધ અન્યોઅન્ય સાદ.

કૌરવ શ્રવ ટોલિ મલીઆ, ત્યારિ પાણ્ડવ ૧૨૬ત્યાંહાંથી પલીઆ.
રાય ધર્મ થયા સાવધાન; ૧૨૭પાસે સહુ તેડ્યા પરધાન:
“બલ સર્વ તમારાં પૂટાં; અથવા ૧૨૮શું હૈઆં કૂટાં ?
આજ અણુન નહીં મમ સર્જીય, ચે કરિ કર્ણનો ભર્જ.
શ્રવ સૈન્ય આપણું કાંદિ? ૧૨૯લાવ્યો પાર્થનિ આંદાં.
યશ પામ્યો ૨૦માહારો નાશ, ચારિ કર્ણ રહ્યો મુજ પાશ.

ઓ દીસે સૈન્ય પલાય ! ૨૧રણ્ય ચોખૂં કેહી પિરિ જાય ?
એહના સૈન્યમાં જયજયકાર; ૨૨માહારિ દુઃખ તણો નાવિ પાર.
“રઠબહુ વીર એકલા યાઓ, મારો કર્ણનિ કિ રણ્ય સાહો.”
એમ કહે યુધિષ્ઠિર રાય, કોધેથી ધૂળે કાય:

“ક્યાંહાં જીમ ગયો મમ બ્રાત ? તેહને સમ્મલવાવો જઈ વાત:
‘કર્ણ કીધૂં [છે] કલ્પાન્ત, સર્વ સૈન્યનો આણો અન્ત.
તુજ વિન રહી રણમાં આજ, માહારું નહીં કરે કો કાજ.”
એહવૂં રાયનું વાયક જાણી, ધાયા ધનુષ વિશે શર તાણી. ૨૨

૧૨૨. કો રથ થકી ભિતરીને નાહાસે. ૧૩. બહુ જલખોત. ૧૪. રથ ફેરી કીધા છે રથાંત. ૧૫. વાગે સંપ તાલને નાદ હોએ. આનંદમાં બહુ સાદ. ૧૬. પાછા. ૧૭. તવ પાસે તેડા. ૧૮. હૃદયમાં તમારાં કુટાં. ૧૯. આ કોણ લાવે તે આંદાં. ૨૦. તાહારે. ૨૧. રણમાં ચોખું નવ જાય. ૨૨. માહારા દ્રવ તણો નહીં પાર.

૨૩. “મારો કરણને જીવતો સાહો, એમ કહે યુધિષ્ઠિર રાઓ;
કોવ થકી ધૂળે છે કાંએ, વચન રોસજરા કહે રાએ.”

કણ્વ: 'કણ્વ કેહી પેરિ જય ?' ૨૪ દહો દશ જે વીટયો રાય;
 દ્રષ્ટદુરન ૨૫ પ્રમુખ ચે વીર, ધાયા ક્રોધ આણીનિ ધીર. ૨૩
 કરિ જાણુ તણી ત્યાંહાં વૃષ્ટ, જોતાં દીસે આરિષ્ટ.
 રથ છત્ર અઝાડી ૨૬ લાંજિ, પણુ કણ્વ ન પામિ પ્રાજે. ૨૪
 ત્યારિ રાય યુધિષ્ઠિર જોહ ૨૭ રથ ઊપરિ બિંદા તેહ; ૨૫
 હાકિ ૨૬ શિર ઊપરિ આવી, નિજ સેના સહુ બોલાવી. ૨૫
 ત્યારિ ભીમે સાંભલી વાત: 'કણ્વે ૩૦ ક્રીધૂં ઉત્પાત;
 મારયૂં સૈન, ન લાભે પાર; ૩૧ રણિ જોતો પવનકુમાર. ૨૬
 ૩૨ માહા ક્રોધ અદ્યો મન માંહિ: 'હવિ કણ્વને માંહે આંહિ."
 ત્યાંહાં પ્રગટ કરયૂં નિજ ૩૩ ૩૫, દેધી આયુધ નાપિ ૩૪ ભૂપ. ૨૭
 "કિહિશે, ૩૫ પારથ પાપિ આજ, ૩૬ શીધૂં નહીં એકે કાજ."
 સજ્જે કહે: સાંભલ્ય, રાય! ભીમસેન તે રણિમાં જય. ૨૮
 "૩૭ દુષ્ટને જે માંહે આજ તો શીઝે માયાંહે કાજ;
 રણ્ય જીતૂં," એહવી આસ, કર જોડી કહિ વિજયુદાસ. ૨૯
 ૩૦૩

ક:વું ૨૧ મું—રાગ મહાર

સજ્જે એહવું બોલીઆ: સાંભલ્ય, કૌરવના ભૂપ રે!

૧ ભીમસેન મન્ય ક્રોધશૂં લાંહાં અદ્યુત ક્રીધૂં ૩૫ રે. ૧

૨ તેહની વર્ણવના કયમ કહી સકું, જે મુજ મૂક્ષ જિજ્ઞા એક રે ?

૩ શત રસનાએ વર્ણવું તોહે નવિ આવિ છેક રે. ૨

૨૪. એહેવુ કહીને વીટો રાએ. ૨૫. સીધું જીવીર. ૨૬. પાડે, ભાંજે, તોહે કરણ. ૨૭. એવ. ૨૮. તતપેવ. ૨૯. સહુને સીર પર. ૩૦. ક્રીધો. માહા. ૩૧. એહેવુ જોતાં. ૩૨. તવ. ૩૩. માહા. ૩૪. તાંહાં ભૂપ. ૩૫. કેસુ. ૩૬. ના સીધુ એક તાંહાં કાજ. ૩૭. કરણ દુષ્ટને માર.

ક:વું ૨૧ મું:—૧. "ભીમસેન તાંહાં ક્રોધસુ લુપ કં અનુપ રે."

૨. "તેહનુ વરણ કેમ કર: મમ મુખ જામા એક રે."

પર્વત ઔઠા સમો થઓ દીસતો કર્ણ-વર્ણ રે.
 મુગટ વિરાજિત^૪ કનકમિ તેહને, કુણલ ઝલકિ કર્ણ રે. ૪
 પિરિપિરિનાં ભૂપણ^૫ અર્જુન ધરી ત્યાંહાં ધાયો આણી વેગ રે.
 તડિત-યોત્ય સુરઆપથ^૬ જાણિ અદ્વિઆ દાદશ મેઘ રે ! ૪
 અનેક આયુધ કરચ ધરયાં, તેહનો નવ્ય જાણું પાર રે.
 ધનુષ^૭ પ્રયણ ગદા ગ્રહી તવ આલ્યો પવનકુમાર રે. ૫
 તેહના પદકમથી પ્રથવી ડગે, દિગ્પાલ લયાતુર યાય રે,
 અથઃ મૂલરથકી ગરીવર ચલિ, તેહનાં શૂર્જ તે અલગાં યાય રે. ૬
 ત્યારિ શેષનાગ સલકચો સહી, લય પામ્યા સુરનર^૮ નાગ રે,
 રણુષેત્ર વિષે આલ્યો સહી ચારિ બીમસેન^૯ માહાભાગ રે. ૭
 પ્રલિકાલિ^{૧૦} પ્રગટચો વન્ય પાવક દીસિ યમ્મ રે.
 મનમાં કોધે પ્રજવલે વૃકોદર દીસિ ત્યમ્મ રે. ૮
 યમ સેના^{૧૧} ઉદાનવની પ્રતિ ધાર્ધ વજ્ર ગ્રહી સુરરાય રે,
 ત્યમ કૌરવની સેના વિષિ^{૧૨} વૃકોદર કોધિ ધાય રે. ૯
 ચારિ હિરણ્યકશ્યપ મારયો સહી, નરહરિદં લીધું શરીર રે,
 ત્યમ કૌરવ-દલ ઊપિરિ ધસો^{૧૩} ધરી કોધ વૃકોદર વીર રે. ૧૦
 ચારિ વૃત્રાસુરને મારવા ધન્દ્રે^{૧૪} ધીધૂં યમરૂપ રે,
 તેહવું રૂપ^{૧૫} પ્રગટ થયું દીશીધ રણુમાં વૃકોદર ભૂપ રે. ૧૧
 વૈશ્યમ દક્ષયજ્ઞ હણુવા શિવિ વીરભદ્ર પ્રયુજ્જ્યો યમ્મ રે,
 ભાષ ! કૌરવ સેના ઊપરિ બીમસેન^{૨૦} અદ્યયો રણ્ય ત્યમ્મ રે. ૧૨

૩. સરપો ઔઠા દીસે એ કર્ણવર્ણ રે. ૪. જે કનકમાં : કુંડલ.
 ૫. ધર્યાં, તાંહાં. ૬. જાણે દાવાનલ ઊલટો : ચઢો. ૭. જાણું પ્રોઠાં ધરી, ચાલો.
 ૮. પદપ્રાહારથી : પ્રથવી ક'પાએ રે. ૯. "કોધે જાણે કોલ સરપો : દીગપાલ
 લગ્યાંનક થાએ રે." ૧૦. મન રે" ૧૧. લડ જન રે. ૧૨. "કાર પ્રગટ
 હવડાં, પવન પાવક જમ રે. ૧૩. અસુરની વીષિ. ૧૪. ધાઓ વૃકોદર
 જાએ રે. ૧૫. નરસીહનુ ધર. ૧૬. કોધે. ૧૭. ધરે. ૧૮. માહા દીસી એ,
 વીર ૧૯. "તારકને હણુવા સીવે : ધર રૂપ જમ રે." ૨૦. ચાલો તમ રે.

યમ જલનિધિ ર૧ચાલે વેગશ્ચ, ભાષ ! અમાવાસ્યાને દિવસે,
 ત્યમ કૌરવ-દલ સંઘારવા ર૨ચાલ્યો ક્રોધ ધરીનિ મન્ય રે. ૧૩
 ર૩દીર્ઘ રમયૂ મૂક્ષ શોભીષ્ઠ, આરકૃત નેત્ર વિશાલ રે;
 અરે નાશ કરેવા વિશ્વનિ જાણિ આવ્યો જર્જમ કાલ રે ! ૧૪
 ર૪રાય ધર્મ કહ્ને આવી રહ્યો એહવૂં પ્રગટ કરી નિજ રૂપ રે:
 “ હવિ કાં ચિન્તા મનમાં ધરો ? મૂહને ર૫આપો આજ્ઞા, ભૂપ રે ! ” ૧૫
 એહવૂં રૂપ ભયાનમક ભીમનું દેખી ર૬નૃપ પામ્યા ત્રાહાસ રે.
 એ કૌરવ સધલાને હણે, ર૭એહવો આવ્યો મન્ય વિશ્વાસ રે. ૧૬
 કલ્હઃ “ યુદ્ધ કરે રણમાં રહી; કાં થાવા છો અમ્મર રે ?
 કર્ણ-પ્રમુખ કૌરવ ધણા તૂં મારી કરયે ચૂર રે. ” ૧૭
 ત્યારિ પ્રદક્ષણા કરી રાયને વલી લાગો આવી ચરણ રે:
 ર૮“ આજ મુજ આગલથી રણ વિષે રક્ષે નાદાશી જાતો કર્ણ રે ! ૧૮
 પ્લહ્માણ્ડ વિપિ યાંહાં હશે ત્યાંહાંથી ર૯મારવો નિરધાર રે.
 તહો શોચા ૩૦મૂક્ષથી મૂક્યો, રક્ષે દુઃખ ધરો લગાર રે ! ” ૧૯
 ત્યારિ નિજ સેનાપતિ સર્વનિ એહવૂં વાયક ૩૧કિહિ તતથેવ રે:
 “ તમ્હે રાજની રક્ષા કરો. ૩૨શાંઘ રહીને અવશ્યમેવ રે. ” ૨૦
 ત્યારિ ભેરી શર્જા પ્રમુખ ૩૩સહી નીસાણે વલીયા ધાય રે;
 પછિ ૩૪યે ત્યાંહાં હુતા સહી તે આવીને લાગા પાય રે. ૨૧
 ૩૫સિંહનાદ કરિ ગર્જના મૂક્ષ વદતા એહવી વાણ્ય રે:
 “ આજ કૌરવ કરા દલપતિ, તે નિશ્ચિ લાગા જાણ્ય રે. ” ૨૨

૨૧. સાથે. ૨૨. ભીમસેન ચાલો વન રે. ૨૩. માહા વીકાશ મુખ
 સોભાએ: રતુ નેચન. ૨૪. “આજ્ઞા માગી ધરમ પાસે: રહો પ્રગટી
 રૂપ રે.” ૨૫. આજ્ઞા દીજે. ૨૬. ભેએ પામ્યા મુક્યો ગરવ રે. ૨૭. મન
 આવો વીસવાસ સરવ રે. ૨૮. “આજ મુખ આગલ થકો: ભાષ રથે નાહાંસે
 કરણ રે.” ૨૯. હું માઝ. ૩૦. મનથી મેહેલજો: માં દૂપ. ૩૧. તેડાનીને;
 વાગ્યેક કહું છુ શેવરે. ૩૨. સજ થક. ૩૩. પુરો. ને ભેધા હુતા. ૩૫. “સંપ-
 નાદ કીધો સહી: ને મુખ વદતા વાણ્ય રે.”

ત્યારિ આજ્ઞા માગી રાયની ભીમસેન ઉદ્ધવલા રણમાંહિ રે.
 ત્યારિ થોદ્ધ અપરિમિત રાયના તે ઋદ્ધરિ રલા ક્ષણમાંહિ રે. ૨૩
 ત્યાંહાં પ્રૌદ્ધ સમીરણુ ઔપ્રગટ્યો, જાણે પ્રલે કાલનો ઉદ્ધવાયુ રે !
 રજ જીડી પિસિ ચક્ષુમાં; રણમાં થોભ્યૂ નવિ જાય રે. ૨૪
 ગિરિશૃંગ ૪૦પડે તુટી તદા, ત્યાંહાં વૃક્ષાકલિ બહુ ૪૧ભાજિ રે.
 ત્યાંહાં પ્રપદ ૪૨સકલ જીડી કરી શિર કૌરવને વાજિ રે. ૨૫
 ઉત્તપાત ૪૩પ્રગટ હોએ અભિનવા, ત્યાંહાં ૪૪મન્દ શુકન બહુ આય રે,
 ૪૫શકુન્ત કોલાહલ ધરિ; મૃગે ડાળ્યાં જમણાં જાય રે. ૨૬
 ત્યારિ કૌરવ અવ ટાલિ મલી ૪૬રણમાંહિ વિચારી વાત રે:
 " આજ દલ ૪૭આપણનાં કાય હશે; રણ્ય વર્તિ છિ ઉત્તપાત રે. " ૨૭
 એહવૂં કહેતાં તવ દ્રિષ્ટે પડ્યો ભીમસેન માહાવિકરાલ રે.
 જાણિ સર્વ હમડાં હણિ ૪૮સામટા, ૪૯યમ ધાઓ આવેકાલ રે. ૨૮
 ત્યારિ સિંહનાદ જીમિ કર્યો; જાણિ ગર્જિ દ્વાદશ મેધ રે !
 નિજ તાત તણૂં ચિન્તન કર્યું, ચેહનો છે અધિકા વેગ રે. ૨૯
 ૫૦જાણિ પ્રલિકાલે પરવર્યા ચેહવા દીસે શ્રી અવિનાશ રિ;
 ત્યમ કૌરવદલ સર્વ સામદૂં હણવાને આગ્યો પાશ રે. ૩૦
 એહવૂં રૂપ અસમ્ભવ દેખતાં કૌરવ અવ ૫૧કાંધ્યા ત્યાંહે રે;
 " હવે શી વિધિ કરશે ? " રાય કહે: " કાંધ પરિચારો મન માંહિ રે. " ૩૧
 ત્યારિ ભીમસ્વરૂપ દેખી કરી ૫૨દલમાં પડોળિ લજ્જાણુ રે;
 ત્યારિ ગજ બિપરિ ગજ નાહાસતા ૫૪તે-હોઆ રણમાં, જાણુ રે. ૩૨

૩૬. રણમાં જાણે રે. ૩૭. રક્ષા કરતા રાજે રે. ૩૮. સમો. રણ.
 ૩૯. કારનો. ૪૦. સીપર. ૪૧. સંરવે. ૪૨. લોહ ગદા જીડી શરી: ૪૩. હોએ
 તોહાં. ૪૪. વલી. ૪૫. સહુ આકંદ કુલાહલ કરે: અગલાં ડાળ્યાં જાણે રે."
 ૪૬. વીચારે સરવ વાત રે. ૪૭. આપણાં માંહે: હસે કાંધ ઉત્તપાત રે.
 ૪૮. હણવા. ૪૯. ધાઓ આવે છે. ૫૦. જાણે કાલએ પરવરો: ૫૧. પાંખા
 તાપ રે. ૫૨. વીચારોની આપ રે. ૫૩. કૌરવ દલમાં. ૫૪. તેહવા તનતા
 પ્રાણ રે.

નાહસિ રથ માહા સુભટના, ત્યાંહાં નાહસિ બહુ અસવાર રે;
 ધનુષ બાણ કરચથી પડે, નાસતા તેણી વાર રે. ૩૩
 ૫૫એમ સૈન્ય વિશસ્થલ સહુ થયું, પણ કર્ણ તણે નહીં મન્ય રે;
 ૫૬એહવા ભીમ સાથે રણે રહી વહિ, તેહવો કો નવિ દીસે અન્ય રે. ૩૪
 ત્યારિ કર્ણ ભણી આવ્યા ૫૭સહી તવ કુન્તા કેરો જાત રે,
 વિળણદાસ કહિ ક્યમ યુદ્ધ કરચું, તે માંડી કહું ૫૮વિક્ષાત રે. ૩૫
 ૭૬૮

કર્ણ ૨૨ મું-રાગ વસન્ત

સજ્જે કિહે: સુણ્યો, રાયજી રે ! યારિ આવ્યો વૃકોદર વીર,
 તવ સેના ૧સહુ કદન કરી રે રાપી મનમાં ધીર. ૧
 ત્યારિ શલ્ય રેકહિ કર્ણને રે: “ ભીમ વકરિ ઉતપાત.
 ધણુ થઈ કોધિ ભર્યો રે, યેહનો પુત્ર થયો રણુપાત. ૨
 વહી બીજૂં દુઃખ જઅભિમન્યનું રે; એહનિ રહિ શાલિ ધાય.
 ૫તે ક્રોધ અહીં રણિ મૂક્યો રે; તે માટિ નહીં જતાય. ૩
 આહાવું રૂપ ભયાનક એહતણું રે મિ નથી સાંભલ્યું કયાહારિ;
 ધરચું હતું પૂર્વે સહી રે, શત કૈયક મારયા યારિ. ૪
 ત્રૈલોક્ય વિધિ એહવો નહો રે, કો રહિ ભીમ આગણિ આજ;
 તે માટિ આંહાં આપણે રે શું ધટિ તે કરવું કાજ ? ૫
 હું જાણું છું: સત્ય માન્યે રે, ૬એ હણશે તુજને આંહાં.
 તે માટિ રણુ છાંડીએ રે, જો આવે જીતવ મન માંહાં. ” ૬

૫૫. “ એમ સરવ વીભલ થઈ: પણ કર્ણને નહીં મન રે. ”

૫૬. “ એહવો ભીમ સાથે રણુ-રેહે: એહેવો નદીસે કો અન રે. ” ૫૭. દીકો.

૫૮. સાક્ષાત રે.

કર્ણ ૨૨ મું:—૧. સરવ નીકંદન કરી મનમાં રાપી મત ધીર રે.
 ૨. વચન કહે. ૩. કરસે માહા. ૪. લુપ્ત અભીનય. ૫. તે માટે ગદા
 મારસે: તે કહી પેરે જતાએ. ૬. એ કહું તુજને આંહે. ૭. તમારા ચીત માંહે

ત્યારિ હશિ કર્ણ મુક્ષ ઊચરયો રે: હૂં જાણું છું એહનો પ્રાણ;
 આજ ભુવન ત્રણ વિધિ સહી રે કો ન ધમિ માહરાં બાણ. ૭
 પણ કૈયક મારત્યા સામટા રે, દુષ્ટસુતાને કાળ્ય;
 મૃત્યુ લક્ષ કરચ એહને રે તો કાણે ન થાએ ત્યાળ્ય. ૮
 મૂને ઈચ્છા હુતી અતિ ઘણી રે, અર્જુનશં વદવા કાળ;
 જો પારથ મુજને મારતો રે કિ હૂં હણુતો તેહને આજ. ૯
 પણ વિચમાં વિધન હવું સહી રે, ગત્ય દૈવતણી નિરધાર;
 તે માટિ કલખું ૧૦નોહો સહી રે, હોએ હોનાર પદારથ સાર. ૧૦
 બાણ ૧૧એ રણિ મૂકીને રે હૂં એહને કહું અહીં વિચ. ”
 ૧૨પછિ રથ પેડો ઉતાવલો રે અર્જુન પાસે શીઘ્ર. ૧૧
 ત્યારિ શલ્ય કિહિ: “રુચતું નથી રે મૂહને વચન તાહાં આંહિ;
 આજ એ એ સાહામો યુદ્ધ કરિ રે, તે પડિ સહી ૧૩રણુમાંહિ.” ૧૨
 “હાકય હવે રથ માહારો રે”: કર્ણ વદિ મુક્ષ વાણ્ય;
 “ક્યમ સિહિશિ શર માહરાં સહી રે રણુમાં ૧૪રહી નિરવાણ્ય ? ૧૩
 આજ ભુવન ત્રણ વિધિ સહી રે ૧૫કો ન ધમિ માહારાં બાણ !
 સુરરાજ સમો પ્રાણિ કહું રે ત્યાંહાં કવણુ ભીમ પ્રમાણ ?” ૧૪
 ત્યારિ શલ્ય માહાક્રોધિ કરી રે રણુ રથ પેડો માહાવેગ;
 સિંહનાદ કર્ણે કરચો રે, જાણિ [ગાજિ] દ્વાદશ મેધ ! ૧૫
 ત્યારિ ભીમસેન દલને તથા રે ફરી જિલો રહ્યો અવશ્યમેવ.
 ત્યારિ રથ લાગ્યો ત્યાંહાં સારથિ રે, આરૂઢ થયો તતપેવ. ૧૬
 ત્યાંહાં શર્જ પરસ્પરિ ૧૬પૂરીઆ રે, બહુ વાંજે રણ્ય વાજિત્ર;
 બાણ અપરિમિત પાઠવી રે ચેહનાં કનકપૂષ વિચિત્ર. ૧૭
 ત્યારિ કર્ણ ઊપરિ તુટી પડ્યો રે રથ સાથે પવનકુમાર.
 બહુ બાણે કરચો આકલો ને શત સહસ્ર લક્ષ, નહીં પાર. ૧૮

૮. એહનું બલ પાણ. ૯. તેહને કરતો નાસ. ૧૦. નહીં રે હસે
 પાણ. ૯. તેહને કરતો નાસ. ૧૦. નહીં રે: હસે પદારથ હોનાર. ૧૧. કોધે
 મુકીને: હુ એહને કહ વીચે. ૧૨. “તુ રથ પેડ...સીચે.” ૧૩. તાહે-
 ૧૪. સહી. ૧૫. કાણ. ૧૬. કરીઆ.

ત્યારિ વૈકર્તન ૧૭મન્ય કોપીઓ રે; એક શર ૧૮લીધૂ માહાકર; ૧૮
 ૧૯ત્યારિ લીમસેનના કર તાણૂં રે તેણે ધનુષ કર્યું ત્યાંકાં ચૂર. ૧૯
 ખીનૂં શર લીધૂં સહી રે, કરચ કોથ કરીનિ કાય.
 તેણે ૨૦સ્તનાન્તર ભેદ્યું સહી રે; ત્યારિ આકુલઆકુલ થાય. ૨૦
 પછિ સ્વસ્થ થઈ રણમાં સહી રે ત્રણું ધનુષ અન્ય માહાપ્રોહ.
 રથનિશિત ખાણુ મુક્યાં સહી રે, ત્યારિ કર્ણ થયો દિગમ્હ. ૨૧
 પછિ સિંહનાદ કીધો સહી રે, તેણે કમ્પ્યા દશ દિગપાલ.
 રથચક્ર ચક્રી પ્રથવી ડગિ રે; જાણૂં આગ્યો પ્રલેકાલ. ૨૨
 ત્યારિ કર્ણ કોથ રદિ ધરી રે ત્યાંકાં મેહેલ્યાં ખાણુ અનન્ત.
 લીમ રદિ ભેલુ જઈ રે, જાણૂં હવડાં આણ્યો રથઅનન્ત. ૨૩
 ત્યારિ કુન્તીમુત રથકોપે ચઢ્યો રે, થયો રુધિરમિ જાણ્ય;
 “હવે હુલ હવડાં હણૂં રે;” એકવી મુમુથી બોલ્યો વાણ્ય. ૨૪
 એક રથવન્ધાર શર થે હનૂં રે, તે સાધૂં ધનુષિ ખાણુ;
 કોથ સહિત મુક્યું સહી રે, ‘જાણે રથહરે કર્ણના પ્રાણુ!’ ૨૫
 ત્યારિ શબ્દ પ્રચણ્ડ હવો સહી રે, જાણે તુટી પડ્યું આકાશ!
 સુર સર્વ રથરથા એમ કીચરિ રે: ‘હવિ કર્ણ પનારો નાશ!’ ૨૬
 ૨૭સ્તનાન્તર શર ભેદીઓ રે, નિઃસજ્જ હવો ત્યારિ કર્ણ.
 રથરથી તો રથ કોપરિ પડ્યો રે, જાણે નિશ્ચ પામ્યો મરણુ! ૨૭
 ૨૮ત્યારિ મદ્રાધિપ એકવૂં દિપતાં તેણે રથ વાલ્યો તનકાલે;
 લેઈ આગ્યો ત્યાંકાં કર્ણનિ રે, પછિ યાંકાં હુતો ડગ્ગપાલ. ૨૮

૧૭. રવીતન તે કોપીઓ. ૧૮. લીધો કર. ૧૯. તાણુ. ૨૦. રે ભેદ કરણુ: તે આકુલ. ૨૧. સત ખાણુ સહી મુકસે. ૨૨. આગ્યો. ૨૩. કોપે. સહી: નેત્ર યથાં રાતાં ચોલ. ૨૪. તુન્ન: મુમુથી બોલે બોલ. ૨૫. વન્ધાર સજ્જ હતુ તે: તે લીધે ચઢાણુ ખાણુ. ૨૬. હણા. ૨૭. એકેવુ બોલીઆ કરણુને લીધો નાશ. ૨૮. આકુલવાકુલ થયો સહી: રંણુ મધે કરણુ. ૨૯. રથ કોપર તે તો પડો. ૩૦. “સવ એકેવુ દેવતાં: રથ ચલાવ્યો તતકાલ.”

ત્યારિ હાહાકાર થૈ રહો. રે કૌરવની સેના માંહિ:

“આજ વૈકર્તન^{૩૨} પ્રાણે હવો રે, તો રહી સકિ કાણુ આહિ ?” રહ

ત્યારે ભીમસેન આળ્યો ધરી રે^{૩૩} દલ કૌરવ કેરે સહુય,

ખાણુ ગદા^{૩૪} પ્રાહારિ સહી રે સહુ મારી કીધું ભઙ્ગ. ૩૦

ત્યાંહાં મારચા મેગલ મલપતા રે, રથ ભાંજી કીધા ચૂર.

વદતાં બલ વાધ્યું સહી રે, જાણુ [વાધ્યું] સાયર-પૂર ! ૩૧

અસહ્યું તેજ ત્યાંહાં હણ્યા રે, તેહની કહી નિવિ જામ વાત.

અપધરે ઊંટ શકટ હણ્યા રે, રથ્ય કીધું [બહુ] ઉતપાત. ૩૨

નાહાસિ દલ દોહો દલ થકી રે, રણમાં થોભ્યું નિવિ જામ.

ગજ બિપરિ ગજ તાહાસતા રે, હય બિપરિ હય ધાય. ૩૩

રથ વાહ્યા ત્યાંહાં નિવિ વલે રે; માહારથી હવા ગતપ્રાણ.

વહી ભીમ ક્રોધ રિદિ ધરી રે ત્યાંહાં અસહ્યું મૂક્યાં^{૩૬} બાણ. ૩૪

ઊથલો

અસહ્યું મૂક્યાં^{૩૬} બાણ રે. તેહની સહ્યું નિવિ જાએ લહી.

વિષ્ણુદાસ^{૩૭} કિહિ: પછિ થું થયું રણિ, તે કયા જોલું^{૩૮} સહી. ૩૫

૮૦૩

કહવું ર૩ મું-રાગ દેશાપ

ચોપાઈ

સગ્ગે કિહિ: સાંભલ્ય, રાય ! તાહારા પુત્ર તણા ઉપાય.

રચમૂપતિ ભાગો ચેણી વાર, રણમાં થું હૌજિ તેણી વાર. ૧

૩૧. દુર્યોધન. ૩૨. કણ સરથો પ્રાણે યચ્છો...તાંહે. ૩૩. કૌરવ સેના સંગ. ૩૪. કણ સરવ સેન કીધુ ભંગ. ૩૫. બહુ નર હસ્તી મારી કરી કીધા માહા. ૩૬. મેહેલાં. ૩૭. કહે કયા: પછે સુ. થૈ તે જોલું સહી. ૩૮. જોલી અ.

કહવું ર૩મું:—૧. પુત્રનો કહી મહીમાએ. ૨. “પછે કણ ભાગો જોણી વાર તાર પછી રણમાં સુ હવુ નીરધાર.”

દુર્યોધન-મન્ય દુઃખ ન માય રણમાં વાત વિચારે રાય:

“નિત્યે મૂળનિ કિલિતો-કર્ણ: ‘હં’ પાણ્ડવને પમાડીશ મરણ. ૨

સકલ યોદ્ધ શાહાનિ મોડલો ‘? હં’ પાણ્ડવ મારે એકલો.’

યેહ[ના] બલ કીરત્યની ક્ષાત, સુરપતિ-શરપો નાણિ વાત; ૩

ધરિ પાણે યારિ કાદણ, ત્યારિ ૪ લય પામિ પ્રહાણ.

ધનુષ વિષે ગત્ય અધિકી હોય, એ આગલે નવિ માંડિ કાય. ૪

યેહના શરપતણો નિર્ધોષ, સાંભળતાં રિપુ પાંમે શોક,

તે આ^૧ કર્ણની શી ગત્ય થઈ? કીરવ માત્રની કીરત ગઈ”. ૫

એમ દલવલવા લાગે માહારાજ “એકા^૭ ન શીધું માહારે કાજ.

કર્ણ સમો નહોં બૂતલ માંહી, તે મૂર્છા પ્રાપ્તો રણમાંહિ. ૬

ક્યાંહાં ગયા માહારા બ્રાત^૮ મુજણ, યે રણિ લે પાણ્ડવના પ્રાણ”?

એહવિ રથ્ય ણિશી ૧૦ તતપેવ, ચ્યાર બ્રાત રાયનાં^{૧૧} અવશ્યમેવ ૭

કરી પ્રણામ નિ ઉભા રહિ;^{૧૨} વચન રાય આગલિ કિલિ:^{૧૨}

“મુખ મન્ય પામિ મહીપાલ: અહો સર્વનો આશ્રુ કાલ. ૮

૧૩ શન આજ્ઞા આપો એક વાર? પાણ્ડવ પાંચ મનાવું હારય”.

દુર્યોધન કહે: “સેના^{૧૪} સાથ્ય જઈ પાણ્ડવશ્ચ^{૧૫} મારો બાય. ૯

૧૬ પાણ્ડવ-લય અગાધ્ય દ્રહતોય, તેમાં કર્ણખૂડતો નેય.

તેહની રક્ષા કાજિ સહુ પરવરે; મનમાં ક્રોધ આભ્યન્તર ધરે. ૧૭” ૧૦

(એહવી) રાયતણી આજ્ઞા શિર ધરી ચ્યાહારે જણુ રથ્ય ણિહા કરી.

લોહમિ કવચ ધર્યાં છિ અર્જુન: ‘હવડાં સૈન્ય પમાડું ભર્જ. ૧૧

૩. સુરી નર નાણે તે સાક્ષાત. ૪. લય-કાર યાએ ભ્રમંડ. ૫. સંપતણા. ૬. આજ. ૭. નવ સર. ૮. કેમ પાંમે આંહે. ૯. સુલટ. ૧૦. ને પેવ. ૧૧. આવા. ૧૨. રહા...હા. ૧૩. “સેનરે આગના આંહે દાયે “પાંચ પાંડવની છેદ કાએ” ૧૪. સામો મુજકાજ. ૧૫. ને મારો આજ. ૧૬. આ કડી નથી. ૧૭. ધરિ. અ.

૧૮પાણિ ધનુષ લીધૂં વિકરાલ; ચાલ્યા ક્રોધ ધરી તતકાલ.
 ત્યારિ^{૧૯}મહીપત્ય મૂક્ષ આશી ઊચરે: “જાઓ, પાણડવને મારો શરિ.” ૧૨
 મનમાં શૂર ધરી^{૨૦}ઉદ્દેશ, ચાલ્યા સ્મરણ કરી દેવેશ.
 પાણડવ હણવા કેરી આસ: અનેક સૈન્ય રાક્ષં નિજ પાશ. ૧૩
 ૨૧યમ પતંગીઆ પાવકમૂખિ પડિ દેષતાં આવી વક્ષે.
 આવ્યા રણિ^{૨૨}મનમાં ધરી માન. ચારેનાં કહૂં હવે અભિધાન: ૧૪
 ૨૩શ્રુતવાચક દુર્ધર માહાબલી, વિવસુ વિકટ ન સહિ કા કલી.
 ૨૪વલી ક્રોધને સમ બલવન્ત, ભડતાં ચેહનો નાવિ અન્ત. ૧૫
 ૨૫ પાંચસેહો આગલ્ય કરી આવ્યા ૨૬ય માંહાં ક્રોધ જ ધરી,
 ૨૭ સાઠચ નિ ગજ પચ્ચાસ, પ્રથમ આવતાં કીધા નાશ. ૧૬
 ૨૮પછિ ૨૯વિવસુ રણિ^{૩૦}અલગો થાય. ૩૧પાણડવની સેનામાં જાય.
 ૩૨તેણે ભલ્લપ્રોહ એક કરમાં ગ્રહી, હણ્યું સૈન્ય પાણડવનું સહી. ૧૭
 ત્યારિ ભીમિ મૂકી એકજ ફાલ, રણમાં^{૩૩}તેહનો આણ્યો કાલ.
 કુણડલ^{૩૪}મુગટ સહિત શિરત્યાંહિ શોભિ પડીઆં અબ્યની માંહિ. ૧૮
 ૩૫તેહનિ હણ્યો જાણી સહુ બ્રાત કરિ ભીમનિ માહા ઉપધાત.
 અસક્ષ્ બલ્લ ગ્રહી કરમાંહિ વીટચો^{૩૬}રભીમ રહી રણમાંહિ. ૧૯
 પછિ ભીમ ચરણ તણા બહુ પ્રાહારિ, ભગ્ન કર્યા ત્યાંહાં રાજકુમાર.
 ૩૭વાતભગ્ન દ્રુમ ચેહવા હોય, તેહવા ત્યાંહાં દોસિ^{૩૮}પ્રસોય ૨૦

૧૮. ચાર...લીલાં. ૧૯. દૂરજોધન આસીસ આચરે” તમે...પરે. ૨૦. ધરૂં આવેસ. ૨૧. જેમ પતંગ દીપક મુખ વાલ, ૨૨. રણમાં ધરી બહુ માંમ તે ચાર જનના કહુ સુર નાંમ. ૨૩. “સુત વાચક દુર્ધર માબલી એ ચાર બ્રાત રંણ ચાલા વલી,” ૨૪. આ લીટી નથી. ૨૫. વીવીછલ અગલો. ૨૬. રણમાં અ. ૨૭. પાંડવ સેના માંહે તે જાએ. ૨૮. “તેણે ગદા એક હાથે ધરી ચાલો ક્રોધ રૂદેમાંહા કરી.” ૨૯. આણો ચારેનો કાલ ૩૦. કવચ રહાં છે તાહે. ૩૧. “તેણે જાણો હણો સહી બ્રાત કરો ભીમ મહા ભતપાત.” ૩૨. વેધો. ૩૩. ભંગ. ૩૪. વાગયી દ્રુમ જાંમ ઊડી જાએ. ૩૫. છે કાએ.

ઝળપછિ [વિદ્યત] તેસમ ઉભે કુમાર, તેણે ભીમને કીધો પ્રાદાર.

મારિ લલ્લ રદિમાં બહુ; સેનાપતિ ત્યાંદાં બુઝ^{૩૬}મહુ. ૨૧

પછિ ભીમિ ક્રોધ ધરી મનમાંદિ, તદારા સુત સહુ મારયા ત્યાંદિ.

(ત્યારિ) હાહાકાર હવો તેણે સમિ, રુધિર પીવાનિ યોગ્યની ભમિ. ૨૨

અપર પુત્ર તાદારા ચે વધી, નાદાકા સહુ તે એકકા અલી.

ભીમસેનનું દેખી તત્ર રજા શૂર તેહનાં કમ્પિ મત્ર. ૨૩

પછિ [ખૂંખ] પાડતા નાહાસિ(બહુ)યોદ્ધ. ત્યારિ કર્ણનિ હુયિ^{૩૮}પ્રતિબોધ.

સાવધાન^{૩૯}પછિ હોઓ જાણી મદ્રાધિપથ^{૪૦} બોલ્યો વાણી: ૨૪

“અરિ સૂત! ^{૪૦}હવિ અધક્ષણમાંદિ રથ આપણો હકિ લાંદિ.

હણ્યું^{૪૧} સૈન્ય દોસિ છિ વણું, રણમાં તાં નવિ જામ ગણું. ૨૫

રક્ષે રાયનિ ચૈ હોઈ ધાત ! કુશલ તણી^{૪૨}કાહો મુદ્દે કા વાત.”

ત્યારિ શશ્ય કિદિ: “દુર્યોધન તણા વદતા બ્રાત પડયા અતિવણા. ૨૬

હજી લગી દુર્યોધનરાય; રણમાં કુશલી છિ તેહની કાય.

તે માટિ, વૈકર્તન! ^{૪૩}મુણો, યાએ વિલમ્બ આપણે ^{૪૪}અવણો. ૨૭

જો એ આજ રણ્ય પાણડવ મરિ, તો નિશ્ચે રાન્ય^{૪૫}મયોધન કરે.”

એહવું^{૪૬} કહી રથ ખેડ્યો ત્યાંદિ, ^{૪૭}વૈકર્તન આવ્યો રણમાંદિ. ૨૮

ભીમ આવતો દોડો યમ્મ, સન્મુખ ચૈ રથ લાવ્યો ત્યમ્મ.

સાહમસાહમા માદારથી મલ્યા, બલે કા નવિ જામ કલ્યા. ૨૯

માંડયું મુદ્ધ અપરિમિત મહી; મારિ બાણ^{૪૮}પરરપરિ રહી.

કર્ણે બાણ [મૂક્યું] એક કાલ, ^{૪૯}વિરથ ભીમ કીધો તનકાલ. ૩૦

પછિ હરી^{૫૦}વચન મુક્ત બોલો ત્યાંદિ: “ભલિ કર્ણ ! તું આવ્યો આંદિ”

એહવું^{૫૧} કહી કર ઝાલી ગદા રથ કર્ણનો ભાંચો તદા. ૩૧

૨૬. પછે વીકની સંમ. ૩૭. જા અ. ૩૮. હવિ (?) અ. ૩૯.

હવો કરણ જાણ. ૪૦. સવ. ૪૧. મુજને કેહે વાત. ૪૨. વીકતતન. ૪૩.

આપણને. ૪૪. દુર્યોધન. ૪૫. વીકતતન કંપો. ૪૬. અન્યોઅન. ૪૭. વીકાલ.

૪૮. ભીમ બોલો.

પછિ સૈન્ય^{૪૯}હણ્યું તે ધણું, ગણી માન કહું તે તણું:
સાતસેહિ મોટા માતજું હણી રણમાં પછિ પાડ્યો ભજું. ૩૨

વલી સુખલપુત્ર^{૫૦}નાના પગ્યાસ, તે સહુ પણ ભીમે કીધા નાશ;
વલી એક શત^{૫૧}રથ અલગા ગણ્યા, ગદાપ્રહારિ ભીમે હણ્યા. ૩૩

પરતેથા દ્વિગુણુ ગણ્યા અસવાર; પદાતિનો નવિ લાંબિ પાર.

પ૩ત્યાંહાં રથી પ૩ પાંચશે આગ્યા સજ્જંથ,
લોહમે કવચ ધરયાં ચેહણે અજ્જંથ. ૩૪

અસક્ષેત તેણે મૂક્યાં બાણુ ભીમસેનના હણવા પ્રાણુ;

પ૪ તોહે પણ પ૪ ભીમિ કરયા વિરૂપ,

પ૫ ગદાપ્રહાર કેા પ૬ ન સકે સહી ભૂપ. ૩૫

વલી સુખલપુત્ર મન્ય આણી રીસ મારયા ચોદ્ધ^{૫૭}સહસ્ર એકવીસ,

ચેહનિ હાંથે ગદા તોમર ને પાશ, રહ્યા ભીમનિ કરવા નાશ. ૩૬

કેા ગજ રથ હય ઊપરિ ચઢયા; આવી ભીમસેનથું ભડયા.

પ૯તોહે પડયા ગદાનિ ધાય. રણમાં કેાણે થોભ્યું નવિ જાય. ૩૭

૬૦હવિ કર્ણુ ગયો રથ્ય બિશી ત્યાંહિ, રાય યુધિષ્ઠર હુતા યાંહિ;

૬૧બાણુવૃષ્ટિ ત્યાંહાં કીધી રહી. તે વાર્તા ભીમિ રણ્ય લાહી. ૩૮

રથ—આરૂઢથઈ અવશમેવ, ધાયો કર્ણુ પ્રતિ^{૬૨}તતથેવ:

“કરે યુદ્ધ મુજ સામેા રહી; રાય કનિ શું આવ્યો^{૬૩}અહીં?” ૩૯

એહવૂં કહી^{૬૪}પરસ્પરિ^{૬૫}સહી મારિ બાણુ અનોઅન્ય રહી.

૬૬મ સાપર મનમાં ધીર્ય ધરો ગર્જિ^{૬૭}વારિ અમોધિ કરી, ૪૦

૪૯. માર. ૫૦. નાગજપાસ. ૫૧. ગજરથ. ૫૨. તેથે દુગણા અસ્વાર,
પાલા તણો. ૫૩. પછ. ૫૪. તેહને. ૫૫. વીરથ. ૫૬. નાં પમે ભમરથ.
૫૭. એકસેને વીસ. ૫૮. ભીમને સનતુષ્ઠ ભડા. ૫૯. તેહ પણ. ૬૦. આ
લીટી નથી. ૬૧. ફરી વાતણી કીધી. ૬૨. જણી. ૬૩. વહી. ૬૪. પેરે પેરે.
૬૫. સહી...રહી. ૬૬. જ મ સાએરમાથી રજ ધરી. ૬૭. વીર અપરમીત કરી.

કલ્પ્યમ ઉભે નદી મન્ય આણી ગર્વ, જલિ કરી તટ વ્યાપિ સર્વ,
ત્યમં કર્ણ ને ભીમ જ લહે. પાણ્ડવ-કૌરવ-સેના પડે. ૪૧

ત્યારિ દુર્યોધનના યે માહારથી, નામ કહું તેહનાં હું કથી:
સુખલપુત્ર કૃતવર્મા જલિ અશ્વત્થામા^{૬૮}કૃપ પરિમાણ, ૪૨

૭૦એહ પ્રમુખ યેયે બલવન્ત, તે રણમાં આવ્યા ગુણવન્ત.
ત્યારિ પાણ્ડવના યેયે માહારથી, તેહના રથ લાવ્યા સારથિ. ૪૩

એમ પરસ્પરિ માંડયો સહુગ્રામ, લેતા વીર અતોઅન્ય નામ.
અશ્વે અશ્વ, ગજિ ગજ સોય, રથી માહારથી^{૭૧}લડતા નેય. ૪૪

બાણવૃષ્ટિ જિભા ત્યાંહાં કરિ; અતિ સૂરાતન મનમાં ધરિ,
૭૨ગ્રામ સાંઘ્ય^{૭૩}મહર ભીંડીમાલ વાગિ, ભૂમિ પડે મહીપાત્ર. ૪૫

ગદા^{૭૪}ભલ્લ કરી તરુઆરિ ભડિ વીર, તેહનો ન લહું પાર.
બાણવૃષ્ટિ જાહો આકાશ, પડે વીર તે પામે નાશ. ૪૬

રુધિર તણી ત્યાંહાં સરિતા વહિ; પડે યોધ યે રણમાં રહિ.
મા^{૭૫}સ તણો કર્દમ ત્યાંહાં બહુ, ^{૭૫}કરતા વીર અતોઅન્ય સહુ. ૪૭

૭૬વાયસ ગૃધ્રવ હક્ષા અતિધણું કરિ ભક્ષ^{૭૭}આંમિપ જ તણું.
૭૮અદ્રષ્ટપૂર્વક એ સહુગ્રામ તારકામય યેહનું જિ નામ. ૪૮

એહવિ દિનકર (શિર) આવ્યા અવશ્યમેવ,

ત્યારિ કાણુ એકે યુદ્ધ તજ્યું તતથેવ.

૭૯મન્યાકાલ મધ્યનો લહી તળ્યો સહુગ્રામ પરસ્પરિ રહી. ૪૯

૬૮. “જમ મેઘ વરસે. આંણી ગરવ, જયમે પ્રયવી યાએ સરવ;
તે રીતે ભીમ લહે.” ૬૯. કૃપાચારજ પ્રમાણ. ૭૦. કૌરવના જે વીર બલવન્ત.
૭૧. લહે સહુ કોએ. ૭૨. ફરસી. ૭૩. મદગલ. ૭૪. “ગદાગ્રહ આવે
નીરધાર, પડે વીર મન પાંખીને ત્રાસ” ૭૫. મરતા ૭૬. પદ્મી વાયેસ
હરના સહુ ઘણ. ૭૭. તે મનુરાજ તણું. ૭૮. “અદ્રષ્ટ કરંણુ હવે, ભારેમ
જેહનું.” ૭૯. આ લીટી નથી.

પછિ સૈન્ય^{૪૬}હણ્યું તે ધણું, ગણી માન કહું તે તણું;
સાતસેહિ મોટા માતજું હણી રણમાં પછિ પાડ્યો ભર્જું. ૩૨

વલી સુખલપુત્ર^{૫૦}નાના પગ્યાસ, તે સહુ પણ ભીમે કીધા નાશ;
વલી એક શત^{૫૨}રથ અલગા ગણ્યા, ગદાપ્રહારિ ભીમે હણ્યા. ૩૩

પરતેયા દ્વિગુણુ ગણ્યા અસવાર; પદાતિનો નવિ લાંબિ પાર.

પડ્યાંહાં રથી પડ પાંચશે આગ્યા સર્જ્ય,

લોહમે કવચ ધર્યાં ચેહણે અર્જ્ય. ૩૪

અસક્ષેત તેણે મૂક્યાં બાણુ ભીમસેનના હણવા પ્રાણુ;

પ૪ તોહે પણ પ૪ ભીમિ કરચા વિરૂપ,

પ૫ ગદાપ્રહાર કા પ૬ ન સકે સહી ભૂપ. ૩૫

વલી સુખલપુત્ર મન્ય આણી રોસ મારચા ચોક્ક^{૫૭}સહસ્ર એકવીસ,

ચેહનિ હાંચે ગદા તોમર ને પાશ, રહ્યાં ભીમનિ કરવા નાશ. ૩૬

કા ગજ રથ હય બિપરિ ચઢ્યા; આવી ભીમસેનચું ભડ્યા.

પદ્તોહે પડ્યા ગદાનિ ધાય. રણમાં કાણે થોભ્યું નવિ જાય. ૩૭

૬૦હવિ કર્ણુ ગયો રથ્ય બિશી ત્યાંહિ, રાય યુધિષ્ઠર હુતા યાંહિ;

૬૧બાણુવૃષ્ટિ ત્યાંહાં કીધી રહી. તે વાર્તા ભીમિ રણ્ય લહી. ૩૮

રથ-આરૂઢ ચર્મ અવશમેવ, ધાયો કર્ણુ પ્રતિ^{૬૨}તતપેવ:

“કરે યુદ્ધ મુજ સામે રહી; રાય કનિ શું આવ્યો^{૬૩}અહીં?” ૩૯

એહવૂં કહી^{૬૪}પરસ્પરિ^{૬૫}સહી મારિ બાણુ અનોઅન્ય રહી.

૬૬યમ સાયર મનમાં ધીરથ ધરી ગર્જિ^{૬૭}વારિ અમોઘિ કરી, ૪૦

૪૬. માર. ૫૦. નાગજપાસ. ૫૧. ગજરથ. ૫૨. તેપે દુગણા અસ્વાર, પાલા તણો. ૫૩. પછે. ૫૪. તેહને. ૫૫. વોરથ. ૫૬. નાં ધમે ભમરથ. ૫૭. એકસોને વીસ. ૫૮. ભીમને સનતુડ ભડા. ૫૯. તેહ પણ. ૬૦. આ લીટી નથી. ૬૧. ફરી વાતણી કીધી. ૬૨. જાણી. ૬૩. વહી. ૬૪. પેરે પેરે. ૬૫. સહી...રહી. ૬૬. જ મ સાચેરમાથી રજ ધરી. ૬૭. વોર અપરમીત કરી.

કલ્પ્યમ ઉભે નદી મન્ય આણી ગર્વ, જલિ કરી તટ વ્યાપિ સર્વ,
ત્યમ કર્ણ તે ભીમ જ ભડે. પાણ્ડવ-કૌરવ-સેના પડે. ૪૧

ત્યારિ દુર્યોધનના ચે માહારથી, નામ કહૂં તેહનાં હૂં કથી:
સુખલપુત્ર કૃતવર્મા જલિ અશ્વત્થામા^{૬૮}કૃપ પરિમાણ. ૪૨

૭૦એહ પ્રમુખ ચેચે બલવન્ત, તે રણમાં આવ્યા ગુણવન્ત.
ત્યારિ પાણ્ડવના ચેચે માહારથી, તેહના રથ લાવ્યા સારથિ. ૪૩

એમ પરસ્પરિ માંડયો સહ્ગ્રામ, લેતા વીર અનોઅન્ય નામ.
અશ્વે અશ્વ, ગર્જિ ગર્જ સોય, રથી માહારથી^{૭૧}ભડતા જોય. ૪૪

બાણવૃષ્ટિ ઊભા ત્યાંહાં કરિ; અતિ સૂરાતન મનમાં ધરિ,
૭૨પ્રાસ સાંજ્ય^{૭૨}મહૂર લીંડીમાલ વાજિ, ભૂમિ પડે મહીપાલ. ૪૫

ગદા^{૭૪}ભલ્લ ફરસી તરુઆરિ ભડિ વીર, તેહનો ન લહૂં પાર.
બાણવૃષ્ટિ છાલો આકાશ, પડે વીર તે પામે નાશ. ૪૬

રુધિર તણી ત્યાંહાં સરિતા વહિ; પડે યોધ ચે રણમાં રહિ.
માંસ તણો કર્દમ ત્યાંહાં બહુ, ^{૭૫}કરતા વીર અનોઅન્ય સહુ. ૪૭

^{૭૬}વાયસ ગૃધવ હર્ષા અતિધણું કરિ ભક્ષ^{૭૭}આમિષ જ તણું.
^{૭૮}અદ્રષ્ટપૂર્વક એ સહ્ગ્રામ તારકામય ચેહનું જિ નામ. ૪૮

એહવિ દિનકર (શિર) આવ્યા અવશ્યમેવ,

ત્યારિ ક્ષણ એક યુદ્ધ તજ્યું તતથેવ.

^{૭૯}સન્ધ્યાકાલ મધ્યનો લહી તબયો સહ્ગ્રામ પરસ્પરિ રહી. ૪૯

૬૮. “જન્મ મેઘ વરસે. આંણી ગરવ, જયમે પ્રથવી થાએ સરવ;
તે રીતે ભીમ ભડે.” ૬૯. કૃપાચારજ પ્રમાણ. ૭૦. કૌરવના જે વીર બલવન્ત.
૭૧. ભડે સહુ કાએ. ૭૨. ફરસી. ૭૩. મદગલ. ૭૪. “ગદાગ્રહ આવે
નીરવાર, પડે વીર મન પાંખીને ત્રાસ” ૭૫. મરતા ૭૬. પક્ષી વાએસ
હરના સહુ ધણ. ૭૭. તે મનુરાજ તણું. ૭૮. “અદ્રષ્ટ કરણ હવે, ભાગ્યેમ
જેહનું.” ૭૯. આ લીટી નથી.

ત્યાર પછિ રણિ શી ગત્ય થાય, સગ્ગે કિહિ: સાંભલ્ય, રે રાય !
હવિ કહ્નં યુધ સંસમક તણું અર્જુન સાથિ વદિં ચે ધણું.

૫૦
૮૫૩

કડવું ૨૪ મૂ—રાગ કેદાર ગાડી

સગ્ગે કિહિ: સાંભલ્ય, શુભમતિ ! વદિં કર્ણ [ત્યાંહાં] સેનાપતિ.
સંસમક સાથે અર્જુન કરિ યુદ્ધ સ્થિર રાખી મન.

૧ ત્યાંહાં ગાગ્ગવ કેરા નિર્ધોષ સુણી ૨ રણમાં વીર ધરિ શોક.

૩ ત્યાંહાં પાર્થે રણ્ય જિભા રહી સંસમક શેષ કરચા સહી. ૨

જોહવે સુશર્મા આવી મલ્યો, ૩ જે યુદ્ધિ નવિ જાગ્યે કલ્યો,

તેણે બાણવૃષ્ટિ કીધી ત્યાંહિ, અર્જુનને ઢાંકયો ૫ રણ માંહિ. ૩

ત્યારિ પાર્થ હવે વ્યાકુલ-કાય; ૬ ખૂઠે-યા સંસમક ધાય.

ત્યારિ પ્રકટ થયો પારથ ત્યમ, જાણે મેધથી આદિત્ય યમ્મ, ૪

વલી નવિ બાણે ૭ રાગે સહી, માસ્યો અર્જુનને જિભાં રહી.

વલી ત્રણ્ય બાણ ૮ માહાકૂર ધરી માસ્યા યદુનન્દનને યત્ને કરી. ૫

એકલક્ષ્ય ગ્રહી હસ્તિ પ્રૌઢ છેદી જ્વળ કરચો દિગ્મૂઢ.

ત્યાંહાં ૧૦ ગયો હરિવર ક્રોધિ ધરી,

ત્યાંહાં નાહાઠા ચોક્ક સહુ ૧૧ આકુણી. ૬

ત્યારિ સુશર્મા ૧૨ હાકે રહ્યો આવી કૃણુ સહિત ૧૩ રથ ગ્રહ્યો.

ત્યારિ શંખનાદ કીધો નાય, સંસમકનો નાહાઠો ૧૪ સાથ્ય. ૭

સર્પાશ્વ મૂકી કીધો રોધ, અર્જુને બાધ્યા ૧૫ સાહ્યા ચોધ.

થયું સુશર્માનિ રણિ જાણુ: તેણે મૂક્યું ગરુડ તણું બાણુ, ૮

કડવું ૨૪ મૂ:—૧. બહુ વાળં ગાગ્ગવના. ૨. વીર પમાડો સોધ.

૩. "અરજુન સાહાંભો જિભો રહી. સંસપ્રતપ તાંહાં આવો સહી." ૪.

તે તો બલે નવ. ૫. દલ. ૬. સંસપ્રતપની પુઠે. ૭. બાણ મુક્યાં. ૮.

માત્રાં ફરી, માત્રા નેધને ક્રોધે ભરી. ૯. સ્થાન હસ્તી. ૧૦. ગાગ્ગે હરીવંસ.

૧૧. આળ્યા ફરી. ૧૨. કેડે. ૧૩. અરજુનને. ૧૪. લેહ સાથ. ૧૫. સરવ.

ત્યારિ સર્પ સહુ નાહાશી ગયા, પન્થી ચોદ્ધ સહુ નિલેં થયા. ૨૮
પછિ માંહાં હુતા ત્યાંહાંયા સહુ^{૧૬}જઈ રણિ વીટયો અર્જુન બહુ.

ત્યારિ સુશર્મા ક્રોધિ અદ્યો; રથ સાથે અર્જુનનિ^{૧૭}અડ્યો.

૧૮એક ત્રણ્ય બાણુ ગ્રહી વિકરાલ મારયાં પાર્થને જઈ તતકાલ. ૧૦

તે અર્જુન ન સકયો હેદી, પડ્યો રથ બિપરિ હંદ્યાભેદી.

ત્યારિહણ્યો પાર્થરણુમાં જાણી^{૧૯}સહુ ગળ્યાં વીર આનન્દ આણી. ૧૧

૨૦વાજિત્રના હોએ નિર્ધોષ, સહુ વલ્યા તજી મન્યથી શોક.

વાગાં જયકારી ત્યાંહાં નીસાણુ: 'કાર^{૨૧}ગ્રાયનિ કરે જઈ જાણુ.' ૧૨

વાગા શંપતણા બહુનાદ; કરિ પરસ્પરિ^{૨૨}રહી રણ્ય સાદ.

એહવે^{૨૩}જાગ્યો પારથ બલ ધારી; ત્યાંહાં આવી તવ સેના મારી. ૧૩

મૂકયું ધન્વ્રાસ્ત્ર આણી ક્રોધ, તેણે અસર્જીત મારયા યોધ:

૨૪સંસત્તક નાક્ષિ નિર્દલી, પછિ ભાગો^{૨૫}શિવશર્મા વલી. ૧૪

રથ ભાંજ્યા, ગજ કીધા નાશ, કાર^{૨૬}ન રહિ અર્જુનને પાશ.

યે રણુમાં આવી તેહ પડિ; નવિ અર્જુન^{૨૭}સાહમે કો વડિ. ૧૫

૨૮ત્યાંહાં દશોદશ સેના નાહસિ; ન જુએ પાછું^{૨૯}મનમાં ત્રાસિ.

એમં સંસત્તક કીધું ભર્જી-ત્યાંહાં કૃષ્ણુ રહ્યા જુએ સડ્ગ્રામ. ૧૬

૩૦રથ અચુત હણ્યા, ગજ^{૩૧}શતત્રીસ. અસવાર પડ્યા^{૩૨}રણિ શતવીશ.

ત્યાંહાં પદાત્ય યે હુતા પાશ^{૩૩}પગ્ગીસ સહસ્ર પામ્યા નાશ. ૧૭

રણે હણુતાં દલ શેષ રહ્યું, તેણે દુર્યોધનને આવી કહ્યું:

"સ્વામી ! પાર્થિ કીધું કલ્પાન્ત; સંસત્તકનો આણ્યો અન્ત. ૧૮

દલ બિપરિ દલ નાહસિ શહી." એહવી સેવકે વાણી કહી.

"હોએ ગાગ્ગવ કેરા ધોષ; તેણે ત્રાસ^{૩૪}ધરિ મન્ય ત્રૈલોક્ય". ૧૯

૧૬. જૈ વીર અરજુનને નમતા બહુ. ૧૭. 'સુ ભડો. ૧૮. એક માફ
૧૯. સરવ વીર પરપરા રૂદે આણી. ૨૦. વજાસ્રનો વાળે. ૨૧. કેહે. ૨૨.
સહુસાદ. ૨૩. ગાળે. ૨૪. સુભટ સહુને નાપાં દલી દલી. ૨૫. સુરહમાં ૨૬
ના આવે. ૨૭. સાથે. ૨૮. દોહોદસ સેનાનો થયો નાશ. ૨૯. પામા
ત્રાસ. ૩૦. રથ ભાગા હણ્યા ગજ. ત્રીસ. ૩૧. રણમાં પંચવીસ. ૩૨. તે.
સરવેને કીધા નાશ. ૩૩. જઈ. ૩૪. છ ત્રૈ

ત્યારિ રાય કદિ: "સામ્રત યાહિ. સદુ સીધ મલી સાદમા જાહિ." ત્યારિ મતવર્ગા નિ કર્ણ વલોરુપ અધ્યત્યાગા મહિષ મલી. ૨૦ વલી ઉલુક ને સોળલરાય, સીસ નામી સદુ તમર યાય, "રથ ગર્જિતવનવત રાગુમાંદિ જાગુ, દવિ પાર્યે આવ્યો આદિ." ૨૧ એદપૂં કર્ણોનિ મૂક્યાં જાણુ મળ્યાં, ત્યારિ નાદાદાં દલ પાણુવ તણ્યાં. વલી યુધ અપરમિત માય; સજ્જે કદો:રુદે સાંભલ્ય, રાય! ૨૨

૮૭૫

કર્ણ ૨૫ મું—રાગ કલ્યાણ

સજ્જે વાણી બોલીઆ; તું સાંભલ્ય રે મુતરાબ્દ સુગમ !
 રાય દુર્યોધન રણ નિધિ આવીને રે એદવી બોલ્યો વાણ્ય: સજ્જે. ૧
 "ધર્મ રદિ દાનિ તજો, એદપૂં જાણી રે રવરુગો આદિ.
 નિશિ જય તહો પામશે; હું જાણું છું રે મનમાંદિ. સજ્જે. ૨
 પાણુવનિ રણ્ય મારશે તજો, કરશે રાજ્ય અવશમેવ.
 અથવા રણ્ય પડશે તહો તો રવર્ગો રે યાશે તતપેવ. સજ્જે. ૩
 દેવ તણી દેવાઈના તે આવી રે વરશિ સાર.
 પશિ નાનાવિધિ કીડા સહીરે તેયું કરશે રે ત્યાંદાં નિરધાર સજ્જે. ૪
 એદવા રવર્ગ તણા સુખ સાધવા રણિ મારે રે કુન્તાગત.
 "તમ પૂઠે હું આવીશ સદી;" ઇમ કિહિ છિ રે દુર્યોધન વાત. સજ્જે. ૫
 ત્યારિ કર્ણપ્રમુખ ગે માદારથી; તેણે રણમાં કીધો સર્જાર;
 પાણુ દલ પાણુવ તણું, તેદનો પંજેતા રે નવિ લાભિ વાર. સજ્જે. ૬
 ત્યારિ ગાન્ધીવધર આવ્યો ધક્કી, તેણે મૂક્યાં રે જાણુ અનન્ત.
 દોરવની સેના હણી, તેનો નાવિ રે કાંઈ ગણુતાં અન્ત સજ્જે. ૭

૩૫. દુર્યોધન કહે સદુ સામ્રદ યાશે તમો સરવ મલીને જુઓ."

૩૬. કતબંગા. ૩૭. સામ્રદ. ૩૮. અરવ. ૩૯. સાંભલીએ.

કર્ણ ૨૫ મું—૧. વેરાડી. ૨. "વરુગો" નથી. ૩. તારપુઠે અમે. આવીશુ. ૪. દુરમુખ સારથી, તેણે કીધો રણસંધાર. ૫. નાં જાણું પાર.

એહવિ ભીમ દ્રિષ્ટે પડ્યો ત્યારિ હરક્ષો રે પારથ વીર;
 “કુશલવાત સહુની કહો, યમાહારા ભાઈ રે વૃકોદર વીર!” સગ્ગે. ૮
 ત્યારિ ભીમ કહે: “કર્ણ રહી માહા ક્રીધો રે રણમાં ઉતપાત;
 રાયપમાડ્યા મૂર્છા; બહુ સેનતોં રે ક્રીધો ધાત.” સગ્ગે. ૯
 પછિ પારથ કહે: “દર્શન કર્ણ એક વાર જ રે ધર્મકુમાર
 ત્યારિ પૂઠે રણમાં રહી બહુ મૈન્યનો રે વાલૂં મહાર.” સગ્ગે. ૧૦
 શિખિર વિષે આવ્યા સહી રથ પેડી દીનદયાલ.
 આલિજ્ઞન દીધું સહી આદરથું રે ઊઝી મહીપાલ. સગ્ગે. ૧૧
 જણ્યું-કર્ણ હણીને આવીઆ; બહુ દીધું રે માન-સન્માન.
 રુધિરે અર્જુ લેપન હવાં, એહવા દીઠા રે અર્જુન-ભગવાન. સગ્ગે. ૧૨
 “તમ વિન કર્ણ મરે નહોં; માહા મોહું રે ક્રીધું કામ.
 જય હોએ રણ્યે આપણે, હું પામ્યો રે મનમાં અભિરામ. સગ્ગે. ૧૩
 સકલ^{૧૦} અસ્ત્રવિદ્યા તણું ચે લેહેતો રે જ્ઞાન-વિવેક.
 દુર્યોધનના^{૧૧} હિત વિષિ મૂક્ષ થાતો રે પોતે એક. સગ્ગે. ૧૪
 “રમવું” લોક સુરનર વિષિ નહોં એહવો રે કો માહાબલવન્ત,
 “રમામિ કર મસ્તકય ધરી બહુ ક્રીધો રે માહા ગુણવન્ત. સગ્ગે. ૧૫
 પાવક શરપો પ્રભવલે^{૧૪} તેજસ્વી રે જાણિ અર્ક અપાર.
 વાયુ ચક્રી ગત્ય અતિ ધણી, સુણ્ય પારથ^{૧૫} રે! સારોદ્ધાર. સગ્ગે. ૧૬
 દુર્યોધન શરપો^{૧૬} સહી નિધિ શરપો રે ગમ્ભીર સુભણુ,
 “વજ્રમાર સરખું” નવિ ભેદે રે ચેહનિ એકા બાણુ. સગ્ગે. ૧૭

૬. મારાં. ૭. માણુ ભડઃ વૃકોદર ધીર. ૮. સુરજા યદ્ય યદ્ય, સહુ
 સેના ક્રીધી નીપાત. ૯. “પાપ માટે પ્રયત્ની તણુ, ભાર્યનો. ઉતરે ભાર.”
 ૧૦. કલા વિદ્યા તણું જે જાણે સરવે જ્ઞાન ૧૧. “ન હેત કારણે કરણુ ધરતો
 અશીમાન. ૧૨. “વીદ્યા પામો હરીકને: એ ભણો કરસાંમની પાસ.” ૧૩.
 “તે માટે બલવન્ત છે: તમે જાણો રે અવિનાસ.” ૧૪. જાણિ ભીમા અરક.
 ૧૫. તુ નીરધાર. ૧૬. કો નહી રે: કો ગુણ ગંભીર. ૧૭. “તે બલ કરી
 અરજુનજી, કેમ વેધારે બાણુ.”

યોધ સર્વ રણ્ય દેપતાં મુજં જીપરિ રે ધાંઓ અવશ્યમેવ.

ધ્વજા છેદી રથ ચૂર્ણ કર્યો, ૧૮ માર્યો સારથિ રે વેગે તતપેવ. સઙ્ગે. ૧૮

શર ભેઘાં ૧૯ વપુ માહરે કર્યો આકુલ રે વ્યાકુલ દેહ.

કઠિણ વાયક મૂજનિ કલાં સહુ ૨૦ સુણતાં રે કહુ છુલ્લે તેહ. સઙ્ગે. ૧૯

ભીમ ન હત તો માહારી શી યાતી રે ગત્ય ઉદાર ?

૨૧ તે કહો કયમ માર્યો સહી રણમધ્યે રે સતકુમાર ?" સઙ્ગે. ૨૦

૮૯૫

કૃષ્ણ રફ મૂં-રાગ કેદારો

સઙ્ગિ કિલિઃ સાંભલ્ય, રાય ! તાહારા પુત્રનો મહિમાય.

યમ થાય દારુણ યુદ્ધ તે રણ વિપિ રે.

વલી ધર્મ કહેઃ "પારથ ! સુણો; કર્ણ તણો મહિમા ધણો;

સોહામણો દીસે રણિ, જાણે કેશરી રે !

કાલ-કેશરી સરપો માહાસુભટ, સહુ યુદ્ધ તણી ગત્ય જાણિ.

તે આજ કૃષ્ણ સહિત અર્જુન વિન તેહનો અન્ત કાણુ આણિ ? ૩

ભીષમ ક્રોધ વદયા એ આદિ, તેણે હું જિગાર્યો.

પણ કર્ણ નિશઠું થઈનિ, મૂજને રણમાં માર્યો. ૪

અતિ બલ સહિત રદિ શર ભેઘાં; વ્યથા ધણી મૂલે થાય.

તે પાપી માર્યો તિ, અર્જુન ! મૂજ મન્ય હરિષ ન માય. ૫

શ્રીભગવન્તની ક્રિપાથી, પારથ ! હું જીઠ્યો તંતપેવ.

ધણી ક્રિપા કીધી ભગવન્તિ; યશ આપ્યો અવશ્યમેવ. ૬

એક વરસ વનમાંહિ વસતાં આનન્દિ દિન જાય.

એક દુઃખ મોટું હતું એ કર્ણ નહીં જતાય. ૭

સૂતાં બિહી રયણી દિવસે નિત્યકર્મ આચરતાં,

સ્નાન દાન દેવાર્ચન કરતાં ધ્યાન હરિનું ધરતાં, ૮

૧૮. રંણ માંહે તત. ૧૯. બહુ માર મારો. ૨૦. સુણતાં તેહ. ૨૧. એહવો તમો ચારલુનજીઃ કયમ મારો રે.

‘વલી યે યે કાર્ય કરું હું ત્યારિ ત્યાંહાં દેખું કર્ણ.’

ભલું ચયું શ્રીકૃષ્ણ-પ્રતાપે પાપી પાંચો મરણ. ૯

પરં અર્જુ કૌરવનું કરતો દર્યોધન-હિતકારો.

કિહિ, રે અર્જુન ! તેહ કર્ણનિ ત્યિ કિમ નાક્ષો મારો ? ૧૦

સભા મધ્ય આણી પગ્યાલી કેશ ગ્રહીનિ યારિ,

સકલ રાય સુણતાં તે પાપી એહવું જોડ્યા. ત્યારિ: ૧૧

‘ત્યજ, કૃષ્ણ ! કુન્તાના સુતનિ, યે દુર્બલ થયા દીન.

આજ રથકી તૂં નિશ્ચે માને: યશ, યારો એહનો હોન.’ ૧૨

એહવાં વચન સભામાં જોડ્યો; મનમાં નાણી લાજ.

નિજ પાપી લીધો રણ્ય પડીકિ; સારયાં હવિ [અહ] કાજ. ૧૩

એ આવ્યો રણમાં યારિ વદવા લેતો તાહારે નામ:

‘કો મુજને અર્જુન દેખાડો, આપું તેહેને ગ્રામ;’ ૧૪

દર્યોધનનિ પ્રાણ ચક્રી યે અધીકો સુત કુમાર,

એહના ખલ માટિ આપણચું વીર કરચું નીરધાર, ૧૫

તે કચમ કર્ણ પડ્યો રણ મધ્યે અર્જુન તાહારે બાંધિ ?

સાંભલતાં આનન્દ ઉપજે; શન જોલે મૂક્ષ વાંછિ ? ” ૧૬

ત્યારિ પાર્ય કહે: “ સુણ્ય, રાજ ! રણમાંની યે વાત,

કર્ણ તજી સંસમક સાથે જઈ વદ્યો બહુ બ્રાત. ૧૭

સખલ યુદ્ધ કરચું તે સાથે મૂક્ષ કહ્યું નવિ જાય,

સહસ્ર લક્ષ અપર્મીત દલ મિ રહી મારચું, રાય ! ૧૮

ત્યમ સંસમક કેરી સેના મિ રહી રણ પાડી;

ચદ્યો મેધ આકાશ વીધિ યમ નાધિ પવન ઉડાડી. ૧૯

ત્યાંહાં રથકી તવ દર્શન કરવા હેલાં આવ્યો આજ,

તે માટિ કાંઈ શીઘ્ર ચઈ વલી આગા છો, માહારાજ ! ” ૨૦

૧ કહવા ૨૬ માથી નકામું લંબાણ થાય તે દૂર કરવા પાઠાંતરે જતાં કરી સં. ૧૬૯૬ની પ્રામાણિક પ્રતને આધારે આખર સુધીનું સંપાદન કરવામાં આવ્યું છે.

સંપાદક

ત્યારિ રાય યુધિષ્ઠિર એણી પિરિ ખોલ્યા મહાક્રોધ મન્ય આણી:

“કર્ણ આગલિ લેય પાંખી નાહાઠો મનમાં નીક્ષિ બાણી. ૨૧

ચૈદ વરસ યારિ વનમાં વશીઆ તહીની આશા તાહારી:

‘એક અર્જુન કૌરવ સધલાનિ હેલાં નાષિશિ મારી.’ ૨૨

યમ ધ્યાન સકલ પ્રથ્વીમાં વાંવી કરિ મેઘતી આસ,

વૃષ્ટી સમિ અકૌર વૂઠા, કધી હવાં સહુ નીરાસ, ૨૩

તે ગત્ય સર્વ યમ આહા માહારિ, દૈવ કરે તે સાચું.

યાંહાં લગી કર્ણ રહ્યો રણિ જીવે ત્યાંહાં લગિ કારણ કાચું. ૨૪

અરે દુષ્ટ! તૂ જન્મ્યો યારિ વાંણી હવી આકાશ:

‘સુર સાધિ સચીપત્ય જીતી પાણ્ડવ કરશિ નાશ. ૨૫

બાણાવલી બીજે એ શરણો નહી કો અબ્યની માંહિ.

જન્મસમિ આકાશ રહી સુર એહવું ખોલ્યા ત્યાંહિ. ૨૬

‘ક્ષમાવન્ત જાણિ પ્રથ્વી શરણો, ધૈર્ય વીધિ જાણે મેર,

ચન્દ્ર સૂર્ય તારામણલ યે દે પાપલિ ફેર. ૨૭

કાન્તી અત્રી તણા સુત શરણો, ગત્ય પવનના શરણો,

સુભટ-હાથથી આયુધ પડશે સ્વરૂપ એહવું નીરણો. ૨૮

તેજે અર્વ સમો, ધનપક્ષે કૂવેર શરણો ભાસિ,

શૌર્યે શંક સમો સ્થિર અંશે વિષ્ણુ રહ્યા જાણિ પાસિ. ૨૯

અહો કુન્તાસુત! કિહવો તાહારો બલ અમોઘ અપાર!

જાણિ અદિતિનાં ઉદર વીધે રે આઘ વિષ્ણુ-અવતારે! ૩૦

સ્વપક્ષનો પ્રતિપાલક યારો રિપુકુલ-પ્રાત-વિનાશી,

સદા નિરન્તર સુત યમ રથ્ય ગિહિશિ શ્રીઅવિનાશી. ૩૧

પાણ્ડુરાયના કુલનો અહુકર પ્રગટ થયો એ આજ;

એહને મૂક્ષ રાણી નારાયણ સધલાં કરશિ કાળ. ૩૨

ત્યારિ ગયા દેવ સ્વસ્થાનકય (જોતા) કહીને એહવી વાત:

‘આજ તે વચન થયાં શ્રવ મિથ્યા શો ધટિ ઉત્પાત?’ ૩૩

એહવાં વાયક સાંભલતાં મુનિજન હર્ષા હૈડા માંહે;

કુશુમ પૂષ્પ અક્ષત લેઈ તાહારી પૂજા કાધી ત્યાંહિ. ૩૪

ત્વષ્ટા-કૃત સ્થન્દન એ તાહારે, ધ્વજાવીપિ હનૂમન્ત.
 અનેક અંજનો ઓધ પડે પણુ રથનો નાવિ અન્ત. ૩૫
 અનિ તૂણી દત્ત-વરુણ ખિ'ભાયા પૂરણ-ખાણુ,
 અગ્નિદત્ત ગાણ્ડીવ ધનૂષ તે સમ તાલ પ્રમાણુ. ૩૬
 પડે વિચિત્ર સુરિ મ્યલી આખ્યું હેમરચિત-ભાસિ.
 હસ્ત વીપિ ધરતાં રણુ મેધિ વિપક્ષ સધલા નાહાસિ. ૩૭
 રથ હાકિ શ્રીયુદ્ધનન્દનજી ત્રિભોવન કેરો રાય,
 તે કાં કર્ણુ આગલિથી નાહાઠો બ્યાકુલ થૈનિ કાય ? ૩૮
 નો થોભત તો ક્રણુ હણુત એ કર્ણુ માહાબલધારી,
 પણુ કાંચર થઈ રથ સાથે નાહાઠો પૂજ્યા વીન અવિચારી. ૩૯
 ધીકુ રથ ધીકુ બલ ધીકુ યશ તાહારો ધીકુ કરચ બાલ્યું આપ,
 એ ક્ષણુમાત્ર વૈકર્તન આગલિ સદયો ન રાપી આપ. ૪૦
 આખ્ય હવિ, ગાઝજય ધનૂષ કો સુભટ ધરિ એ પાંડવ. ”
 માહાક્રોધ ધરી પાર્યશ્વ મહીપત્ય બોલ્યા વાંડવ. ૪૧

ઊથલો

મહીપત્ય બોલ્યા વાંડવ રે ત્યારિ અર્જુન દૂપ મનમાં ધરિ;
 વિષ્ણુદાસ કહિ: તે સાંભલીને વલતો પારથ શું ઉચરિ. ૪૨

૯૩૭

કડવું ૨૭ મું-રાગ સામશ્રી

સજ્જે બોલ્યા: સાંભલ્ય રાય જી,
 અર્જુન કેરો કહ્ન ઉપાય જી. ૧
 મહીપતિ કેરાં વાયક થેહ જી
 રહી સાંભલવા લાગો તેહ જી. ૨

હાલ-તે સાંભલ્યાતાં સહી મન્ય ચટયો કોપિ વીર,
 રક્તનેત્ર ચયાં તદા ક્રુજવા લાગૂં સરીર.

૩

- શદિ પર્જ લીધૂં હાથમાં છેલ્લા રાયનૂં શીસ,
ગયો ધાત કરવા યુધિષ્ઠિરને, ઝાલ્યો ધરી જગદીશઃ ૪
- “ અરે અર્જુન ! દુષ્ટમત્ય કાં કરી વીર અન્નાંણુ ?
નિય બ્રાત યેષ્ટ તણા અહી કો કરિ આવી પ્રાણુ ? ૫
- આજ હરીષકાલ વીધિ સહી કો કરિ એહવૂં કર્મ !
રાય યુધિષ્ઠિરને મારતાં નવિ રહિ તાહારો ધર્મ. ૬
- એ સત્યવાદી ધર્મતત્પર જાત નહી કો માંત્ર,
એ-શું દેષ આણુ તે પહિ કુમ્ભી વીધે, સુણ્ય, મિત્ર ! ૭
- તો પર્જનિ કરમાં ગ્રહૂં, મૂહને કિહિ, પારથ ! વાત,
તૂં અન્નાંણુ એ કાર્ય કરત તો દુષી થાતી તાહારી માત. ” ૮
- અર્જુન તવ ખોલ્યો રહી મન્ય ક્રોધ આણી કાયઃ
“ મુહિ કઠીણુ વાયક બહુ કલાં તમ દેષતાં, યદુરાય ! ૯
- કહ્યુંઃ “ આપ્ય ગાઝજીવ અન્યનિ ચે સુભટ બહીઓ હોય.
તૂં શં ધરિ રહી રણુ વીધે કર્ણથી લાગો સોય ? ” ૧૦
- મિ પ્રતિજ્ઞા પૂર્વિ કરી, યદુનાથજી ! અવિધારયઃ
“ ગાઝજીવ માહારે ત્યજવી તેહને મારવો નીધાર. ” ૧૧
- એહવૂં સત્ય વાયક માહારે મિ સત્ય કરવૂં આજ.
તે માટિ એહને આંહાં હણી પછિ કરે ખીજાં કાજ. ૧૨
- એ રાય પાપી અધર્મી કાયર મૂઢ અન્નાંણુ,
શું લહે ગત્ય રણ્ય યુદ્ધની ચે વદે એહવી વાંણ્ય ? ૧૩
- એહને હણી વજ્ર ચર્ષ પછિ ત્યજું મનનો શોક.
પછિ પહું જઈ રણુ યુદ્ધ વીધિ તો લહું ઉત્તમ લોક. ૧૪
- હવિ તહો ચે કોહો તે કરે હું વચન અઙ્ગીકાર.
સત્યવચન કે બ્રાત અધિકો વિચારો નીરધાર. ૧૫
- અન્નાંણ્યુ કાંઈ નથી તમને, પ્રભુ શ્રીમાહારાજ !
ચેહવી આજ્ઞા છો મૂજ પ્રત્યે તેહવી કરે હું આજ. ” ૧૬
- ત્યારિ ક્રેણુ કહિઃ “ પારથ ! સુણો, હું કહું વાયક સત્ય;
એ સુદમગતિ છિ ધર્મની તે કો ન જાણે ગત્ય. ૧૭

- હોંસા સમૂં પાતક નથી, તું જો વિચારી આપ.
રણ્ય રચ્યા વીન જો મારીધ તો પ્રોહ-લાગે પાપ. ૧૮
- હય ચક્રી રણ્યથી પલે વા શસ્ત્રવ્યોહોણો યોધ,
એહવા રિપુને ચે હણે મન વીપિ આંણો ક્રોધ, ૧૯
- અથવા હોએ વલી યશન કીધૂં, નારય કે વલી ખાલ,
રય ભમ્મ થયો, રહ્યો પાંણ્ય જોડી તેહનો આંણે કાલ, ૨૦
- અથવા મદિ ઉન્મત્ત હવો, અથવા રહ્યો વલી શણ્ય,
એહવા રિપુને ક્રોધ આંણિ ચે ક્રો.પમાડિ મર્ણ્ય, ૨૧
- તે ઘોર દારુણ નર્કમાં નીશ્ચિ પડે નીર્વાણ્ય,
એહવો ધર્મ રણ્યમાં સુભટનો તૂં, પાર્થ ! નીશ્ચિ આંણ્ય. ૨૨
- એ ધર્મ રાજા બ્રાત તાહારો, ગુરુ તણો અધિકાર,
કણ્યે હણ્યો રથ રાયનો પછિ કર્યો અદ્ભુત માર. ૨૩
- એ શર્ણુ ધ્રષ્ટિ તાહરે, તુ વીના રાપિ કોણ ?
કર્ણુનિ પારથ હણે, એહવૂં કર્યું પૂર્વિ પોણ. ૨૪
- એહનિ મારવા તત્પર થયો એ કોણ તાહારો ધર્મ ?
બહુ વીર સુણતાં કરિ નીંદા દેપી તાહારે કર્મ. ૨૫
- સત્ય સમૂં કાંઈ છિ નહી. સહુ સત્યનિ આધાર.
પણુ ગ્રાંણુસદ્ગુટ પડિ યારિ ત્યારિ નહો અધિકાર. ૨૬
- અથવા પડિ સદ્ગુટ બહુ દિગ્ધ ધેનુ ખાલક નારય,
અથવા વીહીવા વ્યાપારમાં સત્ય ન જોલાઈ ત્યારય; ૨૭
- તો તેહનું પાતક નહી, શ્રુતિ શાસ્ત્ર જોલિ વેદ,
તો નીરયક રાજા તણો તૂં કાં કરિ અહી ભેદ ? ૨૮
- તાહારી પ્રતિજ્ઞા જાણિ નહી, ચીત વીપિ આંણે જ્ઞાન.
હું સત્ય ઉપરિ અતીહાસ કહું, ” એમ વદિ શ્રીભગવાંન. ૨૯
- “ મૃગવ્યાધ એક (એક) વનમાં વસે, તેહનું બલાક એહવૂં નામ.
તે માત તાત ને પુત્ર બાર્યા પોપવા કરિ કાંમ. ૩૦
- ધર્મ પોતા તણો પાલિ સત્યવાદી ત્યાંહાં.
નહી રીસ કે ઉપરિ કદા, આનન્દ ચીત મનમાંહાં. ૩૧

- એક દિવસ વનમાં નીસર્યો મૃગ મારવા અવશ્યમેવઃ
 ' માહારે કુદેળ જાણું સર્વ બિશિરજી હિ તતપેવઃ ૩૨
- એહવું કહી વનમાં ભગિ જોતો મૃગ તણી કહીં બાણ,
 એહવિ અર્ધા કા તાપસ ત્યાંહાં દ્રષ્ટિ પડ્યો તતકાણ, ૩૩
- તેહનિ પૂછુંઃ ' આંડાં કા મૃગ ગયા ? તું કહિ સત્ય પ્રમાંણુ.
 હું આજ અહી તેહનો વધ કરે મૂંડી બહુવીધી બાણુ. ' ૩૪
- તે અસત્ય વાયક ઉચર્યોઃ ' ગઈ નથી કા મૃગપાંત્ય.
 જા અહી થોકા વેગિ કરી. કાંઈ મ પૂછીસ મુજ વાત. ' ૩૫
- ત્યારિ વ્યાધ ત્યાંહાંથી વલ્યો પાછો. ઉગરચા મૃગ-પ્રાંણુ.
 વલી વન વીધિ આવ્યો ફરી જોતો હવે ગ્રહી બાણુ. ૩૬
- એક શ્વાન ત્યાંહાં મુતો હતો કરી ઉદર કેરું પાંન,
 બાણુ માર્યું તેહનિ મનમાં ધરી બહુ માંન. ૩૭
- તે સત્ય મારી લેઈ ગયો નિજ પિતા કેરે પાશ.
 પાંચ્ય જોડી રહ્યો ઉભો દેઈ બહુ આશ્વાસ. ૩૮
- ત્યારિ તાત કહિઃ ' રે સત્યવાદી ! સત્ય છાંડ્યું આજ.
 મૃગ હણ્યા પાષિ નાવતો. આજ નથી તાહારે કાજ. ' ૩૯
- પરિત્યાગ મૃતનો કર્યો તેણે, પછિ આવ્યાં યાંહાં હિ અન્ધ.
 નિજ તાત નિ પોતા તણા પછિ કહ્યો સત્ય સમન્ધ. ૪૦
- પછિ રૂપી તણા ઉપદેશથી તેણે તયાં ચાપ નિ બાણુ.
 જોહુ જણિ મનમાં વિમાંશી તત્ત્યા તતક્ષણુ પ્રાંણુ. ૪૧
- વિમાંનિ બિશી સુરસદન્ય જાતા હવા તતપેવ.
 અહીં સાક્રત કહ્યો મહિમા જાણુયે અવશ્યમેવ. ૪૨
- સત્ય વચન જોહુ પૂજતે ઉગરચા પ્રાંણી ત્યાંહિ.
 સત્ય ગયાથી હીંસા અધિક તું જાણુયે મન માંહિ. ૪૩
- સત્ય રાષતાં વધ થગો પ્રાંણી, તે કહું અતીહાસ.
 તે સત્યથી અનૃત્ય બહુ જેણે જીવન પોમિ નાશ. ૪૪

ઉથલો

ચેણે જીવન પામિ નાશ રે: તે ધર્મ નાચરીઠ સહી;
શ્રીકૃષ્ણજીઠ ધર્મપૂર્વકે પાર્યનિ વાંણી કહી.

૪૫

૯૮૨

કહું ૨૮ મું-રાગ વન્યાશી.

- સંજિજ એહવું બોલીયા રે: સાંભલ્ય, રાય પવિત્ર !
કહું તુજનિ કથા રે: ધર્મતણો ગત્ય વિચિત્ર. ૧
- કૃષ્ણ કહિ પારથ પ્રતિ રે સત્ય રહ્યાની રે વાત:
“ પ્રાણ રહીવા કારણિ રે સત્ય ત્યજવું, રે બ્રાત ! ૨
- હાલ—બ્રાત અર્જુન ! સાંભલો: કહું તાહારા હિત કાંમ,
પૂર્વે એક પ્રાહ્મણ હતો ઈશિક એહવું નામ. ૩
- માહાતાપશી સંયમ વીધિ વલી તેમ-તત્પર હોય,
સત્યવાદી તે સમો નર નહી બીજો કાય. ૪
- તે નદીતટ આશ્રમ કરી તપ કરી ત્યાંહાં અનુદીન.
એક સત્યવ્રત ત્યાંહાં આચરિ, બીજૂં ન જાણિ મન્ય. ૫
- જપ તપ સુરાર્યન આચરિ, તેહની કો ન જાણિ ગત્ય:
‘ તે ધર્મ જઈ તો સહુ જયો પણ રક્ષે જાતું સત્ય ! ૬
- સ્વપનમાં નબ્બ બોલવું મિ અસત્ય એક લગાર.’
ત્યારિ સત્યવાદી નાંમ તેહનું પરહું તાં નીરધાર. ૭
- એહવું સત્યવ્રત પાલિ સહી તેહની જાણી સહુ કો વાત.
સત્યવાદી નાંમ તેહનું હવું ત્યાંહાં સાક્ષાત. ૮
- કો પાન્ય નાહાંહાં ત્યાંહાં ગંયા ધરી ચૌરણ્ય મનમાંહિ.
બહુ વ્રત ગુલમ લતામાં નાહાંશી રહ્યા જઈ ત્યાંહિ. ૯
- તે સ્થાનકે શુભ માહા અગોચર, કો ન જાણિ પિરય.
તે સ્થાનકેય પાન્ય રહ્યા સહી, સુખ સખલ પાંખાં વિરય. ૧૦

- ત્યારિ કૌરવ બહુ પૂઠી ચક્રા પદં નીર્વતા નીર્વાણ્ય,
રજ્યા સત્યવાદી તણિ આશ્રમ્ય ધરી આયુધ પાંણ્ય. ૧૧
- “ચોર કહિઃ ‘રે માહાપુરુષ ! કયાંહાં ગયા નાહાશી લોક ?
દેવાણ્ય અમનિ શાંઘ ચષ્ટ, પણ રક્ષે બેલે ફોક ! ૧૨
- બહુ દિવસના કેડે ચયા અહો કહી ન પાંખ્યા લાગ.
ત્યાહારિ સ્થાનક્ય આબ્યા લહી તુજ કક્ષિ. સત્યવ્રત મહાભાગ । ૧૩
- અહો અહાઈં કર્મ કરચું, પછિ વલચું ધેવ.
તે માટિ શન કિહિ સાચું શાંઘ ચષ્ટ અવશ્યમેવ ? ૧૪
- સત્યવ્રત છિ તાહારિ, તૂં વિચારિ મનમાંહિ.
દેવાણ્ય અમને શીઘ ચષ્ટ,’ એહવૂં રક્ષચું બોલ્યા ત્યાંહિ. ૧૫
- ત્યારિ સત્ય કૌશિક બોલીંઓ. તેણે વિચાર્યું નહી આપઃ
‘રથે પાપી હણે એહને ! મૂઢને લાગશે માહાપાપ. ૧૬
- આ વૃક્ષ બોહોલા, દ્રુમ મનોહર, શુભ દીસે ચાંહિ,
પાન્ય સર્વે રજ્યા નાહાશી શોઘ ચષ્ટનિ ત્યાંહિ. ૧૭
- એહવૂં સત્ય વાયક સાંભલી પાપીષ્ઠ માર્ગ પુલાય,
તે અગોચર સ્થલ વીધિ ગયા, આનન્દ અહુગ્ય ન માય. ૧૮
- આયુધ વડે તે હણ્યા સર્વે, કર્મ કીધું દુષ્ટ.
ધન સર્વ લેછ પાછા વલ્યા ક્ષણ માત્રમાં પાપીષ્ઠ. ૧૯
- પ્રમ દયા છાંડી સત્ય રાપી દુષ્ટ કીધું કર્મ,
તેહના વાયક થકી હિતપાત થયો, ત્યારિ કચમ રહ્યો કોહો ધર્મ ? ૨૦
- તે પાપથી કૌશિક પડ્યો માહા ધોર નર્ક મુઝારિ,
તે માટિ, પાર્ય ! તમને હું કહું વારોવારચ. ૨૧
- ચતુર તે થે વિચારચા વીન કચું ન કરે ઝાંમ.
કદાચ્ય બે આચરિ તો નીપણિ સહી આંમ.” ૨૨
- ત્યારિ પાર્ય કિહેઃ “કરુણનિધે ! [જે] ધટિ કરવું કાજ,
તે વિચારી મૂજનિ કહો, મિ શોઘ કરવું આજ. ૨૩
- મિ આર ષષ્ઠ તણા પ્રમૂજ જીત્યા સકલ રાગાંન,
તે રાજસોર્ધ વીધિ રહી ત્યજતા હવા અભિમાંન. ૨૪

- વલી દહન પાણ્ડવ કરી યારિ હરાવ્યો સુર-ધન્ધ્ર,
 દન્ધ યુદ્ધ વીધે હરાવ્યા પ્રાક્રમી શિવચન્ધ્ર. ૨૫
- વલી સંસમ્મક પ્રાણે કર્યા રણમાં રહી બલવન્ત,
 ચિરકાલ સુધા વહે તોહે ન આવી અન્ત. ૨૬
- હવિ કર્ણનિ માઈ સહી કે હું મરે જો આજ.
 આજના દિનમાં ન માઈ તો હયો દારુણ પાપ. ૨૭
- નીદા કરો તહો માહારી તે નવિ ઘટિ, માહારાજ !
 આજ સકલ યોદ્ધા દેવનાં ગાણ્ડીવ ક્રુરિ કલ્લું તાન્ય. ૨૮
- તે માટિ મૂલ્હે કોપ મનમાં ઉપનો પણ ફેક,
 હું પતિત છું, તૂં ક્રીપાવારિધિ, રપે ધરતા દોષ !” ૨૯
- એહવૂ [કિહી] ચણે નમ્યો, આનન્દ અર્જુન ન માય,
 નિઃશ્વાસ મૂકી મન વીધિ વલી વાક્ય બોલ્યો રાયઃ ૩૦
- “ અરે અર્જુન ! કુત્રાધમ હું કલીવ કાયર પ્રાણ,
 ધર્મમારિ છેદ મસ્તક ધરી ધનૂષિ બાણ. ૩૧
- હું માહાપાપી આલસ્ય અતિવ્યસન પામ્યો આપ,
 મિ દુષ્ટવાયક કહ્યો તુજને, મૂને હયો દારુણ પાપ. ૩૨
- માહારિ રાન્યનો હવે પપ નથી, ભીમને આપૂં રાન્ય,
 હું વન વીધિ જર્ઘ શીઘ્રતા તપ આચરે હવિ આજ. ૩૩
- પણ દુષ્ટ વાયક પાર્થનાં કયમ સહુ રહીનિ આંહિ ? ”
 નિજ શિબિર મૂકી નીકલા દુષ આણતા મન માંહિ. ૩૪
- ત્યારિ હાહાકાર ચર્ઘ રહ્યો, દલ સકલ પાંમ્યૂં રાધ.
 ભગવન્તણ પૂઠિ ધશા રાયને કહિ પ્રતિગોધઃ ૩૫
- “ અરે યુધિષ્ઠિર ! તૂં ધર્મરાજ માહાસુભટ વિક્ષાત,
 ઉભા રહો, નવો ઘટિત તહને, સુણો માહારી વાત. ૩૬
- પાર્થને છે પ્રતિજ્ઞા તે કરી આજ પ્રમાણઃ
 ‘ગાન્ધીવ તજાવિ માહાઈ તેહના હરેવા પ્રાણ.’ ૩૭
- ચેષ્ટ બાત ચુરુ સમો તેહને કરચૂં અપમાન.
 તે હણ્યા પિ અધીકું થયું. તહો સાંભલો, રાજાન ! ૩૮

- તે માટિ લધુ જાત પારથ શરણુ હોયો આજ,
ચીર હસ્ત મૂંઝી ક્રોધ છોડી વલો, શ્રી માહારાજ ! ૩૯
- રાધાસુત કર્ણનું ચે, રુધિર દારુણ હોય,
તે જૂમ્યનિ પાંચિ સહી આજ પાર્થ રણમાં સોય. ૪૦
- આજ સત્ય વાયક માહારે તહો માનયો, મહોપાલ !
આજ પાર્થ રણમાંહિ રહી કર્ણનો આજ્ઞે કાલ. ” ૪૧
- એહવૂં વચન હરિનું સાંભલી પાછા વલ્યા નરધીશ.
બહુ પાંચુ જોડી સ્તુત્ય કરી મન ચક્રી છાંડી રીસઃ ૪૨
- “ તૂં આદિ અવિગત્ય, પ્રભુજી ! અહો દાસ તાહારા નિત્ય.
પણુ રજેગુણુ તાંમસ ચક્રી અહો નેવિ લહું તુજ ગત્ય. ૪૩
- અહો વ્યસન-અર્જુનમાં પડ્યા, તુજ વીના તારે કોણુ ?
તાહારી ક્રોધાથી, માહારા નાથજી ! પૂર્વે કર્યાં બહુ પોણુ. ૪૪
- ‘ પાણ્ડુસુત તે હરિ તણા, ’ ધમ લહે સહુ કો લોક.
તે પરાજિ પાંમતાં તારે બદ્ધ ચારો કોક. ” ૪૫
- એહવૂં કહી અર્જુન મમ્યા વેગે યુધિષ્ઠિર રાય.
નિજ શિબિરમાં આવ્યા પછિ આનન્દ અર્જુન ન માય. ૪૬

કીથલો

આનન્દ અર્જુન ન માય રે, ત્યારિ કશ વાંછી મુક્ત વદિ,
વિષ્ણુદાસ કહેઃ તે સાંભલી પારથ જ્ઞાન રદિ ધરિ. ૪૭

૧૦૨૬

કહ્યું રહ મૂં-રાગ આશાવરી

સગ્ગિજ એહવૂં જોલીઆઃ સુણય, કૌરવ કેરા તાત રે !
વાત રે કહુ વિસ્તારી શી થઈ રે. ૧

નિજ શિબિર વીધિ આવ્યા રાય, અતિ આનન્દ અર્જુન ન માય.
ત્યાહારે પાર્થ, પ્રતિ પ્રભુ જોલીઆ રે. ૨

- ૩-પ્રાર્થા પ્રતિ પ્રભુ બોલીઆ ત્યાંહાં હસીને તતપેવઃ
 “તૂંહને કર્મ એહવું નવિ થટિ, આંહાં રહોતિ અવ્યયમેવ. ૨
 યેષ્ટ બ્રાત પિતા શરધો સત્યવાદી રાય,
 તેહના હનનથી માહાધૈર દારુણ નર્ક પામિ કાય. ૪
 હવિ ક્રોધ છોડી રાયને અર્જુ ધરો નિજ શીસ.
 રણ રચી મારો કર્ણને,” એમ કહિ છિ શ્રીજગદીશ. ૫
 “આનન્દ રાયને પમાડી આજ્ઞા માગો, વીર !
 ગાણડીવ લેઈ રથ વીધિ બિશો શીઘ્ર થઈને, ધીરુ !” ૬
 એહવું વચન હરિનું સાંભલો પડ્યો રાય કેરે ચર્ણુ;
 “હું માહા પતિત,” એહવું કહી લોટવા લાગ્યો ધર્મ્ય. ૭
 “અજ્ઞાન વશથી કહ્યું હોઈ તે ક્ષમા કર્યો, નાય !
 ક્રોધ છાંડી આજ માહારિ શીશ મેહેલો હાય. ૮
 ત્યારિ ધર્મરાજ કિહિ પાર્થનિ કરચ અહી ત્યાંહાં નીરધારઃ
 “શામાટિ તૂં કરિ રોદન, બ્રાત સારોધાર !” ૯
 ત્યારિ રદિશ્ચ આંખી યુધિષ્ઠિર કરિ માહારુદન.
 ક્રોધ છાંડી ગયો ત્યારિ હવું ક્રોમલ મન્ન. ૧૦
 પછિ બ્રાત બેહુ કણ્ઠે વીલાઈ કરિ માહાવિલાપ,
 હરિ રહો વારિ ઉભેનિ, પરવશ થયા નિજ આપ. ૧૧
 પછિ શુભ જલ ત્યાંહાં આણાવિ અભીક્ષેક કીધો અર્જુન,
 શુભ વસ્ત્ર ભૂષણ અભિનવાં ધરતા હવા હરિ સર્જન. ૧૨
 દિવ્ય વદન અર્જુન લેપન કર્યાં તેણિ ત્યારિ.
 તિલક તુલશી માથિ અલ્લૂ હરિચર્ણ કેરે વારિ. ૧૩
 પ્રદક્ષણા કરી કર્ણનિ બેહુ જણ લાગ્યા ચર્ણુ.
 ધર્મપુત્રે પાર્થનું મસ્તક કરચું આદ્યણુ. ૧૪
 ત્યારિ પાર્થ પ્રીત્ય રદે ધરી રાય વચન બોલ્યા એહઃ
 “આજ કર્ણને મારીશ મહી, તેમાં નહી મંદેહ.” ૧૫
 ત્યારિ પ્રતિજ્ઞા અર્જુન કરેઃ “તૂં, રાય ! સાંભલ્ય વાતઃ
 આજના દિન મધ્યે સહી કરે, કર્ણુ કેરી ઘાત. ૧૬

જો ન માંડે તો મહી વીધિ હું પડું સહી નીર્વાણ્ય;
 ગાઝજીવ સાથિ રણવીધિ નવિ ધરૂં હાથે ખાંસુ.
 આજના દિનમાં કર્ણનિ જો ન માંડે, નરધીશ !
 -સહ્યાપ્તમાં ચે પાપ હોઈ તે હયો માહારિ શીશ.”
 ત્યારિ કૃષ્ણ કહિ: “હો ધર્મનન્દન ! આજા દ્યો આજ:
 ‘જા કર્ણને, અર્જુન ! મારય જઈ,’ એકવાર કોહો, માહારા
 સંક્રાંત અધવચ્ચ મૂંકતાં તુજ કને આવ્યા રાય;
 આજના તાહારી ગ્રહા વિના કયમ પાર્ય રણમાં જાય ?
 બહુ ભાગ્યયોગિ તહો, મહીપત્ય ! ઉગરચા રણમાંહિ.
 પણ કર્ણ આગલિ યુદ્ધ કરતાં ન જીવિ કેા આંહિ.
 હવિ રાય સાંતના કરો પાર્યની ચે લહે જય રણ માંહિ.
 આજા દો તમેા ઉતાવલા, સીધે ચપ્પને તાંહે.”
 ત્યારિ રાય કહે: “રે પ્રાણવલ્લભ પાર્ય માહારા બ્રાત !
 -દિ આલીધન મુજને રહી, પછિ કહું સાચી વાત.
 મિ વચન દારુણ કલાં હોઈ તે ન ધરવાં મન માંહિ,
 ‘રથ વીધિ ખિસો, બ્રાત માહારા ! કરો યુદ્ધ જઈ ત્યાંહિ.
 રાધા તણા સુતને હણી જય પાંમયે તૂં, વીર !
 ‘આજ નહી જૂતલ તુજસમેા કેા ધનૂર-વિદ્યાધીર.”
 ત્યારિ પાર્ય પ્રનરપિ રાયને ચર્ણે નમ્યો તેણીવાર.
 બેહુ પાંણ્ય જોડી રતુત્ય કરિ આગલિ રહી નીરધાર:
 “હું જાણું છું, માહારાજજી ! તુહને પ્રાહાર કીધા પ્રૌદ.
 -મિ લહું મારગ્ય આવતાં ત્યારિ ચર્ષ રહો દિગ્મૂદ.
 આ તીક્ષ્ણ શર ગાહા અંશુગામી કૂર દારુણ હોય,
 તેણે કરી માંડે કર્ણને, તહો, રાય ! ઉભા જોય.
 માહાજલે ગર્વાશ્રિત હવો રાધાતણો સુત આજ,
 ત્રૈલોક્ય માંહિ એહને મૂજ વીના કેા ન મારિ રણમાંજ.
 ચેણે પ્રૌદ કામુંક ધરી શર તહને હણ્યા, બ્રાત !
 તે પછીને રણમાં રહીને આજ કરવી બ્રાત.

મારયા વીના પાછો વહૂં તો તવ ચર્ણુ કેરી આપ્ય.
નામ આજ કરે સહી, ગાઝલવ ન ધરે પાંપ્ય.

૩૧

ઉથલો.

ગાઝલવ ન ધરે પાંપ્ય રે," એહવી પ્રતિજ્ઞા કીધી સહી.
વિષ્ણુદાસ કહિ: તે સાંભલી વલી શું બોલ્યા નૃપ ત્યાંહાં રહી.

૩૨

કડવું ૩૦ મૂ.—રાગ ભૂપાલ.

સગિજ બોલ્યા વાંપ્ય: સાંભલ્ય, રાય, વલી.
એહવૂં સુણતાં બોલ્યા ધર્મ, મનમાં ઉપની રહી. ૧
તવ દીધો આશીર્વાદ, ચાંપ્યો રદયા ધરી.
પછિ મસ્તક મેહેલ્યો પાંપ્ય શીશાદ્રણુ કરી: ૨
“તુહને હયો માહાકલ્યાણુ રણુમાં આજ સહી.
કૃતકાર્ય કરે, માહારા આત । હરિ સાંનીધ્ય રહી.” ૩
ત્યારિ ચર્ણુ નમી અર્જુન ત્યાંહાંથી શીઘ્ર વલ્યો;
રણુમાં ચાલ્યો પેવ, નિજ સેનાને મલ્યો. ૪
ત્યારિ ક્રશ્ન પ્રતિ કિહિ વાંપ્ય: “સાંમી ! સાંભલો સત્ય.
રથ કલપો દિવ્ય અભંગ, ચેહની કો ન લહે ગત્ય. ૫
પવનપિ અંધિકો વેગ એહવા પ્રયુત્થા વાણ,
આયુધ કોટાકોટી તે ઉપરી સાહાણ. ૬
જો માંરે તેહને, આજ તેહમાં સંધે નહી.”
ક્રશ્ન પ્રતિ ત્યાંહાં પેવ એહવી વાણી કહી. ૭
ત્યારિ કુરુણાનિધિ ગોવ્યન્દ મનમાં હરીપ ધણે,
કીધી રચની યુક્ત અર્જુન હેત તણે. ૮
જોમ એહવૂં નામ પ્રતીજ્યું રચનું વલી.
સુર ધન્દ્રાદિક દેવ જોતાં ન સકે કલી. ૯
વલી શત્રૂ-ત્રાહીસ રથ ચેહ બીજું પ્રતીજ્યું નામ.
આરૂઠ યથા પછે દેવ, શીજો સધલાં કામ. ૧૦

તે દેવી અર્જુન ત્યાંહાં મનમાં સહો ધણું.
આરુઢ થયો તતપિત્ર; હિત ગોવ્યન્દ તણું.
જય જય હોઉ શબ્દ; આશી વિપ્ર વદિ.
તવ સાકયો રથ વેગ, આનન્દ ઉપતો રદિ.
દક્ષારવ કરચા ત્યાંહિ ગોવ્યન્દ હાથે ધરી,
ખેડો ધન વિષે હનુમન્ત રૂપ પ્રગટ કરી.
રથ આલ્યો વેગી વાય દેવી મુદ્ધ વદિ:
“આજ માર્યો કર્ણ નિદ્રાન,” નીચે આંચે રરે.

ત્યારિ નિર્મલ થયું આકાશ ચેહવાં સન્તનાં મન,
નિર્મલ થઈ દિશ આર, વલી નિર્મલ દીસિ વન,
આસ ધણા શતપત્ર કૌમ્ય નિ સારસ હંસ.
રથ આગલિ આવી જ્યે બોલિ શુભ શંસ.
વલી શૌર્ય શબ્દ વદિ વાંચ્ય પ્રેમે પાર્યનિ ત્યાંહાં,
“સર્પિ, સર્પિ,” કિહિ ત્યાંહાં ધરિ મોદ મનમાંહાં.
કર્ણ ગૃધ્ર બક આર્દ્ર આલિ આગલિ સહી:
“આજ પડશે રણમાં કર્ણ પાઈછ આમિષ રહી.”

એહવા શુભસૂચક હોઈ શબ્દ, સુણુતો પારથ જય.
આજ યાચિ રિપુનાશ, આનન્દ અર્જુન ન માય.
ત્યારિ રણમાં જાતા પેવ અર્જુન સર્જય સહી,
પ્રસ્વેદ થયો જાણિ પૂરણ વધુ કમ્પિ રહી.

ત્યારિ અન્તા પામ્યો ઝોલ, તે કો ન સકે કલી.
ત્યારિ બોલ્યા કશ કોપાલ અર્જુન પ્રતિ વંચી:
“એહવી ચિન્તા તુજને આજ રણમાં ન ધટિ ધમ.
તું ગોવ્યન્દધર માહાશ્વર, કિહિનિ કાપ્યો કયમ ?
તિ છત્યા યોદ્ધ અનન્ત ચેહતી સહી નહી,
તેહનાં તાં પૃથક્ પૃથક્ કરું નામ; રણમાં

ભીષ્મ દ્રોણ ભગદત્ત ચેહને ન સેકે કલી,

ખીંદ અનૂર્ણીદ નીક્ષા રણુમાં દલી.

૨૪

અવન્તીનાથ કામ્બોજ રાજ સુદક્ષ સહી,

સુતાયુદ્ધ અચ્યુતાયુદ્ધ મારયા રણુમાં રહી.

૨૫

પ્રત્યુઝમ નિષેમી નિવાતકવચ સહુ,

એ આદિ ખેલીઆ માત્ર રાજ મારયા ખહુ.

૨૬

ત્યારિ દિવ્ય મનોહર અસ્ત્ર તેહવું લાધવું સત્ય,

વેધપાત ને લક્ષ, તેહવી ખાણુની ગત્ય.

૨૭

મોહ ન પામિ, મન અર્જી સખલ જ્ઞાન,

રણુમાં વદતાં, વીર ! તુજને આપતા માન.

૨૮

તિ જીત્યા દાનવ દેવ ગાંધિવ કાનર ખહુ;

ત્રૈલોક્ય વીધિ થોદ તુજથી હારયા સહુ.

૨૯

આજ ધનૂષ ધરિ યે કો તુજ સાંહામો રહી,

એહવા નહી કો ક્ષત્રી શૂર અવ્યની મધ્યે સહી.

૩૦

અભાનિર્મિત ગાંજીવ ધર્યું પાંડ્ય વીધિ,

તેણે જીત્યા થોદ અસક્ષ વદતાં રણુમાં સુધે.

૩૧

તું શરણે ખીજો કાય નહી દીઠો સાંભલો,

યે રણુમાં રહીને આજ વઢે અર્જુન મલ્યો.

૩૨

ઊથલો.

અર્જુન મલ્યો વઢિં સહી એહવો હવો નિ હશિ નહી,

વિષ્ણુદાસ કિહિ: તેં શ્રીકૃષ્ણજીએ પાર્ય પ્રતિ વાંણી કરી.

૩૩

૧૦૬૪

કંડવું ૩૧ મું—રાગ શાંભેરી

સગ્ગિ કિહિ: તેણે મમિ ધૃતરાષ્ટ્ર ! સાંભલિં વાત રે:

શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનનિ કહિ એ શો ધટે ઉતપાત રે.

૧

- પ્રસ્વેદ અર્જુને ઉદે પાંખ્યો, લલ્હું કારણુ ધેવ રે:
 “ કર્ણની અવગિણુના કરિ તૂં રણુવીધે અવશ્યમેવ રે. ૨
 બલવાન કર્ણુ સમો સહી કો નહી અવ્યની માંહિ રે,
 તે માટિ એ શૂં પ્રાણુ કરતાં ન ચાલી રણ્ય આંહિ રે. ૩
 માહાદિવ્ય અસ્ત્ર સકલ વીધે કુશલી કૃતી કિહિવાય રે,
 માહારથીમાંહિ શિરોમણ્ય; એ સાથે યુદ્ધ ક્યમ થાય રે ? ૪
 ચિત્ર ચોધા કર્ણુ કહીએ પર્મ વૈશવદાસ રે,
 કો ધનૂષ ઝાલી નવ્ય રહે એ કર્ણુ કેરિ પાશ રે. ૫
 સવાભાર સુવર્ણુ નિત્યે કરે દાન અપાર રે,
 જોણે પ્રહાર કીધો આપણો માહાસુભટ બલીઓ સાર. ૬
 હવિ ધણાં વાયક તુજ પ્રતે શાં ઠહું, પાર્ય સુનાંશુ રે ?
 એહવો નથી ચોદ્ધ રણુવીધે ચે પમે એહનાં બાંશુ રે. ૭
 મિ મનં વીધિ નીશ્ચિ લલ્હું તે કહૂં વાયક સાર રે,
 તૂં સમો કિ તૂં થકો અધીક બલવન્ત કર્ણુ ઉદાર રે. ૮
 તેજસ્વી પાવક સમો, વેગ વાયુ શરપો હોય રિ,
 ક્રોધ અન્તકના સમો, મૃગરાજ શરપો સોય રે. ૯
 વજ્ર કેરૂં સાર લેખને ધકું દૈવે અર્જુ રે,
 અને અસ્ત્રપ્રહારથી નવિ થાય કહીઈ ભર્જુ રે. ૧૦
 લોહમિ રહે જાંણે ધડચું ચેહના દીર્ઘ આહુ વિશાલ રે,
 શાલવૃષ સમાન્ય ઉચો રહ્યો જાંણિ કાલ રે. ૧૧
 ગર્વીષ્ટ અભિમાની સહી માહાશ્વર દુરજ્ય હોય રે,
 કો વીરનું ઉપમાન દીજિ નહી એહવો કોઈ રે. ૧૨
 સર્વ ગુણુ ચોદ્ધાતણા એહને વીધિ તૂ જાંણુ રે,
 ધનૂર્દારી માહિ શિરોમણ્ય કર્ણુનિ પરમાણ્ય રે. ૧૩
 નિરન્તર રહિત લેષવિ કૌરવતણો આધાર રે,
 પાણ્ડવતણો દ્રેષી સદા, ચેહનો કો ન પાંમિ પાર રે. ૧૪
 અન્દ્ર આદિત્ય દેવ દાનવ મલિ ગુણુ-ગાંધર્વ રે,
 પથ્થુ કર્ણુ આગલિ રણુવીધિ નાહસતા દીસે સર્વ રે. ૧૫

- પણ દુર્યોધનના સર્જથી માહાદુષ્ટ કીધું મન રે,
તેણે લયાનક દીસિ સહો માહા અધમ કેરું તન રે. ૧૬
- માહારા ભક્ત પાણ્ડવ ઉપરિ થે દેપ આંણિ આજ રે,
તે સુરસદન્ય હું શું કરું? તેહનું નથી માહારિ કાજ રે. ૧૭
- એ કર્ણ માટિ સયોધન તમ સાથે આંણિ વિર રે,
એહના બલનિ આશ્રમ આદરી એહવી પિરય રે. ૧૮
- કવણુ કૌરવ બલ રહિત? શો આશરો? તું બંધ્ય રે,
કર્ણને આશ્રા માટિ ન ચાલિ કાંઈ પ્રાણુ રે. ૧૯
- એ મૂલ કૌરવ સર્વનું માહારથૂલ કર્ણ નિદાન રે,
એહનિ હણ્યા પાપે સયોધન નહી ત્યજે મન્ય અભિમાન રે. ૨૦
- નરરૂપ પણ શાર્દૂલ શરપો પ્રાક્રમી વિકરાલ રે,
ધનૂપ મુખ નિ અશ્ર જિહ્વા ષર્જ કાઢ વિશાલ રે. ૨૧
- માહાવેગવન્તર દીશીએ રણ્ય વચિ ઉભો કાલ રે,
યમ દેવતાં તેહને યોદ્ધ નાહાસિ અન્ન શશક શીઆલ રે. ૨૨
- તે માટિ તું, પાથે મહાબલ! આંણ્ય એહનો અન્ત રે,
તું વિના એ મરશિ નહિ, સત્ય માંનયે, શુણવન્ત રે! ૨૩
- માતજી મોટા મદિ ઝરતો દીસતો વિકરાલ રે,
કેશરી પાપિ તેહનો કાણુ આંણે કાલ રે? ૨૪
- વિશ્વાસ મુજને છિ નહી; કર્ણનિ મારીશ કયમ્પ રે?"
- મન વીધે ચિન્તા ઉપની ભગવન્ત બોલ્યા એમ રે: ૨૫
- “આજ દિવસ સતરમો થયો, નવિ કર્ણ પાંખો નાશ રે,
નિજ સૈન્ય સહુકો ક્ષય થયું, હવે જયતણી શી આસ રે? ૨૬
- કૌરવતણું બલ વર્ધ પામું, કર્ણ માટિ આજ રે,
કરય યુદ્ધ દારુણ ગ્રહી ધનૂપ થે થાય સમલાં કાજ રે. ૨૭
- ત્રેલોક્યને વલી જીતવાની સફલ્ય તુજને હોય રે,
તો કવણુ કૌરવ નણુ વીધે જીતતાં હારિ કાય રે? ૨૮
- ભગદત્ત સરપો રણુ વીધે તુજ વીના જીતે કાણુ રે?
આજ કર્ણનિ મારવા અર્થે કીજઈ કાંઈ યોણુ રે. ૨૯

- આપણી સેના તિ કરી નીલે રહી છિ આંહિ રે,
હવિ કર્ણને મારો સહી ઉતાવલા જઈ ત્યાંહિ રે. ૩૦
- દ્રષ્ટદ્યુમ્ન નિ શિષ્યણી એહુ યોદ્ધ માહાબલવન્ત રે,
ભીષ્મ ને ગુરુ દ્રોણ તેણે કરચો રણમાં અન્ત રે, ૩૧
- વલી ક્રોધાચાર્ય કર્ણ નિ સોમદત્ત ભૂપ વિશાલ રે,
ભગદત્ત સીધવ મદ્ર રાજ સયોધન માહાકાલ રે. ૩૨
- વલી અનેક દેશતણા પ્રભુ, બલ અપર્મીત તેહનાં હોય રે,
ગુજ વીના રણિ તે નહી મરિ; મનશું વિચારી બોય રે. ૩૩
- ભોજનામિ નૃપ મહ્યા બહુ યવનકેન રાય રે,
અન્ધક દેશ પુલિન્દ નિ કૈરાત ચે કિલિવાય રે. ૩૪
- વલી મલેછ્ય પર્વતશિખરના, સાગરનિવાસી ભૂપ રે,
અર્જુ વર્જુ કલિર્જના નૃપ દિબ્ય ચેહનાં રૂપ રે. ૩૫
- એ સાહાય રાજ સયોધનના કીચા તે પર્મ ઉદાર રે,
ગુજ વીના એકો નહી મરિ; માનયે સારોદ્ધાર રે. ૩૬
- માગધ દેશનો અધિપતિ જયસેન એહવું નાંમ રે,
અભિમન્ય સાથે યુદ્ધ કરતાં ત્યજવું નિજધામ રે. ૩૭
- અયુત ગજમાતર્જી મોટા કરચા ભીમિ ભર્જુ રે,
તોહો યજ્ઞ નૃપ પડ્યો-રણમાં વિકલ થઈને અર્જુ રે. ૩૮
- અભિમન્ય બાલક સૈન્ધવિ યારિ હણ્યો રણમાં ક્રોધ રે,
તેહને મારવાનિ કરી વાચા દેષતાં સહુ લોક રે, ૩૯
- ત્યમ કર્ણનિ હણવા અહી કાંઈ મત્ત કરિ, રણધીર !
પૂર્વકત એહના અપકાર કાંઈ શન વિચારિ મન્ય, વીર રે ? ૪૦
- સભામાં દ્રૌપદી કેશે ગ્રહી આંણી યારિ રે,
બહુ સુભટ સુણતાં દુષ્ટ વાયક કર્ણ બોલ્યો ત્યારિ રે; ૪૧
- ‘આજ પાણ્ડુના સુત નાશ પાંખ્યા, ગયા નર્ક સુઝારિ રે,
હવિ અન્ય પતિને વચ્ચ સહી ઉતાવલી નીરધાર રે. ૪૨
- નહીતરિ કરિ કૌરવતણાં દાસત્વ તૂં અનુદિન રે,
પાણ્ડવતણી આશા તજી દદ કરી રાષે મન રે.’ ૪૩

તુજ દેષતાં એહવાં કઠિણ વાયક તજી બોલ્યો ત્યાજ રે,	
તે ગયાં તુજને વીસરી ? કાં ન સમ્ભારે આજ રે ?	૪૪
આજ કર્ણ મન્ય અભિમાન આંણી : 'મુજ સમો નહી હોય રે ;'	
ભાર્ગવતણી વિદ્યાથકી મન્ય ગર્વ સખલો હોય રે.	૪૫
તે કર્ણ પાપી દુષ્ટનિ રણિ હણી સારોધાર રે,	
પછી સયોધનનિ મન્ય વીધે ચિન્તા પમાડે સાર રે.	૪૬
હતપક્ષ કૌરવનિ કરી મુષ પમાડે નિજ બન્ધુ રે,	
આજ શોક આલસ તજી ઉદ્વેગ કરો, કરુણાસિન્ધુ રે !	૪૭
રાય યુધિષ્ઠિર મન હરીષ પાંમિ હણી દેષી કર્ણ રે."	
એહવાં વાયક રણ વીધે રહી કિહિ અશર્ણશર્ણ રે.	૪૮

કીથલો

કહિ અશર્ણશર્ણ રે, તેહમાં કાંઈ સન્ધે નહી.
વિષ્ણુદાસ કહે: શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન સેનામુખે આવ્યા સહી.

૪૯
૧૧૪૩

કડવું ૩૨ મું—રાગ ગાંધી

સખિજ કિહિ: સાંભલિ રે રાય ! યારિ પાર્થ રણમાં જાય,	
પવનવેગ દીઠા યારિ તૂરી, વઢવા તુજ સુત સેના ફરી.	૧
સુણી પાર્થ-રથનો નિર્ધોષ રાય દર્યોધન આંણે શોક.	
વિવર્ણ વદન થઈ અવશ્યમેવ; તેડયા બ્રાત પછિ તતપેવ.	૨
"પાણ્ડવનિ મારો નિરધાર," એહવું આયુઝ દીધું ત્યાર.	
રાયતણું વાયક શિર ધરી નિજ સેના સહુ સાંપ્રદ કરો.	૩
ગજ રથનો નવિ લાલિ પાર, ઉષ્ટ્યાંન વેસર અસવાર.	
મદઝરતા મોટા માતઝું, લોહમિ કવચ પિહિરચા નિજ અર્જુન.	૪
રણ શો મુષ વાજિ નિર્ધોષ ! શબ્દ થકી વ્યાપ્યું ત્રૈલોક્ય.	
અનેક પિરિતાં અસ્ત્ર વિશાલ, ચાલ્યા કરચ થકી મહોપાલ.	૫
શ્વરપણિ વપુ ધ્રુવે કાય, દેષી તવ સુત બોલ્યો રાય:	
"રથે વીર પાછા ઓસરો, જાઓ, યુદ્ધ રણમાંહિ કરો".	૬

ત્યારિ શકુનિ પાસિ તેડી પેવ; દુર્યોધન બોલ્યો અવશ્યમેવઃ

“પાંચે પાણ્ડવમાંહિ જનણ્ય બીમસેન બલીઓ પરમાણુ. ૭

જો યુદ્ધ કરતાં તે સહી મરિ તો પાણ્ડવ વલતાં શું કરિ ?

બીમ વડે ગાજે પાપીષ્ઠ, પછિ વણુમારયા મરે તે દુષ્ટ. ૮

મારુતાત્મજને મારે આજ તો સીદ્ધ પામિ માહારાં કાજ.”

ત્યારિ દુઃશાસન કિહિ રે, મમ બ્રાત ! શન સાંભલો તૂં માહારી વાત ? ૯

પવનતણા સુતને રણુ રહી માંડે રણુમાં ઉભો રહી.

યમ મૃગને મારિ શાર્દૂલ, ત્યમ એહનું આણું નિર્મૂલ. ૧૦

અતુલ્ય યમ ઉડી જાય ત્યમ એહને હું માંડે, રાય !

પવન ઉડાડે ધનનિ યમ હું બીમને માંડે ત્યમ્ય. ૧૧

યમ અગ્નિ કાષ્ટ સૂકાં અવશ્યમેવ ઉડાડી નાપિ તતપેવ,

અર્ક વારિનિ શોષે યમ, રાય બીમને માંડે ત્યમ. ૧૨

કો ચિન્તા બ્યાપી તુહને કાય, શન આગ્રા આપો મૂને, રાય ?

જો એહને નવ્ય માંડે આજ તો મિ ત્યજવું તાહાંડે રાજ્ય. ૧૩

મુજ ઉભા ચિન્તા શો તુને ? આપ્ય આગ્રા, રાયજી ! મૂને.

ધણું વિટમ્પી કુન્તજાત, રણુમાં આજ પમાડુ પાત. ૧૪

પછિ રાય એ પ્રથવી તણું આનન્દ પાંચી કરયે ધણું.”

ત્યારિ દુર્યોધન ઉડી તતપેવ રદિ બ્રાત આંખો અવશ્યમેવઃ ૧૫

“તુજથી કાર્ય સરચું માહાંડે, મુખ જોતાં, અતુજ ! તાહાંડે.

મદઝંરો વારુણ એક ભલ્લ દુઃશાસન બિઠો ત્યાંહાં મલ્લ. ૧૬

પુઠે સૈન્યતણો નહી પાર “કીલ કીલ” શબ્દ હવો નીરધાર.

“જાઓ સૈન્ય લેધને ત્યાંહિ વૃકાદર ઉભો છે જ્યાંહિ.” ૧૭

લેધ આગ્રા રણુમાં જાય, પુઠે પાલો ચાલ્યો રાય.

દુર્યોધન આશી ઉચરી, ધણું ચત્ન બ્રાતને કરિઃ ૧૮

“દશોદશ અબ્યની નિ આકાશ તે તો પુરયો તાહરી આસ.

અસુર નાગ ગ્રહ સાયર સહી તે રક્ષા કરયો તાહારી અહિ.” ૧૯

શુભ વચન કહી વલીઓ રાય, દુઃશાસન પછિ રણુમાં જાય.

તે વાર્તા બીમિ ત્યાંહાં લાહી, દુઃશાસને ચે વાંછી કહી. ૨૦

જો ખલ તૂજમાં હોષ સહી, તો પ્રગટ યુદ્ધ રણિ કર્યે રહી. ૩૪
આજ પ્રતિજ્ઞા સાચી કરું કિ બીમનિ મારું મરું.”

એહવું કહી કરચ લીધી ગદા, મારી બીમનિ ઉરમાં તદા. ૩૫

પછિ હણ્યો ગજનો ભુજદણ્ડ, મારી માહાત કરચો શતષણ્ડ.

પુનરપિ ગદા તણા અતિ માર, ગજ ઉપરિ અહુ ક્રીધા પ્રાહાર. ૩૬

ત્યારિ વારણ પાંખ્યો નાશ; દુઃશાસન પછિ આવ્યો પાશ :

“અરે બીમડા, થા સાવધાન, આજ હવે મૂંકાવું માન. ૩૭

રથુલોદર બહુહારીતણું, કોઈ દેષાણ્ય રણિ પ્રાક્રમ ધણું.

શરવાશરપી મલી યારિ જોડચ, ત્યારિ રદિ નવી રાક્ષે કોડ. ૩૮

ધણું થયું ધરતો અસિમાન, આજ વઢે રણિ આંણી જ્ઞાન.”

ત્યારિ બીમસેન રણિ બિઠો થાય, અંતરે ક્રોધ સહો નવિ જાય; ૩૯

ધરિ ગદા કરમાં અતિ પ્રોઢ, મારી દુષ્ટ કરચો દિગ્મૂઢ.

પછી હણ્યો ગજ તેણી વાર, કરચો વલી પાણ્ડુનો પ્રાહાર. ૪૦

પછિ સૈન્ય સફારચું બહુ, સન્નિજ કિહિઃ નવિ ગણના લહું.

દુઃશાસન એહવો જોઈ લાગ, રણમાંથી નાહાઠો માહાભાગ. ૪૧

ત્યારિ ઉતપત્યો પવનકુમાર, આજો બહુ પિરિ કરતો માર.

દોઠો બીમ યારિ આવતો, કમ્પિ રાય, તવ સૂત નાહાસતો. ૪૨

અર્જુ સ્વેદ વહિ જલધાર તોહો બીમનિ કરિ પ્રાહાર.

ત્યારિ વૃકોદરિ મન્ય આંણી રીસ ગ્રહો કણ્ઠે પાડોનિ ચીસ, ૪૩

તીક્ષ્ણ પર્જ કરચ બીમિ ધરી શિરથી કાયા અલગી કરી.

કમ્પિ ધડ અવ્યનીમાં બહુ, ઉભો ચોધ તે નીરધે સહુ. ૪૪

બીમે ધડ પાડચું અવશ્યમેવ, રદિ ઉપરિ એઠો તતપેવ.

પૂર્વ પ્રતિજ્ઞા પાલી ત્યાહિઃ શાણિત-પાન કરચું રણ માંહિ. ૪૫

રદિ ઉપરિ બિશી નીરધાર રુધિર-પાન કરચું બહુવાર.

પડગવતી હર્ષઈ ફાડીઈ, તેહમાંથી કાલજૂં કાઢીઈ; ૪૬

પચ્ચ ગ્રાંસ આંખીપના કરી પચ્ચ જય કરચા મુક્ષે ધરી.

પછિ રુધિર-અઝ્જલિ ધરીઉ પાંપય, સહુ સંણતાં મુક્ષ બોલ્યોવાંણય. ૪૭

“माततर्णुं क्षीणे स्तनपांन, ते-पे ये अमृत्य-समान्य.
 अथवा धृत पांड नि पिष्ट, ते-पे ये मृद्ने लागे मिष्ट. ४८
 अथवा आंम्र-रसमांदि शर्करा आगलि सहु ते डाकरा.
 माधवी पांन मधुर अति होय, ते-पे आ भीहूं छे सोय. ४९
 मधुर पांन पीनं डिहिवाय, आ आगलि ते सहु उलपाय.
 अथवा स्वर्ग नदीनूं तोय, ते-पे मधुर अतीश होय. ५०
 अमृत्यथी रस अधीक्षा माग, ते माटि सुर लेये लाग. ”
 येम करे पांन नीशंडि वली, रहे छिपरि पिढो इरी. ५१
 ओहवूं दारुणु कर्म देणीनि त्यांदि नाहासि योध रहि राणु मांदि.
 पररपरि ओहवी वदता वातः ‘नोहि मनुष्य ये कुन्ता-जत.’ पर
 पीण अज्जलि पुरणु इरी, दीर्घ रवरि वांणी उवरी.
 सकल वीर सुणुतां त्यांहां रही ओहवी वांणी गाढि कडीः ५३
 “अधमं दुष्ट माहापापीष्ट रुधिरमांस ताहा माहामिष्ट.
 आन हू पांन कइं छूं आही. शनभूषि वयन न ओलि रही. ५४
 सांललि अधम कर्म ताहाइं; सुणुतां वपु कये माहइं.
 कालदूटक करावी पांन जलमां नाहो आंणी मांन. ५५
 सपे वपु उरूं माहइं, ये सहु अधम कृत ताहइं.
 लाक्षाग्राहमां आल्या तहो दुष्ट, तिम सहु कर्म करयां पापीष्ट. ५६
 हत रमाही वीधूं राज्य, देशनगर कराव्या त्यान्य.
 वली दारुणु कर्म करयूं यारि सही द्रूपदसुतानि केशे अंडो, ५७
 सत्ता त्रिपी आंणी साधवी, वज्र डाढी जहु पिरि पर्लवी.
 ते दुष्प मुजने साले धणूं, ते माटि ओणी पिरि तुहि हणूं. ५८
 युद्ध-यज्ञ मे परक्यो आन ओलित-सोम-पांननि दाय.
 दुर्योधन पशु परही आंदि मस्तक होमीश पावक मांदि. ५९
 त्पारपछी सुप पांमीश धणूं, पछि राज्य इरीश पुर तणूं.
 हवि शन ओलि, भूह अनंणु ? हां पइंचो रहित यधने प्राणु ?” ६०

ઝાલ્યા કર પાપીના બેહ, વપુથી અલગા કાઢ્યા તેહ.
 પછિ રુધિર-પાન કરે પદ્મ ભરી, તૃપ્ત થયો એહવું કારય કરી. ૬૧
 પછિ શેષ રુધિર દુઃશાસનતાણું ભીમે અર્જુ લેધ્યું આપણું.
 એહવો કૃતકાર્ય થયો પાણ્ડવરાય રણમાં નૃત્ય કરતો જાય. ૬૨
 હાકિ રણિ, ગાજિ ગડગડિ, કૌરવના દલ સાથે ભડે.
 ભીમ તણું દેખાનિ રૂપ, નાહાહું સૈન્ય શ્રવ થઉ વિરૂપ. ૬૩
 હાહાકાર તવ દલમાં થયો, દુર્યોધન વીરિમ પાંખીયો.
 પાણ્ડવના દલમાં આનન્દ, પડ્યો સુણી દુઃશાસન મન્દ. ૬૪
 ભેરી શંખ તણા હોઈ નાદ, કરતા વીર પરસ્પરિ સાદ.
 ભીમસેનને રણ્ય જિ હોઝો, યુધિષ્ઠિર આનન્દ પાંખો. ૬૫
 કૌરવદલમાં હોઝે ઉત્તપાત, સુણી દુઃશાસન પાંખો પાત.
 ચેહની ગમાં શ્રીત્રિભોવન-રાય, તે કચમ રાય પરાજિ થાય ? ૬૬
 કયા કહું દુર્યોધન તણો. પડ્યો બ્રાત એહવી વાંણી સુણી,
 બહુ પિરિ કરતો માહાવિલાપ, અવ્યની સાથી પછાડે આપ. ૬૭

૧૨૧૦

કંઠવું ૩૩ મું-રાગ પરજીઓ

સજિજ બોલ્યા રે: સાંભલિ, રાય સુજાણુ રે !
 દુર્યોધનિ તે સાંભલ્યું, ગયા દુઃશાસનતા પ્રાણુ રે. સજિજ-મુપદ ૧
 બ્રાત પડ્યો જાણીને રાજા કરે માહાવિલાપ રે;
 અર્જુ પછાડે અવ્યની સાથિ, પરવશ કીધું આપ: સજિજ ૦ ૨
 “અરે બ્રાત ! અતુલ પ્રાક્રમી, બલીઆ વીરાધ્ય વીર રે !
 તુજ પાપિ હવે આજ અહી મૂઢે કાણુ દેશે ધીર રે ?” સજિજ ૦ ૩
 એહવું કહી રાય રણ્ય આવ્યો મુકી મન્ય અભિમાન રિ,
 જૂઝે તો રણ્ય મારી ભીમિ કરચું રુધિર મૂક્ષ પાન રે. સજિજ ૦ ૪
 “અરે બ્રાત ! કાયર થઇનિ હવિ શું સુતો રણમાંહિ રે ?
 આજ સર્જામ વિષિ તુજ પાપિ પાણ્ડવ પ્રભાવિ આહિ રે. સજિજ ૦ ૫

અરે બ્રાત ! લાબ્યો પંચાલી સભા વીરે અવશ્યમેવ રે,
 ઉઠો, દૈત્યસરોવર જોઈએ, પાણ્ડવ પ્રગટયા ધેવ રે. સઙ્ગિ ૦
 ઉઠો બ્રાત ! શીપામણુ દેવાઃ નવિ કીળે એહવું મન રે.
 રુધિર-પાંન કરચું કે દુષ્ટિ વીઢારી તાહારે તત્ત રે. ” સઙ્ગિ ૦
 એણી પિરિ બહુ વિલાપ કરિ. દુઃખતો નાવિ અન્ત રે.
 ત્યારિ દશ બાન્ધવ આવીનિ બોલ્યાઃ “સાંભલિ, રાય ગુણવન્ત રે !
 અહો બીમને નીશ્ચિ માંરે. કાં ન દિ અહને આસ રે ?
 દિદિ તો પાણ્ડવ પાંચે ને રણમાં પમાડું નાશ રે. ” સઙ્ગિ ૦
 એહવું કહી શાન્તના પમાડી વલ્યો પાછો રાય રે.
 માહાક્રોધ અન્તરમાં આંણી રણમાં દહોદશ પાય રે. સઙ્ગિ ૦
 રણમાં વીટયો વૃકોદરને, મનમાં મોટી આસ રે;
 કરચું યુદ્ધ કહી પિરિ તેણે, દિદિ સેવક વિષ્ણુદાસ રે. સઙ્ગિ ૦

કરવું ૩૪ મું—રાગ દાહોરી ગોડી

સઙ્ગિ કહેઃ ધૃતરાષ્ટ્ર ! સાંભલોઃ તવ સુત રણમાં આવ્યા.
 અનેક બાણે વૃષ્ટિ કરી ત્યારિ બીમનણે મન લાબ્યા.
 લોહમે ક્વચ વિરાગિત અર્ક્ષિ રથ્ય ગિહા વીરાધ્ય વીર.
 ધાલ્યો કુડિ બીમસેન રણિ રાપી નિજ મત્ય ધીર.
 બાંણુ ગદા કરચી નરઆરિ હણે બીમનૂ અર્ક્ષિ;
 અનેક ગ્રેધ રહ્યા જૂએ પણ નાવિ કે તેહને સર્ક્ષ્ય.
 વાયુતણો સુત માહાપરપચ્ચી ગદા ઝહી નિજ હાથ્ય,
 શિર પાપલિ ફેરવી મૂંઝી મારયો સમયો સાથ્ય.
 પછિ વલી દલ લણી ધસો રણ્ય, હણ્યા શૂર ચે હોય;
 કર્ણ શલ્ય ત્યાંહાં રહ્યા જૂએ પણ વારિ નહો તેહને કાય.
 ત્યારિ દશોદશ દલ નાકાચત્રું દેખી કર્ણ કરિ વિચાર;
 રણમાં આવી અનેક અસ્ત્રે બહુવિધિ કીધો માર.

- ત્યારે શલ્ય કહે: હો રાધાસુત ! હવે વારો આવ્યો તાહારો;
આજ નહીં ઉગરિ આ રણમાં; ખેલ માન્યે માહારો. ૭
- બેને, કૌરવ માત્ર હણ્યા; અવિશિષ્ટ રહ્યા છિ યેહ,
મારયા પૂઠે સહુકોહોને પાણ્ડવ હણુશિ તેહ. ૮
- દુઃશાસનનું રુધિરપાન બીમસેનિ રણમાં કીધું,
ત્યમ અર્જુન હવિ તુળનિ મારી ઓ દીસિ સહુ લીધું. ૯
- તુળ મારયા પૂઠે દુર્યોધન સગલ પાંમશે કષ્ટ,
તે સહી દિવસ આજની મર્યે તાહારે યારે રિષ્ટ. ૧૦
- પાણ્ડવ સઘલા મલી એકઠા રહ્યા હણેવા તુળને.
તાહારો રણમાં વધ યારે, એ મોટું દઃખ છે મુળને. ૧૧
- તે માટે કિહિ તો હવિ અર્જુન સન્મુખ અશ્વ ચલાવૂ,
કિહિ તો બીમ સમીપે, કિહિ તો રાય લણી રથ લાવૂ. ૧૨
- દુર્યોધન રાજ્યે તુળને ભાર સમર્પ્યો સર્વ,
તે માટિ, રાધાસુત ! મનમાં નવિ ધરવો તિ ગર્વ. ” ૧૩
- શલ્યતણાં એહવાં વાયક સાંભલીને મનુષ્યભાવ મન્ય આંણ્યો;
પાણ્ડવનિ હણુવાનિ કર્ણે વૃષ સેન પરમાણ્યો: ૧૪
- જા સુત ! હણ્ય સહુ કુન્તાસુતને કરી પ્રાક્રમ અપાર,
રાય દુર્યોધન અતિસુખ પામિ તે કર્યે નીરધાર. ” ૧૫
- ત્યારિ પિતાતણી આજ્ઞા લેધને રણ્ય ભડે કર્ણનો તત્ર;
દશ દશ બાણુ અનેક ઉપર મૂંઢ્યાં દદ કરી મત્ર. ૧૬
- ત્યારિ રાય યુધિષ્ઠિર નિકુલ પાઠવ્યો: “જાઓ સર્પો કરો સક્રાંમ.
રાધાના સુતને મારો તો સરે સર્વનાં કાંમ. ” ૧૭
- ત્યારિ પરસ્પરિ બેહુ વઢવા લાગ્યા; કરિ બાણુનિ વૃષ્ટિ.
ત્યારિ વૃષસેને તે રણમાં ઉભો દીઠો પારથ દષ્ટિ. ૧૮
- રથ ષેડ્યો અર્જુન સાંઠાંમો યમ પતજ્ઞ પાવક જાણી;
“ અરે પાર્ય ! હવિ વડે મુજશ્ચ, ” એહવી બોલ્યો મુક્ત વાણી. ૧૯

- એહવું કહીનિ પાર્થ ઉપરિ સાઠય પાઠવ્યાં બાંણુ.
 એ શ્રીકૃષ્ણ તણે શિર ભેલાં; ગાળ્યો ચતુરમુર્ખણુ. ૨૦
- ત્યારિ કુન્તામૃત માહાક્રોધ ધરીનિ લીધું શર વિકરાલ.
 કૃષ્ણ [તણી] આઝા લેછ નિ આંણ્યો તેહનો કાલ. ૨૧
- તે વાત ગઈ કર્ણ આગલિ તતક્ષણુ પાર્થે માર્યો તત્ત.
 ત્રૈલોક્ય વીધિ યે ક્રોધ હતો તે આવી પ્રગટ્યો મત્ત. ૨૨
- નેત્ર વીધિ જલધાર વહિ, રણિ થર થર ધ્રુજિ કાયઃ
 “અરે શત્રુ ! રથ હાક્ય; હવિર્મિ ક્રોધ સહો નવિ જાય. ૨૩
- રુધિરવર્ણુ કર્ણ ત્યાંહાં નેત્ર થયાં, મુક્ષ મુકિ તવ નિઃશ્વાસઃ
 “આજ હણું કુન્તાના સુતને, સૈન્ય કંઈ સવ નાશ.” ૨૪
- અર્જુનના રથ સાહામો નિજ રથ ષેડાવ્યો તતકાલ.
 ઘણું દુષ શાલે હૈડામાં યે રણ્ય માર્યો બાલ. ૨૫
- ઉભય સમાન સ્યન્દન ચેહના, હંસવર્ણુ તોપાર,
 ગાન્ધર્વનગરને આકારિ; કો નવિ જાણિ પાર. ૨૬
- પ્રલિકાલના સૂર્ય હોએ ત્યમ એહુ રથ સોલિ પાસિ.
 વીરમે પામ્યા સર્વભૂત હોદશ જોતાં સહુ નાહાસિ. ૨૭
- જાણે અર્ક્ષ ઇન્દુ આકાશિ પ્રગટ થયા તતકાલ !
 જાણિ ત્રિપુર સમીપિ ધરી ચન્દ્ર ચેણે ભાલ ! ૨૮
- જાણિ વાસવ નિ વૈરાગ્યન, રાવણુ ને શ્રી રાંમ,
 તે હવા વીર રણમધ્યે શોભીછ કર્ણાર્જુન એહવો નાંમ. ૨૯
- વરુણુ કર્ણ-ધ્વજાઇ શોભીએ, અર્જુન ને હનૂમાંન,
 રતન-વર્ણુ રથ ઉમે વિરાગિત, એત અશ્વના વાંન. ૩૦
- સિંહનાદ કાષો ગહુ ગદીએ, કમ્બ્યા મુરનર ધીર.
 તતક્ષણુ સહુ જોવાને આવ્યા યાંહાં વદે એહુ વીર. ૩૧
- કૌરવ પાણ્ડવનાં દલ સર્વે જોવા આવ્યા ત્યાંહિ,
 શંપનાદ કરિ સહુ ઉભા, હરીપ ધ્રુવો મનમાંહિ. ૩૨

- કવચ ભાનુવત અર્જિય જેહને, ધનૂષ ધર્યાં કરચ પ્રોહ,
ખાંણુતણા પરછન્દ સ્થકી સુરનર થયા દિગ્મૂઢ. ૩૩
- માહાશૂર અતિબલ ગિરિ પિરિ સિંહવિરાજિત યમ,
અથવા મદવશ થકી વિરાજિત હસ્તી છૂટા ત્યમ્મ. ૩૪
- ત્યારિ દેવ દૈત્ય ગુણુ ગાન્ધર્વ પિશાચ જક્ષ કિલિવાય,
રાક્ષસને બહુ વનચર કિન્નર કર્ણુ સમીપિ જાય. ૩૫
- ધન્દ્રપ્રમુષ યે દેવતણા ગુણુ મુનિ માહાંત મન્ય ભાવ્યા,
સાધુ સહુકો હુવન તણા યે પાર્થ તણે શિર આબ્યા. ૩૬
- મૂર્ય કિલિ: 'મમ સુત અહીં રણુમાં હણિ પાર્થનિ આજ,
તે માટિ સહુ સામ્પ્રદ થઇનિ કરો કર્ણુનું કાન્ય.' ૩૭
- ત્યારે ધન્દ્ર કહે: 'અર્જુન અહીં રણુમાં કરિ કર્ણુનો નાશ,
તે માટિ સહુ સામ્પ્રદ થઇનિ જાઓ પાર્થનિ પાશ.' ૩૮
- ધ્રમ પરસ્પરિ આકાશ વીણિ રહી કરવા લાગા સાદ.
તેણે સમિ નિજ સેન મધ્યે સુભટ કરિ બહુ સાદ. ૩૯
- ત્યારિ હાહાકાર હવો બ્રહ્માણ્ડે, ભય પાંખ્યા શ્રવ દેવ,
ત્યારિ શચીપતિ બ્રહ્મા આગલિ જો જોત્યા તતપેવ: ૪૦
- " જગત-સૃષ્ટ-કરતા ! તૂં કહીએ, વચન અભારાં દાષો,
અર્જુન કર્ણુ વીણિ જય કાહોને ? સત્ય વચન મૂક્ષ લાષો. " ૪૧
- ત્યારિ બ્રહ્મા કહે: "આહો શચીપત્ય ! સાંભલ્ય વચન કહું એક સત્ય.
તે નારાયણને નમૂં, ચેહની કે નવ્ય જાણે ગત્ય. ૪૨
- તેણે વાયક કહ્યું પૂર્વે તે સત્યારથ ગણવૂં.
'મિ નરનારાયણુ રૂપ ધરીનિ કર્ણુતણું તન હણવૂં.' ૪૩
- તે માટિ જય પાર્થ પામશે તેહમાં નહિ સન્ધેહ.
અર્ક્ષ અસ્તાંગત્ય પિહિલો રણુમાં પડિ કર્ણુનો દેહ.' ૪૪
- એહવૂં બ્રહ્માણ્ડનું વાયક સાંભલી હર્ષો ધન્દ્ર મુજાણુ:
'આજ હવિ રણુમાં મમ સુત કર્ણુ તણા લેશે પ્રાણુ.' ૪૫

“જાણિ અર્ક પડિ છિ ત્રુટિ બોમયકી નીરધાર જી,
અથવા વસુધા હોઈ વિદારણ અનેક પિરિ તેણી વાર જી. ૭
અગ્નિદેવ તાં શીતત્વ પાંખ્યા, એ મોટું એધાંણુ જી.
તે માટે નિશ્ચલતા થેને, અર્જુન ! મુકિ ખાંણુ જી.” ૮

એહવાં કૃષ્ણનાં વાયક સાંભણતાં બોલ્યો પાર્થ બલધારી જી:
“હવડાં દ્રોષ્ટ આગલ મિ દોહું, નાક્ષો કર્ણ મિ મારી જી. ૯
છત્ર કાર્મુક રથ સાથે અથ સારથિ પડીઓ જી.

શક્તિરહિત થઈ અસ્ત સૂર્યને ભડી કર્ણ રણે પડીઓ જી. ૧૦

આજ ધણાં જાણાંનિ અનૃણ હવો હું, તે કહું સારજેપાણી જી !
ભરી સભામાં કૃષ્ણા પ્રભવી, દુષ્ટ વઘો મુક્ષ વાંણી જી; ૧૧

તે આજ દુપદ્મતા આગલિ જમ શોક સમાવું તેહનો જી.
અથવા બિહિન્ય તમારી દુક્ષણી: પૂત્ર પડ્યો રણિ તેહનો જી. ૧૨

અમૃતતુલ્યક વચને કરી જાણો જો કંઈ છું ત્યાંહાં વાત જી,
અથવા ધર્મધુરન્ધર રાજા અથવા કુન્તા માત જી, ૧૩

એહવું દ્રિષ્ટિ પ્રતિ મિ અહો દોહું શુભ સૂચક સહુ બોલે જી.
વાણ્વના નિર્દોષ ગડગડિ, તેણે ધરાધર ડોલે જી.” ૧૪

ત્યારિ દુર્યોધન માહારથી પચ્ચથું આબ્યો રણમાં હેલાં જી,
અનેક પિરચની ખાંણુવૃષ્ટિ તે કરતા તેણી વેલાં જી. ૧૫

મારિ ખાંણુ પરસ્પરિ ઉભા, દયા ધરિ નહી લેશ જી.
ત્યારિ કૌરવની સેનામાં લીમિ શીઘ્ર કર્યો પ્રવેશ જી. ૧૬

ત્યારિ મારયા પર નરને હસ્તી શીખકા રથ નેંછત જી.
અતિ કલ્પાન્ત થતૂં જાણી આબ્યા દ્રોણતણા સુત તત જી. ૧૭

બોલ્યો કર દુર્યોધન કેરો, બોલ્યા એહવી વાંણી જી:
“અસહ્યુ સૈન્ય આવટયું આજ; હવિ દયા મન, આંણ્ય જી ૧૮

પ્રસન્ન થા, હવે કરચ મન ક્રોમલ. પાણ્ડવથું શી રીશ જી ?
કોણ કોણ યોધ પડ્યા રણ તાહરો, જોનિ, પ્રયવીધીશ જી ! ૧૯

- હણ્યા દ્રોણુ બ્રહ્માને તોલે; પડ્યા બીજમ બલધારી છ;
 પડ્યો વીર દુઃશાસન શરપોઃ એણી પિરિ સેના મારી છ. ૨૦
 ધીક પડ્યો રાજ્ય વિષે રે સ્વજન સર્વ મરાવી છ.
 રુધિર-લિપ્ત થઈ એ અવ્યતી, મુજ મન વાત ન ભાવી છ ૨૧
 શત્રુનિ સાથે મલો, રાયછ ! પાણ્ડવને શિર નામો છ.
 તે સદ્ધાતિ મલો, કરો પ્રીત્ય, ચે મનતણું ભય વાંમિ છ. ૨૨
 અર્જુનનિ હું કહે નિવારણુ. નથી કપ્યુનિ કાંમ છ.
 એ યુધિષ્ઠિર ધર્મધુરન્ધર નહી લે જૂથનું નાંમ છ. ૨૩
 બીમસેન તાં શ્રેષ્ઠ આંધવની સદા આજ્ઞા પાલે છ,
 નિકુલ સિદ્ધિદેવ નિ પપ કરો છે ? નાકાનાં બાલ છ. ૨૪
 પછિ સકલ દેશના મહીપત્ય છે તે નિજ દૂર શીઘ્ર સધાવિ છ,
 સુદરશિત સૌ મૈન્ય થઈ, જો મન્ય એહવું આવિ છ. ૨૫
 રાધાના મુતની રણુમાં હું ઉતારે રીસ છઃ
 'પાણ્ડવ આયિ રાજ્ય કરે તું પ્રથવીનો થઈ ધરિ' છ. ૨૬
 પ્રજા સર્વ દિ તુજને આશી, યશિ સહુ વશ તાહારે છ.
 નહીતરિ સર્વ નાશ પામશે, વચન કરીશ નહીં માહારે છ. ૨૭
 જોતે, કર્મ કર્યાં શાં પૂર્વે પાર્ય માહાબલધારી છ ?
 તે શરપો તાં ધન્ધ વરુણુ યમ ધનદ નહીં દો વીર છ. ૨૮
 કુશલ વાત હવાનિ અર્થે મિ કહ્યા પ્રતિબોધ છ.
 તે માટિ મન વિષે, રાયછ ! રપે આણુતો ક્રોધ છ. " ૨૯
 એહવું દ્રોણપુત્ર વાયક સુણોતે મૂક્યો મન્ય નિઃશ્વાસ છ,
 પાપી ક્રોધ કરી મૂલ્લ બોલ્યો; મનમાં જળની આસ છ. ૩૦
 દુઃશાસન રણુ રાલી માર્યો તે મુને સાલે ધાય છ.
 એહવું કર્મ કરીનિ બીમડો રણુમાંથો કયાહા જાય છ ? ૩૧
 આજ કલ્પ હણેવા અર્જુનનિ હું માંડે સુત-વાય છ.
 પછિ નિકુલ સિદ્ધિદેવ સદ્ધાતિ તહો હણુયો જો રાય છ. ૩૨
 યાંહાં લગી તનુ પ્રાણુ રહે રે ત્યાંહાં લગી નમ્હૂં ન આપું છ.
 સુતાં બિહાં રણુમાં વડતાં યમત્યમ એહને કાપું છ. ૩૩

- યે કો સુહૃદમિત્ર હોષ માહારા તેણે એહવૂં કરવૂં જીઃ
 આજ થકુ વલી અધિક વેર તે કુન્તાસુતશ્ચ ધરવૂં જી. ૩૪
- ચાલો સહુકો મલી ત્યાંહા જૈય રહ્યો કર્ણ બલધારી જી.”
 તતક્ષણુ શીઘ્ર હૃદયામાં આવી વાત કહી વિસ્તારી જી; ૩૫
- “તુજવિન કોણુ ભડે જૈ રણમાં, દેવપુત્ર માહારા મિત્ર જી ?
 તુજ માટિ અવ્યતીમણ્ડલમાં નથી કો માહરિ શત્ર જી.” ૩૬
- એહવૂં કહી રણમાંહિ વીકારચો રાધાસુત યે કર્ણ જી,
 ત્યારિ અસહ્ય બાંણુ મેહેલીની કર્ણિ યોધ પમાડ્યા મર્ણુ જી. ૩૭
- ત્યારિ અનોઅન્ય બહુ બાંણુ જ મૂકે તે કો ન લહિ ગત્ય જી,
 ત્યારિ રણમાં રહી કર્ણુનિ નાથ વીપાંણિ અત્ય જી. ૩૮
- ત્યારિ પાર્ય કહે: “કરુણાનિધિ કેશવ ! રિપુબલ આજ વષાંણો જી.
 માહારથી બલ એહમાં અધીકુ તહો તે કેહિ પિરિ જાંણો જી ?” ૩૯
- ઉત્ર બાંણુ મેહેલી કુન્તાસુત રથ ઉડાવ્યો વ્યોમ જી,
 ત્યાંહાં રથકો ભમતો બહુ કષ્ટે પડ્યો તે આવી [ભોમ્ય] જી. ૪૦
- ત્યારિ કર્ણુ કિહિ: “હવે આંણે બાંણે ન હણું પાણ્ડવ-ઈશ જી,
 તો ભુવન વીણિ યે પાતક હોષ તે પડજો માહારિ શીરાજી. ૪૧
- વલી કન્યા કેરું ધન ઉપજાવિ, અતિથ્યનિ નનિ જાંણિ જી,
 માતપિતાની સેવા ન કરિ, બેદલાવ મન્ય આણિ જી, ૪૨
- બ્રાહ્મણુ હુતો ધર્મ નાચરિ, કરિ વેદનો ત્યાગ જી,
 દાંન દયા વ્રત તપ તીરથ કાંઈ ધરિ ન ધર્મશ્ચ રાગ જી, ૪૩
- એથી અધીક મોટેરાં પાતક હયો મુહને, માહારાજ જી !
 આંણે બાંણે અર્જુનનિ હું શીઘ્ર ન મારું આજ જી.” ૪૪
- ત્યારિ શ્રીભગવન્ત કહે: “કુન્તાસુત ! સાંભલ્ય માહરી વાત જીઃ
 આ કર્ણુ બાંણુ મૂકે ત્યારિ હોએ માહાહિતપાત જી.” ૪૫
- ત્યારિ સુરનર મુનિવર જોતાં કર્ણે બાંણુ ગ્રહું તતકાલ જી,
 હાહા કરતાં છૂટું જાણે અગ્નિની [માહા]જવાલ જી ! ૪૬

ત્યારિ શ્રી ભગવન્તિ બાર જ મૂક્યો રથ ઉપરિ તેણી વાર જ,
તેણે કરી રથ વહી ગયો અવ્યનીમાં સારોદ્ધાર જ. ૪૭

ત્યારિ મુગટ પાર્થનો લેઈ ગયું શર રવિમણ્ડલમાં ધેવ જ.
જયજયકાર વરતી રહ્યો; ત્યારિ પુષ્પવૃષ્ટિ કરે દેવ જ. ૪૮

ઐથલો

પુષ્પવૃષ્ટિ કરિ દેવ રે, આનન્દ સહુ પાંખ્યાં સહી;
કર્ણ કહે: “તું જો રે અર્જુન ! કર્ણ સમે કો બલીઓ નહો” ૪૯

૧૩૨૦

કર્ણ ૩૬ મું—રાગ રામઘો

સન્નિ. બોલ્યા: સાંભળ્ય, રાય જ !

રણમાં યુદ્ધ અપર્મિત થાય જ. ૧

તેણે સમે આવ્યો સુર્ગાણુ જ;

અર્જુન પ્રતિ બોલ્યો વાંણુ જ. ૨

હાલ—વાંણુ બોલ્યો પાર્થશ્વ: “માહારા બ્રાત ચતુર સુર્ગાણુ !

કાં વિમાસિ રણમાં રહ્યો ? શું નથી તુજમાં પ્રાણુ ? ૩

તાહારા બદ્ધતણી ગત્ય નવિ લલિ કો દેવ દાંનવ, રાય,

તો હજી લગી શું વિમાસિ ? માહારે રદિ દુઃખ ન માય; ૪

પાણુડવ સમર્થ અગ્નિનિ ત્યારિ જીત્યો મધવા દેવ,

દન્દ—યુદ્ધિ તપ કીધે તે જીત્યા શ્રીમહાદેવ. ૫

દુષ્ટસુતા ત્યારિ વરિ ત્યારિ કર્યો ફરશી—ધાત,

એકલે કૌરવ મજપુરમાં જીત્યા સાક્ષાત. ૬

સુરલોકમાં જઈ અસુર મારી કરયા નીલે દેવ.

પણ સંસમક સમ્રાટ હણ્યા તિ હેલાંમાં તતધેવ. ૭

યદુ સર્વ જોતાં મુલદ્રાનું કર્યું હેલાં હણ,

વંશી અનેક સુર પૂર્વિ હણ્યા આંગમી પોતે મણ. ૮

- તે પ્રાણ બલ તાહારે કયાંહાં ગયું ? નથી પ્રગટ કરતો આજ.
કર્ણ મારયા વિના કાંઈ નથી સરવું કાળ.” ૯
- ભગવન્તજી કિહિ: “ધનન્નિ ! ભીમનું વાયક ચેહ,
રણમાં રહીને આજ સહો સત્યારથ કરવું તેહ. ૧૦
- રવિ અસ્ત હવડા પાંમરો, પછિ નહી ચાલિ પ્રાણ.
તે માટિ ધનૂષિ ચઢાવી શીઝ મૂકા બાણ.” ૧૧
- ભગવન્તનું વાયક સુણી બહુ બાણ મૂકયાં ત્યાંહિ,
પરલિ મારી કરિ દલમાં પડિ શર જઈ યાંહિ. ૧૨
- ત્યમ કર્ણ શર બહુ પાઠવે પારથને કરવા નાશ.
ઉભયને બાણે કરી પરિપૂર્ણ હવું આકાશ. ૧૩
- ત્યારિ બ્રહ્મ-શર પાર્થિ ગ્રહૂં રણ મધ્ય ચેણી વાર
રથ ચક્ર કર્ણ તણાં ગ્રશાં અવ્યની એ તેણી વાર. ૧૪
- ત્યારિ કર્ણ કહે: “રે. ધનન્નિ ! એક મહર્ત્ત કરચ વિશ્રાંમ;
રથચક્ર કાઢું પણીને ત્યાં લગી મ લેઈશ નાંમ. ૧૫
- અધમ હોઈ તે શત્રૂનિ પ્રષ્ટિ હણે નીર્વાણ્ય,
સુધર્મો માહા પ્રાક્રમી પ્રાંસિ ન મારિ બાણ. ૧૬
- મોંકલે કેશે પરાહુમુષ, વર્ણમાં આહલદણ્ડ ચેહ,
પણ પાંણ્ય સમ્પુટ કરી ઉભો શણ્ય-કાર્પિ તેહ, ૧૭
- પણ શસ્ત્રવર્જિત, કવચ-વર્જિત, વ્યસન પાંખો કાય,
વલી સેવક હુતો ન મારિ, સાંહાંમો આવ્યો રાય. ૧૮
- માહારથી તૂં શરપો નહોં કે અવ્યની માંહે,
હું આજ દેવે વવશ કીધો; રથે મારિ આંહિ ! ૧૯
- હું વિરથ છું, તૂં રથ વીણિ, એમ હોઈ ધર્મવિરોધ.
માહારથી શરપા સમ-બલે તે ધર્મ કહીએ યુદ્ધ. ૨૦
- તૂં ધનૂર્ધરમાં મુક્ત કહીએ, શાસ્ત્રતો જાણિ ધર્મ,
તો વિચારી તૂં જો રહે, કેા કરિ એહવું કર્મ ? ૨૧
- તૂં ક્ષત્ર-કુલમાં પ્રગટયો, યશ-વૃદ્ધ પાંમિ અત્ય,
ધનુર્વિદ્યા તાહારીમાં કેા ન જાણિ ગત્ય. ૨૨

ઉદ્ધરી રથ અલગો કરૂં, ધનૂંપિ ચઢાવું બાણ,
ત્યાંહાંલગી અર્જુન રથે તું મૂળ સાથ્ય કરચતો પ્રાણુ !" ૨૩

ભગવન્તજી બાપિ તદાઃ "સુણ્ય કર્ણ્ય ! તાહારાં કર્મ,
દુપદી આણી સભામાં ત્યારિ ક્યાંહાં ગયો તો ધર્મ ? ૨૪

વલી ધર્મસુતનિ હરાવી તેહનું સર્વ કીધું હણ્યું,
વનવાશ કાઢ્યા દુઃષ પમાડી તે કર્ય તાહારૂં, કર્ણ ! ૨૫

વલી બીમનિ દેવરાવીઉં ચે હલાહલ મહાકૂટ,
વલી સોડયમાંહિ સર્પ ધાલ્યા, કૃત્ય તાહારૂં દુષ્ટ. ૨૬

અભિમન્ય બાલક એકલો, તહો ધણા દુષ્ટ અનન્ત,
સધલે મલીને તેહનો રણમાંહિ આણ્યો અન્ત. ૨૭

ત્યારિ ધર્મ, કાહો, તે ક્યાંહાં ગયો ? હવડા કિહિછિ ધર્મ ?
એહવા દુષ્ટ પાપીનિ સહી રણમાં તે હણીએ ધર્મ." ૨૮

એહવું કહીને પાર્યને કાપિ કરચો જાનૂલ્ય,
અતિ ભયાનક મુપ દેષતાં ત્રૈલોક્ય નાવિ તુલ્ય. ૨૯

બ્રહ્માસ્ત્ર મેહેલ્યું અર્જુનિ, કર્ણે સહૂં નવિ જાય,
તેહનિ છેલ્લા વલી તે જ શર પોતે ગ્રહ્યું યારિ રાય. ૩૦

ત્રૈલોક્ય જવાલા પ્રગટી, કાણિ રહ્યું નવિ જાય.
એમ કર્ણ નિ અર્જુનતાણું ત્યાંહાં યુદ્ધ બહુવિધિ થાય. ૩૧

તે ઉપરિ અગ્ન્યસ્ત્ર પાર્યિ ભરી મૂક્યું બાણઃ
'ભગવન્તજીની કીપાથી હવિ હરૂં તાહારા પ્રાણુ.' ૩૨

ત્યારિ કર્ણ માહાક્રોધિ ચઢ્યો, મેધનું મૂક્યું બાણ,
અગ્નિ સધલો સમાવ્યો, શરરહિત કીધું પ્રાણ ૩૩

પછિ અર્જુને મનમાં સ્મરી [મહાદેવનિ] તતથેવ,
એક પ્રલિકાલી બાણને કરમાં ગ્રહ્યું અવશ્યમેવ. ૩૪

સૂર્યકિરણ સમાન્ય અગ્નિ અગ્નિ આકાર,
નર નાગ કોનર રક્ષ જક્ષ જોતાં ત્રાહાસ પાંખ્યા સાર. ૩૫

- શૂં કરું વર્ણવ તેહતણું જો મુક્ત રસના એક,
સહસ્રરસનાઇ કહું તોહે ન આવે છેક. ૩૬
- જાણિ સહસ્રનેત્રાશનિ સમો અતિ તેજનો લણકાર,
વાયુ મનથી અંશુગાંભી કેા ન જાણિ પાર. ૩૭
- પ્રલેકાલે ગુદ્રજી કરમાં ધરિ તતથેવ,
પાશુપતાસ્ત્ર તે શરતણું રે નાંમ તાં અવશ્યમેવ, ૩૮
- હરિતણે હસ્તિ એક, સુરપતિતણે અશની યમ્મ,
અન્તક તણે કરિ ડણ્ડ યમ, પાર્યનિ કરચ શરચ ત્યમ્મ. ૩૯
- નથી નર જૂતલ વીધે કેા સહિ એહવો ખાણુ.
આકાશવાણી સુર વદિ: ‘કર્ણુના હણુશે પ્રાણુ.’ ૪૦
- પૂર્વિ અસુર માહાપ્રાક્રમી તેહના રુધિરનું પીનાર,
ધનૂષશૂં આરોપતાં; ત્યારિ હવો હાહાકાર. ૪૧
- ત્યારિ પાર્ય ગાદે ઉચરચો સહુ યોધ મુણતાં વાંણ્ય:
‘કાષ્ઠ સુકીત જન્મવીધિ કર્યું જો હોષ નીશ્ચિ જાણું, ૪૨
- જપ ધ્યાન તપ કાંઇ અચર્યાં તીર્થ આવાગાહન,
શુભ દિન વીધે કરી વિપ્રને કાંઈ હોષ દીધાં દાન, ૪૩
- ગુરુ વિપ્ર માત ને આતની આગ્રા લોપી હોય,
તે પૂન્ય માટિ કષ્ણજી શર સફલ થાયો સોય.’ ૪૪
- એહવું કહીને ઘોર શર અર્જુનિ મૂક્યું ત્યાંહિ,
ત્યારિ ભૂવનત્રણે પલલદ્યાં, સુર કમ્પીઆ મનમાંહિ. ૪૫
- ઉચાર ક્રેત્યા અર્થવર્ણુની નાશ કરવા દેહ,
તતકાલ મૃત્યાજપ માંડિ, તેમાં નહોં સન્દેહ. ૪૬
- શર મૂંકતાં અર્જુનતણા આનન્દ મનમાં હોય:
‘શ્રીકષ્ણજી ! આ ખાણુ મોહારું સફલ થાયો સોય.’ ૪૭
- શર છૂટતાં શબ્દ હવો, જાણિ ગડગડો આકાશ !
વાગતાં તતક્ષણુ કર્ણુનિ તતકાલ કીધો નાશ. ૪૮
- યમ અસ્તકાલિ રવિ પડિ નિધિ વીધિ લોહિતવર્ણુ,
ત્યમ પાર્યના શરથી પડ્યો રવિપુત્ર પાંખી મર્ણુ. ૪૯

તેજ પ્રગટ્યું કણ્વના વપુમાંહિથી નીકાર,	
અહુ વીર જોતાં ગગન્યમાં તે ગયું સારોદ્ધાર.	૫૦
વપુ પહું સુન્દર વિરાજે અવ્યની વીધિ ઉઘોત,	
જ્યાંણે ગગન્યમાંથી ઉતરી છિ વીજ કેરી જયોત ! ૫૧	૫૧
શિર પડ્યું અલગૂં શોભીએ જાંણિ તેજનો ભંડાર !	
રવિ કર્ણ-વદને જલહલે, જોતાં ન પાંમિ પાર.	૫૨
શું કંઈ વર્ણન તેહનું થે પહું પ્રત્યી શીર ?	
અમરગણ કા પડ્યો ત્રુટિ શર નિ માહાધીર !	૫૩

ઉપલો

શર ને માહાધીર રણે અવ્યનીતલિ શોભિ સહી.
વિષ્ણુદાસ કિહિ: પછિ શું થયું તે કથા હું બોલીશ રહી. ૫૪

૧૩૭૪

કડવું ૩૭ મું—રાગ ધન્યાશી

સગ્ગે વલતું બોલીઆ: રે સાંભળ્ય, સાચું રે, રાય !	
મદ્રાધીપ એહવું દેપતાં રે રણથી શીઘ્ર કુલાય.	૧
રથ લેઈ પાછો વલ્યો રે યાંહા હુતો તવ સુત રાય,	
અશ્રુ નેત્ર વીધે ઝરે રે, દુષિ પૂરીત કાય.	૨
કાલ—કાય સગલું દુષ ધરિ, ગાદિ ન કરી રુદ્ર	
તવ પુત્ર આવી રહ્યો પાસિ, સગલ કમ્પે તત્ર.	૩
“સુણ્ય, રાય દુર્યોધન ! સહી રણમાં થયું કલ્પાન્ત.	
આજ પાંડુસુતનો જય હવો, કણ્વનો આંણ્યો અન્ત.	૪
સૈન્ય ભાગું આપણું, દહોદશ નાહાઠું જય;	
પાર્થના શર આગલે રણમાંહિ નવિ થોભાય.”	૫
દુર્યોધન એહવું સાંભલી આક્રન્દ દરતો ત્યાંહિ,	
નિજ બ્રાત સાથે આવીઓ રણે પડ્યો રાધે યાંહિ.	૬

“અરે કર્ણુ કર્ણુ” કરી રડિ, દુષનો ન આવે અન્ત,

“માહારા રિપુનિ રણ્ય નાશ કરવા ઉઠીએ, ગુણવન્ત !” ૭

એહવૂં કહી શિર રદિ ઘડી લોટવા લાગો ધણ્ય,

કણક સુકા રાયના મુક્ત વચન કહી કહી ‘કર્ણુ’. ૮

ત્યારિ શલ્ય કહે: રે સયોધન ! મન થકો શોક નીવારય,

કાલ્યના જિ પ્રહરમાં પાણ્ડવ મનાવૂં હાર્ય. ૯

હુ જીવતાં અન્ત કશી ? તૂં રાય માહાબલવન્ત.

કળ્ણ સાથે પાણ્ડુસુતનો કાલ આંણું અન્ત.” ૧૦

એહવી શાન્તના શલ્યે પમાડ્યો, આખ્યો દહ વિશ્વાસ:

“તુજ વિના કેા પાણ્ડુસુતનિ નવિ કરિ રણ્ય નાશ.” ૧૧

એહવૂં કહી પાછો વલ્યો રણિ-ભૂમ્ય જોતો જાપ,

ખાણ્ડુદલ દેવી કરીનિ રાય વીરમે થાય. ૧૨

મિગલ પડ્યા માતઝં મોટા ઉટ પર અસવાર,

શિખિકા રથશ્ચં રાજસુત, પાલા તણો નહીં પાર. ૧૩

પાર્યના શરધાતથી રણે અમૂ નાહાઠી જાય.

ગાજીવના નિર્દોષથી રણવીધિ નવિ શોભાય. ૧૪

એહવિ સન્ધ્યાકાલ હવો સહી નિજ શિયર આખ્ય સર્વ,

“કર્ણુ, કર્ણુ” કહી રડિ મન થકી મૂર્છા ગર્વ. ૧૫

ધૃતરાષ્ટ્ર કહે: રે અહો સગ્ગે ! વાયક મુજ અવિધાર્ય,

અનાથ માહારા પુત્રને હવિ કાણુ દે આધાર્ય ? ૧૬

કદાચત દેવાત-યોગિ શલ્યનિ જ્ય હોય

તો રાજ્ય દુર્યોધન કરે, મુને સમ્ભવે છિ સોય. ૧૭

ત્યારિ કહિ સગ્ગે: રાયજી ! આશા તમારી પ્રોઢ:

જોને, બીજમ દ્રોણુ તે કર્ણુ શરપા પડ્યા થષ દિગ્મુદ્ધ. ૧૮

તે આગલિ, કાહો, કાણુ મદ્રાધિપ કિહિવાય ?

તેણે પાણ્ડુસુતદય યાંમમાં કહી પિરિ જીતાય ? ૧૯

- ચેહની ગમાં શ્રીપરષ્વહૃત્ત અને પાર્થ માહાબલવન્ત,
 તેહની ગમાં જ્ય લક્ષ્મી બહુ; કાલે ન આવિ અન્ત. ૨૦
 આજ દિવસ સત્તર થયા પૂરણ, રહ્યો દિન એક,
 કાલ્યના દિનમાં કાલ્યને જ્ય કચમ હશે નીરધાર ? ૨૧
 શૂં જાણીએ શી પિરિ થશે, ભગવન્તની ગતિ ગૂઢ.
 જ્ય તેટ પાણ્ડવ પાંચશે તાહારાથે, મતિ-મૂઢ ! ૨૨
 કર્ણ રણમાં પડ્યો જાણી પાણ્ડુના દલમાંહિ
 નીસાંણ બહુવિધિ ગડગડિ, 'જ્ય' શબ્દ વર્તિ ત્યાંહિ. ૨૩
 વાણ્ગના નિર્દોષ રણમાં વાજતા નીર્વાણ્ય.
 સૂત માગધ બન્દીજન 'જ્ય' શબ્દ બોલે વાંણ્ય. ૨૪
 વાણ્ગની ધૂની વાજતિ નિજ શિબિર પોહોતા રાય,
 આશીષ દિ ત્યાંહાં પાર્થનિ સહુ મહ્યા [રાણા]રાય. ૨૫
 સુર નાગ ગુણગાન્ધર્વ કીનર ગયા સહુ નિજ ધાંમ,
 કર્ણ માર્યો બોધને આનન્દ મન્ય અભિરામ. ૨૬
 સુધિષ્ઠિરના દલપતિ ચે રાય બલીઆ હોય,
 હૃતશેષ સૈન્યે પરવરચા, નિજ શિબિર પોહોતા સોય. ૨૭
 રજની વીધે વિદ્યાંમ કીધો આશ્રાન્ત થયા તતપેવ.
 એહવા કર્ણપર્વતણી કયા પૂરણ હવી અવશ્યમેવ. ૨૮
 એકમનાં ચે સાંભલિ આદર કરીનિ એહ
 પ્લહહત્યા આદિ દેધનિ પાપ છૂટે તેહ. ૨૯

ઉચ્ચલો

સર્વ પાપ છૂટિ તેહ રે, તેહમાં કાંઈ સન્ધે નહો,
 વિષ્ણુદાસ કેહે: ચેહવી બુધ્યમાંને મિ લહિ.

૩૦

૧૪૦૪

કડવું ૩૮ મું-રાગ એજ

સન્ને બોલ્યા: સાંભલ્ય, રાય ! ત્યાર પછી શો થયો ઉપાય.
 રજની ગર્ભ, થયું પ્રાતુકાલ, નિત્યકર્મ કર્યું મહીપાલ. ૧

- “અરે કર્ણ કર્ણ” કરી રડિ, દુષ્ણો ન આવે અન્ત,
 “માહારા રિપુનિ રણ્ય નાશ કરવા ઉઠીએ, ગુણવન્ત !” ૭
- એહવૂં કહી શિર રદિ ગ્રહી લોટવા લાગો ધણ્ય,
 કણ્ઠ સુકા રાયના મુક્ષ વચન કહી કહી ‘કર્ણ’. ૮
- ત્યારિ શલ્ય કહે: રે સયોધન ! મન થકો શોક નીવારય,
 કાલ્યના ગિ પ્રહરમાં પાણ્ડવ મનાવું હાસ્ય. ૯
- હુ જીવતાં ચ્યન્તા કશી ? તૂં રાય માહાબલવન્ત.
 ક્રૃણુ સાથે પાણ્ડુસુતનો કાલ આણું અન્ત.” ૧૦
- એહવી શાન્તના શલ્યે પમાડ્યો, આવ્યો દહ વિશ્વાસ:
 “તુજ વિના કેા પાણ્ડુસુતનિ નવિ કરિ રણ્ય નાશ.” ૧૧
- એહવૂં કહી પાછો વલ્યો રણિ-ભૂમ્ય જોતો જાય,
 પાણ્ડુદલ દેખી કરીનિ રાય વીરમે થાય. ૧૨
- મિગલ પડ્યા માતર્જૂં મોટા ઉટ ધર અસવાર,
 શિખિકા રથશૂં રાજસુત, પાલા તણેા નહીં પાર. ૧૩
- પાર્યના શરધાતથી રણે અમૂ નાહાઠી જાય.
 ગાઝજીવના નિર્ધોષથી રણવીધિ નવિ થોભાય. ૧૪
- એહવિ સન્ધ્યાકાલ હવેા સહી નિજ શિખર આવ્યા સર્વ,
 “કર્ણ, કર્ણ” કહી રડિ મન થકી મૂર્છી ગર્વ. ૧૫
- ધૃતરાષ્ટ્ર કહે: રે અહો સગ્ગે ! વાયક મુજ અવિધાસ્ય,
 અનાથ માહારા પુત્રને હવિ કાણુ દે આધારય ? ૧૬
- કદાચત દૈવાત-યોગિ શલ્યનિ જય હોય
 તો રાજ્ય દુર્યોધન કરે, મુને સમ્ભવે છિ સોય. ૧૭
- ત્યારિ કહિ સગ્ગે: રાયજી ! આશા તમારી પ્રોદ:
 જોને, બીજમ દ્રોણુ ને કર્ણુ શરપા પડ્યા થઇ દિગ્મૂદ. ૧૮
- તે આગલિ, કોહો, કાણુ મદ્રાધિપ કિહિવાય ?
 તેણે પાણ્ડુસુતદય યાંમમાં કહી પિરિ જીતાય ? ૧૯

- ચેહની ગમાં શ્રીપરષ્મહૃષ્ટ અને પાર્થ માહાબલવન્ત,
તેહની ગમાં જય લક્ષ્મી બહુ; કાલે ન આવિ અન્ત. ૨૦
- આજ દિવસ સત્તર થયા પૂરણ, રહ્યો દિન એક,
કાલ્યના દિનમાં કાલ્યને જય કયમ હશે નીરધાર ? ૨૧
- અ જાણીએ શી પિરિ થશે, ભગવન્તની ગતિ મૂઢ.
જય નેટ પાણ્ડવ પાંમશે તાહારાથે, મતિ-મૂઢ ! ૨૨
- કર્ણ રણમાં પડ્યો જાણી પાણ્ડુના દલમાંહિ
નીસાંણ બહુવિધિ ગડગડિ, 'જય' શબ્દ વર્તિ ત્યાંહિ. ૨૩
- વાણ્વના નિર્દોષ રણમાં વાજતા નીર્વાણ્ય.
સૂત માગધ બન્દીબન 'જય' શબ્દ બોલે વાંણ્ય. ૨૪
- વાણ્વની ધૂની વાજતિ નિજ શિબિર પોહોતા રાય,
આશીષ દિ ત્યાંહાં પાર્થનિ સહુ મહ્યા [રાણા]રાય. ૨૫
- સુર નાગ ગુણગાન્ધર્વ કીનર ગયા સહુ નિજ ધાંમ,
કર્ણ માર્યો જોઇને આનન્દ મન્ય અલિરામ. ૨૬
- યુધિષ્ઠિરના દલપતિ ચે રાય બલીઆ હોય,
હતશેષ સૈન્યે ચરવરચા, નિજ શિબિર પોહોતા સોય. ૨૭
- રજની વીધે વિત્રાંમ કીધો આત્રાન્ત થયા તતપેવ.
એહવા કર્ણપર્વતણી કયા પૂરણ હવી અવશ્યમેવ. ૨૮
- એકમનાં ચે સાંભલિ આદર કરીનિ એહ
ષ્ણહત્યા આદિ દેઇનિ પાપ છટે તેહ. ૨૯

ઉચ્ચલો

- સર્વ પાપ છટિ તેહ રે, તેહમાં કાંઈ સન્ધે નહો,
વિષ્ણુદાસ કહે: ચેહવી બુધ્યમાને મિ લહિ. ૩૦

૩૦

૧૪૦૪

કડવું ૩૮ મું-રાગ એજ

સન્જે બોલ્યા: સાંભલ્ય, રાય ! ત્યાર પછી શો થયો ઉપાય.
રજની ગર્ભ, થયું પ્રાતુકાલ, નિત્યકર્મ કર્યું મહીપાલ. ૧

વાણત્રના વાળિ 'નિર્ધોષ, 'સૈન્ય સર્વ' થમ્' નિ:શોક.
 આપિ દાંન અવારિત રાય, યે કો યાચક જન કેહિવાય. ૨
 શ્રીહરિકેરો પ્રણુમી ચરણુ, દુષ્ટ સર્વ પમાડયા મરણુ.
 "સામ્પ્રત સર્વ કરો બહુ યોધ," રાયતણો હવો પ્રતિબોધ. ૩
 "દિવસ આજનો કુશલિ જાય તો અવ્યતી નિઃકષ્ટક થાય.
 શલ્ય યુદ્ધ કરશે અતિ ધણું, સામ્પ્રત સૈન્ય કરો આપણું." ૪
 એહવી યુધિષ્ઠિરની મુણતાં વાંણ્ય યોધ સર્વ આબ્યા નીર્વાણ્ય.
 થશે યુદ્ધ દારુણ અતિ ત્યાંહિ, શલ્ય રહી ભડશે રણમાંહિ. ૫
 તે શલ્યપર્વમાં કથા સખન્ધ કવીતા કિહે: બાંધીશ પ્રતિબન્ધ.
 સંવત સોલ પંચાવનો સાર યેષ્ટ સુદ ચોથ્ય શનિવાર, ૬
 તે દિન પૂર્ણ થઈ એ કથા, યુદ્ધમાંતે બોલીશ સર્વથા.
 ગાઈ સાંભલિ તેહને વૈકુણ્ઠવાસ, બે કર નેડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૭

૧૪૧૧

ઇતિ શ્રીમન્મહાભારતે વિષ્ણુદાસ-વિરચિત કર્ણપર્વ સંપૂર્ણ.

૨૦૮૨૭

ક ની પુષ્પિકા:

ઇતી શ્રીમાહાભારતે કર્ણપર્વની કથા સંપૂર્ણ । સંવત ૧૭૧૩ વ્રથે ચૈત્ર શુદ્ધ દ્વીતીયા વાર શુકરે લખીતં ગોપાલગીર સંન્યાસી ॥

નોંધ: આ છેલ્લા કડવાની ૬ હી કડીના ઉત્તરાર્ધમાં ફા. ગૂ. સ. નં. ૬૬-ત ની પ્રત ૨૨૫૫ વર્ષ "સંવત સોળ પંચાવન સાર જેઠ સુદી ચોથ શનિવાર" એમ આ પ્રમાણે જ વર્ષ-તિથિ-વાર નોંધે છે, જ્યારે ગૂ. વ. સો.ની નં. ૨૭૭ ની આ સંપાદનમાં ઉપયોગમાં આવેલી પ્રતમાં "સંવત સોળ ચોરાસી સાર જેઠ સુદ ચોથ શનિવાર" નોંધી ૭ મી કડીના પૂર્વાર્ધ પછી "કડવાં અઠર્વીસે કથા કહી શ્લોકે બે હજારે પુરણ થઈ" એમ નોંધે છે. ઉપર વિષ્ણુદાસની પ્રતિષ્ઠા માત્ર ૧૪૨૧ કડી થાય છે.